DE ORBE NO uo Petri Martyris ab Angleria Mediolanen sis Protonotarij Cęsaris sena toris de cades.

✠

¶ Cum priuilegio Imperiali.

Compluti apud Micha
elē d Eguia Anno
M.D.XXX.

INITIVM SAPIENTIE TIMOR DOMINI

✠

AVTOR

Accipito hæc lector, breuibus compacta libellis.
Principibus uarijs scripta. hic noua multa uidebis:
O ceani ingentes terras, uasta æquora, linguas
Hactenus ignotas, atq; aurea sæcula nosces.
Et gentes nudas, expertes seminis atri
Mortiferi nummi, populisq; auroq; feracem
Torrentem zonam. Parcat ueneranda uetustas.

AELII ANTONII NE BRISSENSIS HISTORICI REGII IN PROTONO. TARII. P.M. ANGLERII MEDIOLANENSIS REGII CONSILIARII OPERA.

PRAEFATIO.

QVID NAM ESSE CAVSAE DICAM, CANDIDE lector, q̃ cum tot librorum uolumina ab hominibus sæculi nr̃i ædantur in uulgus, scribantq; indocti doctiq; poemata passim, cur illi qui digni sunt, ut inter ora & manus hominum uersentur, lateant in media noctis caligine, blattis tineisq; obnoxij: atq; e diuerso complura opera male nata, Musisq; & Apolline nullo scripta, legantur, laudẽtur, atq; per scholas, per porticus, per uicos circunferantur. An q̃ fortuna, quæ ut alijs in rebus humanis, ita & in hac dominatur, à moribus suis non recedit, quippe quæ illustria premit, & obscura in sublime tollit. An q̃ liber uicturus, ut ait poeta, debet habere geniũ, qui illum ab obliuionis iniuria interituq; defendat, qui apud delicatos lectores illum commendabilem faciat, qui gratiam nouitatis illi semper inducat, qui deniq; ad ipsius lectionem non tam alliciat quã impellat, nõ tam hortetur: quã cogat. Hinc prouenire putandũ est, ut præclarissimorum scriptorũ opera interciderint, contra uero ineptissimi cuiusq; autores libri legantur, amenturq;. Hæc sunt à me, Lector amice, idcirco tã longe repetita, ut ostenderẽ non multum absuisse, quin Martyris mei quædam opera multo studio multaq; diligentia elaborata interirent, nisi Tendillani Comitis prouidẽtia obstitisset. Nam cũ eo sit ingenio Martyr, ut facile in quocũq; scribendi genere possit egregium aliquid concinnare, non multum curat labore parta in uulgus ædere. Siue q̃ gloriã suam negligit, siue q̃ non putat nos esse dignos: quibus tantũ munus cõmunicetur. Comes nãq; Tendillanus cum multa efflagitatione ac propemodũ conuitio cotidiano extorsisset quædam eius opera, quæ adhuc latebãt, fortaßeq; æternum latuissent, intelligẽs esse è Rep. atq; cõmuni omnium utilitate illa inuulgari, mihi hanc operam condixit, ut emendata redactaq; in ordinem per impressores in numerosos codices propaganda curarem. Id quod libentissime suscepi, tum ut uiri optime de Hispana Repu. meriti, iussis obtẽperarem, tum ut Martyris mei opuscula iucũdissima lectu, necessaria cognitu, atq; ad nostrarum literarum usus maxime conducibilia, nostris hominibus legenda traderem. Et quæ propter exemplarium raritatem internicioni fuerant obnoxia, nolui in tã ancipitem fortunam doctissimi atq; omni æternitate dignissimi uiri cõmitti, quare emendata sibiq; ipsis restituta impressorum typis excudenda tradidi, ut per numerosas cartas propagata sint diuturniora quã abolere possit uetustas. Dedi hoc uersibus, quos ille in meam laudem compositos ædidit, dedi amicitiæ nostræ multis ultro citroq; officijs confirmatæ, dedi publicæ utilitati, quæ ex istorum operum lectione proueniet.

Prooemium.

CLARISSIMO

PRINCIPI CAROLO REGI CATHOLICO. PETRUS MARTYR EIUS SENATOR.

SERVAUIT DIVINA PROVIDENTIA EX QVO FAbricare uniuersum cõstituit, immẽsæ uastitatis occidẽtalis Oceani agnitionẽ ad nostra usq; tempora, in quibus tibi, potentissime Rex, maternorum auorũ fœlicibus auspicijs patefacta est. Eadem, nescio quo urgẽte fato, ex natali patria Mediolano, mox ex urbe Roma, ubi ferè decẽnium egeram, ad Hispaniam me uidetur impulisse, ut hæc ego miranda nouaq; particulatim colligerem, quæ forte aliãs ĩ uoraces obliuionis fauces demersa latuissent, historicis Hispanis egregijs quippe uiris de generalibus tantum harum rerum inuentis curam habentibus. In Hispaniam concessi, q̃ inueni mihi rerum nouarum cupido nil præberet Italia, unde pascere ingenium quirem. Granatensi bello armatus interfui, per epistolas diarias quæ gerebantur Ascanio Mariæ Sfortiæ Vicecomiti Cardinali Vicecãcellario roganti per literas significabam. Fortuna eius ex benigna matre mutata in nouercam, cessi a scribẽdo. Purgata, stratis hostibus, Hispania, Mauroq; malo gramine extirpato, ne labentes annos ocio indecẽti contererem, in Italiam regredi meditabar. Amborum regis & reginæ catholicorum uita functorum, singularis erga me benignitas & simul ampla pollicita, post reditum præcipue à legatione mea Babilonica me detinuerunt. Fixisse tamen pedem haudquaquam pœnitet, tum quia nullibi terrarum hoc tẽpore æque præclaras res fieri intelligebam, tũ etiam, q̃ ex Christianorũ principũ dissidijs ruere omnia in præceps, depopulari agros in uniuersa ferè Italia, & humano sanguine impinguari, atq; urbes hostiliter diripi, uirgines nuptasq; cum bonis patrijs in prædam trahi, miseros innocentes natos ac genitores intra proprios lares inermes etiã, & gratuito crudeliter trucidari, querulis clamoribus non audiebã modo, sed pene sentiebam. Nec enim affiniũ & propinquorũ meorum sanguis ab ea fera sæuitia immunis euasit. Vacuum omni cura de rebus Oceaneis apostolici nuncij summi Pontificis Leonis Decimi nomine, uarij post eũ principes, ut infra dicemus, dormitantẽ excitarunt. Nunc ad te uenio, serenissime Rex, a quo parũper uagatus sum. Quod uniuersam tibi aui materni subdiderint Hispaniã angulo excepto: q̃ pulchrã tibi, cũ feracibus nostri maris insulis, Parthenopem reliquerint, magnum quidem, & ea nos per annales annotauimus, in quibus per epistolaria epitomata, uiuentium omniũ principum nostræ tempestatis uniuersa gesta collegimus. Sed pace maiorũ dictum uelim, quicquid ab initio mundi gestũ scriptũq; reperio, meo iudicio parũ est, si pensitauerimus, quas tibi Rex potẽtissime nouas terras, quæ noua maria, quã uarias nationes & linguas, q̃les aurifodinas, quæ margaritarũ uiuaria, prouentibus alijs omissis, tibi pararũt: q̃ qualia q̃ntaq; sint tres hæ nr̃æ decades patefaciẽt. Veni ergo ueni, Rex electe, à superis ad nondũ ab hominibus intellectũ rerũ aliquod culmẽ, ueni & propera, æquoctialẽ tibi circulũ latẽtẽ hactenus, & furentẽ atq; ardore solis adustã antiquorum opinione zonã, paucis exceptis, tibi paratã habem9, populis refertissimam, amœnam, uberem, fortunatissimã, auro & candentibus margaritis coronatas mille insulas, & uno putato cõtinẽti tres Europas offeremus, ueni nouũ orbem amplexurus, nec tui nos desiderio ulterius macerato. Hinc hinc tenelle Rex clarissime instrumenta quibus totus tibi pareat orbis, comparabuntur. Valeat fœliciter tua maiestas, cuius gustui si sapidas fore culturæ nostræ sationes ĩtellexerimus, uberiorem indies illarum copiam plenis canistris porrigemus. Qui sim libellorũ indices aperient. ex Mantua Carpentana uulgo Madrid pridie Kalendas Octobris, Millesimo Quingẽtesimo Decimo sexto.

PETRI MARTYRIS
ANGLI MEDIOLANENSIS CONSILIARII REGII PROTHONO. APOSTOLICI OCEANEA DECAS PRIMA AD ASCANIUM SFORTIAM VI CECOMITEM CARDINA LEM VICECANCEL LARIUM.

Solebat grata vetustas pro dijs habere viros, quorũ industria et animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderētur. Nobis autem qui deũ habemus vnicũ sub triplici persona quem colamus, restat vt huiuscemodi genus hominum si non coluerimus, admiremur tamen. Reges vero obseruemus quorum ductu & auspiciis datum est illis cogitata perficere, vtrosq; etiam extollamus & pro viribus illustremus iuremerito. Quare de insulis maris occidui nuper repertis, & rei autorib⁹ quid referatur habeto. Hoc siquidē tuis literis vehementer cupere ostendis, ab ipsius ergo initio rei, ne sim cuiquã iniurius, exordiri est animus. Cristophorus Colonus Ligur vir, Fernãdo & Helisabethæ Regibus Catholicis proposuit & suasit se ab occidente nr̃o finitimas Indiæ insulas inuēturũ, si nauigiis & reb⁹ ad nauigationē attinētib⁹ instruerent, a quib⁹ augeri Christiana religio, & margaritarũ aromatũq; & auri inopĩnata copia haberi facile posset. Instãti ex regio fisco destinata sunt tria nauigia, vnũ onerariũ, alia duo mercatoria leuia, q̄ ab Hispanis carauelæ vocãtur. His habitis, ab Hispanis littorib⁹ circiter Kal. Septēbris anni secũdi & nonagesimi supra quadrigentesimũ & millesimũ a nr̃a salute iter institutũ cũ viris Hispanis circiter. ccxx. Colon⁹ cœpit. A Gadib⁹, ĩ alto oceano Fortunatę, vt multi putant, insulæ, q̄ ab Hispanis Canariæ nũcupãtur iam pridē reptę, distant millia passuũ mille & ducēta, secũdũ eorũ rationē, dicunt em̃ distare tercentũ leucas, singulas autē leucas nauigationis periti, quatuor millia passuũ cōtinere suis cōputationib⁹ aiũt, fortunatas insulas ob cœli tēperiē appellauit antiquitas. Neq; em̃ grauis vrget inæstas hyems, neq; atrox æstas, eo q̄d extra omne clima Europæ ad meridiē sitæ sint. Sũt tamē qui eas velint esse fortunatas, quas capitis viridis insulas Portugalēses appellant, eas puto Hesperidas esse Meduseas. Canarias ad hęc vsq; tēpora, hominib⁹ nudis & sine vlla religione degētib⁹, habitatas. Colon⁹ aquãdi & reficiēdarũ nauiũ gratia, priusquã se tã duro labori crederet, adiuit. Nō insuaue futurũ arbitror, quãdoquidē in Canarias incidim⁹, si ex ignotis quomodo notæ, si ex incultis quomō cultæ sint effectæ, narrauerim⁹. Lōga nãq; annorũ curricula incognitas iã obliuioni tradiderant. Hæ insulæ septē Canariæ dictæ, anno circiter millesimo. cccc. v. a Gallo nomine Bethancor, ex concessione reginæ Catherinæ regis Ioãnis filii sui dum infans esset tutricis, repertæ forte fortuna fuerunt. Pedē ibi fixit per aliquot annos Bethancor, duasq; ex illis occupauit ac redegit in cultũ, Lancelotũ & Fortē venturam. Eo mortuo, heres eius Hispanis viris precio insulã vtrãq; præbuit. Fernãdus dehinc Peraria & vxor eius, Ferream & Gomerã inuaserunt, nostris tēporibus tres reliquas, Canariã magnã scilicet Petrus de Vera nobilis Xericii ciuis, & Michael de Moxica. Palmã autē & Teneriphem Alfonsus Lugo, sed impensa regia, Gomeria deinde ac Ferrea nō cũ magno labore subditę sunt. Sed Alfonsus Lugo duriuscule rem perfecit, gens enim illa nuda, siluestris, saxis & fustib⁹ bella gerens, semel eius exercitum fugauit, trucidauitq; circiter quadringentos, tandem eos deuicit. Ita Canariæ omnes ad Castellanam additæ sunt potentiam. Ab his igitur insulis Colonus Occidentem solem semper sequutus, licet in leuam paulisper, tres & triginta continuos dies cœlo tantum & aqua contentus nauigauit. Hispani comites murmurare primum tacite cœperunt. Mox apertis conuiciis vrgere, de perimendo cogitare demum vel in mare proiiciendo consulebatur. Se deceptos fuisse ab homine Ligure, in præceps trahi qua nunquã redire licebit. Post trigesimum iam diē furore perciti proclamabant vt re-

Fo. abundat insulas

ducerentur, ne vlterius procederet stimulabant hominem, ipse vero blandis modo verbis, ampla spe modo, diem ex die protrahens, iratos mulcebat, depascebat. Proditione quoq; taxandos esse a regibus, si aduersi quicquam in eum molirentur, si parere recusarent prædicabat. Optatum tandem terræ prospectum læti suscipiunt. Patefecit nauigatione hac prima sex tantum insulas, atq; ex iis duas inauditæ magnitudinis, quarū alteram Hispaniolam, Ioannam alteram vocauit, sed Ioannam esse insulam non pro certo habuit. Illarum quarundam littora cum abraderent, cantantem inter condensa nemora Philomenam mense Nouembri audierunt. Dulcium aquarum ingentia flumina, natiuos portus magnarum classium capaces adinuenit. Ioannæ littora iam bens ad Occidentem a Septētrione recto latere non multo minus octingentis millibus passuum percurrit: aiunt enim centum & octoginta leucas, continentem arbitratus, quod neq; terminus, neq; termini vllius signum in insula, quantum oculis prospectus inseruiebat, appareret, retrocedere instituit. Redire etiam illum pelagi tumores coegerunt, nam Ioannæ littora per varios inflexus tantum iam ad Septentrionem se vertebant & curuabantur, quod Boreales flatus naues acrius infestarent, quoniam hyems vigebat. Ad Orientem igitur proras vertens Ophyram insulam sese reperisse refert, sed cosmographorum tractu diligenter considerato, Antiliæ insulæ sunt illæ & adiacentes aliæ, hanc Hispaniolam appellauit, in cuius Septentrionali latere tentare locorum naturam cupiens terræ appropinquabat, cum in planam quandam & cæcam rupem aquis coopertam carina grandioris nauis incidens aperitur, & perstat. Saxi latentis planicies fuit illis ne submergerentur adiumento, cum reliquis igitur duabus properantes viros omnes incolumes educunt. Ibi primum ad terram egressi homines indigenas viderunt, qui veniente inauditam gentē conspicati facto agmine in condensa nemora omnes veluti a canibus Gallicis timidi lepores sese fugientes recipiunt. Nostri multitudinem insequuti mulierem tantum capiunt, hanc cum ad naues perduxissent nostris cibis, & vino bene saturatam atq; ornatam vestibus, (nam ea gens omnis vtriusq; sexus nuda penitus vitam ducit natura contenta) solutam reliquerunt. Quam primum ad suos mulier concessit, sciebat enim illa quo fugientes diuerterent, ostendissetq; mirum esse nostrorum ornatum & liberalitatem, omnes ad littora certatim concurrunt, gentem esse missam e cœlo autumant. Aurum cuius erat apud illos aliqua copia ad naues natando portant, pro frusto aut paropsidis fictilis, aut vitrei crateris aurum commutabant. Si ligulam, si tintinabulum, si speculi fragmentum, si quicquam aliud simile nostri impartiebantur, tantum auri quantum petere libebat, aut vnusquisq; eorum assequebatur, exhibebant. Cum iam res ipsa ad familiare commercium deuenisset, & gentium mores nostri perquirerent, Reges habere gentem illam per signa, & coniecturas cognouerunt. E nauibus descendentes nostri a Rege, & reliquis indigenis honorifice recipiuntur. Nostris omnibus quibus poterant, & sciebant modis assurgebant. Sole ad occasum vergente nostris, dato salutationis angelicæ signo, genua Christiano ritu flectentibus, itidem illi faciebant. Crucem quocunq; modo Christianos colere conspicerent adorabant. Ex naui quam saxo illisam diximus, nostros homines & quicquid in ea vehebatur, ita celeriter atq; animo læto gens illa in terram suis linthribus quas Canóas vocant, eduxerūt: quod affines affinibus apud nos nulli maiore misericordia tacti succurrant. Canóas autem illas ex solo cauato acutissimis lapidibus ligno, longas sed angustas construunt, monóxyla propterea esse dicemus. Octoginta remigum capaces plærasq; se vidisse multi affirmant. Vsus ferri apud eos nullus inuenitur. Propterea quomodo siue domos quas mira arte laboratas videbant, siue alia quæcunq; ad eorum vsum pertinentia fabricarent, maxima nostros detinuit admiratio, sed ex fluuialibus quibusdam durissimis lapidibus præacutis omnia apud illos diduci certum est. Esse non longe ab illis insulis quorundam ferorum hominum insulas, qui carnibus humanis vescantur, fama didicere, id esse causæ quod ita trepidi aduentantes nostros confugerent, postea retulerunt, Canibáles arbitrati. sic truculentos illos siue Caribes vocant. Horū obscœnorū insulas itinere fere in medio ad has insulas ad meridiē reliquere. Suas insulas ii mites a Canibálibus nō aliter incursionib9 crebris vexari ppetuo ad prædā cōquerūtur, atq; per nemora venatores p vim & per insidias feras insectātur. Quos pueros capiunt vt nos pullos gallinaceos, aut porcos quos ad obsonia volum9 pinguiores & teneriores educare, castrāt, grādiores, & pingues effectos comedūt, ętate autē iam matura cū ad eorū manus perueniunt, pereptos partiuntur, intestina & extremas mēbro-

De insula Ioāna.

De insula Hispaniola

Nuda oīs gens hęc.

Gens docilis.

Canibales.

rum partes recentes epulantur, membra sale condita, vt nos pernas suillas in tempora seruant. Mulieres comedere apud eos nephas est & obscœnū, si vero quas assequūtur iuuenes ad sobolem procreandā, non aliter atq; nos gallinas, oues, iuuencas, & cætera animalia curant & custodiunt, vetulas ad obsequia præstanda pro seruis habent. Insularum quas nostras iam possumus appellare tam viri quā fœminę cum Canibáles aduentare pręsentiunt, aliam quā fuga salutem nullā inueniunt. Sagittis arundineis præacutis licet vtantur, ad Canibalium tamen vim & furores reprimendos parū prodesse comperere, decem enim Canibáles centū ex aliis facile si concurrant, superaturos omnes indigenæ fatentur. Quid vtraq; gens præter cœlum atq; eius lumina adoret, non satis exploratum habuerunt. De reliquis insularium moribus breuitas temporis atq; interpretum inopia plura noscere non permiserunt. Radicibus ii mites nostris napis & magnitudine & forma, sed gustu dulci, castaneæ teneræ adhuc similibus ad cibum vtūtur. Has Ages vocant ipsi. Est & aliud radicis genus, quā Iuccam appellant, ex hac & panem conficiunt. Agibus vero magis assis aut elixis vtūtur quā ad vsum conficiendi panis. Iuccam vero sectam & compressam, succosa namq; est, pinsunt, & in placentas coquūt. Sed mirum hoc, aconito lœthaliorem esse aiunt Iuccæ succum, qui epotus illico perimit, panem autem ex eius massa sapidū & salubrem esse omnes experti sunt. Panem & ex frumento quodā panico, cuius est apud Insubres & Granatenses Hispanos maxima copia, non magno discrimine conficiunt. Est huius panicula longior spitama in acutum tendens, lacerti fere crassitudine. Grana miro ordine a natura cōfixa. Forma & corpore pisum legumen æmulātur. Albent acerba, vbi matueurrunt nigerrima efficiuntur, fracta candore niuē exuperant. Maiziū id frumenti genus appellant. Et est apud eos aurum alicuius æstimationis, nam auricularū torulis & naribꝰ perforatis insertum in tenuissimas diductum laminas ferunt. Cum tamen neq; ad eos cōmeare mercatores, nec ipsos alia littora noscere præter sua nostri didicissent, quærere ab eis per signa cœperunt, vnde sibi id aurum compararent, quantum signis colligere licuit ex fluuiorum arenis ab altis montibus collabentibus id, neq; magno labore lectum. In pillulas priusquā diduceretur, in laminas astringebant: non tamen in ea insulæ parte quam rex ille tenebat, quod postea patuit experimento, nam cum inde iam discessissent forte in flumen inciderunt cuius arenam multo auro mixtam esse cum in terram aquandi & piscandi gratia exilissent, perpenderunt. Nullum animal quadrupes se vidisse dicunt, præterquā tria genera cuniculorum. Serpentes insulæ nutriunt, sed minime noxios. Anseres siluestres, turtures, anates nostris grandiores & cigneo candore, capite purpureo, repererunt Psittacos, quorum alii virides erant, alii flaui toto corpore, alii similes Indicis torquati minio, vti Plinius ait, quadraginta tulerunt, sed coloribus viuacissimis & lætis maximopere. Alas habent versicolores: viridibus enim & flauis pennis quasdam habent ceruleas & purpureas mixtas, quæ varietas parit delectationem. Hæc volui de Psittacis illustrissime Princeps recitasse, quoniam quāuis huius Christophori Coloni opinio magnitudini sphæræ & opinioni veterū de subnauigabili orbe videatur aduersari, Psittaci tamen inde asportati atq; alia multa vel propinquitate, vel natura solum Indicum has insulas sapere indicant. Cum præcipue Aristoteles circa finem libri de cœlo & mundo, Seneca & alii non ignari cosmographiæ ab Hispania, Indica littora per Occidentem non longo maris tractu distare attestentur. Masticis, aloes, gosampii, atq; aliarum huiuscemodi rerum copiam suapte natura tellus illa producit, ex arboribus, veluti apud Seres, vellera colligūtur. Grana quędam rugosa diuersorū colorum caucaseo pipere acutiora, ramalia etiam ex cōcisis arboribus cynamomi forma, gustu autem & odore acrem singiuerim & medulla & superiore libro imitantia tulerunt. His igitur inuentæ nouæ telluris & inauditi alterius terrarum orbis signis contentus, prospero reditu flantibus Zephyris, propter ver propinquū redire constituit. octo & triginta viros apud eum Regem de quo supra memorauimus reliquit, qui locorum & temporum naturam donec ipse reuerteretur, inquirerent. Is rex ab incolis dicebatur Guaccanarillus, cum quo isto singularis amicitiæ fœdere, de vita & salute ac tutela eorum, quos ibi relinquebat, quibus potuit modis, egit. Misericordia contactus rex erga nostros, quod alienis terris desererentur, lachrymas effudisse visus est, atq; omnem opem pollicitus. Sic alter alterum complexi ad Hispaniam Colonus rediturus, vela dari imperat, secum decem viros ex illis abduxit, a quibus posse omnium illarum insularum linguā nostris literis latinis sine vllo discrimine scribi compertum est. Vocant enim cœlum turéi. Domum bóa. Aurum cáuni. virum bo-

Ferocitas cam balium.

Quid comedāt insulares.

Ex fluuijs aurū legitū.

Aristoteles

Seneca.

Guaccanarillus rex.

num tayno. nihil mayani. Reliquaue omnia vocabula nō minus liquide proferūt atq; nos, latina nostra. Hęc habes quæ de prima eius nauigatione memoratu digna existima uerim. Rex autem & regina quorum omnes cogitatus vel dormientium in religionis nostræ augmento sunt siti, sperantes ad Christi legē tot nationes & simplices gentes facile trahi posse iis auditis, commouentur. Colonū aduenientem honorifice, vti pro talibus ausis mereba tur tractant. Sedere illū coram se publice (quod est maximū apud reges Hispanos amoris & gratitudinis supremi obsequii signum) fecerunt. Pręfectum marinum vocari deinceps Colonū imperant. Is Almirantus colonus apud Hispanos nuncupatur. Fratrē etiā ipsius Bartholomæum Colonum rei marinæ, & ipsum peritum pręfecturæ insulæ Hispaniolæ titulo ornarunt. Hunc magistratum vulgo Adelantatum appellant. Almirantum igitur & Adelātatum ac nauigiorum præsentia nomina, cætera etiam huiuscemodi data opera, suis aliquando vulgaribus appellabo nominibus, quo apertius intelligar. Nunc ad institutum redeamus. Ex insulis vti in initio Colonus ipse iam pręfectus marinus pollicebatur, maxima eorum, quæ mortales omnes totis viribus sequimur commoda prouentura, creditum est. Duabus igitur his causis commoti sanctissimi hi duo consortes. xvii. ad secundam expeditionem nauigia parari iubent. tria oneraria caueata magna. xii. id genus nauium quas dici apud Hispanos carauelas scripsimus sine caueis. Eiusdem generis duas aliquāto grandiores atq; ad sustinendas caueas propter malorum magnitudinem, aptas. Huius classis parandę curam Ioanni Fonsecę viro genere nobili Decano Hispalensi, ingenio atq; animo pollenti tradunt, vltra ducentos & mille armatos pedites illi imperāt conduci, inter quos omnium mechanicarum artium fabros & opifices innumeros stipendio accersiri iubent, equites quosdam cæteris armatis immiscent, ad fœtus procreandos equas, oues, iuuēcas, & plura alia cum sui generis masculis, legumina, triticum, hordeum, & reliqua iis similia non solum alimenti, verum etiam seminandi gratia pręfectus apparat. Vites & aliarum nostratium arborꝝ plantaria qb⁹ terra illa caret, ad eā importāt, nullas enī apud eas insulas notas arbores inuenere pręter pinus, palmasq; & eas altissimas ac mirę duriciei & proceritatis ac rectitudinis propter soli vbertatem, atq; etiam ignotos fructus alias plures procreantes. Terram aiunt esse terrarum omnium, quas ambiunt sydera, vberrimā: instrumenta omnia fabrilia ac demum alia cuncta quæ ad nouam ciuitatem in alienis regionibus condendam faciunt, vnicuiq; artifici imperat. Ex fidis regiis clientibus plures hanc nauigationem, & rerum nouarum studio & pręfecti autoritate promoti, sua sponte agressi sunt. Secundis igitur velis septimo Kalendas Octobris anni tertii & nonagesimi supra quadringētesimum & millesimum a salute nostra a Gadib⁹ mouit. Fortunatas in Kalendis Octobris tetigere ex fortunatis vltima, dicitur ab Hispanis Ferrea, in qua nulla est alia potabilis aqua pterq; ex rore de arbore vnica in insulæ supremo dorso stillante assidue & in lacunam manufactam cadente. Ab hac insula vela in altum Oceanum tertio idus eiusdem cœpit protendere. Hæc nobis intra paucos dies ab ei⁹ discessu renunciata fuerunt, quicquid succedet, accipies. Vale felix. Ex Hispana curia Idus Nouembris. M.cccc.xciii.

Almirantus creant.

Parat secunda nauigatio.

Joannes Fonseca.

Caput secundum.

REPETIS Illustrissime Princeps cupere te q̄ accidunt in Hispania de orbe nouo cognoscere, placuisseq; tibi q̄ hacten⁹ de prima nauigatione scripserim, insinuasti. Accipe q̄ successerunt. Methymnacampi celebre oppidum est in Hispania respectu vestri vlteriore, & in ea parte q̄ Castella vetus dicitur, a Gadib⁹ circiter q̄dringenta millia passuum distans. Ibi curia cōmorabatur cum circiter nono Kalendas Aprilis huius anni nonagesimi quarti cursores ad Regem & Reginam missi aduentasse duodecim ex insulis nauigia, retulerunt. Gadesq; prospero reditu appulsas esse, sed nihil aliud se velle Regi & Reginæ ductor ipsarum nauium per nuncios significare ostendit, præterq; præfectum marinum cum quinq; nauigiis & nongentis hominib⁹ vestigandi causa in Hispaniola permāsisse. cætera se coram recitaturum scribit. Pridie igitur nonas Aprilis dux ipse classis frater nutricis primogeniti regii a præfecto marino legatus aduenit, ab eo cæterisq; simul fide dignis hominib⁹, quæ mihi per ordinem interroganti fuerunt enarrata, vt tibi gratum faciam recensebo, accepi etenim ego q̄ dederunt, quę autē dederunt cognoscito. Tertio id⁹

Octobris ex insula Ferrea fortūatarum vltima ab Hispanis littoribus discedētes cum classe nauium septemdecim i altū, vnum & viginti ęquos dies, priusq̃ insulam vllam atingerēt consumpserunt, ad leuam multo magis q̃ itinere primo Aquilonem secuti data opera vertere proras, propterea in Canibalium siue Caribiū insulas, dequibus fama tantum apud nostros erat noticia, inciderunt. Insulam arboribus ita consitam, q̄ neq̃ vlnam quidē aut nudi aut lapidei soli, conspicere licuerit, primum viderunt. Hanc quoniam die dominico sors obtulerat, Dominicam placuit vocari, nulla ibi mora cōtracta q̄ desertam esse presenserunt, progrediuntur. His vno & viginti diebus octingentas & viginti lequas sese arbitrati sunt percurrisse Adeo prosperi illos venti aquilones a pupi secuti sunt. Post breue spacium ęquoris, occurrerunt insulę diuersis arboribus, vimine, trunco, radicib9 & foliis, aromaticos & suaues odores emittentibus refertæ, neq̃ homines neq̃ vlla se ibi animalia vidisse præterq̃ inauditę magnitudinis lacertos referunt, qui in terram scrutandi gratia descenderant, Galánam hãc appellant, ex eius insulę promōtorio quodam monte a longe viso, discessere. a triginta millibus passuū ab hoc monte fluuium descendētem magni fluuii latitudinis signum prospexisse visi sunt. hanc primam a Fortunatis terram habitatã inueniūt, obscoenorū esse Canibálium de quibus fama prius acceperant, nūc experimento & his interpretibus, quos primo itinere ad Hispaniam præfectus duxerat, cognouerunt. Insulam peragrantes innumeros sed. xx. tantum aut. xxx. domorum singulos vicos inueniunt. Ordinem platee, tuguriis in gyrum circa plateam constructis, seruant. Quandoquidem de illorum domibus in sermonem incidimus, haud absurdum mihi fore videbitur, si quales eas esse audiuerim enarrauero, ligneas omnes & sphærali forma fabricatas esse aiunt. Ex arboribus sublicib9 altissimis terrę affixis circumferentiam primum domus construūt. Aliis postmodum ab interiore parte, curtis trabibus appositis, quę exteriores altas ne labātur sustineant. Altarum cacumina intentorii castrensis formam coniungunt, ita vt acuta culmina domus illę omnes habeant. Tegunt deinde palmarum & quarūdam aliarum similium arborum foliis contextis modo tutissimo a pluuia. A trabibus curtis postmodum ad trabes interius deductis funibus Gossampinis aut ex quibusdam radicibus sparto similibus contortis, lodices ex Gossampino superimponunt. Gossipium namq̃ nutrit insula suapte natura, sic lectis pēsilibus ex rudi Gossipio, quod Hispanum vulgus Algodonum, Italum Bōbasium appellant, vel stramine superiniecto vtuntur. Atrium habent qd̄ vulgares aliæ dom9 circumeunt, in quod omnes lusuri conueniunt. Domos vocant boios media acuta, duas ligneas statuas, rudes tamen, singulis anguibus ipsis inhęrentibus eleuatis conspicati simulacra quæ colerent arbitrati sunt: sed ad decorem ibi posita postmodum didicerunt, nam vti supra memorauimus, nihil adorare præter cœli numem creduntur, quãuis ex Gossipio texto laruas, in pictorum lemurum quos se noctu videre prædicant similitudinē, conficiant. Sed vnde digressi sumus redeundū est. aduentare nostros incolæ sentientes domib9 derelictis tam viri q̃ fœminæ profugerunt. Ex pueris & mulieribus captiuis quos ex aliis insulis prędati fuerant vel obsequii vel epularum gratia seruatis ad nostros circiter. xxx. cōfugiunt. Domos ingressi habere vasa fictilia omnis generis, fidelias, orcas, canthāros & alia huiuscemodi a nostris non multū dissimilia: atq̃ in eorum coquinis elixas cum Psittacis & anserinis carnib9 carnes humanas, & fixas verub9 alias assandas cōperere. Penetralia & domorū latibula quæritando tibiarū & brachiorum humanorū ossa accuratissime apud omnes ad cuspides sagittarum cōficiendas seruari cognitū est, ex ossibus enim illas q̄ ferro careant, fabrefaciunt. cætera ossa exesis carnibus proiiciunt, inuenere etiam caput nuper occisi iuuenis trabi appensum sanguine adhuc madidum. quæsitando vero insulam interne septem alia flumina præter id grandius quod esse Bæti vbi Cordubam lambit, nostro aūt Ticino latius aiunt descendere per insulam, mira riparum amœnitate inuenerunt, hanc vocant Guadalupeam insulam a montis Guadalupi similitudine, vbi intemeratæ virginis mirabile colitur simulacrum, carucueriā incolæ apellant, est Caribium primaria habitatio. Tulerūt ab hac insula septem Psittacos Phasianis grandiores, qui ab aliis Psittacis colore longissime absunt, habent enim totum corpus & ventre & tergo purpureum, ex longioribus plumis illis ab humeris lena dependet super purpureas breues, modo quo apud nostros ruricolas sępe numero capones habere egoipse animaduerti, alarum autem pennas versicolores tenent, sunt enim earum glaucę alię, aliæ purpureę flauis immixtę. Psittacorū non minor est in omnibus insulis copia, q̃ apud nos passerculorum, aut aliarū auiū nostra

Reperit canibales.

Mira isulā

Galana insula.

Quales sint domus eorum.

Vulgaria gsipii nomina.

Simulacra.

Fugiūt canibales.

Mēbra hominū in verubus.

Guadalupea.

tium, vti nostri picas turdos & alia huiuscemodi ad delitias nutriunt, ita illi quãuis eorum nemora psittacis plena sunt, psittacos educant, illos tamen deinde comedũt. Mulieres quas ex captiuis ad nostros concessisse supradictũ est, munusculis donatas ad Canibáles adducendos ire per signa præfectus imperat, nec enim illę vbi laterent ignorabant. Hæ apud viros illa nocte commoratæ mane sequẽti Canibálium plurimos spe munerũ commotos adducunt. Hi, nostris visis, vel terrore vel scelerum conscientia permoti, inter sese exorto murmure, alter in alterum oculos flectentes, cuneo facto ex insperato celerrime vt multitudo auium concitati ad nemorosas valles pedẽ referunt. Nostris igitur, qui insulam inquirendi gratia aliquot dies pererrauerant, in vnum collectis sine vllo Canibále, fractis eorũ linthribus vnilígneis pridie idus Nouembris ex Guadalupea anchoras eleuant. Visendorum comitum qui primo itinere in Hispaniola vestigandę telluris gratia superiore anno relicti fuerant desiderio, præfectus permotus, a dextra leuaq; plures insulas nauigãdo cotidie post ergabat. Apparuit a septẽtrione grandis quędam insula. Et qui prima nauigatione in Hispaniam vecti fuerant, & qui a Canibálibus redẽpti, vocari insulam ab incolis Madanino affirmarunt, quã solę mulieres inhabitant. Ad nostrorum aures primo itinere de hac insula fama deuenerat, ad eas haud secus Canibáles certis anni tẽporib9 concedere creditum est, atq; ad Amazonas Lesbicas transfretasse Thraces retulit antiquitas, & eodẽ modo filios ad genitores mittere ablactatos, fœminas aũt apud se retinere. Has mulieres subterraneos grandes cuniculos habere aiunt, ad quos si alio q̃ constituto tempore quisq; ad eas proficiscatur confugiant. Vnde si aut per vim aut per insidias tentare aditum sequentes audeant, sagittis se se tueãtur, quas certissimas iacere creduntur. Hæc dant, hęc accipito. Ad hanc insulam propter Boream ab ea flantẽ non licuit peruenire. Vulturnum enĩ iam sequebantur. Inter nauigandũ a conspectu Madanino ad quadraginta millia passuum non longe ab alia quam vecti indigenę populosissimam & rerum omnium victu necessariarum copia pollentem esse aiebant, pręterlabuntur, quoniam altis montibus instructa esset Montem Serratum illam vocant. Inter cætera quæ ab iis quos vehebant, tum verbis, tum signis colligere inter loquendum potuerunt, isse Canibáles plærũq; venatum, vescendorũ hominũ gratia supra mille millia passuum a suis littoribus didicere. Altero die quandã aliam vidẽt, cui q; sphęrica esset, Sanctę Mariæ Rotundæ nomen indidit præfectus: ne morã traherent, aliã iterum sequenti ab isto die quã sancti Martini nomine placuit vocitari, prętermisit. In tertium inde diem aliam, cuius diametrale latus ab oriente in occidentem centũ & quinquaginta millia passuum esse iudicarunt, extrinsecus cõspexere. Esse has insulas omnes miræ pulchritudinis & fertilitatis accipiunt. hanc vltimam Beatã Virginem Antiquã dixerunt, a qua pluribus aliis relictis ad quadraginta millia passuum cæteris omnibus grandior alia quædam occurrit, quam Ay ay ab idigenis vocitatam sanctę Crucis nomine appellari voluerũt, anchoras e proris iacere pręfectus aquandi gratia in hac imperat. xxx. ibi viros in terrã descẽdere naui qua ipse vehebatur iubet, qui loca tentarent. ibi canes inuenere quattuor in littore. Iuuenes ac fœminæ totidem statim, protentis in supplicum modum lacertis, quasi auxilium & a manu gentis nefandę libertatem expetentes, obuii nostris efficiũtur, multo meliorem sortem sese consecuturos quæcunq; illa foret existimantes. Canibáles autem eodẽ quo apud Guadalupeã modo se fugientes ad siluas receperunt. Biduũ ibi cõmorati, & flãtibus interea nostris. xxx. viris in insidiis, ecce venientem a longe Canoam e caueis specularibus conspexere, qua octo viros cum totidem fœminis vectari aduertẽtes, dato signo Canoã nostri adoriuntur. Appropinquantes nostros viri simul & mulieres sagittis mira celeritate & crudelibus ictib9 transfigere cœperunt, ita priusq̃ sese scutis contegere potuerint, vnum ex nostris qui Cantaber erat quędã ex mulieribus peremerit. atq; alium illa eadẽ alia sagitta acri vulnere transegerit. Venenatas sagittas medicamenti quodam genere illinitas esse aduerterunt, acie ipsarum circũcisa qua medicamẽ ne discurreret, retineretur. Erat inter eos fœmina quędam cui vti per coniecturas percipere fas erat, cęteri obtemperabãt, atq; veluti Reginę assurgebãt. Hãc fili9 iuuenis toru9, robust9, ferocissimi ĩtuit9, leoninæ faciei, comitabatur. Nostri ergo ne grauius malũ a longe vulnerati perferrẽt multo satius esse manũ cõserere ducentes: remis agitata nostra nauicula qua vehebãtur Canoã impetu maximo inuertũt. ea in profundum missa, neq; pigrius neq; rarius natando tam viri q̃ fœminę spicula in nostros dirigebãt. Ad saxum quoddam aqua coopertum recepti strenue dimicãtes tãdem capiũtur, vno interempto & Reginæ filio duobus vulneribus confosso. in præfecti nauim

Amazones

Sãcta Maria Rotunda.

Sãcti Martini insula

Insula sanctę Marię Antiquę.

Sãctę Crucis insula.

adducti non magis feritatē ac vultꝰ atrocitatem deponebant ꝙ Lybici leones cum sese in vincula detrusos esse præsentiunt, Hos nullus est qui videat quin scalpi sibi horrore quodā præcordia fateatur, adeo atrox tartareusq; est illis a natura, & immanitate insitus prospectꝰ. A me ipso & reliquis qui vna mecum plærūq; ad illos intuēdos Methimnæ confluxerunt coniecturam facio; ad iter redeo. In dies magis atq; magis procedentes iam vltra quinq; & quingenta millia passuū ad Aphricum priꝰ, deinde ad Fauoniū, postea ad Argestē ꝓcederāt cum pelagi quandā vastitatē immensam in insulis innumeris & miris modis inter se differentibus passim contextam intrarunt. Harum alias nemorosas atq; herbidas & amoenas, alias siccas & steriles ac lapidosas, altissimorū mōtium saxeorum transeundo videbant. Quarum alię purpureos in nudis saxis colores, aliæ violaceos, aliæ candidissimos ostendebant. metallis & gemmis esse conditas non desunt qui existimēt, sed ne illic naues firmarēt & obstitit maris intemperies & frequentiæ insularum metꝰ, ne forte naues maiores saxo aliquo illiderentur. In aliud igitur tempus harum insularum vestigatione dilata, quas ob multitudinem & confusam intermixtionem numerare non licuit, iter suum prosequuntur, sex tamen & quadraginta cū leuioribus quibusdā nauigiis quibus non magno opus erat fundo, intersecuerunt maioribus nauibus ab alto scopulorun metu iter peragentibus. Archipelagus contexturam hanc insularum vocauere. Ab hoc tractu procedentes itinere in medio iacet insula dicta ab indigenis Burichēna. hanc sancti Ioānis Insulam appellauit. inde sese plures ex iis qui a Cānibālibus liberati fuerāt oriundos aiebāt, populosissimam, cultā, portuosam, nemorosamq; esse insulā fatebantur, eiusq; incolas summa cū Cānibālibus odia atq; inimicicias semper exercuisse. Non habent ipsi nauigia quibus a suis finibus ad littora Cānibālium possint transfretare, sed si Cānibāles eorum terras prædæ gratia incursionibus infestantes profligauerint, vt interdum contingit ꝙ belli euentus sint incerti, vices reddunt easdem, alterum enim ante oculos alterius secant, assant, & rabiosis dentibus lacerant & vorant. Hæc omnia per interpretes indigenas vectos in Hispaniam primo itinere discebant. Hanc insulam ne moram traherent, prætermisere. Attamen in eiꝰ vltimo ad occidentem angulo aquandi solum gratia pauci interram descendēre, vbi more gentis eius domum inuenēre magnam & conspicuā, quam vulgares aliæ. xii. sed desertæ circuibant. An ꝙ pro anni temporibus nūc ad montana, ratione caloris, nunc ad planicies quando frigescit aer transmigrent, an Cānibālium timore domos penitus dereliquerint non plane cōstitit. Regem habet vnicum vniuersa insula, cui imperanti mira parent reuerentia. Circiter ducenta millia passuum huius insulæ meridionale latꝰ quod abraserant protēditur. In mare noctu duæ mulieres & vnus adolescens ex liberatis a Cānibālibus transilientes sese natādo ad natale solum receperunt. Cum reliquis deinde optatam Hispaniolam a prima insula Cānibālium quingētas lequas distantem intra paucos dies attingunt, sed infœlici euentu, ꝙ omnes socios ibi relictos interemptos repererint. Est in huius insulę Hispaniolę initio regio Xamaná ab incolis nūcupata. Ab ea ad Hispaniam prima nauigatione pręfectus rediturus cum decem illis indigenis quos supra memorauimus, vela tetendit, e quibus tres tātummodo superstites erant, reliquis, contraria terrarum aeris & ciborum mutatione defunctis. De tribus, cum primū Santheremus Xamanæ latus ab eo sic appellatū attigit, vnum solui iubet. Alii duo noctu sese in mare furtim deiiciunt, natando profugiūt. Id præfectus octo & triginta hominum quos superiore anno paulo interius in insula reliquerat miserandæ necis ignarus, non multum ægre tulit, interpretes sibi nō defuturos existimās, quā ob causam hos magnifaciebat. Vlterius aduectis nostris parumper, Canóa oblōga multorum remigum occurrit. In ea frater Guaccanarilli eius regis quem sibi astricto fœdere discedēs ab insula deuinctū amicicia præfectꝰ reliq̄rat, cui etiā nostros maximopere cōmendauerat, vno tantum comitatus vehebatur. Is ad præfectum duas imagines aureas nomine fratris dono ferens, de nostrorum morte vti postea per rei euentum cognitū est, suo idiomate egit. sed quoniā interpretes defuerant, eius colloquia nō perpenderūt. Cum autē ad castellum ligneum & casas quas sibi aggere circumducto nostri construxerāt peruenissent, omnia in cinerem versa & silere omnia cognouerunt. Ea res pręfectum marinū cæterosq; viros grauiter perturbauit. Viuere tamen aliquem & si male coniectarent existimantes, tormēta & balistas igni supposito vna omnes exonerant, vt grauibus tonitruis littoribus & altis montibus late concussis si qui inter homines aut inter ferarum latebras forte metu perculsi degāt aduentasse nostros per hęc signa persentirent. Id incassum: viuebat enim nullus. A pręfecto

Variorum colorū insula.

Guaccanarilli frater ad pfectum.

post hæc missi ad regem Guaccanarillum nuncii hæc dicta, quantū potuere percipere, retulerūt. Esse in ea insula maiores se reges, qꝫ miræ sint magnitudinis, plures ait. Horū duos maximis copiis, suo more comparatis, fama nouæ gentis cōmotos aduentasse, belloqꝫ victos nr̄os omnes trucidasse, repagula casasqꝫ simul & eorū suppellectilia cōbussisse: & se qꝫ nostris esse auxilio conatus fuerit, ab eisdē fuisse sagitta vulneratū, crus vitta gossampina ligatum ostendens, rettulit: propterea nō iuisse ad pręfectum, quod maximopere cupiebat. Varios ibi esse reges, hosqꝫ illis atqꝫ illos his potentiores inueniunt, vti fabulosum legimus Aeneam in varios diuisum reperisse Latiū, Latinū puta Mezentiūqꝫ ac Turnum & Tarchōtem, qui angustis limitibꝰ discriminabantur, & huiuscemodi reliqua per tyrannos dispartita. Sed Hispaniolos nostros insulares illis beatiores esse sentio, modo religionē imbuant, quia nudi sine ponderibus, sine mēsura, sine mortifera deniqꝫ pecunia, aurea ętate viuentes, sine legibus, sine calūniosis iudicibus, sine libris, natura cōtenti vitam agunt, de futuro minime soliciti. Ambitione & isti tamen imperii causa torquentur & se inuicem bellis conficiunt, qua peste auream ætatem haudquaqꝫ credimus vixisse immunē. Quin & eo tēpore cede non cedam inter mortales pererrauerit. Ad rē, a qua digressi sumus, redeamꝰ. Altero die missus a præfecto Melchiórius quidam Hispalensis vir apud Pōtificem summū pro Rege & Regina functus oratoris officio, quo anno Malaca venit in eorū potestatem, neqꝫ vulnꝰ neqꝫ vulneris vllius cicatricem vitta sublata se vidisse retulit. Lecto illum, tamen aduersa valetudine simulata iacentem reperit, cuius cubiculo septem cōcubinarum pellicū lectuli adhærerent, vnde peremptos eius consilio nostros suspicari cœpit. Re tamen dissimulata cū Guaccanarillo egit Melchiórius, vt postero die ad visendum præfectum sese ad naues conferret. Naues igitur, vti pactus fuerat, ingressus, nostris salutatis, atqꝫ auro donatis primoribus, ad mulieres a Cānibálibus ereptas conuersus, in vnam quā Catherinam nostri vocabant, oculos semifractos conücere visus eam blande allocutus est, atqꝫ sic vrbaniter ac lepide a præfecto veniam petens aspectu equorū & aliarum rerum illis incognitarum admiratus discessit. Fuere qui præfecto consulerent Guaccanarillum detinendum fore, vti, si eius consilio nostros peremptos fuisse comperirent, pœnas daret. Sed irritādi animos indigenarum non esse tempus præfectus ratus eū dimisit. Postridie eius diei Regis frater ad naues se conferens, vel suo, vel fratris nomine mulieres seduxit. nā sequenti nocte intempesta Catherina ipsa vt sese & quascumqꝫ posset in libertatem vendicaret, aut regis & fratris eiꝰ pollicitationibꝰ subornata, multo maiꝰ facinus aggressa est, qꝫ Cloelia Romana quę Tiberim ruptis vinculis, Porsenę imperium fugiens, cū reliquis obsidibus virginibꝰ enatauit. Illa enim fluuium equo, hęc cum septē aliis mulieribus suismet lacertis cōfisa circiter tria millia passuum, atqꝫ etiam maris non bene tranquilli traiecit, tantum enim a littore classis omnium opinione distabat. Illas insecuti cymbis leuioribus nostri eodem lumine, quo in littore viso mulieres regebantur, duce, tres assecuti sunt. Catherinam cum quattuor reliquis ad Guaccanarillum euasisse creditum est. Nam vbi eluxit missi a præfecto nuncii, aufugisse cum omni supellectile Guaccanarillū simul & fœminas ipsas cognouerunt. Id non iniuria fuisse nostros eius consensu interemptos suspitionem adauxit. Hunc deinde Melchiorius, de quo supra, tribꝰ armatis centuriis acceptis, queritans, centuriam centum virorū numerum appello, licet me non lateat constare centuriam ex viris centum viginti octo, quindecimqꝫ decuriam, in fauces quasdam retortas vtrinqꝫ collibus erectis munitas incidit, fluuii alicuius grande ostium arbitratus, portum ibi valde commodum ac tutum adinuenit. Portum Regalem propterea nominandum censuerunt, falcatum eius ingressum atqꝫ adeo in arcum dispositum ferunt, qꝫ siue in leuam siue in dextram introductas naues flectant, vnde donec ad ostium reuertantur ingressi fuerint non facile dignosci possit, quamuis tribꝰ simul paribus proris onerariæ naues procedere valeant. Hinc atqꝫ inde sublati colles littorū loco venientes frangunt ventos. In eius medio sinu promontorium nemorosum psittacis atqꝫ aliarum volucrum ibi nidificantium multis generibus suauissimeqꝫ concinentium erigitur. Duo in portum hunc flumina non mediocria defluere cognouerunt. dum inter vtrūqꝫ terram explorant, altam a lōge domum vident. Ibi latere Guaccanarillum rati accedunt. Adeuntibus nostris vir quidam fronte rugosa & elato supercilio centum hominibꝰ comitatus efficitur obuius, arcu sagittis & lanceis præacutis sudalibus omnes armati minātibus similes accurrūt. Se Taínos idest nobiles esse non Canibáles inclamitant. Signo pacis a nostris dato, arma simul & feritatem illam deposuere, & singulis accipitreis tītinnabu-

Internicio triginta virorum.

Mulieris audacia mira.

lis acceptis, statim cum nostris adeo strictam amicitiam iniere, vt in nostrorum potestatem se se sine vlla mora in naues ex altis fluuii ripis demiserint: & suis postea muneribus nostros donauerint. Domum illam, qui eam dimensi sunt, duorum & triginta magnorum passuũ a circumferentia ad circumferentiam (erant enim Sphærica) iacto diametro fuisse asserunt, triginta aliis popularibus circũseptam, lacunaribus harundineis versicoloribꝰ superinductis, mira arte intertextis. Interrogati quibus modis melius dabatur, de Guaccanarillo, responderunt nõ esse Guaccanarilli regionis huius, sed eius qui aderat, Imperium. Sensisse se se fatebantur, quod Guaccanarillus a littoribus ad montana secesserit. Icto igitur cum hoc Cacico, idest Rege, fraterno fœdere ad pręfectum, quę viderant renunciaturi, rediere. Diuersos interea Centuriones exploratũ longius suis cẽturiis comitatos præfectus emittit. inter quos Hoiedam: & Gorualanũ nobiles iuuenes: & animosos ambos. Horum alter quatuor flumina: alius alia parte tria ab iisdem montibus collabentia compercre: in quorum omnium arenis aurum nostris præsentibus indigenæ, qui eos comitabantur, hoc modo colligebant. Arena manibus effossa ad scrobem vsq; lacerti profunditatem: ex imo scrobis plenas arena sinistras dehinc extrahentes: dextera auro delecto sine vlteriore industria, in manus nostrorum grana porrigebant. Quorum se vidisse multa ciceris crassitudine plures fatentur. Vidi ego ipse postea allatum rudem fluuiali petræ similem globum ponderis vnciarum nouẽ ab ipso Hoieda repertum. His signis contenti rem ad præfectum referunt. Iusserat enim præfectus: vt mihi relatum est: pœna etiam præposita ne quid vlterius præterquam de locis & locorum signis curarent. Fama etiam increbuit esse quendam Regem montium a quibus flumina illa decidunt, quem Cacicum Caunabóam vocant, idest dominum domus aureæ. Boam enim domum dicunt: Cáuni autem aurum: & Cacicum regem vti iam dictum est. Nullibi aquarum pisces inueniri posse illis præstantiores, saporosiores, aut minus noxios: & aquas illorum omnium fluminum esse saluberrimas aiunt. Diem esse apud Canibales mense Decembri noctibus æqualem Melchiórius ipse mihi retulit: sed id Spheræ ratio non patitur: quamuis eo mense auium aliæ nidificarent, aliæ filios iam natos in nidis haberent, & calor vigeret non mediocris. Abscondi totum plaustrum sub arctico polo atq; occidere, custodes Canibálibus mihi de altitudine poli ab horizonte diligentius scrutanti enarrauit. Cui de iis maior sit fides quam huic adhibenda, nullus hoc itinere rediit. Si ergo fuisset Astronomiæ peritus diem fere noctibus æqualem dixisset: nullibi enim terrarum æqua est versus solstitia nox diei, ipsi vero æquinoctialem nunquam tetigere, quandoquidem arcticum polum semper habuere ducem: & ab horizonte semper eleuatum. Sunt enim alii neq; literarum, aut rerum experientia periti. Propterea breuibus nunc & incomposita epistola quæ colligere potuerim accipito: prope diem, vti spero, a me cætera quæ detegentur habiturus. Scripsit enim ad me præfectus ipse Marinus, cui sum intima familiaritate deuinctus, sese mihi latissime, quæcunq; sors ostenderit, significaturum. Ipse propinquum portui cuidam editum locum ad ciuitatem condendam elegit, ibiq; intra paucos dies domibus, vt breuitas temporis passa est, & sacello erectis: eo die quo trium regum solennia celebramus, diuina nostro ritu, in alio potest dici orbe tam extero, tam ab omni cultu & religione alieno, sacra sunt decantata terdecim sacerdotibus ministrantibus. Tempore, quo iam sese ad Regem & Reginam missurum fuerat pollicitus, appropinquante & prospera nauigatione se offerente, non vltra cunctandum ratus præfectus, duodecim has Carauelas, quas aduentasse diximꝰ, cõmeauit, non mediocri molestia, nostrorum internitione, confectus, quorum morte, multa quæ iam de illorum locorum natura cognosceremus adhuc nos latent. Vt pharmacopolis, Syrophœnicibus, & aromatariis accitis, possis quid regiones illæ ferant, quam calida sit earum superficies, dignoscere. Ex granis omnis generis, ex libro & medulla earum arborum, quas cynnami esse autumnat, ad te mitto: siue ex granis: siue ex animulis quibusdam quas ex ipsis granis decidisse conspicies: siue ex ligno gustare volueris, Illustrissime Princeps, tenuiter admoto labello pertingito, sunt enim quamuis non noxia, ob nimiam tamen caliditatis acuitatem acria, & linguam, si in ea diu morentur, expungunt. sed statim si forte eius degustatione lingua concoquatur, epota aqua asperitas illa tollitur, ex frumento etiam quo panem conficiunt, grana quædam alba & nigra tabellarius meo nomine dignationi tuæ dabit. ligni quod aloes esse dicunt, truncum affert, quod si iusseris scindi, suauem senties ex eo odorem emanare. Vale.

Cacicus.

De rege Caunaboã

De piscibꝰ et aquis.

Decẽbri nidificãt volucres.

P.M.A.M. PROTO. APOSTO. REGIIQVE consiliarii ad Ludouicum Aragonium Cardinalem in primæ Decadis caput tertium præfatio.

PETIS iterum vt Phœbæos currus ineptus Phaeton gubernet. Ex nudo silice suaues liquores exhaurire contendis, nouũ, vt ita dixerim, terrarum orbem Catholicorum Fernandi & Helisabeth regum tibi patruorum ductu ab Occidente, qui hactenus latitabat repertum, vt ego describam Federici Regis inclyti patrui tibi, mihi literas de hac re ostendens imperas. Preciosum hunc lapillum plumbo inepte circundatum ambo accipietis. Sed cum eruditos amice, detractores inuide, mordaces rabide in nostras formosas Nereides Oceaneas spumantia tela detorquere præsenties, quam breui spacio inter rerum angustias: & valitudinarium hos me conscribere coegeris, ingenue profiteberis: scis namq; me tanto celeriter ex præfecti ipsius Marini Coloni archetypis pauca hęc delegisse, quanto tuus a manu famulus, qui me dictante scribebat, poterat exarare. Infestabas nãq; me quotidie, tuum discessum obiiciens, vt nostri Regis sororem Parthenopęam reginam, tibi amitam, quam huc fueras comitatus, in patriam reduceres, singulis interdum diebus singulos me libellos cudere adegisti. Duos in prima frõte alieno cõperies nomine signatos, quod dum ista quærebantur, ad infœlicem ego Ascanium Sfortiam tibi affinem Cardinalem vicecancellariũ scriptitare inceperã, quo cadente cecidit: & mihi animus a scribendo. Quem tu nunc tuiq; inclyti patrui Regis Federici literæ ad me directæ excussistis, rem, non picturam degustate. Vale ex Granata nono Kalendas Maii. M.D.xxiii.

Parthenopæa regina.

NAnibalium littora Colonum præfectum Marinum percurrisse ad Hispaniolamq; insulam cum integra classe nonas Februarii anni tertii & nonagesimi appulsum fuisse, superiore libro descripsimus. Nunc autem quid de insulæ natura explorans repererit, quid ve postea finitimam insulam continẽtem, vti credit, terram percurrens inuenerit, enarremus. Insula hæc Hispaniola quam ipse Ophiram, de qua legitur Regum tertio, esse asseuerat, latitudinis est graduũ australium quinq;. Eleuatur enim a Septẽtrione gradus septimus & vigesimus, a meridie vero, vt ipsi referunt, vigesimus secundus. Longitudo autem ab Oriente in Occidentem passuũ millia octoginta super septingenta. Ex ipsius præfecti Coloni comitibus non desunt, qui vtranq; insulæ mensurã producant ab Oriente ad Occidentem. Distare a Gadibus insulam gradus prædicant aliqui nouem & quadraginta, alii amplius, neq; enim certam adhuc rationem reperere. Insulæ forma castaneæ folium æmulatur: super edito igitur colle a Septẽtrione ciuitatẽ erigere decreuit, quod huic loco mons eminens & saxifodinis ad ædificandum, & calcem concoquendam aptissimus adiaceat. Inhæret præterea huius montis radicibus vasta planicies longitudinis millium passuũ circiter sexaginta, latitudinis vero duodecim alicubi, alibi vbi angustior sit sex. vbi vero amplior viginti. planiciem salubrium aquarum flumina interluunt plura, sed eorum maius: & id nauigabile in portum qui vrbi subiacet, ad stadium dimidium cadit. Quanta sit eius vallis vbertas, quanta soli benignitas, eorum relatu aduerte. In huius fluminis ripa hortos colendos limitibus concluserunt, ex quibus de omni holerum genere, vt puta raphanorum, lactucarum, caulium, boraginum, & aliorum huiuscemodi, intra diem a iacto semine sextũdecimum vulgo matura euulsa sunt, melones, cucurbitas, cucumeres, & alia id genus in diem sextum & trigesimũ carpserunt. Sed nusquam se meliores vnquã comedisse aiebant. Hæc hortensia toto anno habent recentia, cannarum radices, ex quarum succo saccarum extorquetur, cubitales cannas: sed non coagulatur succus intra quindecimũ etiam diem emiserunt. De plantatis propaginibus aut sarmentis itidem aiunt, & secundo a plantatione anno suaues ex eis vuas comedisse, ast ex nimia vbertate racemos edunt perpaucos. Rusticus preterea quidam tritici partiper circiter Kal. Februarii seminauit, res miranda, in omniũ conspectum maturum spicarum manipulum tertio Kalendas Aprilis. qui eo anno erat vigilia resurrectionis Dominicę, secum ad vrbem tulit: legumina quoq; quotãnis maturescũt bis. Scripsi quæ omnes vno ore inde redeũtes de eius terræ fœtura retulerunt, nõnulli tamen ferunt tritici non esse terrã feracẽ in vniuerso. Interea dum ista agerentur, triginta viros qui Ci

Insulę Hispaniolę dimensio.

Hortensia.

pangi alias Cibaui regionem explorarent per diuersa dimisit præfectus. Est autem hæc regio montosa saxea: & medium totius insulæ dorsum, in qua maximã esse auri copiam incolæ signis ostendebant. Missi a præfecto de regionis opibus mira referentes reuertũtur. Ex illis montibus quatuor ingentia flumina defluunt, quæ totam insulam reliqua suis alueis suscipiendo memoranda naturę industria in quatuor fere partes æquales diuidunt. Tendunt enim, vnus recta ad Orientem qui ab accolis Iunna vocatur, ad Occidentem alius huic terga vertens qui Attibunicus. Tertius ad Septẽtrionẽ quẽ Iachem appellant. Vltimus ad meridiem, quem Naibam. Sed redeamus ad condendam vrbem, fossis & aggeribus vrbe circũuallata, vt si eo absente prælium incolæ tentarent, sese qui relinquebantur tutari possint. Pridie idus Martii cum omnibus equitibus, peditibus autem circiter quadringentis ipsemet ad auriferam regionem recta ad meridiem proficiscitur. Fluuium præterlabitur, transgreditur planiciem, montem qui aliud planiciei latus cingit, superat. In aliam conuallem, quam flumen priore maius, aliaq; multa mediocria interluebant, incidit: exercitum traducit, hac valle quæ priore nulla parte inferior est, superata: tertium montem facit peruium, qui hactenus fuerat inuius. Descenditq; in aliam conuallem, quæ iam Cibaui est initium. Per hanc flumina: & ex omni colle riui currunt, in quorum omniũ arenis aurum reperiebatur. Cum iam secundũ & septuagesimũ ab vrbe lapidem intra regionem auriferam profectus fuisset, in magni cuiusdam fluminis ripa eminenti super colle condere arcem instituit, vt interioris regionis secreta inde tuto paulatim scrutarentur: hanc arcem sancti Thomæ nomine insigniuit. Dum interea arcem ædificaret, eius regionis incolæ tintinnabulorũ & aliarum rerum nostratium cupidi quotidie moram trahentem adibant. Præfectus vero marinus se illis quæ peterent libentissime daturum, si aurum ferrent, insinuat. At illi dato tergo ad hęc promissa ad ripam propinquiorem currentes, intra breue temporis spacium onustis auro manibus redibant. Grandæuus incola duos auri calculos ponderis vnius fere vnciæ tintinnabulum tantummodo petens attulit, qui cum nostros calculorum magnitudinem admirari conspiceret, eorum admiratione admiratus, eos esse paruos ac nullius momenti calculos innuebat, captisq; manu quatuor lapidibus, quorum minor nucem, maior autem grande aureũ æquabat malũ, adeo magnos auri globos in solo natali suo, quod ad dimidiam inde dietam distabat, passim reperiri aiebat, nec apud vicinos suos magnę curæ esse aurum colligere. Cognitum enim est illos aurum, in quantum est aurũ, non magni fare, sed tanti illud æstimare, quanti artificis manus in formam cuiq; gratam diducere, aut conflare didicerit. Quis rude marmor, aut ebur incultum comparat magno? nullus equidem, sed si Phidiæ aut Praxitelis dextra fabrefactum in comatam Nereidem, aut Hamadriadem pulchre formatam prodierit, nusquam emptores deerunt. Pręter hunc senem, accesserunt & alii plures, qui decem & duodecim drachmarum calculos attulerunt, ausiq; sunt fateri, vbi aurum illud collegerant, auri globos pueri caput, quem ostendebant, æquantes fuisse aliquando repertos. Dum ibidem dies aliquot moraretur, Luxanum quendam iuuenem nobilem cum paucis armatis regionis partem exploratum misit. Hic etiam maiora sibi ab incolis fuisse dicta, retulit, nihil tamen attulit, ex præfecti putant mãdato ita fieri. Aromatibus, sed non iisdem quibus nos vtimur, habent plena nemora, quæ pari modo colligunt, vt aurum, tantum scilicet vnusquisq;, quantũ permutando aliquid sibi gratum a finitimarum insularum incolis, assequantur. Vt puta paropsides, sedilia & huiuscemodi quę in aliis insulis ex nigro quodam ligno, quo ipsi carent, conficiuntur. Rediens ad præfectum Luxanus circiter idus Martii labruscas in siluis maturas inuenit, optimi, vt ait, saporis. Sed nulla est insularibus de his cura. Est hęc regio quamuis saxea, nam eorum lingua Cibauũ id quod saxosum sonat, arborifera tamen: & herbida. Immo & aiunt herbam eorum montium, quæ solum gramen est, si scindatur quatuor dierũ intercapedine tritico altiorem crescere. Frequentes in ea pluuias cadere referũt, hinc esse riuos & flumina adeo crebra, quorũ cum sit arena vbiq; auro cõmixta, ex montibus illud aurum detrahi per torrẽtes autumãt. Gentem constat esse ociosam, nam interdum hyeme vrgente tremunt in montibus frigore, nec quum sint illis nemora gossipio refertissima, vestes sibi laborare student. In vallibus autem vel campestribus locis minime frigescunt. His ita in initio regionis Cibaui diligenter perquisitis, Kalendis Aprilis, quem diem resurrectio sequebatur, ad Isabellam, idest vrbis nomen, reuertitur. Vnde in eius & totius insulæ gubernationem fratre suo & Petro quodam Margaritęo regio antiquo familiari relictis, ad discurrendam quam arbitrabatur con

Cipangi. Cibaui

Noĩa quatuor fluuiorum.

Accolę aurũ nr̃is porrigunt.

Aromata.

tinentem terram, quæ inde septuagesimū tantum lapidem distabat, sese accingit regii Imperii memor, qui illum admonuerāt percurrere noua littora festinaret: ne rex alius quisquā prius suæ ditioni terras illas subdere studeret. Rex enim Portugaliæ publice sua interesse latentia illa detegere aiebat. Sūmus vero Pontifex Alexander Sextus Regi & Reginæ Hispaniarum per plūbatas concessit bullas, ne quis princeps alius incognitas illas regiones ptingere auderet. A Septētrione ad Austrū linea recta extra paralellū insularū quę dicūtur Caput viride profecta, vt diffidii causa tollatur leucas centum, ex composito demū tercentum, credimus has insulas esse Hesperides. Hæ sunt regis Portugaliæ: & inde sui nautę noua littora quotannis detegentes semper in leuā a tergo Affricæ, per Aethiopū maria, ad Orientē vertebant proras, neq; ab Hesperidibus vnquā ad meridiem, aut ad Occidentem Portugalenses adhuc nauigauerant. Cum tribus igitur nauigiis discedens, ad eam regionem quā prima nauigatione insulam existimās Ioanam vocitarant, breui tempore peruenit, vocauitq; eius initium Alpha, o, eo quod ibi finem esse nostri Orientis, cum in ea sol occidat: Occidētis autem cū oriatur, arbitretur. Instat enim esse ab Occidente principiū Indiæ vltra Gangem, ab Oriente vero terminum ipsius vltimū. Neq; enim absonum penitus est, cū Gangetidis Indiæ terminos indiscretos cosmographi reliquerint, nec desint qui ab Hispanis oris non longe Indica littora discedere sentiant. Cubam incolæ hanc partem vocant, in cuius prospectu in Hispaniolæ angulo extremo, portum reperit cōmodissimū, sinum enim in se recipit latum in ea parte ipsa insula. Hunc portum sancti Nicolai nomine insigniuit. A quo vix viginti leucas recedit Cuba. Transfretat igitur, & Cubæ meridionale latus capiens, ad Occidentem vergit. Incipiunt illi quo vlterius procedebat, tanto magis littora in latum protendi: & ad meridiem curuari. In Cubæ latere ad meridiem primam reperit insulam, quam incolæ Iamaicam vocant, hanc insulam Sicilia longiorem latioremq; prędicat, vno tantum monte contentā, qui ab omnibus sui partibus a mari incipiens paulatim vsq; ad insulæ medium eleuatur, atq; ita leniter sese in dorsum extendit: vt ascēdentes vix se ascendere sentiant, tam in littore quam in internis feracissimā: & populis plenā esse asseuerat, incolasq; eius cæteris insularibus ingenio acutiores ac mechanicis artibus magis deditos, bellicosioresq; finitimi fatentur. Nam pluribus in locis volenti præfecto terram capere, armati ac minitantes occurrerunt, pugnasq; sæpius attentarunt, sed victi semper amicitiam omnes cum præfecto inicre. Iamaica igitur relicta, ad Occidentē prospero ventorum flatu septuaginta dies nauigauit, seq; non longe ab aurea Chersonesso nostri Orientis vltra Persidem initio perrexisse per inferiorē nobis terrę ambitum arbitratur, credit enim se duas tantum solis horas de duodecim, quæ nobis erant incognitæ, reliquisse. Dimidium enim solis cursum veteres intactum reliquerant, cum eam tantum terræ superficiem quæ a Gadibus vsq; ad Gangem vel ad auream vsq; Chersonessum discussam habeamus, hoc itinere in currentia more torrentis maria, in vadosos gurgites, in angustias innumeras propter insularum adiacentiū multitudinem, quotidie incidebat, omnia tamen hæc pericula parui faciens tantum procedere instituit, donec an insula esset Cuba, an terra continens certior fieret. Nauigauit igitur eius semper littora abradens ad Occidentem duas leucas & viginti supra bis centum, vt ipse ait, hoc est millia passuum circiter tercentum & mille, septingentisq; insulis nomen imposuit in leuam, plusquā tribus millibus passuū, vt ipse dicere audet, relictis: sed ad ea quæ memoratu digna inter nauigandum reperiebat, reuertamur. Cum iam per Cubæ latus locorum naturam adnauigans perquireret, ab Alpha, o, idest ab eius initio non magno tractu portum multarū nauium capacem reperit, falcatus enim est eius introitus, promontoriis vtrinq; venientes vndas recipientibus inclusus. Intus autem ingens spacium: & immēsa profunditas. Portus littora ambiens casulas vidit nō procul a littore culmeas duas, pluribusq; in locis ignem accensum, demittit e nauibus viros quosdam armatos qui casulas adeant. Descendunt, neminem reperiunt, verubus tamen ligneis appositas ignibus piscium libras circiter centum, duosq; octipedales serpētes cum piscibus ipsis inuenere. Admirati si quos incolas videant, circūspiciunt, cum nemo illis in toto prospectu sese offerret, venientibus enim nostris sese ad montana piscium domini receperant, discūbunt & captis alieno labore piscibus, læti fruūtur. Serpentes relinquūt, quos nihilo penitus ab Aegyptiis Crocodillis differre affirmant, præterquā magnitudine, nam Crocodillorum ait Plinius aliquos fuisse repertos duo deuiginti cubitorum, horum autem maiores octipedales. Propinquum nemus, postmodum iam saturi, ingredientes ex iis serpentibus arboribus funiculis alli

Portuo tractu ab Hispania idia.

De Iamaica insula.

Diuersa maria reperit.

Serpentes vt Crocod.

lis alligatos plures comperere, quorum ora alii funibus astricta dentes, alii euulsos habebant, cum deinde portus vicina scrutarentur, circiter septuaginta homines in cuiusdam altæ rupis culmine viderunt, qui nostris adeuntib⁹ profugerant, vt inde quid sibi vellet hæc noua gens, perdiscerent, nutibus & signis blanditiisq; nostri illos adducere conabantur, munerum oblatorum a longe spe motus accessit vnus, sed impropinquã rupẽ tamẽ timenti similis. Almirãtus autẽ qui secum habebat Didacum quendã Colonũ inter suos educatum iuuenẽ prima nauigatione abductum ex insula Cubæ vicina nomine Guanahaini Didaco interprete, cuius lingua patria fere horum linguæ quadrabat, insularẽ qui propri⁹ venerat alloquitur, metu deposito adit incola, cæterisq; vt tuto venirent nec vererentur persuadet. Nuncio habito ex rupibus ad naues circiter septuaginta descẽdunt, amicitiam ineunt, muneribus a præfecto donantur, esse piscatores a rege suo qui solẽne conuiuium alteri regi parabat, piscatum missos præfectus cognouit. Quod pisces ignibus appositos præfecti gens comederit, æquo libentiq; animo passi sunt, quãdoquidem serpentes reliquere, neq; enim quicquã est inter edulia, quod tanti faciant, quanti serpentes illos. Popularibus eos comedere minus licet, quam apud nos phasianos, aut pauones. De piscibus autem se totidẽ ea nocte capturos dicunt. Interrogati cur pisces quos regi suo laturi erant coquere pararent, vt recentiores & incorruptos illos afferre possent respõderunt, ita dextris in amicitiam iunctis ad sua quisq; proficiscitur. Sequitur Almirantus, vt instituerat, solem occidentem. A principio Cubæ quod Alpha, o, vocatũ ab Almiranto diximus, littora ad hunc portum media quãuis arborib⁹ consita, aspera tamẽ & mõtuosa ex arboribus floridæ erant aliæ, & ad mare suaues ex se odores emittebant, aliæ vero fructib⁹ onustæ. Vltra portũ autem terra est feracior populosiorq;, cuius incolę cæteris mitiores rerumq; nouarũ cupidiores, nam ad littora omnes visis nostris nauibus certatim cõcurrebant, panem quo ipsi vescuntur & cucurbitas aqua plenas nostris offerentes, vt in terrã descenderent inuitabant. Habent hæ insulæ omnes arboris quoddã genus, vlmos æquãs magnitudine, quæ cucurbitas gignit pro fructu, ad aquæ vsum illis vtuntur, ad esum minime, medullã nãq; ipsius, felle amariorẽ esse aiunt. Sed cortice testudineã æquante duriciem. Idibus Maii ex altiori cauea in leuã ad astrũ speculatores prospiciẽtes, densam insularũ multitudinẽ viderunt inter nauigãdũ, herbidas, virides, arboriferas, vberes, & habitatas esse animaduerterũt. In cõtinẽti littore in fluuiũ incidit nauigabilẽ aquarũ adeo calidarũ, quod manũ in ipsis ferre diu nemo posset. Altero vero die piscatorũ Canóam a lõge videns, ne nostris visis piscatores aufugerent verit⁹, vt illos tacitis cymbis intercipiant imperat. Illi autẽ intrepidi nostros expectant, audi nouũ genus piscationis. Nõ aliter ac nos canibus gallicis per equora cãpi lepores insectamur, illi venatorio pisce pisces alios capiebant. Piscis erat formæ nobis ignotæ, corpus ei⁹ anguillæ paruæ persimile, sed habens in occipite pellem tenacissimã in modũ magnæ crumenæ. Hunc vinctũ tenent in nauis sponda funiculo, sed tantũ demisso quãtum piscis intra aquã carinæ queat inhærere, neq; enim patitur vllo pacto aeris aspectũ, viso autẽ aliquo pisce grãdi, aut testudine quæ ibi sunt magno scuto grãdiores, piscem soluunt, ille quum se solutũ sentit, sagitta velocius piscẽ aut testudinẽ qua extra cõchile partẽ aliquã eductã teneat, adoritur, pelleq; illa crumenaria iniecta prædã raptã ita tenaciter apprehendit, qđ exoluere ipsam eo viuo nulla vis sufficiat, nisi extra aquæ marginẽ paulatim glomerato funiculo extrahatur, viso enim aeris fulgore statim prædã deserit. Præda igitur iam circa aquæ maginẽ euecta, in mare saltat piscatorũ copia tãta, quãta ad prædã sufficiat sustinendã, donec e naui comites eam apprehẽdant. Prẹda in nauim tracta, funiculi tantũ soluũt, quãtum venator possit ad locum suæ sedis intra aquã redire. Ibiq; de præda ipsa per aliũ funiculũ escas illi demittunt. Piscẽ incolæ Guaicanũ, nostri Reuersum appellant q; versus venetur. Quatuor testudines eo modo captas q̃ nauiculã illis fere implebant, nr̃is dono dant. Cib⁹ est enim apud eos nõ illautus, nostri autẽ ecõuerso gratis munerib⁹ donatos alacres eos reliq̃re. Interrogati nautæ de terræ illius ambitu, nõ habere finẽ ab occidẽte significarunt. Institerũtq; vt Almirantus aut descẽderet, aut suo nomine salutatũ suũ Cazicum .i. Regẽ cũ eis mitteret, Cazicũ nr̃is multa munera daturũ si adirent pollicẽtes. Præfectus autẽ ne ab incepto detineretur morẽ illis gerere recusauit. Petiere tamẽ nomẽ eius, suiq; Cazici nomẽ nostris dederunt. Vlteri⁹ inde procedẽs ad occidẽtem semp, intra paucos dies mõti adhęsit altissimo habitatorib⁹ ob vbertatẽ referto. Ad naues panẽ, gossipiũ, cuniculos, & volucres ferẽtes incolæ cõfluebant, ab interprete an e cœlo gens ista descẽderet miro affectu sciscitabãtur. Rex horũ & alii plu

Serpẽtes magnifaciunt.

Populi hospitales.

mirabile

Venator piscis.

Guaicanus a pellatur venator piscis.

res qui illi astabant viri graues non esse insulam terram illam innuebant. Aliam insulam postmodum, ex his quæ in leua huic terræ adherebant, ingressis, comprehendere quenquam non licuit, fugere enim omnes viri fœminæque nostris adeuntibus. Quatuor canes in ea, sed non latrabiles aspectus fœdissimi, quos comedunt vti nos hædos, compercre. Anseres, anates, ardeas hæc insula gignit innumeras. Gurgites demũ inter insulas & continentem adeo angustos ingressus est, quod vix vertere retro nauigia fas esset, adeoque vadosos, quod arenã carina interdum verrerent. Horũ gurgitum per quadraginta miliaria erat aqua lactea, spissaque, ac si farinam toto illo pelago sparsissent. In amplum æquor quũ tandem euasissent, ad octogesimũ miliare mons alius altissimus sese illi obtulit. Aquandi lignãdique gratia hunc adit. Inter palmeta pinetaque altissima fontes natiuos dulcium aquarũ duos reperit. Interea dum ligna scinduntur, cadi implentur, ex nostris sagittariis vnus venatũ siluam ingreditur; ibi vir quidam alba tunica amictus adeo improuisus sese illi offert, quod prima facie esse quendã fratrẽ ordinis Sanctæ Mariæ Mercedis, quẽ secum Almirãtus pro sacerdote habebat, existimauerit, sed hunc statim ex nemore alii duo sequũtur. Deinde a longe vidit agmẽ veniens circiter. xxx. hominũ vestibus contectorũ. Tunc vero terga vertens ac proclamans ad naues quã celerrimo potest cursu profugit, tunicati autẽ illi applaudere, & ne vereretur, psuadere omnibus modis nitebãtur. Sed nihilominus noster fugiebat. His præfecto renũciatis, alacer quod gentẽ cultã inuenerit, statim armatos in terrã misit cum mãdatis, vt si opus fuerit. xl. miliaria intra insulã pergerent, donec aut tunicatos eos aut alios incolas omni studio quæsitos inueniant. Nemus trãsgressi vastã planiciem herbidã, in qua nec semitæ vestigium vnquã apparuit, offenderũt, per herbas proficisci conãtes adeo sese implicuerunt, quod vix miliare processerint, erat enim herba nr̃is segetibus spicatis nihilo minor, fessi igitur reuertuntur nõ reperta semita, postero die. xxv. armatos dimittit, quibus imperat vt quę gens terrã incolat, diligenter explorent. Hi cum nõ longe a littore magnorũ animalium vestigia quædam recentia comperissent, inter quæ leones esse arbitrati sunt, metu perculsi redeunt. Inter veniendũ siluam reperiunt serpentibus per altas arbores passim vitibus suapte natura productis arboribusque aliis plurimis aromaticos fructus parturientibus consitam, racemos tulere ponderosos ac succi plenos in Hispaniam. De fructibus autem aliis quos ferebant, cum in nauibus passari non cõmode possent, nullus allatus est. Putruerunt enim omnes, & corrupti in mare proiecti sunt. In pratis eorum nemorum, gruum agmina nostratibus duplo grandiorum se vidisse tulerunt. Inter nauigandum cum ad alios quosdã mõtes vela dirigeret, in duabus casulis in littore visis vnum tantum reperit hominem. Hic ad naues ductus terram quæ trans illos montes iacebat, esse populatissimam capite, digitis & quibus aliis poterat modis significabat. Applicanti se ad ea littora præfecto multæ Canoæ obuiam prodeunt, inuicem se placidissime per signa compellarunt: neque Didacus ille qui in Cubæ initio incolarum linguam intellexerat, hos intelligebat. Varia enim esse idiomata in variis Cubæ prouinciis perpenderunt. Incolereque regionis interna potentissimũ regem qui se indueret ostendebant. Hunc tractum omnem summersum & aquis coopertum littoraque cœnosa arboribus referta vt nostras paludes, ait. Ibi tamen cum aquandi gratia in terram descendisset, conchilia ex quibus vniones habentur vidit. Nec eo magis moram traxit, erat enim eius intentus non alius, tunc ex pręcepto regum quam quotquot posset maria discurrere. Vlterius igitur procedentibus omnia littorum culmina vsque ad alium montem qui se ad octoginta milia passuũ ostendebat fumigabant. Nulla erat specularis rupes ex qua fumus non egrederetur. Nec an incolarum essent ignes bene constitit ad necessitatem parati, an vti suspectis bellorum temporibus fieri solet, per eos fumos signa vicinis darent vt se in tutum reciperent, aut vt in vnum conuenirent, si quid nostri contra eos moliri tentarent, aut forte quod magis consonum videtur vt tanquam ad rem mirandam nostra nauigia inspecturi concurrerent. Littora iam Præfecto, modo ad Austrum, modo ad Affricum siue Libym curuabantur. Mare vero vbique insulis implicitum. Hinc igitur carinæ quæ terram sæpius propter vadosa maria verrerant quassatæ, rudentes, vela & reliquum amplustre iam putrida, alimentaque per rimas male stipatarum nauium madefacta, sed præcipue panis biscoctus corrupta, vertere retro proras Præfectum coegerunt. Hanc vltimam existimati continentis oram quam ipse attigit, vocauit Euangelistam. Retro vela vertens inter alias insulas continenti non ita finitimas in pelagus incidit testudinibus magnis adeo condensum, quod naues aliquãdo detardarent, gurgitemque postea ingressus est

Vites fructusque aromaticos inueniunt.

Vnionum cõchilia.

Incertum cur tot flammas viderint.

albidarum aquarum vti alium reperisse supra scripsimus. Ad crediti continentis tandem littora, qua venerat, reuersus est, insularum vada pertimescens: ad eumq; cum neminem veniens molestia affecisset, hilari vultu, posito omni timore, vtriusq; sexus incolæ dona ferebant psittacos alii, alii panem, aquam, cuniculos, sed præcipue palumbes nostris grandiores, quos sapore & gustu perdicibus nostris meliores fuisse Prefectus ait, quare cum sensisset inter comedendum spirare eis aromaticum quendam odorem, iussit de recenter interemptis quibusdam iugulos aperire. Plena illis odoratis floribus reperit guttura, inde gustum eum in palumbibus nouum emanare arguerunt, nutrimenti enim naturam, sorbere carnes animalium æquum est credere. Dum in littore rem diuinam præfectus audiret, ecce primarium quẽdam octogenarium, virum grauem, nec eo minus nudum, multis illum comitantibus. Hic donec sacra peragerentur admiratus ore oculisq; intentus assistit, dehinc Præfecto canistrum, quem manu gerebat plenum patriæ fructibus dono dedit, sedensq; apud eum per interpretem Didacum Colonum, qui id idioma cum propius accessissent intelligebat, orationem habuit huiuscemodi. Terras omnes istas hactenus tibi ignotas manu potenti te percurrisse renunciatum nobis fuit, populisq; incolis metum non mediocrem intulisse, Quare te hortor moneoq; vt itinera duo cũ é corpore prosiliunt animas habere scias, tenebrosum vnũ ac tetrum, his paratum qui generi humano molesti infensiq; sunt: Iucundum aliud & delectabile illis statutum qui pacem & quietem gentium, viuentes amarunt. Si igitur te mortalem esse & vnicuiq; pro præsentibus operibus futura merita obsignata memineris, neminem infestabis. His & aliis pluribus per interpretem insularem Præfecto admiranti tale hominis nudi iudicium relatis respondit. Compertissima sibi esse quæcumq; dixerit de animarum é corpore exeũtium variis itineribus ac premiis. Immo & existimasse hactenus illa ipsi & reliquis earum regionum incolis fuisse ignota, cum ita viuant natura contenti. Ad cætera vero se á Rege & Regina Hispaniarum, vt eas omnes orbis oras hactenus incognitas pacaret, missum respondit, vt scilicet Canibáles & reliquos scelestos homines indigenas debellaret, debitisq; suppliciis afficeret. Innoxios autem ob eorũ virtutes tutaretur & honoraret, quare ne ipse aut alius quisq; cui non sit animus nocendi, vereantur. Immo si quid forte á vicinis iniusti sibi aut aliis bonis illatum fuerit, aperiat. Seni Præfecti dicta adeo placuerunt, vt se iturum quãuis ætate iam grauescentem cum Præfecto libentissime prędicaret, confectumq; id fuisset, nisi vxor & filii obstitissent. Attamen quod alterius imperio hic subiaceret summoopere admiratus est, sed tunc multo magis quando relatum illi fuit per interpretem, qualis & quanta essent regum pompa, potentia, ornatus, bellorum apparatus, quantæ vrbes, qualia oppida, obstupuit. Subtristis igitur prostratis ante pedes eius obortis lachrymis vxore & filiis honoratus senex permansit, iterum atq; iterum an cœlum esset ea terra, quæ tales tantosq; viros gigneret interrogans. Compertum est apud eos velut solem & aquam terram esse cõmunem, neq; meum aut tuum, malorum omnium semina, cadere inter ipsos, sunt enim adeo paruo contenti, quod in ea ampla tellure magis agri supersint, q; quicquam desit. Aetas est illis aurea, neq; fossis, neq; parietibus aut sepibus prędia sepiunt. Apertis viuunt hortis, sine legibus, sine libris, sine iudicibus suapte natura rectum colunt, malum ac scelestum eum iudicant, qui inferre cuiq; iniuriam delectatur. Maizium tamen & Iuccam Agesq; illi colũt vti diximus in Hispaniola fieri. Inde igitur rediturus discedens in Iamaycam iterum ab ipsi? latere Meridionali incidit, ab Occidẽteq; ad Orientem totam percurrit, ex cuius ab Oriente vltimo angulo cum á Septẽtrione mõtes altos ad leuam sibi conspiceret, nouit tandem esse Meredionale latus Hispaniolę insulæ, quod nondum percurrerat. Quare portum eius insulæ in kalendas Septembris qui sancti Nicolai dicitur ingressus nauigia reparabat hoc animo, vt iterum Canibálium insulas deuastaret, Canóasq; eorum omnes combureret, ne nocere vlterius lupi rapaces finitimis ouibus possint. Sed obstitit, ne id exequeretur, aduersa valetudo, quę illum prę nimia vigilia oppresserat. Semianimis igitur á nautis ad Isabellicam ciuitatem duct?, inter fratres quos ibi duos habebat & reliquos familiares pristinam tandem valetudinem recuperauit. nec eo magis Canibáles infestare ob exortas inter Hispanos, quos in Hispaniola reliquerat seditiones licuit. De quibus in fra dicemus. Vale.

Philosophica seni oratio.

Aetas aurea.

lege christiane lector & gratias age deo optimo maximo.

ecce hodie status in terris

Caput quartum.

EX CONTINENTI vt ipse arbitratur indico, Colonus præfectus marinus rediens fratrem Boilum, & Petrum Margaritem veterem regis familiarem virum nobilem atque alios plures ex iis quos ad regionis gubernationem reliquerat, ad Hispaniam corrupto animo discessisse comperit. Quapropter vt apud reges, si quid horum relatu male sentirent, se expurgaret, nec non vt viros peteret alios eorum loco qui redierant sufficiendos, tum etiam vt prouideret alimentorum penuriæ, vt puta tritici, vini, olei, & aliorum huiuscemodi, quibus Hispani vesci solent, cum insularibus cibis nō facile assuefieri possent, redire ad curiam quæ tunc Burgis vrbe celebri in Castella veteri morabatur, cōstituit: sed quæ prius confecerit breuiter enarrabo. Insulares reguli qui hactenus suo paruoque contenti tranquille quieteque vitam duxerant, cum nostros in eorum solo natali pedem figere conspicerent, grauiter id ferebant, nihil magis quā funditus eos inde detrudere aut euertere penitus & omnē eorum memoriam abolere cupiebant. Nam ea gens quæ præfectum in ea nauigatione sequuta fuerat, maiori ex parte indomita, vaga, cui nihil pensi esset libertatem sibi quoquo modo posset quæritans, ab iniuriis minime se abstinere poterat. Insularum fœminas ante parentum, fratrum, & virorum oculos raptans stupris rapinisque intenta animos omniū incolarum perturbarat. Quamobrem pluribus in locis quotquot imparatos e nostris incolæ reperiebant, rabide & tanquā sacra offerentes deo trucidauerant. Pacandos igitur perturbatorum animos, eosque qui nostros interfecerant puniendos esse priusquā inde discederet ratus, eius cōuallis regem, quam esse in radicibus mōtium Ciguauorum superiore capite descripsimus, in colloquium adducit. Hic vocabatur Guarionexius, cui vt præfecti amicitiā arctius sibi conciliaret, placuit Didaco Colono homini apud præfectum a teneris educato, quo interprete in Cubæ discursu vsus fuerat, sororem dare in vxorē. Ad Caunabóam deinde Cibauorum montium idest aureæ regionis dominū, cuius ditionarii Hoiedā cum quinquaginta armatis intra arcem Sancti Thomæ obsessum triginta dies tenuerāt, nec obsidionem vnquā soluerant donec aduentare præfectum ipsum cum magna manu persenserint. Hoiedā ipsum oratorem mittit. Hoieda apud Caunabóam morā trahente, a diuersis regionis regulis legati mittuntur, qui Caunabóæ persuadere nitantur, ne figere pedem in insula Christianos patiatur, seruire nisi malit quam imperare. Fore enim vt nisi christicolę ab insula penitus eliminētur, insulares omnes serui sint illorū futuri. Alia parte Hoieda cum Caunabóa agebat, vt ad præfectum ipsemet proficisceretur, cum eoque fœdus & amicitiā iniret. Regulorū legati ad eam regionē capessendā se suaque omnia offerebant. Hoieda cædē perniciemque suorū, si bella quā pacē cum Christianis mallet, minitabatur. Caunabóa igitur hinc atque inde tanquā scopulus diuersis fluctibus in medio mari conflictatus, etiā conscientia scelerum agitatus, quod viginti ex nostris hominibus per dolū incautos obtruncasset quāuis pacē cupere videretur, adire tamē præfectū verebatur. Tandē fraude pensitata præfectū & reliquos sub pacis specie si sors offerret, perempturus cum omni familia sua pluribusque aliis suo more armatis ad præfectū mouet. Interrogatus cur adeo magnas hominū cateruas secum duceret, respondit tantū regē quantus ipse sit pergere iter domoque incomitatum exire non decere. Sed aliter lōge quā cogitauerat euenit, decidit nanque in laqueos quos parauerat. Blanditiis enim & pollicitationibus sui erroris inter eundū quod domo discessisset pertæsum. Hoieda tandem ad præfectū illum ducit, capitur, in vincula conicitur, nec nostrorum animæ diu inultæ sine corporibus quieuerunt. Caunabóa cum omni familia eius capto insulam percurrere præfectus instituit, sed significatū ei fuit tanta fame insulares vrgeri, vt quinquaginta milia hominū amplius iam perierint, cadantque cotidie passim tanquam morbosi gregis pecudes, quod illis sua peruicacia accidisse scitum est. Cum enim videbant nostros in insula velle sibi sedem eligere, existimantes posse eos inde propellere, si insulares cōmeatus deessent, non modo non seminare plantareque vlterius statuerunt, sed etiam vtrunque panis genus, de quo primo capite mētionem fecimus, seminatum, perdere euellereque in sua quisque regione cœpit, sed inter Cibauos siue Cipāgos mōtes præcipue, cū aurū quo ea regio abundabat, causam esse potissimā q̄ nostros in insula detineret, cognoscerent. Decurionem interea cum armatorum turba qui latus Meridiolane insulæ exploraret dimisit. Tunc omnes regiones quas percurrerat panis penuria adeo laborare falsus est; quod nihil vnquā sexdecim dierum spacio comederint aliud, quā herbarū palmularumque radices, aut arborum natiuos mōtanos fructus. Guarionexius cuius regnū nō æque ac reliqua præ

Capit Caunaboa.

Quare fame perierit.

inebatur, nostris edenda quædam impartitus est. Intra paucos dies vt breuiora essent itinerum spacia, vt ve crebriores ac plures nostri receptus haberēt si qua vis insulariū, aliquādo ingrueret, ab Isabella vrbe ad arcem Sancti Thomæ in finibus regni huius Guarionexii intra Cibaui terminos super cliuo salubrium aquarū scaturiētium celebri, arcem aliam erexit, quam Conceptionē appellauit. Tum vero cum noua indies insulares ædificia surgere, cum in portu nostras naues iam putridas ac semifractas cōspicerent, ab omni spe libertatis decidere cœperunt, subtristes an essent ex insulis Christiani discessuri sciscitabātur, ex arce demū Conceptionis Cibauorū montiū interna vestigantes auri rudem massam in tofi natiui similitudinem concauā pugillo grandiorem, ponderis viginti vnciarū a quodā regulo non in amnis illius ripa, sed in sicco tumulo repertā habuerunt, hanc ego ipse in emporio Castellæ veteris Methymna Campi, vbi tunc curia hyemabat, vidi, manibusq; captā admirās librauí attrectauiq;. Vidi & electri puri quo cāpanæ pharmacopolarūq; mortaria possunt, & alia huiusmodi veluti ex ære Corianthiaco cōflari, frustū adeo magni pōderis, vt illud vix nō modo nō eleuare ambab9 manib9 e terra, sed aut leuorsum aut dextorsum mouere sufficerē. librarū octuncialiū tricentarū pondus superasse massam aiebant. Eam in cuiusdā reguli atrio a maioribus relictā repererant. Sciebāt tamē ipsi quāuis nulli9 insularis viuentis ætate electri quicquā eductū fuisset, vbi electri fodina esset, sed ab eis locus eius vix potuit extorqueri, adeo iam stomacho pleni in nostros viuebant. ostēderunt tandē, sed dirutā & lapidibus ac terra super iniecta obcæcatā, tametsi leuius quā in ferrifodinis ferrū fodiatur. Eam electri fodinā si opifices fossoresq; ad id ministeriū apti adeant, reduci posse arbitrātur. Nō longe ab eadē arce Cōceptionis in eisdē montibus succini copiā nō paruā, alibiq; stillare in spelūcis glaucū colorem quo pictores vtuntur nō vulgarem, inuenerunt. Nemora prętergradiētes, siluas immēsas, quę arbores nullas nutriebant alias pręterquā coccineas, quarū lignū vestri mercatores Itali verzinū, Hispani brasilū appellant, reperere. Hic forte princeps Illustrissime tecū ipse anceps contēplaberis, dicesq; tecū. Veluti ex coccineis arboribus naues quasdā onustas Hispalim aduexerunt, veluti ex auro parū, ex gossipio modicum ex succino aliquid, ex aromatibus pauca, cur nō auri cæterarūq; rerum eam copiā, quā vti tu prędicas polliceri tellus illa videtur, attulerunt. Ad hęc q̄ dederūt respōdebo. Pręfectus ipse Colon9 sup his interrogat9 Hispanos quos secū duxit, somno ocioq; magis fuisse quā laborib9 deditos, seditionūq; ac nouarū rerū studiosiores quā pacis aut quietis aiebat. Ab eo enim pars maior defecit, præterea nō potuisse prius insulares vinci, aut domari refert, eorūq; vires frangi ad imperiū insulæ libere capessendū. Hispani se imperia eius sæua iniustaq; ferre nequiuisse, multaq; in eum cōmenti sunt, propter quos obices hactenus vix impensæ lucrū respondisse voluit. Hoc tamē anno primo & quingentesimo, quo hæc tuo iussu scribo, intra duorū mensiū spaciū circiter ducentas supra mille octunciales libras auri collegerunt. Sed ad inceptū redeamus. Hæc enim quæ per digressionē leuiter tetigimus suo loco diffusius aperietur. Quū anxios igitur perturbatisq; animis incolas præfectus videret, nec a vi & rapinis donec inter eos versarentur, prohibere nostros posset, pluribus ex finitimarū regionū primoribus cōuocatis, cōuenerunt, vt pręfectus vagari per insulam suos nō sinat, sub prætextu enim auri, & aliarū insulariū rerum quærendarū, nihil intactum aut impollutum relinquebant. Ipsi vero incolæ præfecto se daturos viritim a quarto decimo anno vsq; ad septuagesimum de suæ quisq; regionis prouentibus tributum quod vellet, seruaturosq; quod ille statueret omnes pollicentur. Id fœdus ita ictum est. Cibauorum montium incolæ vt singulis tribus mensibus quos illi a luna lunas denominant, mensuram quandam illis obsignatam plenam auro ad ciuitatem mittant: qui vero terras incolunt vbi aromata aut gossipium suapte natura oriantur, quantitatē quandam per capita tribuant, placuit fœdus, confectumq; esset vt pars vtraq; promissa seruasset, sed fames improba hæc omnia rescidit. Vix enim illis satis corpora ad victum per nemora quæritandum sufficiebant, herbarum radicibus & siluestrium arborum fructibus longo tempore contenti, plærisq; tamen cum ditionariis suis reguli inter eas egestatis angustias promissi vectigalis partem attulerunt, petentes a præfecto supplices, vt ærūnæ eorum misereretur, ignosceretq;, donec insula ad statum pristinū restitueretur, fore vt quæ nunc deficerent, reintegrētur in duplū. Ex Cibauēsibus pauci fœdera seruarunt: laborabant enim acriore fame q̄ cæteri. Hos moribus & lingua non aliter ab incolentibus plana differre aiunt, ac in cæteris regionibus Ruricolæ montani, sunt a curialibus diuersi licet eodem genio viuant omnes, ru

Electri fodina.

Coccin9 q̄ est brasilū.

di scilicet ac simplici aggrestiq;, aliquod tamē est inter eos discrimen. Ad Caunoboam captum redeamus. Ille cum se coniectū in vincula videret, tanquā leo Libycus dentibus frendens die noctuq; quū se inde liberaret animo versans suadere præfecto cœpit, vt quādoquidem Cipāgi regionem sibi assumpsit in ditionē, præsidia Christiana quæ ab incursibus veterum hostiū suorū finitimorū eam tueantur mitteret. Significatum enim sibi fuisse ferebat, eam quoto die grassationis infestari, in prædamq; bona suorū cuncta trahi, sed hoc excogitato dolo, existimauit fore vt frater eius qui erat in regione cum cæteris propinquis, aut per vim, aut per insidias tot ex nostris caperent, quot ad se redimendum permutatione suppeterent. Præfectus autem intellecta fraude Hoiedā mittit, sed cum ea armatorū copia quæ Cibauensium arma, si arma nouerint, superare posset. Vix intra regionem nostri venerant cum Caunabóæ frater conuocatis circiter quinq; millibus suo more armatorū, nudi enim sagittis sine ferreis cuspidibus sudibusq;, & clauis quibusdā bella gerunt, intra quandam domunculam eos circum sepsit obseditq;. Hic Cibauus tanquā vir disciplinæ bellicæ non ignarus ad vnius stadii distantiā exercitum in quinq; acies diuidit, cuiq; in gyrū per ęquos tractus locum statuens. Suā autem aciem e regione nostris opponit. Inde cum diligenter omnia instituisset, ex acie sua vt omnes ęquis passibus vna gradiātur, paulatim signa dari iubet, pedetentimq; vt vna omnes vocibus sublatis pugnam vndiq; ineant manusq; conserant, imperatum omnibus ordinibus reliquerat, ne nostrorum quisquā ita circūuallatus posset euadere. Sed nostri cum vna acie confligere satius esse rati, quā eum impetum expectare, in aciem grandiorē per apertos agros venientē irruunt, eo quod equestri prelio committendo ea pars cōmodior esset. In eos igitur sese equites præcipitant, equorū pectoribus eos prosternebant, leuiter profligantur, perimuntur quicunq; expectarunt. Cæteri metu perculsi in fugam conuertuntur, ad montanasq; rupes asperas relictis domibus se recipiunt, indeq; vt eis ignosceretur precabantur, se quodcūq; imperatum libenter subituros si intra natales suos eos viuere patiantur attestantes. Caunabóæ fratre tandē capto popularium quęq; in sua remiserunt. His actis regio illa pacata est, inter eos montes vallis quā Caunabóa incolebat Magóna vocatur amnibus auriferis & fontibus fortunatissima fertilisq; maiorem in modū. Eo anno mense Iunio inauditum ab Euro turbinem eleuatis vsq; ad sydera rapidis vorticibus exortum fuisse prædicant, qui quascūq; maximas arbores offendebat radicitus euerteret. Is tipho quū ad ciuitatis portum iam peruenisset tres naues quę solæ in anchoris stabant ruptis rudentibus sine vlla maris procella aut fluctu circumactas ter aut quater, in profundum mersit, creuisseq; eo anno præter solitum intra terrā, & extendisse se mare plusquā cubiti mensurā ferunt. Gentem hanc perturbasse elementa atq; portētā hæc tulisse immurmurabant insulares, has aeris procellas vti græci tiphones, furacanes isti appellant. Crebro nāq; surgere in ea insula inquiunt, sed furacanes nunquā æque violentos aut furibundos, neq; enim viuentis vllius ætate aut memoria maiorū extabat similem vnquā turbinem qui & grādiores arbores euelleret ad eam insulā ruisse, neq; mare ibi tēpestatem vllā fuisse vnquā perpessum constat, immo neq; maris æstuaria pati, vbicūq; enim littora planiciē aliquā attingunt, prata florida littoribus proxima reperiūtur. Caunaboam repetamus. Caunabóa rex & frater eius cum ad reges in Hispaniā ducebantur, dolore animi confecti, in itinere moriuntur. Pręfectus autem summersis fero turbine nauigiis se intercaptum videns duas statim carauelas iussit fabrefieri, omniū enim artium magistros secū habebat. Interea dum hæc fierent, fratrem suū Bartholomæū Colonū ipsius insulæ more Hispano Adelātatum cum Metallariis quibusdā armata manu ad auri fodinas quas ad leucas ab Isabella sexaginta ante Cipangas ductu insularium repertas ire tentatum iubet. In eis effosos veterum tēpestate profundos puteos inueniunt. Præfectus inde ingentes thesauros sibi illos, de quibus veteri testamento agitur Salomonem Solymorum regem Persinū per siccum comparasse contendit, sit an non, nō est meum diiudicare, sed longe abest meo iudicio. Metallarii diuersis in locis superficialē terram auri fodinarum circiter sex milia passuum durantium cribrantes in sicco, tātam ibi auri copiam iacere demersam censuerunt, vt mercenarius quisq; fossor ad id cōductus tres auri drachmas singulis diebus facile queat effodere. Is ita indagatis Adelantatus simul & Metallarii præfecto rem per literas significant, quibus habitis quinto idus Martii anni quinti, & nonagesimi naues quæ iam peractæ erant, statim ad reges venturus alacer conscendit, prouinciæ gubernandæ fratri Bartholomæo Colono Adelantato omni potestate relicta.

Instruit acies Caunaboę frater.

Morit Caunaboa.

Caput quintum.

ADELANTATVS autem ipse Bartholomæus ex sui fratris discedentis consilio arcem in aurifodinis erigit, hanc arcem auream appellat, quoniam ex terra quæ ad muros construendos ferebatur, calones & muratores inter pinsendum aurum deligebant. Tres menses ad instrumenta quibus aurum lauari & colligi posset conficienda consumpsit. Sed rem imperfectã fame cõpulsus reliquit, ad sexagesimũ inde miliare quo ipse cum armatis pluribus concessit, panis insularis portionem quandam a prouincialibus habuit permutatione rerum nostrarum. Attamen morari diutius illic nequiuit. Relictis igitur ad eius arcis præsidium decem hominibus, cum ea panis insularis portiuncula quæ supererat, relictoq; illis venatorio cane ad capiendũ genus id animalis q᷑ apud eos esse supradiximus cuniculo nostro simile nomine Vtias ad Conceptionem reuertitur. Erat præterea is mensis quo Guarionéxius rex, & alius illi finitimus Manicautéxius nomine tributa erant ei laturi. Ibi totum Iunium immoratus vectigalia in integrum ab his duobus regibus, & victui necessaria sibi & iis quos ductabat, qui erant forte quadringenti, exegit. Circiter Kalendas Iulii tres cũ escariis rebus tritico, oleo, vino, suillis vacinisq; carnibus salsis carauellæ aduenerunt, ea viritim pro cõstitutione ex Hispania lata diuiduntur, quãuis ex his aliqua madida corruptaq; vecta esse conquererentur. Per has naues a regibus & fratre præfecto qui iam multa antea de hac re apud reges egerat, vt ad meridionale insulæ latus habitationem traducat, in mandatis Bartholomæus gubernator habuit, erat enim ea pars aurifodinis propinquior. Imperatumq; etiam illi est, vt regulos eos qui Christianos peremisse reperirentur cum suis ditionariis errati participibus vinctos in Hispaniam mitteret. Tercentum insulares cum suis regulis captos mittit, post explorata diligentius Meridionalia littora transportat habitationem: arcemq; ibi super edito colle apud portum bene tutum condidit, quam arcem Sancti Dominici, quoniam die Dominico eo appulsus est, vocitauit. Amnis salubrium aquarum & variis piscium generib⁹ optimis refertissimus, in portum amœnis vtrinq; ripis defluit. Miras esse fluminis naturæ dotes referunt. Quacũq; enim fluat, omnia iucunda, vtilia omnia, palmeta, frutetaq; insularia omnis generis nauigantibus ramos floribus fructibusq; onustos in caput interdum diclinabant, æquamq; soli eius vel beatiorem Isabellica vbertatem prædicant. In Isabella valetudinarios tantum nauiumq; magistros quosdam, qui duas quas incœperant carauellas perficerent, reliquit. Cæteros ad Sanctum Dominicũ ad Meridiem traducit. Post arcem conditã relicto in ea viginti hominũ præsidio, cum reliquis ipse occidentales insulæ partes internas hactenus nomine tantum notas exploraturus sese accingit. Ad triginta inde leucas, idest miliaria nõgenta in fluuium Naibam, quẽ a Cibauis mõtibus ad meridiem recta per insulæ medium descendere memorauimus, incidit. Hoc amne superato, cum singulis armatorum hominũ quinq; & viginti turmis decuriones duos ad regulorum terras, quorum nemora ex coccineis arboribus constant, per diuersa dimitit. Leuorsum isti tendunt, siluas inueniunt, ingrediuntur, scindunt, cadunt altæ intactæq; hactenus preciosę arbores, singulas insulares casas decuriones singuli coccineis implent trũcis, vbi donec nauigia ducãtur q̃ illos abducãt, seruẽtur. Adelãtatus autẽ dextrorsum iter capiens nõ lõge a ripa fluminis Naibæ, potentẽ quẽdã nomine Beuchiũ Anacauchóam regẽ castris positis cõtra Naibẽses incolas in armis esse reperit, vt illos suę ditioni veluti plures alios insulares regulos subiiceret, hui⁹ potẽtis regia occidentalẽ versus insulæ calcẽ sita Xaraguá vocat̃, a flumine Náiba.xxx.leucas distãs, mõtosa, aspera, sed quicũq; Reguli mediũ tenẽt, hui⁹ imperio parẽt. Oĩs ea regio a Náiba ad vltimã occidẽtis orã auri expers est. Nr̃os depositis armis datoq; pacis signo placidissime ĩcertũ metu an humanitate suscipiẽs, qd nã sibi vellẽt, interrogauit. Adelãtat⁹ inquit vt quemadmodũ & reliqui hui⁹ insulæ principes præfecto marino fratri meo Hispanorũ regũ noĩe vectigalia præstes, cui ille, quomodo id a me potestis exigere, cui⁹ nulla regio de multis q̃ mihi imperãti auscultãt, aurũ gignit, audierat enim gentẽ exterã, quę aurũ auide quæritaret, ad insulã aduentasse, sed quod aliud q̃ aurum cuperet minime arbitrabatur. Tunc Adelãtatus. Absit vt cuiquã tributa iniungamus, quæ psolui facile non possit, quib⁹ ve regiones careant. Gossampii, canabi & aliarũ huiusce modi rerum copiã, regionẽ producere cõpertũ habemus, ex quibus prouentibus vt no-

Dominicũ oppidum in ripa Ozama flu- minis conditur

Siluę coccineę.

Bella gerũt inuicẽ.

bis aliquid impartiaris petimus. At ille his auditis hilari frōte, sereno vultu se quātum vo
luerint accipere de his daturum pollicetur, dimissoq; exercitu ipsemet præmissis nunciis
Adelātatum vsq; ad locum vbi ipse regiam habebat, ad leucas vti diximus .xxx. comitatus
est. Totoq; eo tractu p regulorū ei subditorum diœceses iter semp fecerunt. Aliis canabi-
quod non peius nostro ligno ad nauium amplustre cōtexendū esse dicunt, panis aliis, aliis
gossampii pro telluris variæ natura tributa imperātes, ad regiā tandem Xaraguensem ve-
niunt. Hāc priusquā ingrediātur, incolæ oēs regem suū Becchium Anachaucōam ac no
stros honorifice suo more recepturi occurrunt. Inter cætera spectacula audi duo inter nu-
das, & in cultas gentes memoratu digna. Appropinquātibus primum .xxx. fœminæ, regis
vxores omnes, ramos palmarum manibus ferētes tripudiis cātibusq; ac sonis ex regis præ-
cepto nudæ toto corpore præter pudibunda, quæ fœmoralibus quibusdam gossampinis

Virgines nudę penitus.

corruptæ contegunt, obuiam prodeunt. Virgines enim capillis per humeros sparsis fron
tibus tamen vitta ligatis nullā sui corporis partem cooperiunt. Faciem, pectora, māmas,
manus, cæteraq; sub albido colore prædicāt fuisse pulcherrima. Dryades formosissimas,
aut natiuas fontium nymphas de quibus fabulatur antiquitas, se vidisse arbitrati sunt. Pal-
marum manipulos quos dextris gestabant chorizātes, psallentesq; inuicem poplitibus fle
xis Adelātato omnes dono dant. Domū deinde regis ingressi, eorum more laute paratā cœ-
nam inueniunt, vires reficiunt, nocte vero superueniente pro cuiusq; statu ad hospitia obsi
gnata per regis ministros ducuntur. vbi in paratis pro eorum consuetudine lectis pensili-
bus quos alias descripsimus, quieuerunt. Altero die ad eam domū quā sibi loco theatri con
struunt, nostri ducuntur. Ibi post multas variasq; choreas, & saltationes in latam planiciem

Ludus Troicus Arundineus.

duæ ex insperato ingentes armatorum acies descendunt, quas ludi & delectationis gratia vt
apud Hispanos ludus troicus .i. harundienus sæpius instruitur, rex apparari iusserat. Comi
nus accedētes ac si hostes collatis signis, pro opibus, pro focis, pro natis, pro imperio, pro
vita deniq; ipsa certaturi concurrerent, ita duæ ille acies vtrinq; manus conserunt, missili-
bus telis & sagittis intra breue horæ momentum quatuor cecidere, pluresq; vulnerati fue
runt. Acrius pugnatum fuisset, nisi rogatu nostrorū rex dato signo pugnam diremisset. In
tertium inde diem consilio regi præbito vt gossampii plus deinceps in ripis aquarū quo
impositum per focos tributū facilius persolueretur, sererent ad Isabellam valetudinarios, &
nauigia quæ incœpta reliquerat, visurus tendit. Variis morbis circiter trecentos reperit ce
cidisse, quare anxius, & quid consilii caperet erat ignarus, cum nō modo ad valitudinem re-
sarciendā, sed victui necessaria fere cuncta deessent, neq; enim ex Hispania nauis vlla aduen-

Quę Castella erexerint: & eorū nomina.

tabat, sic hæsitans valetudinarios per regiones & castella in ipsis erecta dispartiri constituit.
Castella enim ab Isabella recto itinere ad Sāctum Dominicū .s. a septētrione ad meridiē per
insulā hæc erexerunt. Ab Isabella ad lapidem sextum & trigesimū Sperancia arcem condi
dit. A Sperācia vero ad lapidem quartū & vigesimū, diuā Catherinā. A Catherina ad vigesi
mum, Sanctum Iacobū arcem. A diuo Iacobo ad alia viginti miliaria turritā condidit mu
nitiorem, quā Cōceptionē appellauit, quod in radice Cibauorū montium, quodq; in pla
nicie vastissima vbere & populosa. Aliā deinde mediā inter Conceptionem & Sāctum Do
minicum condidit Cōceptione munitiorē, quoniā intra terminos reguli cui supra quinq;

Bonauū.

incolarum milia parebant, Bonauū nomine vocant insulares eius regionis vicum, qui ca-
put est regni, propterea Bonauū etiā voluit arcem præfectus appellari. Per hæc igitur castel
la castellorumq; vicina in insulariū domibus, infirmis dispartitis, ad Sāctum ipse Domini
cum proficiscitur a regulis qui mediū tenebant imposita exigens inter eundum vectigalia.
Vbi cum aliquot dies moraretur, rumor exoritur regulos omnes finium Conceptionis de
speratis in nostros animis viuere, studereq; defectioni. Ad eos igitur vbi hęc nunciata sunt,
longis mouet itineribus. Cum propius accederet, Guarionexium prouinciæ huius capes-
sende Imperatorē ab omnibus fuisse delectum fama increbuit, seductumq; & sollicitatum,
semiinuitum tamen ab aliis fuisse, cum nostrorū astus & arma iam alias expertus pertime-
sceret, conuenerant certo die cum quindecim millibus hominū suo more armatorum for
tunā belli iterum tentare. Ibi Adelātatus consilio habito cum arcis præfecto reliquis ve mi
litibus quos ductitabat, adoriendos esse incautos & palantes regulos in propriis laribus,
priusquā exercitum comparent, constituunt. Ad singulos igitur regulos singuli centurio-
nes mittuntur, qui ex insperato dormientes priusquā sparsis populis liceat conuenire, vi-
cos eorum cōgressi, quos nō mœnibus, nō fossis, nō aggeribus circūseptos habent, impe-

tunt, captant, vinciunt, ducunt quisq; suum vti fuerat imperatum. Ad Guarionexium Adelantatus ipse tāquā ad potentiorē perrexerat, cœpitq; sicut & alii eadem hora cōstituta suos. Quatuordecim ea nocte ex eis ad Cōceptionē tracti sunt, paulo post duobus ex iis qui Guarionexium reliquos ve rerum nouarū studiosiores seduxerant ac subornauerant, supplicio affectis, ne suorum regum dolore confecti incolæ agros desererent, quod summū incōmodum propter sementes nostris afferre potuisset, Guarionexium & reliquos dimisit, ditionarii ad quinq; milium numerū confluxerunt pro suorū regum liberatione inermes, intonuit aer, contremuit terra præ clamore illorum vsq; ad sydera eleuato. Adelantatus Guarionexium atq; alios pollicendo, donando, minādo, vt in posterum cauerent nequid molirentur, admonet. Guarionexius apud populū orationem habuit de nostrorū potentia, indulgētia in delinquentes, liberalitate in fidos, vt sedent animos, nec quicquā vlterius astruant cogitentq; contra Christianos, sed vt illis obtemperent, obsequātur, seruiant, nisi se in maiores in dies calamitates trudi cupiant. Oratione habita pensilem illum humeris captant, pensilemq; vsq; ad suæ regiæ pagum humeris portant, ita per aliquot dies regio pacata est. Soliciti tamen & tristes nostri in exteris regionibus deserti, quod .xv. iam mensis a præfecti discessu ageretur, quia cuncta quibus indui vesciq; solebant deficerent, demisso vultu incēdebant. Adelantatus eos, quā melius poterat, inani spe depascendo solabatur, dum hæc agerentur, Beechiusan Acauchēa, sic enim Xaraguæ occidentalis partis, quā supra memorauimus, rex vocabatur, ad Adelātatum nuncios mittit, qui gossampiū cæteraq; vectigalia quæ sibi suisq; incolis imperauerat, parata esse significarent. Ad iter se accingit Adelantatus, pergit, honorifice a rege recipitur, & eius sorore, quæ quondam Caunaboę regis Cibaui vxor nō minoris erat in fraterni regni gubernatione momenti, & cōsilii quā frater. Aiunt enim eam esse vrbanā, facetā ac prudentissimā fratriq; vt Christianis assentetur, blandiatur, obtemperet exemplo mariti eius edoctus, persuaserat, hæc fœmina Anaccaōna nuncupatur. Duos & triginta ibi regulos in Bechii Aunachauchōe regia congregatos cum tributis expectantes reperit. qui omnes pręter imperata vectigalia ad beneuolentiā cum nostris captādam munera tulerunt ingentia ex vtroq; pane, radicali. s. ac paniceo. Vtias id est cuniculos insulares innumeros piscesq;, sed ne putrescerēt aut corrūperētur assos tulerunt. Et de serpētibus quos inter edulia principatum obtinere Crocodillisq; simillimos esse, supra descripsimus. Iuānas serpentes vocant. Has in insula nasci sero didicerunt, neq; ex eis nostri ob fœditatem quæ horrorem nō modo nauseam inducere videbantur gustare hactenus ausi fuerant. Præmordere paulatim Adelantatus Iuānam regis sororis pellectus facetiis statuit, sed vbi demulcere carnium earum sapor palatum & guttur cœpit, plenis deinde faucibus eas expetere videbatur, nō mordicus, deinde neq; vix vncto labello illas delibabant, sed heluones omnes effecti, de re nulla iam prȩterquā de serpentiū suauitate sermocinabantur, lautiores q; esse dapes illarum quā, aut pauonis, aut phasiani, vel perdicis apud nos. Sed si aliter q̄ condiantur modo vti pauones, & phasiani, nisi lardo inuoluti verubus assentur, saporē perdunt. Euisceratas a iugulo ad inguina lotasq; ac detersas diligenter, & in gyrum postea in modum anguis dormientis in se recepti insinuatas, in ollam sui tantum capacem paulisper aquæ cum pipere insulari super infecto comprimunt, tenuiter igne ex quodam ligno odorato minime fumoso supposito. Ex abdomine sic stillato ius efficitur vt aiunt, nectareum, nullumq; esse epularum genus ipsarū serpentiū par ferunt, quæ per se & lenius coquūtur. Sic coctæ & recentes, suauissimę, & seruatæ per aliquot dies, iucūdissimę sunt. De eduliis satis, ad alia veniamus. Quū vectigali gossipio insularem quandam casam Adelantatus impleuisset, panis sui quantuncumq; vellet se libenter imparrituros reguli pollicentur. Is oblata eorum acceptans, gratias agit. Interea igitur dum per regiones panis conficeretur, ad regiamq; Beuchii Anacauchēæ Xaraguensis regis portaretur ad Isabellā nuncios mittit, qui adduci peractam carauellam de duabus, quas inceptas reliquerat, suo nomine imperent. Pane namq; ad se onustam ad eos illā remissurum renunciauit. Læti nautæ nauim ad Xaraguense littus insulam circūeuntes plenis velis tendunt. Beuchii Anacauchēæ regis soror illa faceta, prudens, & magni ingenii mulier Anacaōna vxor quondam Caunabōe, vbi nauim nostram ad patrium littus suū applicatam cognouit, fratri persuadet vt ambo ad illam videndam proficiscantur, sex tantū passuū milia littus a regia distabat. Itinere autem medio in vico quod est ipsius regiæ sororis gazophylacium pernoctatum est. Illius vero thesauri, nō aurum, nō argentum, non gēmæ, sed vtensilia tantum, resq; ad humanū vsum atti

xiiij. reguli capti.

Serpens Ioana. *scitissima porit.*

Plenis faucibg

nentia, vt puta sedilia, paropsides, lances, pelues, patellæ ex ligno nigerrimo, lubrico, lucido, quod hebenum eximius artium, & medicinæ doctor tuus Ioãnis Baptista Elisius esse contendit, confectæ & arte mira laboratæ. In his enim quicquid est incolis ingenii a natura tributum, exercent. Sed hæc illi fœminæ in insula sua Guanabba quam in faucibus occidẽtalibus Hispaniolæ insulæ si pictam videris iacere conspicies, fabrefiunt. in eis lemurum quos noctu videre se prædicant, serpentum, hominũ, & aliarum rerum quascũq; semel intuentur, viuos vultus cęlant. Quid facturos illos illustrissime princeps putares, si ferrum & chalybem assequerentur? Illa enim omnia igni prius interius mollefacta, lapillis postmodum fluuialibus quibusdam cauant & diducunt. De sedibus Adelãtato quatuordecim, de vtensilibus autem mensariis & coquinariis fictilibus, sexaginta dono dedit. Quatuor præterea nexi gossampi glomos põderis immensi tribuit. Ad littus igitur postero die cum peruenissent, vbi pagus erat alter regius, seruitoriam iussit Adelantatus cymbam instructam aduehi. Rex autẽ Canoas suo more depictas duas, vnã qua ipse cũ familiaribus suis, alterã qua soror Anacaóna, & eius ancillæ veherentur, apparat. Sed in seruitoriã cymbã voluit Anacaóna cum Adelãtato vehi. Cũ naui iam appropinquarent, ex cõposito ignem tormentis suffigunt, mare tonitruis, aer puluereo fumo impletur, tremunt, terrentur, mundi machinã laborare ea concussione arbitrati sunt, verum enim vbi Adelãtatũ ridere in faciẽ eorum versum vident, sedant animos. Cũ autẽ propius irent, fistulæ, tibiæ, timpanaq; instructis choreis pulsanť. Illi sonit⁹ dulcore allecti stupẽt, admirãtur. Ingressi nauim vbi prorã, pupim, castella, tabulata, carinã, cubicula diligẽter pcurrerunt, frater in sororẽ, soror in fratrem oculos vertentes obmutesceb ant. Neq; quid præ nimia admiratione inuicẽ loquerentur, inueniebant. Dum his intenti per nauim vagarẽtur, eleuari anchoras ex tẽporeq; vela ex antenis deuolui & protẽdi in altũq; dirigi iubet. Tum vero stupidiores cũ sine remis, sine hominũ robore, molẽ ita grandẽ adeo celeriter per ęquor volitare cõspicerent, flabat enĩ e terra optatus ad id ventus, sed tunc multo magis cũ eodẽ vento duce, ire modo, modo redire, modo in dextrã, in leuam modo, vti libebat, vertere nauim cernerent, admirabantur. His ita peractis, naui pane radicali cæterisq; muneribus repleta nostris etiam muneribus donatis, non modo Beechium Anacauchéam regem sororeq; eius, sed ministros ancillasq; vtriusq; alacres stuporeq; plenos dimisit. Ipse vero terrestre iter aggressus cũ militibus ad Isabellam concessit, ibi Roldánum quendã Ximenum facinorosum, quem fossorũ & calonum ductorem ex famulo suo, deinde iusticiæ præsidem præfectus erexerat, malo viuere in Adelantatum animo significatum est. Cõperit insuper Guarionexium regem huius Roldani, & aliorum relictorũ insolentias, & rapinas pati vlterius nequiuisse, cum familiaribusq; suis & ditionariis pluribus desperato animo ad montes quosdã qui ab Isabella decem tantum leucas occidentẽ versus in littore septẽtrionali distant, secessisse. Montes montiũq; incolas vno nomine Ciguáios vocant. Regem regulorum Monticolarum principem Maiobanéxium appellant, eius regia Capronus dicitur. Montes asperi, alti, inaccessi, in arcum a natura dispositi ad mare cornua porrigunt. Inter vtrunq; mõtis eius cornu pulchra planicies, per quam in mare plura flumina a montibus ipsis delabuntur. Gens fera, bellicosa, quæ a Canibálibus originem traxisse creditur, cum enim e montibus ad planiciem bellum finitimis illaturi descẽdunt, si quos perimant, comedunt. Guarionexius igitur ad hunc regem Monticolam confugiens, dona illi regia multa suo more quibus Monticolę carent, impartitus est, retulitq; sese nefarie, fœde, violenter a nostris tractatum, nec humilitatẽ, nec superbiam quicquã sibi apud nostros profuisse conqueritur. Propterea se supplicẽ ad eum venire, vt illum tutetur, defendatq; ab iniuriis facinorosorũ hominũ precatur. Maiobannéxi⁹ autem omnẽ illi opem, tutelam, præsidium contra Christianos pollicetur. Ad Conceptionem igitur Adelantatus proficiscitur. Roldanũ Ximenũ qui in insularũ pagis ad miliare duodecim cũ iis qui eum sequebãtur, hospitabatur, accersiri facit, quid sibi vellet hi motus interrogat. Ille perfricata fronte respondet. Almirantũ fratrem tuũ interisse, regibusq; nostris paruæ curæ res nostras esse videmus, fame dum te sequimur perimus. Cogimur infœlicem victum per insulam quæritare. Præterea me vna tecum insulæ gubernatorẽ præfectus reliquit, quare mens nobis est nolle vlterius tuo imperio parere. Hæc & alia Roldanus. Adelantatus autem manũ in eum iniicere cupiens nequiuit, euasit enim sequutiq; illum sunt septuaginta homines quib⁹ comitatus ad occidentẽ in Xaraguã regionem se contulit, ibiq; vti Almirantus nunc & frater eius testãtur solutis habenis stuprari, prædari, trucidare cœ

Admiratio insulariũ.

Maiobanexia gẽs bellicosa.

perunt. Interea dum hæc fierent in insula, a regibus tandem nauigia Almiranto obsignan tur octo, de quibus primum duo ex Gadibus Herculeis recta cum alimentis mittit ad Ade lantatum fratrem. Hæc duo nauigia ad eam insulæ partem Occidentalem, in qua Roldanus Ximenex cum consortibus agebat, casu primū appulsa sunt. Seducit illos Roldanus, pro li gone, puellarum papillas tractandas: pro labore: voluptatem, pro fame, affluentiā pro lassi tudine & vigiliis, quietem promittens. Guarionexius interea comparata manu amicorū ad plana sæpe numero descendens insulares nostrorū amicos Christianosq; quoscūq; asseque batur, trucidabat, agros hostiliter vastabat, semētes diripiebat, pagos depopulabatur. Rol danus comitesq; quāuis Almirantum propediē venturum sensissent, quandoquidē nouos homines cum duobus nauigiis præmissis vectos subornauerant, minime perterrebantur. Dum inter hos fluctus miser Adelantatus fratrem indies expectans versaretur, præfectus frater ex Hispanis littoribus cum reliquis nauigiis discedit. Sed nō itinere recto ad Hispanio lam, vertit enim se ad meridiem. Qua nauigatione quid sit operatus quas maris ac terrarū oras peragrauerit, quid nouos tractus detegens inuenerit, prius enarremus. Harū enim se ditionum & tumultuū euentum in sequentis capituli calce late referemus. Vale.

Roldani de iectio.

Guarionexi⁹ icursitat

Caput sextum.

EX OPPIDO Barrameda bętis ostio a Gadibus parū distanti cum octo nauibus onustis tertio Kal. Iunii anni octaui & nonagesimi, Colonus dat vela assuetumq; iter suū per Fortunatas ob pyratas quosdam Gallos qui vt illū adorirētur, in itinere recto opiebātur detorsit. Ad Fortunatas ituris ad miliare vigesimū & septingentesimū leuorsum Madera occurrit insula, quę australior Hispali est quatuor gradibus. Eleuatur enim Hispali polus arcticus gradus sex &.xxx. Huic autē insulę, vti nautę referunt, duo &.xxx. Maderam igitur pri mum adnauigauit. Inde missis ad Hispaniolā itinere recto nauibus reliquis cōmeatus ve hentibus cum vna naui caueata, & duab⁹ mercatoriis carauellis australis plagæ iter aggres sus est, lineam petiturus æquinoctialem. Deinde vt eius occidentē sequens locorum quæ re periret naturam, Hispaniola ad septētrionem dextrorsum relicta, vestigaret. Iacent in eo dis cursu mediæ hesperides, Portugalensium insulæ terdecim, præter vnā inhabitatæ, quæ ca put viride appellantur. hæ sunt interiori Aethiopiæ e regione ad occidentē duorum tātum dierum nauigatione vicinæ. Ex his vocant Portugalenses vnā Bonauistam, cuius testudini bus multi quotānis leprosi sua labe mundantur. Inde cum esset ibi aer contagiosus, subi to discedens ad Affricū qui medius est inter Austrum & Fauoniū milia passuū.cccclxxx. na uigauit, ibi Malachiis & ardoribus, nā erat is Iunius mensis, adeo vt ait oppressus fuit, vt fere nauigia illi incenderentur, cadorum circuli crepebant & rumpebātur, aqua disperge batur, homines eos ęstus sufferre nequibāt, eleuabatur enī eis, vt ipse retulit ab horizōte po lus gradus quinq; tantum. Octo dierum quibus ea perpessus est, primus fuit serenus, reli qui nubili ac pluuiosi, nec eo minus feruidi, quare sæpius adisse non mediocriter pœnituit. Actis in eo discrimine & angustia his octo diebus, Vulturnus illis flactu secundo exoritur, quem ventum sequutus recta ad Occidentē eius paralelli aliam stellarum faciem aliāq; aeris gratiā ait præfectus se reperisse. Nam in tertium inde diem temperiē se amœnissimā sensis se inquiunt omnes. Asseuerat enim præfectus se a Malachiis, & ardoribus semper ascendis se per maris dorsum veluti per altum montē cœlum versus ascenditur, nec tamen adhuc in omni prospectu terrā vllā viderat. E cauea tandē grādioris nauis pridie Kalendas Iulii nau ta quidā speculator tres montes altissimos sublatis præ læticia ad cœlum vocibus, se conspi cere proclamat. Ne Frāgātur animo hortatur, mœsti enim erāt, tum adusti solis ardorib⁹, tum quoniā aqua illis deficiebat, cum cadi qui præ nimio calore concrepuerant aquā per scissuras euomuissent. Lęti ergo adeunt, attamen vbi primū terrā attigerunt, eo qđ ibi esset mare vadosum, quāuis portum a longe viderint alias satis cōmodum, nō potuerūt terrā ca pere. Habitatā esse regionem & bene cultā perpenderunt, e nauibus nāq; cultissimos hor tos, & amœna viridaria vident, ex quorum herbis, & arboribus matutini rores ad eos sua ues efflabant odores. Ad vigesimū inde lapidem in portum incidit recipiendis nauibus sa tis aptum, sed nullus in eum amnis decurrebat. Procedens igitur reperit tādem portum re parandis nauibus aptum, & aqua, & lignis sumendis accōmodatum arenalis pūtā hāc ter

Insula Madera.

Intra feruē tem zonam laborauit

ram vocat. Vicina portui domicilia nulla reperére, sed innumera quorundam animalium vestigia veluti caprina inuenerunt, de quorum genere vnū vidére mortuum, vt aiunt, quasi capreæ simile. Altero die Canóam á longe venientē prospiciunt, qua viginti quatuor homines vehebantur, iuuenes omnes elegātes & procerę staturæ. Scutis præter arcus & sagittas vltra morem aliorum armati, capillis oblongis planis & quasi more Hispano scisis in fronte. Pudibunda vitta gossampina variis coloribus intexta tegebant, cęterum nudi. Tūc vero terram illam reliquis eius paralelli regionibus cœlo proximiorem esse, & a crassis cōualiū ac paludū vaporibus remotiorē credidit, quanto altorū montiū á profundis vallibus suprema culmina recedunt. Quoniam se ab ęthiopię paralellis nunq̄ exiisse in tota ea nauigatione pertinaciter Almirantus affirmat, tantaq̄ sit in vtriusq̄ terræ incolis continentis. s. æthiopiæ & insularum naturæ varietas. æthiopes enim nigri, crispi, lanati, non autem capillati. hi vero albi, capillis oblongis, protentis, flauis. Vnde discrimē hoc tantum oriri possit alias non video. terræ igitur dispositio non cœlorum flatus eam causantur varietatē. Scimus in torridę Zonę montibus niues cadere durareq̄. scimus & in valde distātibus ab ea ad Septentrionem vrgeri magno calore habitatores. Iuuenes obuios vt alliceret præfectꝰ, specula, vasa ęnea, tersa, lucida, tintinabula aliaq̄ eiuscemodi ignota illis ostēdi iussit. Illi autem quo magis vocabantur, tanto magis fraudem inesse & strui timentes retrocedebant, cum summa tamen admiratione nostros & eorum res ac nauigia fixis oculis intuentes, at remis semper innixi. Videns præfectus muneribꝰ illos adduci nō posse, iussit é cauea grandioris nauis tympana tibiasq̄ pulsari, cantariq̄ inferius ac instrui choreas, cātus & insoliti sonitus dulcedine illos posse vinci existimans. Iuuenes autem ad certamen canere nostros é caueis arbitrati citius ictu oculi relictis remis, sagittas, arcubus, scuta brachiis aptarunt, cuspidibusq̄ in nostros directis quid sibi vellent hi sonitus parati operiebantur. Nostri é conuerso paratis sagittis ad illos paulatim mouent. Illi vero á naui prætoria discedentes dexteritate remorum freti vnam ex minoribus addeunt, adeoq̄ illi adhæserūt vt nauis gubernatori sagulum cuidā primario pileumq̄ alteri é pupi porrigere licuerit. per signa vt eius nauis gubernator in littus descendat, ibi inuicem collocuturi vt aptius poterunt data fide conueniunt. Sed cum ipsum nauis gubernatorem ad prætoriam nauim veniam colloquii petitum accedere conspexerūt, insidias veriti, statim in Canóam ꝓsiliūt, auraq̄ velocius aduolarunt. Non longo ab ea insula spacio semper ad occidentem prefectus se fluxum aquæ rabidum ab oriente in occidentem atq̄ adeo impetuosum reperisse ait, vt nihilo torrenti vasto ex altis montibus decidēti cederet. Ibi se ex quo nauigare á teneris cœpit, nusq̄ tantum formidasse fatetur. Vlterius aliquantulum per id discrimen procedens fauces reperit quasdam octo miliarium veluti alicuius maximi portus introitum, ad quas aquarum ille defluxus ruebat, os draconis fauces appellauit & insulam ori oppositam Margaritam. Ex faucibus autem non minor impetus aquarum dulcium venientibus salsis occurrens egredi conabatur, ita quod ibi esset inter vtrasq̄ vndas non leue certamē. Sinū ipsum ingressus tandem potabiles ac suaues aquas esse cognoscit, atq̄ aliud maius ipse præfectus & reliqui nauigationis eius comites fide digni mihi diligentius omnia percunctanti retulerunt, se videlicet leucas sex & viginti hoc est millia passuum quattuor supra centum per semper dulces aquas adnauigasse, quantoq̄ vlterius ad occidentem præcipue procederet, tanto asseuerat dulciores. occurrit deinde monti altissimo quem cercopithecorū ab ea parte orietali multitudo tantum incolebat. id latus asperum, propterea homnibus inhabitatū. apud littus tamen in terram exploratum missi, cultos plerosq̄ satosq̄ agros reperisse retulerunt, gentem autem aut casas nullas vt ruricolę nostri sæpius etiam á villis aut stationibus quas incolunt seminatum longius forte proficiscūtur. In mōtis eius occidētali latere latam agnoscunt iacere planitiem, hanc lęti adeunt. Iaciunt anchoras in lato flumine. Cū primum indigenæ gentē ad eorū littora nouā appulsam esse cognoscūt, certatim visendi studio sine vllo metu ad nostros festinant á quibus per signa Pariā vocari terram illam q̄ maxima esset, & quanto vlterius ad occidentem tanto populosiorē collegerūt. Quatuor igitur homnibus ex eius terrę incolis in nauem suā sumptis occidentale latus prosequitur. Ex aeris teperie, ex amœnitate terræ, ex populorum amplitudine quibus indies magis ac magis inter nauigandum occurrebant, q̄ regio illa magni aliquid portenderet omnes recensent, neq̄ illos sua fefellit opinio, vti suo loco videbimus. Sole nondum exorto surgere tamen iam volente quodam die locorū suauitate allecti, sentiebant enim ex terræ viretis gratissimos odores

Aufugiunt suspecti.

Torrēs marinus.

afflari, terram captant. Ibi numerosiorem quã alibi vsquã incolarum multitudinẽ esse per penderunt. Statimq; nostris proprius se applicantibus, eius terræ Cacichi nomine nuncii ad præfectum mittuntur, se suaq; omnia hilari fronte per signa & nutus offerendo, a præfe cto vt in terram descenderet nec quicquã vereretur petunt. Renuente præfecto, ecce visendi studio cum eorũ cymbis innumeri ad naues confluũt. Colla lacertosq; maiori ex parte auro & vnionibus Indicis torquati armillatiq;, atq; id adeo populariter gestabant, vt ex vitro non maiora calculorũ serta fœminæ nostrates ferant. Vbi nam illa quæ gerebant legerẽtur interrogati, propriũ littus digito mõstrabant, manuũq; ac labiorum torsione & motu vniones apud se nõ magnifieri significare videbãtur. Immo & canistris manu captis posse ibi si apud eos versari vellent, canistratim colligi insinuare videbãtur. Sed quoniã frumenta quæ vehebat ad Hispaniolã, fere iam salo corrũperentur, differre id cõmerciũ in accõmodatius tempus statuit. Duas tamẽ ex seruitoriis cymbis ad terrã hominibus onustas misit, qui de vnionibus aliqua serta per rerum nostrarũ permutationẽ referrent, & de locorũ ac hominũ natura quæcunq; possent scrutarentur. Illi nostros adeuntes hilares, & animo læto suscipiunt, mirus ad nostros tãquã ad portentũ aliquod erat numerus confluentiũ. Duoq; viri graues nostris primũ obuii quos reliqua turba sequebatur, prodeunt, grandæuus alter, alter iunior, patrẽ & filiũ successurũ autumant fuisse. Salutationibus vtrinq; peractis in domum quandã sphericam, cui magna platea adiacet, nostros adducunt. Ex ligno nigerrimo arte mira laborato sedilia feruntur multa. Postquã nostri & eorũ primates assederunt, ecce veniunt ministri dapibus alii, alii vino onusti, sed eorum cibi fructus tantũ, varii tamen generis nostris penitus ignoti, vina vero tam alba quã rubentia, non ex vuis, sed ex diuersis fructibus compressa nõ iniucunda tamen, sumptis apud seniorem cibis, iunior illos ducit in tabernaculum suũ. Viri fœminæq; astabant plures, sed vbiq; viri semper a fœminis separati. Vtriusq; sexus indigenæ albi veluti nostrates, præter eos qui sub sole versantur, mites, hospitales, pudenda gossampino velamine variis coloribus intexto contegunt, cæteri nudi. Nemo aderat qui nõ esset vnionibus & auro, aut torquatus, aut armillatus, multi vtrũq;, sed vti vitreos nostri rurales calculos ferunt. Interrogati vbi nam aurũ illud quod gestabant gigneretur, digito signabant e regione in quibusdã mõtibus, sed nostris tãquã minitantes accessum dissuadere videbantur, comedi enim illic homines gestu manibusq; innuebant, sed an a Canibalibus dicerent an a feris siluestribus nõ bene perceperunt, quod nostros intelligere a nostrisq; intelligi nequirent ingenti molestia afficiebantur. His qui missi fuerant hora tertia post meridiem cum quibusdã vnionum sertis ad naues redeũtibus anchoras eleuant, neq; propter frumenta, vti ipse ait, quę vehebat, diutius moratus est. Animo tamẽ cõpositis rebus Hispaniolæ intra paucos dies redeundi, sed tanti præmiũ inuenti surripuit alter. Instituit & eius pelagi profunditas modica aquarũ ve cursus præcipites qui assiduis conflictibus grandiorẽ nauem, si vis ventorũ aliqua surgebat, cõquassabat, ad euitanda vadorũ discrimina leuiorẽ ex carauelis quæ breui fundo contenta erat, tanquã exploratricẽ plumbatis fundi altitudinem tentantẽ, semper præmittebat, sequebãtur aliæ. Cumaná & Manacapána in vasta Pariæ prouincia dicebãtur ab incolis illæ regiunculæ in spacio miliariũ ducentorum triginta, a quibus altera regio distat leucas sexaginta nomine Curiana. Cum autem longũ ita maris tractum percurrisset putans assidue insulã esse dubitansq; posse per occidẽtem se ad septẽtrionem, vt ad Hispaniolã iter caperet, exoluere, in fluuiũ incidit profunditatis triginta cubitorũ, latitudinis vero inauditæ, ait enim octo & viginti leucarum fuisse. Paulo autẽ vlterius ad occidentẽ tamẽ semper, sed meridionalius aliquãtisper cum ita littorum se flectentiũ ratio exigeret, mare herbidũ ingressus est, supernatans herbarũ semen lẽtisci bactras æmulabatur, quare herbarũ densitas ne benefluerent nauigia impediebãt. Ibi præfectus refert diem esse nullũ toto anno multo longiorẽ aut breuiorẽ altero. Arcticũ Polum in ea regione quinq; tantum gradus sicuti Pariæ disputat eleuari, in cuius tractu hæc omnia littora iacent. De poli etiã varietate quædã refert, quæ quoniã contra omniũ astronomorum sententiã prolata mihi videntur, sicco pertingã pede. Compertum est Illustrissime princeps polarẽ illam stellã, quã nautę nostri Tramontanã vocant, nõ esse arctici poli punctum, super quo cœlorũ axis vertatur, quod facile dignoscitur, si stellis primũ apparentib⁹ per angustũ aliquod foramen stellã ipsam conspexeris, eandẽq; si vltima vigilia aurora illas fugante per idẽ foramen conspicies, locum mutasse cõperies. sed quomodo fieri possit, vt primo noctis crepusculo in ea regione quinq; tantũ gradus tẽpore Iunii eleuetur, stellis au

Nõ ex vuis vina.

tem discedentibus obuenientes solares radios sumpto eodem quadrante quindecim, non intelligo, nec rationes quas ipse adducit, mihi plane nec vlla ex pte satisfaciūt. Inquit enim se orbē terrarū non esse sphericū coniectasse, sed in sui rotunditate tumulum quendā eductū quū crearetur, fuisse ita, quod non pilę aut pomi, vt alii sentiunt, sed piri arbori appensi formam sumpserit, Pariam qꝫ esse regionē quę super eminentiam illam cœlo viciniorem possideat. Vnde in trium illorū culmine montium quos e cauea speculatorē nautā á longe vidisse memorauimus, paradisum esse terrestrem asseueranter contendit, rabiemqꝫ illā aquarū dulcium de sinu & faucibus prædictis, exire obuiam maris fluxui venienti conantem, esse aquarum ex ipsis montiū culminibus in præceps descendentium. De his satis quū fabulosa mihi videantur, ad historiā á qua digressi sumus reuertamur. Cū se præter optatum tam vasto sinu implicitum cerneret, nec iam reperiendi ad septentrionē exitum quo ad Hispaniolam vertere proras posset, spem vllam haberet, eadē qua profectus fuerat regreditur, iterqꝫ suū per septentrionem eius terræ ab oriente ad Hispaniolam capit, hanc qui postmodum accuratius vtilitatis causa inuestigarunt, continentem esse Indicum volunt, nō autem Cubam vti præfectus, neqꝫ enim desunt qui se circuisse Cubam audeāt dicere. An hæc ita sint an inuidia tanti inuenti occasiones quærant in hunc virum, non diiudico, tēpus loquetur in quo verus iudex inuigilat. Sed quod Paria sit vel non sit continens, præfectus non contendit, cōtinentem ipse arbitratur. Pariam autem esse Hispaniola octigentis octoginta duobus millibus passuum australiorem pręfectus refert, ad Hispaniolam tandem visendorum militum quos ibi cum fratribus reliquerat. iii. Kl. Septembris octaui & nonagesimi cupidissimus tetendit. Sed vti plæraqꝫ mortalium solent, inter tot secūda, dulcia, læta absinthii semen fortuna in medium proiecit, zizaniaqꝫ omnia eius suauia commaculauit.

Indicum continens.

Caput septimum.

VENIENS AD INSVLAM præfectus vltra spē oēm perturbata oīa in præcepsqꝫ iā labentia cūcta inuenit. Roldanꝰ enim qui eo absente á fratre discesserat, multitudine quæ eū sequebatur fretꝰ ad præfectū quōdā dnm, qui eū euexerat non modo non venire instituit, sed conuiciis illum lacerare scribereqꝫ ad reges de vtroqꝫ fratre nefanda incoepit. Pręfectus aūt ad reges nuncios mittit, qui de eorū defectione certiores faciat, instatqꝫ simul vt militares homines ad se mittantur, quibus vires eorū infringere punireqꝫ pro cōmissis quęqꝫ valeat. Illi de vtroqꝫ fratre grauiter conquesti, iniustos, impios, Hispani sanguinis hostes, & pfusores vocabāt, qꝛ leuibus de causis torquere, iugulare, obtrūcare, q̄quomodo pimere delectarētur, ambitiosos, superbos, inuidos, intolerabiles, tyrānos esse proclamabant. propterea se ab eis tanquam á feris sanguine gaudentibus & regū inimicis discessisse, perspexisse enim se aiebant nil aliud ipsos moliri aut animo vesare quā de vsurpādo insularū imperio, idqꝫ mille coniecturis perpendisse argumentabantur. Sed præcipue quod adire aurifodinas aurū collectū neminē præter familiares suos patiebantur. Præfectus autē e contrario, quū á regibꝰ auxilia quibus debitis illos pœnis posset afficere, poscebat: Homines eos esse qui talia in se cōmentarēt̄ oēs flagitiosos, facinorosos, lenones, fures, stupratores, raptores, vagos, quibus nihil pēsi, nulla ratio inesset, periuros, falsos, conuictos in prætoriis, aut pro commissis minas iudicū timentes, sese de medio sustulisse. Ibiqꝫ violando, rapiendo, ocio, ventri, somno, libidinibus deditos nemini parcere, & qui vt foderent officioqꝫ calonū fungerentur adducti fuerant, nunc neqꝫ stadium domo egrediuntur pedibus, ab insularibus namqꝫ miseris pensiles per totam insulam, tanquam ædiles curules feruntur. Ioci etiam gratia ne manus ad effundendo sanguine desuescat, vt lacertorum vires experiātur eductis ensibus inter se certant super obtruncandis innocentum capitibus vno ictu, & qui agilius ictu suo caput miseri deiiciebat in terram, ille fortior honoratiorqꝫ inter ipsos censebatur. Illi in pręfectum ea, præfectus in eos hęc & alia multa. Dum hęc ita geruntur, vt Ciguauis populis, de quibus supra Guarionexio duce multa, damna inferentibus obuiaretur: Adelantatum fratrem cum nonaginta tantum peditibus, equitibus vero paucis mittit. Tribus tamen milibus insularium qui á Ciguauis alias acriter stimulati inimicicias cum eis capitales exercebant sequentibus illum. Cum igitur Adelantatus ad cuiusdam magni fluminis ripam per eam planiciem, quam supra inter Ciguaiorum montium cornua & mare iacere

Seruus ingratus domino.

Se inuicē acusant.

De feritate Roldanensium.

Alterne se acusabant.

cere memorauimus defluētis exercitū duxisset, exploratores hostiū in dumis qbusdā latētes cōperit duos, qrū alter in mare sepcipitās per fluminis fauces trās fluuiū ad suos euasit. alter autē captus, in nemore transfluuiū delitescere dicebat sex Ciguauorū armatorū millia, vt nostros transeuntes incautos adoriantur. Quāobrem Adelātatus aduersa ripa vadū quo traiiceret quæritans ascendit. Vado tandē reperto in lata planicie in traiicere volētes nostros emissis vno spiritu horrēdis clamoribꝰ è siluis Ciguáui facto agmine, aspectu fœdo ac formidoloso prosiliunt, ꝓdeunt ita Maroniani Agarhyrsi, picti oms & aspersi maculis, nigro enim coccineoq; coloribus quos ex quibusdā fructibꝰ piro similibus ex hortis ad id summo studio enutritis legūt, sese a frōte ad genua vsq; depigūt, crinibꝰ mille modis cōpactis, quos nigros lōgosq; arte, si natura negat, nutriūt. Lemures è tartareis spelūcis ꝓsilire videbantur. Nr̄is fluuiū superare adnitentibꝰ, sagittarū ac missiliū sudiū iactu trāsitū ꝓhibētes obuiam prodeunt. Tanta erat tellorū multitudo, vt solē fere illis demeret, & nisi scutati in se ictus recepissent male actū fuisset. Adelantatus vulneratis vtrinq; in eo certamine nō paucis traiecit tandē, fugiunt hostes, insequūtur nr̄i, perimūt, paucos tm̄, valent enim pedibus maiorē in modū, ad siluas se illico recipiūt, ex quibus tuto nostros accedentes arcubus conficiebant, ipsi enim nudi per vepres & dumos & arbusta vti apri sine vllo obiice siluis assueti ꝓlabunt, nr̄is aūt scuta, vestes, lōgę hastę, locorū imperitia, intra dumos officiūt, quare quū frustra ibi pernoctasset, posteroq; die neminē in siluis moueri sentiret: insulariū, qui Ciguauos veteri odio prosequebātur cōsilio & ductu ad mōtes ī quibꝰ Maiobanéxiꝰ rex Capronum vicū regiam habebat proficiscitur, ad milliareq; duodecimum in alterius reguli vico incolis omnibus præ metu vicum deserentibus castrametatus est, duos assequuntur, à quibus esse apud Maiobanéxium decē regulos in Caprono eius regia cū octo millibus Ciguauorū congregatos cognouerunt. Leuibus incursionibus sese inuicē duabus lacessunt, nec procedere Adelantatus ausus est, donec regionē diligentius exploraret, nocte sequenti intēpesta exploratores mittuntur ductu insulariū, qui terram nouerant. Ciguaui è montibus nostros senserunt. Ad pugnam se vti solent sublatis clamoribus accingunt, neq; tamen è siluis egredi audent, Adelantatum cum omni exercitu adesse existimantes. Altero die Adelantato exercitum ad eos ducente bis fortunam belli è siluis pugnando prosilientes tentarunt. Impetu maximo in nostros ruūt. Vulnerant plærosq; priusq; scutis se tegere licuerit. Profligant illos, insequntur, perimunt, capiunt multos, ad siluas non vlterius egressuri reuertūtur. Ex captis vnum cum altero insulari ex amicis ad Maiobanéxium cum mandatis huiuscemodi mittit. Non vt tibi ò Maiobanéxi aut incolis tuis bellum inferret exercitum duxit Adelātatus, amiciciam enim tuam exoptat, sed efflagitat vt Guarionexius qui ad te confugit, tibiq; vt arma in maximum tuorum incomodum sumeres persuasit, cōmissorum, pœnas deprehensus luat, propterea hortatur, monetq; vt Guarionexium tradas, id si feceris te ꝓfectus marinꝰ frater eius in amiciciā admittet, & tuorū regnorū amplitudinē integrā seruabit, ac tutabit̄, sin facere recusaueris, dabitur opera vt te facti pœniteat. Regni em̄ quicquid tibi est ferro igniq; vastabitur, omnia diripietur. Maiobanéxiꝰ aūt ꝓpositione intellecta illis respondit. Guarionéxiū virum bonum esse omniq; virtute prēditū neminē latet, ꝓpterea auxilio præsidioq; dignū illū esse se iudicare ipsos autē violentos & malos homines, qui aliena tanto opere expetant, qui sanguinē innocētum semper exoptent, nolle se cū sceleratis hominibus commercia aut amiciciam inire. His auditis Adelantatus vicum ubi castra metabatur, aliosq; vicinos complures cremari iussit. Maiobanéxioq; propior factꝰ iterum nuncios mittit, qui cum eo agant vt ex familiaribus intimis aliquem ad se venire iubeat quo cum possit de pace tractare, charissimum quendam ex primoribus, duobꝰ aliis illum comitantibus rex ire imperat. Huic Adelantatus proponit suadetq; ac monet ne floridum eius regnum Maiobanéxius diripi pro Guarionéxio patiatur. Vt tradat illū hortatur, nisi perditū iri se suaq; omnia simul & incolas in prædam abduci mallet. Nuncio redeunte populum Maiobanéxius conuocat, quæ acta sint, preponit. Populꝰ autem tradi debere Guarionéxium proclamat, detestariq; & execrari diem, quo Guarionéxius turbatum eorum quietem venerat, incipiunt. Maiobanéxius autem Guarionéxium virum esse bonum & de se benemeritum quod regia illi dona cum ad eum veniret, multa præbuisset, vxoremq; suam & ipsum chorizare tripudiareq; docuisset, quod non parui faciebat, sibiq; curæ esse respondit. Propterea se nullo pacto eum quandoquidem ad se confugerat, & ipse tutandi fidem dederat deserturum. Malleq; se extrema omnia cum eo perpeti, quam obloquendi cau

Ciguauorū insidię.

Oratio reguli Capronii.

Alia oratio Maiobanexii.

sam quod hospitem tradiderit, detractoribus prębere. Ita populo suspiriis anhelante dimisso, Guarionexium ad se vocat, omnem opem denuo pollicetur, velle se fortunam omnē quoad vixerit cum eo expectare, neque ad Adelantatum quicque referendum censet, immo & eū qui primus ab eo missus fuerat in itinere quo Adelātati nuncii venire ad se soliti erant, cum fida custodia locat, imperans vt venientes interimat, nec cuiusque sermones admittat. Mittuntur ab Adelantato duo, vnus ex captiuis Ciguaiensib9, ex amicis insularibus alter, obtruncantur ambo. Sequitur illos Adelātatus cum decem tantū peditibus, equitibus quattuor, mortuos reperit in itinere nūcios. Quare iratus sęuire acrius in Maiobanexium constituit. Vadit instructo exercitu ad Capronū regiam. Fugiunt reguli per diuersa. Imperatorem Maiobanexium deserunt. Ad montes asperos Maiobanexius cum omni familia profugit, alia vero Guarionexium quod tanti mali causa fuisset, Ciguaui vt eum perimerent quæsierunt. Sed pedibus vitam seruauit, intra rupesque desertorum montium fere solus delituit. Cum iā longo bello, vigiliisque ac laboribus & fame Adelantati milites fatigarentur, agebat enim iam terti9 mensis quo inceptum fuerat, veniam multi petunt & vt redire ad Conceptionem liceat vbi plurimi ex eis prædia insulari more habebant cultissima. datur cōmeat9, recedūt multi. Triginta tantum cum Adelantato comites permanēt. Id trimestre bellum satis ærūnose egerunt, neque enim trimestri toto cibos vllos sunt assecuti pręter Cazabi idest radicalem eorum panem, atque ex eo raro ad saturitatem, & de Vtiis idest eorum cuniculis si quos ipsimet cū suis canibus venando capiebant, potusque eorum suaues interdum, interdū cœnosę & palustres aquæ. Inter has delicias sub dio fere semper ac in perpetuo motu, sic enim belli natura exigebat. Cū his igitur paucis Adelantatus montana scrutari & latibula quæritare si qua Maiobanexii aut Guarionexii vestigia reperiat, cōstituit. Forte fortuna venatores quidam ipsius Adelantati quos fames vbi nam Vtias venādo captare possent, indagare coegerat, cū cætera deessent, in duos Maiobanexii familiares incidunt, qui ad pagos quosdā ipsius missi panem ferebant ab incolis datum. Hi vbi nam dominus delitesceret propalare cogūtur. Quibus ducibus Ciguaio more duodecim ex nostris depictis per dolum Maiobanexius cum vxore & filiis capitur. Ad Conceptionem ad præfectum ducuntur. Paucos post dies Guarionexium de speluncis exire fames compulit, quem insulares præfectum veriti venatoribus quibusdam prodiderūt. Præfectus vbi nam versetur certior fit. Peditum turmam mittit, qui ex insidiis de plano ad montana redire volentem adoriantur. Eunt, capiunt, ducunt. Ita illi9 regionis cōuicina pacata sedataque sunt omnia. Maiobanexium, cognata quędam alteri9 reguli, cuius regnum intactum ad huc erat, vxor, in his aduersis comitabatur. Eam fœminarum omnium quas natura in ea insula creauit, formosissimā omnes prędicāt. Hanc quū vir ipsius, vt eius forma merebatur, arderet insanus & mentis inops vxore capta per deserta quid consilii caperet ignarus vagabatur. Ad præfectum tandem se suaque omnia ditioni eius sine vllo obiice subditurum si vxorem rederet, promittens venit. Vxor redditur, & ex incolis primarii plures. Iureiurando astringūtur se imperata facturos. Sponte sua regulus hic idem incolarum quinque milia inermium cum agricultoriis instrumentis solum ducens adiit. maximāque præfecto sementem in conuallis eius āplissimæ fundis sua impēsa cultam reliquit, á pręfecto donat9, lætus reuertitur. Hęc fama ad Ciguaios delata regulorum animos ad clęmentiæ spem mouit. vltro igitur veniunt, se deinceps imperata facturos fidem præstant, pro rege suo & omni familia supplicant. Vxor & tota domus eius regulorū rogatu liberantur. Rex vinctus detinetur. Hæc in insula à præfecto, quid cōtra se apud reges aduersarii molirentur inscio gerebantur. Cum reges tot querelis vndique cōflictati, & maxime quod ex tanta auri & aliarum rerum amplitudine parum ob eorum discordias & seditiones afferretur, gubernatorem instituunt nouum, qui diligenter inquirat hæc omnia, sontesque deprehensos corrigat, aut ad se mittat. Quid in pręfectum & eius fratrem, quid ve in illos qui eis aduersati sunt, fuerit perquisitum, non bene percipio. Hoc vnum scio, capitur vterque frater. In vincula omnibus bonis spoliatus coniectus ducitur, vti vides illustrissime princeps. Cum primum tamē reges Gades vinctos adductos esse didicerūt, vtrūque statim per celeres tabellarios solui iubent, vtque liberi adeant permittūt, moleste se tulisse eam ipsorum iniuriam ostendentes. Nouus ille gubernator ad reges præfecti dextera exaratas ignotis caracteribus scriptas literas misisse dicitur, quibus Adelantatum fratrem absentem armata manu, vt se si vim gubernator inferre pararet, ab eius iniuria tutarentur, venire propere hortabatur monebatque. Propterea quum Adelantatus pręcessisset armatos, incau

Stratagema.

Trimestre ærūnosum.

tos ambos priusquam multitudo conueniret gubernator apprehendit. Quid futurum sit tempus rerum omnium iudex prudentissimus aperiet. Vale.

Caput octauum.

PIMVM Oceanũ hactenus latitãtẽ a Christophoro Colono pręfecto marino nostrorũ regum auspiciis repertum, tanquã aureum torquẽ, & si male ob ineptas artificis manus fabrefactũ tuo splendori Illustrissime princeps cõdonaui. Nunc autem gemmatũ accipito monile, quod torqui appensum per pendiculi vicẽ gerat. Ex ipsius præfecti nauiũ gubernatoribus, qui ventorũ ductus diligẽter annotauerant, plærigꝫ a regibus impetrata venia scrutãdi vlterius propriis impẽsis, regib9 tamẽ partẽ daturi illis cõtingẽtem, quę est quinta, prouinciã aggressi sunt. Sed quoniã secũdiore fortuna Petrus Alfonsus quidam cognomẽto Nignus ad Meridiẽ nauigauit, ab eo incipiendũ merito existimaui. Hic vt reliquũ iter omittamus, vna tantum naui suamet impẽsa instructa, licet nõ desint qui aliena dicant, edicto regio sumpto, ne anchoras deiiceret ad leucas quinquaginta ab vllo loco quẽ præfectus tetigerit. Pariam vbi vnionibus torquatos armillatosqꝫ, tam viros, quã fœminas præfectũ reperisse supra memorauimus, proficiscitur. Procedesqꝫ ex regio edicto, per idẽ littus tamẽ Cumanã, & Manacapana regionib9 postergatis in regionẽ incidit, quã Curianam vocari ab incolis ipse refert. In qua portũ se reperisse ait, Gaditano portui simillimũ, quem ingrediẽs casas quasdã in littore videt, adiuit octo tantũ domorũ pagum reperit, attamẽ ex populoso quodam alio vico tria tantũ miliaria distãti nudi homines quinquaginta duce primario propere cucurrerunt, petũtqꝫ ab Alfonso Nigno, vt ad eorũ littus proficiscatur. Nign9 ipse descẽdens tintinnabula, aciculas, spintheres, armillas, vitrea calculorũ, serta, anulosqꝫ & alias huiuscemodi institorũ merces secum portauerat, quib9 cum eis in horæ momẽto vnionũm quos collo & brachiis appẽsos gestabant, vncias quindecim pmutat, tum magis ac magis illi vt ad suos nauigaret, Nignũ amice amplectẽtes institerũt, habituros se ibi de vnionib9 copiã quãcũqꝫ optarẽt, innuũt. Altero die aurora surgẽte ad eos mouent, adeũt, anchoras iaciũt, vt ad se descẽderet omĩs populus cõcurrẽs supplex orabat. Nign9 autẽ cũ innumerã eorũ esse multitudinẽ cerneret, ipse vero .xxxiii. tantũ hoĩes secũ haberet, nõ est ausus sese illis credere, sed p nutus & signa vt cũ suis linthrib9 ad se nauigarẽt, significauit. Eorũ linthres vniligneæ sicuti aliorum, sed rudiores ineptioresqꝫ quã Canibalicæ, aut insulares Hispanicæ, has Gallitas vocãt. Certatim igitur vnionũ serta nostrarũ merciũ cupidissimi cũcti ferebant. Vniones appellãt Tenoras, mites, simplices, innocẽtes, & hospitales esse. xx. dierũ cõmercio cognouerũt. Cũ eis intra eorũ domos versari incipiunt. Dom9 eorũ ligneæ palmarũ foliis tectæ. Cibi maiori ex pte cõchiliũ, ex quib9 vniones adipiscũtur, quib9 habent plena littora, & siluestribus animalib9 vescũtur. Ceruos, apros, cuniculos villo & colore acqꝫ magnitudine leporib9 similes, palũbes, turtures vulgo tellus illa parit. Anseres, anatesqꝫ in domibus fœminæ sicuti nostrates nutriunt. Pauonesqꝫ per nemora sed nõ picti aut versicolores, discrepat enim a fœmina parũ masculus, & per paludũ arbusta phasiani passim volitabant. Sunt Curianẽses callidi venatores, certisqꝫ ictib9 sagittarũ quodcũqꝫ quadrupes siue volucrẽ facile interficiũt. Lautos ibi dies aliquot nostri egerũt. Pauonẽ em̃ ferẽti quatuor dabãtur aciculæ spintheres. Si phasianũ quis ferret, duas præbebãt. Si palumbẽ aut turturẽ, vnã, si anserẽ, totidẽ vel vitreũ calculũ tribuebant. Haud aliter inter eos replicãdo, arguẽdo differẽdo agebatur in ea pmutatione, quã nr̃atib9 accidit mulieribus, cum sese cũ institoribus implicãt. Cũ nudi ipsi essent, quid illis aciculæ pdesse possent, sciscitabãtur. Nostri autem callido illis respõso satisfecerunt. Per signa em̃ ad spinas q̃ sæpenumero eorũ carnibus figũtur euellẽdas, dentesqꝫ purgãdos esse accõmodatissimas significarunt. Tũc illas magni facere cœperũt, sed tintinnabuli colore ac sonitu allecti, magna tribuebãt, vt tintinnabulũ assequerẽtur. In siluis quas ex variis altissimisqꝫ arborib9 densissimas esse aiunt, animaliũ grãdiorũ horrẽdos mugitus ex incolarũ domibus noctu sentiebant, sed minime noxiorũ. Libere em̃ incolæ nudi cũ arcubus & sagittis per illas venatũ cõtinue vagãtur, nec perẽptũ vnquã ab vlla fera quenqꝫ meminerunt. Quotquot ceruos, quotquot apros nostri illos capere iubebant, tot sagittis perẽptos ad eos afferebant, bobus, capris, ouibus carent. Pa-

Curiana.

xv. vncie vnionum.

Animalia nostratia.

ne radicali paniceoq̧ vti insulares Hispanici vtuntur. Capillos habet hęc gens nigros, crassos semicrispos, lōgos tamē, dentes albidos reddunt, herbam quādam ad id aptam toto fere die inter labia ferunt. Cum autē illam eiiciunt, os lauant. Mulieres rebus familiaribus & agriculturæ magis intēdunt quā viri, viri autē venatu magis ac rebus bellicis, & ducēdis choreis & ludis inuigilant. Hydrias, cantharos, ollas, cæteraq̧ vtensilia varii generis fictilia habent aliunde cōparata. Nundinas enim inter se celebrant, ad quas vicinus quisq̧ incola, vt peregrinum aliquid assequatur, de suæ regionis prouentibus portant, sed e proximo. Nullus enim est qui parare sibi noui aliquid, quo sua tellus careat, nō delectetur. Cū hominibus cunctis sit a natura tributum, vt nouis rebus studeant & alliciantur. Auiculas aliaq̧ animalia multa pulchre formata, ex auro nō puro tamen vnionibus annectebant, sed ad eos aliunde per permutationem feruntur. Est enim aurum illud veluti Germanicum quo floreni cuduntur. Ibi homines cucurbitula quadam in anterioris braculę caligarum nostrarū similitudinem scissæ vel testa marina metulam & genitalia includunt, funiculo ad lumbos alligato cucurbitula sustinetur, de cætero nudi. Alibi in eo tractu intra vaginam mentularē neruū reducunt, funiculoq̧ preputium alligant. Animalia, de quibus supra mentionem fecimus, & multa alia quę in nulla insularum reperiuntur, continentem terram esse testantur. Sed præcipua id ita esse cōiectura arguūt, quod per eius telluris littora a Paria ad Occidentē circiter tria milia miliarium adnauigauerint, neq̧ vllum finis signum reperirent. Curianēses vnde aurum illud assequerentur interrogati, ex quadā regione nomine Cauchieta quæ a se ad Occidentem recto littore sex soles, idest sex dierum iter distabat, afferri, in easq̧ formas ab ipsius terræ opificibus conflari innuebant. Eo tendunt nostri, regionem reperiunt, in Kalendis Nouembris anni millesimi quingentesimi anchoras in Cauchieto iaciunt litore. Incolæ adueniunt intrepidi, ferunt de auro, quod natiuū illis erat. Vniones & isti collo gestabant, sed ex Curiana per auri mutationem ad eos ferebantur. Nullus ex eis voluit quicquā quod aliunde assequeretur, permutare, vt puta neq̧ Curianenses aurum, neq̧ Cauchietenses vniones, auri tamen parum apud Cauchietenses lectum reperere. Cercopithecos tulerunt inde pulcherrimos, variorumq̧ colorum psittacos plures. Mense Nouembri temperies illic suauissima, frigus nullū. Custodes Arctici poli vtrisq̧ populis occidebant, adeo proximi erant Aequinoctio. De gradibus polaribus nesciunt aliam reddere rationē. Bonę mentis homines & minime suspiciosi tota fere nocte cum suis cymbis, vti Curianenses ad nostros proficiscebantur, nauimq̧ securi intrabant. Vniones isti vocant Corixas. Sunt zelotypi, nam si quis illos peregrinus adierit, mulieres semper a tergo locant, vt & ipsæ noua hæc tanquā prodigia inspectent. Gossipium apud Cauchietenses vulgo & suapte natura nascitur, vt apud vos arbusta siluestria producuntur, propterea fiunt apud eos fœmoralia, quibus in plærisq̧ regionibus pudēda cōtegunt. Cum vlterius postmodū per idem littus processissent, ecce circiter duo milia hominū suo more armatorū ad littus ne descendant prohiburi. Qui adeo agrestes, adeo efferos sese ostēdunt, vt nullū vnquā cōmercium aut cōsuetudinem cum nostris inire passi sint. Qua venerant igitur nostri suis vnionib⁹ cōtenti reuertuntur, apud Curianēses ventres lautis cibis replēdo. xx. dies alios demorati sunt. Haud absurdum alienumq̧ ab historia fore mihi videtur, si quid illis acciderit, cū Pariæ littus venientes iam cernerent, immiscuero. In Canibáliū qui venatū homines proficiscebātur. xviii. Canoárum classem apud eos Draconis & fauces sinus Pariēsis, de quo supra mētionē fecim⁹, inciderunt. Canibáles nostris visis intrepidi nauim nostrā adoriuntur, & circūsepiunt, vndiq̧ sagittis & missilibus nostros infestant. Nostri autē tormētis illos adeo deterruerunt, q̄ in fugam statim versi sint. Insequētes illos seruitoria cymba vnā ex eorū Canóis assequuti vnum tantū Canibálem cæteris natādo fugiētibus alterum q̧ hominē vinctū deprehenderunt. Ille quē vinctum seruabant, obortis lachrymis manuū oculorū & capitis gestib⁹ sex eius comites misere euisceratos, & in frusta crudeliter sectos, gentem illā nefandā comedisse, identideq̧ de se sequēti die futurū significauit. De Canibále igitur homini potestatē fecere. Ille autē in Canibálem fustib⁹ manib⁹ pedib⁹ frēdens sæuire cœpit, nec adhuc satis vltā suorum comitum necē existimabat, cum exanimē totūq̧ fustibus & calcib⁹ cōmaculatum cerneret. De natura & morib⁹ Canibáliū cum eo modo per terras peregrinas grassentur, interrogatus dixit, Canibáles ex fustibus aggerē secū quocūq̧ eant ferre, quos descēdentes e nauibus terræ infigunt, seq̧ positis castris intra illos sæpiunt, vt tuti possint pernoctari. In Curiana caput Canibális cuiusdam primarii foribus affixum quod tanquā vexillum aut ga

Prope æquinoctium.

Periti rei bellicę Canibales.

leam ab hostibus ereptam pro summa laude seruatum, repererunt. In ea Pariæ ora regio est nouo genere salinarum insignis nomine Haraia, vi nanq; ventorũ agitatum ibi mare aquas impellit in adiacẽtem latam planiciem, quæ sole superueniente pacato æquore congelantur in candidissimũ sal optimum, quo si priusquã pluat propere aderint, onerari quirent quotquot nauigia mare sustinet. Illico nanq; cadentibus hymbribus, liquefit & sorbetur arena liquor, reditq; per terræ meatus ad suã originem vnde fuerat impulsus. Dicunt alii non e mari planiciem repleri, sed e quibusdã fontibus salientibus aqua marina amarioribus, qui reuoment illas aquas tempestate vigente. Salinas eas magnifaciunt incolæ qui sale non ad vsum modo patrium fruũtur, sed in laterum formã redactum peregrinis permutatione rerum alienarũ venundatur. Primatum ibi cadauera super cratibus igni lento supposito distendunt, vt paulatim cõsumptis carnibus ossa pelle inclusa desiccata detineãtur, quæ postmodum in honore habent, seruantq; tanquã penates, virum se vidisse ibi atq; alibi fœminã hoc pacto impositos, & seruatos memorant. Cum vero ex curiana octauo idus Februarii ad reges rediturі discederent. xcvi. se libras vnionum octunciales precio forte quinq; solidorum cõparasse cognouerunt. Discedentes igitur vnum &. lx. dies in itinere, licet breuius quã ex Hispaniola, consumpserunt, propter maris decurrentes ad Occidentem fluctus continuos, qui nauim nõ modo remorabãtur, verumetiam interdum retrahebant. Accedunt tandem nautæ vnionibus vti paleis onusti. Ast magister ipse nauis Petrus Alfonsus cognomẽto Nignus quod preciosorum vnionũ copiam non mediocrem suffuratus fuisset, regiosq; redditus, qui sunt pars quinta, defraudasset, a comitib⁹ accusatus a Fernando de Vega viro literis & rerum experientia pollenti gubernatore Galleciæ quo appulsi erant, capitur. In vinclisq; diu detentus soluitur tandem. Sed habuisse partem vnionum sibi contingentem adhuc negat. Vnionum auellanas multi æquant Orientalibus similes, sed quoniam mali perforati nõ tanti precii sunt. Me præsente cum apud Illustrem Methynæ Sidoniæ ducem inuitatus prãderem Hispali, vnam supra centum vncias venum ad eum tulerunt. Sua profecto pulchritudine ac nitore me delectarunt. Sunt qui Nignum ferãt nõ in curiana, quæ. cxx. amplius leucas distat ab Ore drachonis, sed in Cumana, & Menacapana regiunculis Ori & Margaritę insulæ vicinis vniones habuisse, negantq; Curianam feracem Margaritis. Adhuc sub iudice lis est, nos ad alia tendamus. En habes quid ex his nuper terris, ex his Occidentalibus oris possit vtilitatis expectari per annorum curricula, quando quidem hac prima fronte talia de se argumenta opulentiæ ostendant.

Fernãdus de Vega capit Nignũ.

Caput nonum.

VINCENTI Agnes cognomento Pinzon⁹ Ariesq; Pinzon⁹ illius ex fratre nepos qui Colonũ prefectũ marinũ prima nauigatione fuerant cõmitati, duarũq; minorũ nauiũ illarũ quas supra diximus carauelas vocitari dñi a pręfecto cõducti, nouorũ tractuũ nouarũq; terrarũ amplitudine pellecti, quatuor impẽsa ꝓpria carauelas in portu ipsorũ natali solo, qui dicit̃ ab Hispanis Palos, in occiduo Oceano sito cõstruũt, & a regib⁹ habita venia circiter Kal. Decẽbris anni. xcix. a quadringẽtesimo supra millesimũ e portu soluũt. Est autẽ is portus Palẽsis a Gadibus milia passuũ. lxxii. ab Hispali vero Bæticæ emporio miliaria lxiiii. Sunt oppidani omnes, nullo excepto, rebus marinis dediti, continuisq; nauigationibus intẽti. Ad fortunatas & ipsi primũ tẽdunt per Hesperides. i. per insulas Caput viride dictas quas alii dicũt Gorgones Medusæas. Ad Meridiẽ recta ꝓficiscũtur. Ab ea Hesperidũ q̃ Sãcti Iacobi a Portugalensibus possessorib⁹ appellatur, idibus Ianuarii discedẽtes Affricum quẽ Suduestum appellant, qui medi⁹ inter Austrũ est ac Zephyrum capiunt in prorã. Cũ leucas setecẽtum nauigasse ventũ illũ sequuti arbitrarẽtur, poli Arctici aiunt se aspectũ amisisse, quo illis occidẽte, ventorũ vorticumq; atq; æstuũ fera tẽpestas cõtinuo oborta est. Vlteri⁹ tamẽ licet cum summo discrimine quadraginta sup ducẽtas leucas ventũ semp eundem p polum iam amissum sequentes processerunt. Vnde an habitabilis sit an inaccessa linea Aequinoctialis isti & prisci tam philosophi quã poetæ & cosmographi discutiant. Hi nãq; frequẽtibus habitatam populis cõtendunt, illi vero inhabitabile ob solis perpendiculum scribunt. Non defuere tamen apud antiquos, qui habitabilem esse probare niterentur. Interrogati a me nautæ ii, an Antarcticum viderint polum, stellam se nullam huic Ar

cticæ similem quæ discerni circa punctum possit, cognouisse inquiunt. Stellarum tamen aliam aiunt se prospexisse faciem densamq́ꝫ quandam ab horizonte vaporosam caliginem quæ oculos fere obtenebraret. Tumulum attolli in terræ medio contendunt, qui ne antarcticus videatur obstet, donec illum penitus traiecerint. At stellarū imagines ab hemisphærii nostri stellis valde diuersas se vidisse credunt. Hæc dederunt, hæc accipito, Daui sunt, nō Oedipi. Septimo Kalēdas Februarii tādem a longe terram prospiciunt, & cum turbidam esse maris aquam viderent, iacto funiculo plumbato sexdecim vlnarum, vt aiunt vulgo Brazatas, altitudinem reperiunt. Adeunt, descendunt, biduo ibidem cōmorati, quia nullum ibi hominem eo tempore viderint, licet vestigia in littore humana compererint, sculptis arboribus & saxis littori vicinis regiis suisq́ꝫ nominibus de aduentu suo discesserunt. Non longe ab ea statione nocturnos ignes sequuti, castrēsi more gentem reperiunt pernoctantem sub dio. Hanc donec elucescat nolle perturbare fuit consilium. Sole autem exorto armati e nostris quadraginta tendunt ad illos. Ad nostros duo & triginta veniunt obuiam, arcubus ac missilibus telis onusti parati ad certamen, cæteri sequebātur eodem modo instructi: Germanis, aut Pānonibus proceriores aiunt eos esse incolas, vultu toruo ac minitantibus similes nostros inspectabant, nō armis esse agendum nostri censuerunt, siue id metu, siue ne aufugerent illi, non habeo compertum. Blanditiis atq́ꝫ oblatione munerum illos allicere nostri conantur. Illi autem vt qui cōmercium inire cum nostris nullum statuerant, omnem sermonē reiiciunt, parati semper ad pugnam colloquia & nutus suscipiebant, ita quisq́ꝫ regreditur. Nocte autem intempesta illi aufugiunt, vacua relinquūt quæ occupauerant loca. Gentem esse vagam, veluti Scythas eos qui terrę fructus sine certis domibus cum vxoribus & filiis sequantur, existimant. Iureiurādo afferunt qui pedum illorū in arena dimensi sunt vestigia, nostrorū pedum mediocris hominis fere quantitatē in duplum æquare. Vlterius adnauigantes flumen aliud reperiunt, sed nō ita profundum, vt carauellis percurri quiret. Seruitorios igitur lembos quatuor armatis onustos ad terram vestigatum mittunt. Super eminenti colle littori vicino incolarum cateruam conspiciunt. Nostri ad cōmercium per vnū peditem præmissum inuitant. Illi ex nostris apprehendere aliquem abducereq́ꝫ velle visi sunt. Ad nostrū nanq́ꝫ paxillum cubitalem auratū a longe proiiciunt, quia noster prius adiecerat tintinnabulū, vt eos alliceret. Cum pronus iactū paxillū auratū vellet noster sumere dicto citius illū incolę circumeunt, vt apprehendant. Is scuto ensēq́ꝫ tectus, quibus armatus veniebat, se ab eis tuetur, donec cymbis auxilium socii attulerunt. Vt breuibus absoluam, quādoquidem discessum tuū ante oculos mihi tam anxie præponis, sagittis & missilibus sudibus e nostris octo peremerunt, plærosq́ꝫ vulnerarunt. Intra fluuiū lembos sepiunt, ad manus vsq́ꝫ temere veniunt, apprehendunt ex ripa cymbarū spondas, lanceis ensibusq́ꝫ veluti oues, quia nudi, trucidantur. Nec eo magis cedunt, vnā e cymbis e nostrorum potestate rapuerunt, vacuā tamen hominibus, & illius præfecto sagitta trāsuerberato ac perempto, reliquæ euaserunt, ita bellaces illos deseruere. Ad Occidentem Septētrionalem per idem littus mœsti ob interfectos tendunt. Leucas circiter .xl. percurrerant, quando in pelagus incidunt aquarū adeo dulcium, vt implere ibi cados aqua recenti licuerit. Vestigantes eius rei causam defluere magno impetu e vastis mōtibus rapidos fluminū cōcursus reperiunt. Intra id æquor iacere plures insulas & fortunatas soli vbertate & populis refertas aiunt. Hui9 tractus incolas mites sociabilesq́ꝫ esse referunt, ast ipsis parū vtiles, quia nullos optabiles nostris prouētus assequātur auri, vtpote aut lapillorū. Sex propterea ac triginta inde captiuos abduxerunt, regionē appellāt indigenæ Mariatambál. Regio autē ab eius fluminis Oriēte Camomórus dicitur, ab Occidēte Paricóra. In huius oræ internis nō negligendā auri copiam iacere innuebant incolæ, huius nanq́ꝫ fluminis Septētrionē rectā captātes sic exigēte littorum inflexu, Arcticū recuperarunt polum. Id littus vniuersum Pariæ est, quā Colonū ipsum hui9 tanti inuenti autorē reperisse diximus vnionib9 ornatā, cōtiguū esse aiunt littus id ideq́ꝫ cum ora draconis, de quo alibi, & reliquis oris vt Cumaná, Manacapána, Curiána, Cauchiéto, Cauchibacóa, propterea Gāgetidis Indiæ cōtinentē putant. Nec enim is vastus ambitus, vt insula sit, pati videtur, licet vniuersum terræ orbē large sumptū Insulam dicere fas sit. Ab ea terræ cuspide quæ Polum amittit Arcticū leucas circiter tercentum cōtinuo tractu venientes ad Occidentem Pariam versus spacio fere medio in fluuiū se inquiūt incidisse nomine Maragnonū adeo latū vt fabulatos suspicer. Interrogati a me postmodū, mare ne esset terras dirimens, respōderunt esse dulces eius gurgitis hau-

Graue prælium cū gente nuda.

fluis, quocq; altius tenditur aduerso flumine eo dulciores ferunt esse, insulisq; refertum & piscibus. Leucas dicere audent triginta amplius latum, rapaciq; cursu defluere in pelagus cedens eius furori, si tamen pensitauerimus, quāta esse ferātur Boriostoméa Spireostoméaq; histriora, quantoq; spacio violent maris aquas & nauigantibus præbeant dulces potus, mirari desinemus, licet hoc flumen maius esse prædicetur. Quis naturæ auferet quin hoc illo grandius atq; illo hoc flumen potis sit generare! Flumen de quo Almirantus colonus eas oras percurrens mentionem fecit hoc esse arbitror. Apertius ista intelligemus aliquando, nunc ad terræ prouentus redeamus. Coccineas in plærisq; de Pariensibus insulis siluas reperere, librarum milia allata sunt tria. Verzinum mercatores Itali, Hispani brasillū appellant. Aiunt coccineas Hispaniolæ arbores esse his longe meliores ad colorem lanis præbēdum. Aquilonē deinde, quē Hispani nautæ Nordestū, Itali Græcū appellant, sequuti, multas intertexunt Canibalium sæuitia desertas insulas, ast feraces. Descenderunt namq; pluribus in locis, & vicorum dirutorū multa vestigia ingressi sunt. Viderunt tamen alicubi homines, sed trepidos aspectu peregrinæ cuiusq; nauis aufugientes ad montanas rupes, & abstrusa nemora, sine certis iam domibus vagantes ob Canibalium insidias. Arbores inuenere maximas, quæ casiam fistulā vt vulgo dicitur, passim & suapte natura producūt. Nō ineptiorem esse aiunt hanc illa quam a pharmacopolis febri laborantes petunt, at nōdum maturuerat quū iam iter facerent, malo illis aliisq; hæc referētibus credere, quā ea laboriosius scrutari. Arbores ibi esse adeo proceras balbutiunt, vt pleræq; sexdecim hominū manu iunctorum in gyrum vix lacertis cōcludi quirent. Inter eas arbores mōstruosum illud animal vulpino rostro, Cercopithecea cauda, vespertilioneis auribus, manibus humanis, pedibus simiam æmulans, quod natos iam filios alio gestat, quocunq; proficiscatur, vtero exteriore in modū magnæ crumenæ, repertum est. Id animal licet mortuū tu ipse mecum vidisti, conuoluisti, crumenāq; illam nouū vterum, nouū naturæ remedium, quo a venatoribus, aut alias a cæteris violentis & rapacibus animalibus natos liberet, illos secum asportando admiratus es. Experimento esse compertū aiunt, eo semper vtero crumenali animal filios secū portare, nec illos inde vnquā emittere, nisi aut recreandi aut lactādi gratia, donec sibi victum per se quæritare didicerint. Cum filiis animal ipsum deprehēderant, ast in nauibus catuli propediem perierunt, mater autē filiis per aliquot mēses superstitit, sed & ipsa tandem tātam aeris & ciborum mutationē ferre nequiuit. De hoc animali iam satis multa, redeamus ad rei autores. Hi duo Pinzoni patruus & nepos horrenda per nauigationē hanc passi sunt, per Pariense littus sexcentas iam leucas, atq; vt ipsi putant vltra vrbem Cataii & littus Indicum vltra Gangen percurrerant, quando in eis oris mense Iulio insperata illis exorta est tempestas adeo fera, vt e quatuor quas ducebant carauellas duas ante illorū oculos summerserit, illico tertiā vi ex anchoris raptam ab eorū aspectu asportauerit. Quartā in anchoris concusserit, vt omnis compago iam solueretur. Vnde ad terram tamen ipsi ex hac vltima descenderunt, de naui penitus omni spe amissa. Quare inito consilio cum de parandis iam sibi domiciliis in regionibus illis, de perimendis omnibus incolis vicinis cogitabant, ne finitimis reliquis aliquando conuocatis ad se trucidandum cōueniant. Ast melius. Cessit tempestas, rediit quam raptauerat hyems carauella, ea octodecim viri vehebantur, & quæ in anchoris in eorum prospectu steterat seruata est. His igitur duabus ad Hispaniam iter capiunt. Palos natale solum ad vxores & filios concussi fluctibus & hominibus amicis nō paucis pridie Kalendas Octobris reuertūtur. Hi ex arboribus plæraq; frusta tulerunt, quæ cynamomi & singiueris esse putant, ast nō vtilis quia nō cōditi, vt aiunt in sui excusationem, quod nihil preciosum alias repererint, lapillos tamē se vidisse in eorū manib9 inde allatos ex maritimis illarū orarū littoribus collectos Baptista tuus Elysius philosophus eximius, & medic9 nō inferior, quos veros esse Topazios prædicat mihi tibiq; vt arbitror enarrauit. Post hos & alii vicinorū æmulatione ad Meridiē lōgissimos tractus pcurrere, sed per aliorū inuēta coloniq; præfecti marini vestigia per littus, vt puta Pariēse. Casiā & hi fistulā preciosumq; illud ad capitis grauedinē suo suffumigio tollendam, quod Hispani animę album vocant, reperere. De his nil noui aliud qđ tuo sit dignū ingenio percepi, finē propterea libello huic, quia me iterū de tuo discessu fatigas, imponā. Ast qui Decade impleat de vanis insulæ Hispaniolæ superstitionib9 alium libellū accipito. Si nō fuerit Liuiana Decas, id esse causæ cognoscito, φ tuus hic Martyr Liuiano haud quaquā fuerit pro Pythagorę intellectu afflatus spiritu, si quid vltra mōtes isti prægnātes parient habebis. Nūc insulares illu-

Animal visū quā visum. Aial mirabile

De topatiis

Maragnonis flumen histriora

siones accipito veris Luciani narrationibus tanto superiores, quanto hæc in vsu hominũ sunt licet infantilia, illa vero conficta ioci tantum gratia vel ea credentium irrisui condona ta. In Hispaniola insula nostri priusquã indigenas quicq; aliud quã cœli numina colere aut religionẽ vllam exercere didicissent, diu versati sunt. Sæpius enim supra memorauimus ni hil eos colere præter visibilia cœli lumina. Cum tandẽ familiarius apud eos contubernium permixtis vtrinq; linguis plærią; ex nostris agerent, varias apud eos cerimonias variosq; ri tus obseruari cõpererũt. Ex cuiusdã heremitarũ studio fratris Ramoni scriptis, qui ex Co loni mãdato apud insulares regulos, vt eos Christiane erudiret, diu versatus de insulariũ ri tibus libellũ composuit Hispano idiomate, pauca hęc leuioribus omissis colligere fuit ani mus, illa igitur accipito. Nocturna insularibus apparere phãtasmata, quæ in fatuos errores eos inducant ex simulachris quæ palã colunt aperte cognoscitur. Ex gossampio nãq; inte xto stipato interius sedentes imagines formant, quę nocturnos quo pacto parietibus illos nostri pictores infigunt, æmulantur lemures. Cum ex simulachris opera mea ad te missis quatuor tu ipse videris. Qualia sint quã ve depictis lemuribus similia, poteris regi Serenis simo tibi patruo melius corã significare, quã ego illa scribere. Hæc simulachra Zemes ap pellant indigenæ, quorũ minora infantulos dæmones referentia cum hostib⁹ manus colla turi, frõtibus alligant. Propterea funiculis quos vidisti cõplexa sunt, ab his pluuias si plu uiæ desint, soles si sole indigeant, se impetrare arbitrãtur. Eius enim quẽ vnicũ fine carentẽ omnipotentẽ inuisibileq; esse fatentur, internũcios esse Zemes putant. Quisq; regulus suũ habet Zemen, quem colat. Cœlesti numini æterno duo hæc nomina Iocauna, Guamaono con maiores eorũ indiderunt. Numen ipsum habere genitricẽ quinq; his nominib⁹ appel latã ferunt, Attabeirã scilicet Mamonam, Guacarapitã, Iiellã, Guimazoam. In terris autẽ quid puerascãt de hominis origine aduertito. Est in insula regio nomine Caunana. Ex duo bus mõtis cuiusdam specubus prodiisse genus hominũ garriunt, maiorẽ hominũ partem ex amplioribus faucibus antri, minorem ex artioribus exiisse prædicãt. Rupem ex qua specus aperiuntur, Cautam appellant. Maius antrũ Cazibaxagua, minus Amaiauna nomi nant. Priusquã hominibus inde egredi licuerit, simpliciter inquiunt per hominẽ nomine Machochael singulis noctibus antri fauces custodiri solitas. Is Machochael cum lõgius ab antro visendi studio perrexisset, a sole deprehẽsus cuius aspectũ minime pati posse dabatur, in lapidẽ mutatus dicitur. De plurib⁹ idẽ aliis blacterant, quod cum piscãdi cupiditate no ctu ab antro tantũ processerint, vt redire ante solis ortũ nequiuerint, quẽ nõ licebat intueri, in arbores myrobolanos, quarũ sua sponte copiam terra illa producit, fuisse trãsformatos. Aiunt præterea Vagonionã primariũ quendã ex antro clausis familiarib⁹ piscatũ emisisse vnũ, quẽ inde in Philomenã eadẽ causa ꝙ sol supuenerit priusq; se reciperet mutatũ inquiũt, quotãnis quo tẽpore versus est in auiculã noctu suo cãtu & sortẽ cõqueri, & dñi Vagoniona ne auxiliũ implorare, hinc noctu cãtare luscinĩã putãt. Vagoniona vero familiaris sui desy derio, quẽ ardẽter amabat, viris in antro relictis, fœminas tantũ cũ paruulis quos lactabant eduxit, e quib⁹ fœminas ĩ vna insularũ ei⁹ tractus quã appellãt Mathinino reliquisse fert, in fantulos autẽ secũ asportasse, qui misselli fame oppressi, in cuiusdã fluminis ripa, Toa toa. i. Mãma mãma clamitãtes in ranas cõuersi ferũtur, inde vocẽ illã ranis verno tẽpore dicũt inse disse. Ita in antris illis e quib⁹ ꝑ Hispaniolã sparsi sunt hoĩes, viros tantũ sine fœminis ꝑmã sisse balbutiũt. Referũt insup Vaguonionã ipsum ꝑ diuersa vagãtẽ, nec vnq̃ ex speciali gra tia mutatũ, ad mulierẽ quã in fundo maris formosam viderit descẽdisse, ab eaq; marmoreos calculos, & quos Cibas vocãt & tebellas quasdã flauas ex auricalco, quas Guanines appel lãt, habuisse dicũt. Hæc monilia pro sacris apud reges habentur in hũc vsq; diẽ. Viros autẽ illos quos sine fœminis in antris relictos diximus, lotum se ad pluuidarum aquarũ recepta cula noctu referunt exiisse, atq; vna noctium in animalia quædam fœminas æmulantia ve luti formicarum agmina reptare per arbores myrobolanos a longe vidisse. Ad fœminea illa animalia procurrunt, capiunt, veluti anguillæ de manibus eorum labuntur. Consiliũ ineunt. Ex senioris consilio, scabiososq; leprosos, si qui sint inter eos, conquirunt, qui ma nus asperas callosasq; habeant, vt apprehensa facilius queant retinere. Hos homines ipsi Caracaracoles appellant, venatum proficiscuntur, ex multis quas capiebant quatuor tan tum retinent, pro fœminis illis vti admituntur, carere fœminea natura compertiunt. Iterum accitis senioribus quid faciendum consulunt, vt picus auis admittatur, qui acuto rostro in tra ipsorum inguina foramen effodiat, constituerunt, ipsis met Caracaracolibus hominis

Nota.

Quid credant de vero deo.

De hoĩum origine supstitio.

Homo in Philomenam.

Pueri in ranas.

bus callosis fœminas apertis cruribus tenentibus. Quam pulchre picus adducitur, picus fœminis sexũ aperit. Hinc bellissime habuit insula quas cupiebat fœminas, hinc procreata soboles. Eia mirari iam desinito, quod de Myrmidonibus Græcia verax tot voluminibꝰ descripserit e formicis, vt pote Myrmidones procreatos. Hæc & alia huiusmodi multa pacato serenoq; vultu sapientiores e podiis suggestiolisq; turbæ simplici mirabundæ suadent, recitantq; pro sacro. Ast de maris origine seuerius, qua in re fuisse quondã in insula potentem virũ nomine Iaiam qui filiũ vnicum hominẽ exuctem intra cucurbitam sepulchri loco cõdiderit. Is Iaia paucis exactis mẽsibus, impatiens morte filii, rediit ad cucurbitam, eam cum aperuisset balenæ ingẽtes, & grandia cete prodierunt, quare inclusum in ea cucurbita mare cõuicinis quibusdã prædicauit. Ea permoti fama quatuor fratres iuuenes eodẽ partu geniti, ast partu matre perẽpta, cucurbitam spe habendorũ piscium adeunt, manu capiunt. Iaia superueniẽte qui crebro nati ossa inclusa reuisebat, perterriti sunt iuuenes sacrilegio furtiq; suspitione deprehensi, veluti qui Iaiam obseruabant, vt celeriꝰ fugerent cucurbitam e manu soluerunt, ea põdere nimio pressa frãgitur. Per eius rimas effunditur mare, valles implẽtur, ea vasta planities, quæ vniuersum illũ insularẽ orbem sicca occupabat, summergitur, mõtesq; tantũ ob altitudinẽ ab ea inundatione euaserunt, qui nũc eas continent insulas, quas licet aspicere. En Illustrissime princeps omni præconio dignam maris originem nec ab eis parui eum fieri putes, qui hæc recitare didicerit. Aiunt deinde fratres hos Iaiæ metu tam diu per diuersa fuisse vagatos, vt fere iam fame perirent, quia nullubi sistere pedem audebant. Hinc quoniã acrius vrgerentur, pistoris domũ pulsare cœperunt, Cazabi. i. panem petentes. Pistor autẽ in primo ingredientẽ conspuisse ita acriter fertur, vt illi ex ictu sputi exortum sit turgidissimũ intercus, quo fere interierit. Ast fratrum consilio accepto lapide acuto apertum est, ex cuius vlcere natam aiunt fœminã, qua mutuo fratres illi omnes vsi sunt, atq; ab ea ferunt filios filiasq; genuisse. Iucundius aliud aduertito princeps Illustrissime. Antrum extat Iouanabóina nomine cuiusdam Reguli diœcesi, qui Machinnéch vocatur. Id religiosius quam Corinthium quondã aut Cyrrham Nisamq; Græci colunt ac venerantur, mille variis ornatum picturis. In huius antri foribus duos habent sculptos Zemes, quorũ vnum Binthaitellem, Maróhum alterũ vocant. Cur tanta specũ colerent pietate interrogati, quia sol inde lunaq; lumẽ orbi præbituri prodierunt, grauiter sensateq; respondent. Cõcursationibus antra veluti nos vrbem & Vaticanũ nostrę religionis caput, aut Cõpostellam & Ierusalẽ Domini sepulchrum frequentant. Subiacent & alteri superstitionum generi, mortuos putant noctu vagari, ac vesci Guánába, fructu nobis incognito, cotono simili, lectisq; inter viuos versari aiunt, ac decipere mulieres. Sumpta nanq; virili forma coire velle videntur, ast quũ ad opus peruenitur, euanescunt. Si quis autem apud se iacere mortuum aliquãdo suspicatur, quũ quid noui senserit in lecto, vteri attrectatione se dubio solui balbutit. Cuncta nanq; aiunt mortuos posse humana membra suscipere, præter vmbilicum, si vmbilico igitur mortuũ esse dignoscit, tactus illico resoluitur. Noctu & sæpissime in itineribus præcipue viisq; publicis mortuos occurrere viuis credunt, contra quos si viator intrepidus steterit, dissoluitur Phantasma. Si vero pertimescat illum ita adoriendo perterret, vt sæpius ea formidine multi debilirentur ac stupeant. Interrogati a nostris insulares, vnde sibi eos ritus inanes tanquã contagionẽ comparauerint, a maioribus hæreditarios respondent, rithmisq; aiunt vltra hominũ memoriã ista cõtexta, quæ neminẽ licet, præter regulorum filios edoceri, memoriæ illa cõmendant. Neq; enim literas vnquã habuere, diebusq; festis populo canentes veluti solẽnia sacra præponunt. Instrumentũ habent vnicũ, ligneũ concauũ, reboans tantũ, quod cõcutitur tympani more. His illos imbuũt supstitionibus eorum augures Boitios vocant. Sunt & iidem medici qui plebeculę rerũ insciæ mille astruunt fraudes. Credere cogunt plebem hi augures, quia sunt apud eam autoritatis egregiæ, quod Zemes ipsos alloquantur futuraq; prædicent. Et si quis aduersa laborans valetudine cõualuerit, se dono Zemis id assequutũ persuadent. Ieiunio & purgationi se obligant Boitii, quãdo curã de primario sumunt aliquo, herbãq; vorant inebriantẽ, quã cum puluereã sorpserint, veluti menades in furorẽ versi multa se a Zemibus audisse immurmurant. Valetudinariũ adeunt, osse vel lapillo in os sumpto aut frustulo carnis, ex hemicyclo eiiciũt omnes, præter vnũ aut duos quos ipsemet inualidus elegerit. Circuit primariũ Boitius ter aut quater, faciẽ, labia, naresq; extorquẽs fœdis gestibꝰ, in frõtẽ, in tẽpora, in collũ sufflat ægroti absorbens aerẽ, post hæc se morbũ ex laborãtis venis exhaurire dicit. Per humeros dein-

Unde mare prodierit

Ex duobus antris sol & luna.

Phantasmata nocturna.

de ac fœmora & crura ægrotum fricans, cõnexas a pedibus manus deducit atq; sic manib⁹ cõplexis ad ostium procurrit apertũ, ac manus excutit patentes, seq; morbum effugasse, futurumq; propediẽ incolumẽ persuadet. Ast a tergo illũ adoriens carnis frustulũ vti præstigiator ex ore attollit. Aegrotoq; inclamitat dicens, en quod vltra necessitatem comederas, valebis quoniã illud tibi detraxerim. Si vero ægrotum fallere grauius intendit, zemen esse suũ iratum suadet, quod vel ei domũ nõ cõstruxerit, aut minus illum religiose coluerit, q᷑ prædium nõ dicauerit. Si ægrotum perire cõtigerit, affines eius veneficiis cogunt mortuũ fateri, fato ne an Boitii incuria, quod nõ integre ieiunauerit, aut cõsonum ægroto pharmacum nõ præbuerit. Si medici Boitii culpa diem obierit, de Boitio vindictã sumunt. De lapillis aut ossibus quos ore gestasse Boitius aliquis putatur, si fœminæ aliquem assequũtur, pãniculis religiosissimę inuolutum seruant. Puerperiis enim prodesse plurimũ posse credunt, habentq; fœminę lapillos eos loco Zemiũ. Zemes autẽ varios varii colunt insulares. Ligneos quidam cõstruunt, nocturnis inter arbores vmbris moniti, alii si respõsa intra rupes habuerint, marmoreos insculpunt. In radicibus alii coluntur reperti inter aies, id est genus edulii, de quo supra. Hos Zemes curam habere vt panis ille coalescat arbitrãtur, veluti antiquitas Dryades, Hamadryades ac Satyros & Panes aut Nereides fontiũ, siluarũ, & pelagi curam habere putabat, suosq; rei cuiq; deos assignauit, vt suũ quisq; genus tueretur, ita & insulares hi suos Zemes inuocatos eorũ optatis auscultare autumant. Quare cũ de belli euentu de annona, de incolumitate Zemes reguli cnosulunt, domũ Zemi dicatã ingrediuntur, ibiq; absorpta per nares Chohóbba, sic herbam vocant inebriantẽ, quia & Boitii in furore statim vertũtur, domũ illico tectis ad fundamenta versus moueri, homines versis vestigiis ambulare, se videre garriunt. Tãta est pulueris illi⁹ cõtusi vis ex Chohóbba, vt sensum omnẽ illico sumenti eum tollat, vt primũ cessit insania brachiis demisso capite genua complectitur, quo in statu attonitus paulisper immoratus caput veluti somnolentus eleuat, atq; oculos in cœlum attollens intra se primũ confusa quædã obloquitur, cui tunc primarii aulici astãtes, neq; enim de populo quisquã ad ea sacra admittitur, sublatis vocibus gratias agunt, quod iam a Zemis colloquio ad eos redierit, & quid viderit percũctantur. Ille autẽ os aperiens Zemen eo tempore se allocutũ fuisse delirat, ipsiq; aut victoriã aut perniciem si cum hostibus man⁹ cõseruerint, aut famen vel vbertatẽ, pestem aut incolumitatẽ, & quicquid venit in buccã prædixisse illi Zemen veluti lymphaticus prędicat. Eia Illustrissime princeps quid miraberis post hæc de Apollineo spiritu suas ingenti rabie Sybillas concutienti? Putabas superstitiosam illã antiquitatẽ deperisse? Quandoquidẽ generalia de Zemibus tot enarrauimus, quid de particularibus quibusdã referatur, silentio prætereundũ minime censeo. Regulus quidã Guamarétus habuisse Zemen dicitur nomine Corochóttum. Hunc e supremo domus culmine vbi vinctũ Guamarétus adseruabat, sæpe numero aiunt vel coitus aut cibi gratia vel vt sese abscõderet ruptis vinculis descendisse, per aliquotq; interdũ dies latuisse iratũ, eo quod in ipsius cultu & sacris Guamarétus rex defecerit. In Guamaréti regio vico nasci aliquando infantes coronas habentes duas referunt, hos Corochótti Zemi filios esse pueráscunt. Ferunt & ab hostibus victũ fuisse in acie Guamarétum, vicũq; ipsius ac regiam ferro igniq; vniuersam vastatã. Corochóttum autẽ incensa domo exiluisse vinculis ad stadium vsq; fuisse deinde repertũ. Zemen habet alium Epileguanitã nomine, ligneum quadrupedẽ, qui sæpe ad siluas e loco vbi colebatur fertur profugisse. Hunc quoties discessisse sentiebant, piis facto agmine supplicationibus solicite quæritabant, inuentũ religiose ad dicatum ei sacellũ humeris reportabant. Ast Christianis ad insulã euntibus aufugisse illũ, nusquãq; fuisse vltra repertũ patriæ perniciẽ ob id augurãtes cõquerũtur, hæc a senioribus audita sunt. Marmoreũ colebant Zemen aliũ sub fœmineo sexu, cui duo masculi pro ministris astabant. Horũ alter fœminæ iussu, præconis officio fungebatur, ad reliquos Zemes qui auxilio adsint fœminæ imperio, ad ventos pluuiasq; ac nubes cõcitãdas. Alius autẽ dicitur ex fœminæ mãdato aquas in vallibus ex altis mõtibus collabentes cõgregare, vt inde facto impetu more torrentis solutæ vastent agros si simulachro debitos optatosq; honores indigenæ nõ præstiterint. Dignũ memoratu hoc vnũ accipito princeps Illustrissime, q̄ opus iam claudat. Tritissimũ apud insulares nostri reperere duos fuisse quondam regulos, e quib⁹ vnus Guarionexii, de quo supra mẽtionem sæpe fecim⁹, fuit genitor, qui a cibo potuq; dies quinq; cõtinuos abstinuerint, vt de futuris aliquid a Zemib⁹ acciperent, eo ieiunio grati Zemibus se habuisse in respõsis retulerunt, venturã non multos post

Quõ Boetii fallunt ęgrotos.

Varii Zemes.

Nota

annos ad eam insulam gentem coopertā vestibus, quę ritus ac cerimonias omnes insulares esset vastatura, filiosq́ omnes ipsorum aut perempturā aut priuatura libertate. De Canibalibus apud iuniores coniecturā facientes sese vbi aduētare Canibales sentiebant, fuga sibi cōsulere statutum erat, neq́ vnquā manus vltra cum Canibalibus cōseruerunt. Cum vero Hispanos insulam ingressos viderunt, collectis de hac re cōiecturis inter se hāc esse gentem illam augurati sunt, nec illos fefellit opinio, submissi Christianis iam sunt omnes, peruicacibus omnibus interfectis; nec vltra de Zemibus extat memoria. Ad Hispaniā nāq́ sunt omnes asportati, vt eorū ludibria & dęmonū fallacias nosceremus, e quibus tu plures me tractāte princeps Illustrissime cōspexisti. Multa prætereo quia te cras proculdubio in patriā discessurum, vt reginam tibi maiorem amitam, quā huc es cōmitatus ex Federici regis patrui tui mādato, reducas, mōnuisti. Tu petasatus, ego autem lassus, ergo vale memor tui Martyris quē de grandi rerū aceruo pauca hæc sub nomine Federici patrui tui deligere coegisti.

OCEANEEA DECADIS PERPENDICVLARIS EPILOgus ad Inacum Lopex Mendocium Tendillę comitē Granatæ Proregem.

Caput decimum.

AB ORIGINE prima & recenti consilio sumendæ a Colono huius prouinciæ Oceaneæ ab vrbe Roma literis amicorū & principū stimulabar, vt ea cōscribere quæ acciderent, admiratione quippe summa musitabant, cum repertas esse nouas terras, nouasq́ gentes quę nudę, natura contentę, vitam agerent, desiderioq́ ardenti cognoscendi hæc tenebantur. Detrusit in præceps Ascaniū fortuna, fratre Ludouico a Gallis Mediolano eiecto, cuius autoritas torpescere me non sinebat, quin assidue calamū in dextra haberem. ad eum, præter alia multa quæ ex meis latentibus adhuc cōmentariis aliquādo videbis, libellos huius Decadis præeuntes direxerā duos. Haud secus mihi fortuna detorsit ingeniū a scribēdo, atq́ Ascanium deturbauit a potentia. Cessit a suadendo ille procellis agitatus, cessit & mihi feruor ista perquirēdi, donec anno quingētesimo supra millesimū cum Granatæ curia moraretur. Vbi tu Prorex, Ludouicus Aragonius Cardinalis, Federici regis ex fratre nepos, qui Granatæ erat cum regina Parthenopæa nostri regis Catholici sorore, Federici regis ipsius literas ad me directas porrexit, quibus me hortabatur, vt cætera colligerē quæ Ascanianos epistolares duos libellos sequebātur. Ambo nāq́ fatebantur se ad manus habuisse q̄ ad Cardinalē Ascanium scriptitauerā. Laborabam tunc ego vti nosti aduersa valetudine, sumpsi tamē onus & animū impuli ad scribēdū. Pauca hæc ex magno cumulo rerum quæ relatu autorum illas conquirentiū accepi memoratu dignarū delegi. Nunc vero quādoquidem tu exēplar integrum meorū operum extorquere a me fueris conatus, quo tuæ Bibliothecæ voluminibus, quæ habes innumera, nostra cōmisceres, fuit consiliū addere paucis, quæ post eum annū. M.D. adhunc vsq́ qui est decimus ab illo, patefacta sunt, late aliquādo scribentur si vixerimus. De superstitionibus insulariū, solutum per se caput scripseram, vt Decadem impleret, nunc placuit perpendiculū ad te directū decimi capitis titulo munire, tanquā huius turmæ substitem & tergi ductorem, prioreq́ decimū nono cōnectere, nō sublata de ducatu decimi præpositione ne toties cogerer totum opus trāscribere aut mittere lituratū; propterea nō miraberis si nonum legens promissum reperies irritum, nō semper oportet stare pollicitis. Ad rem veniamus. Varia diuersi nautæ hoc decēnio littora percurrerunt, sequuti tamē Coloni inuenta. Pariæ nanq́ littus tractu cōtinuo lābentes quod Indicū esse cōtinens credunt, in plures Orientales ii, Occidētales illi regiones nouas inciderunt auriferas thuriferasq́, inde nanq́ aurea plærīq́ monilia thurisq́ copiā ab incolis partim, nostrarū rerum pmutatione, partim acri bello stratis tulerunt. Alibi nostros licet nudi sint incolæ, strauerunt tamē, & acies integras trucidauerunt. Feroces quidē sunt, sagittis certant venenatis, & adustis præacutis sudibus. Animalia reptilia, insecta, quadrupedia etiā a nostris dissimilia reperere multiformia, varia innumeraq́, noxia tamē minime præter leones, tigrides, crocodillos in Variis magnæ illius telluris Pariēsis regionibus dico. In insulis haudquaquā neq́ vnum quidē, mitia sunt omnia insularia, præter homines in plærisq́, vti iam diximus qui humanarū sunt carniū Heluones. Caribes siue Canibales dicti, diuersi quoq́ generis volucres. Plærisq́ in locis vespertiliones turturibus non minores ad eos acri furo

Morū vespertiliones.

re primo noctis crepusculo volitabant, & venenato morsu ad rabiem vsq; læsos trahebant, ita vt aufugere inde veluti ab harpiis fuerint coacti. Alibi cum in terra noctu quidam in arena dormirent, e mari monstrū exiens, furtim vnū arripuit medium asportauitq; in conspectu sociorū, nec misero clamanti opem ferre potuerunt, donec in mare belua cū præda prosilierit. In his terris figere pedem arcesq; ibi cōdere est animus regi: nec desunt qui terræ illius subdendæ pacandæq; onus sumere desiderent, & regi supplicant, vt ipsis prouincia demandetur, magni sunt tractus, vasta terrarū amplitudo. Europā aiunt vniuersam sui magnitudine has regiones, tum cōtinentes, tum insulares triplo superare, prętet eas quas Portugalenses ad Meridiē repererunt, quæ maxime sunt. Magna laude digna est hac nostra tēpestate Hispania, quæ latētes hactenus tot Antipodū myriadas nostris gētibus cognitas effecerit, ingenioq; polētibus amplā adeo scribēdi materiā præbuerit. Quibus ego iter aperui, cum ista nude vti vides collegerim, tum quia elegātioribus nequeo vestibus quicquā ornare, tum etiā quoniā calamum vt historice scribere nūquā sumpsi, sed vt per epistolas raptim scriptas his a quorū mādatis referre pedem nō licebat, satisfacerē. Iam satis digressus sum, ad Hispaniolā redeamus, panē agnoscunt insularem parui esse roboris nostro triticeo pani assuetis, hebetātur ob eam causam vires hominū. Propterea nuper rex imperauit, vt diuersis in locis varioq; anni tēpore seratur, in harundineas nāq; paleas inanes cum raris, sed illis crassis & prægnātibus spicis prodibant. Sētiunt eandē esse in herbis mollicie, crescunt ad segetum mēsuram. Armēta mirum in modū impinguant, sed carnes reddunt insipidas, immo & aiunt sine medullis, aut si insint, aquosis. De porcis ecōuerso, salubres sapidosq;, ob insulares quosdam siluestres fructus quib⁹ auide vescūtur, esse ferunt. In macellis nil secant aliud. Creuit porcorū multitudo, & siluestres effecti sunt, qui e subulcorum cura euaserūt. Nō egent vltra vt aliunde genus vllum quadrupedū aut altiliū ad eos inuehatur. Animaliū omniū pulli propter herbæ luxuriem patribus grādiores euadunt, licet solo gramine sine ordeo aut vllo grano nutriātur de Hispaniola satis. Nūc eius viciniā cōplectamur. Cubam tellurem, illā quā diu ob eius longitudinē continētem putauerunt, insulam esse reperiunt. Neq; mirum videatur, quod ipsius incolæ dum percurreretur a nostris, fine carere dicerent. Quia gens hæc nuda, paruo & finibus suis natalibus cōtenta, quid vicini facerēt, minime erat sollicita. Esset ne aliud quicquā sub cœlo, necne præter id quod pedibus terebant, haud quaquā sciebant. Est vero Cuba ab oriente in occidentē multo lōgior Hispaniola, lata vero a Septētrione in Meridiem cōtra eorum priorē opinionē multo minus. Est angustissima, si longitudinē respexeris, terra ferax maiori ex parte atq; amœna. Ab Oriente nō lōge ab Hispaniola iacet insula, dimidio amplius minor Hispaniola Sancti Ioānis nomine a nostris dicta, quadrata fere. In hac aurifodinas esse ditissimas reperiunt, sed intenti nunc aurifodinis Hispaniolæ, nōdum opifices in eam insulā miserunt, parare tamē paulatim sese ad id, incipiunt. Hispaniolæ vero prouētus reliqui, posthabētur omnes, omnisq; ad aurū legendum cura est directa, cui opificio ordo est datus huiuscemodi. Cuiq; viro industrio qui alicuius momenti sit, vnus aut plures Caci'chi, idest reguli cum suis quisq; subditis assignātur. Caci'chus certis anni tēporibus ex fœdere cum incolarū turma venit ad eius, cui addictus est, aurifodinam. Ibi instrumēta illis fossoria assignātur. Statutumq; est Caci'cho & incolis præmium laboris certum, præter alimoniā. Discedētibus nāq; ex aurifodinis ad sementes, qui bus suis tēporibus inuigilant, ne desint alimoniæ, reportant thoracē vnus, interiorem textam alius, alius sagulū aut pileum. His nāq; iam delectātur nec vltra nudi incedunt, ita & auro & agriculturæ incolarum haud aliter ac seruorū opera intendunt. Ferunt iniquo animo iugum, ast ferunt. Anabori'as vocant hos mercenarios insulares nō tamē rex patitur vt pro seruis habeantur. Dātur & tolluntur ad regis arbitrum. Tempore quo accersuntur a Caci'chis eorum regulis, veluti a centurionibus milites, aut calones, incolæ si queunt ad siluas & montes euadunt multi. Cōtenti eo tempore siluestribus cibis latitantes, ne laborē illum subeant. Dociles vero sunt, priscorum rituū penitus obliti, pie credunt, & recitāt quæ de nostra fide edocentur. Regulorū filios erudiunt domi primarii ex nostris, literasq; ast vulgares & vrbanos mores facile pueri ebibunt. Grādæuos ad natales mittunt, si precipue patres interierint, gubernatum auitos incolas. Hi iam fide valent in Christū & nostros, incolasq; suos in amore retinent, ac blandis suasionibus hilares ducunt ad aurifodinas, quæ duabus in regionibus insulæ iacent. Ad miliare circiter trigesimū ab vrbe Dominica Sācti Cristophori dicta vna. Ad miliarie vero circiter nonagesimum altera quę dicitur Cibaua, vbi por

Europę ambitū superant. *Laus Hispanię.* *De Cuba insula.* *Vbi cōflat aurum.*

tus regalis, magni tractus sunt hæ regiones. Vbi passim superficialiter interdū, alicubi inter saxa globi aut laminæ reperiuntur aureæ, minutæ interdū, plærisq; in locis magni ponderis. Tricentorū pōdo globi interdū amplius. Ast vnus repertus fuit trium milliū tricētorū decem auri pōdo. Qui vti aliquādo audisti, integer ad reges ferebatur in ea naui qua Boadilla gubernator in Hispaniā redibat, & præ nimio gentiū & auri pondere summersa interiit, cum iis qui inerant omnibus, globū eum mille amplius homines viderūt, atq; attrectauerunt. Pōdus autē hoc a me sic appellatum nō librā intelligi volo æquare sed ducati aurei & trientis summā vocāt ipsi pesum, summāq; pōderis eius Castellanū aureum appellatis Hispani. Quicquid auri effoditur in montibus Cibauis & portu regali, ad Cōceptionem oppidum ita appellatū fertur, ibi officinæ paratæ aurum suscipiunt, & cōflant in vectes. Dātq; accepta parte regia, quæ est quinta, cuiq; portionem quā attulit ex suo labore. Id vero auri quod in regione Sācti Christophori legitur, ad officinas oppidi Bonauētura affertur. Supra tercētum milia auri pōdo quotānis in duabus officinis cōflatur. Si quis fraudasset detinēdo quin magistratibus regiis adsignetur quicquid auri reperitur, lege mulctatur auri dominus. Incidunt inter eos sæpe contētiones, quas nisi potis sit insularis magistratus sedare, per appellationē ad curiæ senatum lis defertur. A cuius sentētia nō licet in omnibus Castellæ regnis retrocedere aut diuertere. Sunt autē nostra tēpestate Senatores insignes viri nobiles omnes ex sanguine nitido, quos est cōsilium eo ordine hic nominatim inserere, quo de rebus dubiis iudicaturi sedent in senatu. Primā sedem sibi legit Antonius Roies Archiepiscopus Granatensis tibi affinis, ingenio primas vir Catoniano, qui neq; sibiipsi aut affinibus, si delinqueret, didicit ignoscere, vita integerrimus, literarū & ipse cultor. Princeps hic senatus est, vos præsidētem dicitis. Cæteri huic astant ordine quem tēpus instituit, qui nāq; prior ad senatum accitus fuit, hic prior sedet. Doctores omnes aut designati aut insignibus decorati, designatos autē vocat Hispanū idioma licētiatos ex iure consultis regnorū delecti omnes. Præsidenti assidet veteran⁹ nomine Petrus cognomēto Oropesa. Sequitur hūc Ludouicus nomine Zapata, ab hoc habet locū Fernādus cognomēto Tellus, quartā sibi sedem habet Garsias cognomēto Moxica, quinto sedet loco Laurētius cognomēto Caruaial. Astat huius lateri Toribi⁹ cognomēto Sātiago. Sequitur Ioānes Lopez palacios ruuios, dehinc Ludouicus cognomēto Polācos, ab hoc sedem tenet Frācíscus cognomento Vargas, qui vna est & regius thesaurari⁹, vltimas occupāt stationes duo sacris initiati Sosa & Cabrero iuris Pōtificii periti. His nō licet in criminali vlla causa suffragari, hoiū omniū humeris quicqd litis aut cōtētionis exoritur, incūbit. Ad nouas iā terras a quib⁹ digressi sum⁹ redeamus. Innumeræ sunt, variæ, fortunatæ. Nō Saturno, nō Herculi, nō cuiq; veterū qui nouas oras qritauerint, ad cultūq; redegerint, nr̄i iuniores cedēt Hispani. Proh q̄ distentā posteri Christianā videbūt religionē, q̄ late iam pagari hominib⁹ licebit. Quid de hisce rebus sentiā neqo lingua vel calamo vllo pacto ꝓmere. Claudo igitur Decadis ꝑpendicularē epilogū, ani̅mo tamē explorādi colligēdiq; cūcta ꝑticulatim, vt mādare literis illa queā quādo ꝑ ociū licuerit. Colon⁹ nāq; idē Almirātus cū quatuor nauigiis & hoib⁹.clxx. a regib⁹ præbitis ꝑcurrit anno.M.D.II. terrā quæ Occidētē Cubæ vltimū spectat angulū ad leucas.cxxx. circiter, quo medio spacio iacet insula frugibus & fructibus arboreis fortunatissima nomine Guanassa, vertitq; se inde ad Oriētem per eius littoris oras, versis vestigiis putans se littus Pariæ reperturū, sed minime cessit. Procurrisse quoq; feruntur ea littora Occidētalia Vincētius Agnes de quo supra, & Ioānes quidā Diaz Solisi⁹ Nebrissensis multiq; alii, quorū res nōdum bene didici, modo viuā aliquādo illa videre licebit. Nunc Vale.

Qui senatores regij nr̄o tēpore.

P.M.ANG.MEDIO.PROTO.REGII CONSI.DE ORBE NOuo Secunda Decas ad Leonē.X. Summū Pōtificem Maximū. Crediti cōtinētis.

Caput primum.

EX QVO BEATISSIME Pater Galeacius Butrigari⁹ Bononsēsis, & Ioānes Cursi⁹ Florētin⁹ ad Catholicū regē pro tua Sāctitate ille, hic vero pro clarissima Repu. sua in Hispaniā se cōtulerūt, viris astiti semꝑ, & ob eorū virtutes & sapiētiā obseruaui vtrūq;. Ii cū assidua variorū autorū lectione delectentur, in capita quædā ex nr̄a officina decussa de vastis hactenus latentibus orbis terrarū regionibus, deq; occiduis fere Antipodib⁹ ab Hispa-

nis iampridem repertis inciderunt. Nouæ narrationis licet male cōptæ amore pellecti rem commēdarunt, petieruntq́ꝫ a me cum suo, tum sanctitatis tuæ nomine, vt quæ post ea tempora reperta sunt, scriptis superadderem. Sibiq́ꝫ exemplar ad beatitudinem tuā mittendum traderem. Quo intelligat quantum nostra tēpestate fœlicibus Hispanorū regum auspiciis & humano generi decoris, & militanti ecclesiæ augmenti accesserit. Gentes nanq́ꝫ illę nudæ veluti rasę tabellę religionis nostrę ritus facile induūt, nostrorūq́ꝫ commercio efferam natiuamq́ꝫ rusticitatē excutiunt. Placuit virorum sapientum & de tua Sanctitate benemeritorū obtemperare mādatis, quippe qui audito Beatitudinis tuæ nomine, nefas inexpiabile fore putassem, nisi illico paruissem. Quæ igitur ordine suo littora latentia Hispani discurrerint quibus ve autoribus res actæ sint, vbi pedē fixerint, quid etiam spei afferatur, quid illi terrarum tractos polliceant̄, breuibus recēsebo. In decadis nostræ Oceaneæ narratione, quæ me inconsulto per Christianum orbē impressa vagatur, Christophorum Colonum Lygurem eas insulas, quarum meminimus reperisse, in læuāq́ꝫ dehinc versum ad meridiem in vastas terrarum pelagiq́ꝫ regiones ab æquinoctiali linea a quinto ad decimum gradum tantum dicedentes incidisse descripsimus, vbi lata flumina niuales altissimosq́ꝫ montes littoribus imminētes & placidissimos portus inuenerat. Colono iam vita functo regi cura ingens exorta est, vt terrę illæ nouæ a Christianis habitandæ in religionis nostræ augmentū occuparentur. Propterea facultatem per chirographa regia id aggredi volētibus præbuit honoratā. Sed duobus præcipue viris Diego Nicuesæ Baecensi Vādalo & Alphonso Fogédæ Cōchēsi. Quare ex Hispaniola, in qua vrbem & colonias construxisse Hispanos diximus, quāq́ꝫ ipsi incolebant, circiter idus Decembris Alfonsus Fogeda prior cum militib⁹ circiter tercētum discessit, tendensq́ꝫ fere recta ad Meridiem e portubus iam antea repertis vnum adiit, cui nomen erat a colono inditum Carthagini, quoniam & insula venietib⁹ fluctibus oppossita lociq́ꝫ amplitudiue, & falcatis lateribus Carthaginēsem Hispaniæ portū æmulatur. Insulam vocant incolę Codego, vti Carthaginēses Hispani suam appellant Scōbriam. Regio ab incolis Caramáiri dicitur, in qua viros simul & fœminas aiūt statura pulcherrimos esse, nudos tamē, capillis aure tenus scissis mares, fœminas oblongis, q̄rū vterq́ꝫ sexus sagittis plurimum valet. Arbores in hac prouincia nostri reperere dulcium pomorū feraces, sed maxime noxiorum. In vermes nanq́ꝫ comesa conuertūtur. Sed arboris vmbra precipue lœthalis. Nam qui sub ea aliquando dormierunt, turgido capite, & amisso penit⁹ lumine, excitati sunt. At si breui tēpore somno indulserint, post aliquot dies cæcitate liberātur. Distat is portus ab ea parte Hispaniolæ, quam vocant Hispani Beatam, in qua ad nouas terras traiecturi sese apparant millia passuū sex & quinquaginta supra quadringēta. Portū ingressus Fogéda incolis vim intulit, quos palantes & nudos adortus est. Dati erant in prædam ex diplomate regio, quia fuerāt in Christianos olim crudelissimi, nec adduci vnq́ꝫ potuerant, vt pacato Christianos suscipere intra ditionis suæ terminos vellent. Auri copiam sed exiguam apud eos reperére, neq́ꝫ id quidem purum erat. Eo sibi laminas & bullas pectori affigendas ad decorem conflant. Ea tamen grassatione spoliisq́ꝫ non contentus Fogeda captiuis, q̄s paulo ante cœperat, ducibus pagū in internis a littore distantē milia passuū duodecim, in quo fugientes ex vico maritimo suscepti fuerant, adortus gentem reperit licet nudam bello tamen aptā. Scutis quippe ancylibus & ensibus etiam ligneis oblongis & arcubus certant ac sagittis, cuspidibus aut præustis, aut osseis. Desperatis animis in nostros cū hospitibus impetum fecerunt, animaduersa presertim eorundē qui ad eos aufugerant calamitate, ex paruulorū & fœminarum raptu & spoliis strageq́ꝫ in ipsos illata. Strati fuerūt nostri. Proximū a Fogéda præfecto Ioannem de la Cossa, qui primus aurum in Vrabensi arena collegit, cum septuaginta militibus interemere. Sagittas nanq́ꝫ liniunt herbæ cuiusdam succo lœthali. Cæteri in fugam versi ad naues regēte Fogeda duce, qui & ipse terga dedit redierunt. Dum ea strage perculsi mœsti viuerent in portu Charthaginis, ecce ducem alium, Diegum de Nicuésa cum quinq́ꝫ nauigiis. In portu nanq́ꝫ Beatę in Hispaniola & hunc parantem se reliquerāt Fogeda & Cóssa. Is quinq́ꝫ & octoginta supra septingēteos adducebat. Plures nanq́ꝫ hunc Nicuesam milites secuti fuerant, cum esset cuiq́ꝫ liberum ex ducibus alterutrum eligere, propterea quod maioris esset ob ætatem autoritatis, & quia ferebatur vulgo Beraguām ex regia concessione a Nicuessa colendam auro ditiorem esse, quam Vrabam Alfonso Fogedæ destinatam. Appulso igitur Nicuessa, consilium inire quid facto opus esset. Suffragiis vniuersorum statutum est, vt sociorū vltioni primū studeretur. Noctu agmi

Portus Carthaginis.

Codego insula.

Caramairi regia

Arbor vmbra & fructu perniciosa

Nostri profligantur.

Cossa cū septuaginta sociis interficiuntur.

Vindicta interēptorū.

ne composito iter cœpere ad eos, qui Cossam & septuaginta socios interfecerant. Vltima noctis vigilia imparatos adorti vicum qui domorū constabat centum amplius, sed vicinorū triplo refertum, incolunt nanq; gregatum, vniuersum in gyrum circūseptum ne quisquā euaderet, supposito igne deleuerunt. Sunt domus eorum ligneæ palmarū foliis contegulatæ. Sex tantū paruulis ex ingenti virorum ac mulierū multitudine pepercerunt, cæteris qui non aufugerint ferro, aut igne consumptis cum suppellectilibus, a seruatis pueris Cossam, & cæteros interēptos ab interfectoribus in frusta secatos fuisse, & demum comesos intellexerunt. A Caribibus nanq; siue Cānibālibus carnium humanarū edacibus originem traxisse Caramairenses existimant. Auri aliquid inter cineres repertum est. Auri nanq; sitis nō minus quā terrarū ad hos labores & discrimina subeunda nr̄os cōcitat. His actis & Cossæ ac sociorū nece pēsitata, ad portū regrediūtur. Post hæc Fogeda qui prior venerat, prior cū sua caterua discedens, Vrábam suæ gubernationi addictā quæsiturus iter fecit per insulam, quę Fortis dicitur. Ea est media inter Vrábam, & Carthaginensem portū, in qua descendēs Trucium esse patriā Cānibálium didicit. Ex incolis mares duos, fœminas septem captiuos adduxit, cęteri euaserunt. Centū & nonaginta drachmas auri in varia monilia conflati consequutus est. Inde Vrábam ab Orientali prehendit ora, quā appellant indigenę Caribaná, vnde Caribes insulares originem habere nomenq; retinere dicūtur. Ibi arcem & arci vicinum vicū cœpit condere, in quod se reciperent. Dehinc a captiuis edoctus, esse in internis ad miliaria duodecim pagum nomine Tirufi' aurifodina dite nobilem, cōsiliū sumpsit de pago debellando. It, paratos ad sui iuris defensionē paganos offendit, repulsus fuit nō sine cōtumelia & damno. Sagittis nāq; venenatis & isti bellum gerunt. Nō multos post dies in alterius pagi oppugnationē cum egestate pressus venisset, fuit & ipsi sagitta fœmur trāsuerberatum. Aiunt e sociis nōnulli ab indigena percussum, cuius vxorē captiuā ducebat. Amice prius de vxore redimenda inquiunt egisse maritū cum Fogéda, ad certumq; diem fuisse pactum id auri pondus, quod Fogéda pro vxore petebat. Statuto autē die rediisse, sed sagittis & telis armatum, nō auro onustū cum octo sociis ad mortē paratis animis, illatæ iniurię Carthaginēsibus & pagi postea combusti participibus. Trucidatur incola ab Fogédæ sociis, nec datur vltra amata coniuge frui. Fogéda atrocitate veneni paulatim desiccatur. Dū hæc ita succederent. Ecce Nicuesam ducē alterum cui Beragua regio Vrabæ Occidentalis assignata est habitanda. Is postridie a Fogédæ digressu e portu Carthaginis vela dedit Beraguam aditurus. Littora semper lambens cum copiis, quas adduxerat, sinū cœpit indigenarum appellatione Cóiba, cuius rex erat nomine Caréta. Linguā repperit ab Hispaniola & Carthaginēsi lōge aliam. Diuersa etiam in his tractibus a suismet vicinis sunt idiomata. Regem nāq; Hispaniola Caci'cum vocat, Cóiba vero prouincia Chebi, alibi Tibá, nobilē appellat Hispaniola Taino, Cóiba saccum, alibi Iurá. Ex Cóiba ad Vrábam Fogédæ socii sui præfecturā tetendit Nicuésa. Post aliquot inde dies ingressus ipse nauigii genus mercatorium, quod carauellā vocat Hispanus, onerariæ naues ab alto vt sequātur imperat. Secū vero ducit biremes duas, vulgo bergantinos, quos est animus, simul & cætera nauigiorū genera, multa etiā alia, vulgaribus eorū nominibus in discursu nostræ narrationis nūcupare, vt apertius quid velim intelligatur, neglectis tetricorū mordendi causas in scriptores quærentiū genuinis. Emergunt nāq; non pauca cotidie, quibus vera nomina relinquere nō potuit vetustatis veneranda maiestas. Post Nicuésæ discessum ad Fogédā ex Hispaniola venit vna nauis, duce Bernardino de Talauera, qui eam fuerat ex Hispaniola suffuratus cū hominibus sexaginta, Archithalasso, quem ipsi Almirantum appellant, & gubernatoribus aliis incōsultis. Ex alimentis quæ ferebat, perditas egestate vires aliquantulū recrearunt. In Fogédam indies magis ac magis exoriebātur sociorū murmura, quod eos inani spe depasceret. Dicebat enim se in Hispaniola reliquisse Baccalariū Ancisum iustitiæ prætorē a se electum autoritate regia, quia sit peritus legibus, vt ad se duceret nauim vnā cōmeatibus onustam. Seq; mirari quod multis ante diebus nō venerit, neq; id falso aiebat. Discedens nāq; Ancisum iam semiparatū reliquerat. Socii vero se deludi arbitrantes inania esse quæ de Anciso narraret, suspicati sunt. Taciti secū statuūt plæriq; bergātinos duos furari Fogédæ, ac ad Hispaniolā reuerti. Re intellecta Fogéda præoccupare sociorū cogitata cōstituit, relicto Francisco Pizarro nobili viro præfecto ad arcis, quā cōdiderat, custodiā, cum paucis ita sauclus nauim, de qua ante diximus, cōscendit, ad Hispaniolā tum curatū fœmur si quod remedium inuenerit, tum etiā vt vestiget quid rei Ancisum moretur, profecturus. De reditu suo

Fortis insula Cānibalīū patria.

Caribana prouincia.

Vulneratꝰ Fogeda.

Coiba prouincia.

Linguarū varietas.

Et calamitate dissidiū

francisco pizarro [handwritten marginal note, partly illegible]

intra quinquagesimũ diem spem sociis relinquens qui ex circiter tercẽtum ad numerũ sexa ginta, cęteris tum fame, tum incolarũ telis consumptis, reducti erant, lege Pizarro & sociis conscripta, ne proditione taxarẽtur, si intra quinquagesimũ diem non reuerteretur cõmea tuum & recẽtium sociorũ auxilia ducẽs. Pactis igitur diebus exactis cum fame iam acri vr gerentur, duos cõscendunt relictos bergantinos, & eam terram deserunt. Hispaniolã versus altum iam adnauigantibus exorta tẽpestas e bergantinis vnũ cum vniuersis qui inerant, absorpsit. E sociis alii referunt se aperte vidisse immanẽ piscem circũeuntẽ bergantinũ. Ingentia enim mõstra maria illa nutriunt, & caudæ ictu bergantini temonem confregisse in frusta. Quo deficiẽte circũacta tempestate bergantin⁹ obrutus est circa littus insulæ, quam forte appellant inter Carthaginẽsem, & Vrabanã oras sitam. A qua arcubus & sagittis bergantinus superstes accedens ab incolis feroci cõgressu barbarorũ reiecta est. Iter ergo suum prosequẽs forte incidit in baccalariũ Ancisum inter Carthaginẽsem portum & Cuchibacoam regionẽ in ostio fluminis, quẽ nostri Boi'um Gatti appellant, quia ibi catũ primo viderint. Boi'us autẽ Hispaniola lingua domus dicitur. Veniebat Ancisus vna naui onusta cõmeatibus omnis generis tam ad victũ quã ad vestitum faciẽtibus, & Bergantino comite. Is erat cuius aduentũ Fogẽda dux auide operiebatur, ex Hispaniola idibus Septẽbris soluerat, & quarto die a discessu montes altos quosdã recognouit, quos a perpetuis niuibus Serram neuatam Hispani appellarunt, prætereunte Colono primo repertore illarũ regionũ. Quinto autẽ die per Os draconis iter fecit, Anciso, referunt, qui bergantino vehebãtur, Fogedam ad Hispaniolã rediisse, falso loquutos Ancisus existimans, autoritate prætoria, vt reuertantur, imperat. Dicto parent bergantinei. Ancisum sequũtur, licet ab eo supplices petierint, vt alterutrum illis indulgeret, aut vt bona eius venia liceat ad Hispaniolam regredi, vel eos ipse ducat ad Nicuẽsam. In gratiæ premiũ sese donaturos ei duo milia drachmarum auri offerunt. Auro nanq; dites erant, sed pane egẽtes. Neutrũ Ancisus annuit, seq; alio proficisci nullo modo posse testatus est, prçterquã in Vrabám Fogẽdæ prouinciã. Illis ergo ducibus Ancisus prætor Vrabám versus tetendit. Sed vnum prius memoratu dignum non sit molestum beatissime Pater audire, quod huic prætori accidit venienti. Iecit & iste anchoras in ora Caramairiana, quã diximus Carthaginẽsi portu & maritali fœminarũ casta venustate, atq; vtriusq; sexus animi fortitudine esse illustrem. Aquãdi gratia & scaphæ naualis quæ confracta erat reficiendæ causa, nõnullos in littus mittit. Attentos operi nostros indigenarũ multitudo suo more armata circũsepsit, triduoq; obsessos tenuit, quo tẽpore neq; illi man⁹ cõserere, neq; nostri illos impetere ausi sunt. Ordinibus seruatis vtriq; toto triduo steterũt protentis oculis in alteros alteri. Nostri tamẽ interea opus demandatum prosequebantur, fabris nauticis medium agmen tenẽtibus. Dum sic hęsitarent, ex grege aberrarunt duo aqualem vrnam impleturi ad ostium fluminis vtriusq; vicini. Dicto citius ex hostibus adest cum decẽ armatis primarius vnus, & ab vtroq; latere aquatores circumdant. Sagittis in eos directis minime tamẽ excussis, & trucibus oculis eos inspectabant. Aufugit e duobus alter, manet imperterritus alter, & fugientẽ socium iurgio reuocauit. Hostes cõpellat eorum idiomate, quod didicerat ex captiuorum inde alias raptorum cõmercio. Admirati sermonẽ patrium in aduena truculẽtiam exuunt blandis inuicẽ verbis agunt, qui sint eius cateruæ appulsæ duces interrogant indigenæ. Peregrinos esse transeuntes respõdet pedes, & se mirari ait, quod a littore prætereuntes naues conẽtur deturbare, arguens eos immanitatis, ac simul ruinam enunciat, ni tale consilium abiiciant. Venturos nanq; armatos qui superent maris arenas in ipsorum perniciẽ certiores facit, nisi nõ modo nõ arma sumpserint, verũetiam nisi honorifice veniẽtes ad ea littora susceperint. Detineri pedites nũciatur Anciso, fraudẽ inesse suspicatus Ancisus scutatos educit socios omnes propter sagittas venenatas, & cõposito agmine pedetentim graditur ad eos qui pedites detinebant. Sed dato signo a pedite indicante vt sisteret, sustinuit gradum, & per reuocatum peditẽ alterum intelligit rem esse in tuto. Cupere pacẽ hostes inquit pedes, quãdoquidẽ nõ ipsi sunt, quos arbitrãtur, Fogẽdam & Nicuẽsam insinuabant qui pagum in littore illo spoliauerant captiuis abductis, & in internis alium prostrauerant cõbusserãtq;. Vltum eam iniuriã se venisse fatebãtur hostes, si quiuissent. At cõtra insontes minime se velle sua tela exercere. Impiũ nãq; aiunt esse in quenq; nõ lacessentem pugnare. Depositis igitur arcubus & sagittis nostros benigne excipiunt, salsis piscibus & pane patrio donant. Ceruisia quoq; ex fructibus patriis & semẽtibus vinum æquãte iisdẽ vinarios cados impleuerunt. Ita pace cõfecta cum Caramairensibus ab aliis du

Caribana fame deseritur.

Nouus casus.

dibus acriter lacessitis, Ancisus per insulam fortem Vrabam proficiscitur. Sua naui Ancisus centū vehebat & quinquaginta viros recētes, qui in demortuorū locū sufficerent. Duodecim etiā equas & sues fœminas plures cū suis qq; genus masculis ad Sobolē in ea regione procreādam, & vna tormētorum vasa quinquaginta cum hastarū, scutorū, ensium, reliquorūq; id genus telorum multitudine immēsa ad bella gerēda. Sed male auspicato cuncta. Iamiā intrare portum volētibus nauis gubernator, qui temoni inhærebat, in breuia & vadosas arenas direxit. Stat misera nauis arenis inuoluta. Vndis cōcutitur, aperitur, quicquid in ea vehebatur amittitur. Visu miserrimū. De cōmeatibus duodecim tantum farinę cados caseosq; pauculos & biscocti panis copiā exiguam seruauerunt, animalia, & ipsa suffocata vndis. Per bergātinum & nauis scapham pene nudis ipsi corporib9 cum telorū parte euaserunt. Ita ex calamitate cadunt in calamitates de vita tantū, de auro iam minime, soliciti. Ecce viuos & incolumes incōplexu terræ, quā tota mēte petierant. Sustinēdis corporib9 opera dāda est, quia nō vescuntur aereo flatu. De alieno quærēdum est, proprio deficiente. Vnū tamē illis inter tot aduersa secūdum sese obtulit. Palmeta nō procul a littore inuenere, inter quæ & palustres vluas aprorum multitudo libera vagabatur. Aliquot ibi dies aprinis carnibus ad saturitatē vsi sunt. Illos tamē aiunt nostris esse minores caudis breuissimis adeo, vt abscissas fuisse arbitrarētur. Pedibus etiam nostris dissimiles sunt. Posteriores quippe aiunt pedes in his apris vno digito nō vngulato cōstare, eorum etiā carnes multo nostrorum carnibus saporosiores & salubriores experti sunt. Palmarū fructibus & palmulis radicalibus quibus interior Betica vescitur, & palmitos vocat, ex quorūq; foliis Roma scopas habet, necnō prouincialibus pomis eo tēpore vsi sunt. Sed poma illa vt præcoca pruna quæ ossata parua etiā & rubētia feruntur. Arbitror ego eius generis esse qualia ipse comedi Aprili mēse in Aegyptia Alexādria, quorum arborē Iudæi indigenæ periti legis Mosæ cedrum libani asseuerant. Ea sunt esui apta. Dulcedinē leni cuidā acrimoniæ mixtam habent, vti in sorbis videmus. Loco persicorū & cerasorum atq; huiuscemodi aliarū arborum incolæ in hortis arborē hāc plantant, & diligēti cura nutriunt, cum peregrina sit. Ea est Ziziferæ arbori & foliis & altitudine trunco etiā simillima. Apris iam deficiētibus de futuro cōsulere coguntur. Itur in interna turmatim. Est hui9 terræ Caribanæ gens arcubus & sagittis tractandis aptissima. Centuriā Ancisus ducebat, dico centū pedites, & si me nō lateat cōstare centuriā ex.cxxviii.militibus, vt decuriam ex quindecim. Licet tamē de gēte nuda scribenti nudis vti verbis interdum. Obuii occurrunt nostris tres tantū incolæ nudi, sine formidine vlla nostros adoriūtur. Sagittis venenatis trāsfigunt plures, plærosq; perimunt, pharetris euacuatis euadunt vento celerius, pedibus nāq; plurimū valent, & nostros lacessunt iurgiosis opprobriis. Sagittā in vacuū emissam ex arcubus ferunt nullā. Redeunt ergo nostri qua venerant, multis modis infœlices, & de relinquenda terra illa cōsilium ineunt, præcipue quia diruerant arcē incolæ, quā Fogēda cōdiderat, & vici domos.xxx.cōbusserant, vbi primum terrā a Fogēda relicti Pizarrus & socii deseruere. Vestigantes igitur intellexere latus Occidētale sinus illius Vrabæ fœlicius esse ac feracius. Quare dimidiā cum bergātinis virorū partē trāsmittunt, reliqua in Oriētali littore relicta. Est sinus ille latus milia passuū.xxiiii. quoq; magis intra cōtinentem prouehit, eo magis angustatur. In sinum Vrabæ diuersa cadunt flumina, sed vnū Nilo, vt aiunt fortunatius nomine Dariēn, in cuius ripa herbida & arborifera figere pedem statuūt, licet paruo lentoq; alueo cōstet. Accolę vero admirati velorum & bergātinorum aduētum, quæ suis lintribus erant grādiores, fœminis maribusq; inermib9 & suppellectilib9 emissis, bello apti animis ac telis parati nr̄os in elato quodā tumulo structa expectāt acie.ccccc.ampli9 numero illos nostri esse iudicarunt. Instruūt ergo acies duce Anciso prætore pro Fogēda. Flexis genibus prætor ipse ac cæteri pro victoria supplices orant superos. Vouent simulachro Beatæ Virginis, quod Hispali sub nomine Sanctæ Mariæ antiquæ colitur, aurea & argētea quędam dona, missurosq; se peregrinū pollicētur, & nomen Vico habitādo imposituros Sāctæ Mariæ antiquæ, templūq; sub eodem nomine erecturos, vel ad id eius reguli atrium dicaturos. His actis milites omēs iureiurādo astringit, ne quisquā hostibus terga vertat. Dato signo letis animis scuta lacertis accingunt, hastas vibrant, & sublato clamore in hostes ruūt. Impetum nostrorū diu sustinere hostes nudi minime potuerunt, in fugā vertūtur duce Regulo Cēmaco. Nostri vicū occupant, in quo Ciborum copiā more patriæ ad præsentē esuriem propulsandā reperere, pane.s.radicalē, & ex semētibus quas panico similes diximus in Decade, cū fructibus a nostris dissimilibus, quos

Quid Ancisus secū vehat.

Ancisi naufragiū.

Nouū genus aprorū.

Audacia inaudita.

Latitudo sin9 vrabēsis.

Pugna Dariensis Cemacus regulus.

ipsi uti nos castaneas, & similia seruant ad usum. Ex gẽtibus iis mares nudos penitus, fœmi nas vero ab vmbilico gossampina cõtectas multitia repererunt. Est ea regio horroris hyberni expers. Distat nãq; Dariensis fluminis ostium ab Aequinoctio gradus octo tantũ, ita quod populus vix diei ac noctis toto anno discrimen sentiat, vt plæriq; aiunt, neq; enĩ sunt astronomiæ periti. Propterea nil curæ nobis sit, an gradus ii ab eorum sentẽtia dissentiant, nec ne, quãdoquidẽ paruo differunt, licet ipsi arguant se intelligere, quãtum a puncto Arctico stella polaris distans circumeat. Postero igitur die ex quo ad littus appulsi sunt, aduerso flumine tẽdunt. Cãneta fluuialia reperiunt ad vnum miliare dẽsissima. Rati quod accidit, profugos accolas ibi vel latitare, vel suppellectilia abscõdisse. Cãnetum sagaci indagine scutis tamẽ insidiarum metu cõtecti perãbulant. Desertum hominib⁹ reperere Cãnetum, sed suppellectilibus & auro refertum. Lodicũ ex arboreo serico siue gossipio cõtextarum, qđ vulgus Italum bõbasum, Hispanũ vero algodon nũcupant, copiã nõ exiguã, & vtesilium ex ligno plæraq; alia ex fictilibus reperere, aureos & thoraces inuenere pectorales, & monilia eorum more ad librarum summã duarũ supra centum. Auro nãq; & ipsi monilia sibi comparant, & miris modis laborata cõficiunt. Ea prouẽtuũ suorum pmutatione assequũtur. Nã q̃ regio pane fortunatur, aut gossipio vt auro caret. Quę vero aurum gignit aut alia metalla maiori ex parte mõtana, saxea minime ferax. Sic inuicẽ cõmercia pagunt pecuniæ expertes. Duplici ergo lætitia psallentes quod auri magna cernerent argumẽta, & terram sors amœnam ac feracẽ obtulerit, socios in Orientali sinus Vrabæ parte relictos alias accersunt. Nõnulli tamẽ insalubrẽ esse ibi aerem contendunt, quia in summissa valle iaceat pars illa montibus & paludibus circumsepta.

De gossipio noia vulgaria.

¶ Caput secundum.

HABES BEATISSIME Pater vbi figere pedem cõstituant, qui Fogẽda duce vastos tractus Vrabenses habitandos sanctione regia sortiti sunt. Sinam⁹ ergo Vrabenses parumper, & Nicuẽsam Beraguæ amplissimæ prouinciæ gubernatorẽ destinatum repetamus. Ex Vraba amici & socii Fogẽdæ iurisditione diximus Nicuẽsam vna carauella & duobus bergantinis ad Occidẽtem Beraguã versus tetẽdisse, nauibus grãdioribus a tergo vt sequerentur, relictis. Male auspicato cõsilium sumpsit. Nicuẽsa noctu amittit socios, procedit ipse & Beraguę fauces, quas optabat præterit. Ex bergãtinis vnum ducebat Lupus quidam de Olano Cãtaber vnius e nauibus grãdioribus præfectus. Is a tergo succedens ab incolis didicit qua iter esset ad Beraguæ sinum ab Oriente relictum a Nicuẽsa. Versa igitur ad Orientem prora procedens Olanus occurrit altero Bergãtino comiti, quod & ipsum per noctis tenebras aberrauerat, cuius erat ductor Petrus de Vmbria. Læti ambo cõsulunt quid eligendum, qua putent Nicuẽsam gubernatorẽ suũ fecisse iter. Deliberato iudicant. Nicuẽsæ ductori minus defuisse monitores de Beragua, quã sibi ductis, & spe reperiẽdi ducis in Beragua, Beraguã versus tendunt, cui reperere ad milia passuũ sexdecim vicinum flumen nomine dato a Colono de lagartos, quia lagartos Hispana lingua latine lacertos nutriat maximos hominibus cæterisq; animalibus noxios Niliacos crocodillos æmulãtes. In eo fluuio errorum socios reperere in anchoris cum nauibus grãdioribus, quæ ab alto ex ducis mandato processerant. Ibi vniuersa cõcio de gubernatoris errore solicita ex ducum bergãtinorum cõsilio, qui proxime Beraguã abraserant, Beraguã proficiscuntur. Est Beragua incolarum appellatione fluuius aurifer, & idẽ regionis nomen a fluuio sumptũ. In eius fluminis faucib⁹ anchoras iaciunt naues grãdiores, & vniuersos cõmeat⁹ in terrã scaphis seruitoriis deportãt, & Lupum de Olano Nicuẽsæ amissi loco gubernatorẽ erigunt. Cui⁹ & primorũ cõsilio vt abeundi aduectis spes omnis tolleretur, sedarentq; animos ad eas incolẽdas, naues illas vetustate corrosas parũq; profuturas deserunt, & quassari ab vndis sinunt. Attamen ex eorum recẽtioribus tabulis & nouis aliis ex regionibus arboribus, quas aiunt valde proceras esse & miræ altitudinis, sectis nouã post hæc cõstruxere carauellã qua vterẽtur ad emergentes necessitates. Fato infœlici a Petro Vmbriæ bergãtini vnius ductore Beragua repta est. Is ingenio celer tentãdæ terræ prouinciã sumpsit, vt quo in loco terra capienda esset, sociis renunciaret. Duodecim nautas elegit. Scaphã nauium grãdiorum ministrã cõscẽdit. Pelagi fluxus ibi mugiebat horrẽdo quodã murmure, veluti de Scylla legit̃ Sicula ob immanes

Nicuẽsę infortunium.

Naues deponuntur vt spes tollat abeundi.

manes pelago prominentes rupes, ex acri vndarũ refluxu quem Hispani vocãt ressaccam, intra rupes repercussarũ. Luctatur aliquãtisper Vmbriá. Ad miserum reiectus instar mõtis e rupibus turbo cooperuit, & cum scapha ante sociorũ oculos absorptũ vorauit. Vnus tã tum ex omnib9, quia natator esset egregius, emersit, & apprehẽso paruulo inter vndas scopulo turbati maris furorẽ sustinens, pacato altero die mari, & exsiccato ex refluxu littore euasit ad suos. Vmbriá & reliqui vndecim deplorati. Cætera multitudo non ausa se credere lintribus cũ bergãtinis descẽdit in terrã, vbi paucos dies cõmorata aduerso flumine ascendens incolarũ pagos reperit, quos ipsi Mumu appellant. Arcẽ in littore cõdere incipiunt, & in valle quadã vberis soli, cum alioqui sit regio sterilis, semẽtes more patriæ fecerunt. Rebus ita se habẽtibus in Berágua, ecce ab alta speculari rupe vnus e sociis ad Occidẽtem tendens oculos, lintea vela lintea vela proclamat. Quo propi9 vẽto appellitur, scaphã esse cat basiolo erecto venientẽ cernit. Læti tamẽ scaphã suscipiunt. Ea em̃ erat carauellæ Nicuésanę piscatoria quinq; virorũ tantum capax, qua tum tres vehebãtur, Nicuésa incõsulto scapha suffurata, quia credere illis Nicuésa recusasset, quod Berágua esset ab Oriẽte a tergo relicta, hi videtes Nicuésam & socios paulatim esurie cõsumi, fortunã experiri ea scapha statuerũt, an Beráguã ipsi quirent detegere. In Beráguẽses igitur socios incidunt. Nicuésam referunt errare amissa carauella per tempestates, inter paludes maritimas & deserta littora peragrare omniũ rerum egentẽ calamitosum, qui septuagesimũ ampli9 iam diem traheret herbarũ aut radicum escis, aut patriæ fructib9 raro cõtentus, potabili aqua sæpe deficiẽte, quia instaret ad Occidentẽ pedibus tendere Beráguã animo gestãs. Tractũ eum Colon9 eius tam vastæ terræ primus repertor percurrerat, & Gratia dei nomẽ indiderat incolarũ appellatione Cerabaró. Interluit regionẽ fluuius a nostris Sãcti Matthæi appellatus a Berágua Occidẽtalis milia passuũ circiter centum triginta. Huius fluminis & locorũ pluriũ patriã pręterea appellationem, quia ignorant eorum nomina, qui ad nos redeunt. Eo trium nautarũ relatu Lupp9 de Olano vni9 e duab9 Nicuésæ nauib9 ductor, tunc etiã proprætor vnũ misit bergãtinum ducibus nautis aduectis scapha. Nicuésam reperiunt. Aduectus Nicuésa Olanũ electum gubernatorẽ donec ipse aduentaret, in carcerẽ & vincula cõpegit proditionis accusans, quod sibi gubernatoris autoritatẽ induisset, & imperãdi dulcedine pellectus minime fuerit de ipsius erroribus solicitus, negligẽterq; se habuerit, in vestigãdo quid ipsum tanto tẽpore moraretur, primarios omnes pturbato animo alloquebatur, & intra dies paucos vt sarcinulas colligerent omnes, si quas habebãt, imperat. Expectaret parũper ęquo animo rogant, donec semẽtes quas ipsimet fecerant, metãtur, quę iam prope maturuerant, nã quarto quoq; mẽse a iacto semine maturescunt. Se nolle quicquã expectare proclamat. Illico inquit a tellure tam male fortunata discedendũ fore. Eruit ex sinu Beraguẽsi quicquid aduectũ erat. Ad Orientẽ vela dirigi iubet. Ad miliaria sedecim. Gregorius quidã iuuenis Ianuẽsis Coloni primi repertoris a teneris famulus portũ ibi esse vicinũ recognouit. Sociis quibus se vera dicere probabat, signa dedit, in arena semiobrutã anchorã ex naui amissa, subq; arbore portui proxima fontẽ liquidum se reperturos enunciat, terrã prehẽdunt. Anchora & fonte repertis ab ingenio & memoria Gregorium cõmendant, quod eius rei solus e multis nautis, qui littora illa cum Colono percurrerant, reminisceretur. Portũ bellũ Colon9 appellauerat. Quũ ex itinere plærisq; in locis vrgẽte fame descẽderent, e nauib9 ab incolis male excipiebãtur. Ex egestate tanta nostros inuaserat hebetudo, quod arma capere in quenq;, licet nudum, resistentẽ nequirẽt. Viginti homines propterea venenatis percussos sagittis amiserant. In Portu bello fuit consiliũ dimidiã sociorum partẽ relinquere, reliquã Nicuésa traducit Orientẽ versus, vbi ad miliaria octo & viginti a portu bello statuit arcẽ condere in littore apud promõtorium olim a Colono Marmor appellatũ. Sed nemini vires ad laborem illũ ob esuriem suppetebãt. Turriculã tamẽ ad primos incolarũ impetus sustinẽdos erexit, quã Nomẽ Dei appellauit. Ex quo Beráguã reliquit, tum in itinere inter arenosas planities, tum egestate dũ turrim ædificaret, e paucis supstitib9 ducentũ amisit. Ita paulatim cõsumpta est septingẽtorũ octoginta quinq; virorũ multitudo ad vix cẽtũ iã reducta. Dum Nicuésa cũ paucis illis miserrimis hominũ viueret, exorta est inter Vrabẽses de principatu cõtentio. Vaschus Nũnez Balbóa quidam omniũ iudicio magis armis quã cõsilio cõfisus manu prõptos in Ancisum prætorẽ cõcitauit inquiens, Ancisum literas regias prætoriã potestatem annuentes minime habere, nec satis esse quod a Fogeda fuerit autoritate gubernatoris electus. Vetuit igitur ne ius prætorium exerceret Ancisus, & quosdam inter se viros Vra

Miserãdus Umbriæ casus.

Scapha Nicuesana

Nicuesę calamitas.

Gra dei.

Scti Matthęi fluui9.

Reperit infęlix Nicuesa

Beraguã deserit Nicuesa.

Discordia inter Vrabenses.

bensés statuerunt, quorum consilio regerentur. Quare in factiones diuisi non redeunte duce suo Fogéda, quem sagittæ veneno iam perisse arbitrabantur, an accersendus esset eius loco Nicuésa nec ne, inuicem contendebant. Qui magis consilio valebant, & Nicuésæ familiares fuerant, quiq; Vaschi Núnnez insolentiam ferre nequibant, Nicuésam debere quæri per ea vniuersa littora censebant. Intellexerant enim ex Beragua ob terræ sterilitatem discessisse, posseq; ipsum Ancisi exemplo & aliorũ qui naufragati fuerant, in secessu aliquo oberrare, neq; esse animo quiescendum, donec aperte intelligatur, viuat ne cum sociis, an obierit. Vaschus autem Núnnez veritus ne adueniente Nicuésa imperio in socios exueretur, insanos appellabat eos, qui putarent Nicuésam viuere, & si viueret opera Nicuésæ ipsos nõ indigere. Asserebat enĩ neminẽ ex sociis esse, qui non sit æque imperio aptus, atq; Nicuésa.

Vaschus recusat de Nicuesa.

Succurrit egẽtib9 Colmenares.

Dum ita in contrariis versaretur studiis, ecce duarum nauium grandiorũ ductorem Rodericum Henricũ Colmenares cum sexaginta viris recentibus, & cõmeatuũ, tam ad victũ, quã ad vestitum copia. De hui9 Colmẽaris nauigatione animus est plæraq; referre. Ex Beata portu Hispaniolæ vbi ad has terras traiecturi se instruunt. Colmenares iste discessit circiter idus Octobris anni Millesimi quingentesimi decimi. Prehendit autem terrã in nonis Nouembris in vasta Pariæ regiũcula a Colono reperta inter portum Carthaginis & regionem Cuchibacóam. Passus est inter nauigandum, tum ab incolis, tum a maris ira incõmoda non mediocria. Aqua potabili deficiente naues applicat ad fluminis ostium suscipiendis nauibus aptum, incolarum appellatione Gairæ: defluebat autem Gaira ex alto niuali mõte quo altiorem nemo ex ducis Roderici comitibus aiebat se vidisse vnquã, neq; aliter putãdum est, si niuibus albescebat in ea regione quæ intra decimum gradum distat ab Aequinoctiali linea. In Gairæ igitur fluminis ripa ad implendos cados lintrem seruitoriam demittit. Dum haurire aquam inciperent e scapha, ecce regulum vestibus amictum gossampinis cum sociis Palatinis viginti, insuetum visu. Lena illi pẽdebat ab humeris cubito tenus, a cingulo vero demissa vestis alia talaris fœmineum æmulabatur ornatum. Accedens Regulus amice visus est monęre nostros, ne inde aquã sumerent, quod noxia esset hominibus, ostendiq; proxime labi fluuium alium aquæ salubrioris ductorem. Monstratum a Regulo fluuiũ adeunt, fundum tentare nitentes tempestate prohibẽtur, ebulientes etiam arenæ vadosum esse ibi mare indicabant. Coacti sunt igitur ad primum redire fluuium iaciẽdis anchoris tutum. Struxit Cacichus ille nostris insidias adeuntibus. Attentos nanq; cadis implendis, cum armatis more suo, nostrorum iudicio septingentis, licet nudis alias (soli nãq; Regulus & Palatini eius amiciuntur) nostros perturbat. Lintrem raptat & in assulas cõfringit. Sagittis vno ictu oculi septem & quadraginta e nostris priusquã scutis se cõtegere quiuerint, transuerberauerunt, e quibus vnus tantum euasit. Cæteri atrocitate veneni periere illico. Neq; enim remedia contra id veneni genus adhuc intelligebant, vti postea ab insulatibus Hispaniolæ didicerunt. Herbam nanq; gignit Hispaniola, huius herbæ virus extinguens, modo propere succurratur. Seruati sunt & alii septem elapsi intra magnæ arboris corrosum vetustate sinum ad noctem vsq; ibi latitantes, sed minime vitauerunt hostium manus. Noctu nanq; illis relictis nauis discessit. De his nulla vlterior mentio habita est. Ita per multa huiusmodi discrimina, quæ ne sim minuta recensendo tuę Sanctitati fastidiosus, prætereo. Vrabæ tandem sinum assequutus est. In Orĩetali eius latere sterili iecit anchoras, vnde paucis ante diebus ad Occidentale fortunatius nostri transmigrauerant. Admiratus locorum silentium ibi nanq; socios se reperturum putarat. Quid rei hoc sit non intelligit, viuant ne, an locum mutauerint, ambigens. Salubre ad rem cõsilium amplexus est. Aeneas ballistas & pulueraria quæcunq; tormenta nauibus gestabat globis & puluere farciri, flãmasq; per cacumina rupium accendi noctu iubet. Igne supposito vniuersa simul tormenta quatiunt. Tonitribus & mugitu horrendo sinus Vrabensis intremuit, licet milia passuum quatuor & viginti distarent. Ea est enim sinus Vrabensis latitudo. Exauditur tamen a sociis, & flammis aduentantium sociorum. Dariẽnenses mutuis respondent flãmis. Quare flammarum respondentium ductu ad Occidentale latus Colmenares traducit naues. Aerumnosi Dariẽnenses, qui iam vix animam egestate lassam dentibus retinebant, ob Ancisi prætoris naufragium protentis in cœlum manibus, obortis præ lætitia simul & mœrore lachrymis, eo plausu, quem tanta necessitas expostulabat, Rodericum & socios ad se venientes suscipiunt. Cõmeatibus & indumentis, erant enim pene nudi, habũde fruũtur. Restat Beatissime Pater, vt quid Vrabẽsiũ dissidia de principatu ducibus amissis pepererint, edisseram9.

Roderici Colmenarij nauigatio.

Proditio incolarũ: & nostrorũ strages.

Confundit Colmenares sociis nõ reptis.

Succurrit ærumnosis.

Caput tertium.

PRIMORES Vrabenses omnes, & qui consilio magis pollebant, accersendū esse quoquomodo Nicuésam sicubi reperiatᷣ, cēsent. Ab Anciso prętore renuente aduentum Nicuésæ bergantinū quem ipse propria impensa construi fecerat, abripiunt, & contra ipsius Ancisi voluntatē ac Vaschi Núnnez gladiatoris iudicium statuūt vt Nicuésa quæratur ad inuidiā de principatu inter se tollendā. Colmenari ergo, de quo supra mentionem fecimus, negocium dant vt Nicuésam quęritet per ea littora vti suspicabātur, errantem. Audierant nāq; deseruisse Berágam telluris infœcūdæ regionē. Dantq; in mādatis, vt repertum aduehat. Spem rei benegerēdæ illi præbeat, si ad tollendas inter eos coalescētes iam seditiones venerit. Prouinciam sumit Colmenares, quia Nicuésæ deuinctus esset amicitia, nec se minꝰ vt Nicuésæ succurreret cum suis cōmeatibus quā Vrabēsibus, venisse fateretur. Vnam igitur e suis nauibus quas aduexerat, & ablatum Anciso prætore bergātinum cum parte cōmeatuū, quos importauerat, instruxit. Vniuersa circūuicina littora peragrans ædificantem turrim ad Marmor promōtorium Nicuésam tandē reperit viuentiū omniū infœlicissimū suprema macie confectū, squallore obsitum vna cum sexaginta tantūmodo sociis ex septingentorum amplius numero superstitibus adeo vt nil minus illorū misereretur, quā si mortuos offendisset. Nicuésam amicum Colmenares recreat, lachrymis & blandis sermonibus solatur. Ampla spe melioris successus & mutandæ fortunæ Nicuésam replet. A bonis omnibus Vrabensibus aduentum eius desyderari arguit, quod sperent eius autoritate sedatum iri discordias inter eos exortas. Colmenari amico Nicuésa gratias agit, quales tanta calamitas exigebat. Mare vna conscendunt Vrabám versus proficiscuntur. Veteri solent homines naturæ instituto ex lætis fortunæ successibus insolescere. Post lachrymas, post fletus, & varios de infœlici fato suo cōquestus, post gratiarum actiones prouolutus ad pedes Roderici Colmenaris seruatoris sui Nicuésa, fame iam domo expulsa, cœpit obloqui priusquā Vrabenses viseret, de mutando rerum statu in Vrabá, deq; auro demendo cunctis, inquiens nequiuisse quēquam se aut Fogéda collega suo inconsultis auro manū imponere. Hæc huiusmodi dicta ad Vrabēsium aures delata. Ancisi prætoris pro Fogéda & Vaschi Núnnez partis aduersæ suscitatoris, animos in Nicuésam concitarunt. Aduenientem reiiciunt, vel vt alii referunt, posteaquā in terram descenderat cum sexaginta sociis, vt inde abiret minis etiam additis coegerunt. Bonis omnibꝰ id minime placuit, sed populi tumultū veriti quē Vaschus Núnnez excitabat, rem iniquā passi sunt. In bergātinum igitur, quem ipse miser aduexerat, cum septemdecim tantum ex sexaginta superstitibus trudunt. In Kalendis Martiis anni M.D.XI. infœlix Nicuésa mare cōscendit iturus ad Hispaniolā conquestū de Vaschi Núnnez temeritate, atq; illata vi per Ancisum prætorē in ipsum. Hora infausta bergātinū cōscendit, nusquā apparuit vltra. Sūmersos oēs & bergātinū ipsum arbitrātur. Id vtcūq; feratur, Nicuésa ex ærūna præceps in ærūnā cadens vitā finiuit ærūnosius quā vixerat. Turpiter eiecto Nicuésa, cōsumptisq; quos Colmenares importauerat cōmeatibꝰ, fame rabidi vti e siluis lupi rapaces coguntᷣ viciniā pturbare. Duce Vascho Núnnez circiter .cxxx. viri cōueniūt Vaschus aciē suo more gladiatorio instruit. Folle tumidior præstites substitesq; sibi ac tergiductores ad libitū eligit. Comitē & collegā ducit secū Colmenarē. Exit rapturus a finitimis regulis quicqd fiet obuiū. Regionē p id littus nomine Coibā, de qua mētionē alias fecimus, adit. Carétam eiꝰ regulū, a quo nil vnq̃ aduersi passi fuerant trāseuntes, appellat. Imperiose truciq; vultu petit præberi aduenietibus cibaria. Caréta regulꝰ posse illis quicq̃ impartiri negat. Se trāseuntibꝰ Christianis succurrisse sæpenumero vnde penu habeat exhaustū, arguit. Ex dissidiis preterea & simultatibꝰ, quas exercuit ab ineūte sua ætate cū finitimo regulo, q Pōcha dicitᷣ, laborare domū suā rerū penuria. Nil horū admittit Vaschꝰ gladiator miserū Carétā spoliato eiꝰ vico vinctū iubet duci ad Dariēnē cū duabꝰ vxoribꝰ & filiis vniuersaq; familia apud Carétā regulū repererūt tres e sociis Nicuésæ, qui Nicuésa prætereūte vt Beraguā q̃reret, iudiciū ex male factis timētes aufugerāt e nauibꝰ in anchoris stātibꝰ. Classe vero abeūte Carétę regulo se crediderūt. Caréta hos tractauit amicissime, agebatᷣ iam mēsis duodeuigesimꝰ, propterea & nudos reperere penitꝰ, vti reliquos incolas, & saginatos vti capones manu fœminea domi depastos in obscuro, obsonia dapesq; regias fuisse sibi illo tē

Nicuésa q̃ritur.

Nicuésa ærūnosus.

Notabile.

Reptus Nicuesa minatur Vrabēsibus.

Eiicit Nicuesa.

Infœliciter perijt Nicuesa.

Careta regulꝰ spoliatᷣ & capitur.

Tres pfugi saginati.

pore incolarum cibaria visa sunt, quod sine mei tuiqꝫ, sine cede nõ cedam contentione vixerint, quæ duo trahunt, cogunt & raptant homines, vt viuẽdo minime viuant. Ad pristinas tamen curas redire elegerunt. Ex Carete vico ad presentem famẽ propulsandã, non autem ad necessitatẽ penitus tollendã cibaria detulerunt ad socios in Dariene relictos. An post hęc an prius id acciderit, nõ aperte intelligo. Scio tamẽ post Nicuésam eiectum in Ancisum prætorem occasiones fuisse per Vaschum & factionarios eius quæsitas. Captus est Ancisus & cõiectus in vincula, bonaqꝫ illius fisco addicta, causa suscepta quod a Fogeda tantũ, quẽ iam vita functũ aiebant, nõ a rege literas prætorias haberet, seqꝫ inquit nolle cuiquã parere, qui ab ipso rege per propriũ diploma potestatem nõ habebat. Bonorũ tamẽ rogatu flexit animum, & mitius egit bonꝰ digladiator, stigmati pepercit. Ancisum solui iussit, qui liber nauim ipse libens cõscendit, vt inde abiret ad Hispaniolã. Priusquã vela daret, boni omnes ad eum supplices iuerunt, vt e naui descẽderet ab eo petunt, seqꝫ daturos operam pollicẽtur, vt Vascho recõciliato integra illi prætoria autoritas restituatur. Recusasse fertur Ancisus, discessitqꝫ, nec desunt, qui sub lingua immurmurent, voluisse deum & cœlites in Ancisum ista patrari in eiecti eius cõsilio Nicuésæ vindictam. Vtcunqꝫ sit nouarum terrarum vestigatores ruunt in præceps, & seipsos cõficiunt intestinis odiis, neqꝫ inuigilant, vt par esset, tantæ rei inuento. Statuũt interea omnes vna sentẽtia mittendos esse ad Hispaniolam ad Almirantũ siue Archithalassum iuuenem Coloni primi repertoris hæredem filiũ in Hispaniola Proregem, & ad reliquos insulæ gubernatores, a quibus nouæ terræ auxilia & leges recipiunt, qui significent de statu rerum, & quãta angustia laborent, quidue repererint, quid speretur si cõmeatibus succurrant egentibus. Ad id volente Vascho Núnnez eligitur e factionariis eius Valdiuia quidã nomine, processu in Ancisum suo insultorio iure formato, additur & illi collega homo Cãtaber quidã Zamúdius. Vt Valdiuia ex Hispaniola redeat cum cõmeatibus expositis mandatis, & Zamúdius in Hispaniã ad regem se conferat edicitur. Discedũt ambo vna cum Anciso aliter, quæ acciderint, regi quã Valdiuia vel Zamudius relaturo. Et Ancisus & Zamúdius me domi in curia cõuenerunt. Quæ mecum egerint alibi dicetur. Dum in his versantur miseri Dariẽnenses Caretam regulũ Coibensem soluũt statuto fœdere de bello gerendo nostris auxiliãtibus cõtra Põcham Caretę finitimũ hostem intra cõtinẽtem regulum. Trãsituris Caréta pollicetur se necessaria præbiturũ, præsenteqꝫ cum sua familia & armis futurum in bello. Sunt autem ipsorũ arma nõ arcus, non sagittæ venenatę, vti habere indigenas illos trans sinum Orientales diximus. Cominus hi certant vt plurimũ ensibus oblongis quos Macanas ipsi appellant, ligneis tamen, quia ferrum nõ assequũtur, & præustis sudibus aut osseis cuspidibus missilibus etiam ad præliũ vtuntur. Semẽtibus ergo iactis quã maximas iacere potuerunt, itur ad Põcham, duce causasqꝫ primas agente Carẽta. Post aliquot a pacto fœdere menses, vt serendi metendiqꝫ Caretę ruricolis copia daretur. Ponchæ regiam adoriuntur. Aufugit Poncha. Vicum & vniuersa diripiunt. bonis Põchę famem propulsant. Sed minime sociis ob locorum distantiã illis bonis, licet multa reperẽrint, succurrere potuerunt. Distabat nanqꝫ regia Ponchæ a Darienne milia passuũ centum amplius & humeris portanda erant, ad maxime distans littus, vbi nauigia, quibus aducti erant ad Carẽtæ vicum, relinquerant. Auri libras aliquot reperere cælatas in diuersa monilia. Redeunt ergo ad naues deleto Poncha, reges internos relicturi. Maritimos autem infestare constituũt. Est non longe a Cóiba in eadem ora regio cui nomen Comógra, regulusqꝫ illius Comógrus. Hunc post Põcham deletum adeunt. Comógri regiam in aduersa montiũ vicinorũ radice sitam, vberi duodecim leucarum planicie celebrem repererunt. Ad Comógrum afinis & primarius Carẽtæ Palatinus ex dissidio cũ Caréta se receperat. Appellat hos lingua eorũ Iurá. Sese mediũ dedit Iurá Coibẽsis, & Comógrũ nostris conciliauit, quia nostris erat a trãsitu Nicuésæ notissimꝰ, tresqꝫ illos trãsfugas domi Iurá hic habuisse in honore toto eo tẽpore ferebat. Pacato igit̃ nr̃i Comógri regiã adierũt q̃ distabat ab Dariẽne leucas. xxx. itinere peruio, circuire nãqꝫ mõtes medii cogũt eũtes. Septẽ habere filios egregia forma iuuenes & adolescẽtes ex variis vxoribꝰ Comógrũ cõperere licet nudos. Atriũ autẽ ex sublicibus trabibus inter se cõnexis roborosa miris modis structura cõstare aiunt, lapideis mœnibus nihilominꝰ valida. Lõgitudinẽ dimẽsi passuũ centũ quinquaginta. Latitudinem vero pedũ octoginta ĩ vacuo dinumerarũt. Laqaribꝰ & pauimẽtis arte eximia laboratis. Penuariã vero cellã reperere refertã dapibus patriis omnifariã. Vinariam autem doliis fictilibꝰ & ligneis cupis munitã, Hispano vel Italo more, optimisqꝫ vinis licet nõ ex vuis re

Quid trahat i pceps hũanũ genꝰ

Capit̃ Ancisus.

Soluit̃ Ancisus.

Ancisi discessus ex Vraba.

Valdiuia: & Zamudiꝰ Vrabensiũ nuncij.

Careta soluitur.

Itur ĩ Põchã regulũ

Aditur Comogrus.

Descriptio Comogrę domus.

pletam. Neq; enim vites habent. At ex tribus illis radicum & granorum ad conficiendum panem generibus, quę Iucca ages & Maiz diximus in nostra Decade appellari, & ex palmarum fructibus vina cōficiunt, vti Germanos, Belgas, Britānos, Mōtanos etiam nostros Hispanos puta Vascones & Astures, & in Alpibus Noricos, Sueuos, & Heluetios, ex ordeo triticoq; & pomis alicā conficere audiuimus. Alba, nigra etiā variorūq; saporum & mulsum plæraq; imitantia apud Comógrum se potasse vina dictitant. Audi summe Pontifex, audi aliud mōstrosum spectaculum. Huius reguli penetrale ingressi camerā reperiunt pensilibꝰ repletam cadaueribus gossampinis funibus appēsis. Interrogati quid sibi vellet ea superstitio, Parentum esse & auorum atauorūq; Comogri reguli ea cadauera inquiunt. De quibus seruandis maximam esse apud eos curam, & pro religione eam pietatem haberi recensent. Pro cuiusq; gradu indumenta cuiq; cadaueri imposita auro gēmisq; superintexta. Penates sic colebat antiquitas summe Pontifex. Quo vero pacto cadauera illa cratibus desiccent, ita vt sola restet cutis tanquā ossium retinaculum igne lento supposito, in Decade descripsimus. Ex septem Comógri filiis ætate grandior mira pollebat natiua sapientia. Blādiēdum esse hominibus iis vagis intellexit, dandāq; operam ne causas nanciscātur quibus in se domumq; suā vti in cæteros conterminos sæuire queant. Ad Vascum & Colmenarē primarios, quatuor auri affabre laborati drachmarū milia, septuaginta etiam mancipia dono misit. Se nanq; inuicem capiunt, ac vendunt rerum vsui vel appetitui suo consonarum permutatione, pecunias quidē nesciunt. Aurum illud tantundēq; alibi congestum vna librabant in Comógri vestibulo nostri, vt regio fisco quinta pars debita secerneretur. Est nanq; id ordinarium in iis regnis decretum, vt ex auro argentoue ac gemmis quæstoribus regiis assignetur quinta, reliquū inter se ex composito diuidunt. Exortæ sunt in auro diuidēdo inter nostros rixæ. Aderat Comógri filius prudens ille primarius, qui accedens librales lanceas pugno excussit rigido, & aurum quodcūq; inerat per vestibulum dispersit, iurgiis nostros insectando eleganter in hanc sententiam disseruit. Quid hoc rei est viri Christiani? adeo exiguam auri copiā tanti facitis, quā precipue vultis ex pulchre fabrefactis monilibꝰ in rudes vectes cōflare, (Secum nāq; cōflatoria instrumenta portabant,) Si auri est vestra fames tāta vt illius causa tot quietas gētes ꝑturbetis calamitates & incōmoda perferēdo per vniuersum e patriis regionibus extorres, regionē affluētem auro vobis ostēdam, ex qua poteritis auri sitim istam explere. Sed maioribꝰ vos oportet copiis rēaggredi. Vobis nāq; necesse est potentes reges, patriæ ditionis acerrimos defensores, armorū vi debellare. Præter cęteros sese vobis obiicet Tumanamá rex, cuius regnum est auro reliquis fortunatius, a nobis distans soles tantū sex, a sole nāq; dies computant. Medios præterea mōtes Caribes genus hominū ferox, humanarū carnium edax, sine legibus, sine imperio vagū occupant. Oppressis nāq; mōtium habitatoribꝰ aurifodinarū, quę scatent in iis mōtibus, cupiditate raptati proprias & ipsi sedes deseruere. Eo enim auro quod ipsi miserorū monticolarū lacertis effodiunt, in laboratas laminas & varias imagines has & huiuscemodi alias effigiato, quicquid appetunt, assequūtur. Fabros nanq; & ipsi aurarios habent, qui monilibus formādis inuigilant, rude siquidē aurum nos nō maioris facimus quā luteos globos, priusquā opificum dextra fabrefacti prodeant in fictile vas aliquod nobis gratum aut necessariū. Fictilia & ipsi habent non inculte formata. Hæc nos ab illis nostrorum prouētuū puta mācipiorū in bello profligatis hostibus captorum, quæ coemunt edenda lodicūq; & suppellectilium ad domorū ornatū permutatione cōparamus. Esculenta quoq; illis nos præbemus, quibus ipsi carent, quippe qui montes incolunt. Armis igitur est hoc montanū iter aperiendū. Hos mōtes (indice digito mōtes Australes monstrabat) traiiciendo mare aliud e promōtoriis despectare licebit, quod nauigiis velificatur nihilo vestris minoribus, & carauellas insinuabat, licet & illi nudi agant more nostro, velis tamen & remis vtuntur. Ab aquarū e montibus diuortio latus illud vniuersum ad Austrum spectans aurum gignit affluenter. Hæc ille & vna insinuabat escaria vasa cæteraq; vtensilia regē Tumanamá cismontanū & transmontanos omnes ex auro habere formata, aiebatq; nō minorē esse apud Australes illos auri copiā, quā apud nos ferri. Ex qua nāq; materia nostri enses & reliqua tela cōficiāt, intelligebat relatū nostrorum. Duces nostri Iuuenis nudi orationē admirati, interpretes enim habebāt tres illos sagi natos, qui sesquiānū inter Carēte familiares versati fuerāt, animos ad eiꝰ dicta erexerūt, & auri e lācibꝰ libralibꝰ discussi temeritatē in facetias & vrbanitatē cōuerterūt, cōmendātq; illiꝰ & facta & exposita. Sed quibus argumentis innixus ista ferat amice interrogant, quid ve fa-

More nrō vasa & vinū. Ex palmarū fructibꝰ vina.

Comogri penates.

Comogri munera.

Redarguit nostros Comogri filiꝰ. Pulchra Comogri filii oratio.

Tumanama diues auro.

Quid inuicē ꝑmutent.

ciendum censeat, si plures copiæ venerint. Ad hæc iuuenis Comógreus idiomate patrio in se parumper receptus, vti orator qui se ad aliquid graue differendum accingit, & corpus ad motus persuasioni necessarios disponit, in hanc repetiit sententiam. Attendite viri Christiani, licet nos homines nudos auri cupiditas haud quaquã exagitet, ambitione tamen, im peri causa nos bellis inuicem conficimus, & vicinis præcellere nostris cupimus. Hinc pullulant inter nos dissidia, hinc nostra pernicies. Bella gessere maiores nostri, gessit & genitor Comógrus cum finitimis regibus, in quibus & vicimus & victi fuimus, sicuti ex stratis hostibus apud nos mancipia cernitis, ex quibus septuaginta vobis dono dedi, haud secus nobis profligatis e nostris hostes captiuos duxerunt aliquãdo. Bellorum nanq; vices he sunt. Ex familiaribus nostris, qui apud eos mancipium egerunt, ecce vnum qui apud trãsmontanum regulum & eius regionis trãsmontanæ quæ magis auro scatet, dominũ longo tempore vinctus sub seruili ferula vitam duxit infœlicem. Ab hoc & innumeris aliis huiuscemodi, a liberis etiam hominibus ab illis ad nos & econuerso amice traiicientibus hæc nobis ab immortali memoria propriis facultatib⁹ notiora sunt. Attamẽ quo certius vobis ista referri sciatis, ne falli suspicemini, me duce vincto resteq; parato ad suppliciũ rẽ aggrediemini, vt me ex arbore vicina suspẽdatis si differre a meis dictis vel puncto intellexeritis. Accite igitur accite mille Christianos ad bella paratos, quorũ robore possim⁹ vna cũ Comógri genitoris mei nostro more bellatoribus hostium vires cõfringere. Id vobis auri copiã optatã præbebit. Nos autẽ in ducatus & auxilii præmiũ ab hostiũ nostrorũ iniuriis & formidine perpetua, qua cõcepta male pacati viuimus, liberabitis. His dictis prudens iuuenis Comógreus cõticuit, nostri vero saliuã deglutire Mercurialem ampla spe auri iterato cœperunt.

Alia vtilis orõ Comogrei iuuenis.

Cõsiliũ Comogrei iuuenis.

Caput quartum.

PAUCOS inde dies ibi cõmorati Comógro sub nomine Caroli ob Hispaniarum principem baptizato cum eius familia redeunt ad socios Darienẽses relicta Comógro spe de militibus a filio petitis, quib⁹ tuto queant ad Australe pelagus montes superare. Vicũ quẽ habitãdũ elegerunt ingressi, rediisse Valdiuiã post semestre a suo discessu intellexerunt. Sed cum parua cõmeatuũ copia quia paruũ aduexerat nauigiũ. Spe tamẽ ampla de mittendis propediem & cõmeatuũ & recẽtiũ virorũ auxiliis. Almirãtus Prorex & reliqui Hispaniolæ gubernatores se nullã habuisse hactenus curã de Dariẽnẽsibus fatẽtur quod Ancisum prætorẽ cum sua naui onusta incolumẽ fuisse appulsum arbitrarẽtur. Bono sint animo ĩ posterum hortantur, se nulla in re defuturos. Ad præsens nullam habere nauim qua plura Valdiuiæ queãt præbere de necessariis inquiunt neq; erat carauella quã ipse aduexerat capacior. Erat nãq; licet nomine carauella ob formã, exiguũ tamen nauigium. Quare ad præsentem tantum necessitatem parum per moderandam nõ ad egestatem tollendam cõmeatus attulit Valdiuia. Post paucos igitur dies a Valdiuiæ regressu iisdem angebantur angustiis, præsertim quia veniens ex altis montibus turbo cum fulguribus & tonitruis horrendis mense Nouembri tantam aquarum attulit alluuiem, vt segetes omnes quas in solo bene fortunato Septembri mense, priusquã ad Comógrum regulum proficiscerẽtur, satas reliquerant, abstulerit partim, partim suffocauerit. Erant sementes illæ paniceæ quod grani genus Hispaniola Maisum Vrabahóbam appellat, quas diximus quotãnis ter maturescere quia regiones illæ horrore hyemali minime grauantur ob viciniam ad Aequinoctialem lineam. Ex Hóbba siue Maiso panem esse triticeo regiones illas incolentibus salubriorem, quod facili⁹ coquatur, consonat physicæ rationi. Deficiente nanq; frigore ab extremis ad præcordia calores minime pelluntur. Frustrati ergo spe suarum segetum, & vicinis regulis iam & cõmeatibus & auro expilatis, quærere cibum a distantibus coguntur, & vna significare gubernatoribus Hispaniolæ quanta egestate vrgeantur, quæue apud Comógrum de Australi plaga intellexerint, quo sit regi cura de mittendis mille illis armatis, quorum dextra si pacato nequiuerint, peruios liceat facere montes vtrumq; mare intersecantes. Mittitur cum mandatis idem Valdiuia, cui præbendas quæstoribus regiis in Hispaniola sedem habentibus, oℓunciales tercentum libras ex quinta Regio fisco debita crediderunt. Eam libram Hispanus Marchum appellat, quam quinquaginta nummi aurei castellani nuncupati complent. Castellani põdus pesum dicunt. Quindecim ergo millium castellanorũ summã dicis

Iactura turbinis.

Ter seritur panis vno anno.

Ex regia quinta tercẽtũ auri libræ octũciales mittuntur.

mus eam fuisse. Est vero Castellanꝰ nūmus paulo minus triente, ducatum aureum superās prouinciæ peculiaris moneta, quę nullibi pręterquā in Castella cuditur. Constat ex ea summa libras mille quingentas octunciales a regulis assequutos fuisse. Quod vniuersum in diuersa conflatum vel diductum monilia puta torques collis, armillas brachiis, & bullas pectoribus imponendas, laminulas etiam auribus & naribus affigendas repererant. Mare igitur Valdiuia conscendit ea carauellula, qua venerat, redierat q; alias, tertio idus Ianuarii anni iam millesimi vndecimi ab aduentu domini, cum mādatis ad Vaschi Núnnez arbitriū, & ea quam rettulimus auri summa regiis præbenda quæ floribus, & ex amicis portanda in Hispaniam ad affines & cognatos, quam quisq; optauisset. Quid Valdíuiæ inter nauigandum acciderit suo loco dicemus, ad permanentes in Vrabá redeamus. Hi dimisso Valdíuia, rabida fame stimulati statuunt eius sinus intima vestigare per diuersa. Est ab ostio sinus eiusdem extremus angulus distans milia passuū circiter octoginta. Angulum illum appellarunt Hispani Culatā. Angulum præhendit Vaschus ipse cum centum hominibus vectis per sinum vno bergantino & Monoxilis prouincialibus quibusdam, quas diximus Canóas ab insularibus Hispaniolis appellari, ab Vrabensibus Vrú. In sinum ex angulo fluuius cadit, ab Oriente labens Daríene decuplo maior. Aduerso fluuio milia passuū triginta, aiunt nāq; ipsi leucas nouem amplius sed in dexteram conuersi ad Meridiem incolarum pagos offendunt, quorū regulus Dabáiba nuncupatur, vti Cacíchum Hispaniola in Chebi vltima acuta appellant. Ad Dabáibam se recepisse Cemacchum Daríenis regulum a nostris in prælio profligatū intellexerunt. Aufugit Dabáiba. Putatur a Cémaccho monitus ne nostrorū impetum operiretur. Deserta omnia reliquit. Arcuū tamen & sagittarum aceruos, suppellectilia etiam & retia, piscatoriasq; scaphas plures repererunt. Lacunosa nāq; palustriaq; loca illa neq; faciendis semētibus aut arborum plantationi apta esse cognouerunt. Propterea exiguam eorum, quæ affectabant, cibariorum scilicet copiam consequuti sunt, quia piscium permutatione a finitimis panem ad propriam tantum indigentiam ii piscatores comparant, auri autem cælati milia castellanorū septem ex desertis domibus habuerunt. E monoxylis quædam, ex arcubus centum, ex sagittis fasces aliquot, ex suppellectilibus cuncta. De prouincialibꝰ Vrú id est lintribus duas abduxerunt. Ex eius fluminis paludibus vespertiliones inquiunt prodire noctu turturibus non minores, morsu lœthali nostros infestantes. Id aliqui ex iis qui morsus experti sunt testātur. Ancisus pretor eiectus interrogāti mihi de vespertilionum venenato morsu rettulit se fuisse inter dormiendum a vespertilione demorsum in talo pedis æstate ob calorem detecti, nec magis nocuisse, quam si alterius animalis non venenosi dentibus læsus fuisset. Dicunt alii venenosum esse morsum, sed aqua marina illico lotum curari. Rettulit etiam Ancisus mederi aqua marina, & igneis cauteriis simul vulnerato ab incolis venenata sagitta, seq; id in regione Caribaná vbi plures ex suis percussi fuerunt, experimento cōperisse. Ex angulo igitur sinuali Vrabæ redeūt parum cōtenti, quādoquidem non onusti cibariis. Redeuntibus illis exorta est in vasto illo sinu tanta tempestas, vt suppellectilia omnia, quæ a miseris piscatoribus afferebant, proiicere in pelagus fuerint coacti. Ex Vrú etiam id est lintribus quasdā vna cum hominibus absorpsit mare. Eodem vero tempore quo Vaschus Núnnez tentare sinus angulum ad Meridiem cōstituit, ex composito Rodericus Colmenares cum viris sexaginta per alterius gurgitis alueum ab Oriente ad mōtana carpit iter. Is ab ostio fluminis ad milia passuum circiter quadraginta, inquiunt nāq; leucas duodecim, pagos offendit in ripa fluminis sitos, quorū Chébi id est regulus Turui appellabatur. Apud hūc regulū adhuc morabatur Colmenares, quādo Vaschus Núnnez post reditum ad Daríenē, aduerso & ipse flumine Colmenarē adiit. Inde refecta iam eius Turui cibariis sociorum caterua, statuūt vna conscēdere. Ad miliaria totidem ab illis quadraginta insulam complectitur fluuius piscatorum patriā. Eam, quia natiuas ibi arbores offenderint cassiam fistulam gignētes, Cānafistulam appellarunt. Vicinos in ea sexaginta repererunt gregatim casas decem habitantes. A dextro insulæ latere labitur alter fluuius, & ipse prouincialibus lintribus & bergantinis sustinendis aptus. Riuum nigrum fluuiū appellarunt. Ab ostio fluminis eius ad milia passuū quindecim sparsim repere vicum domorum quingentarum ædificatum, cuius Chebin id est regulum Abenamachéi vocari aiunt. Domos deseruere omnes vbi primum nostros aduentare sensere runt. Sed cum fugientes insequerentur, mutato cōsilio reuertuntur, & irruerunt in nostros atrocibus animis, vt qui e propriis laribus pellebātur. Ensibus ligneis, sudibus etiā præu

De āgulis sinus Vrabensis.

Dabaiba regulus.

Quid repererint ī Dabaibę regia

Magni vespertiliones.

Fera tempestas.

Abenamachei.

stis & teretibus oblõgis nõ autem sagittis nostros impetunt. Occidentales nãq; simul haud quaq; arcubus bella gerunt facile profligati miseri nudi sunt nostrorũ telis. Dum eos insequeretur nostri regulum Abenamachéi & primarios quosdam capiunt. Capto regulo, pedes vnus qui vulneratus ab eo fuerat, lacertum abscidit vno ictu gladii, ducibus tamẽ inuitis. Erat ibi Christianorũ numerus circiter cẽtũ quinquaginta. Horũ dimidiã partẽ ibi duces reliquerunt, ipsi vero cum cæteris aduerso iterum flumine tẽdunt lintribus patriis nouem quas diximus appellari Vrú. A Riuo nigro & insula Cãnafistula milia passuũ. lxx. relictis a dextra læuaq; pluribus, in id maius cadentibus fluminibus, vnum capiunt duce incola nudo ducẽdarum per ea flumina nauium magistro, in cuius ripa ostio ipsius proxima Abibeiba regulus incolis imperabat. Loca esse palustria cognouerunt. Propterea primarium Abibeibæ reguli atrium in arbore summa ædificatum erat. Nouũ & insuetum habitandi genus, sed adeo proceras arbores terra illa nutrit, vt inter earum ramos ædificare domos liceat indigenis, vti de aliis apud varios legimus autores, qui æstuãte Oceano cõfugiũ habebant ad altas arbores, quũ refluẽte piscibus vescerẽtur relictis. Trabibus inter ramos distẽtis & cõnexis inuicem, cõgeriem struũt cõtra omnẽ ventorum vim tutã. Putant nostri ob fluuiorũ alluuies, quæ ibi crebræ sunt, arboreas domos incolas habere. Est arborum illarum altitudo tãta q̃d nulla virilis lacerti vis sit, q̃ domũ ædificatã iactu lapidis attingere sufficiat. Nec miror quidẽ, si Plinio & autoribus aliis crediderim⁹ de arboribus Indicis, quas adeo proceras esse tradunt ob soli vbertatẽ & aquarum abundãtiã, vt sagitta nequeant superari. Neq; enim eius terræ cãpi omniũ iudicio cedunt vbertate aut aquarũ abundãtia vlli telluri, quã sol ambiat. Ex illis arboribus plærasq; dimẽsi brachiorũ ambitu viri septem interdum octo stãtes vix cõplexi sunt. In solo tamẽ cellas habent vinarias eo vino, de quo supra diximus, refertas. Quia licet ventorũ furor minime potis sit domos illas diruere, aut cõfringere ramos, cõuoluitur tamẽ quãuis integra, quacũq; flatus trahat, vnde vina perturbarẽtur eo motu. Reliqua secũ habent in arboribus. Vina per gradus cõstructos, arbori inhærẽtes famuli ad regulum & primarios prãdentes aut cœnãtes recẽtia supportant nõ tardiore gressu, ac pede plano nostri pueri nobis ex Abaco mẽsæ vicino ministrant. Abibeibę arborẽ nostri adeũt, colloquia ineunt, petunt nostri vt descẽdat, dato pacis signo. Negat Abibeiba, vt se viuere sua sorte sinant orat. Se post blãdicias diruturos arborẽ a radice, vel igne supposito crematuros, nisi cum omni familia descẽdat, nostri minãtur. Renuẽte iterum Abibeiba securibus impactis arborem quatere incipiunt. Visis ex arbore saliẽtibus assulis ex sectione, mutauit Abibeiba cõsilium, descẽdit, sed ipse tãtũ cum filiis duobus. Agunt de pace, deq; auro colligẽdo. Se aurum nõ habere inquit Abibeiba, quod auro nõ indigeat, & se de auro nunquã fuisse sollicitum dicit. Instãtibus inquit Abibeiba, si tanta est auri vestra cupiditas, aurum in vicinis mõtibus quæritabo, & repertum ad vos ferã, gignitur nãq; in proximis montibus aurum. Diẽ statuit quo rediturus esset, nec statuto die, nec post statutũ regressus est Abibeiba. Discedunt ergo inde bene saturi dapibus & vino Abibeibæ, sed minime auro diuites, vti putauerant. Ab Abibeiba tamẽ & ditionariis eius ac filiis de aurifodinis & Caribibus siue Canibalibus, humana carne vesci solitis, de quibus alias latius, illa eadem accepere, quæ apud Comógrum regulum audiuerant. Ad milia passuũ iterum triginta circiter ascendentes in Canibaliũ tuguria, sed vacua penitus cun cta, inciderunt. Cũ nãq; sentirẽt nr̃os viciniã perãbulare, se fortunasq; suas humeris ad mõtana in tutum receperant.

Abibeiba regulus. Domus in arboribus.

Puerorũ celeritas.

Abibeibę oratio.

Caput quintum.

INTEREA Dum per fluuiorũ ripas ista geruntur, ex iis quos Vaschus & Colmenares in Riuo nigro Abenamachéi reguli ditione reliquerant ad terræ custodiã, Decurio quidam nomine Ráia, siue fame cõpulsus, siue quod fatalis esset ei ille dies cum sociis nouem viciniam fuit ausus vestigare. Pagum finitimum reguli nomine Abráibe adiuit. Ráiam ipsum & duos e sociis Abráibes trucidauit, ceteri aufugerũt. Post paucos inde dies affinis & vicini Abenamachẽi domo expulsi cui brachium, vt malum malo adderetur, abscidisse peditem in Riuo nigro diximus, Abraibæ misertus profugus, nanq; ad Abráibem Abenamachéius concesserat, Abibéibam arboreum habitatorem conuenit, qui & ipse domo extorris nostrorum congressum vitans per deuia montium & siluarum errabat, Abibei-

Abraibes regulus. Raia decurio perimit.

bam cõpellat Abraíbes in hũc sensũ. Quid rei hoc est Abibeiba infœlix? Quæ gens hęc? proh miseros? quæ nos tranquilla pace fruẽtes exagitat? Quousq; tãdem patiemur horum sęuitiam? nonne satius est emori, quam ea ferre, quę tu, quę Abenamachéius affinis noster, quæ Cémacchus, quæ Caréta, quæ Póncha, & reliqui nostri ordinis principes ab his passi sunt? Vxores filiosq;, etiam ditionarios captiuos duci, & fortunas omnes in prædam trahi ante oculos? me nondũ attigerunt, sed exemplo aliorum nõ longe abesse meam perniciem æquum est credere. Vires igitur nostras & fortunam experiamur in eos, qui Abenamachésum domo expulerunt & male tractarunt, irruamus. iis trucidatis forte reliqui nos adoriri vltra verebuntur & si tentauerint, hos habebimus ex eorũ acie detractos. Quidquid euenerit æquanimius tolerandum erit. His & huiuscemodi auditis Abibeiba in Abraíbes sententiam it pedibus. Diem ad rem gerẽdam statuunt, sed eis minime successit ad votum. Ex iis nanq; quos diximus ad Canibáles vsq; ascendisse, redierant ad Riuum nigrum forte fortuna ea nocte, quæ diem insidiarum præcesserat, viri triginta missi in auxilium relictorũ, si qua vis ingrueret de qua suspicabantur. Ecce vbi primum eluxit, reguli cum ditionariis armatis more suo quingentis, pagum, sublato ingenti clamore, impetunt: de recentibus, qui ea nocte uenerant, inscii. Nostri scutati ad eos prodeũt. Sagittis primo percutiũt, dehinc hastis, & cominus ensibus strictis irruũt in aduersos. Gens nuda plures inspectans hostes q̃ sibi persuaserat, facile profligatur, trucidaturq; maiori ex parte veluti grex incompositus. Reguli euaserunt. captiuos ad Dariennẽ mittunt quoscũq; viuos assecuti sunt. Horũ opera vtuntur ad agros sementesq; colendas. His actis & pacata ea prouincia redeũt secundo flumine ad Dariennẽ, relictis ibi triginta viris in prouinciæ custodiam, duce Furtado quodã Decurione, licet Decurioni more Romano nũ sint addicti præcise quindecim milites quos regat, Centurioniq; centũ viginti octo. Centuriones tamen vltro citroq; cẽtenarium numerum, & vltro citro quindenum Decurionẽ est consilium appellare. Nec enim hos seruant ordines Hispani examussim, cogimurq; nomina rebus & magistratibus dare. Is ergo Furtatus Decurio ẽ Riuo nigro cui pręerat, viginti e suis sociis & vnam fœminam cum captiuis quatuor & viginti, vna tantũ ingenti lintre prouinciali demittebat secũdo flumine ad Vaschum præfectum & socios. Ecce illos ex transuerso, quattuor vrũ, idest monoxyla impetũt, prosternunt. neq; enim parati descendebant per fluminis alueũ, quia nil tale suspicabant̃. Lintrẽ nostrorum inuertunt. trucidãt quos assequi possunt. Cæteri obruũtur, duobus exceptis, qui ligna quędam cõplexi ad socios vsq; ab hostiũ furore, lignorũ fascibus, qui per alueum defluebant, inuoluti deceptis hostibus euaserunt. Ab his duobus seruatis moniti, quid rei hoc sit, scrutari omni studio incipiunt. Solliciti de seipsis meditantesq; sociorum in Riuo nigro discrimen, nisi sors recentes illos triginta demissos nocte insidias præcedente ad vicum appulisset. Concilia frequentant. in re tam dubia musitantes quid consilii capiant haud quaq̃ occurrit. Sagaci tandẽ indagine vestigando intellexerunt, regulos quinq; puta Abibeibam palustris arboris incolam, Cémacchum vico, quem nostri habitant spoliatum. Abraíbem & Abenamachéium affines Riui nigri accolas & Dabaíbam piscatorum anguli sinualis, quẽ diximus Culátam appellari dominum de trucidandis statuto die Christianis conuenisse, & quippe cessisset, nisi vetuissent superi. Miraculo ascribitur & quidem non iniuria, si pie librauerimus quonam pacto sors regulorum cõsilium patefecerit. Auditu dignum est, propterea rem breuibus pandam ordine suo. Vascus ille Núnnez, qui magis vi quam suffragiis principatum in Dariennenses vsurpauerat egregius digladiator, inter multas quas rapuerat fœminas prouinciales, vnam præter cęteras habebat forma eximia. Ad eam ibat ac redibat frequens germanus eius, qui Cémaccho Regulo familiaris erat Palatinus, domo & ipse priuatus patria sororis amore stimulatus inter loquendum hæc verba protulit. Dilecta mihi soror, dilecta, ausculta meis dictis, & celato, quæ referã, si tibi mihiq; vniuerso etiam generi nostro bene consultum iri desideras. Est horum hominum qui nos auitis laribus propellũt, insolentia tanta, vt nullo pacto eos ferre vltra cõstituant terrę principes. Ducibus quinq; regulis (regulos ordine suo nominatim enumerauit) ad rem gerendam centum esse vrũ paratas, mari terraq; multitudo armatorum ad quinq; milia cogetur. Ad exercitum nutriendum commeatus in vico Tichiri coaceruantur. Diuisisse etiam regulos inter se ex compossito nostrorum & capita & facultates enarrat sorori bonus frater. Propterea monet vt statuto die in tutum se recipiat, occasionem nacta aliquã ne in confuso trucidetur. Nescit nanq; victor miles occurrenti cuiq; ignoscere, & diem cædi addie-

Colloquiũ regulorũ d' nostris interficiẽdis.

Casus seruauit nños.

De cẽturia & decuria.

Incolarũ in nostros impetus.

Perturbatio nostrorũ ob casum trucem.

Cõuẽtus regulorũ de nostris trucidandis.

Oratio patefaciẽs coniurationis.

Bellicus regulorũ apparatus per fœminã detegitur cõiuratio.

ctum puellæ sorori patefacit. Puella vero, quia ferrum est quod fœminæ obseruant magis quam Catonianam grauitatem, siue q Vaschum amaret, siue q vereretur parētum & propinquorum omnium & vniuersæ viciniæ oblita, regulorum etiam quibus gladium iugulo tenus imposuit, Vascho rem omnem aperuit: nil eorum prætermisit quæ imprudēs germanus dissernerat. Re intellecta datur opera per Fuluiam vt frater reuertatur. Accitus sorore illico regressus est. Capitur. fateri cogitur. Cémacchum Regulum herum suum quatuor illas vrū ad nostrorum perniciem misisse, Cemach'iq; consilio paratas esse insidias aperte fatetur. Struxisse etiam Cemacchum particulatim iteritum ipsi Vascho, dato in mādatis quadraginta ditionariis suis, quos in amicitiæ pignus ad Vaschum miserat ad colendum Vaschi agros serendos more patriæ vt marris interficerent. Solebat Vaschus adire fossores, vti moris est bonorum Aeconomorum, quo animum preberet ad laborem ferendum. Ditionarii tamen heri reguli mandatum exequi haudquaq; ausi sunt, quia nūq; pedes aut inermis ad eos profectus esset Vaschus. Equam nanq; habebat, qua visebat agricolas, & lanceam dextra gestabat semper suo patrio more. Quare frustratus particulari consilio Cémacchus hoc vltimum aggressus est sibi vniuersisq; finitimis perniciosum. Coniuratione nanq; patefacta Vaschus ipse septuaginta vocat viros, se sequantur edicit. Quo tendat, quid ve statuerat nemini palā facit. Ad Cemachū primo tēdit, qui agebat ab ipsis millia passuum decem. Sed esse apud Dabaibam palustrem Culatæ regulum profugum intellexit. Sacchum ei9, idest, primarium affinem Palatinum, sic enim primarios appellant, vti regulos Chebbi cum cæteris familiaribus præhēdit, captiuos ducit. Aliquot ibi tam mares q̄ fœminas reperit. Eadem hora qua ipse Cémacchum quęsiturus pedem e terra mouit: Rodericus Colmenares aqua aduerso flumine cū vrū quatuor & viris sexaginta, duce puellæ fratre, tetendit. Vicū adoritur Tichiri appellatū, in quo diximus cogi commeat9 ad alendum exercitum. Vicum occupat. Quicquid ibi coaceruatum erat, puta vini diuersorū colorum, vti apud Comógrum dixim9, & ex omni genere panis reliquorumq; edulium prouincialium, in suam potestatem reducit. Saccum Tirichensem, cuius veluti per prætorem exercitus res patranda erat, vna & quattuor primarios præhendit. Imparatos nanq; reperit. Suspensum ab arbore, quam ipse coluerat, Sacchum sagittis configi ante oculos incolarum, & primarios patibulis colligari iussit Colmenares ad aliorum exemplum. Hac pœna coniuratis illata formidine tanta repleuit prouinciam vniuersam, q nullus est iam, qui audeat erigere vel digitum contra torrentem nostrorum iram. Pacato iam viuunt. Subdunt colla libentes cæteri reguli, neq; vltra sæuitum est in reliquos. Ex hostium horreis & cellis vinariis refertis in Tirichensi uico geniales egerunt dies aliquot.

Quid prouideatur intellecta coniuratione.

Coniuratorū copia capitur.

Tichiri locus dat in prędam.

Prefectus exercitus regulorum perimit.

Caput sextum.

POST HAEC vocatis in concionem sociis omnium suffragiis sancitū est, vt procurator aliquis ad Hispaniolam vnde ius & auxilia expectant, deinde in Hispaniam ad regem mittendus deligatur, qui seriē rerum omniū Almiranto & gubernatoribus, regi deinde proponat, nitaturq; regi persuadere de mittendis mille hominibus illis, quos iuuenis Comógreus ad traiiciendos montes Australē plagam ab eis dirimentes opus esse dixerat. Ambiuit sibi Vaschus Nūnez procuratorium id munus sed minime sociorum suffragiis id assequi potuit, neq; factionarii eius assensi sunt, vt inde discederet, cū qa se desertos arbitrarentur, tū etiā qa immurmurabāt oēs Vaschū si semel inde euaderet, ad eā calamitatū cōbustionē nūq; redituꝶ exēplo Valdiuię ac Zamudii quos a mēse Ianuario miserāt putabātq; deliberato noluisse reuerti. Sed aliter, vti suo loco dicem9, res se habebat, nā perierāt. Scrutiniis igit' variis inter se diu cōtendūt. Deligūt tandē Ioannē quendam Quicedum virum grauem & maturum ætate, fisci regii quæstorem in illis terris. In hoc Quicédo fidem habebant summam de re bene gerenda. De reditu etiam quia vxorem ad eas regiones secum duxerat, quam in pignus sui regressus in sociorum potestate relinquebat. Quicédo electo de collega illi præbendo diuersæ surgunt sententiæ. Maximo esse discrimini inquiunt aliqui rem tantam locare in vnius viri manibus, non q Quicedo diffidant, sed quia sit vita hominum fragilis ipsis præcipue iam Aequinoctiali viciniæ temperiei assuetis, si cogantur ad Septētrionem reuerti ad varias aeris & ciborū mutationes. Dandū ergo esse collegā

Ad regē nūciū deligūt.

Quicēdo censent, vt vno deficiēte, quod facile potest accidere, supsit alter, vtq; duorū relatu si ambo euaserint, firmior a Rege fides adhibeatur. In diuersa studia rem distēdunt. Sors tādem in Rodericū Colmenárem, de quo sæpe mentionē fecimus, cecidit, quia polleret rerum experientia. Percurrerat nāq; ab adolescētia ac iuuentute mari ac terris Europā vniuersam, & rerum in Italia gestarum in Gallos fuerat particeps. Nō infirmior tamen illis causa visa est, qua sperare deberent Colmenarē si viueret redditurū, quod in Dariēne maxima sibi prædia cōparasset, maximasq; sementes iactas relinqueret, quibus vendēdis sicco pede speraret se aurum promercale a sociis cōsecuturū. Reliquit igitur curā rerum suarum contubernali cuidā suo Matritensi municipali Alfonso mei hospitis Filio vnico, Núnnez nomine, qui iuris dicendi prætor erat. Et fere sociorū suffragiis fuerat procurator electus pro cōtubernali Colmenare, perfectūq; fuisset, nisi spōsam Núnnez ipsum habere Matriti e sociis vnus patefecisset. Veriti nāq; sunt ne spōsæ lachrymis deuinceretur, & abiret nō rediturus. Colmenare igitur libero viro electo Quicēdi collega, bergātinum ambo, neq; enim grādius iam vllum nauigiū habebant ingrediūtur. iiii. Kalendas Nouēbris anni duodecimi supra M.D. a nostra redemptione. Ex itinere variis agitati tēpestatibus, vi ventorū proiecti sunt ad Occidētale littus eius vastæ insulæ diu creditæ continentis, quā in prima Decade Cubā diximus appellari. Egestate iam summa premebātur ob diuturnitatē temporis. Agebatur nāq; tertius iam mensis a discessu a sociis. Terrā captare coguntur, vt si qua reperiant ab indigenis auxilium, experiātur. Forte ad eam eius insulæ oram appulsi sunt, in qua & Valdiuia tēpestatibus quassatus terrā captauerat. Proh miseri! Expectate Darienenses Valdiuiā, vt vestris ærūnis mederetur, missum, expectate. Appulsum, Cubēses incolę cum sociis omnibus ad vnū trucidarunt, & discerptā in littore carauellā qua vehebātur reliquerunt. Super repertas quasdam carauellæ tabulas arena semiobrutas Valdiuiā & socios deplorarunt. Cadauer nullū offenderunt, putant vel in mare proiecta, vel Canibálibus edēda præbuisse recentia. Eas nāq; regiones Canibáles sæpe incursitant edēdorum hominū causa. Ab insularibus duobus, quos deprehēderunt, Valdiuię intellexerunt perniciē, auri etiā cupidiate, quod habere Valdiuiam incolæ ab loquace e sociis vno cognouerant, pellectos de patrādo tanto scelere cogitasse suos cōterraneos duo illi professi sunt, aureis nāq; & isti monilib9 oblectātur. Truculēta sorte perculsi quia præcipue frustra sociorū vltioni intēdissent, aufugere crudeles terras & auarā nudorū hominū sæuiciam constituūt. Iter ergo suū mœsti, ob casum sociorū, penuria rerum laborantes, prosequūtur. Priusquā Cubæ latus illud Meridionale superarent, mille illis aduersi casus acciderunt, & Fogedā intellexerūt appulsum, & ipsum per ea littora infœlicissimā trāsegisse vitam tēpestatibus quassatū aiunt, per mille anfractus ærūnarum mille genera fuisse perpessum, de hinc pene solū sociis amissis vel fame anhelātibus in diuersa relictis vix viuū ad Hispaniolā deuectum, venenisq; tandem atrocitate ex illo vulnere, quo percussum diximus ab incola Vrabensi proiecisse animā. Ancisus vero prætor electus secūdiore fortuna terras easdē peragrauit. Se optatos ventos inter ea littora offendisse mihi assensus est in curia, & ab incolis Cubæ se fuisse benigne susceptum iactitauit, sed in Cacichi cuiusdam præcipue dominatu cui nomē est Cōmēdatori. Is cum baptizari a trāseuntibus Christianis peteret, quo nomine Hispaniolæ vicinæ insulæ gubernator appellaretur interrogans, Cōmendatorē nominari audiuit. Erat enim eo tēpore quo is voluit baptizari gubernator quidam egregius vir ordinis equestris militiæ Calatrauæ, cuius institutionis equites Cōmendatores appellātur. Optauit propterea Cacichus ille id est regulus appellari Cōmendator. Cōmēdator igitur iste insularis Ancisum ad se appulsum benigne suscepit hospitio, & oppleuit necessariis ad victum, sed quid de religione sanctimoniaq; ibi Ancisus seruari didicerit ab incolis, tu Sanctissime pater, cuius dextra religionē sanctimoniāq; induimus accipito. Nautā ignotum male se habētē per Cubensia littora faciētes iter e nostris quidam reliquerant apud Cōmendatorē regulū. Nauta in honore habitus a Regulo & eius ditionariis, valetudine recuperata, Cōmendatoris præfecturā in bellis gerēdis sæpe exercuit, mutuis nāq; sese inuicē conficiunt prælis, & victor euasit semper. Is licet literarum ignarus bono animo vir, Beatā Virginē deiparā pientissime colebat, & secum perpetuo cōsutum in pectore Virginis ipsius in charta pulchre depictum gestabat simulachrū. Eam pietatē victoriā sibi semper peperisse Cōmendatori significauit, atq; vna Cōmendatori persuasit abiiciendos esse Zemes omnes, quos ipsi colerent, quia nocturnos lemures animarū nostrarū voratores infensissimos referrent, Beatāq; Virginem deiparā patronam su-

Quicedi & Colmenares nūcij ad regem.

Trimestris error in mari

Valdiuię & sociorū internicies a Cubensibus.

Fogedę nauigatio & interitus.

De Cōmēdatore Cubēsi regulo.

merent, si fœlici ductu res suas omnes bello & pace iri gubernatum optarent. Defuturã nullo tempore Virginem Deiparam, si corde pio numẽ eius inuocauerint, facile nudis gẽtib9 nauta persuasit. Virginis ergo simulacrum regulo rogante dono dedit, cui & ædem & altare dicauit, Zẽmibus quos auitos colebãt posthabitis. De Zemib9 Pater Beatissime ex Gossampino ad nocturnorum lemurum, quos familiariter passim vident & alloquuntur, similitudinem contextos, & eodem gossampino in mirani duriciem interius constipatos, in decimo nostræ decadis capite latissime. Ex nautæ instituto sole vergente ad occasum Cõmẽdator ille regulus & vniuersi eius ditionarii vtriusq; sexus domum Mariæ Virgini dicatam adeunt cotidie. Ingressi flexis genibus capite reuerenter obstipo & manibus iunctis simulachrum his verbis multiplicato salutant, aue Maria aue Maria. Pauci nanq; ex eis plura proferre eius orationis verba didicerunt. Ancisum itaq; & socios adeuntes dextra præhẽsos ad dicatam domũ alacres ducunt, se illis mira ostensuros inquiunt. Simulachrum digito mõstrauerũt monilibus & fictilibus vasis eduliis & aqua plenis per podia circũseptũ. Hęc nãq; simulachro sacrificii loco donãt ex auita religione erga Zemes. Inquiunt ea se simulachro præbere, ne si fame vrgeatur, desint cibaria, fame vrgeri posse simulachrum integro sensu putant. Sed quid auxilii a simulachri numine hoc est a Beata Virgine se fateantur habuisse auditu pulcherrimum est, & medius fidius Beatissime Pater pro certo habendum, tãtus est enim ex nostrorum relatu pietatis erga Deiparam virginem in his simplicibus incolis feruor, vt ad se laborantes in prelio præcipue contra suos hostes, pene dixerim, cogant e cœlo descendere. quãdoquidem precium, quo emere ipsum & suos cœlites possimus reliquit hominibus deus, pium scilicet amorem & charitatem ardentem. Quonam igitur pacto poterit vllo tempore deesse Beata Virgo, præsidium eius pura fide inuocantibus! Anciso & sociis Commendator & Palatini eius omnes asseuerant, cõserta manu nauta duce simulachrũ portante secum, Zemes hostium in conspectu simulacri Virginei omnibus rem intuentibus versa facie intremuisse. Zemes enim quiq; suos ad prælium in auxilium portant. Nec simulachrum modo sed viuentem fœminam candidis vestibus pulchre amictam, pugnæ tempore, auxilia ferentem, in hostes se vidisse asseuerant. Fatentur itidem hostes ex aduerso sceptratam & minacem aparuisse suis hostibus fauentem mulierem, cui9 aspectu præcordia sibi horrescere sentiebant. Postea vero q̃ abiuit nauta ab adeuntib9 ea littora Christianis susceptus nauigio, seruasse ad vnguem nautæ instituta se Cõmendator fatetur. Cum finitimis exortam esse diram cõtentionem de Zemibus retulit, puta qui nam Zemes essẽt alio sanctior ac potentior, superq; hac disceptatione certatum fuisse aperto Marte sępius cum finitimis, sed Beatã Virginem defuisse nunq̃, quin ingruente certamine affuerit, attuleritq; contra maximas hostium copias parua manu facilem victoriam. Quibus verbis clamore sublato in hostes irruerent interrogati, se nil aliud vnq̃ ex nautæ doctrina protulisse, q̃ Sancta Maria adiuua nos Sancta Maria adiuua nos idiomate tamẽ Castellano. Id enim in omnium ore liquide prolatum nauta reliquerat. Dum ita sese inuicem crudeliter trucidarent, pacto fœdere conuentum est, non vt singulari electorum ex vtroq; exercitu certamine, vt sępe Romanis, multisq; aliis contigit apud antiquos, aut sagaci aliquo consilio res decerneretur, sed vt alterne ex vtroq; populo manibus post terga ligatis, & ad vincientis arbitriũ post terga innodatis vinculis, in aperto agro singuli iuuenes sisterentur, eumq; meliorem esse Zemen aduersi annuerent, qui suę partis colligatum iuuenem celerius liberaret. Sancito fœdere iuuenes alterne vinciunt duos, Cõmendatoriani aduersum, aduersi vero Cõmendatorianum, ter idem tentasse inquiunt, terq; inuocatum sui Zemis dæmonẽ ad ligatum ex aduerso accurrisse utroq; vincto inspectante. Sed proclamante Commendatoriano assuetam appellationem Sancta Maria, adiuua me Sancta Maria adiuua me, aduentasse illico candidatam Virginem, & fugato dæmone, imposita virga, quam manu gestabat, in Comendatoriani vincula solutum subito fuisse ante alterius oculos Cõmendatorianũ, transisseq; in aduersum ea vincula, quibus erat Commendatorianus ab hostibus innodat9, ita q̃ hostes reperierint liberatum aduersę partis iuuenem, suum vero duplicibus astrictum vinculis. Sed neq; his contentos referunt, hostes præstigiis nanq; id agi humanis arguunt, nõ melioris numinis aduenientis potestate. Vt igitur viri graues ætate ac moribus pollentes ab vtroq; populo quatuor assint in prospectu ligandorum iuuenum, qui an fraus insit, nec ne, diiudicent, expostularunt hostes. O simplicem, ô puram animorꝫ benignitatem, ô auream, ô beatam simplicitatem, annuit hostium postulatis cum suis familiaribus Commendator ea

Mira de religione cubensiũ.

Ancisus honorifice suscipitur.

Mira simplicitas incolarum.

Precium quo deus & superi emũtur. Miracula pugnę tempore.

Nota lector q̃ta sit pure fidei vehemẽtia.

Inaudita fiducia de Beata Virgine.

fide, qua petisse salutē sanguinis alluuie valetudinariā, qua Petrum, cuius tu Beatissime Pater vicem geris, siccis pedibus viso Dño fluctus calcasse didicimus. Fœdus iacitur. Vinciuntur iuuenes, viris grauibus octo astātibus, statuto limite locātur. Dato signo suū quisq; Zemen appellat, in auxilium vocat, aduētante sui Zemis dæmonē caudatum, hiatu vasto dentatum, cornutū, Zemen ipsum manufactū ęmulātem, & ligati & spectātes cernunt volentē e vinculis iam soluere sibi dicatum iuuenē. Ad proclamātis Cōmendatoriani vocē præsto fuit Beata Virgo, viris grauibus protētis oculis ad rem tendētib⁹ animū, assueta facit virga in aduersum, fugato dæmone, trāsilire sui cliētis vincula. Perculsi tāto miraculo Cōmendatoris hostes, Virginis Zemē suo Zeme digniorem esse fatētur. Eius rei argumētū est, quod audito Christianorū appulsu ad eas terras, Pagani Cōmendatori finitimi, qui cum eo capitalia odia exercuerant, & sæpe cōflixerant, oratores ad Ancisum miserunt rogatū vt sacerdotes ire iuberet, qui eos baptizarent. Duos quos secum habebat Ancisus propere mittit. Cētum triginta vno die ex Cōmendatoris quondā hostibus, tunc amicis & affinib⁹ baptizarunt. Gallinaceū genus apud hos incolas nostrorū industria coaluisse diximus. Quicunq; ad baptismū confluxerat, sacerdotibus gallinā offerebat aut gallum, caponē haud quaquā. Neq; enim, vt capones efficiant, castrare pullos adhuc didicerunt. Salsos etiam pisces & ex pane recentes afferebat quisq; placentas vna cum altilibus. Redeuntes ad littus sacerdotes illos sex homines ex baptizatis muneribus onusti comitati sunt, quib⁹ lautum pascha peregerunt. Ante Lazari nāq; Dominicū diem biduo tantū ex Dariēne discesserāt, & vltimū Cubæ angulum cuneatū ab Oriēte Hispaniolæ vicinū eo tēpore abradebant. Cōmendatoris rogatu relictus est apud eum vnus e sociis libens tamē, nō alia de causa, quā vt ipsum ditionariosq; suos & finitimos si accesserint, Angelicā salutationem edoceat. Arbitrātur nāq; se maiori curæ fore numini Deiparæ Virginis, quo plura eius orationis verba didicerint. Assensus est Ancisus Cōmēdatori, & his actis iter suū ad Hispaniolā, cui iam proxim⁹ erat, prosequutus est. De hinc ad regem in Valladolæto morātem se contulit, vbi mecum versatus est familiariter, & in Vaschum Núnnez gladiatorē acriter cōcitauit, promulgataq; fuit in eum aduersa sentētia Anciso procurante. Hæc volui Beatissime Pater de incolarū religione recensuisse, quæ nō ab Anciso solum verū etiam a pluribus aliis autoritate pollētibus viris scrutatus sum. Quo intelligat Beatitudo tua, quā docile sit hoc genus hominum, quāq; facilis pateat eis ad nostræ religionis ritus imbuendos aditus. Nequeunt ista fieri repente. Paulatim ad Christi legem Euangelicā in cuius culmine sedes, trahētur omnes, & tui gregis oues multiplicatas indies magis ac magis Beatissime Pater intelliges. Iam Darienenses procuratores repetantur.

Baptizant Cōmēdatoris hostes perculsi miraculis.

Quę munera baptizātibus obtulerunt.

Vaschus cōdemnatus.

Apostrophat ad pō.

¶ Caput septimum.

EST AB DARIENNE Ad Hispaniolam octo dierum & interdū breuior, si flauerint in puppim placidi venti, nauigatio. Eam vix centū dieb⁹ procellarum causa procuratores peregerunt. Paucos nanq; dies in Hispaniola cōmorati mādatis Almirāto & gubernatoribus expositis, paratas ipsis adeuntibus mercatorias naues, quæ frequentes ad Hispaniolā eunt & redeunt, ascēderunt. Nec ante Kalendas Maii alterius anni ab eorū discessu ex Dariēne ad curiam profecti sunt. Duo igitur Darienensium procuratores Quicedus & Colmenares mense Maio anni. M.D.XIII. curiam ingressi sunt. Ioānes vero Fōseca (cui ab initio curandæ negociationis huius fuit onus demandatū, quē ob fida in Reges obsequia in Pacēsem, de hinc Cordubēsem, post Palantinū & vna Rosanū Antistitem alii Pōtifices, nūc tua Sāctitas in Burgēsem erexistis, & quia sit regiæ domus Capellanus maior & cōsiliarius, indulti Regii cruciatæq; Regibus contra Mauros cōcesse, generalē cōmissarium creastis,) venientes Quicedum & Colmenarē ab orbe diuerso a gentibus nudis, a terris alias ignotis suscepit honorifice. Burgēsis ergo Antistitis patrocinio Quicedus & Colmenares a Catholico Rege audiuntur. Quæ attulerunt Regi Palatinisq; omnib⁹ auditu grata fuerunt ob rerū nouitatē, & apud me sæpe contubernali sunt. Darienensis aeris inclemētiam horū vultus testantur. Flauescunt nāq; similes ictericis & turgescunt, sed ipsi præteritæ id ascribunt egestati. Ab iis procuratoribus & Anciso Zamudioq; altero etiā Baccallario iurisperito qui Baecia dicebatur, & terras illas peragrauerat, & a Vincētio Annez nauium patrono littorū om

Qñ nunciĵ Dariēnēses curiā ingressi sint.

Fōseca ad ministrator

nium illorum perito, & Alfonso Nigno multis præterea gregariis, qui ductu eorū eas oras adnauigauerant, quæcūq; gesta sunt intellexi. Nullus nanq; ad curiam rediit vnq;, qui nō fuerit delectatus & voce viua & scriptis mihi, quæcunq; ipsi didicissent, patefacere. Ego vero e multis quæ quisq; mihi recēsuit prætermissis memoratu minime dignis illa tantum colligo, quæ meo iudicio satis factura historiæ amatoribus arbitror. In tanta quippe rerū magnitudine multa necessario emergunt, quæ ne nimis longa texatur oratio prætereunda iudico. Sed ad effectum, quē procuratorum aduentus pepererit, veniamus. Priusq; ii procuratores aduentarent fama relatum erat primarios illos præfectos Nicuésam & Fogedam Ioānem etiam à Cosa tanti momenti virum, vt Regio diplomate nauium magister appellatus sit regius, in fœlici sorte periisse. Dissidereq; inter se paucos illos superstites in Dariéne ita vt neq; trahendis ad fidem nostram simplicibus illis gentibus studeretur, neq; de vestiganda natura terrarum curā gererent. Fuit consilium mittere ducē, qui rem deperditam sublato imperio iis qui iniussu Regio imperium vsurpauerant, restitueret. Eligitur ad prouinciam hanc capessendam Petrus Arias Abulensis, ciuis autem Segouiensis, cui est inter Hispanos antonomasice nomen inditum iustatori, quia egregius fuerit a iuuentute hastilusor. Vulgato per procuratores Dariennenses in Curia quanti momētī res sint, tollere Petro Ariæ ducatū e manibus multi apud regem pertinaciter institerunt. At Capellanus maior Burgensis Antistes cuia interest, vti iā diximus, huic negocio laboranti præbere remedia, regem adiens re intellecta his verbis compellauit. Quandoquidem Petrus Arias fortissimo rex catholice tuæ Maiestati sub incerta spe lucri per certa discrimina trahendam obtulit vitam, sciamusq; longo experimento militibus regendis aptum esse, sed in Africanis certaminibus præcipue, in quib⁹ se gessit vti strenuum decet militem, & sagacem militię præfectum oportuit, impiū fore iudicarem si cuiusq; alteri⁹ auaricia tantum excitati causa hic exautoraret. Eat vir bon⁹ iste dextris auibus, eat tuæ maiestati fidus alumnus in Regia educatus a teneris. Ex Burgensis igitur Episcopi consilio Rex Petri Ariæ cū amplioribus mādati firmauit electionē. Mille ducentos bello aptos milites stipendio Regio Burgensis Episcopus conscribit Petro Ariæ. Ex iis pleros q; duxit e curia, discessitq; ex Valledoleto circiter Calendas Octobris anni tertii decimi supra quingentesimū a millesimo, Hispalim vrbem vulgo Siuillam appellatam multitudine ciuium & opulentia insignem, profectur⁹, vbi per Regios magistratus & militum supplementum, & commeatus, reliqua etiam ad rem tantā facientia sunt illi tribuenda. Habet enim rex in ea vrbe ad Oceanea tantum negocia domū erectam, ad quam euntes redeuntesq; negociatores cōfluunt, de iis quæ ad nouas terras important, deq; auro inde relato rationem præbituri. Domum vocant Indicæ contractationis. Reperit Petrus Arias Hispali cōacta iuuenū duo milia amplius. Auarorū etiā senum non exiguum numerum. E quibus multi sese Petrum Ariam propria pecunia sine stipendio Regio secuturos obtulerunt. Sed ne nimium destinata nauigia onerarētur, neue commeatus aliquando deficerent, traiiciendi libertas ablata est. Est præterea cautū ne alienigena quisq; iniussu regio commisceatur Hispanis. Propterea fui admiratus Aloisiū quēdam Cadamustum Venetum scriptorem, rerum Portugalensium ita perfricata fronte scripsisse. De reb⁹ Castellanis fecimus, vidimus, iuimus, quæ neq; fecit vnq; neq; Venet⁹ quisq; vidit. Ex tribus meæ Decadis primis capitibus, ad Cardinalem Ascaniū & Arcimboldum, quibus eram conterraneus, quādo illa fiebant, scriptitata, ea excerpsit & suffuratus est existimans nostra nunq; proditura in publicum. Potuit & forte apud oratorem aliquem Venetum in ea capita incidisse. Celebres nanq; uiri ab illustrissimo senatu illo missi sunt ad Reges hos Catholicos, quibus ego ipse illa ostendebam libens, vtq; exemplaria ab eis caperent facile assentiebar. Vtcunq; sit bonus vir Aloisius Cadamustus alieni laboris fructū sibi studuit vendicare. De Portugalensium inuentis, quæ quidē admiranda sunt, an visa, vti ait, annotauerit, an ab alterius eodem modo vigiliis subtraxerit, nō est meum vestigare. Viuat & ipse Marte suo. Nullus ergo mare conscendit in ea militum copia, qui non fuerit a regiis magistratibus conscriptus. Censiti tamen sunt extra ordinem plæriq; inter quos & iuuenis quidam nomine Franciscus Cotta cōterraneus meus, sed adepto meo supplicatu diplomate regio, quo vt illum aduenā cum Petro Aria traiicere sinerent, magistratibus imperabat. Aliter haudquaq; licuisset. Eat ergo Cadamustus Venetus & se cūcta vidisse scribat, cum sex & viginti annorum, quibus huic Catholico regi nō male gratus semper astiti, autoritas uix valuerit ad impetrandū de transitu aduenę diploma. Ex Genuensibus aliquibus,

Petr⁹ Arias eligitur mittēd⁹ ad Dariené.

Burgensis fauet Petro Arię.

Virt⁹ Burgensis.

Militū designatorum numerus.

Indice cōtractatiōis domus.

Furtum cadamusti.

Miranda Portugaensiū. Nō licet aduenis iniussu Regio nouas terras adire.

sed quidem paucis ob Almirantū primi earum terrarū repertoris filium ea impenditur venia. Cæteris minime. Cōscendit igitur mare Petrus Arias per Betim Hispalim interluentē secūdo flumine circiter anni principium. M.D.XIIII. sed male auspicato soluit. Tāta classem eam tempestas adorta est, vt naues duas discerpserit. Et e reliquis deiicere in mare cōmeatuū partem ad naues exonerandas fuerint coacti. Superstites ad Hispana littora retrocesserunt. Sed illico a Regiis magistratibus refecti remissi sunt. Prætoriæ nauis iussu Regio magister nauclerus erat Ioānes Vesputius Florētin9 Americi Vesputii, de quo supra, Nepos, cui patruus hæreditariā reliquit artis nauclerīæ graduūq; calculi peritiam. Secundioribus ventis ex Hispaniola relatū est Oceanū illos suscepisse. Veniens nāq; nundinaria nauis iam captare volētes Hispaniolæ vicinas insulas eos offendit. Interea tamē dum stimulatores mei Galeacius Butrigari9 & Ioānes Cursius tuæ Sāctitatis studiosissimi, paratum se habere tabellarium, qui nostras has Oceaneas male comptas Nereides sit delaturus ad Beatitudinem tuā, ne tēpus teram9 in cassum, plæraq; alia postergata, memoratu digna, tamē iudicio meo licet nō locata suis sedibus recensebo. Petrus is Arias ductor vxorē habet cui nomē est Helisabetha Boadilla ex fratre neptem Boadillæ Marchionissæ a Moia, quæ vrbē Segouiam Fernādo & Helisabethæ regibus, Portugalēsibus Castellā inuadentibus, tradidit. Vnde vires ad resistēdum primo, de hinc ad bellū aperto Marte Portugalēsibus inferendū propulsandosq; ipsos sumpserunt, ob thesauros quos ibi Henrricus Rex Helisabethæ Reginæ frater coegerat. Bello & pace Marchionissa hæc dum viueret, virilem ostendit animū, & eius cōsilio præclara multa gesta sunt in Castella. Hui9 est neptis ex fratre Petri Ariæ vxor. Ani tam magnanimitatē neptis æmulata, discedere ad ignotas orbis oras & vastos terrarū pelagiq; discursus parātem se maritum, his verbis cōpellat. Dilecte cōiux, Martiali iugo nos fuisse a iuuentute nostra cōiunctos hac lege arbitror, vt vna nō seiunctim vitam ageremus, quacunq; te fata trahent, siue per vndosos Oceani furores, siue per horrenda terrarū discrimina comitem me tibi futurā scito, nullum mihi potest periculū imminere adeo atrox, nullū genus mortis occurrere, quod mihi nō sit multo lenius perferēdum, quā a te tāta locorū intercapedine me semotam viuere. Emori semel satius est, & in mare piscibus, aut in terrā Canibalibus vorādam proiici, quā cōtinuo luctu & perpetuo mœrore nō maritū, sed mariti litteras expectādo contabescere. Mea est hæc nō temerarie, nō ex tempore, nō fœmineo raptu excogitata, sed mature librata sentētia. Vtrū malis eligito, vel iugulū mihi gladio impete, vel meis postulatis assentire. Nec filiorū quos deus nobis præstitit, (quatuor enim mares & fœmellas totidem relinqbant,) vel momento me retardabunt. Auitas illis & dotales opes, quibus queant inter sui ordinis equites vitā agere relinquemus. De cætero nil mihi curæ. Hęc vbi virilis animi matrona disseruit, videns maritus fixum vxoris animū ad ea perficiēda, quæ dixerat, cōtraire postulatis minime ausus est, sed vxoris tantæ propositū cōmendauit. Secuta est ergo vti suū Ipsycrateia scissis crinibus Mithridatē. Amat viuū hæc, vti mortuū Alicarnassea Caria, Mausolum suū Artemisia. Intelleximusq; non infirmiore pectore Oceanea murmura Helisabetham Boadillā generosam molli pluma, vt est in prouerbio, educatam perferre, ac maritum aut e nautis inter marinos fluctus educatis quenquā. Sunt & alia e postergatis quæ referam. In prima Decade mentio facta est nō vulgaris de Vincentio Annez Pinzono. Is Christophoro Colono Genuensi, postea Almiranto in prima nauigatione fuerat comes, per se & pecunia sua, postmodū cum diplomate ac venia regia, vti est in Decade, vno tantū nauigio explorauit. Anno priore a discessu ducum Nicuesæ & Fogedæ, iterum tertio tractus illos percurrit ex Hispaniola. Hic Vincētius Annez Meridionale Cubæ latus vniuersum ab Oriente perlustrauit ad Occidentē, & Cubam a multis ad ea vsq; tēpora ob suā longitudinē continētem putatā circuiuit, itidē & alii plures se fecisse aiunt. Vincētius Annez cognito iam experimento patēti Cubam esse insulā, processit vlterius, & terras alias ad Occidētem Cubæ offendit, sed tactas prius ab Almiranto. Quare implicitus noua terra, in læuam cōuersus, illius terræ littora per Oriētem abradēs, Beraguæ, Vrabæ & Cuchibacoæ sinuū fauces trāsgrediens, ad regionē quā diximus in Decade Pariā appellari, & Os draconis, nauim suā qua vehebatur applicuit, ingressusq; est vastum sinū a Colono tactum, dulciū aquarum & pisciū copia insularūq; multitudine celebrem, ab Oriēte a Curiana distātem milliaria. cxxx. circiter, in quo tractu sunt mediæ Cumaná & Manacapána, quibus principatū de margaritis plæriq; donāt nō Curianæ. Facti certiores de nostrorū aduētu regionis ei9 Reguli, qui Chiacones vt in Hispaniola Caccichi appellātur, exploratū mit

Discessus Petri Ariæ ex Hispania. Graui tēpestate quassat.

Galeati9 & [Cur]cius scribere fecit.

Laus Marchionissæ Boadillæ.

Oratio vxoris Petri Ariæ.

Virilis animus in fœmina.

Sequit maritum vxor.

Circūuelificata Cuba.

Discursus Vincentii Annez.

tunt, quae gens haec noua sit, quid ve noui afferat, quid velit, atq; vna lintres vniligneas quę monoxyla esse diximus in Decade, vti de canois Hispaniolae parari iubēt armatas. Lintres istī Chicos appellant. Stupuerunt quippe visis eius nauis protentis velis, neq; enim ipsi velis vtuntur vllis, & si vterentur, exiguis vti opus esset ob lintrium angustiam. Suis ergo monoxylis pluribus ad nauim vectis sagittis ausu temerario nostros adhuc spondarum repagulo vti moenibus tutos configere aut perterrefacere existimarunt. Nostri bombardas in illos excutiunt quarū tonitribus & vasta strage, quando feriebant, attoniti sese ipsi profligarunt. Dispersos & fugientes nostri per nauis cymbam seruitoriam assequūtur, & trucidant quosdam, plures capiunt. His intellectis & tormentorum mugitibus auditis, Reguli oratores ad Vincentium Annez mittunt veriti vicorum suorum direptionem & hominū internitiem, si descenderent irati ex naui. Pacem orant quantum per signa & nut⁹ colligere possunt. Neq; enim verbū vllum nostri se intellexisse fatentur. In pacis optatę signum nostros egregiis muneribus donarunt, vtpote auri trib⁹ millibus ponderis eius, quod nummum Castellanum vocari dixim⁹, vulgo pesum appellatum, & pleno masculi thuris prę̄stantissimi ligneo dolio librarum octuncialium circiter bis millium sexcentarum, quare thuris feracem esse terram cognouerunt. Neq; enim incolis Pariae cum Sabaeis est quicquam commercii, quippe quibus nihil penit⁹ notum est extra sua littora. Cum q; auro, & thure, & pauonibus patriis a nostris tamen dissimilibus, colorum varietate foeminas viuas ad sobolem nouarum volucrum procreandam in Hispania & e masculis numerum ingentem ad pręsentem edendi vsum praebuerunt. Supellectilia etiam gossampina quaedā ad domorū ornatum pro aulaeis miris modis & coloribus diuersis laborata, quibus erant pendula sparsim per fimbrias appensa aurea Tintinabula id genus, quod vulgus Italū vocat sonaglios, Hispanū cascaueles, loquaces quoq; psittacos variis coloribus quotquot placuit asportare, est nanq; psittacorū apud Parieses nō minor copia quā apud nos palumbium aut passerculorum. Hos incolas omnes genu tenus mares, foeminas surarum tenus gossampinis vestib⁹ amictos simplicibus repererunt. Sed viros more Turcarū insuto minutim gossipio ad belli vsum duplicib⁹. Dico gossipiū id lanuginis genus quod alias bombycinū appellatione vulgari Itala dixi. Ascripturi ne sint ignorantiae, an incuriae plaeraq; similia Latinissimi viri qui Adrianum incolunt aut Lygusticū, si ad eorum manus nostra deuenerint aliquando, vti primam Decadem vidimus nobis inconsultis impressorum prelis suppositam, neutro cruciari statuo ad summum, voloq; sciant me Insubrem esse, non Latium & longe a Latio natum, quia Mediolani: & lōgissime vitam egisse, quia in Hispania. Idem velim dictum genuinis Adriaticis siue Lygusticis Latio propioribus de Bergantinis, de Carauellis & Almiranto Adelantatoq; vulgari appellatione Hispana. Me quippe nō latet Graecissantes Architalassum, Latinissantes simul & Graecissantes Nauarchum hos, Pontarchum illos garrire dici debere magistratus eius principem. De caeteris huiusmodi idem, dummodo tuae Sanctitati satisfactum iri credam hac simplici mea de tantis inuentis narratione. His iā omissis ad Pariae regulos redeamus. Hos reperit Vincentius Annez esse apud Parienses tanq̄ annuos rectores vicorum primarios tantum, quos caeteri siue bello siue pace sit agendum, sequuntur. Vicos habent structos in ambitu sinus illius vasti. Ad nostros cum muneribꝰ venisse e regulis quinq; referunt, quorum nomina hic inserere statui ad tantae rei memoriam Chiaconū, Chiauaccham (Chiaconos nanq; suos optimates vno nomine appellant) Chiaconum Pintignanum, Chiaconū Camailaba, Chiaconum Polomum, Chiaconum Pot. Sinū eū ab Almiranto Colono primo repertū, vocant Baiam natiuitatis, quia natalis Christiani die fuerit eum ingressus, praetereundo tamen sinu non perlustrato. Baiam Hispanus vocat sinum. Icto foedere cum illis Chiaconis, Vincenctius Annez institutum iter suum ꝓsequens ad Orientem regiones inuenit aquarum crebra illuuie desertas & stagnantia magnis tractibus loca. Nec destitit a proposito donec terrae illi⁹ longissimę cuspidem attingit, si cuspides appellare licet cuneos aut frontes acutas vel promontoria marinas terras terminantia. Ea cuspis Atlantem videtur velle impetere. Illam quippe Affricae partē spectat, quę a Portugalensibus Caput bonae sperantiae dicitur, Atlantici montis squalentia in Oceanū protēta ꝓmontoria, sed Bonae sperantię caput gradus Antarctici colligit quatuor & triginta, cuspis autem illa septem tantū. Puto terram hanc esse, quā apud Cosmographię scriptores Atlanticam dici magnam insulā reperio sine vlteriore de illius aut situ aut reb⁹ exploratu, & quan d oquidem in huius terrae marginem primū ab Herculeo freto incidimus, non

Fer⁹ impet⁹ agrestiū in nostros.

Profligant ab incolis

Thurifera regio.

Varij pauones.

Psittacoꝝ multitudo varia.

Protestatio d nouis nominib⁹.

Adagium.

Aduct⁹ regulorū ad nostros.

Regulorū nomina.

erit alienum a re si pauca disseruero, quæ dissidium forte parerent, nisi socer & gener essent inter Fernandum regem Catholicum & Emanuelem Portugalliæ regem. Dico Portugalliæ, non Lusitaniæ, vti multos audio literarum non ignaros, qui falluntur non mediocriter. Nam si est Lusitania, quam egregii Cosmographi Ana & Duria fluminibus includūt, quota est portio Lusitaniæ Portugallia?

Fallitur q̄ Portugalliā Lusitaniā appellāt

Caput octauum.

DIVENTE Ioāne Rege Portugaliæ Emanuelis in præsentiarum regis & sororio & prędecessore, exorta est acris inter Castellanos, & Portugalleses contentio de iis inuentis. Sibi deberi nauigationes Oceani vniuersas arguebat Portugallensis, quia prior & fere ab immortali memoria Oceanum tentare ausus sit. Castellani vero quæcunq; deus, ministra natura, in terris formauerit ab initio rerum fuisse hominibus cōmunia, proponūt. Propterea licere cuicq; illa occupare, quæ Christianis habitatoribus vacua repererit. Dum ita in confuso res tractaretur, pars vtracq; pacta est, vt a Sūmo Pontifice decernere tur quid iuris. Futuros se obtemperātes Pontificiæ sanctioni fide iubent vtrincq;. Res Castellæ tunc Regina illa magna Helisabetha cum viro regebat, quia dotalia ei⁹ regna Castellæ sint. Erat Regina Ioāni Regi Portugalliæ cōsobrina, propterea facilius res est cōposita. Ex vtriusq; partis igitur assensu lineam ex plumbata bulla Sūmus Pōtifex Alexander sextus illis a Septētrione ad Meridiem, extra earum Insularū quas vocant de Cábo Verde paralellos, ad Occidētem leucas centum diametro tetendit. Alexādri nācq; sexti Pōtificatu res hæc in contentionem venerat. Intra iactam lineam, licet negent nōnulli, cadit eius terræ cuspis Sancti Augustini caput appellata. Propterea nō licet Castellanis figere pedem in eius terræ initio. Regressus ergo inde est Vincētius Annez habito ab incolis quod Ciámba prouincia ferax auro ad aliud latus mōtium altorum, quos ante oculos habebant ad Meridiē iaceret, & e captis in sinu Pario qui aperte Castellanæ est ditionis, abduxit quosdā ad Hispaniolā Almirā tocq; iuueni reliquit, vt nostra discant idiomata, quo interpretum postea loco vti possint ad secreta regionum illarū exploranda, ipsæcq; ad Curiā venit impetraturus a rege, vt bona ei⁹ venia liceat sibi nomen sumere gubernatoris insulæ Sancti Ioānis, quæ ab Hispaniola tractu distat leucarum quincq; & viginti tantum, quoniā in ea gigni aurum primus ipse Vincētius Annez patefecerit: ab incolis diximus in Decade prima Burichénā appellari hanc insulam. In ea insula gubernator erat Christophorus quidā Comitis Camignæ Portugallensis filius. Hunc vicinarum insularū Canibálles cum Christianis omnibus trucidarunt, præter episcopum & familiares eius, qui sese templo & templi ornatibus derelictis in tutū receperunt aufugientes. Episcopos nancq; iam quincq; supplicatu regio tua sedes Apostolica Beatissime Pater nouos erexit. In vrbe primaria Sācti Dominici in Hispaniola fratrem Garsiā de Padilla diui Frācisci regularē. In Cōceptiōe oppido doctorē Petrū Xuarez de Deza & in insula Sācti Ioānis Licentiatū Alphōsum Māsum, ambos diui Petri institutionis obseruatores. Quartum fratrē Bernardū de Mesa nobilē, genere Toletanū, cōcionatorem, Dominicū, assecla in Cuba insula. Quintum Ioānem Cabedū & eundem Frāciscæ ob seruationis pulpitarium cōcionatorē tua Sāctitas vnxit vt Dariēnēsibus præsit. Repēdent propediem Cari'bes debitas pœnas. In illos ibitur, præcipue quia patrato illo nefario scelere post menses aliquot reuecti ex vicina Sāctę Crucis insula, Caccíchum nostris amicum & familiam eius vniuersam trucidarunt comederuntq;, vico eius funditus euerso, nacti occasionē qđ regulus ille violato iure hospitii Cari'bes septē cōficiēdarū Canóarū magistros apud eum relictos vt Canóas quasdā cōstrueret, quia proceriores arbores ad ea Monoxyla formanda insula Sācti Ioānis nutriat, quā eorū insula Sancta Crux cognominata interfecerint. Cari'bib⁹ his adhuc in insula manētibus e nr̄is plærīcq; traiicientes ex Hispaniola in eos inciderunt. Re intellecta per interpretes incipiunt a Cari'bibus velle de tanto facinore rationem exigere. Illi autē arcubus & venenatis sagittis in nostros directis trucib⁹ & toruis vultibus nostris edicunt ne vim tentent, ni sinistris auibus venisse velint. Nostri venenatas sagittas veriti, necq; enim parati ad certamen venerant, signa pacis dant. Cur vicum euerterint, & vbi nā sint regulus & eius familia interrogati Cari'bes respōdent se vicū deleuisse, regulūcq; & familiā eius in frusta sectos comedisse in suorū septem opificū vindictam, in com

Cōtētio inter Castellanos: et Portugallenses.

Diuisio maris inter Castellanos: & Portugalenses.

Interficit Christophorus Cagmia

Quicq; epī noui in terris nouis.

positosq; fasces illorum ossa seruari ad opificum vxores & filios deportāda, quo intelligant non iacere inulta maritorum & parētum corpora, fascesq; ossium nostris ostēderunt. Stupidi tanto facinore nostri rem dissimulare coacti cōticuerunt, neq; incusare aut coarguere Canibáles ausi sunt. Ex his & huiuscemodi multa eueniunt quotidie, quæ ne sacras aures tuæ Sanctitatis hisce cruentis narrationibus inficiam, prætereo. Satis euagatum est Beatissime Pater extra Beraguensem & Vrabensem regiones instituti nostri primarias nutrices. prætermittemus ne quæ sit Vrabēsium fluminum amplitudo, quæ profunditas, quidue ipsa, quidq; ablutæ ab eis terræ gignant, deq; terræ magnitudine ab Oriente in Occidentem ac latitudine a Meridie in Septētrionem, quid ve credatur de ignotis adhuc in ea, minime quidē Beatissime Pater. Vrabam igitur repetamus, & a nominibus prouinciarum recenter impositis exordiamur, prouinciasq; liceat appellare quia procul victæ Christianis parent.

Caput nonum.

Noua noīa prouinciar.

BERAGVAM Statuerunt Castellam auriferam, Vrabam vero Andaluziam nouam appellari, & veluti ex insulis pluribus Hispaniolam in quā multæ deductæ sunt Coloniæ in caput insularum habitandam elegerunt, ita in immēsis Pariæ tractibus in duabus regionibus Vrabá & Beragua statuta est mansio, vt ad eas tanquā ad portus vagaturi sese recipiant fessiq; & rerum indigentes sese queant ibi reficere. Sata iam in Vraba & hortensia omnia mirifice coalescunt. Nōne hoc admiratione dignum Sanctissime Pater, omniū rerum sementes taleas quoq;, surculos, & calamos, propagines etiam aliquarum arborū ad eas terras, vti de quadrupedibus & altilibus diximus, important. O mira vbertas, a iacto semine cucumerū & huiuscemodi rerum ad diem citra vigesimū fructus eorum colligunt. Caules, betas, lactucas, borragines & hortensia his similia intra decimū. Cucurbitas vero & melones decerpunt intra octauū & vigesimū a sementis fatione. De taleis & surculis arborum nostratium per seminaria & scrobes satis, & calamis in ramulis patriarum, quæ consonent, insertis, eadē referunt celeritate fruticare qua diximus de Hispaniola. Arboreos natiuos fructus habent Darienenses multiformes & variorum saporum ad vsum humanum salubres, e quibus est consilium præstantiores describere. Guaiánam colunt arborem, quæ fructum parit citrorum generi quos vulgus limones appellat persimilē sapore acro dulci cōmixto. Nucibus etiam pineis abundant & palmarū variis cariotis iis quæ nobis notæ sunt grandioribus, sed minime aptis ad esum ob austeritatem, palmulas steriles, quæ tamen ipsæmet eduntur, & folia creant ad scoparū vsum, passim ac sponte sua nasci certum est. Guarauaná vero, quæ aurea mala ferente arbore procerior est, fructum gignit magnū malum citreum æquātem. Est & alia arbor castaneæ ferme similis, hæc ficum grandiorem fructu suo æmulatur, sapore dulci & salubri. Mameis est arbor alia, quæ fructum producit aurei mali magnitudine, sapore melone optimo haud insuauior. Guananalá fructum dat cæteris minorem, sed odoriferum aromatice & super omnes sapidum. Houos est alia quæ prunis per similem generat fructum & forma & sapore, sed aliquanto grandiorem, hanc mirabolanum esse pro certo habent. Est Hispaniolæ arbor hæc adeo peculiaris, vt eius fructibus porci saginentur, neq; cum maturescunt retinere illos aut regere subulci queant, quin ex eorum ferula elapsi siluas earum arborum altrices sparsim petant, vnde multitudo ingens siluestris effecta est. Propterea suillas aiunt carnes arietinis esse in Hispaniola saporosiores salubrioresq;, nemini nanq; dubium est quin varia ciborū genera variam carnibus edendis vim gustumq; longe alium ingenerent. Alium fructū se inuictissimus Rex Ferdinādus comedisse fatetur ab iisdem terris aductū, squāmosum, pinus nucamentū aspectu, forma, calore æmulatur, sed mollicie par melopeponi, sapore omnem superat hortensem fructum non enim arbor est, sed herba carduo persimilis aut acātho. Huic & rex ipse palmā tribuit. Ex iis ego pomis minime comedi, quia vnum tantum e paucis allatis reperere incoruptum, cæteris ex longa nauigatione putrefactis. Qui in natiuo solo recentia ederunt, illorum cum admiratione suauitatem extollunt, effodiunt etiam e tellure suapte natura nascentes radices, indigenæ Batátas appellant quas vt vidi Insubres napos existimaui, aut magna terræ tubera. Quocūq; modo cōdiātur assæ vel elixę nulli crustulo aut alio cuiuis edulio cedūt dulcorata mollicie. cutis aliquāto tenatior q̄ tuberib⁹ aut napis terreiq; coloris, caro cādidissima. Serūtur etiā

Mira soli vbertas.

Arborum & fructuū nomina.

&colũtur in hortis vti de Iucca diximꝰ in Decade prima. Comedũtur & crudę. Viridis castaneæ gustum cruda imitatur, est tamen dulcior, sed de arboreis & hortensibus vegetatiuisq; aliis iam satis, ad sensitiua veniamus. Terræ illius horrentes saltus depascunt, præter tigres & leones cæteraq; nobis iam nota animalia, vel saltem ab egregiis autoribus descripta, monstrosa plura. Sed animal vnum præcipue procreat, in quo natura studuit sese mirã artificem ostendere. Id est corpore bouem æquans, promuscide armatum est elephantina non elephas. Bouino colore non bos, equinis vngulis non equus, auriculis etiam elephantinis sed minus patentibus & demissis, quã cæterorũ tamen animalium patẽtioribus. De animali ferente secum natam sobolem in vterali crumena scriptorum nulli meo iudicio noto, quod serptim arboreis depascitur fructibus, in Decade satis, quã puto ad tuæ Sãctitatis manus, priusquã id rerum culmẽ adipisceretur, deuenisse. Quãdoquidem e meis latebris impressa euasit. Quid vero de fluminibus Vrabensibus restet referamus. Dariem angusto in sinum Vrabensem deuoluitur alueo. Monoxylorum prouincialiũ vix patiens & vicũ quem habitãdum elegerunt præterlabitur, sed fluuiũ in angulo sinus quem diximus a Vascho per nauigatum reperere latitudinis esse stadiorum quatuor & viginti leucã dicunt, profunditatis etiã immensæ cubitorum puta ducentorũ amplius, per diuersa ostia in sinum cadere. Hũc vti legimus Histrũ in Põticum pelagus, & Nilum in Aegyptiũ defluere in Vrabensem sinum aiunt. Antonomasice Grãdem fluuiũ appellant, quẽ magnorũ esse ac multorum crocodillorũ nutritorem inquiunt, veluti de Nilo didicimꝰ. Ego præcipue qui Nilũ aduerso secundoq; flumine nauigaui Soldanum petens & ab eo rediens, quid propterea queam ex tot insignium doctrina & autoritate virorũ scriptis de Nilo colligere non intelligo. Duos nanq; Nilos, siue a lunæ mõtibus, siue solis, aut e squalidis Aethiopũ iugis vndecunq; fluere velint, aiunt naturã dedisse telluri irrigandæ, ad Septẽtrionem in Aegyptium sinum cadere vnum, in Oceanũ Meridionalẽ alterum. Quid hoc loco dicemus? De Aegyptio nihil ambigimus. Meridionalẽ aliũ Portugalẽses, qui per Nigritas & Melindos Aequinoctialem circulũ transmeant, in suis mirabilibus inuentis repererunt, & e lunæ mõtibꝰ ipsimet deriuari arguunt, esseq; Nili alueum alterum quia crocodillos generet, neq; alibi præterquã in Nili fluentis crocodillos gigni legerint. Senégam vocant fluuiũ Portugalenses. Nigritas is interluit Septẽtrionali ripa fortunatus, Meridionali arenosus horridus. Crocodillos passim emittit. Quid ergo referemꝰ de hoc tertio, immo & pene dixerim quarto? Crocodillos nanq; esse puto, quos armatos conchis testudineæ duriciei duce Colono Castellani reperere in flumine, quod dici de Lagartos supra memorauimꝰ. Dicemꝰ hos e lunę mõtibus oriri? haudquaquã Beatissime Pater. Crocodillos ergo posse alias præter Niliacas aquas producere iuniores nostri experimento didicere. Nõ enim hæc flumina e lunæ mõtibus scatẽt, neq; possunt cum Aegyptio Nilo aut Nigrito, siue Melindo quacũq; illi deriuẽtur eandem originẽ habere, quippe qui ex proximis defluant mõtibus, quos diximus a Septẽtrionali Oceano non magno discrimine mare aliud Australe dirimere. In Dariẽnis præterea & aliorum fluminum palustribus locis relictis ex alluuie aquosis, phasianos, pauones, sed non pictos, & multa volucrum genera a nostris dissimilia tam ad esum apta, quam ad demulcẽdum variis concentibus audientium aures nutriuntur. Sed aucupii imperitia Castellani nostri negligenter volucres insectãtur. Psittacorum etiã sub eodem genere species in stagnantibus illis locis innumerę garriunt. Sunt e psittacis qui capones æquent magnitudine, sunt & qui ne passerculum quidem superent. De psittacorum varietate in prima Decade satis. In huius nanq; vastæ terræ discursu Colonus ipse ad curiam & misit & tulit ex omni specie non paucos, quos omnibus vulgo licuit inspectare feruntur q; cotidie. Vnum restat Beatissime Pater dignissimum historia, quod mallem in Ciceronianas manus aut Liuianas incidisse, quã meas, tanti nãq; miraculi est apud me, vt implicatius reperiam in eius descriptione ingenium meũ, quã de gallinaceo feratur pulliculo stuppis inuoluto. Terræ illius latitudinem a Septẽtrionali Oceano ad Australe pelagus sex tantũ dierum esse diximus incolarum testimonio. Magnitudo propterea fluuiorũ & numerus hinc, illinc terræ angustia me trahunt in ambiguũ, qui fieri possit, vt intercapedine tam exigua dierũ trium a supremis corũ montiũ cacuminibꝰ dimetiẽdo, tot tamq; magna flumina diuertãt in hoc Septẽtrionale nõ intelligo. Credere nãq; licet ad Australes incolas totidem defluere, sunt hæc Vrabensia flumina exigua si plærisq; aliis comparentur. Aiunt se reperisse Coloni tempore Castellani & pernauigasse post illum, flumen, cuius hostium in mare cadens passuum asse

Animalia diuersa.

Latitudo & profunditas.

Nilꝰ duplex.

Senega alter Nilus crocodillos generans.

Volucrũ in ripis Dariẽni varietas.

Psittacorũ varietas.

Multa de fluminibus & mõtibꝰ.

Inaudita magnitudo fluminis

uerant esse paulominus centum mille in primis Pariæ littoribus, vti alias diximus, furibū do meatu in Oceanum ex altis mōtibus decidere prædicant, vt retrocedere mare etiam ex æstuans vim ventorum dico impulsum suo impetu & amplitudine cogat, neq; in magno eius spatio amari quicquā sensisse in aquis, sed potui aptas & suaues omnes inquiunt. Maragnonum appellant hunc fluuiū incolæ, adiacentes autem regiones Mariatábál, Camamórum, & Paricóram. Præter ea flumina quæ supra nominaui, Dariénem puta grādē Dabáibæ, Beráguése, Sācti Matthęi, Boii, Gatti & de Lagartos & Gairam, passim reperiunt alia multa qui peragrant ea littora. Deliberāti ergo mecum vnde sibi specus tanti capaces habeant hi montes littoribus adeo vicini & angusti sentētia incolarum, & vnde repleant vt humores tantos cogātur euomere, succurrunt varia. Magnitudo primū mōtium, altissimos quippe esse inquiunt. Aiebat & idem primus repertor Colonus, immo & aliud ipse differebat. Esse deliciarū paradisum in eorum mōtium culminibus, qui ex sinu Pario & Ore draconis apparent, sibi statuto persuaserat. Vastæ ergo mōtium moles vastos inesse specus multi capaces arguunt, sed vnde repleātur pensitādum est. Si dulciū aquarum omniū ex sententia multorum ita refluūt e mari flumina, maris ipsius ponderosa mole compulsa per terræ meatus, vti e meatibus ipsis scatentia videmus ad mare cursum dirigere, minus hic mirandum est quam alibi. Quia nullibi legimus adhuc duo maria huiuscemodi terram vllam tam angusto limite si vera ferunt incolæ circūserpere. Magnum quippe est a dextro latere Oceanum inquem sol vergit, a sinistro alium vnde nascitur forte nō cedentem, quia putant Indico mixtum, habere cubitantes. Tanta ergo mole grauata (si valet sententia) tellus ista nimirum cogitur tot aquarum voratus deglutire, deglutitos per patulos gurgites emittere. Sed si e mari sorbere humores terram negauerimus, fontesq; gigni omnes ex aeris conuersione in aquam intra montium cauernas stillantem assentiemur vti plærique autumant, autoritati magis eorū qui talibus innituntur rationibus caput flectemus, quā quod intellectus noster sit eius sententiæ capax. Couerti in aquam absorptum in cauernis mōtium aliquibus aerem non quippe recuso. Vidi nanq; ego ipse in Hispania e pluribus antris guttatim imbres decidere perpetuos, & inde collectas aquas per collium latera riuos demittere, quibus plantata in cliuis vineta oliuetaq; ac fruteta omnis generis rigabantur. Sed vno in loco præsertim testes habeo Illustrissimū Ludouicum Aragonium Cardinalem tuæ Sanctitatis obseruantissimū & Antistites duos Italos Episcopum vnum Bouiensem Siluiū Pandonum nomine, Archiepiscopum alterum cuius neq; nomen proprium recolo, neq; titulum didici. Granatæ nāq; nup e Maurorū potestate ereptæ agebamus, & nos omnes oblectandi animi gratia ad quosdam amœnos tumulos duxit, per quos suaui murmure riuus irrigans defluebat. Interea loci dum Illustrissimus noster Ludouicus salientes per arbusta riuo inhærentia volucres sagittis insectatur ego & Antistes vterq; cliuū ascendere statuim⁹, vt vnde riuus oriretur intelligeremus. Eramus nāq; cacumini mōtium illorum proximi. Succincti ergo riui vestigia sequentes antrum reperimus eiusmodi perpetuo imbre vberrimum, ex cuius aqua per frequentes guttas cadente in receptaculum in subiacētibus saxis manu cauatum riuus efficitur. Licet vulgo cōspicere & aliud rorans antrū in hoc celebri oppido Valladoleto, vbi nunc agimus in oppidani egregii viri iurisperiti cognomine licētiati de Villena ab oppidi mœnibus minus stadio distante viridario. Fateor igitur ex antrorum roratu per conuersionem aeris inter pendentium rupium cauernulas absorpti posse fontes alicubi generari. Sed naturā arbitror de tanta illuuie aquarum hac industria tenui generanda minime fuisse sollicitam. Consonant ergo rationes duæ ingenio meo, frequentium pluuiarum casus altera ob perpetuum ibi ver vel autūmum, quia sunt ita propinquæ Aequinoctiali circulo terræ illæ, vt vulgus non aperte dignoscat diei ac noctis discrimen toto anno, suntq; hæc duo tempora gignēdis pluuiis aptiora, quā grauis hyems aut æstas feruida. Altera prioris effectiua est huiuscemodi. Si porosum esse mare perq; poros ei⁹ Austris illos aperientibus, vapores quibus aquosæ nubes generentur, eleuari assentiemur, terram hanc oportet crebrioribus pluuiis madefieri, quā terrā aliam, si sit vti aiunt angusta, duoq; teneat immensa maria, quæ illam ita proxime sepiant, collateralia. Vtcunq; sit Beatissime Pater, nequeo tot viris eas terras frequentātibus nō credere, cogorq; illa, licet plæraq; videātur non verisimilia, referre. Propterea per hæc argumēta fuit consiliū discurrere, ne viri doctrina celebres hinc, illinc q̄rēdarū occasionū in aliena scripta studiosi nos ita hebetes esse diiudicent, vt nulla ratione media fidem facile præstem⁹ emergēti cuiq; narrationi. De im-

Argumēta d generatione: et fluxu aquarum.

De antris rorantib⁹.

Aragonius Cardinal. testis.

De antro licentiati de Villena.

petū tamen illo dulcium aquarum, qui obiectus pelago facit ostium adeo ingens, vti supra diximus, aquas existimo cadentiū multorum esse fluuiorū coactas, quę lacum ingētem effi ciant, nō autē fluuiū vnum, vt ipsi aiunt. Sed quia sint mōtes ardui, tantam esse puto vim de clinātium aquarum, vt impulsu stagnātium ea fiat conflictatio, & ne salsæ aquæ ingredian tur in sinum resistant. Surgent & forte alii, qui me tantopere fuisse admiratum mirabūtur, & subsannabunt dicētes. En quid pro miraculo hic recitat magna inesse flumina regionib⁹ illis? Nōne Italia suum creat Eridanū, fluuiorū regē ab autorib⁹ egregiis appellatum? Nō ne & regiones aliæ sua ingentia, vti de Tanai Gangeq; legimus atq; Histri fluentis quæ vin cere mare ita produntur, vt dulces haustus in quadraginta milia passuum liceat colligere. Iis satisfactum iri velim hac ratione. Padus Alpinos aggeres Gallias, & Germanias Panno niasq; secernentes ab Italia sibi habet, a tergo magna mole succosos, longoq; tractu Tici num & innumera alia bibens flumina tendit in Adriaticum, idem de cæteris. Flumina vero hæc plenioribus alueis e proximo, vti ex regulorū dictis nostri referunt lapsa cadunt in Oceanum. Sunt tamē qui amplissimā esse alibi, licet hic angusta sit, arbitrentur terram. Succurrit & alia causa, quam licet habeam pro inualida, scribere tamen eam statuo. Longi tudo forsan terræ ab Oriente protenta per immensum in Occidētem, si angusta est adiumē to erit. Quia sicuti legim⁹ Alpheum ab Elide in Siculā Aretusam per meatus subtermari nos occultos scatere, ita & posse montes illos productas adeo cauernas habere, vt longissi me distantibus terrarum cauernis respondeant, augeanturq; passim aquæ venientes aeris illa transmutatione quam diximus. Capiant & qui sano pectore aliena interpretātur, & qui subsannationibus inuigilant, rem vti malint. In hac re nescio quid vltra referam in præsen tiarum, quando aliter rem esse repererimus candide verum profitebimur. Quādoquidem de terræ huius latitudine tot tantaq; disseruimus, de longitudine formaq; ipsius iam tādem sermo resurgat.

De Pado Histro Gā ge

Caput decimum.

EST IN MARE Protenta terra illa non secus ac Italia, licet non humano cruri hæc vt illa similis. Sed Pigmeolum giganti comparo. Est nanq; pars ea quā a dicta cuspide Orientali, quæ vergit ad Atlātem, Castellani percurre runt, fine nōdum reperto ad Occidētem Italia lōgior octuplo ampli⁹. Qua ratione fretus octuplum hoc ausim promere vult tua Sanctitas intelligere. Ex quo parere statui postulātib⁹ vt Sāctitatis tuæ nomine ista redigerē in La tium sermonē, ego nō Latius curaui ne quid eat nō rite exploratum. Burgēsem Antistitem huius nauigationis cōfugium, de quo supra lata mentio, adiui. Inclusi vno cubiculo mul tos harū rerum indices habuimus ad man⁹, solidā vniuersi cum his inuētis spheram, & mē branas, quas nautæ chartas vocant nauigatorias, plures, quarū vna a Portugalensibus depi cta erat, in qua manum dicitur imposuisse Americus Vespucius Florētinus vir in hac arte peritus, qui ad Antarcticū & ipse auspiciis & stipendio Portugalēsium vltra lineam Aequi noctialem plures gradus adnauigauit. In hoc indice latiorē esse primā huius terrę frontem reperimus quā reguli Vrabēses nostris persuaserint de suis mōtibus. Alteri Colonus viuēs cum ea perlustraret loca dedit initiū, cui & frater eius Bartholomæus Colonus Hispaniolæ Adelātatus iudicium suū addidit. peragrauit nanq; & ipse ea littora. Præterea Castellanorū omniū quotquot sibi sentire quid sit metiri terras & littora persuadent, suā quisq; nauigato riam depinxit mēbranā. Ex omnibus cōmendatiores seruant, quas Ioānes ille de la Cossa Fogēdæ comes, quē a Caramairēsibus apud Carthaginis portū pereptum diximus, edide rat, & gubernator alius nauiū nomine Andreas Morales cum ob maiorē earū rerū experiē tiam. Familiares enim notosq; habebant ambo tractus illos nō minus iam ac suæ dom⁹ cu bicula, tum etiā quia cosmographię naualis peritiores haberētur quā cæteri. Omnib⁹ igi tur indicib⁹ allatis, in quorū singulis iacebat linea, q̄ Hispano more nō milia passuū, sed leu cas designabat, circinos afferri iubem⁹ & hoc ordine cœpimus littora metiri. A cuspide si ue frōte illa quā dixim⁹ Portugalēsiū includi linea, p eas insularū quas vocāt de Caboverde Paralellos deducta, sed leucas cētū vlteri⁹ ad Occidentē quā & ipsi vltro citroq; iam explora runt, reperim⁹ ad Maragnoni fluminis ostiū leucas tercentū. Inde ad Os vsq; draconis leu cas. dcc. in nōnullis paulomin⁹, neq; enim penitus cōueniunt. Volunt leucam Hispani mi

Burgensis epus huius nauigatio nis caput.

De leucis a portu sci Augustini ad riuū perditorum.

lia passuum quatuor cōtinere mari præsertim, terra vero tria. Ex Ore draconis ad Cuchiba
coæ protentā in mare cuspidē, qua superata, in leuam sinus efficitur, leucas tercētum dimē
si sumus in vno, in aliis circiter. Ex Cuchibacoæ illo promōtorio cuspidali ad Caramairiē
sem regionē, vbi portus est Carthaginis, circiter centū septuaginta. Ex Caramairia ad insu
lam forte quinquaginta. Inde ad Vrabæ fauces intra quas vicus est Sāctæ Mariæ antiquæ,
vbi sedes posita est, quinqꝫ tantū & .xxx. Ex Vrabēsi Dariēne ad Beraguēsem fluuiū, vbi fi
xurus erat pedē Nicuēsa, nisi aliter apud superos statutū reperisset .cxxx. interesse dimēsi su
mus. Ex Beragua ad eum fluuiū, quē diximus Sancti Matthæi appellatū a Colono, in quo
Nicuēsa carauella amissa pererrauit omniū hominū calamitosissimus, leucas in indicibus
centū quadraginta tantū reperimus, multo tamē plures in hoc tractu a Sācto Matthęo mul
ti e redeuntib⁹ mihi retulerunt, in quo & locant diuersa flumina puta Aburema cum prę
iacente insula nomine Scutū Catēba cui⁹ regulus Facies combusta est appellatus, aliud Zo
brāba, Vridā post illud. Durabāqꝫ auriferum & portus etiam egregios, inter quos Ceraba
rōum & Hiebram incolarum appellatione. Si rite dinumeraueris Beatissime Pater, leucas
inuenies in hoc calculo quinqꝫ & viginti post quingētas a mille, quæ amplectūtur milliaria
septingēta supra quinqꝫ milia a cuspide ad Sancti Matthæi quē perditorū vocant sinū. Sed
nō sistit opus. Astur Ouetensis auito genere quidā nomine Ioānes Diaz de Solis qui se Ne
brissæ, quæ doctos ædit viros, natū inquit, ab eo fluuio ad Occidētem tendēs leucas & ipse
percurrit nō paucas. Sed littus illud medium ad Septētrionem curuatur. Propterea nō exa
mussim locatum inter dimēsa, putamus tamē colligere diametro leucas .ccc. circiter. Quā
ta ergo Beatissime Pater sit terræ illius quę tuo throno subiicieda est, lōgitudo, ex dictis col
ligito de latitudine forte aliter aliquādo sentiemus. De polariū nunc graduū varietate pauca
referamus. Terra hæc licet ab Oriēte protenta sit in Occidētem, retorta tamē est, & ad Meri
diem sua cuspide tantū incuruatur, vt polum Arcticū amittat, Aequinoctialemqꝫ superet li
neam ad Antarcticum septē gradus. Sed Portugalensium est eius cuspidis iurisdictio vti iam
diximus. Cuspide relicta, Pariā versus, Arcticus reuisitur polus, & quo magis ad Occiden
tē regio vergit, eo magis polus eleuatur. Habent ergo Castellani variā graduū eleuationem,
donec ad Dariēnem statutā earum terrarū sedem primariā veniatur. Beraguēsis nanqꝫ de
relicta est, vbi eleuatum gradus octo reperiunt polum. Sed inde tantum terra incuruatur ad
Septētrionem, vt quasi Herculei freti gradus æquet, si præcipue terras dimetiamur quas
dam ad latus Hispaniolę Septētrionale ab iisdem repertas. Inter quas ad leucas ab Hispanio
la quinqꝫ ac viginti supra tercentū vnam esse insulā fabulātur, qui eam explorarunt ad inti
ma, nomine Boiūca, alias Agnanēo, fonte perēni adeo nobilē, vt ei⁹ fontis aqua epota senes
reiuuenescant. Nec arbitretur Beatitudo tua hoc dictum iocose aut leuiter, ita serio rem hāc
per curiā vniuersam ausi sunt spargere, vt populus omnis & ex iis quos virt⁹ aut fortuna se
cernit a populo, nō pauci rem esse verā arbitrētur. Ego vero si quid sentiā interrogaueris,
naturæ rerum genitrici nō me tantum tribuere respōdebo, sibiqꝫ seruasse deum hāc prero
gatiuam pro nō minus propria, quā scrutari corda hominū aut priuationi dare accessum
ad habitum existimo, nisi Colchia forte fabula de renouato Aesone Erythręę Sibyllę fuisse
folia crediderimus. Hæc de lōgitudine latitudineqꝫ ac mōtibus abruptis & eorū specubus
aquosis deqꝫ variis terræ illius gradibus, & quidē satis. Sed minime prætereunda puto quæ
miseris inter generales calamitates acciderunt. Horrebant puero mihi viscera, cruciabarqꝫ
præ miseratione de Achemenide Vergiliano inter Cyclopū littora ab Vlysse relicto, quod
baccis lapidosisqꝫ cornis ab Vlyssis transitu ad Aeneæ aduentū dies nō multos fuisse depa
stum Vergilius recenseret. Baccas lapidosaqꝫ corna pro delicatis epulis infœlices habuis
sent Hispani, qui Nicuēsam secuti Beraguā habitādam elegerant. Quid de asini capite ma
gno empto opus est magnificare rem? Quid de huiuscemodi multis, quæ obsessos pati
oportet? Postquam Nicuēsa cōsilium cœpit de Beragua deserēda ob terræ squallorē & steri
litatē, portum bellū & dehinc promōtorii Marmoris appellati littora tētauit, an ibi fortu
narius quiret insidere. Oppressit socios eius egestas tanta, vt neqꝫ a scabiosis canibus, quos
venatus & tutelæ causa secū habebant, in certaminibus nāqꝫ cum nudis incolis canū opera
plurimū vtebātur, neqꝫ aliquādo a peremptis incolis abstinuerūt. Nō enim ibi fructificātes ar
bores aut volucres quas Dariēnē alere diximus procreari, ac proinde terrā minime frequētē
habitatorib⁹ reperiebant. Cōuenerūt e sociis quidā de cane macerrimo emēdo, qui iam fe
re & ipse deficiebat ob esuriem, multos præbent canis dño auri pesos, idest aureos castella

Sūt milliaria .5700. Ioañ. Diaz de Solis.

De variis magnę terrę gradib⁹.

Mira fontis natura. Quid d fōtis natura autor credat.

Canes & bufones: & humanas carnes pręinedia comederūt Hispani

nos canem excoriant comedēdū. Scabiosam canis pellem capitis ossibus appēsis inter du meta proxima proiecerunt. Postridie pedes quidā e sociis in abiectam pellē incidit vermibus iam refertā ac semifetēte, domum asportauit. Excussis vermibus pellē in ollam coquēdam coniecit, coctā edit. Ad coctæ pellis ius cum suis multi paropsidibus singulos castellanos aureos pro singulis iuris parop sidib9 offerētes accurrebāt. Bufones alius duos reperit, coctos ægrotus quidā a Bufonum dño emit comedēdos, proq; illis duas fertur lineas auro intexto subuculas quæ valorē æquabant Castellanorū sex, præbuisse. In campestri via quadam mortuū repererunt plærīq; incolā a sociis interfectum, & iam putridū, dimēbrarunt secreto, siue assis, siue elixis carnibus illis tanquā pauonis esca famē tunc pepulerunt. Saburra inquiunt cōtētum palustri per aliquot dies e sociis alium, qui noctu a sociorum cuneo se cedens piscatum inter palustres vluas diuerterat donec serptim iam semimortuus viā ad socios reperit. Hæc & huiusmodi multa perpessi infœlices Beráguēses ex numero militū septingētorum septuaginta amplius ad vix quadragenarium reducti Dariēnenses & ipsi effecti sunt, ab incolis perēpti pauci, fame cæteri consumpti animas euomuere anhelātes, aperiēdo viam ad nouas terras posteris pacādas suo sanguine. Ad cōuiuia ergo posthac nuptialia cæteri, si quæ hi passi sunt pēsitauerimus, per tuta nouaq; itinera ad tutas nouasq; terras, in quibus & habitatores & fata iam reperiet, proficiscētur. Quo autē Petrus Arias ductor cum regia classe sit appulsus ad hanc vsq; horā non intelligimus. Quæ successerint, si hoc Sanctitati tuæ gratum fore cognouero, vigilātius explorabo. Ex Catholici regis curia pridie nonas Decembris. Anno a Christi natali. M.D.XIIII.

P.M.ANGLI MEDIO. PROTO. CONSI. REGII AD LEOnem decimum Pontificem Maximum, de orbe nouo tertia Decas.

Caput primum.

CLAVSERAM ORBI NOVO PORTAS BEATISSIME Pater, satisq; me per illius oras vagatum arbitrabar, quādo nouæ litteræ allatæ patefacere illas iterum, & repositum sumere calamū coegerunt. A Vascho Nunnez quē, eiectis Nicuēsa duce & Anciso prætore ex Dariēne, principatū sibi manu prōptorum audacia fretum vsurpasse memorauimus, a sociis etiā plerisq; literas habemus, suo militari stilo cōpactas, quibus didicimus eum superaisse montes illos Oceanum nobis notum ab altero Australi æquore adhuc latente dirimentes. Est eius epistola Capreensi Desiano grandior. Sed ea tantum ab illa cæterisq; excerpsimus quæ memoratu esse digna duximus. Catholici regis animum sibi Vaschus nō modo iratum reconciliauit verum etiam gratiosum effecit. Donatus est a rege Vaschus donati & plærīq; alii præstantibus & honoratis priuilegiis pro talibus ausis. Attentas nobis aures tua Sanctitas præbeat, & quæ illis passim in re tanta euenerint serena frōte & gaudenti pectore suscipiat, quandoquidem non centurias solum & legiones sed innumeras hominum, natio hæc Hispana per varios labores & multa vitæ discrimina tuo sacro throno subdēdas domat myriades. Vaschus Nunnez, siue impatiens ocii, quia nescit stare loco fortis animus, siue ne rem tantam surriperet alter veritus, putant nanq; multi Vaschum de Petri Ariæ præfectura intellexisse, siue vtraq; motum causa & quod iratum regem ex anteactis sentiret, aggredi prouinciam ipse cum paucis constituit, quam a Comogri reguli filio etiam mille armatis fore difficilem audiuerat. Accitis ergo Dariēnēsibus veteribus aliquot, & pluribus ex iis qui ab Hispaniola recentes venerant vberioris auri copiæ fama compulsi, centum nonaginta armatorum manum comparauit. In Kalendis Septembris anni superioris. M.D.XIII. facturus iter mari dum liceret, ex Dariēne cum vno bergātino & monoxylis id est vniligneis prouincialibus decē cymbis discessit. Carētæ littoralis reguli Coibensis amici terram primū capit, relictis ibi nauigiis vt cœptis deus faueat supplex petit, & vna carpit iter terra montes versus. In Pōchę reguli ditionē primū incidit. Pōcha, vti alias ipso adeunte fecerat, aufugit, per nuncios ducibus Coibēsibus Carētanis Pōchæ tutelā ab omni hostiū iniuria & amicitiā fide præbita multaq; beneficia pollicet̄, promissis ergo & blādiciis, tā nostrorū, q̄ Carētanorū emollit9 Pōcha venit ad nr̄os, libēs gaudēs Pōcha fœdus suscipit. Ne vltra vereat̄ Vasch9 Pōchæ suadet. Dāt dexteras, & sese inuicē cōplectūtur,

de Seiano g[...]

Sit attētus Pontifex.

Anno. 1513. itum est ad Austrum.

Quo apata Vasch9 tētet australe pelagus.

Fugit Pōcha regul9.

Redit Pōcha.

Quę fuerint dona mutua.

mutuisq; se muneribus afficiunt. Auro Pōcha sed modico centū puta & decē aureis ponderibus, quæ singula Castellanū æquant nūmum, fuerat nāq; spoliatus anno superiore vti supra rettulimus. Vaschus vt dono donū pensaret Pōcham rebus nostris vitreis, scilicet calculorum sertis ad colli & brachiorū gestamen speculisq; ac tintinnabulis orichalceis & huiuscemodi mercib9 institoriis donauit. Has indigenæ magnifaciunt: Quia idubiq; preciosæ rei loco habetur quod est peregrinū. Securibus etiā ferreis ad arbores scindendas paucis Pōcham ditauit, nil nāq; maioris faciunt quod ferro & metallis omnibus careant auro excepto, & secare ligni genus vllum, ad cōstruēdas domos præcipue Canóasq; cauandas, sine ferreis instrumentis difficillimū sit, fluuialib9 quippe lapidibus quibusdā prąacutis lignariam omnē exercent fabrificinā. Pōcha igitur deuincto, vt a tergo tuta relinquat omnia Vaschus, ad mōtana ducit agmen datis a Pōcha ducibus & calonibus qui viarū angustias sternendo præeant, per saltus nāq; inuios & ferarum latebras atq; anfractus mōtium penetrandum erat. Pauca quippe raraq; sunt inter eos cōmercia, quia paucis nudi homines & pecuniæ expertes indigent, & si qua exercent e proximo agunt, auri ad ornatum & suppellectilium ad vtilitatē permutatione. Propterea haud quaquā trita sunt inter eos ex minime frequētibus cōcursationibus itinera. Notas tamē occultas obseruant semitas eorū exploratores, quarū ductu se per insidias & nocturna latrocinia infestant alterne trucidātes atq; in seruitutē se vicibus redigētes. Pōchēsium igitur & Carpentatoriū nostrorū opera & mōtes superauit horridos, & per obuia ingētia flumina plura structis pōtibus aut sublicīū trabium congerie cōnexa duxit incolumē caterua m. Hic eorū multa prætereo quæ, tum ex rerū penuria, tum ex immēso labore passi sunt, ne sim minuta recēsendo molestus, sed quę cū regulis ex itinere acta sunt pręterm ittēda minime duco. Priusquā alta mōtiū cacumina pertingeret, regionē ingressus nomine Quaréquā regulū eodē nomine nūcupatū obuiū habuit armatum eorū more, arcubus puta & sagittis Machánisq; id est ensibus amplis ligneis oblōgis vtraq; manu agitādis & sudibus præustis, missilibus etiā quæ certissima iaculātur. Is superbe nostros & hostiliter excepit, cum ingēti ditionariorū multitudine transitum, prohibiturus. Quo irent quidq; peterent interrogans, retrocedant vultu toruo per inter nuncios cōmonefacit, ni velint ad vnū trucidari. Hæc dicens prodit in apertū vestitus ipse ac Palatini, cæteri nudi, & nostros impetit retrocedere recusantes. Breuibus actum est scopetarū sclopis, quibus auditis nostros secū habere fulmina & tonitrua arbitrari sunt, & scorpionū sagittas nō diu sustinuerunt, terga igitur vertunt fugiētes. Veluti p macella lanii bouinas arietinasq; secant infrusta carnes, ita huic nates, illi fœmur, alteri humeros vno ictu nostri scindebant, veluti animalia bruta perierunt ex eis vna cū regulo sexcenti homines. Huius reguli domū reperit Vaschus nefanda infectā Venere. Fœmineo amictu reguli fratrem, pluresq; alios cōptos & vicinorum testimonio pathicos offendit. Iussit a canib9 circiter quadraginta lacerari, canū opera nostri vtuntur in præliis cōtra nudas eas gentes, ad quas rabidi insiliunt haud secus ac in feros apros aut fugaces ceruos, nec minus fidos Hispani suos reperiūt in periculis subeūdis quā Colophonii vel Castabalēses qui ad bella gerēda canum cohortes instituebant, ita quod primā aciē in prælio canes seruarent, nec vnquā detrectarent pugnā. Audita nostrorū in obscœnum id genus hominū seueritate, tanquā ad Herculē populi confluebant quoscūq; morbidos ea peste sentirent trahētes, vt e medio tollerētur expuendo in illos inclamitabant. In Palatinos quippe, in populū haud quaquā cōtagio fluxerat. In cœlū oculos manusq; tendētes deum insinuabant esse tāto scelere iratum, inde mitti fulgura, tonitruaq;, crebris nāq; fulguribus vexātur, & aquarū frequentes alluuies quæ sata omnia raptent, famēq; & morbos inde prouenire cōquerebātur, licet nil aliud pro deo colant præterquā solē. Hunc præstare, hunc tollere solū existimant, dociles tamē sunt. Ad nostros ritus facile trahētur, si doctores eos adierint. Nil tetricum, nil prolatu durū in eorum lingua esse quin latinis possint literis, vt de Hispaniolis aliquādo dixim9, eorūq; vniuersa vocabula scribi, & proferri cognouerunt. Bellicosa gens est hæc, & quę finitimis molesta fuit hactenus. Sed prouincia nō auro aut agrorū vbertate fortunatur. Mōtana est ac sterilis, & ob squallorem mōtium algens. Propterea vestiūtur ibi qui vestes assequūtur Palatini, cætera turba naturæ beneficio cōtenta viuit. Mācipia ibi nigra repererunt ex regione distāte a Quaréqua dierum spacio tantū duorū quæ solos gignit Nigritas, eos feroces atq; admodū truces. Ex Aethiopia putant traiecisse quondā latrocinii causa Nigritas, inq; illis mōtibus naufragatos fixisse pedē. Cum his nigris odia exercent intestina Quaréquani, & sese seruitio addicunt vicissim

Morale dictum.

Lapidibus oia formāt.

Pecuniam nesciunt.

Miat nr̄is regulus.

Putabant habere tonitrua.

Perit regulus et. DC.

Dom9 infecta turpi vicio.

Mira de canibus.

Irat9 deus ob nefandū scelus.

Quareqna gēs bellicosa.

Nigra hic mancipia.

Opinio cur nigri sint.

aut trucidant. In Quarequa relictis pluribus e sociis qui nõdum assueti laboribus & esuriei tantæ deciderant in valetudines, duces capit e Quarequanis ad vertices montiũ tendens. Ex Pōchæ regia sex breuiũ dierum spacium ad alterius æquoris prospectũ iacet medium. Id nequiuit minore quã.xxv. variis implicitus casibus & summa rerum egestate pficere. Se ptimo tandẽ Kalẽdas Octobris mõstrata per Quarequanos celsa culmina, e quibus optatum mare aliud despici poterat, protẽtis oculis intuetur. Sistere agmẽ iubet. Præit ipse solus & verticem primus occupat. In terrã prouolutus & genib9 flexis manibusq; in cœlum erectis Austrum salutat, & gratias immẽsas scribit se Deo cœlitibusq; omnib9 psoluisse, qui tãtæ rei palmã sibi homini nõ magno ingenio pollẽti, nõ perito, nõ optimati asseruauerint. Sacris orationibus suo militari more paractis, cõmilitones dextra innuens vocat, desideratum pelagus ostendit. Repetito poplitibus deflexis orat superos atq; imprimis Deiparã Virginem vt fauste fœliciterq; cœptis faueant, & lustrare quas sub pedibus videant terras liceat: itidem & socii omnes sublatis præ lætitia vocibus faciunt. Hãnibale Italiã ex Alpinis promõtoriis militibus ostẽdente ferocior. Ingẽtes opes sociis pollicetur, ecce desyderatum pelagus, ecce o tot laborum socii cõmilitones de quo nobis tot tãtaq; Comogri filius & indigenæ reliqui prædicarunt, his dictis in possessionis signũ pro aris saxorum congerit tumulos. A dextra læuaq; ne posteritas arguat eos mẽdacii, declinans e vertice mõtium inscribebat passim arboribus scisso cortice Castellæ Regis nomẽ, & saxeas erigebat vbiq; strues donec ad reguli Australis regiam ventum est, qui Chiápes dicebatur. Arma capit Chiápes, prosilit cum ingẽti multitudine minitabũdus, prohibiturus nõ modo trãsitum, sed & accessum. Instruũt acies nostri, licet numero pauci, ruunt in aduersos, sclopetris primũ & molossorum, quos Alanos vulgus vocat, Cohorte Chiápẽ salutant. Audito mõtium reboatu ex emissis globulis & puluereo viso flãmas euomenti fumo, sulphureoq; odore narib9 pcepto, ad hostes nãq; ventus flabat, seipsos profligant. Perterriti fulgura in se proiici arbitrãtes sternebãtur, ita solo iacentes aut versos in fugã nostri adoriuntur, agmine tamẽ composito & seruatis ordinibus primũ, de hinc soluti assequũtur multos, trucidãt paucos, capiũt plures. Statuerant nãq; amice agere, pacatoq; terras explorare illas. Chiápæ igitur occupato atrio, soluit e captis in fuga plærosq;, qui Chiápem quæritent, & hortetur veniat. Ex reditu pacem, beneficentiã, & amorẽ polliceãtur. Si detrectauerit, sibi suisq; imminere exitiũ & regni excidium enũcient. Quo apertius ista Chiápæ pateflant ex Quarequanis, qui nostris viæ duces erant, comites dat Chiápæis quosdã. Ita & per Quarequanos qui a se & suo regulo cõiecturas Chiápæ præposuerunt, & per suos Chiápes psuasus datæ fidei se credit. E latebris prodiens redit ad nostros. Datis acceptisq; vtrinq; dexteris amicitiã ineunt, & fœderibus se inuicem astringunt, muneribus etiã mutuis se deuinciunt. Quadringẽtos auri cælati pesos, diximus ducatũ id põdus fere triente superare, Vascho Chiápes donat. Vt demerito Vaschus bene mereatur, rebus nostris Chiápem munit. Ita cõtenti vtriq; dies aliquot vna cõmorati sunt, donec relicti a tergo in Quarequa socii aduẽtarent. Quibus actis gratis munusculis donatos dimittit Quarequanos, & Chiápæis ipsoq; Chiápe ducibus quarto a mõtium verticib9 die ad littus optatum læti proccurrunt. Testib9 & scribis regiis astãtibus mare illud vniuersum & adiacẽtes mari terras omnes, imperio addicunt Castellano. Apud Chiápem sociorũ partem reliquit, quo liberius explorare quiret vniuersa. Nouẽ capit e Chiápæis monoxylis quæ ipsi Culchas vocant, & Chiápæ duce fluuiũ traiicit ingentẽ cum viris octoginta e suis, ad alterius reguli ditionẽ nomine Quoquéram. Is resistere primo ac reiicere nostros armis certauit, iisdem auspiciis, quibus & cæteri cogitata perfecit Coquéra. Vincitur & ipse fugaturq;, Chiápæorũ Coquéra suasu regressus est, hi nãq; functi oratorio munere p Vascho quã inuicti nostri sint, quã mites in supplices, quã truces & seueri in renitẽtes enunciant Coqueræ. Ex nostrorũ amicitia sui reguli, & aliorũ exẽplo tutelam, patrociniũ, & animi trãquilitatem pollicetur. Ex iniuria & detrectatu excidium, & interniciem minãtur. Lætus ergo talibus nunciis rediit Coquéra, sexcentũ quinquaginta cælati auri pesos donat nostris. Cõtra, Vaschus donis dona pensat nostratibus, vti apud Põcham dixim9. Coquéra pacato, redeunt ad Chiápæ regiã. Inde cõmilitonib9 reuisis, vbi paulum quieuit, explorare vicinum statuit sinũ ingentẽ, quẽ ab vltimo ipsius in terrã receptu ad primas ab æquore fauciũ porrecturas sexaginta miliariũ spacio cõstare aiunt. Sinui Sãcto Michaeli nomen indidit, quẽ aiunt habitatis insulis & squallidis rupibus esse frequentem. E naualibus ergo Chiápæ nouẽ capit easdẽ Culchas, quibus fluuiũ tranauerat & cũ so

Chiapes regulus.

Profligat Chiapes.

Venit Chiape.

Ad Australe fretũ tendunt.

Quoqra regulus fugatur.

Redit quoquera.

Munera Quoqrę.

Sãcti Michaeli sinus.

cīis incolumibus octoginta conscendit, Chiape dissuadente rogantęq; ne vllo pacto sinum tentare illo anni tempore velit. Esse tribus anni mensib9 adeo pcellosum significat, vt nullo modo sit ibi mare tractabile. Ante ipsi9 oculos voratas fuisse culchas plures à rabidis vorticibus prędicat. Vaschus tamē impatiens ocii fore sibi fautores deū & superos omnes isti negocio prędicat, rem esse quæ deū tangat, in qua Christiana religio vires protendet, & hauriendi sunt thesauri quibus neruis bella geri queāt in hostes fidei. Pulpitarii gerit vice oratoris, & sociis persuasis classiculam Chiapæam conscendit. Chiapes vero ne de ipsius fide Vaschus dubitaret, quacūq; proficiscatur se pāto futurum comitē enūciat. Assensurum nullo pacto instat vt se relicto Vascus è sua regia pedem moueat. Vbi primum à littore culchas in altū detruserunt, tanta illos vndarū conflictatio adorta est vt qua se verterent aut vbi consisterent consiliū deesset. Versi alterne in facies quisq; socios pauidos & perterritos inspectabat, sed pcipue Chiapem & suos, in portū maris illius peritos, res macerabat, qui multa huiuscemodi pericula sub mersionesq; viderāt in vicinis. Elapsi tamē culchis alligatis in pximam se recipiunt insulam. Ibi pernoctando flux9 inclusit, & fere totam cooperuit. Aiūt id Australe pelagus æstuans adeo tumescere, vt multæ in eo tunc lateant magnę rupes, q̄ demū refluente videntur emergere. Contra, Septentrionale quod inhabitant, omnes vno ore vix cubito prodire à littore asseuerant. Fatentur & iidem qui Hispaniolam & reliquas incolunt conterminas insulas. Desiccato igitur à reflexu littore ad culchas stupidi redeūt. Obrutas omnes & arena repletas repererunt, ex illis quassatas nonnullas, & hiscentes rimis, licet vnilígneas, ac ruptis rudētib9 semideplitas. Cingulis & arborū corticib9 & tenacib9 qbusdā marinis herbis laceratas resarciūt, herbisq; stipant ad necessitatē. Regrediunt ergo naufragis similes & fame pene cōsumpti, quia nil penitus eis ad vescēdū tēpestas reliqrat. Horrendos audiri mugitus æquoris toto anno quando fluit aut refluit inter eas insulas indigenæ prædicant, sed præcipue tribus illis mensibus à Chaipe nominatis, quos Octobrē, Nouembrē & Decembrē esse ex illius sermone collegerunt. Præsentem nanq; lunam & subsequentes duas insinuauit, eratq; is mensis October. Refectus paululū vno inutili regulo prętermisso ad aliud è sinus illius lateribus tendit, cuius regulum Tumáccū à regionis nomine appellant. Is armatus prodit vt cæteri. Contrahitur & cū Tumácco, vti cum aliis. Vincitur fugaturq;. Trucidantur obstantes. Reliquis ignotū est: intenditur nāq; pacādis nationibus & amice tractandis, vulnerat9 euasit Tumáccus. Per nūcios Chiapeos Tumácco suadetur vt redeat. Nil vereatur. Neq; pollicitis neq; minis mouet. Mortē illi & suo generi exterminum locorūq; sui regni excidiū ex peruicatia differunt. Filium tandē venire iussit. Hūc Vaschus vestitum & munusculis donatum remisit, vt genitorem accersat & illum de nostrorum natura & fortitudine cōmonefaciat hortatur. Hac benignitate in filiū motus Tumácc9 in diem tertiū ab adductu filii venit. Nil tūc attulit, sed missis familiarib9 sexcētum quattuor decim auri pesos & ducētos quadraginta egregios vniones, è minutis aūt copiam maiorem afferri iussit. Vniones nostri admirabantur, licet non rite cādidos, quia è cōchis illos minime eruūt nisi prius assis, quo facilius sese ipsæ aperiant & caro inclusa sapidius coquatur. Sunt nanq; edulia regum & obsonia carnes eorum, quas maioris pendunt q̄ Margaritas ipsas. Hęc Arbolantius quidā Hispanus Cantaber è Vaschi cōmilitonibus vnus ab eo missus ad regem cum vnionibus & Cōchilibus rettulit. Credere oportet rerū participibus. Tumáccus ergo tanti facere vniones nostros inspectans, familiaribus quibusdam suis qui aderant, vt piscationi se accingāt imperat. Dicto parent. Quarto ab inde die regrediuntur, libras octunciales vnionū afferunt duodecim. Pars vtraq; gaudens sese mutuis stringit amplexibus, quod nostros gratis muneribus donauerit, ꝙ q; admissus in amiciciam fuerit Tumáccus se fœlicem esse arbitratur. Nostri hoc tanto grandiū opum argumēto se Beatos fore saliuam deglutiendo interloquūtur. rerū omnium Chiápes regulus & testis & comes erat. Lætabatur & ipse, ꝙ suo ductu & nostris satisfactū iri viderat & vicino regulo. Forte non amico sed potentiori ostenderet quales sibi viros haberet amicos. Id suæ domus autoritati conducere non dubitans, grauibus nanq; inter se odiis hi nudi reguli ambitione sola eos exagitante fatigantur. Vaschus iactat apud Tumáccū se mira de illius terræ opibus secreta didicisse, quæ ad præsens velle se reticere inquit. Ad aurem locutum illi Tumáccum insinuat. Ab vtroq; tamen regulo esse in eo sinu cæteris grandiorem insulam aiunt potente vno rege contentam, & qui sedati maris temporibus ad ipsos tranet magna culcharū classe in prędāq; raptet obuia cūcta. Ea insula distat ab hoc littore millia passuum circiter. xx. ap-

Consilium chiapes. Mare itractabile.

Tentā sinū Sūmū vitę discrimē.

Varietas flux9 ɀ reflux9.

Quid cogat necessitas.

Quib9 mēsib9 itractabile.

Tumacc9 regul9.

Vulnerat9 fuit regul9.

Filiū mittit regulus.

Uniones corrūpunt.

Cōchilia vnionū edulia regū.

Librę vnionum. Argumēta opum.

Ambitionu dos turbat. Insularis regul9 potens.

parētesq; illius promōtoria ex cōtinentis elatis collibus. In ea insula Cōchilia gigni feruntur vmbellā æquātia magnitudine, a quibus vniones Cōchilium corda eruūtur faba & interdum olea grādiores, & quos Cleopatra optare potuisset, licet adeo proxime ad littus insula se applicet, extra sin⁹ fauces tamē eius initium in amplū æquor porrigitur. His intellectis Vaschus isthac exhilaratur narratione lucratina, & quo propēsiores sibi regulos redderet, & arctiore vinculo deuinciret, ferocia in Tyrānum verba detorquet, iurgiis & contumeliis infurium regulū lacerat. Nulla mora interiecta, traiecturū se ad eum debellādum, prostrādum trucidādumq; iureiurādo intonat, & vna Culchas parari iubet, quibus dictis facta compēset. Ast reguli Chiápes ac Tumáccus amice illum hortātur & cōmonefaciunt vt prouinciā in pacati⁹ differat tēpus. Nulli esse nauigio ea tēpestate, erant enim iam Nouēbris nonæ, mare illud peruium, procellosissimū & tēpestuosum atq; inhospitale penitus esse repetebant. Vera dicere regulos cōstabat, horrendo quippe fremitu inter sinuales eas frequētes insulas, rugitus ex cōflictationibus crebris exaudiebātur, & e mōtibus relictis alueis flumina, saxa secum & magnas arbores trahentia inaudito strepitu defluebant eo tēpore, ventorumq; vis atrox furiebat nō sine domorum iactura. Austri erant & æuronoti tractuū illorum ea tēpestate tonitruis & fulguribus associati, perpetui hospites. Sereno tēpore noctu frigore vrgebātur, die vero molestus illis erat ardor solis, neq; id mirū cum essent Aequinoctio proximi, licet ipsi nullā de polo mentionē faciant. In tali nāq; regione luna cæteriq; frigentes planetæ noctu, die vero sol & factionis eius errantia sydera vim suam exercent, licet aliter vetustas senserit, quæ ob solis perpēdiculū desertum relinquebat Aequinoctialē circulum, præter paucos autores quorum sententiā experimēto Portugalēses probant haud dubio. Quotānis quippe ad Antarcticos hyperboreorū fere Antipodes tranant, & cōmercia cum eis cōtrahunt. Antipodes dixi quāuis me nō prętereat nō defuisse viros alioqui ingenio singulari & summa doctrina pollentes cœlitibusq; ex his admixtos nōnullos, qui Antipodes negent, nō est cuiquā vni datum omnia scire. Assecuti sunt Portugalēses alterius poli gradū lv. amplius, vbi punctū circūeuntes quasdā nubeculas licet intueri, veluti in lactea via sparsos fulgores per vniuersum cœli globum intra eius spacii latitudinē. Notabilē stellam huic nostrę similem quā vulgus polum esse arbitratur & Tramōtanā Italum, Hispanū Nortē appellat, nullā aiunt illi polo vicinā, quæ nō cadat in Oceanū. Ex axe medio libræ sole cadēte nobis, illis ascendit, & ver quādo nobis Autūnum, æstatē quādo hyemē ad illos importat, de alienis ab instituto nostro iam satis nostros repetamus.

Magnitudo vnionū.
Iactantia Vaschi.
Inhospitale pelagus.
Descriptio inhospitalitatis.
Opiniones de Aequinoctio.
Motus Antarctici gradus. lv.
Multa de Antarctico

Caput secundum.

CHIAPAE AC Tymachi regulorū consilio differre trāsitum ad insulam placuit in vernū aut æstiuū tēpus, quo se futurum nostris comitē Chiápes obtulit. Interea retia regulos habere & piscaria concharum margaritas gignētium littora pro prædiis intellexit Vaschus, quas tanquā e viuariis eripiūt regulorū egregii vrinatores ad id exercitiū a teneris educati. Sed quieto trāquilloq; mari littus æstu deserēte, quo facilius ad earū stationes submergi queant. Et quo maiores Conchæ sunt, eo profundius inhabitant, minores vero vti filiæ propiores aquæ margini, minime autē vti neptes supercilio viciniores degunt, ad ima Cōchilia staturas viriles tres, quatuor interdū descēdunt. Ad filias aut neptes dimidio fœmore tenus, & breuius aliquādo subnatant, quarum etiā post sedatum a feris tēpestatibus æquor multitudinē in arena ab vndis diuulsam proiectāq; in littus reperiunt. Quæ in arena leguntur minutis pollent Baccis. Cōchiliorū eorum caro esui est, vti nostrarū ostrearum acōmodata, sed laudabilioris esse saporis illa ostrea ferunt. Fames forte omniū escarum optimū cōdimētum id fateri nostros monet. An Cōcharum sint corda margaritæ, vti placet Aristoteli, an fœtus interāneorū, vti Plinio, & ipsorum sint partus, hæreant ne ppetuo scopulis, an gregatim seniorib⁹ ducatum agētibus, pelago vagētur. Singulos procreent an plures vniones singulæ testæ, semel an iterato, lima radātur fixę, an facile diuellātur, & maturę prodeāt sua spōte. Molles intra testam an duræ sint margaritæ, adhuc nostris est incōpertum. Certā propediem spero me rationē consecuturū, quādoquidē præ manibus rem nostri habeant. Vbi appulsum Petrū Ariem ducē nostrorū sensero, ab eo per literas petam vt ista diligenti vestiget indagine, mihiq; ad vnguē cuncta significet, scio daturū operā, est nāq; mihi ami-

Differt trāsitū Vasch⁹.
Habitationes Cōchilium.
Varietas Cōchiliū.
Fames cōdimentum grande.
Opiniones d margarit.

cus. Absonū quippe videtur vt de re tanta mussitemus quę promiscue viros ac fœminas, antiquitatem ac nostra tempora trahit, traxitq; præcipites in immoderatum sui desideriū. Cleopatræ post hac & Aesoporū hiatus satiare poterit margaritis Hispania. Neq; vltra se racibus Stoidi, aut Trappobanæ vel Oceano Indico Erythreo ve mari assurgetur aut inui debitur. Ad institutum redeamus. Tentare per suos natatores Vaschus Chiáppę margarita le prædium statuit. Huic vt morem gereret Chiáppes licet aduerso procellosoq; tempore triginta iubet e suis vrinatoribꝰ illi arti assuetis properare ad viuaria. Comites e suis mittit Vaschus sex tantum qui rem inspectent e littore, nec se periculo tempestatis credant. Vna ꝑ ficiscuntur. Distabat ab Chiáppę regia piscarium id littus milliaria forte decem, fundum tentare ob maris iram minime sunt ausi. E conchis superciliaribus & e reiectis vi procella rum ad littus, sex attulerunt sarcinas breui dierum numero. Harum carnibus more heluo num depasti sunt. Baccæ vero lente aut exiguo cicere nihilo grandiores sed nitore candido quia e crudis euulsę. Ne mendacii de Concharū magnitudine arguantur ad regē vnà cum margaritis, egregiæ missę sunt plęręq; testę carnibus exesis. Putamꝰ nullibi terrarum repe riri posse grandiores. Conchilia igitur hæc aurūq; vbiq; domorum repertum naturā ha bere in illis tractibus reconditas arguunt immensas opes, quia hęc in digitulo pigmeolo tantum de gigantea manu, Vrábæ nanq; sola est tractata vicinia, quid erit quādo vniuersas eius adeo vastæ telluris oras penetraliaq; illius secretiora explorauerint? Cōtentus & talibꝰ inuentis gaudens Vaschꝰ regredi ad Darienem & socios vbi & aurifodinas habent a vico miliaria forte decem, sed diuersa constituit via. Dat Chiáppę veniam ne vltra sequatur, seruet se incolumē suadet. Mutuis se amplexibus, fere obortis Chiáppæ lachrymis astrin gunt, dexterasq; secedentes dant inuicem, valetudinarios relinquit, cū incolumibus carpit ducibus Chiáppeis nautis iter. Traducit agmē per fluuiū ingentem minime vadosum ad reguli ditionem nomine Teaótham. Audito nostrorum aduentu, quia mores eorum iam vestigauerat, summopere delectatus est regulus. Prodit obuiam libens. Nostros honorate suscipit ac salutat amice inq; amoris argumētum auri affabre laborati Vascho libras offert octunciales viginti. Prestantes quoq; vniones ducentum, licet male nitidos quia læsos igne. datis ergo vtrinq; dextris, Teaóchæ munere bene pensato Chiáppeis dat cōmeatum id ro gante regulo Teaócha ne suo & ipse desiderio obsequendi nostris defraudetur. Teaócha igi tur nostris ex ipsius regia discedentibus non modo dat viæ comites, sed & obsequiaria mā cipia, quæ iumentorum vicem gerant ad comportandū humeris viaticum, q eūdum esset per deserta siluarū & steriles ac squalidos montes feris Tigribus & Leonibꝰ refertos, datq; mancipiis in ducatum regulus cariorem e filiis. Salitis piscibus & pane patrio ex Iucca & Maizio cōfecto mācipia onerat, filioq; imperat ne a nostris vnq recedat, aut reuertatur, do nec Vascho libeat. Ad regulum his ducentibus, tendit Vaschus nomine Pácram tyrannū atrocem, finitimorum regulorum hostem infensum, potentiorē cæteris. Siue cōscientia sce lerum territus, siue quod imparē se fore intelligeret, aufugit. Magnos æstus se fuisse passum Nouembri mēse lœthalemq; sitim scribit, quia sit ea pars montium aquis male fortunata. Periissent nisi ostensum ab incolis in abdito siluarum secessu fonticulum agiles duo iuue nes e nostris, aquarum cum cucurbitis & vasis aqualibus quę Teóchenses gestabant, pro pere adiissent. Ex incolis ausus est nullus e turba secedere quod nudos obuiæ ferę impetāt, in illis presertim iugis & fontis illius vicinia e domibus inquiunt se aliquando noctu rapta ri, nisi diligenter soliciteq; vectibus & seris clausis domorū hostiis sibi cauerint. O pere pre cium erit particularem casum priusq vltra progrediamur recensere. A Tigride aiunt infe statum fuisse anno superiore Darienem iactura nō minore quā ab apro quondam rabido Calydoniam, aut a Leone fero Nemeam. integro nanq; semestri noctem aiūt exactam fuis se nullam indemnē quin vel iuuencam aut equam, canem, aut porcum intra vici ipsius vias interfecerit. Armenta gregesq; iam assequuntur, immo & minime tuto referunt domo exis se quenq; eo tempore, quando præcipue catulos alebat, tūc nanq; adoriebatur & homines fame vrgente catulorum, si homines prius occurrebant q brutum animal. Necessitate co gente tandem ars inuēta est, qua tanti sanguinis pœnas lueret, exploratis quippe angustiis se mitarum quibus e cauernarū latebris ad prędam noctu prodire solebat, iter scissum est. Ex cauatam scrobem cratibus & egesta terra, parte superuacua dispersa, strauerunt. Veniens incautus mas quidem erat Tigris decidit in foueam, & sudibus acutis in scrobis fundo fi xis inhęsit. Raucatu suo vniuersam obtundebat viciniā & montes illo stridore reboabant.

Margin notes:

Prędia margaritarum.

Sex Conchiliā sarcinę.

Opū ingētium argumenta.

Teaocha regulus.

Munera teaochę.

Leones et Tigres.

Pacra regulus.

Fugit Pacra.

Siti succurrit lęthali.

In domibꝰ vexantur a feris.

De fera Tigride.

Insidię Tigridi factę.

Quid de Tigride.

Saxis ingentibus e fossæ superciliis in eum sudibus infixum deiectis peremptus est. In mille assulas & mille frustula, fixa dextera directas hastas, & ab alto iaculatas dirumpebat. Semianimis & exanguis formidine replebat intuentes, quid solutus & incolumis fecisset! Ioannes quidā Ledesma Hispalēsis Vaschi amic9 & laborū socius, de tigride illo se comedisse fassus est. Bouina carne nihilo deteriorē esse mihi retulit. Vnde tigridē esse dicāt interrogati, q nūquā tigridē viderūt, respōdēt a maculis, a feritate, a dexteritate, a signisqꝫ aliis ab autorib9 datis tigrim arbitrari. Cum & pardos & pātheras maculatos ex ipsis plæriqꝫ se vidisse prædicent. Tigridi mare perēpto montes versus vestigia illius secuti antrū cōiugale ipsius domicilium adeunt. Duos absente genitrice catulos vberibus adhuc matris indigos auferunt. Mutato cōsilio quo grādiusculos effectos in Hispaniā posthæc mitterent, ferreis catenis diligēter in colla cōpositis ad maternū antrum paruulos reportāt lactādos. Post paucos inde dies regressi ad speluncā catenis nil suo loco mutatis vacuā reperere speluncā. Putant a matre in frusta præ rabie dilaceratos ablatosqꝫ ne quisquā eis frueretur. Asseuerant nāqꝫ solui e catenis nullo pacto potuisse viuos. Pellis perēpti tigridis ad Hispaniolā siccis herbis & culmo farcta missa est ad Almirātum & primores a quib9 hæ nouæ terræ leges & auxilia expectāt. Et qui a tigride incōmoda passi sunt, & qui pellē eius tractarunt hæc mihi disseruerūt, quæ dant accipim9. Ad Pácrā a quo sumus digressi redeundū est. Desertos Pácræ Boiós id est domos ingressus Vaschus, Pácrā nititur attrahere. Per legatos eadem Pácræ significat quæ cęteris significata memorauimus. Diu Pácra renuit. Detrectāti minæ superaddūtur, venit tādem tribus regulis comitatus. Deformē adeo sordidūqꝫ scribit Vaschus ac fœdum esse Pácram, vt turpius quicquā se vidisse nunquā fateatur. Humanā tantū illi formā tribuisse naturam inquit, de cętero brutū animal agreste, mōstrosum. Mores inquit habitudini ac lineamentis pares. Quatuor vicinorū regulorū vi raptis filiabus abutebatꝛ libidine detestāda. De obscenis Pacræ morib9, deqꝫ iniuriis alteriusmodi multa p finitimos regulos corā Vascho vti corā iudice prætorio vel Hercule vltore iactata sunt, vt de Pácra suppliciū sumeretur efflagitabant. Beluā immanē cum regulis ipsis tribus Pácræ dicto parētibus iisdēqꝫ morbis laborātibus in bellatorū canum fauces cōiecit, illorūqꝫ lacerata cadauera cremari iussit. De canib9 cū quib9 prælia ineunt mira referūtur. Ad indigenas armatos haud sec9 irruūt præcipites ac in fugaces ceruos aut feros apros si digito mōstrentur. Accidit interdum nō ensibus aut sagittis vel telis aliis opus fuisse ad profligādos hostes obuios, data quippe tessera canibus solutis præeuntibus agmen toruo molossorū aspectu atqꝫ insueto latratu perterriti hæsitātes pugnas ordinesqꝫ stupidi prodigioso inuento deserunt. Aliter tamē accidit quādo cum Caramairēsibus & Caribibus manus cōferuntur, ferociores nanqꝫ bellisqꝫ gerendis aptiores sunt. In ruentes canes citius fulgure icto venenatas destinant sagittas, & multos perimunt. Horū vero mōtium incolę nō sagittis bella gerunt, Maccánis tantū id est ensibus ligneis latis oblōgis & missilibus hastisqꝫ præustis agunt in hostes. Auiuente Pácra vbi nam aurum familiares eius colligerent nullis vnquā blādiciis aut minis vel tormētis potuit extorqueri. Vnde autē illud haberet interrogatus, ex eius quippe Gazophilatio libras auri triginta fuerant assecuti, respōdit, mortuos esse familiares qui parētum suoqꝫ tēpore aurum e mōtibus illis colligerent. Nil fuisse sibi curæ ex quo excessit a pubertate de auro quæritādo. Diuelli ab hoc proposito instituto nunquā potuit. Ex hac in Pácrā seueritate finitimorum sibi regulorū animos cōciliauit Vaschus. Hinc exortū est vt vocatos ad se valetudinarios quos a tergo relictos diximus, regulus qui medius erat itinere recto nomine Bononiámā trāseuntes benigne susceperit, & libras auri puri cælati viginti dederit, e suisqꝫ apta præbuit affluēter, neqꝫ deserere nostros voluit vnquā, donec ex sua regia in Pácram illos traduxit. Vascoqꝫ omnes tanquā fidele depositum ipsemet dextera tenens quęqꝫ tradiderit inquiens. Ecce cōmilitones tuos vir fortissime, ecce quales mea regia suscepit venientes tales tibi dedo, vellē incolumiores, sed tibi sociisqꝫ tuis rependet, qui tonitrua mittit & fulgura in homines nefarios. Et Iuccam nobis ac Maizū ex bonitate sua præstat per tēporū clæmentiā. Hæc inquiens in cœlū tendens oculos solem insinuabat. Tu nostros hostes violētos & superbos perimēdo, nobis domibusqꝫ nostris animi trāquilitatem affers, tu mōstra domas, te sociosqꝫ tuos præstātes virtute viros ex alto missos arbitramur, quo sub vestræ Maccánæ tutela nobis liceat impauidis agere vitā. Datori bonorū ex hac tanta nobis aduecta fœlicitate gratias agemus ppetuas. Hæc & huiuscemodi alia cōcionatum fuisse Bononiámā regulū interpretes aiebant. Cui Vaschus de cōmitatu & beneficētia erga nostros gratias rettulit pa

Redit Pacra.

Qualis sit Pacra.

Pro Hercule habet.

Quid ɔtra sceleratos.

Mira de canibus.

Quib9 armis bella gerunt.

30. libras auri a Pacra.

Bononiama regulus Cōitat infirmos regulus.

Oro bononiamę.

Refert gratias Vasch9

res, multis quippe gratissimis apud ipsos donis ornauit Bononiā mā. Multa scribit ab hoc regulo Vaschus se didicisse de illarum partium opulētia, quæ se velle in præsentiarum prę terire ait, ad euentūq; illa citat. Quid sibi velit hæc hyperbole implicita non intelligo. Magna polliceri videtur neq; ab eius promisso alienum fore iudicandum est quin ingentes opes inde sperari q̄ant, quādoquidem nullam incolarum domum adierunt, in qua thoraces aut pectoralia, aureos vel colli aut lacertorum aurea monilia non repererint. E nostrorum ego domibus facio coniecturam. Si quis ferri cupiditate stimulatus sese manu forti conferret in Italiam aut in Hispaniam, quid nam ferri reperiet in domibus? Ibi ferream sartaginem, ex ferro cacabum alibi & tripodes igni appositos ac veruum copiam ad coquinę necessitatem. Nullibi ex ferro vsui non aptum quicq; inueniet, neq; magnam ferri copiā asse quetur. Ferrum inesse regionibus ex inuentis coniectabitur. Indigenas illos nihilo maioris facere rude aurum senserunt q̄ nostri rude ferrum æstiment. Hæc ego, Beatissime Pater ex Vaschi Nunez & commilitonum eius literis & viua voce de rebus illis habeo, tēpus autem occulta queq; detegens ea clarius patefaciet. Nil egregium in aurifodinis quæritandis potuerunt hi perficere, quoniam è centum nonaginta viris quos ex Dariēne Vaschum eduxisse memorauimus, septuaginta solum, aut quando alti⁹ octoginta vsus est opera in rebus gerendis, cæteris à tergo semper in regulorum domibus relictis, sed eos præcipue in varios ait morbos incidisse, qui recenter ex Hispaniola fuerant aduecti. Hi quippe tantam nequiuerunt calamitatem tolerare, vt prouinciali pane solum & herbis agrestibus sine sale sæpius cum fluuiali potu, atq; illo interdū salubri deficiente, cōtentos alerent stomachos melioribus escis assuetos, priores autem Darienēses malis omnibus perferendis & esuriei vltimæ suos indurauerant. Vnde longiorem acrioremq; quadragesimam q̄ tua Sanctitas ex maiorum instituto iubeat obseruari, se egisse facete iactitat. Quadrienniū nāq; se perpetuum consumpsisse inquit terræ frugibus aut arboreis fructibus raro saturos ipsum & socios, piscibus rarius vsos, rarissime carnibus, & eo vsq; deuentum lamentatur, vt scabiosos canes & cænosos buffones ac huiuscemodi alia, pro delicatis epulis & lautis obsoniis, quādo illa assequebantur, edere fuerint coacti. De his latius in superioribus exarauim⁹, priores autem appello Darienenses eos qui Nicuésa & Fogéda ducibus terram primum captarūt habitandam, é quibus pauci superstites erant. Hæc iam missa faciamus & Vaschus per celsa iterum cacumina montium victor reducatur.

Magna pollicetur Vaschus. — *Cōparatio auri & ferri.* — *Paruifaciunt aurum per se.* — *Quare nō colligāt aurum.* — *Adagiū de quadragesima.* — *Quadrienniū egestosum.* — *Regredit Vaschus.*

Caput tertium.

INPACRAE Regia triginta dies incolarum animos concilians & sociorum egestati consulens exegit. Inde Teaochensibus ducibus ripam fluminis Comogri prehendit, à quo & regio & regulus sibi nomen adepti sunt. Torpentia reperit ea montiū latera, horridaq; adeo vt præter herbas aut radices agrestes brutorum escas vel arborum fructus nil esui aptum inueneerit. Duo reguli contubernales affines terram infœlicem incolebant, & hominū & soli male fortunatam faciē fugiens propere fame stimulante discedit. Cotochū ait alterū è pauperib⁹ regulis, Ciurizā alterū appellari, ābos trahit viæ duces Teaóchensibus dato cōmeatu, per horrentes siluas & inuios montiū anfractus perq; loca palustria postmodū & cænosas lāmas quæ impositis cedunt pedibus & viatorem plerumq; absorbent incautum, sociis pene fame cadentibus, dies percurrit tres, perq; loca benignitatis naturę ad humanum vsum expertia, qua raro aperta itinera reperiebat, quia raro inter se cōmercia contrahunt indigenæ, bellicis tantum incursionibus se inuicem trucidant, aut raptant in seruitutem, de cætero contenti quicq; suis limitibus. Ad alteri⁹ tandem reguli ditionē appulsi qui Buchebuéa dicitur vacua omnia & silentia reperiunt, ad siluas profugeraūt, & ditionarii omnes. Missis legatis qui eum adducerent, non modo non iniuriam minantur, verum etiam patrociniū pollicētur. Respondit Buchebuéa nō iniuriæ metu aufugisse, verum præ pudore atq; animi tristicia secessisse, q nostros honorifice vti merebātur, suscipere nequiret, quia nil eis poterat ad victum impartiri. In obseruantiæ tamen & amicitiæ signum vasa plæraq; aurea ad nostros, petita venia de reliquis, libens misit. Visus est miser insinuasse ab finitimo se hoste aliquo fuisse spoliatum, ac superbe crudeliterq; tractatum. Inde igitur hiantes fame ac macilentiores discedunt q̄ eo venerant. Inter eundum ex transuerso nudi quidam incolæ sese of-

Pauperes reguli. — *Nomina regulorū.* — *Horrida loca.* — *Cōtēti suis limitibus.* — *Buchebuéa regul⁹.* — *Quare aufugerit rex.* — *Aurea vasa mittit.*

ferunt e cliuo innuentes. Sistere agmen iubet Vaschus, expectantur. Quid velint interrogantur, per interpretes quos secum habebat Vaschus, ita sunt affati. Regulus noster Chiorisus vos salutat. Viros vos esse fortes & iniuriatum domitores malorūq; debellatores intellexit, propterea vos tantū fama notos colit & obseruat. Nil maluisset quā vos intra regiç suç tecta cōuiuas habere, beatum se talibus hospitib9 fore inquit. Sed quādoquidem sors illi est aduersata, restetq; deuius a tergo, in amoris argumentū hæc auri frustula vobis dono dat. Patenas e puro auro triginta cum vrbano subrisu Vascho porrigunt. Maiora se præbituros, si aliquādo ad eos ierint pollicētur. Vocat Hispanum vulgus Patenas quas collo gestāt bullas, & quibus in sacris cooperiūtur Calices admissi altaribus. Propterea patellas mensales intelligat in bullas non percipio. Puto patellas escales, quia ponderis erant librarum quatuordecim octuncialium. Præterea finitimum se habere hostem regulum & opulentum auro a quo infestentur quotānis rettulerunt, quasi inferre volentes & vos dites efficiet eius reguli excidium & nos amicos a quotidiana liberabitis molestia. Id facile fore per interpretes enunciant nostris auxiliātibus, se ducatum agētibus. Bona spe præbita nūcios Vaschus remisit alacres, verū ex pensato suo munere beatos, præbitis quibusdā ferreis securibus quas maioris faciunt quā grandes auri cumulos. Auro nāq; parum indigent pecuniæ expertes mortiferę, securib9 vero ille se Crasso ditiorem fieri fatetur, qui vnam assequatur. Ad mille vsus hominū accōmodatas esse secures nudi homines ferunt. Aurum vero ad inanes quosdā appetitus quæritari, quibus carere haud quaquā est incōmodum, neq; enim ad eos nostra gula descendit, quæ abacos onerare multiplicibus prægnātes toreumatibus illos vti nostra tēpora cogat. Nō mensis, non mappis, nō mantilibus vtuntur, nisi forte reguli paucis vasculis aureis mensas ornent, cæteri sumpto dextra pane patrio, & sinistra piscis assi frustulo aut fructu aliquo famē propellunt, carnes raro adipiscuntur. Si vero tergendi sint aliquo vncti edulio digiti, pedum plātam aut fœmoris cutem vel genitalem interdum crumenam sibi habent pro linea mappa. Idem de insularibus Hispaniolæ fertur, crebro tamen se fluminibus immergunt, & se totos lauant. Auro igitur onusti nostri prograediūtur sed afflictissimi, & spiritum vix trahentes præ inedia. Pocchorrósæ reguli ditionem offendunt. Maizio pane qui est vti paniceus Insuber ibi triginta dierū intercapedine exhaustos repleuerunt ventres. Aufugiit Pocchorrósa. Blāditiis & promissis pellectus rediit. Mutuis se muneribus afficiunt, solitis Vaschus Pocchorrósam, atq; iisdem recipienti gratissimis, Pocchorrósa Vaschum auri cōflati libris quindecim & mācipiis paucis. Volens inde discedere iter sibi fore per vnius reguli ditionē nomine Tubanamá relatum est. Is est quem a Comogri filio potentē esse atq; vniuersæ viciniæ formidolosum alias intellexerant. Apud quē e Comogri familiaribus plærīq; mancipiū egerant bello capti. Tubanamæ potētiam, vti nunc constitit, a seipsis dimensi fuerant, quādo illa recensebant quā culices ad elephātem illi sint reguli, si sub strenuo & fœlici duce militātibus nostris cōparentur, ignari. Neq; trāsmontanū esse Tubanámam, vti arbitrabātur. Neq; auro adeo fultum vti Comógræus iuuenis prædicauerat, e proximo cognouerunt. De prosträdo tamē cogitatur, hostis erat Tubanámæ Pocchorrósa, propterea illi placuit Vaschi, de hoste suo delendo cōsiliū. In Pocchorrósa valetudinarios relinquit, sexaginta quos habebat incolumes & animo pollentes ad se vocat. Quid facto sit opus illis aperit. Tubanámā regulum iactanter superbeq; sæpius fuisse ipsi & sociis omnib9 minitatum, & necessario per eius ditionē eundum fore prænunciat. Imperatū censet esse impetēdū. Assentiūtur cōsilio comites, vt rem agrediatur suadent & hortātur, sequuturos se offerunt. Duorū iter dierum vno peragēdum esse statuūt, ne cogendi armatos Tubanámæ copia præbeatur, vti cogitatum est ita euenit. Prima noctis vigilia cum Pocchorrósensibus vna Tubanámæ regia adoriuntur. Palātem & imparatū prehendunt. Viros apud se duos obsequiarios habebat, fœminas autē per vim & iniuriā a diuersis regulis raptatas octoginta, ditionariis omnib9 & eius dicto parētibus reguncul is p pagos circūuicinos dispartitis, quia sedato ociabatur animo, nil suspicans semotis nāq; nō contiguis habitant domibus ob furentes ventos. Crebris nāq; nimbosis typhonibus fatigantur ob repētinos motus aeris ex effectibus syderū in æqualitate diei & noctis, quia sunt vti alias diximus Aequinoctio proximi. Domus autē sunt ligneæ, cōtectæ circūseptæq; paleis aut culmo paniceo patrio vel herbis prouincialibus tenacibus. Tubanámæ atrio domus altera tantū inherebat, nō minor primaria. cxx. passuū vtriusq; domus lōgitudinē, latitudinem vero passuū esse quinquaginta dimensi sunt. Hæc domus ad habēdos militum de

Mūcij a regulo.
Chiorisus rex.
Oro nūcio rū reguli.
Aug aurea dona dant.
Podus donorum.
Remittunt cōtēti nūcij.
Quanti faciāt securim
De simplici victu.
Quo tergāt digitos.
Crebro se lauant.
Auro dites sꝫ famellici.
De Pocchorrosa regulo.
Dona Pocchorrosę.
De Tubanama rege.
Cōsiliū in Tubanamā
Oro Vaschi ad milites.
Itur in Tubanamam.
Cōitat9 Tubanamę.
Philosophica ratio.
De domib9
Atria regū

lectus si quando bella mouebant Tubanamam paratæ erant. Capitur Tubanamá, capitur
& Sardanapalicus eius comitatus vniuersus. Insultabant in vinctum Pocchorrósenses con
terminiq; omnes reguli. Audita Tubanamæ fortuna psallebant, nihilo nāq; minus infensi
suis finitimis Tubanamā fuisse intellexerunt quā fuisse Pacram in diuerticulo ad Austrum
diximus. Vincto Vaschus dissimulanter minabatur, re autem nil mali Tubanamæ cupie-
Tyrān⁹ hic bat. Debitas hic pœnas Tyrāne lues aiebat, te si huc se conferrēt, capillis raptatos Christia-
nos omnes in vicinum flumem obruturū sæpe apud tuos iactitasti. In idem flumē raptabe
Minę Vaschi. re miser & obrueris & vna iubet hominem attolli dato tamen sociis veniæ signo. Ita deterri-
tus infœlix Tubanáma, serio ista imperari meditatus, veniam prostratus ad Vaschi genua
Excusatio reguli. petit, se nihil horum dixisse vnq̃ iureiurando asserit. Regulos forte suos ebrios ista protulis-
se, regulosq; intemperantes appellās arguebat procacitatis. Vina quidem illorum licet nō
De vino. ex vuis vt iam significauimus in nostri agelli primiciis ad tuam Sanctitatem, ebrietati tamē
apta sunt, finitimos etiam in se fuisse ista cōmentos lamentabatur, & ob inuidiam in se con
flatam, ꝙ potentior esset, talia cōfinxisse. Auri se copiam ingentem allaturū promittit, mo-
do ignoscatur. Dexteram affigens pectori ait se amasse timuisseq; semper nostros, ꝙ Machá-
nas idest enses nostrorū audiuerit suis Machánis esse accutiores, scindereq; acrius quicquid
Adulatio reguli. fiat obuium intellexisset. In Vaschum dirigens occulos ait. Quis cōtra ensem istum tuum
nisi mentis inops dextram erigere audebit? quo findere potes & soles peruicacem hominē
á vertice vno ictu ad vmbilicum! ne tibi quisq; persuadeat fortissime viuentium ex ore meo
Datur venia regulo. prodiisse quicq̃ eiuscemodi. Hæc & multa disseruit nodum mortis iam deglutiens Tuba-
namá, quando ad ipsius lachrymosa postulata se flexisse animum Vaschus dissimulat. Pla-
cido vultu illum alloquitur, & data venia solui iubet. Afferuntur interea ex duobus atriis li-
90. auri lib. bræ triginta puri auri octunciales in fœminea conflati monilia. In diem vero tertiū aliæ
portantur á regulis eius missæ libræ sexaginta in temeritatis mulctam. Sed vnde id aurum
assequatur Tubanamá interrogatus negauit é proximo effodi aurum illud. Fuisse ad suos
maiores importatum a flumine Comógro in Austrum deriuāte insinuabat. Pocchorrósen
ses vero cæteriq; illius hostes mentitum fuisse aiebant, ditescereq; auro regnum illius affir-
Cōtentio d auro. mabāt. Cōtra Tubanamá nullam in ditione sua se noscere auri fodinam perseuerāter aiebat,
collectos tamen aliquando minutos quosdam alicubi grumulos aureos, sed de his colligen
dis se minime fuisse vnq̃ solicitum, quia id fieri sine lōgo magnoq; labore nequeat. Dum
hæc ita tractarētur, ad Vaschum veniunt in Pocchorrósa postergati: appulsiq; sunt octauo
Kalēdis Ianuarii calce Anni. M.D.XIII. perq; mācipia a regulis Australibus habita fos-
soria tulerunt instrumenta auro apta deligendo. Natalē dñi diem ab omni opere immunē
Colligunt aurum. exegerunt. Altero autē ab eo quo Beati Stephani Protomartyris solēne agimus in cliuū pa
rum a regia Tubanámæ distātem quia terræ colorē dicit se cognouisse auro gignendo te-
stem, fossores quosdā ducit. Scrobe ad sesquipalmū effossa grumulos lente nō grādiores au
reos se reperisse cribrata leuiter terra scribit, & tominū vt suo vtar vocabulo qui Trapezi-
tarum appellatione duodecim grana cōtinet corā notario ac testibus collegisse quo rei fides
præstetur. Vnde arguit finitimorū dictis quadrare telluris illius opulentiā, licet id minime
potuerit a Tubanáma extorquere. Putant Tubanámā nihili fecisse exiguā adeo eam portiū
culam. Alii pertinaci aiunt stomacho Tubanámā negasse fortunari auro suā tellurem, ne
Vates regulus. aliquādo ad eam auri cupiditas nostros trahat vsurpandam. Sed vates fuit bonus regulus.
Eam quippe ac Pocchorrósensem destinarunt ad habitādum eligēdas, deq; nouis oppidis
in vtraq; cōdendis, modo regi placeat, est consiliū tum vt sint veluti meritoriæ tabernæ trā
siturís ad Austrum receptaculum, tum quia sit vtraq; tellus quibuscunq; frugibus alendis
Tell⁹ apta frugibus. & arboribus suscipiendis aptissima. Inde iam discedere statuens tentat obiter alibi terram
colorem calculosq; mōstrātem gignēdo auro cōsonos. Paulo vltra cutem effossa breui scro
be pesum quod Castellani aurei pōdus esse diximus in primitiis primis ad Beatitudinē tuā,
nō tamen vno grano se reperiisse perhibet. His rerum argumētis lætus Tumanamæ spem
fœlicis successus pollicetur, modo neminē infestet ex his quos ipse amicos in conterminis
Dat filium rex. linqueret. De auri copia colligenda suadet. Sunt qui ferant abduxisse Tubanámæ fœminas
omnes, spoliatūq; ne insolescere queat reliquisse. Filiū illi sua sponte præbuit alēdum Tu-
manama quo versans inter nostros linguā & mores nostrorū perdiscat, & religione imbua
Pensiles portātur. tur vt aliquādo sit eius institutio vtilis genitori ad fauorem cōciliādum. Vrgebatur acri fe-
bre Vaschus eo tēpore ex immēso labore vigiliisq; & inedia propterea inde discedens man

cipiorū

cipiorum humeris pensilem portari se iubet. Feruntur & inde pensiles in Amachis idest Gosampinis lodicibus grauibus confecti ægritudinibus. Quibus autē vires aliquæ supe petebant neq; incolumes tamen, cruribus hebetibus, dextris incolarum sub alas præhensi subleuabantur. Ad Comogri tandē reguli amici relicti de quo supra lata mētio facta est ditionem appulsus, mortuū esse reperit senem, filiūq; ipsius, quem alias a prudentia laudauimus, genitoris loco suffectum intellexit, Carolumq; vocari baptizatum didicit. Est hui⁹ Comogri regia in radicib⁹ cliui bene culti sita, planiciem habet a Meridie leuquarum duodecim latam, vberem Hanczauanam vocant incolæ. Planicie superata, montes occurrunt altissimi quos diximus dirimere duo illa maria. A cliuis mōtibus fluuius scatet Comogri⁹ qui planiciē illam interluens montes petit arduos perq; illorū valles reliqua flumina suo alueo sorbēdo, viā reperit ad Australe pelagus. Distat ab Dariene leucas circiter septuaginta Occidentē versus. Nostris igit̃ aduentantibus psalens alacerq; prodit obuiā Carol⁹ regulus, edulis potubusq; suauibus nostros recreat. Hospitio suscipit honorifice. Mutuis sese muneribus afficiunt, laborati auri libras oftunciales viginti porrigit Vascho regul⁹. Vaschus non minus grata repensat, secures puta fabriliaq; instrumenta quædā ad carpentariam artē facientia. Sagulo etiā atq; interiore texta linea pro tēporis angustia Comogrū ornauit. His donis se inter vicinos heroem effectū existimauit Carolus. Comogrum & reliquos omnes cōmonefactos reliquit, ne vnq; ab obseruantia & fide erga Castellæ Reges discedant, si viuere vitā trāquillam exoptant. Vtq; studiosius post hac aurū magno illi Tibã idest regi offerendū congerant hortatus est. Hac via paraturos sibi suisq; posteris ab omni hostium insolentia patrociniū & nostratium rerū copiam affluentē, enunciat. His ita confectis iter suum prosequitur ad Ponchæ regiam, vbi quatuor ē Dariēne venisse iuuenes reperit ipsum admonituros appulsa esse nauigia bene fulta cōmeatibus ex Hispaniola. Eo nāq; se rediturum, quacūq; ab Austro regredi fas foret, fuerat pollicitus. Quare sumptis viginti ē commilitonibus incolumioribus longis itineribus ad Dariēnem ipse pficiscit̃, cæteris vt se pedetentim sequant̃ postergatis. Quartodecimo Kalendas Februarii. 1514. scribit se deuectū ad socios. Data vero litterarū ipsius est ex Dariēne quarto nonarū Martii, prius non licuisse, nulla prius discedente naui inquit. Scribit se illinc duo misisse nauigia, quibus postergati aduehantur. Et iisdē litteris multa se iniisse certamina iactat, nunq; vero fuisse percussum, aut e cōmilitonibus amisisse vllum pugnando. Nulla est propterea magnæ ipsius epistolæ pagina, quæ gratiarū actionibus referta nō sit, ꝙ a tantis totq; discriminibus & laboribus euaserit. Null⁹ est eius actus, nulla peregrinatio sine cœlitibus inuocatis, Deipara virgine præeūte semper. E violento igitur Golia ī Elyseū ex Antæo in Herculem portentorum domitorem transformatus hic noster Vasch⁹ Balboa fuisse videtur. Mutatus ergo ex temerario in obsequentem honoribus & beneficentia dignus est habitus, & in Catholici Regis gratiā receptus diplomate regio præfectus militū eius regionis est creatus. Hæc & litteræ Dariēnēsium & viuæ venientium voces retulerunt. Quid autē ego Beatissime Pater ē propinquo de hisce rebus sentiā forte cupies ītelligere. Mea est hec opinio simplex & militaris scribendi referendiq; Vaschi & sociorū series, res ita accidisse testari videtur. Non per effossos ergo cuniculos ad infernos manes, nō per miliaria multa, non per intollerandos labores & varia vitæ discrimina scindendo montes descendet Hispanus quæsitum opes in viscera terræ, sed ex ipsius cute vix ē solo supercilio scrobibus effossis vel ex fluuiorum ripis æstate siccatis leuiter abluta tellure aurū, modo persistent in habitādo terram, colligetur, faciliq; indagine margaritæ reperientur. Tanti muneris expers fuit vti cosmetræ omnes assentiuntur veneranda vetustas, quoniam ad has gentes itum est nūꝙ hacten⁹ structis ordinibus, ipsæ vero nullo indigæ vel paruo minime hospites velint, immo vti late ōstendimus adeuntes feroci congressu excipiunt, nec se nisi bello superatos tractari patiuntur. Si præcipue in edaces humanarum carnium nouos antropophagos quos diximus Caribes alias Cannibales appellari, quoniam hi sagaces hominū venatores nulli alteri exercitio intenti, agunt ętatem pręterq; vel agrorum cultui suo more vel rei bellicę ad homocupium. Hi ergo venientes nostros veluti apros aut ceruos in eorum venabula vel retia casuros expectāt, & secū taciti spe prædæ labia lambūt. Si profligauerint epulantur lautissime, si autem se impares fore arbitrantur, fuga saluti consulunt, & elabuntur vento celeri⁹. Si apud aquas res agit̃, demersi gurgitib⁹ tā viri ꝙ fœminę haud segni⁹ adnatāt, ac si perpetuo in aquis degerent, & sub aquis victum quęritarent. Non mirum ergo si tra

Descriptio domus Comogri.

Dona dat.

Hortatio Vaschi.

Deo plenus Vaschus.

Honores Vaschi.

Nesciuit hec antiquitas.

Antropophagi. Caribes vel Canibales.

Homocupium.

ctus hi vastissimi sunt pro ignotis relicti, per hæc inuenta igitur Christiana religio, cuius tu apicē tenes, in immensum brachia protendet. Multas hominum vti in initio diximus miriadas tanq̄ nouum pulliculorū, fœtum sub alis tua sanctitas fouebit accersitas, Beragua nāq; a Colono primum reperta, sinistris mox auib⁹ a Diego Nicuésa tractata nūc deserta repetetur, ac reliquæ telluris illius amplæ regiones omnes ex efferis & agrestib⁹ ad cultum politicum & veram religionem paulatim reducentur.

Caput quartum.

Alia nauigatio.

HIC SISTERE pater Beatissime statueram, sed igniculus quidam tortor animi producere parumper sermonē hortatur. Beraguam dixi primo repertam a Colono. Defraudare virum, admittere scelus mihi viderer inexpiabile, si labores toleratos, si curas eius perpessas, si deniq; discrimina quę subiuit ea nauigatione silentio præterirem. Is a salute nostra. M.D.II. sexto idus Maii cum classicula nauium quatuor cuparum in singulas quinquaginta & sexaginta cumq; hominibus centū septuaginta soluit e Gadibus, & fœlici cursu Canarias præhendit in diem quintum. Inde appulsus est ad Insulam Dominicam, quę Caribiū est patria, die sexto decimo, captauit e Dominica Hispaniolam die quīto. Sexto igitur & vigesimo die ventis lapsuq; Oceani ab Oriente in Occidentem fluentis adiuuantibus, ab Hispania nauigauit ad Hispaniolam, qui cursus mille ac ducentarum lequarum a nautis esse perhibetur. In Hispaniola siue libens siue monente Prorege parum moratur. Occidentē recta secutus. Cuba Iamaicaq; Insulis a Septentrione in dextram relictis in Insulam se incidisse Meridionaliorem Iamaica scribit nomine incolarum Guanassā virentem vniuersam vberēq; supraq; credibile cuiq; sit. Eius insulæ littora percurrens duobus occurrit prouincialibus Monoxylis de qbus satis late diximus in superioribus. Restibus iugata mācipia nuda trahebāt, vti aduersis fluminibus solet fieri. Monoxylis Primarius insularis vehebatur cum vxore ac liberis nudis omnibus. Nostris qui descenderāt in terram superbe mācipia innuebant ex heri mandato, vt cederent venientibus. Minabantur recusantibus, tanta est eorum simplicitas q̄ nec veriti sint neq; admirati nostrorum vel nauigia vel potentiam aut multitudinē. Putabant nostros ea qua ipsi reuerentia colebant herū assurecturos. Ab alienis terris mercatorē esse redeuntē intellexerunt. Nundinas exercēt, nūdinarias merces ille ferebat, aurichalcea tintinabula. Nouaculas cultellosq; ac secures e lapide flauo diaphono lucido generi cuidā ligni tenaci manubriato. Vtensilia etiā, coquinariaq; vasa & fictilia arte mira e ligno partim, partim ex eodē marmore laborata, sed lodices præcipue supellectiliaq; Gosampina variis intexta colorib⁹ vehebat. Dominū & vniuersam eius familiā rēq; omnē præhenderūt. Solui tamen mox præfect⁹ illos iussit, & rerū partem maiorē restitui, quo beneuolos redderet imperauit. De natura terræ vlterioris ad Occidentem didicit. Recta carpit iter ad Occidētem. Ad milliaria decem paulo amplius tellurē reperit vastam nomine incolarū Quiriquetánam, ipse vero Ciambā nuncupauit. Rem diuinā in littore iussit celebrari, Habitatoribus nudis plenā reperit. Hi mites & simplices posito timore ad nostros, vt ad rē mirādā, prouincialib⁹ cibis & aqua recenti onusti cōfluebant. Oblato munere versis vestigiis capite obstipo reuerenter retrocedebant, pensauit munera illorum muneribus rerum nostrarum, calculorum puta vitreorum sertis, & speculis quibusdā, acubusq; ac spinterib⁹ & huiuscemodi mercib⁹ illis peregrinis. In magno illo tractatu regiones sunt duę. Taia hæc Máia illa appellatę, vniuersam scribit terrā illam esse salubrem, amœnam clementia cœli fortunatā optime, nulli terrarum vbertate agrorū postferendā temperie mira præditam & montanam refert partim, partim lata planitie nobilē, arboriferam vbiq; herbidamq; ac perpetuo vere autumnoq; gaudentem, arboribus toto anno frondentibus & pomiferis. Illignetis pinetisq; ait esse refertā, ac palmarū generibus septā quarū aliæ dactiliferæ, steriles aliæ sunt, pelgoras vuis pendētibus maturis sed labruschis terra gignit suapte natura inter arbores. Tantā refert esse apud hos suauium vtiliumq; fructuum natiuorum copiā aliorum, q̄ de vuis colendis nulla sit cura. Ex palmarum quodam genere Machanas idest enses ligneos latos & iaculares hastas cōstruūt Gossampinas. Arbores nutrit ea tell⁹ vulgo. Mirabolános etiā diuersarum specierū Emblicos puta & Chécubos medicorum appellatione. Maizium & hæc terra generat ac Iuccā, Aies & Batatas, vti

Die 26 ex Hispania ad Hispaniolā 1200 leq̄ ex Hispaniola ad Hispaniā.

De vasis, et supellectilibus.

Quiriqtāna regio.

Perpetu⁹ autumnus.

De mirabolanis.

cæteræ regiones illæ, eadē & leones nutrit ac tigres, ceruos, capreolosq́, & huiuscemodi animalia. Volucres etiā diuersas, inter quas p altilibus habent, eas quas pauonibus fœminis colore ac magnitudine similes esse, gustu etiā & sapore diximus aliquādo. Proceros esse aiunt ac pulchre formatos incolas, vtriusq́ sex⁹, quos ait pudēda tegere Gossampinis velaminibus intextis diuersis coloribus. Ad elegantiā se ipsos depingunt quorundā pomorū succo ad id in hortis nutritorū, nigris ac rubentib⁹ vti Agatirsos legimus. Totū inficiunt alii corpus, partes alii, plærisq́ autē tractim flores aut rosas effigiāt, aut implicitos laqueos prout cuiq́ sedet appetitu. Idiomata sunt penit⁹ alia ab insularibus conuicinis. More torrentis, aquæ defluebāt ad Occidentē, statuit tamē Orientē eius terræ quærere animo vertens Pariā, Osq́ draconis & alias quas iam descripsim⁹ ab Oriēte repertas oras, contiguas esse vti erant, existimans. Ex ampla igitur Quiriquetána decimotertio Kalēdas Septēbris soluit. Ad leucas triginta fluuiū reperit, extra cuius hostiū dulces haustus sumpsit in mari. Littus erat scopulis & rupibus purgatū. Fundo ad iaciendas anchoras vbiq́ apto. Tantā scribit fuisse vim oppositi torrentis Oceani, q diebus q̄draginta leucas vix potuerit septuaginta percurrere, claudicando semper & gyris per altū agendo classiculam, procedebat. Interdūq́ se repulsum & retro raptū reperiebat impetu aquarū, terrā captare volens ad vesperum ne per noctis tenebras in ignotis littoribus naufragarentur. Intercapedine leucarum octo, tria se ingentia flumina nitidarū aquarū scribit reperisse, in quorum marginibus cannæ crassiores humano fœmore gignebant̄ pisciumq́ ac magnarum testudinum copiam ingentem. Et plærisq́ in locis crocodillorum multitudinem in arena vasto hiatu solem captantium. Varia etiam animalia quibus nomen non dedit, variamq́ refert eius telluris faciem esse, saxeam alicubi & promontoriis fultam squalidis ac rupibus ambesis. Alibi benignitate soli nulli terræ cedentem. Varia etiam in variis oris regum & primariorum nomina. Vocant regulum Cacichū vt alias diximus, alibi Queb'i, Tibáuero alicubi, Primatiū autem, alicubi, Saccum, alibi Iurá. Eum qui strenue se gessit in pugna hostili & signatā cicatricibus faciem ostentat Capram appellant. Habentq́ pro heroe. Vulgum nuncupāt Chiuys hominem, alicubi dicunt homē. Accipe homo si quis dicere voluerit Hóppa Home dicet. Alius deinde fluuius grandibus nauigiis aptus occurrit, ante cuius fauces quatuor insulę paruæ floridæ atq́ arboriferæ iacebant, quæ portum efficiebant. Has quatuor tempora vocitauit. ab his, ad leucas terdecim ad Orientem semper contra vim aquarum tendens, duodecim paruas præhendit insulas, has quia prēditas nouo genere fructuum limones nostros emulantium, limonares appellauit. Eadem via pererrans ad leucas duodecim, magnun reperit portum leucarum trium spacio se se in terram insinuātem, pauloq́ min⁹ latum, in quem fluuius ingens cadebat. Ibi amissus est postmodum Nicuésa, Beraguam quæritans vti supra diximus, vnde perditorum fluuium recentiores nuncuparunt. Continuo cursu tendens contra pelagi furorem Almirant⁹ Colonus varios reperiebat mōtes, valles varias, fluminaq́ ac portus, spiritus rerum omnium suaues fuisse atq́ recreātes naturam refert, neq́ incidisse in aduersam valetudinem ė sociis quēq̄ ad regionem vsq́, incolarum appellatione Quicur'i vltima acuta, in qua port⁹ est cariai. Ab ipso Almirāto mirabolanus appellat⁹, quia natiua sit ibi arbor illa. In hoc portu Cariái sese obiiciunt circiter ducentum incolæ manu gestantes terna quaternaq́ iacula, mites tamē, & hospitales, sed quid sibi gens hæc noua quęreret parati expectantes. Colloquia petunt. dato signo pacis, natando nostros adeunt, cōmertia ineunt. Permutationem rerum postulant. Dari ė nostratibus rebus ad eorum beneuolentiam captandam, Almirantus sed gratuito imperat, per signa gratiam recusant, neq́ enim vllum ex horum idiomate vocabulum perceperunt, fraude aliquam inesse nostris donis suspicati, q ipsorum oblata nostri recipere renuissent, quicquid fuerat impartitum in littore liquerunt. Tanta pollent Cariairēses vrbanitate, atq́ animi benignitate, vt magis dare q̄ accipere studerent. Puellas ad nostros virgines formæ elegantis misere duas, quas vt abducere liceret insinuabant. Hæ vt cæteræ fœminæ pubeten⁹ fascia tegebantur Gossampina. Is enim est fœminarum Cariairensium mos, virorum autem nude agere. Scindunt & crines fœminæ, viri nutriunt occipite, á fronte radunt. Colligunt q́ vittis candentibus & in orbem circunducunt capiti, vti nostrates videmus puellas. Almirantus indutas ac bene donatas cum rubro laneo pileolo genitori earum præbendo remisit. Sed cuncta iterum in littore locata sunt, quia ipsorū dona recusassent nostri, duos tamen viros & eos nō inuitos secum aduexit, quo vel illi nostram, vel nostri Cariairē-

Depingunt se.

Alius fluuius grandis.

Quatuor insulę.

Insulę limones.

Portus ingens.

Cariairei portus.

Gratiam renuunt.

Habitus horum.

sem perdiscerent linguā. Maris æstu parum quati tractus illos cognouit, q haud secus littori ac fluuiorum ripis arbores inhærerent. Idē aiunt & cæteri oras illas tractantes exiguo fluxu ac refluxu omnium illarū terrarū insularum etiā littora madefieri. In huius terræ prospectu inquit in mari ipso gigni arbores quæ ramos incuruent postq̄ altius emerserint ad profundū, quo applicatæ cuspides vti propagines vitiū solo demersę radices creāt, & in sui generis arbores perpetuo virentes prodeunt. De huiuscemodi arboribus Plinius in duodecimo naturalis historię, sed in arido solo, nō autē in mari. Animalia nutriri in ora Cariai eadem, q̄ alibi diximus, sed vnū reperere naturæ longe dissonę. Id est grandi Cercopiteco par, cauda longiore proceriore q̄, cauda suspēssus & vim, terq̄ quaterq̄ sese deuoluens capiendo ex ramo trāsilit in ramū, & ex arbore sese proiicit in arborē acsi volitaret. Arcuarius e nostris vnū sagitta cōfixit. Vulneratus se deiicit Cercopitecus, hostem vulneratorē rabidus adoritur. Stricto ense agit in pecus venator. Lacertū Cercopiteco abscidit, cœpitq̄ mancum ferociter renitentem. Ad classem perductus mansueuit inter homines parumper, dum sic ferreis vinctum catenis seruarent. E littoribus trahunt paludibus aprum venatores alii: Cogebat nanq̄ carnium desiderium nemora perlustrare. Cercopiteco aper & ipse ferox ostenditur. Setas excutit vterq̄, in aprum Cercopitecus furibundus salit, cauda circunligat aprum. Cum seruato á venatore victore suo lacerto guttur apro præhendit, reluctantem aprum suffocauit Cercopitecus. Hæc & huiuscemodi monstra nutrit alia tellus illa. Seruant & Cariairenses desiccata cratibus procerum & parentum cadauera foliis arborum inuoluta, populo nemora siluęq̄ sūt addicta sepulchris. Procedētes ex Cariai ad leucas viginti circiter, sinum reperere amplum adeo, vt in gyrum putent leucas continere decem. Quatuor insulæ paruæ feraces exiguo discretæ interuallo sinus faucibus obiectæ tutum efficiūt portum. Is est portus quem alias diximus appellari ab incolis Cerabaró vltima acuta sed vnū eius littoris latus tantum ita vocitatum nunc didicere, atq̄ id dextrum ingrediēdo, læuum autem Aburema nuncupatur. Insulis inquiunt vniuersum feracibus & frequentibus celebrem esse, atq̄ arboriferis, fundo ad anchoras iaciēdas vbiq̄ apto nitidoq̄, ac mira pisciū copia pollentē. Vtraq̄ terra adiacens vbertate soli nulli terrarū eorum iudicio cedit. Duos incolas ad manus habuere. Colla incolæ monilibus quæ appellant Guanínes aureis, in aquilas, aut leones, vel animalia huiuscemodi affabre effigiatis ornant, sed aurum id minime purum esse cognouerunt. A duobus illis Cariairensibus quos abductos diximus nostri didicerūt Cerabarōam & Aburémā regiones auro dites esse Cariairēsesq̄ rerū suarū permutatione vniuersum aurū quo ornantur ab his adeptos fuisse. Quinq̄ pagos auro legendo egregios inesse Cerabarōis & Aburemánis regionibus, á littore in internis distantibus non lōgo tractu Cariairenses nr̄is aperuerunt, cōmertia nanq̄ á maioribus eorū vtræq̄ nationes frequentarūt semper. Pagorū nomina hæc esse perhibent. Chirará, Purén, Chitazá, Iuréche. Atamća. Viri omnes Cerabarōæ puinciæ nudi sunt penitus, sed variis depicti modis, sertis floridis & coronis ex leonū & tigriū vnguibus contextis oblectantur. Fœminæ angusta gossampina vitta pudenda tantū contegunt. Hinc iā tandem egressi per idē littus ad leucas octodecim in fluminis reperti ripa occurrunt viri nudi tercentū sublatis clamoribus minitabundi, expuentes in nostros aqua sumpta in os aut littoralibus herbis. Iaculādo missilia, vibrandoq̄ hastas & Machánas enses diximus esse ligneos á littore arcere nostros conabantur. Depicti variis modis erant, alii præter faciem corpus vniuersum, tractim alii. Pacem nolle se aut commertium vllum cum nostris insinuabant. Solui tormenta quædam in illos, sed ab alto ne perimerēt quemq̄ imperat, hoc enim semper sedit Coloni animo vt pacato ageret cum nouis gentibus. Fragore discussæ balistæ bombardæ perterriti, sternūtur omnes: Pacē optant. Cōmertiātur inuicem. Guaninórum aureorum, ex aduerso calculorū vitreorum atq̄ huiuscemodi rerum permutatione. Tympana hi habēt & marina cōchilia quibus, ad excitandos animos pugnæ tempore vtuntur in bellis. In eo tractu flumina sunt Acatéba, Quaréba, Zobróba, Aiaguitín, Vrida, Durubbá, Beragua, ī oibus aurū colligere licebat. Foliis arborū latis ab æstu pluuiaq̄ penullarum loco se tuentur. Oras inde perlustrauit Ebeteré & Embigár in his flumina labūtur dulcium aquarum & piscium copia egregia, Zahorán & Cubigár. Hic sistit auri vbertas. Quinquagita circiter leucarū tractu. Distat inde leucas tantum tres ea rupes quam in infausto Nicuessæ discursu diximus appellari Pegnonem á nostris, incolarum autem appellatione regio dicitur Vibbá, in quo etiam tractu est portus ad leucas tātum sex quē Bellū diximus á Colono vocitatū, cuius re-

Ferox animal nouū.

Cadauera seruant.

Cerabaroa & aburema portus latera

Ornamēta incolarum

Aurea loca quinq̄.

Ferox populus.

Sternūtur audito fragore.

Aurea flumina.

gio Xaguaguara dicitur ab incolis, populis est ea tellus vniuersa freques sed nudis. In Xaguaguara regulus nigro, populus rubro, coloribus fucant. Regi & primariis septe, e naribus pendebat aurea lamina labiorum tenus. In hoc ornatu sum mu putat esse decore. Testa marina viri pudenda includut. Fœminæ gossampina tegunt vitta. In hortis hi pineæ nuci fructu simile nutriunt que diximꝰ alias e frutice nasci veluti carduo sed molle & regia dignum esca. Cucurbiteas quoq; arbores ad potꝰ ferendi vsum. De his late alias. Vocat arborem Hibuero. Crocodillis alicubi occurrebant, qui quu aufugerent aut mergerentur odorem a tergo musco vel castoreo suauiore relinquebat. Nili accolæ de crocodillo fœmina ide mihi retulerut, de abdomine præsertim ꝙ Arabicos æquet odores quosq;. Regressus hinc est Almirantꝰ, cu sua classicula, tu quia nequibat aduersum aquatu cursum sustinere, tu etia quia magis ac magis indies nauigia putrescebat, atq; terebrabantur vermiu aculeis, qui ex aquarum tepore in vniuersis tractibus illis, æquinoctio fere suppositis gignuntur. Bissas vermes illos mercator Venetus appellat, hos & Alexdrini duo portus Aegyptii generat, nauesq; labefactat si diu in anchoris morentur, cubitales sunt & interdu longiores, digitulo nunq; crassiores. Hispanus nauta pestem hanc bromam vocat. Bromam igitur veritus Colonus Almirantus & renitente pelago vexatus, secundo Oceano ad Occidentem regreditur. Hiebram fluuium a Beragua fluuio duas distantem leucas quia sit maioribus nauigiis suscipiendis aptior, captat. A Beragua minore, regio nome tenet, quia vtriusq; fluminis possessor regulus Beraguam inhabitat quid dextrum quid ve sinistrum hic acciderit dicamus. Stans in Hiebra Colonꝰ fratrem suum Bartholomeum Colonum Hispaniolæ Adelantatum cu Cymbis seruitoriis & hominibus octo & sexaginta mittit ad fluuium Beraguam. Obuius fit Adelantato cum patriis monoxylis secundo flumine regionis regulus more patrio depictus, nudus cum ingenti comitatu, sed inermis. Quum primum ad colloquium deuentum est, reguli familiares quidam de quiete sui heri anxii & Maiestatis Regiæ memores ne stans regulus negocietur, saxum e proximo sumptum in ripa lauant, confricantq; decenter, & reuerenter allatum regulo supponunt. Sedens regulus per signa visus est annuere vt nostris liceat ditionis eius flumina percurrere. Sexto idꝰ Februarii pedes Adelantatus aduersa tendit Beragua fluuii ripa cymbis relictis. In Durabam fluuium incidit, hunc Hiebra & Beragua inquit esse ditius auro. In omnibꝰ quippe terræ illius fluminibus aurum gignitur. Inter arborum radices ripis inhærentes interq; saxa & lapillos a torrentibus relictos & vbicunq; scrobes ad sexquipalmum effodiebat, egestam reperiebant terram auro mixtam, propterea figere ibi pedem fuit consilium, sed incolæ futuram perniciem olfacientes vetuerunt. Facto agmine cum horredo clamore ruut in nostros, qui domos ędificare iam ceperant. Primos impetus vix sustinuere nostri. Certarut eminus crebris missilibus primo barbari nudi, mox cominus strictis ensibus ligneis quos diximus nuncupari machanas rabidi pugnare cogitarunt. Dictu mirandu, tanta erat cocepta in eis iam ira, vt neq; arcubus aut scorpionibus & quod maius est neq; bombardarum e nauibꝰ iactarum fragore terrerentur. Cesserunt loco semel. Iterato maiore numero comparato redeunt ferociores. Satius emori fore iudicant ꝙ perpeti patriam occupatum iri a peregrinis. Hospites begnine susceperant, habitatores recusant. Quo magis instabant nostri, eo maior finitimorum multitudo confluebat. Nocte dieq; a frote modo, modo a lateribus vrgebantur nri. A tergo stans in littore classis tutos reddebat. Deseruere igitur terra hanc, & qua venerant regrediuntur. Iamaica insula Hispaniolæ Cubæq; collaterale a Meridie nauigiis in cribrorum modum pertusatis a Broma vt Hispano vtar vocabulo vix præhendere potuerunt, fere ex itinere perierunt. Vbi lacertorum exhaurientium maris aquas per amplas rimas ingredientes vitæ discrime euaserunt tandem, & ad Iamaicam semianimes appulsi sunt. Obrutis ibi nauigiis omnibus intercepti, vitam egere mensibus decem Vergiliani Achemenidis vita in nudorum Barbarorum potestate calamitosiorem, eius terræ cibis contenti, si quando barbaris placebat impartiri. Profuit nostris odium capitale quo sese inuicem barbari reguli prosequuntur, vt enim nostros fautores haberent, si quando cum finitimis hostibus bella ingruerent pane aliquando patrio famelicos recreabant. Sed ꝙ miserum & ærumnosum pater Beatissime sit mendicato pane adipisci, coniectetur tua Sanctitas, vbi præsertim cætera desint, vinum puta carnesq;, vel omne pressi lactis genus quibus Europeorum hominum stomachi a cuna solent enutriri. Fortunam tetare necessitas coegit. Per œconomum suum Diecu Mendez, ducibus tame Iamaicensibus duobus co-

Regi Xaguagara

Arbore cucurbitę.

De broma verme.

Rex Beragu.

Sedes reguli.

Aur. vbiq;

Pugna grauis.

Deseruit Beraguā.

Vita miserrima.

rum littorũ peritis, quid de se deus cogitet statuit experiri. Canoam cõscendũt mare iam vndosum. E scopulo in scopulũ é rupe in rupem quassatus vndis ob nauigioli breuitatẽ & formam, appulsus est iam tandẽ Diecus Mendez ad vltimum Hispaniolæ angulũ é Iamaica distantem leucas quadraginta. Spe munerum ab Almiranto Colono ꝓmissorũ Iamaicenses læti reuertũtur. Ipse pedes ad sanctum Dominicũ vrbem primariam Metropolitanam proficiscitur. Duo nostratia cõparat nauigia, dominum adit. Inualidi omnes & egestate rerum extenuati veniunt ad Hispaniolam. Quid inde illis successerit, nõ intellexi. Ad generalia redeamus. Vniuersos tractus illos, quos percurrisse Colonũ diximus, ipse scribit, idemq́ fatentur omnes laborũ socii, toto anno esse frondosos, virentes, amœnos, & quod maius est, salubres, in quibus ex vniuerso comitatu nullus vnq̃ ægrotauerit, neq̃ horrenti frigore vnq̃ aut æstu feruido quinquaginta leucarũ intercapedine, à Cerabaroo magno portu ad vsq̃ Hiebrã & Beraguam vexatum se fuisse iactat. Cerabaroi populi, quiq́ iacent medii ad Hiebram vsq̃ Beraguam, nõ nisi certis anni temporibus auro intendunt quæritando. Suntq́ negociationis ei9 opifices exerciti, vti apud nos argenti ferriq́ fodinatores. Quæ loca magis auro fortunentur, à specie defluxi torrẽtis, à terræ colore aut huiuscemodi argumentis, longo hii callẽt experimento. Credunt inesse auro numẽ quãdoquidẽ ad id negocii minime tendũt inexpiati ex priscorũ religione puta qui à coitu & omni oblectamẽto abstinent, cibisq́ ac potu parcissime vtantur, vniuerso legendi auri tẽpore. Viuere tantũ ac mori datũ hominibus, vt cæteris animantibus arbitrantur, propterea nil colunt aliud. Solem tamẽ venerantur, & surgentem ab Orizonte reuerenter excipiunt. De montib9 & terræ situ sermo trahatur. Ex vniuersis illarũ regionum littoribus, vastos attolli montes à Meridie, sed protentos ab Oriente in Occidentẽ continuo tractu prospicitur. Quare ita disterminari duo illa magna maria, de quibus alias late fecimus mentionẽ, his aggeribus ne inuicẽ collidantur, existimam9, veluti Tyrrhenum Italia dirimit ab Adriatico. Quacũq́ enim proficiscantur, ab ea cuspide sancti Augustini, quæ ad Portugalenses attinet, ad Atlantem spectante, Vrabam vsq̃ ac Cerabaroum portum atq̃ vltimas ad Occidentem terras alias ad hunc vsq̃ diem repertas, perpetuo tractu eminus cominusq́ sese montes nauigantibus offerũt nunc lenes, elati nũc, modo asperi & petrosi, arboriferi herbidiq́ atq̃ apti culturæ modo, vti accidere solet ĩ Tauro nostriq́ Apenini costis varii, reliquis etiã huiuscemodi vastis montibus. Vallibus quoq̃ egregiis horum vti aliorum montium intersecantur iuga. Ea pars montium quæ Beraguæ fines recipit superare suis verticibus nubes creditur, raroq́ cerni eius culmina dicunt ob nubium & nebularum ferè continuam densitatem. Quinquaginta amplius attolli milliaria Beraguensia cacumina contendit Almirantus ipse, qui ea primus explorauit, in eadem præterea regione inquit ad mõtium radices iter esse apertũ ad Australe pelagus, & Venetias cõparat cum Genua siue mauis Ianua, vti eius ciues iactitant, qui à Ianoconditã fabulantur, protendiq́ vult terram ad Occidentem, & capere hinc initium lati corporis, vti ab Alpibus nostris ex angusto Italiæ fœmore videm9 amplas eas Galliarum terras Germaniarũq́ ac Pãnoniarũ distendi ad Sarmatas Scythasq́ varios ad vsq̃ Ripheas rupes & Glaciale pelagus, cõplecti etiam nexu continuo Thraces & Græciã omnem, & quicquid Malea promontorio & Hellesponto à Meridie, à Septẽtrione uero Euxino & Meotide cõcluditur. Vult ergo Almirantus iste à lęua tẽdentibus ad Occidentem terram hanc Indiã recipi Gangetide. A septẽtrione vero in dextram ad Glacialem Oceanum vltra Hyperboreos & Arcticum polũ distẽdi, ita vt vtrumq́ mare Australe illud scilicet & nostrum Oceanum in eius telluris angulis sese insinuet, non autem sepiant aquæ terram ipsam veluti Europa Hellesponto Tanaiq́ & Oceano tũ Glaciali tum Hispano ac nostro mari circumambitur, sed furor delabentis Oceani ad Occidentem vetat meo iudicio clausam esse coniungi q̃ septentrionalibus oris terram illam, vti supra disputauimus. Sit satis de longitudine tractatum Beatissime pater. Quid de latitudine sentiatur intelligamus. Diximus aliquando angustis limitibus dirimi Australe pelag9 & hoc nostrum Oceanum, atq̃ ita constitit experimento, quandoquidem Vascho Nunnez & cõmilitonibus ei9 iter patuit, sed q̃ varie nr̃æ alpes in Europa ex angustantur, hic alibiq́ late patescunt. Eodẽ nature cõsilio tellus hæc modo protenditur & vagatur late, modo ab vtroq̃ mari repertis valliũ additib9 perstringitur, & breuibus cõtenta est interuallis. Vbi Vrabam & Beraguã dixim9 iacere regiones, parua discluduntur intercapedine maria, eam autem quam Maragnonus amnis interluit late paterę regionem credere oportet, si flumen nõ mare Maragnõ

Margin notes: Salubris aeris terra. — Quibus signis noscãt aurũ inesse. — Varia mõtiũ facies. — De vallib9 — Altitudo montis. — Cõparatio. — Varię opiniones. — De latitudine. — Cõparatio.

num esse fatebimur, fateamur vero suadent aquarum eius dulces haustus. Nequeunt enim in angustiis terræ specubus voragines adeo vastæ considere quæ aquarum eam amplitudinem queant enutrire. Idem de flumine magno Dabáibæ quem diximus ex angulo sinus Vrábæ vlnarum quadragītà, quinquagintaq; alibi profunditate, latitudine autem milliarium trium in mare defluere. Latam ibi terram dare necesse est, quę ab altis Dabáibæ mōtibus non ab Austro sed ab Oriēte fluuium demittit. Hūc aiunt constare fluminibus quatuor á Dabáibæ montibus collabentibus: Sancti Ioannis flumen nostri appellant, inde in sinum vti Nilum per septem cadere hostia ferūt. In eadem regione Vrabæ angustias esse alicubi miras, quæ vix leucas colligunt quindecim, at inuias ob perpetuas paludes medias, frequentesq; lammas, aiunt quas Hispani tremedáles appellant, alias trampáles, cenagales etiam & sumidéros ac zahondadéros. Priusq̃ vltra progrediamur, opere precium erit vnde illi montes nuncupentur enarrare. Dabáibam ferunt fuisse fœminam apud maiores eorum magni animi & prouidentiæ, quam viuentem antiquitas obseruabat, mortuam inquiunt reuerenter coli ab vniuersis regionum illarum incolis. Ab ea regiones nomen sumpsisse aiunt, & mitti fulgura tonitruaq; ac segetum, stragem siquando irascatur, irasci nanq; balbutiunt Dabáibam, si negligenter sacris eius intendatur. Eam miseris imbibere superstitionem genus hominum fallax sub nomine religionis, quo frequentia dona portent ad Dabáibę sacra quibus ipsi fruantur. De hoc satis. Paludes illas angustæ telluris crocodillorum draconumq; ac vespertilionum & culicum valde noxiorū altrices esse dicunt. Ad mōtes propterea diuertitur, quando ad Austrum carpere iter consilium est, & paludum illarū vicina fugiuntur. Sunt qui putēt, vallem vnam qua fluuius labitur. perditorum á nostris dictus, ob Nicuésę sociorumq; infortunium á Cerabaroó non multum distantē, findere mōtes illos ad Austrum. Sed cum potabiles sin eius aquæ, fabulatos esse eos putant qui talibus argumentis innituntur. Hoc perpendiculo perficiamus opus. A dextra læuaq; Dariensis p̃dicant viginti flumina decurrere auro feracia. Quę dāt accipimus, nemo est qui non id ferat. Sed interrogati cur paruam auri copiam inde asportent, fossoribus opus esse inquiunt: qui autem eas adiere terras minime sunt assueti laboribus. Propterea dicunt minorem auri copiam inde vehi q̃ tellus ipsa sua benignitate pollicecatur. Videtur & nitidas promittere gemmas. In cuius rei argumentum est q̄ præter ea quæ dixi, in Cariai & sanctæ Marthæ vicinia reperta, Andreas quidā Morales nauclerus per ea maria Ioannis Cossæ amicus & socius dū Cossa viueret, ad manus habuit Adamantem á iuuene Pariensi in Cumaná nudo, mire p̃ciosū, longū vti signāt duos infamis digiti articulos, magni aūt pollicis primū articulū æquātē crassitudine acutū vtrobiq;, & costis octo pulcre formatis cōstantē, eo inquiūt in fixisse incudibus vibices vectesq; ac limas corrosisse Adamante illęso. Collo gestabat pendulū Adamantē iuuenis ille Cumanánus et: Andreę ipsi Morali precio qnq; calculorū vitreorū nr̃atiū viridiū & glaucorū, varietate colorum delectatus vēdidit. Offenderūt & topatios in littore. Sed cū auri faciē animo gestēt, nulla est his de gēmis cura. Auro tantum inuigilant. Aurum sectantur. Maior pręterea Hispanorū pars annullatos aut gemmatos derident & probro ascribunt gemmarum gestamina, populares pręcipue. Nobiles autem si quado nuptiales vel alias regiæ parentur pompæ celebres, torquibus aureis gemmis consutis gaudent & vestibus margaritas gemmis admixtas intertexunt. Alias minime, effœminatorū esse huiuscemodi ornatus atq; Arabicorum odorum spiritus & suffumigatoines continuas diludicant. Obscœna Venere obuolutū putant si cui castor-um vel muscum olenti occurrant. Ab vno pomo ab arbore decerpto pomiferam intelligemus eam esse arborē. Ab vno pisce in fluuio capto pisciū esse nutritorē fluuiū dignoscemus. A modico igitur auro & ab vno lapillo, auri & lapillorū esse genitricē terrā hāc assentiamur oportet. Quid etiā i portu sā ctę Marthæ in regione Caríai repererīt, trāseūte classe ītegra, duce Petro Ariæ cōmilitones eius & é Regiis magistratibus plæriq; loco suo diximus. Pullulāt, germinant, coalescūt, maturescūt, legūturq; cotidie opimiora, præteritis. Vilescit qcquid manu Saturni Herculis & aliorū huiuscemodi heroū patefecit antiquitas si quid indefessus labor Hispanorū detegat animaduertemus. Valeat tua sanctitas & crebro quid sentiat de his suæ sedis apostolicæ cultoris mihi significet, quo animum subleuet ad laborem futurorum subeundum.

De fœmina Dabaiba.

Quare lōgū iter capitur ad Austrū cum sit aliud breue

Quare parum auri feratur.

Caput quintum.

SVBORBE Lunæ Pater Beatissime quæcunq; parturiunt aliquid, vbi primū ediderint, aut claudunt vterum, vel saltē aliqua tēporis intercapedine quiescunt. Noster autē nouus orbis recentes quotidie sine intermissione, fœtus procreat & emittit, quibus cōtinuo tractu queant homines ingenio pollentes & magnarū rerum nouarū præcipue studiosi prę manibus habere vnde pascere animū queant. quorsum hęc? dicet beatitudo tua. Vix bene redegeram in ordinē quæ Vascho Nunnez Balbóæ, & cōmilitonibus eius in Australis pelagi discursu acciderunt, ad beatitudinē tuam mittēda per Ioānem Ruffum Foroliuiēsem Cusentinum Archipræsulē, & Galeacium ipsum Butrigariū sacræ tuæ Sedis Apostolicæ nuncios mei sopiti ingenii excitatores in præsentiarū, quādo ecce literas a Petro Ariæ quē anno superiore cū exercitu & classe Oceanum conscendisse ad nouas has terras traiecturū diximus. Classem seq; ac exercitum appulsos in columes significat. Easdē literas. Io. Cabedus á tua san ctitate supplicatu Regis Catholici illius prouinciæ Dariennensis Episcopus creatus, atq; vná tres alii é primaris illi gubernationi addictis, Alfonsus de Ponte, Diecus Marques, & Ioānes de Tau'ira suis subscriptis nominibus autorarūt. Hanc ergo nauigationē tua sanctitas accipiat. Pridie idus Aprilis Anni Millesimi Quingentesimi decimi quarti vela dedit Petrus Arias ex oppido sancti Lucari de Barrameda dicto, in faucibus Bætis fluuii, quem Hispani dicunt Guadalchu'ir, sito. Distant Oceanæ septem insulæ Canáriæ milia passuum circiter quadringenta á Bætis lapsu in Oceanū. Has fortunatas putāt esse, licet alii negent. Harū insularum recentia nomina sunt occursu primo pares duæ, Lanzalóta & Fortis ventura. A tergo iacet magna Canária. Sequit̄ illam Teneríse. Goméra tātillo ad Septētrionē á Tenerise. A tergo videntur agere agmē Palma & Ferrea. Goméram præhendit Petr9 Arias intra diem octauū á discessu cum classe nauiū septemdecim, & hominibus mille qngētis, licet mille ducentorū tātū illi fuerit assignatus numer9, immo & fertur reliquisse á tergo duo milia amplius suspirantes & mœstos, qui propria impēsa auri fama & visendi res nouas desiderio stimulati adduci postulabant. In Goméra lignādi & aquandi reficiendarumq; nauiū gratia quas tēpestates quassauerant, sed præcipue prætoriæ, quę temónē amiserat, dies moratus est sexdecim, commodę nanq; sunt insulæ, vastum illud æquor captare volentibus. Inde in nonis Maii capit altū, nec terram vidit vltra vsq; ad tertias Iunii nonas, quo die de Canibáliū humanarum carniū edacium insulis vnā adiit, quæ dicitur Dominica. Ea distat á Goméra leucas octingētas circiter. Quatuor ibi dies egit aqua recenti & lignis sumendis intentus. Neq; homini vlli neq; hominis vestigiis occurrerunt. Cancrorum littoraliū & magnorum lacertorum copiā repererūt. Per Matininam dehinc Guadulapeiam & Galātā insulas, de quibus prima in Decade nostra late mentionem fecimus, iter cœpit. Mare etiam percurrit herbidum lōgo æquoris spacio. Nec Almirātus Colon9, quē diximus primum has insulas & mare hoc herbidum pernauigasse, neq; isti rationem vllam produnt herbarum. Putāt aliqui cœnosum esse ibi mare, & herbas illas in profundo gigni tendereq; ad superna, vt videm9 in lacubus sępe, in magnis quoq; fluminib9 etiam currentibus accidere. Volunt alii non ibi natas sed é scopulis frequentibus raptatas vi tempestatum enatare per ea maria. Ita rem in dubio relinquūt, quoniam an fixæ cedāt nauium proris, an erutæ vagentur, nondū habent exploratum. Natas ibi credendū est, aliter impulsu nauiū conglobarentur, sicuti scopæ domorū cōglobant scobes, & cursum impedirent. Quarto a discessu á Dominica die qui erat Iunii tertio idus, niuales illi apparuerūt montes. Decurrere inquiūt ibi maria, veluti é mōtib9 rapidus torrēs, ad Ocidētē, licet nō Ocidētē ipsi recta sequāt̄, ad Meridiē, nāq; paulo magis tēdebāt, qd aliquādo demōstratiue per tabellam huius cosmographiæ nouæ quā animo concepi, si viuere dabitur, colligere licebit. E mōtibus illis Gaira fluuius decidit, strage nostrorū, trāseunte Roderico Colmenare, vti alias dixim9, insignis. Multi prætera defluunt alii. Portubus egregiis duob9 nobilitatur ea prouincia, in qua diximus esse Caramáiram regionem Carthaginēsi vt puta & sanctæ Marthæ altero sic á nostris appellato, cuius regiúncula est Saturma incolarū appellatione. Est sanctæ Marthę portus niualib9 propinquior montibus, in ipsorum nanq; montiū radicibus iacet, Carthaginēsis vero illo est occidētalior leucas circiter quinquaginta. De sanctæ marthæ portu mira scribit, itidem fatentur & qui redierunt, inter quos. Io. Vespucius Americi Vespucii Florētini nepos, cui moriēs maritimā & polarē artē reliquit hæreditariam. Is enim iuuenis missus est á Rege vn9 é prætoriæ nauis magistris, quod qua

Nūcii apostolici.

Nomina Canariarū

Numerus classis.

Insula Canibalica.

Mare herbidum.

Mōtes Niuales.

Regio saturma

drantibꝰ regere polos calleat. Temonis nanq; gubernandi cura præcipua Ioanni cuidam Serrano Castellano qui sæpius eas oras permeauerat, credita est, Vespuciũ ipsum sæpiꝰ ha beo conuiuam, quod sit iuuenis ingenio pollens, & qui percurrẽs eas oras diligenter anno tauerit quæcunq; oblata sunt. Scribit Petrꝰ Arias & hic idem Vespuciꝰ differit, quæ modo referam. E genere caribium siue Canibaliũ ortos harum regionũ incolas volunt. Ptopte rea feroces & Crudeles admodum, vt puta qui transeuntes nostros sæpiꝰ hostiliter a littori bus reiecerunt, & terram præhendere optantes male exceperunt. Tãta est his nudis Barba ris innata vis animi, tanta fortitudo, vt integrã classem nostrã adoriri sint ausi, prohibereq; a littore tentauerint. Venenatis vti alias scripsimꝰ agunt sagittis. Rabido cursu pectore tenꝰ neq; numero neq; magnitudine nauiũ territi mare intrabant, atq; inde iaculabantur telo rum mille genera, sed nostri spondis nauium & scutis protecti ictus illorum excipiebant. Vulnerati tamen duo fuerunt qui periere. Excussis tandẽ in illos puluerariis tormentis ra puere fugã Barbari tonitruis machinarum & furore globorum stupidi, quos fulgura esse arbitrabantur: crebro quippe fulguribus ob natiuã regionis & montium altorũ viciniã vexantur, licet pallantes & profligatos conspicerent hostes, hesitauerunt tamen, & inito cõ silio in diuersa studia vertebantur, descenderẽt ad hostes nec ne. Timor hinc pudor inde tra hebant. Venenatæ sagittæ, quas certissimas iaculantur incolæ, formidabantur. Cum tanta classe totq; militibus sicco pede præterire verecũdum erat atq; indignũ & infame. Vicit tã dem pudor, fugientes ac dispersos sequũtur. Leuioribus cymbis terrã prehendunt. Portꝰ circunferentiam scribit dux ipse classis & idem Vespuciꝰ perhibet, esse leucarũ trium. tutũ, nitidum adeo vt in fundo cubitorum viginti liceat calculos numerare. Duo in portũ desce dere inquiũt dulciũ aquarum flumina, sed minime apta maioribus nauigiis sustinendis q̃ patriis monoxylis. De copia & varietate saporeq; piscium tã fluuialium q̃ marinorũ audi tu suaue est, ꝓpterea piscatorias ibi multas repere lembos patrios multaq; retia miris mo dis extenacibus herbis contusis & necti gosampii funibus contexta. Piscariam artem callẽ hii Caramairenses Gairensesq; ac Saturmani. Pisciũ nanq; permutatione prouentus opta tos quibus ipsi carent, assequũtur ab internis populis finitimis. Reiectis a littore Barbaris, Boios eorum idest domos ingrediũtur. Iterũ atq; iterum feroci cursu nostros impetunt, & sagittis venenatis conficere tentant, sed rabidiores irruunt quando domos occupari spolia riq; senserũt, quia ꝑcipue fœminas pueros q; plærosq; duci in prædã cernerẽt. Supellecti lia domorum e littoralibus cannis & variis herbis, contuso sparto similibus erãt storiæ cõ textæ variis fucatæ coloribus, e gossampino quoq; aulęa arte, industria laborata, leonibꝰ a quilis tigribus & imaginibus aliis effigiata. Domorum & cubiculorũ ostia fornicesq; li minares putaminibus chocleariũ tenuibus funiculis appensarũ, quo facilius vento agitatę colliderentur inuicem, quo sono delectantur ornatos reperiebãt. Mira de hiscere bus mihi retulerunt multi, Gonzalus quidã Fernãdus Ouiẽdus præter cæteros e Regiis magistrati bꝰ, is qui dicitur ab Hispanis Veedor, se longiꝰ in terrã iactat descendisse. In sapphyri puta men ouo anserino grandius incidit. In collibꝰ ab eo tractatis cum triginta viris smaragdi nas plasmas se vidisse ait multas, calcidonias q; & hyaspides ac mõtani succini magnos glo bos. Auro intexto admixtas in auleis consutas gẽmas eas a fugientibus Caribibus in domi bus relictas is & cęteri omnes se prędicant reperisse. Est & coccinearũ genitrix siluarum tel lus illa, est & auro opima, margassitas auri indices vbiq; littorum & vbiq; riparũ inuene runt. Inquit is Ouiẽdus in regione quadam dicta Zenũ ad Oriẽtem a Dariene iacẽte milia ria nongĩta nouum mercaturę genus excerceri. In incolarum domibus serias cistasq; in gentes & canistros pulchre contextos ex arborũ foliis ad id aptis repererunt. Cicadis, gryl lis, cancris, cocleis, locustis agros sternentibus dessiccatis & salitis plenos. Ad quẽ vsum il la cogerent interrogati, responderunt vt ad internos populos ea venum portarẽt, harũ nãq; preciosarum volucrum & salitorum pisciũ permutatione peregrina quæ optant assequn tur harum terrarũ incolę. Hi sparsim habitant non contiguis domibus, sed terram incolũt Elisçã Caramairenses, amœnam, feracem, acris hyemis & furentis æstus expertem, cũ par uo diei & noctis discrimine. Vallem ingressi sunt Barbaris fugatis leucas latam duas, tres longam ad montes vsq; quosdam herbidos & arboriferos, in quorum radicibꝰ duę valles aliæ iacent dextra læuaq; singulis ablutæ fluminibus quorum vnus est Gaira, alteri vero non dedere nomẽ. In his vallibus cultos repere hortos, agrosq; rigari per deductas ordi ne miro fossas, haud secꝰ ac Insubres aut Ethrusci nostri suos colũt atq; irrigãt, sunt & isto

A Caribibꝰ orti.

Vulnerati nostri.

Terrentur tormentis.

Descriptio portꝰ sanctę Martę

rum edulia communia, Ages, Iúcca, Maizum, Battátæ, arboreiq; fructus vt reliquis & piscariæ dapes, humanas autem carnes raro vorant, quia raro peregrinos assequuntur, nisi venatum ipsi exercitu composito per alienas tendant terras, a se ipsis quippe abstinent. Sed auditu miserandum, myriadas hominum ad edendi vsum creduntur hi obscœni Antrhopophagi cōsumpsisse. In paradiseas mille insulas, in regiones mille incidunt Elisias nostri, quas nefarii depopulati sunt. Propterea licet amœnas & bene fortunatas, desertas reperiunt plures. Colligat hoc exemplo tua beatitudo q̄ perniciosum sit hoc genus brutorum hominum. Sancti Ioannis Insulam diximus esse Hispaniolæ proximam, quæ ab incolis Burichéna dicebatur. Ab ea nostra tempestate rapuisse feruntur edenda quinq; milia hominum amplius, ex vicinis tantū insulis, quas hi habitāt, puta sanctę Crucis quę Hay hay & Guadalupea quę Queraquéira nuncupabantur. Satis vagatum sit per obscœnorū edacitatem. De radicibus parumper sermo sit, quandoquidem sunt futuræ Christianorum escæ panis triticei loco & raparum aliarumq; radicum nostratium. Iúccam esse radicem diximus sæpe alias, qua nobilior panis & apud insulares omnes & continentes hos efficitur sed quomodo colatur germinetq; q̄ etiam varia sit, minime ad huc dixi. Quando plātare Iúccam statuunt, terram egerunt tenus genu, & effossam erigūt in tumulos quadratos nouempedales, duodecimq; ex ipsis Iúcceæ truncis sexquipedalibus aut circiter, tumulo ternos cuiq; lateri prębentes infigunt transuerse, vt fere in ipsius tumuli centro cuspides eorum conueniant. Ex illorum internodiis & in fixa cuspide radiculæ capillares prodeunt. Hę paulatim auctæ in eas conuertuntur, superātq; maturæ lacerti ac sæpe fœmoris humani crasitudinem longitudinemq;. Ita cumulata illa terra fere vniuersa digeritur in radices. Sed maturescere Iúccam inquiunt non breuiore spacio q̄ sesquianno. Inquiunt quoq; quo vlterius ad biennium vsq; sinatur, eo fieri meliorem, perfectioremq; ad panem conficiendū. Euulsam, lapidibus duobus ad id paratis, veluti scalpro nostrę fœminæ caseum conterunt & premunt. Demū, aut sacco ex herbis vel canniculis fluuialibus confecto imponunt pōderoso lapide superiecto, diemq; naturalem appensum sinunt, & succum eiiciunt. diximus nanq; esse apud insulares mortiferum, attamen si quoquatur salubris est succus ille. Vt ē nostro lacte serum. Hoc aduertendum apud hos continentes, minime noxium inquiūt iuccæ succum. Multa dicunt esse iúccarum genera. Vnum altero suauius, atq; aliud alio preciosius est, quo Regulis edulium paretur, sunt quibus vescantur nobiles, sunt & quibus populus. Exsuccatam vero Iúccam in tabellas fictiles ad id compactas veluti pressum nostri caseum distendunt coquendam. Is est eorum panis primarius, hunc vocant Cazábbi. Agiū similiter & Battatarum varias dicunt esse species. Sed Agibus & Battatis magis pro ferculis aut fructibus vtuntur, q̄ ad vsum conficiendi panis vti nostri rapis, raphanis, tuberibus, napis, pastinacis. Et huiuscemodi rebus, sed Battatis præcipue, quæ terræ tubera egregia superent mira quadam dulci molicie, si præsertim in nobiliores incidatur. De radicibus iam satis, ad aliud iam panis genus sermo vertatur. Diximus habere frumenti genus quoddam panico fere simile, sed grandioribus granis nobilius. Id in farinam contusum vi lapidum manu actorum, pinsunt, Iucca deficiente, estq; vulgarior panis. Singulis annis ter seritur, modo agri vbertas ferat ob æquitatem temporum de qua satis multa in superioribus. Et radicum omnium & Maizii grani cultum hic reperere. Arboreorumq; fructuum varia genera cultissima. Inter hos Caramairenses & Saturmanos itinera inquiunt esse lata rectaq;, ita vt distenta rubrica credi queant notata. Ydrias, cantharos, ollas, orcas, paropsides, patellasq; fictiles apud hos repererunt, & variorum colorum aquales vrnas, in quibus aquæ seruari feruntur frigidæ. Edicto vt vel parerent Regi Catholico religionemq; nostram induerent vel terram linquerent, venenatis sagittis respondebant. Cœperunt nonnullos, ē quibus plærosq; indutos prius soluerunt illico, alios adnaues prius ductos & rerum nostrarum amplitudine ostētata, quo cæteris illa referrent ad beneuolentiam eorum captandā postea dimiserunt. In omnibus fluminibus se vidisse aiunt auri argumenta. Recentes in eorum domibus ceruinas & aprinas carnes passim reperiebant, quibus laute sunt epulati. volucribus & hi abundant, nutriuntq; domi volucres tum ad esum, tum ad delicias. Eius cœli spiritum esse benignū hinc arguunt, quod noctu apud flumina in ripis sub dio dormierint, nullusq; grauedinem capitis senserit vllam, aut humorem conceptum insalubrem. Magnos etiam neti Gossampii glomos & fasces diuersarum pennarum quibus sibi cristas nostrorum Cataphractorum more contexunt, & sagulos ad decorē formant, passim repere

Elisii tractus.

Ederunt quinque milia hominum.

De satione iuccę.

De natura iuccę.

Quomodo fiat panis.

Battatarū gustus.

Ter in anno seritur Maizium.

Sagittis respondent prępositionibus.

Salubris aer.

runt. Delectantur & hi elegantiis huiuscemodi. Arcuũ & sagittarum multitudo fuit innumera. Maiorum & ibi cadauera combusta, ossibus in ollis conditis alicubi, alibi integra in sepulchris. In ipsis boiis idest domibus alibi, reuerẽter auro gemmisq́; ornata seruantur. Habitas eorum bullas pectorales aliaq́; monilia quæ vocãt ipsi Guanines, reperere orichalco magis q́ auro fabrefacta esse, propterea esset his cõmertia cũ vafris peregrinis arbitrantur, qui ad eos monilia hæc confecta importent, vt purum aurũ ab eis adipiscantur pro vili metallo. Neq́; perpenderunt nostri fraudem, donec ad conflationem ventum est. Architecti plerique pererrantes à littore parũper, infrusta candidi marmoris se incidisse dixerũt. Putant peregrinos ad eas terras venisse quondam, qui marmora è montibus aliquando sciderint, & putanuina illa in plano reliquerint. Ibi didicere Maragnonũ fluuium è montibus niualibus descendere augeriq́; inter labendum magna fluminum aliorum copia in eum cadente. Propterea ingens est quia è lõginquo ad mare fluit per terras aquosas. His actis, recep tui signa dantur. Noningenti erant ad terram missi. Hi omnes sublatis clamoribus prę lęticia compositis ordinibus & præda prouincialium rerũ onusti cristisq́; & coronis lenis quoq́; ac sagulis plumeis militaribus incolarum ornamentis redeunt fulgentes. Anchoras eleuant. Decimo sexto Kalendas Iulii nauibus refectis, quas tẽpestates plæreq́; concusserant, sed prætoria præcipue discrimen ingens subierat amisso temone, vti iã diximus. Capiunt altum vt Carthaginẽsem portum petant & insulas quasdam medias truciũ Caribiũ receptacula infestent ex regio mandato, sed velox aquarum decursus & Ioanẽ Serranũ prętoriæ nauis nauclerum primarium & reliquos fefellit, quamuis fluxuum illorum naturã se optime callere iactarent, quadraginta se leucas fuisse vna nocte trãsportatos præter opinionem conqueruntur.

adulterinũ aurum.

Maragnonᵘ a niuali monte.

Caput sextum.

HIC PHILOSOPHANDVM est parum per Beatissime pater & à cosmographia digrediendũ ad naturæ archanorum causas. Decurrere ad Occidentem ibi maria veluti è montibus torrentes delabuntur, omnes vno ore prædicant. Propterea trahor ego in ambiguum quo nam aquæ illæ tendant, quo ve se recipiant quę rotante ac perpetuo tractu ab Oriente fluant veluti fugitiues ad Occidentem inde nunq́; rediturae, neq́; Occidens propterea magis repleatur, neq́; Oriens euacuetur. Si ad centrum eas tendere de natura grauium dixerimus, centrũq́; lineam esse æquinoctialem voluerimus, vti plæriq́; aiunt, quod centrũ dabitur tot tantarumq́; capax aquarũ? quæ ve circunferentia reperietur madida? Rationẽ verisimilem, qui ea littora perlustrarũt, præbent nullam, putãt plerique vastas esse fauces in angulo sinuali magnæ illius telluris quam diximus Italia octuplo maiorẽ ab Occidente Cubę insulæ, quæ rapidas has aquas obsorbeant, & inde ad Occidentẽ illas emittant, quo ad Oriẽtem nostrum redeant, alii dicunt ad Septentrionem. Volunt nonnulli clausum esse sinum illum magnæ telluris, tendereq́; ad Septẽtrionem à tergo Cubæ ita vt Septẽtrionales terras quas Glaciale circũsepit mare sub Arcto cõplectatur, sintq́; vniuersa littora illa cõtigua vnde credunt eas aquas obiectu magnę telluris circumagi, vt in fluminibus licet conspicere riparum gyris sese obiectantibᵘ ed. Shoc minime quadrat, eodem nãq́; modo, non acri tamẽ, sed leui fluere ad Occidentẽ aquas perpetuo lapsu inquiũt, qui Glaciales tẽtarũt oras, & Occidentem postea secuti sunt. Scrutratus est eas, Sebastianus quidam Cabotᵘ genere Venetus, sed à parentibus in Britanniã insulã tendentibus, vti moris est Venetorum, qui commercii causa terrarũ omnium sunt hospites, transportatus pene infans. Duo is sibi nauigia propria pecunia in Britannia ipsa instruxit & primo tendens cum hominibus tercentum ad Septentrionem, donec etiã Iulio mẽse vastas repererit glaciales moles pelago natantes, & lucem fere perpetuam, tellure tamẽ libera gelu liquefacto. Quare coactᵘ fuit, vti ait vela vertere & Occidentem sequi, tetenditq́; tamen ad Meridiẽ littore sese incuruãte, vt herculei freti latitudinis fere gradus æquarit ad Occidenteq́; profectus tantum est, vt Cubã insulã à leua lõgitudine graduũ pene parem habuerit. Is ea littora percurrens quæ Bacallaos appellauit, eosdẽ se reperisse aquarum sed lenes delapsus ad Occidentẽ ait, quos Castellani Meridionales suas regiones adnauigantes inueniunt, ergo non modo verisimilius, sed necessario concludendũ est, vastos inter vtraq́; ignotam hactenus tellurẽ iacere hyatus, qui viam

Argumẽta de torrẽte.

Cabotᵘ Veneti sũt hospites orbis.

præbeant aquis ab Oriente cadentibus in Occidentem, quas arbitror impulsu cœlorum circulariter agi in gyrum circa terræ globū, non autem de Mogorgone anhelante vomi absorberiq; vt nōnulli senserunt, quod influxu & refluxu forsan assentire daretur. Baccal-

Quare baccalaos.

laos Cabottus ipse terras illas appellauit, eo q in earum pelago tantā repererit magnorum quorundā piscium, tynnos emulātium, sic vocatorum ab indigenis, multitudinē, vt etiam illi nauigia interdum detardarent. Earum regionū homines pellibus tantū coopertos repe-

Pellib9 vestiti.

riebat, rationis haud quaq; expertes. Vrsorū inesse regionibus copiam ingentem refert qui & ipsi piscibus vescantur. Inter densa nanq; pisciū illo℞ agmina sese immergunt vrsi, & singulos singuli complexos, vnguibusq; inter squamas immissis in terram raptant & co-

Vescūt piscibus vrsi.

medunt, propterea minime noxios hominibus vrsos esse ait. Orichalcū in plærisq; locis se vidisse apud incolas prædicant. Familiarem habeo domi Cabottū ipsum & contubernalem interdum, vocatus namq; ex Britannia a Rege nostro Catholico post Enrrici maioris Britaniæ Regis mortem concurialis noster est, expectatq; indies vt nauigia sibi parentur, quibus arcanum hoc naturæ latens iam tandem detegatur. Martio mense anni futuri Millesimo Quingentessimo decimo sexto, puto ad id explorandum discessurū. Quæ succedent, tua Santitas per me intelliget, modo viuere detur. Ex Castellanis nō desunt qui Cabottum primū fuisse Bacallaorum repertorum negent, tantūq; ad Occidentem tetendisse minime assentiuntur. De faucibus & Cabotto iā satis. Ad Castellanos redeamus. Carthaginis por-

Insulę sancti Bernardi.

tum & adiacentes Caribium insulas quas appellāt Sancti Bernardi prçterlapsi sunt, vniuersamq; Caramairensem regionē intactam postergarunt. Hic ab exorta tēpestate ad insulam quam diximus alias. Forte appellari, ab Vrabēsi sinus faucibus distātē leucas circiter quinquaginta proiecti sunt In ea insula canistros ex cannis marinis cōtextos reperere in barbarorum tuguriis multos sale plenos. Salinis egregiis nobilitatur insula, ei9 salis permutatio-

Salinę Fortis insulę.

ne aliena cōparant incolæ. Ad prætoriam nauē volitauit Onocrotalus auis ingens vulture maior, quę guttur demittit multicapax., paludum Rauenatum quōdā domestica autorum testimonio, nescio an & nostra tēpestate, capi facile passus est, & circūductus per vniuersæ classis naues tandē interiit. Viginti aliorū in littore stantiū agmē viderunt procul. Grandio-

De onocrotalo.

rem nauem prætoriam puta iam quassatam & minime vtilem a tergo reliquerunt, vt paulatim & sedato mari sequeretur. Vndecimo calendas Iulii appulsa est classis ad Dariennem in quartum inde diem prætoria nauis sed vacua super inducta est. Dariennēsis populus duce Vascho Nunnez Balbóa præfecto, de quo alias latam fecimus mentionē, cum psalmo, te deum laudamus obuiam tria prodit milliaria. Intra domos in prouincialium domorum modum ædificatas, habitatorum quisq; venientes suscepit libens prouincias has omnes regiones liceat appellare quandoquidē procul victę sunt, omnibus regulis eiectis. Prouincialibus reficiuntur fructibus & pane recenti tam radicali quā Maizio. Cætera secum classis afferebat, salitas puta carnes, salsos etiam pisces & triticeā in cuppis farinam. Ecce regiā in abstrussis terris classem, ecce non modo intra Cancri tropicū verum etiam ipsi æquinoctiali circulo fere suppositos Hispanos contra multorū sapientum sententiam, vt ibi pedē figāt & Colonias construant. Postea vero q in vnum conuenere, quid cōsilii ceperint intelligamus. Altero die ab appulsu classis quadringentorū quinquaginta hominum Dariēnensium fit conuentus. Publice arcaneq;, coniunctim simul & viritim indagatum est de rebus scriptis a Vascho præfecto Australis pelagi. Is est magistrat9 quē diximus ab Hispanis vocari Adelantatum. Compertū est vera fuisse quæcūq; de Australi pelago terrę illius Regi si-

Cōsiliū appulsa classe.

gnificauerit. debere in Comogri, Poccorrosæ ac Tubāamę ditionib9 ex ipsi9 Vaschi præfecti iudicio erigi arces in præsentiarum, vt Coloniæ post modū deduci queant. Missus est propterea Ioannes Aiora nobilis Cordubensis propræctor cum hominibus quadringentis, quattuor carauellis & vna minore naui aduectis. Is primo Comogrensem captat portū leucas ab Dariene distantē forte quinq; ac viginti, vti scribunt litteris præsentib9. Inde ad Austrum ex quadringētis centum quinquaginta missurus est, nouo itinere rectiore reperto, qua inquiunt sex & viginti tantū leucarum esse intercapedinē ab Comogri regia ad Sancti Michaelis sinus fauces. Reliqui e quadringentis pedē ibi fixuri sunt, & inde auxilia præstituri eūtibus redeuntibusq;. Centum vero illi & quinquaginta ituri ad Austrum aptos secum interpretes Australiū linguarū ducūt e nostris, qui ea didicerūt idiomata a mancipiis habitis a Vascho, cū eas terras peragrare. Et ex ipsis mancipiis, qui linguā iam callent Hispanam, aiūt hi distare Pochorrosæ portū a Comogreo leucas septē tantū. In Pochorro-

sa propter ex prætoris & aliorum sanctione viros relicturus est quinquaginta cum naui leuiore, qua fungātur officio cursorum, & veluti terra per equos dispositos fieri solet, ita mari certiores hi facient prætorem & Darienenses de rebus emergentibus, locaturi etiam sunt in Tubanamę solo domicilia. A Pochorrosa inquiūt distare Tubanamę atria leucas viginti. Ex quadringentis hominibus his, ex priscis Darienensibus rerū experientia pollentib?, quinquaginta, q decurionū loco nouos dirigāt & ducūt ad res gerēdas destinati sunt. Ita dispositis rebus fuit consiliū Regi hæc significare, atq; vna certiorem reddere, esse in illis terris regulum nomine Dabáibam cuius regnū auro sit opulentum, sed intactum ad huc relictū ob potentiam. Hunc secundo magno flumine illo, de quo alias mentionē fecimus habere regnum, vniuersamq; ditionis ipsius tellurem auro vberem fama est vulgaris. Leucas inquiunt distare ab Dariēnę Dabaibe regiam quinquaginta. Inde aiunt incolę auri copiam per confinia spargi, licet & ab Dariēne vti alias diximus leucas tantū tres nostri habeant aurifodinas non ignobiles, quibus in pręsentiarum fruantur, multisq; in locis effodiēdo aurum colligunt, feratius tamen esse Dabaibæ regnū credūt. In primis nostris ad tuā Sanctitatem primitiis, mentio de hoc Dabaiba facta est, sed errore ducti cū Dabaibæ piscatores reperissent Dabáibam ipsum inter palustria loca se offendisse arbitrati sunt. Ad Dabáibā igitur tercentū deligere volunt egregios ex vniuerso excercitu bello aptos iuuenes, telorū omnis generis & armorū copia magnifice instructos, qui eum adeant, & detrectantē pacem sternant, & debellent. Iterum atq; iterū repetūt in argumentū opulentię futurę se paucis in locis effodere, vbi non cōmixtis terræ grumulis aureis occurrant. Quæ scripserint refero. Consulunt & Regi condendā esse in sanctæ Marthæ portu in regione, appellatione incolarum Saturma, Coloniā quæ sit futura refugiū nauigantib? ex Dominica insula, á qua cursum ferunt esse quatuor aut quinq; dierū ad eum Saturmæ regionis portū, & ex Sācta Martha trium ad Dariennē, eundo inquio, reditus nāq; illis adeo durus est, ob eum quē diximus decursum aquarum vt arduos videantur montes redeundo conscendere. Non est huius torrentis vis ex Hispaniola & Cuba redeuntibus in Hispaniā tanta q̄uis & ipsi laborēt contra labentē Oceanum, quia sit hic pelagi amplitudo ingens, qua vagari queant aquę fluentes. In Pariæ tractu stringūtur aquę lateribus ei? terræ & multarū insularum adiacentiū ex aduerso compressæ, vti liquet in Siculo freto coniectari, vbi est aquarum impet? is quē tua Sanctitas nouit qui Scyllā & Carybdim efficiunt ob angustias illa maria receptantes Ioniū videlicet ac Libycum & Tirrenū. Ex Guanassa insula & Táia Málaq; & Cerabaróno regionibus beraguæ Occidentalibus scriptū reliquit Colonus huius inuēti princeps, reperisse furorē tantum in proram ea littora versis vestigiis Orientem quæritādo, vt neq; licuerit interdū posse plumbata fundum tentare, quin illam secum pensilem raptaret aduersus impetus. Neq; ipse quiret aliquando integro die, licet vent? aliquis flaret in pupim, vel vnico milliari decursum vincere. Hinc est quod sæpe cogantur Cubā Hispaniolam demum præhendere prius, vt mox lato pelago ad Septentrionem captato cursum dirigāt in Hispaniam quo Boreales flatus illis adiumēto sint ad impellendū naues quas itinere recto minime quirēt perducere. De motib? Oceani vltro citroq; iam satis multa, quid de Dariene & Colonia in eius ripa deducta, quam diximus Sanctam Mariam antiquā ab ipsis apellari scribant, recensendum est. Loci situs est inualidus, pestifer, sárdo cœlo perniciosior. Pallent oēs ictericis similes. Neq; á natura regionis id euenit, multis nanq; in locis sub iisdem latitudinis gradibus signorum salubrem benignamq; reperiunt aeris clęmentiā, vbi scilicet nitidos terra fontes gignit, vbi ve flumina ripis meant currētibus haud quaq̄; cœnosis, sed præcipue vbi cliuos, non valles inhabitant. Locus autē ille in Darié nis fluminis ripa situs in profunda est valle locatus, collibus vndiq; arduis circūseptus, qua de causa solares radios meridianos suscipit suos in verticem ferē perpendiculares, & á montanis labētibus radiis á fronte tergoq; ac lateribus grauiter vexatur, radiorū quippe solariū feruorem repercussio parit, non accessus ad terram, quia in se minime sint passibiles, quod ex niuib? altorum montium colligi potest, vti optime callet tua Sanctitas, propterea cadētes in mōtibus radii per obiectum decliuem ad ima rotantur vti saxum ingens rotundū á culmine montis delectum. Valles ergo & contingentem sibi radiorum partē ex directo & præcipitem cliuorū ac mōtium ex transuerso suscipiunt. Est ergo Darienis habitatio á natura loci particularis non á regione perniciosa. Est & pestifer á natura soli locus φ cœnosus paludibus fœtidis septus sit, immo vicus ipse palus est vbi ex guttis mācipiorū dextra cadentib?

vbi parent ędificare.

Aurifodinę Darienis.

Cōparatio de fluxu.

Furor aq̄ inauditus.

De situ Darienis.

vbi salubritas.

Nō radiorum solis.

Ex guttis buffanos.

dum irrigāt paulmēta domus, illico buffones gignūtur, vti alicubi ego ipse vidi in pulices guttas illas æstare conuerti, vbicūq; prætereа effodiūt ad sesqui palmū scaturūt aquæ salubres omnes & corruptæ à natura fluminis q ad mare cœnoso atq; inerti alueo, per vallē profundā delabitur, propterea de loco mutādo cōsulūt. Ibi figere pedē primos, necessitas coegit, tāta em̄ vrgebant̄ ægestate, q primi ad eas terras appulsi sunt, vt de loco mutādo cura de fuerit. Iniqua igit̄ soli sedes, illos vexat ob solares radios. Deterior aquarū & corrupti aeris ob cœnosos vapores inclemētia reddit inualidos, nec portu nobilitatur vllo locus ipse, qui distat à sinus faucibus leucas tres, estq; iter arduū asperūq; ad cōportādum cōmeatus è mari. Ad alia cōtingētia veniamus. Vbi primū appulsi sunt, multa illis acciderūt hacten⁹ incognita. Medicū quēdā eximiū Hispalensem quē Antistitis autoritas & auri simul cupiditas, tranquillā linquere vitā in patriā stimularūt, adorta est dormientē cū vxore vis fulguris, dom⁹ cū vniuersa supellectile illi exarsit. Attoniti vir & vxor pene nudi pclamātes & semiusti vix euaserunt. Stātibus in littore, molossum sexquiāniculū rapuit Crocodill⁹ ingēs, & vti milu⁹ pulliculū solet, miserū canē dn̄i auxiliū vasto latratu implorantē ante omniū oculos asportauit. Noctu vespertilionū morsibus torq̄bātur, si dormientē forte momorderit quēpiā, exhausto sanguine trahūt invitę discrimē & mortuos fuisse nonnullos ea tabe cōpertū est. Si gallū, aut gallinā sub dio noctu vespertiliones deprehēderint, in christā aculeo fixo interimūt. Crocodillis, ac tigrib⁹ & hi aiūt leonib⁹ infestari terrā. Sed inuentas iā esse artes quib⁹ multi capiātur. Reperisseq; se in sociorū domib⁹ tigriū ac leonū interfectorū pelles scribūt. Boues, porcos, atq; equos, adolescere ibi maiorē in modū & grādiores fieri genitoribus dicūt, ob vbertatē soli. De arborū proceritate deq; terræ variis fructib⁹, de hortēsib⁹ & satis omnib⁹ nr̄atib⁹, de ceruis & q̄drupedib⁹ feris, variis etiā generib⁹ auiū ac pisciū eadē referūt quæ scripsi alias. Caretā regulū regionis Coibę pricipē triduo habuerūt hospitē & admiratū nr̄a harmonica instrumēta equorūq; faleras ac cætera illi peregrina beneq; donatū remiserunt. Is nr̄is significauit arbores gigni in pūincia q̄rū tabulis naues cōstructæ tutæ sunt à corrodētib⁹ marinis vermibus. Est nāq; dira hæc pestis nr̄is nauibus in portubus illis. Ait esse amaritudinis tātæ ligni gen⁹ illud, vt facile abstineāt ab eius gustu. Est & alia peculiaris terræ arbor cuius si folia nudū alicui⁹ corpus tetigerint, vibices eleuēt ingentes & nisi illis aqua marina vel saliua matutina medeat̄, illico læthalē suo veneno excitēt dolorē. Hāc arborē & Hispaniola parit, ei⁹ etiā lignū olfatu aiūt eē mortiferū nec portari quoq; lignū posse sine vitæ periculo. Quū excutere à se tātæ seruitutis iugum sæpe insulares Hispaniolæ tētauerint, nec cesserit vnq̄, aperto Marte vel insidiis reperti sunt eo ligno voluisse primarios noctu dormientes suffumigatos interimere. Sed admirati ligni reperti nouitatē Christiani, fateri fraudē miseros coegerūt, & cōmēti autores pœnas dedere. Habēt ipsi genus herbæ cuius odore fulti remediū sibi comparant ab eius ligni veneno vt portare illud queāt indemnes. De his leuibus iā satis. Sperāt ex insulis Australis pelagi maiorē multo copiā habituros. Parabat em̄ Petrus (nuncio qui ad nos litteras tulit discedēte) profectionē ad eam insulam quæ prominet medio in sinu Sancti Michaelis à nostris apellato, à Vascho intacta relicta ob perturbatū eo tēpore mare, de qua late in trāsitu Vaschi ad Austrū. Multa in dies maiora p̄teritis expectamus. Cœptæ sunt enim & pūinciæ plures alię quas non inutiles aut non mirandas fore putamus. Io. ille Diaz solisi⁹ nebrissensis de quo fecim⁹ aliquādo mentionem missus est per frontē illā sancti Augustini quæ lineā superat ęquinoctialem gradus septem & ad Portugalenses pertinet vt latus Australe à tergo Parię cumanæ Cuchibacoæ, portūq; Carthaginis & sanctæ Marthæ Dariensis & Beraguæ nostris nauigiis percurrat, quo apertior & plenior de tractibus illis habeatur noticia. Missus est ali⁹ nauiū triū ductor. Io. Poncius qui Caribiū terras depopuletur & in seruitutē obscœnos hominū voratores redigat, quo liberæ sint ab ea peste iam tandē adiacentes mitiū insulæ & vna prouētus earum insularū & arcana liceat vestigare. Missi sunt & alii per diuersa. Gaspar Badaioci⁹ vt Occidentem pecurrat. Frācīscus Bezerra vt per sinus ipsius angulū. Et Vallei⁹ vt per fauces ei⁹ ad Orientalē sinus oram traiiciant ad arcana telluris eius exploranda in qua Fogeda nuper sinistris auibus pedē figere cœperat arce ac pago ædificatis. Cū octoginta prius militibus instructis ex Dariene Badaiocius discessit quē secutus est cū quinquaginta Ludouicus dictus mercado. Bezerræ vero addixerūt octoginta. Valleio septuaginta. Portus ne tutos capturi sint, an in male fidas stationes casuri, summi rerū artificis prouidentia nouit. Nos autem homines casuum noticia postq̄ emerserint includimur. Ad alia veniamus.

Marginal notes: Quare ibi pedē fixerit. — nō hn̄t portum Dari. — Que appulsis acciderint. — Vespertilionum tabes. — De Careta regulo. — Arbor perniciosa.

Caput septimum.

SIXBENE domo exierat Petri Ariæ putati Continētis gubernatoris, appulsus ad Dariēnē cum plerisq; appendicibus quando ad curiam negotiationis gratia sensi venisse quēdam Andreā Moralem nauium ea littora noua percurrentiū nauclerum, qui & crediti continentis oras, & insularum adiacētium tractus & Hispaniolæ interna omnia diligenter soliciteq; scrutatus est vestigandæ Hispaniolæ curā viro huic frater Nicolaus Ouandus militiæ Alcātaræ maior Cōmendatarius, Hispaniolæ gubernator demandauit, quod ingenio polleret, esseto; ad huiuscemodi rē explorandam cæteris aptior. Super his Andreas hic indices & tabellas formauit egregias, quibus præbetur fides a reliquis rē intelligentibus. Is ad me venit vti solent alii ab Oceano redeuntes. Quæ ab eo & plærisq; aliis hactenus ignorata didicerim tractemus. Sit Hispaniolæ particularis descriptio, quæ primā huius narrationis frōtem amplectatur, quandoquidē caput est & emporium vniuersæ liberalitatis Oceani, habeatq; mille atq; iterum mille formosas, comptas ditesq; Nereides nimphas quę ipsam, tāq; Tethim alterā dominam & genitricem circūsepiant, comantq; decentes. De Nereidibus ipsis idest circumambientibus insulis pauca mox differemus. Insula demum Margaritea diues a nostris appellata, in Australis pelagi sancti Michaelis sinu iacēs iā trita, quę nobis miranda præbuit in præsentiarum, & maiora de futuro pollicetur superueniet, candentibus armillata, torquata & coronata Cleopatreis vnionibus, de quorū Conchilibus in calce narrationis par erit aliqua pertingere. Ad Aelisiam iam Hispaniolā veniamus, & a prima nominum impositione exordiamur de forma & cœli clementia, mox de ipsius diuisione demum conferemus. Ex insula Matininò de qua in prima Decade cū accentu in vltima vti tua Sanctitas nosceт per virgulam superimpositam in omnibus eorū vocabulis ne toties repetendum sit vbi accentus nouorū vocabulorum iaceant, inquiūt hi transuectos suis monoxylis Canbis, dico lithribus vnilignets, primos habitatores e patria p aduersæ factionis partes electos, vti Dardanū ex Coryto legimus & ex Creta Teucrū ī Asiā & solū, postea Troianū appellatū Tyriosq; ac Sidonios fabulosa ducente in Libyā Didone classe appulisse. Extorres igitur Matininoēnses e propriis laribus in Hispaniola & ea insulæ parte quæ Cahonaó dicitur, ad ripam fluminis appellati Bahabonì, sedem posuere, vti est in Romanis initiis de Aenea Troiano ī Italiam ad Latium Tibrim deuecto. Intra Bahabonì fluminis ostiū iacet insula vbi dicūtur aduenæ primā domum erexisse. Hanc appellauere Camotéiā. Domum eam sacrarūt postmodū, & reuerēter coluerunt semper ad aduentū vsq; nostrorum, & donis perpetuis salutabant, vti nos initialem nostræ religionis Ierosolymā, Mahometæi Mecham, & veteres fortunatarum insularum cultores ī magna Canária Tyrmā super alta rupe structam, vnde sese multi lætis animis & psallentes præcipitabāt a sacrificulis eorum persuasi animas inde se amore Tyrmæ deiicientium beari, ad æternasq; delicias perduci. Reperere id obseruatū ad nostra vsq; tempora fortunatarū debellatores, nec decidit hodie a cōmuni sermone sacrificiorū memoria, nomēq; rupes ipsa retinet. Didici etiam nuper esse in insulis ipsis à Betanchoro Gallo primo fortunatarū cultore, habita tamen ab Castellanis regibus venia vti alias dixi, Betāchoranā factionem quæ adhuc & linguam & mores Gallicos seruet, licet Betēchòri herēdes Castellanis viris, vti supra memorauimus, domitas duas insulas precio reliquerint. Habitatores tamē qui Betanchórū secuti fuerant & sibi domicilia fabricauerant familiasq; ibi auxerant persiiterunt, atq; vna cū Hispanis fortunate viuunt Gallicorū frigorum expertes. Ad Matininoēses pedem referamus. Nomina Hispaniolæ à primis habitatoribus impossita fuere, primum Quizquéia, de hinc Haiti neq; hęc ad imponentium volūtatem solum, sed ab effectu credito ab eis. Quizquéiam dicūt rem grandē qua nulla sit maior. Quizquéiam interpretātur vastitatem & vniuersum ac totum, vti Græci suum panem. Quia sunt arbitrati, ob eius magnitudinem esse vniuersum orbē terrarum, neq; sole calefieri quicq; alium præter eam insulam cum adiacentibus cæteris propterea Quizquéiam dici debere statuerunt. Haiti vero dicitur asperitas eorū vetere lingua, atq; ideo insulam appellauere vniuersam Haiti per Metonymiam á parte totū denominantes, quia hæc insula plerisq; in locis horrescat aspera montiū facie ac tetra siluarū dēsitate vallibusq; ob altitudinē montiū formidolosis & obscuris, licet alibi sit amœnissi-

Quis gubernator Hispaniolę.

Insula diues.

Primi habitatores Hispaniolę

Vbi primi domum cōdiderint.

Tyrma.

Superstitiosa mors.

Diuersa nomina Hispaniolę. Quare Quizqueia dicatur.

Quare Haiti.

Qui sint eorum sapientes. ma. Hic est aliquantisper Beatissime Pater digrediendū. Mirabitur beatitudo tua quonam pacto simplices homines recolant huiuscemodi principia a distantibus quandoquidē nullum genus litterarum assequunt. Mos est apud eos ab æterno in regū domibus præcipue vt filios eorū Boitii idest sapientes in rerum agnitionē memoriter erudiāt. In ea pręceptione duabus maxime rebus intendunt, generali alteri de rerū origine ac successu, particulari alteri de parētū, auorū, atauorūq; ac maiorum omnium pręclare gestis bello & pace, quæ duo præcepta rhithmis habent cōposita eorum lingua. Hos Areitos apellant. Et vti citharœdus apud nos, cū tympanis illi suo more fabrefactis suos Areitos cōcinūt, & choreas cātando ductitant. Tympanū Maguey dicitur, habēt & Areitos amatorios, habent & querulos & excitantes ad pugnā cum suis quemq; sonis rei quadrantibus. Vtūtur & saltationib9, in quib9 sunt nostris multo agiliores quia nulli alteri rei magis inuigilāt, suntq; nudi, nec vestibus occupant. In Areitis a maioribus habent vaticinatū nostrorum aduētum, quib9 gemendo vti per elegias perniciē suam detonant. Maguacochios aiunt idest vestitos homines venturos ad insulā armatos ensibus, hominem scindentibus vno ictu, quorū iugo posteritas eorum subdēda foret, nec miror quidē vaticinatos eorum maiores seruitutem filiorum, si verū est quod de lemurum familiaritate referunt. De quibus satis late in primæ nostræ Decadis libro nono, vbi de Zæmib9 idest de eorum simulachris quæ colebant, disseruimus. Nūc autem fatentur Zæmib9 sublatis nusq; vltra quēquā apparuisse. Ascribūt nostri signo Crucis quo se omnes muniunt, sunt nanq; baptismatis lauacro abluti. Est & vniuersis ingens cura de noscēdis finibus & regnorum terminis, sed hęc generalis Mitainis omnibus, idest nobilib9, Mitainos enim appellant nobiles. Ita vt suæ sint & hi patriæ non inepti cosmetræ. Vulgo nulla est cura alia præterq; de sementibus & sationib9. Piscationibus sunt & aptissimi, quia toto anno omnibusq; diebus sese fluminibus immergūt, neq; minus agunt in aquis vitam q; in terra. Venatu etiā inuigilant. Habent nanq; duo genera quadrupedū vti alias diximus Vtias. Hæ sunt cuniculi parui & serpentes Iuanas de q bus ī prima Decade satis crocodilis assimiles, octipedales terrestres, suauissimi saporis. Volucres autem innumeras nutriunt omnes insulæ, putā palumbes, anates, ansares, ardeas, psittacorum præterea non minorē q; apud nos paserculorū copiam. Quisq; regulus suos habet ditionarios dispartitos, venatui hos, illos piscationi, agriculturæ alios addictos. Ad nomina redeamus. Quizqueiā diximus & Haitin esse antiqua nomina. Cipangā etiam a regione montana auro ferace plæriq; vniuersam insulam appellauere, vti poetas vidimus nostros Italiam appellasse aliquando Latiū a parte ipsi9. Ecce vti Ausoniam Hesperiamq; maiores Italiā dixere: Ita hi Quizqueiam Haitin Cipangam nostri aūt primo Isabellā ab Helisabeth Regina quā Hispanū idioma nuncupat Isabellam a prima Colonia condita in littore Septentrionali insulæ, de qua satis in prima Decade. Ab Hispania postmodū appellant diminutiue Hispaniolam. De nominibus satis. De forma nunc loquamur. Qui primi percurrerant insulā Castaneæ folio similem cū sinu ad Occidentem mihi depinxerūt, Cubam insulam prospectantē. Hic autem Andreas Morales nauclerus, aliter depictā, parum tamen ad me tulit, ab vtroq; quippe angulo Orientali puta & Occidentali magnis sinib9 cauatam esse describit, cornuaq; protendere longissime. Intraq; magnum sinū Orientalē portus locat amplos tutosq;. Dabimus operā vt aliquando ad Sanctitatē tuam is index particularis Hispaniolæ mittatur. Eodem nanq; modo suū indicem affert, quo Hispaniā & Italiam cū suis quæq; montibus, vallibus, fluminibus, vrbibus, & Coloniis arbitror Beatitudinem tuam sæpe conspexisse. Comparemus sine rubore cōparemus Beatissime Pater Italiæ Reginę quondam orbis terrarum Hispaniolā quandoquidem si quantitatem dimetiemur, paulo minor reperietur. Est nanq; Hispaniola ab Oriente distenta in Occidentē miliaria, vti iuniores volunt, q̄dragīnta supra quingenta. Almirantum diximus in prima Decade produxisse mensuram, lata vero alicubi tercētū fere, angustior tamē alibi, vbi cornua iactat, sed Italia est hæc multo beatior Beatissime Pater. Maiori quippe ex parte sui ē adeo temperata & amœna, vt neq; frigore vrgeatur molesto, nec calore vexetur immodico. Habet vtrumq; solstitium Hispaniola pene par æquinoctiis. Vix enim horam integram ascēdit dies vt noctē superet, aut ē cōuerso in Meridionali latere, in Septētrionali aliter. Plęræq; regiones in ea iacent, in quibus aliquando frigus viget, sed id accidere Beatitudo tua intelligat ex consono ad id obiectu montiū, vt infra latius dicemus, neq; tamen est atrox adeo vt habitatores niues molestēt vnq;. Perpetuo pręterea gaudet vere perpetuoq; autūno fœlix hæc insula.

Marginal notes: De illorum Rhithmis. — Vaticiniū de pernicie. — Familiares lemures. Sunt baptizati. — Quare Cipāga dicitur. — De forma Hispaniolę. — Qua re sit beatior q̄ Italia.

hæc insula. Frōdescūt ibi toto anno arbores & prata virescūt, fortunātur ibi oīa mirifice. Quantū hortēsia coalescāt ītra sextū decimū diē, caules, lactucæ, borragines, raphani, & huiuscemodi sata, cucurbitæ, melones, cucumeres, & similia intra trigesimū satis late alibi, de animalib9 aūt diximus boues ex Hispania transuectas in multo maiores euadere. Boues elephātis, porcos mulab9, cum de augmento est sermo cōparāt, hyperbolice tm̄. Diximus & suillas carnes sapidas esse ac salubres ꝓpter mirabolanos & patrios fructus alios quib9 vescunt suapte natura nascētib9, vti apud nos faginec sunt ilicec quernecq; glādes. Vites etiā si cura insit, mira coalescunt vbertate, & sicut anim9 aliquādo fuit de serēdo in mōtib9 tritico, vbi parum per frigoris vigeat, in plano minime ob nimiā agrorum pinguedinem, est incredibile auditu. Spicā superare lacerti crassitudinem spithama longiorē granaq; nutrire qualibet duo milia amplius asseueranter inquiūt & iureiurādo affirmant. Sed salubriorē insulæ panē iuccæ præsertim aiunt quē vocāt Cazábbi, quia sit digestioni aptior, ꝙ q; seratur & colatur facilius atq; vberius, id autē temporis quod superest, auro intendunt legēdo. Est tanta omniū quadrupedum copia, vt iā & equi & coria boum & pecudum portentur in Hispaniā. Genitrici iā succurrit filiola multis in rebus. De coccineis arboribus, de aromatibus, de colore glauco, de mastice, gossampio, de electro & multis aliis eius ꝓuentibus satis multa alibi. Quid fœlici9 ergo Beatissime pater in terris, ꝙ viuere vbi fas sit tot tātaq; passim videre & frui? Quid beati9 ꝙ agere vitā vbi nō cogaris angustiis includi cubiculis horrenti gelu, aut anxio calore? neq; hyeme oporteat pōderosis vestib9 corp9 onerare, aut suras perpetuo igne cremare, q̄ senefaciunt homines in ictu oculi, ac vires labefactāt, trahuntq; mille morboꝝ genera. Salubrē præterea inquiunt esse aerē, salubres & fluminū aquas, vt puta quæ auro perpetuæ superlabunt. Null9 est nāq; fluuius nulli mōtes, paucæ planicies auro immunes. Ad particularē tandē internam huius beatæ insulæ cosmographiā deueniamus. Habere Hispaniolā quatuor flumina quæ fere portionib9 æquis eam diuidāt ex altis montibus, vno ad Orientem hoc Iunna dicitur ad Occidētē altero quod Attibunicus, tertio ad Meridiē quod Náiba, ad Septētrionē quarto, qđ Iáche alias narrauimus. Nouā hic naucler9 affert ab incolis ab æterno obseruatam descriptionē. In quinq; partes vniuersam diuidemus, de hinc cuiusq; prouinciæ regiūculas veteribus nominib9 appellabimus q̄dq; memoratu dignum in singulis erit recensebim9. Insulæ initium ab Oriente amplectitur prouincia nōie Caizcimú sic appellata, quia eorū lingua cimu frontē siue initiū significat, sequit illā Huhábo, inde Caihábo, quarta est Bainóa. Angulū Occidētalē tenet Guaccaiarima, sed penultima Bainóa latioribus cōstat terminis ꝙ tres eā præcedentes. Caizimu prima insulæ fronte protenditur ad flumē per vrbē primariā sancti Dominici labēs qđ est Hozáma. Ad Septentrionē aūt terminat ad mōtes asperos dictos ob sui horrorē Haiti particulariter. Huhábo mōtib9 Haiti & flumini Iaciga includit. Caiábo tertia amplectit q̄cquid iacet inter Cubáho & Dahatio ad ostiū vsq; fluminis Iaccæ vni9 e quatuor eque diuidentibus insulā, & ascēdit ad montes Cibáos vbi est maior auri copia, in quibus nascitur fluui9 Demáh9, caditq; per fōtes fluminis Naibæ alterius e quatuor ad mare Australe, ad aliā fluminis sancti Dominici ripam. Bainoa capit initium a finibus Caiábi ad insulā vsq; Cahini, quæ iacet fere contigua littori Septentrionali ipsius insule vbi primā diximus ædificatā fuisse Coloniā. Reliquū ad Occidētē occupat Guaccaiarima prouincia, atq; ideo Guaccarimā appellāt, qđ sit insule extrema pars, marimā ipi appellāt podicē, isule podicē vocāt, gua est apud eos articul9 & pauca sunt regū ꝓcipue nōia, quæ non incipiāt ab hoc articulo gua, vt Guarionexi9, Guaccanaril9 & hinc multa etiā locoꝝ nomina. In Caizimú regiones sūt Higuei, Guanamá, Reyré, Xaguá, Aramaná Arábo, Hazóa, Macorix, Caiacóa, Guaiágua, Baguanimáho & asperi mōtes Haitises. Hic de aspiratione pauca referam9, q̄ aliter se habet ꝙ apud latinos. Aduertēdū est nullā iesse aspirationē vocabulis eoꝝ, q̄ nō habeat effectū litteræ cōsonātis, imo grauius aspirationē proferunt ꝙ nos. f. cōsonātē, proferēdumq; est quidquid est aspiratum eodē halitu quo. f. sed minime amoto ad superiores dētes interiore labello, ore autem aperto ha he hi ho hu & concusso pectore. Hebræos & Arabicos eodem modo suas proferre aspirationes video, Hispanos etiam in his quæ ab Arabibus diu possessoribus vocabulis experior idem seruare, multa quippe retinēt, vt Almohada quę dicitur puluinar, almohaza quæ interpretatur strigilis & huiuscemodi multa quæ anhelante pectore promunt. Placuit hæc recensere quia apud latinos accētus plærumq; solus aut aspiratio mutāt significatū vti hora ꝓ parte diei & ora ꝓ plurali hui9 dictionis os, aut ora Troię

Solis vere aut autūno fruitur hispaniola.

Filiā hispanię vocat hispaniolā

Apostrophat ad Papam.

Quid senefaciat.

Nomina fluuiorum.

De scriptio & diuisio hispaniolę.

Quinq; prouinciarum nomina.

Dozema fluui9 sancti Dñici.

Articulus gua.

De regionibus in Caizimum. De aspiratiōe alibi est repetitū ex incuria.

qui primus ab oris. In accentu autē accentu mutato Occido vel óccido ita & in horū simplicium lingua maxime seruandi sunt accentus & aspiratio promenda, de accentu supra diximus & articulo gua. In Huhabo prouincia sunt regiones Xamána, Canabacóa, Cuhábo, multæq; aliæ quarū nomina nondū didici. Caiáb⁹ prouincia regiones habet Maguá, Cacacubána. Huius regionis incolæ longæ aliam habēt linguam ab Hispaniolis reliquis, & Macoryxes dicūtur. Cubaná est alia regio, & ipsa lingua differens a cæteris. Baiohaígua regio, diuersū & hęc idioma tenet. Alię sūt regiões Dahabón Manabáho, Cybáho. Catóy ē in insulæ medio, flumē interlabit̄ Niza⁹, mōtes autē Maha'iti dicti, Hazuá, Neibaymáo. In Bainóa regiones sūt Maguána, Iagohaíiucho, Baurúco, Dabiágua, Attibuní a nomine fluminis, Caunoá, Buiaíci, Dahabonící, Maiaguarítí, Attíei, Maccazína, Guahábba. Anniuící, Marién, Guarícco, Amaguéi, Xarágua, Yaguána, Azzuéi, Iáchi, Honorúcco Diáguo, Camaíe, Neibaimáo. In Guaccaierima prouintia vltima regiones sunt Mauica raó, Guahágua, Taquenazábo, Nímaca, Bainóa parua Cahaymí, Iamaizí, Manabaxáo, Zauána, Habacóa, Ayqueróa. Ad particularia nūc de regionib⁹ ipsis quædam descēdam⁹. In prouincia Caizimu intra vastum initii sinū est antrū ingens, in rupe caua sub radice mōtis altissimi ad stadia duo circiter a mari cuius ostiū est magni tēpli, foribus assimile. Falcatum ingens. Tentauit cū nauigiis antrū ex gubernatoris mandato hic nauclerus, per laterites vias inquit veluti ad sentinam concurrere ad antrū multa flumina & deflere post id mitari quo tenderent flumina plura delabentia, quæ a nonaginta milliaribus venientia fluēdo absorbentur, nec appareant vltra. Per eius saxei montis voragines deglutita iā arbitrātur ad id antrum proficisci. Ingressus antrum nauclerus fere absorptus est. Inesse ebulitus & vortices inuicem confli ctantes & ora hiantia multa inquit. Veluti pilam cum horrendo mugitu nauiculam eius, vortices hinc, ebulit⁹ inde, modo hac modo illac diu iactitarūt Ingressum fuisse pœnituit, nec qua regrederetur intelligebat. In obscuro iam vagabantur tum ob ipsius antri tenebras quod longissime petit montis specū, tum quia perpetuæ ibi sint nebulæ ex salientibus vaporibus humidis in cōtinua conflictatione veniētiū aquarū. Casui Nili e mōtibus Aethiopū strepitum illum cōparat. Surduerunt adeo, vt quid inuicē loquerentur, haudquaq; audirent. Euasit tandē pauidus de antro veluti de tartaro putās rediisse ad superos. Ad milliaria forte sexaginta ab vrbe primaria sancti Dominici sunt fere in prospectu montes alti super quorꝝ vertice stagnū est inaccessibile, a iunioribus nūq; visum ob asperitatem montis, neq; semita pateat vlla. Per vicinum tandē regulū ductus nauclerus vt gubernatoris mandatū expleret montē ascēdit. Stagnum adiit. Vigere ibi frigus ait. In hyemis argumentū filices & rubeta mora gignentia, quæ duo calidā regionē minime patiūtur, inuenere. Montes vocāt Ymizuí Hybaháino. Circuit in gyrū lacuna milliaria tria. Dulciū est aquarū, variis piscibus egregia est. Cadūt in eam riui plures, nec habet exitū lacus qa sit vndiq; mōtiū verticib⁹ circūsept⁹. De altero nūc Caspio siue Hircano, Mediterraneo mari dico, cū vicinis aliis quibusdā dulcibus lacubus parumper conferamus.

De regionib⁹ secūdę prouincię. *Regiones tertię.* *Regiões quartę.* *Regiões quintę.* *Antrū admirabile* *Stagnum inaccessibile* *Filices & ra.*

¶ Caput octauum.

BAINOA prouincia q̃ triplo superat tres primas Caizimú scilicet Vhábo & Caiabō vallē īcludit Caiouani, in q̃ lac⁹ ē salsus, amar⁹, horrid⁹, vti de Caspio legit̄. Propterea Caspiū ē anim⁹ vocitare, licet nō sit hircania regio. Voragines habet qb⁹ & saliūt aquę marinæ & veniētes e mōtib⁹ absorbēt. Putāt eē amplas adeo ꝓfundasq; caueruas ei⁹ vt e mari p eas magni etiā marini pisces emergāt, int̄ q̃s piscis qdā ab eis dict⁹ Tiburon⁹ q hoīem ī ictu dētis secat mediū & vorat. In hozamā vrbis primarię fluuiū e pelago ascēdūt Tiburoni & multos dilacerāt ex īcolis, ꝓcipue q se nullo pacto abstinēt, qn cotidie lauādi grā īmergāt. Fuuio flumina ī stagnū delabūt̄ salsū a Septētrione Guaninicabō, a Meridie Xaccoei ab oriēte Guānabo, ab Occidēte Occoa, magna hęc flumina perpetuaq; esse inquiunt & parua in Caspiū cadere viginti āplius. Scatēt etiam a Septentrione proximi stagno non amplius stadio stadium q; occupant in circuitu fontes plus q̃ ducenti aquarum ęstate frigidarum & dulcium, potabilium. Hę fluuium efficiūt minime vadosum, qui e ꝓximo cū cęteris ad stagnū labit̄. Hic est sistēdū parūper. Regionis regul⁹ vxorē in sacello a Christianis in ei⁹ ditione structo orātē reperit, cōcubitū petit, habendā esse rationē loci deo sacri vxor arguit, cuius verba hæc fuerūt. Teitoca teitoca, q̃d sonat esto quietus, Techeta Cynato Guamechina, quod sonat dñs multū irascetur, Guame-

Lacus salsus. *Piscis homines vorans.*

chyna dicitur Dn̄s, T'echeta multum, Cyn'ato irat⁹, inquit excusso brachio marit⁹, Guaib b'a, sonat .i. vade, Cyn'ato Machabúca Guamechyna, interpretať q̄d ad me q̄ irascatur de⁹. Vim vxori intulit, repēte mut⁹ effectus est & semimancus. Pœnitētia duct⁹ & miraculo per cuss⁹ donec vixit egit vitā religiose, nec passus est vltra sacellū verria vt ornari aliena manu. Eo miraculo & incolæ multi & Christiani oēs cōmoti sacellū pientissime frequētant, ꝗquis simo libentiq; animo ferūt regulū fuisse passum ei⁹ cōtumeliæ vindictā, ad Caspiū retroce dam⁹. Is lac⁹ salsus procellis agitatur & tēpestatib⁹ ita vt piscatorias sæpe nauiculas in p̄ceps trahat, & cū nautis absorbeat, neq; repertus est naufragatus quispiā emersisse, aut proiect⁹ ad littus vti assolet de cadaueribus deglutitis in mari. Sunt hæ tēpestates tiburonorū lauta cōuiuia. Dicitur id Caspiū Hagueygabón, iacet media insula in quā se piscaturi recipiunt, minime tamen culta. Est insulæ nomen Guarizácca. Amplectitur lacus ipse lōgitudine milia passuum triginta, latitudine duodecim, alibi quindecim. Est alius in eadē planicie lacus huic proximus aquarum salso dulciū quæ nec potui sunt bene aptę, neq; si necessitas vrgeret ineptæ. Longitudo est eius miliariū q̄nq; & viginti. Latitudo octo, nouē & decē alicubi, fluminū est multorū receptor, absorbētur & ibi aquæ, caret exitu. E mari etiā prosiliūt in eum aquæ sed paucæ propterea commixtus. In eadem prouintia lacus alius dulcis nomine Iainaguá ad Occidentem parum distās a Caspio. Habet & alium lateralem idem stagnū salsum ad Septētrionem sed paruum trium & quatuor milliariū in latitudine, in longitudine vnum & paulo amplius. Hic est potabilis, dicitur is paruus Guaccaa. Ad Meridie lacus eiusdem salsi iacet alius lacus triū milliarium in longitudine fere circularis, dictus Bab bar'co. Dulcis est, vt superiores duo. Hic lacus q̄a caret exitu nec voraginib⁹ deglutiatur ad mare, in salsum si torrētibus augeatur, superfluas mittit aquas. Hic est in Xamaná Bainóę prouinciæ regione. Est alius inter Orientē & Meridiem iacēs ad latus Caspii dictus Guanybam milliarium in longitudine decē, est fere rotūd⁹. Sunt⁹ præterea per insulam sparsi lacus alii parui quos prætermittimus, ne diu morādo in re eadē fastidiū generem⁹. Hoc vnū claudat de lacubus sermonē. In omnib⁹ ingens piscium, ingens & volucrum copia nutritur. Hi omnes lacus iacent in valle amplissima, quæ ab Oriente tendit ad Occidentem milliaria centum viginti, lata vero est milliaria octodecim vbi angustior, vbi amplior quinq; ac viginti. Collaterales habet mōtes ad Occidentem versa facie Daiguani a sinistris, a dextris ab ipsius vallis nomine montes Caiguan'i dictos. Iacet ad radices montiū Caiguanēsium ad latus eorū Septētrionale vallis altera superiore longior latiorq;. Ducenta nanq; fere milliaria cōplectitur eius lōgitudo, latitudo vbi amplior triginta, vbi angustior circiter viginti. Dicitur vallis Magu'ana hic, ibi Iguamú alibi Hathathiéi. Quandoquidē de hac parte vallis quæ dicit̄ Atiei mētio incidit, diuertendū est ad inauditū de marino pisce miraculū. Huius regionis regulus piscatione delectabatur, Caramatexius dicitur. In eius retia piscis catullus incidit de genere pisciū immaniū, qui dicuntur Manat'i ab incolis, minime notū arbitror gen⁹ id mōstri per nostra maria. Est nanq; testudineę formę q̄drupes. Squamis tamē non cōcha munitus, corio durissimo, ita vt neq; sagittā vereať, mille verrucis armatus, tergo aūt plano & capite penitus bouino. Aquatilis est & terrestris piscis, mitis, iners vti Elephas vtiq; Delphin hoīb⁹ sociabilis sensu mirabili. Infantulū piscē domi regulus aluit dies aliquot pane patrio ex iucca & panico puta confecto, radicibus etiā aliis q̄bus hoīes vescūtur. Ad huc paruulū proiecit piscē in lacū suis ędibus proximū tanq̄ ad viuaria, qui lac⁹ & ipse suscipit aquas nec illas euomit. Est lacui nomē Guaurábo, q̄ dehinc lacus Manati est appellat⁹. Liber in aquis piscis annos vagat⁹ est quiq; ac. XX. Adoleuit in imēsū. Quæ de Baiano q̄ ve de Arióxo delphinis ferūt̄ distāt ab hui⁹ piscis gestis. Pisci nomē est ipositū Matū, q̄d significat generosū aut nobilē. Quādo ergo ex reguli familiarib⁹ ei notis p̄cipue q̄sq; in lacunæ ripa Matū Matúm hoc ē generose generose p̄clamabat, hūani beneficii memor caput eleuans ad vocantē pergebat. Pascebať hoīm manu, si vero q̄spiā transfretādi cupidus signa dabat, prostratu suo traiecturos inuitabat, decē aliquando monstrū conscēdisse vno receptu, trāsportatosq; fuisse oēs incolumes psallendo & cātādo cōpertū est. Sed si Christianū quēq; erigēs caput cerneret, submergebatur & parere recusabat, quia fuerat a Christiano iuuene quodā petulante affectus iniuria. In pisce nanq; mitem & domesticū fuerat iaculatus hastā acutā, licet haud quaq; læsus fuerit ob duriciē corii, q̄d habet verrucosum asperūq;, illatā tn̄ sensit iniuriā. Et si q̄n vocabať a notis, ex illo die circū aspectabat prius diligentissime, ne q̄s vestitus Christiano more adesset. Luctabatur in ripa

Vindicta mira pollu ti sacelli.

Hagueygabó Lag.

Iainagua lacus.

guaccaa.lacus.

babarco.lacus.

Guanibam lacus.

Mirę valles.

De pisce Manati Descriptio monstri.

cum reguli cubicularibus, sed præcipue cũ adolescẽte regulo grato, cum quo domi cibos aliquando sumpserat. Cercopitheco lepidior erat. Fuit longo tẽpore vniuersæ insulæ singulari solatio, nam & incolarũ & Christianorũ multitudo ingens ad monstri miraculum cotidie confluebant. Sapidas inquiunt esse illi⁹ speciei piscium carnes, multosq́ maria illa generant. Amissus est tandem facetus piscis Matum, ad mare deuectus ab Attibunico vno ẽ quatuor æque diuidentibus insulam fluminibus, ex alluuie inaudita tiphonibus horrendis comitata quã ipsi vocarunt furacanũ. Superauit Attibunic⁹ ripas adeo, vt vniuersam impleuerit vallem, & sese lacubus omnibus immiscuerit. Secut⁹ ergo Attibunici torrentẽ bonus Mattum⁹ facetus, sociabilis, matrẽ antiquam & natales aquas repetiuit nusq́ alias visus. Satis digressum. Ad vallis situm veniamus. Habet vallis hæc collaterales montes Cibauos & Cayguanyenses, ad mare Australe illam deducũt. Est & vallis alia vltra Cibauos montes ad Septentrionem, quæ dicitur vallis Guarionexii, quia regulus ille Guarionexi⁹ ab auis & maioribus aliis ab hominum memoria vniuersæ valli semper hęreditario iure imperitauerit. De hoc regulo multa in primis insulæ narrationibus & prima nostra Decade. Est vallis centum octoginta miliarium longa ab Oriente ad Occidẽtem, lata vero a Meridie ad Septentrionem triginta, vbi angusta. Vbi latior quinquaginta. Initium capit a regione Canabocoa per p̃uinciãs Huhabũ & Caiabum, terminaturq́ in prouinciã Bainoã & regionem Marienam, iacet autẽ media inter Cibauos montes & Cahonaos & Cazacubunam. Nulla est prouincia, regio nulla, quæ non sit celebris maiestate mõtium, vbertate vallium, amœnitate collium, & fluminũ interluentium copia. Nulla mõtium aut collium latera, nulla flumina, quæ non abundent auro & suauiũ piscium dapibus, vno fluuio excepto qui ab origine sua & montanis fontibus eius salsus egreditur. Labiturq́ salsus donec pereat. Is dicitur Bahuan & regionẽ Maguanam prouinciæ Bainoæ intersecat. Existimãt per meatus aliquos gypseos aut salinas subterraneas iter sibi fecisse fluuium. Sunt in insula salinæ celebres, de quibus latius infra dicemus. Per quatuor ea flumina per q̃ prouincias quinq́ diximus insulam diuidi, datur & alia partitio. Constat insula vniuersa quatuor mõtium cacuminibus, quæ mediã secant ab Oriente in Occidentẽ. Succosa cuncta, auro feracia cuncta, e quorũ cauernis & faucibus vniuersæ aquæ fluminum euomuntur. Sũt in eis antra horrenda, sunt & tractim obscurę valles. Sunt saxeæ rupes. Nullum animal noxium in ea repertum vnq́. Nullum quadrupes rapax, non leo, non vrsus, non tigres feroces, non insidiosæ vulpes, nõ lupi voraces, beata omnia beatiora nunc q̃ intra tui gregis oues Beatissime pater, sint recepta tot hominũ milia, Zæmib⁹ omnib⁹ dæmonũ simulachris eliminatis. Si res huiuscemodi aliquando in discursu nostræ narrationis repetiero, sicq́ digredior interdũ, vt hęc referã Beatissime Pater, ne mihi succenseas. Feruor animi præ lætitia cũ audio, cũ video, cũ scribo ista, me velut Apollinę⁹ & Sibillinus qdã spiritus exagitat, cogitq́ idẽ sæpe referre, quãdo p̃cipue sentio quo tẽdat nr̃æ religionis amplitudo. Hoc tñ inter sata hæc vberrima iacet mediũ quod me angit nõ mediocriter. Simplices hi nudi hoĩes paruo erant assueti labori. Pereũt multi ex immẽsa fatigatione in aurifodinis, desperantq́ a deo vt sibi mortem multi cõciscãt, nilq́ curet de p̃creatione filiorũ. Sumere matres grauidas medicamina ĩquiũt q̃ immaturos part⁹ edãt, cũ cernãt se parituras Christianorũ mãcipia. Licet ex regio diplomate liberos esse sancitũ sit, seruire tñ cogũtur vltraq́ homini libero placeat. Extenuat⁹ ẽ miserorũ numer⁹ in ĩmensũ. Duo decies cẽtena capitũ milia ãpli⁹ fuisse aliquãdo cẽsita multi ferunt. Quis nũc sit horresco referre. Missa hęc faciam⁹. Ad oblectamẽta mirãdę Hispaniolæ regrediamur. In mõtib⁹ Cibauis q fere mediã insulæ sedẽ in p̃uincia Caiabo tenẽt, vbi dixim⁹ natiui auri vberiorẽ esse ortũ, regio ẽ dicta Cotohi in nubib⁹ sita, celsis mõtiũ culminib⁹ circũuallata, freq̃ns habitatorib⁹, planicie cõstat miliariũ qnq́ & viginti lõga, lata qndeci. Sup̃at ea planices cæterorũ montiũ cacumina, ita vt reliquorũ montium hi montes videanť esse principes & genitores. Planicies hęc quatuor sentit anni tempora, Verę statẽ, autũnũ, & hyemẽ. Siccescũt ibi herbę, nudãtur frõdib⁹ arbores, prata canescũt, quod minime diximus accidere cæteris in locis insulæ, quę vertãtum & autumnum hospites habent. Filices nutrit ea rell⁹ & hortos sepi entia rubeta mororum altricia, quę frigus inesse regioni ostendunt. Amœna tamẽ regio est, neq́ horridum est frigus, puta quod rigore niuibusq́ haud quaq́ incolas premat. Vbertatem ei⁹ regionis a filicib⁹ argũnt, quorum frutices inquiunt hasta crassiores generari. Auro ditia sunt eius montana latera. Non itur ad id effodiendũ, quia vestitis opus esset fossorib⁹ ob frigora & laborib⁹

Lepidus piscis.

Pulchra vallis.

Omnia auro abũdãt.

Salinę celebres.

Protestatio repetitionis.

Numerus antiqu⁹ insularium.

Regio cotoy.

assiitetis. Habitatores autem paruo cōtenti molles sunt. Propterea minime ferre quirēt hyeme sub dio vitā. Flumina regionem interluunt duo e cacuminibus praesentium montium delabentia. Vn9 Comoiayxa qui tendit ad Occidentē & in Naibae alueo nomē amittit. Alter Tirecot9 dicitur, hic ad Orientē fluens Iunnę fluminis aquas auget. In insula Creta p̄tereūti m ihi ad Soldanum rettulere Veneti regionē huiusmodi iacere intra Ideorum mōtium cacumina, quae caeteris feracior sit insulae regionibus satione frumentaria. At quoniā ob angustas ad culmina vias Cretēses illi aliquando defecerint, diuq; contra senatus Veneti autoritatem regionē armis tutati sint, quādo post longa tempora se iā bello fessi dediderūt, regionem desertā relinqui senatus voluit, portis angustiarum clausis ne quisq̄ iniussu Veneti senatus ad eam cōscenderet. Eo autem anno qui fuit secundus a quingentesimo supra millesimum iamvenia dabatur agricolis colendi regionem, aptis autem ad arma minime. Est & alia regio in Hispaniola nominis eiusdem Cotoy. Ea prouincias disterminat Vhabū & Caiabum. Montes vallesq; & planicies habet, sed quia sterilis minime frequens est habitatoribus. Maior est in ea auri copia. Est ibi auri origo, non grumatim non minutim legit. Inter tofos & rupium venas solidum purumq; aurum inuenitur, scindendo saxa sequuntur auri vestigia. Esse arborem viuam auri venam comperiunt. Quacūq; pateat iter e radice per apertas mollesq; scatebras, ramos ad superna supercilia montis emittit, neq; vnq̄ datur quiescere donec coeli auram assequatur. For mare ibi viso aeris fulgore, bactras & grumos pro fructu animaduerterunt. Hae sunt quae per vniuersam disseminātur insulam per alluuies raptatae ad ima de natura ponderosorum, non autem illic procreari putant vbi leguntur in sicco praesertim in fluminibus aliter. Radicem arboris aureae tendere ad terrae centrum inquiunt, & ibi coalescere. Quo nāq; profundius effodiatur eo truncos reperiunt crassiores si per mōtis scatebras liceat. E ramis autem filo subtiliores aliquos captant, digitos aequantes alios pro scissurarum hiatu. Accidit & incidisse in cauernulas auro fultas, per ramorum tamen ascendētium vias, quib9 repletis ex substantia trunci serpēte ab imo carpit iter ramus qua pateat. Intercipitur saepe saxi soliditate. In caeteris rimis tamen nutritur ex halitu & virtute radicū. Quid ergo auri afferatur interrogabis Beatissime pater. Ex sola Hispaniola vehitur in Hispaniam quotānis quadringētorum & quingentorū interdū milium ducatorū auri summa. Id ex quinta regia intelligitur quae ad fiscū venit, octoginta nonaginta & centum miliū castellanorum auri & aliquādo maior. Quid ex Cuba, quid ex insula sancti Ioannis foecundis & ipsis auro speretur, infra dicemus. De auro satis dictum. De sale quo condiamus quae auro emuntur, sit sermo. In regione Baynoae p̄uinciae in mōtibus Daiagonis ad miliaria duodecim a Caspio salso lacu salinae sunt montanae saxeae crystalo lucidiores candidioresq;. Sunt & huiuscemodi salinae quae crescunt mirū in modum in Laletania quę Catalonia dicitur sub duce Cadonę regionis illi9 optimatę primario, sed nobiliores has Baynoas esse asseuerant, qui vtrasq; noscūt. Sine cuneis & ferreis clauis hoc scindi minime posse aiunt. Laletanum aūt facile frangi & ego expertus sum. Hoc tofeę, illud marmoreae cōparant duriciei. In prouincia Cayzimū regiūculis Iguanama, Caiacoa, Guarīagua scatent admirabilis naturae fontes superficie prima dulces. Quae mediū tenent aquae salso dulces. Quae fundo iacēt amarae salsęq;. Putāt salsas maris aquas leniter emanare. In supcilio fluere de mōtib9 p terrę meat9 dulces. Hę sūmergūtur, emergūt illę, nec sufficiunt hae corrūpere penitus illarū latices. Quae sunt medię vtrasq; suscipiunt & vtrarūq; fiūt participes. Si aūt quis i alicui9 fontis margine strat9 aurē fixerit, cōcauā esse adeo ibi terram noscit vt reboet a miliaribus trib9 veniens eques, pedes aūt ab vno miliari sentit. In vltima ad Ocidentē regione Guaccaiarima in regiūcula Zauana homines viuere aiunt montiū cauernis & siluestrib9 fructib9 cōtentos q nunq̄ māsueuerit neq; aliorū vnq̄ hominum cōmertio vsi sint. Sine certis sedibus sine sationib9 aut cultura vlla, vti legitur de aurea aetate. Hos certo aiunt idiomate carere. Cernunt aliquādo. Habuerūt ad manus neminē. Si quando venientes ad conspectū hominum quemq̄ ad se moueri cognouerint, ceruo celerius confugiunt: canibus aiunt Gallicis agiliores esse. Quid ex his solíuagis lepidissime vnus egerit audi Beatissime Pater, p̄dia nostri habent in densarū siluarū & nemorum marginibus. Solatii gratia Christiani quidā Septembri mense anni. 1514. praedia visunt. E nemore salit insperatus elinguis homo. Subridens e Christianorū lateribus puerū rapit dn̄i possessionis filiū habitū ex insulari foemina. Aufugit solíuagus, vt sequantur innuit. E nostris & e nudis insularib9 multi currūt ad raptorē, p̄henderūt minime. Vbi vbi vidit face

Flumina Cotoy.

Arbor aurea.

Quō crescat aurū.

Quātū auri feratur.

Mire salinę.

Miri Fontes.

Siluester homo rapiat puerū.

tus soliuagus desiisse Christianos a persequēdo, puerū reliquit in biuio qua subulci vagabantur porcos cogentes ad pascua. In puerū subulcus incidit. In vlnis susceptū ad genitorē sese torquētē portat, esse de genere Caribiū genitor soliuagū arbitrabat᷑. Voratū iā filiū deflebat. In eadē insula maritimis locis ē scopulis picē legunt arborea pice duriorē amariorem q; propterea nauibus fucādis cōtra vermes corrodentes quos dicūt bromā, de quib⁹ late alias, cōmodior est, gignit ex duobus arborū generibus pice insula. Ex pinu puta & arbore dicta Copei. De pinea pretereo qa vulgo vbiq; generet᷑, de Copeia arbore dicam⁹, de pice fructuq; pauca, qa pix nō aliter ex ea legit᷑ q̄ ex pinu, licet dicant plęriq; stillicidio colligi cōburēdo eius lignū, fructus autē eius paruus est vti prunū esui satis aptū. De folio auditu nouū est pulchrū naturę consiliū. Arborē esse hanc existimandū est, cuius foliis Caldei litterarū primi repertores concept⁹ mentis absentib⁹ significabāt priusq̄ vsus chartæ reperiretur. Spithameū est latitudine foliū, rotūdūq; fere. Acu aut spintere vel stilo quo vis ferreo siue ligneo inscribūt nostri nō ineptius q̄ charta vt libet. Risu dignū est, quæ insularibus nr̄i de folio persuadeant: nostrorū imperio folia loqui putant boni homines. Missus est ex vrbe Dn̄ica primaria īsulæ insularis quidā admittentis amicū qui distabat in interna Colonia cū vtiis, diximus esse cuniculos, assis. Ex itinere siue fame siue gula impellente nū ci⁹ tres vtias edit. Sunt muribus nō maiores. Folio rescripsit amic⁹ quot receperit. Ad seruum her⁹ inquit. En qd vbi tua fides fili? Potuit ne tantū gula, vt creditas vtias comederis? Tremens miser & admiratus fassus est errorē, sed vnde id habuerit herū rogat. En foliū q̄d tu ipse affers mihi recēset. Horasq; illi accessus ad amicū ac dicessus cū regrederet᷑ edicit: ita lepide fallunt stolidos insulares & pro diis habent nr̄os quorū imperio folia promāt quæ ipsi arcana esse putarūt. Sparso per insulā rumore q̄ folia nostrorū nutu loquant᷑ in fide depositi retinet insulares. Vtraq; folii facies litteras vti charta nr̄a suscipit, mēbrana duplicata crassi⁹ est foliū, tenax mirum in modū. Dum est recens, litteras ostēdit candidas in suo viridi, quādo siccat᷑ vti tabella lignea cādescit durescitq;, sed caracteres flauescunt. Minime autem corrūpit᷑ nec si madefiat, notas dimittit nūq̄, nisi cōburat᷑. Arbor est alia nomine Xaguá, cuius pomi acerbi succus glauco niger pingit quicquid tetigerit adeo cohærenter vt nequeat vllo lauacro abradi intra dies viginti: vbi maturuerit pomū, vim eā succ⁹ amittit, comeditur & sapidū est pomū illud. Est & herba quę, vti de ligno alias memorauim⁹, suffumigio perimit. De nostris interimendis reguli qdam conuenerūt, cū nō auderent aperta vi prouinciā sumere, statuerūt locare intra quādā domū multos ei⁹ herbæ fasces, vt domū postea succenderent, quo accurrētes nostri ad extinguendum ignem, eo suffumigio lœthalem cōciperēt morbum. Patefacto consilio luerunt pœnas sceleris autores. Extra ordinem pleraq; nūc inseramus Beatissime pater q̄ndoq̄dē tua Sāctitas placere sibi scribit q̄cumq; denouis oris referant᷑. De Maizii, agiū, iuccę, battatarū & radicū omniū escariarū satione, cultu & vsu satis multa hactenus. Vnde autem venerint in hominum commoda minime adhuc diximus. Id referamus.

De varia pice. — *Scriptibile foli m.* — *Putāt folia loqui.* — *Exemplū.* — *Herba perniciosa.*

Caput nonum.

PRIMOS aiunt habitatores contentos vixisse diu radicibus his, palmarum puta Magguéiorū quæ est herba sedo siue aizzoo, quam vulgus semp viuā appellat, similis. Guaiegárū vti tubera terræ sunt rotundæ radices hæ ac maiores. Guaieros & edebant, sunt vti pastinacæ. Cibaios vti nuces sunt hæ. Cabaiócs vti cepæ. Macoánes idē vti cepæ, multis præterea radicibus aliis. Boitiū idest sapientē senem aiunt post multa annorū curricula in vni⁹ fluminis ripa fructicem vidisse ferulæ similem, inde euulsam radicem ex agresti fecit hortensem. Et q primi Iucca vescebāt᷑ cruda, breui peribāt. Cū esset eius gust⁹ suauis, decreuerūt diuersis experiri modis pertinaciter ei⁹ vsū. Assa elixaq; min⁹ nocebat. Deuenere tādē ad agnitionē veneni succo latētis & eo modo exiccata cōditaq; & deducta in Cazaby, panē p̄bet stomachis humanis triticeo saniorē, q̄ aptior sit digestioni. Idē de ceteris radicibus & Maizio int᷑ naturę semina ab ipis electo, vti Cererē legimus triticū ordeūq; huiuscemodi etiam alia frumēta qbus humanū genus fruitur delegisse in Aegypto, ex granis raptatis cū limo ē mōtibus Aethiopū p incremēta Nili, relictaq; in Niliaca planicie Nilo regrediēte ad alueū, ad culturā redegisse, vnde diuinis Cererē honorib⁹ dignam iudicauit antiquitas ad

Quomodo repertū triticum.

culturam redactis electis seminibus. Agium species innumeræ sunt. A foliis & floribus ea rum varietas dignoscitur, harum species vna dicitur Guanaguáx, hæc est intus forisq̧ albida, alia Guaraguéi colorem habet violaceum foris, intus autem cādidū. Appellant alios ages Zazauéios hi rubescunt foris, intꝰ cādescūt. Alios Squiuétes, intꝰ forisq̧ albidi sunt. Est Túnna vbiq̧ violaceus. Hobos flauescit pelle carneq̧. Est aliꝰ dictꝰ Atibunéix pelle violaceꝰ, carne cādidꝰ. Aniguámar cute violaceꝰ est, interiꝰ, albescit. Guaccarácca pelle candescit, violascit carne. Sūt multa præterea q̄ nondū ad nos delata sunt, quibꝰ recitādis scio me nimiū excitare inuidorū calcaria q ridebūt si quādo ad eorū manꝰ mea scripta deuenict q̧ ad supreme occupatū heroē Beatitudinem tuam, cuiꝰ humeris vniuersi Christiani orbis onus inheret, minuta mille scripserim. An Piniꝰ cęteriq̧ insignes doctrina viri quādo hu iuscemodi & ab his diuersa dirigebant ad potentes, principibus quibuscū disserebāt prodesse solum intenderent ab inuidis cuperē intelligere. Illustribus obscura, magna paruis, crassis minuta, cōmiscebāt. Quo posteritas principū causa agnitione rerū vniuersa frueretur, particularibꝰ autē rebus intenti & nouarū rerum cupidi particulares oras tractusq̧ ac terrarum prouentꝰ & mores gentium naturasq̧ rerum intelligere quirent. Ridebunt ergo ipsi nostras curas, deridebimus nos eorū non inscitiam, non incuriam nō desidiam, sed perniciosam solertiam & eorum torture, pectoris miserebimur, colubrisq̧ inuidorum edulijs eos commendabimus. Si vera sunt quæ de tua Sanctitate Galeacius ipse Butrigarius & Ioannes Ruffus in præsentiarum Cusentinus Archipræsul nuncij tuæ sedis apostolicæ retulerunt, placitura omnia non dubitauero, nec incultas vestes nostras quibus res mirandas teximus solum, non ornauimus, collegimus, non descripsimus abiecturam existimamus, satis rebus ipsis factū videatur q̧ tua causa inuigilauerimꝰ ne perirent. Tollat hinc quisq̧ suæ crumenę quadrantē monetam. De boue verueceq̧ a lanijs secto, propterea nihil ad vesperam superest, quia humerus huic placet, illi femur, alteri collum, nec desunt quibus & alia satisfaciant aut crura conducant. Satis euagatum cum liuore rabido. Quibꝰ modis nascētes regulorum filios reguli salutent, quo ve pacto vitæ finem principio cōmodēt cur ve quisq̧ regulus multis nominibus vocitetur, parumper referamus. Nascētem alicui regulo prolem finitimi accurrunt. Reginæ cubiculum intrantes, hic natam sobolem vno nomine salutat, alius alio. Salue lucida lampas hic, relucens ille. Domitor hostium aliꝰ. Fortis herois atnepos alius. Auro splendidiorem apellat aliꝰ & inania multa, propterea vti Diabenicus, Parthicus, Armenicus Dacicus, Germanicus, Romanorum quisq̧ dicebatur pro parentum & maiorum titulis. Ita hi a regulorum impositione vt puta Beuchius Anacauchoá Xaraguę regionis dominus de quo sororeq̧ ipsius Anachaóna prudente fœmina late in prima Decade his nominibus appellabatur. Tureigua Hóbin quod sonat rex resplēdēs vti Orichalcum, alius solum starei idest relucens, aliꝰ huího hoc est altitudo, Duiheyniquē alius interpretatur diues fluuius, cum his Beuchius omnibus nominibus & alijs quadraginta amplius se ornat, quandocūq̧ sit aliquid imperaturus aut per præcones editurꝰ. Horum siquis incuria vel negligentia vnū prætermitteret, summa se affici contumelia Rex iudicaret. Idem de cæteris. In testamentis autē quā fatue sese habeāt intelligamus. Ex sorore prima primogenitum, si insit, relinquūt regnorū heredem, sin minus ex altera, vel tertia si ex secūda proles desit, quia e suo sanguine creatā sobolem eā certum est, filios autem vxorū suorū pro non legitimis habent. Si ex sororibus defuerint, fratribus, si fratres, tunc filijs legant. Si filij desint ei q potentior habetur in vniuersa insula regnū cōmendant, quo suos ditionarios ab auitis hostibꝰ tueat̄. Vxores ducunt quotquot placet. Morientes ex vxoribus chariores cum regulo sepeliri patiūtur. Anachaóna soror Beuchij Xaraguæ regis qui in componēdis areitis idest Rhithmis vates habebatur inter egregios, iussit formosiorem ex fratris vxoribus & pellicibus quæ Guanahattabenechéna dicebatur viuam cum viro sepeliri duasq̧ comites. Censuerat vt plures, nisi crepidati fratres diui Francisci qui forte aderant precibus obstitissent. Guanahattabenechénam aiunt parem nullam in vniuersa insula habuisse pulchritudinē, secū sua monilia sibiq̧ viuenti gratos ornatus sepeliuit. Aquæ phialā & caccabby panis portionem cuiq̧ locāt in sepulchro. In huius Beuchij reguli regno Xaraguá & in Hazúa Caiabi regionis parte, in valle etiā egregia lacuū salsi & dulciū & in Yáquino Baynóæ puinciæ regione raro pluit. Hæ habent omnes auitas fossas quibus aquas nō ineptiore ducūt ordine per campos irriguos q̄ nouę Carthaginis & regni Murciensis habitatores in Spartaria ob pluuidarum aquarū in frequētia. Maguána vero regio

Species Battatarū.

De inuidis.

Inuidorū pęna.

Persuasores vt scribat autor.

Quomō salutent regū natos.

Supstitio nominum.

Qui heredes.

Viui sepeliuntur cū viris.

Aaricpluis

Baynóam a Caiábo dirimit & Zauána a Guaccaiar'ima. In pfundis etiã vallibus crebrio ribus vexantur pluuiis q̃ op⁹ esset. Vrbis etiã primariæ Sancti Dominici circũuicina plærumq; plus æquo humectantur. In reliquis tẽperate pluit. Varii sunt ergo in Hispaniola motus elementorum, vti de aliis multis legimus regionibus. De coloniis in ea positis satis in prima Decade. Villulas postmodum posuere portum platæ, portũ regalẽ, Lares, Villa nouam, Azuam Saluaterrã. Aduertendũ est nullam inesse aspirationẽ vocabulis eorũ quæ non habeat effectum litteræ consonantis, immo grauius aspirationem proferunt q̃. f. con sonantem, proferendũq; est quicquid est aspiratum eodem halitu quo. f. sed minime admo to ad superiores dentes inferiore labello, ast ore aperto ha he hi ho hu & concusso pectore. Hebræos & Arabicos eodẽ modo suas proferre aspirationes video. Hispanos etiã in his q̃ Arabibus diu possessorib⁹ habuere vocabula, experior idẽ seruare, multa quippe retinẽt. Vt almohada quæ dicitur pulinar, Almohaza quæ interpretatur strigilis & huiuscemodi multa quæ anhelante pectore promunt. Placuit hæc recensere quia vti apud latinos accentus plerũq; aut aspiratio mutant significatũ vti hora pro parte diei & ora plurali ab os oris aut ora pro regione. In accentu autẽ occi'do vel occido ita & in horũ simpliciũ lingua maxime seruandi sunt accentus & aspiratio promenda. De accentu supra diximus & de articulo Guá. Nunc iaã de adiacentibus insulis innumeris, quas immensę Thetidis Nereides diximus eam comites, notas discribam⁹. A vicinori Arethusa altera nobilitata, licet alias inutilis sit exordior. Ad miliaria a suę tethidis littore sex, iacet paruula a nostris duas ai bores antiquo nomine prætermisso appellata, quia duabus poleat arboribus tantũ, quibus vicinus est fons ex Hispaniola subter mare per latentes meatus scatens. Vt ex Elide in Arethusam Siculam Alphe⁹. Ex hóbis idest Mirabolanis & multis arborib⁹ Hispaniolæ folia in fonte Salientia quibus insula caret rem testantur. Originẽ capit fons a flumine Yamiróa regionis Guaccaian'mæ Zauanæ terræ proximo. Piscaria tamen est insula, cui⁹ circunferentia miliare vix cõplectitur. Recta ab Oriente Sancti Ioannis insulam veluti Ianuę custodẽ nostra Thetis habet, de qua multa alias, Auriferax est & vbertate soli ęque fortunata ac sua genitrix Hispaniola. Coloniæ sunt & in ea iã deductæ auroq; legendo intenditur. Ab Occidente Septentrionali tergũ Thetidi seruat ingens Cuba putata diu cõtinens ob sui longitudinem, longior nanq; est ipsa Hispaniola. Secat mediam ab Oriente in Occidentem Cãcri circulus. Hispaniola vero & reliquæ Meridionale ipsius lat⁹ seruãtes clauduntur medio fere spacio a Tropico ad æquatorem intra Zonam quã ardore solis desertã multi veterum arbitrati sunt sua illos opinio fefellit. In Cuba insula ditiores reperiri aurifodinas aiunt, q̃ in Hispaniola. Hac hora qua hæc scribo coacta esse in Cuba referunt Castellanorum auri centum octoginta milia conflanda, magnum opulentię argumentum. Est his Australior Iamaica læta fertilisq; insula benignitate soli fortunatissima, vno tãtum monte contenta, sationib⁹ recipiẽdis aptissima ac belli studiis aspera. Nequeũt vniuersa quę præ manibus habent cõplecti paruo tempore. Iamaicã aliquando Colon⁹ huius rei princeps, Siciliæ cõparauit magnitudine. Minorem esse non multo tamen qui eã exactius trac taucre aiunt, de illius fœlicitate nil negant. Auro & gemmis expers esse creditur. Idẽ in initio de Cuba existimabãt. Guadalupęa insula Caraqueira prius dicta, gradus ab Australi latere Hispaniolæ quatuor propior est ęquinoctio, circuit miliaria quinq; ac triginta supra centum. Corrosa duobus sinibus vti de Britãnia maiore legimus & Calidonia quæ Scotia nunc est, ita vt pene fiant duæ insulæ. Portubus est celebris. Id gumi reperere ibi generari quod pharmacopolæ animẽ album vocãt ad capitis grauedinẽ sua suffumigatione tollendam, cuius arbor fructum producit cariotis similẽ spithamalem. Aperta farinã videtur includere dulcem. Vt nostri rurales castaneas & huiuscemodi plæraq; seruant hyemandas, ita hi huius arboris cariotas. Est arbor ficulneæ similis. Pineas hortenses & cætera naturæ edulia cũcta de quibus late in superioribus & hi assequuntur. Imo & putant ab huius insulæ habitatoribus alias insulas tot suauium fructuũ semina habuisse. Quia Caribes vagi circũuicina omnia homocupii causa pertriuerunt, quicquid ve vtile peregrinũ vbiq; inueniebant, domum portabãt serendũ. Intractabiles sunt non patiuntur hospites, magna vi op⁹ est ad hos debellãdos. Sagittis vter q; sexus & his venenatis valet plurimũ. Si q̃ndo foras viri proficiscãtur, ab iniuria venientium fœminæ ius suum viriliter tuentur. Inde puto creditum insulas eo esse Oceano, quæ solas mulieres ferant. Vti mihi persuasit Almirantus ipse Colonus, & in prima nostra Decade diximus. Montes planiciesq; assequit̃ vberes hęc

De vi aspirationis.

Insulas Nereides.

De insulis circũ euntib⁹ Hispaniolam.

Primaria caribium.

De albo anime.

percurrũt oia caribes

insula, & fluminibus nobilis est. Mella in arborib⁹ & saxorum specub⁹ nutrit, vti de Palma fortunatarũ insula quæ mella colligit inter rubeta vepresq;. Ad Orientẽ ab hac insula iuniore vocabulo dicta Desiderata ad milia passuum octodecim. Concludit milibus passuũ viginti & ipsa Elegans. Ad miliaria vero decẽ ab ipsa Guadalupæa ad Meridiem circunferentiæ miliariũ triginta iacet Galanta, plana a pulchritudine sua appellata est Galanta, quia Hispanum idioma elegantes galanes appellat. Ad miliaria nouẽ a Guadalupęa sex paruæ sitæ sunt insulæ ad Orientem vocatę Todos sanctos & Barbata. Hæ scopulosæ sunt ac steriles, sed cognitu necessariæ nauigantibus. Ab hac insula Guadalupæa ad Septentrionem miliaria quinq; & triginta est insula dicta Mons serrat⁹. In gyro hæc milia passuum continet quadraginta, altissimo monte celebris. Insula dicta Antiqua a Guadalupæa milia passuum triginta, circuit miliaria circiter quadraginta. Almirantus ipse Diecus Colonus primi repertoris filius mihi rettulit vxorem suam quã venturus ipse ad curiam in Hispaniola reliquit, scripsisse ad eum repertã esse inter Cannibalicas ĩsulam auro feracissimã. Ad eam nondũ itum est. Læuo Hispaniolæ lateri ad Meridiẽ portui Beatæ proxima inhæret insula Altus bellus appellata. Mira ferunt de huius insulę belluis marinis, sed de testudinibus præsertim. Magno ancyli scuto inquiunt esse grãdiores. Quo tempore genitalis et improbus eas furor exagitat, e mari prodeunt. Egesta in profundã scrobem arena, ter & quatercentum oua dicitur in scrobem demittere. Geniali vulua iã exhausta, remittit arenę tantum q̃tũ ad oua cooperiẽda sufficiat, reditq; ad marina pascua de sobole nil solicita. Ad statutos illi belluæ procreandæ a natura dies, pullulat vti e formicario testudinũ multitudo solo calore solis sine parentum adminiculo generata. Anserina fere oua inquiũt æquare magnitudine. Carnẽ testudineam vitulinæ cõparant sapore. Sunt & innumeræ aliæ insulæ q̃s neq; bene tritas habent neq; opus est tam tenuiter farinam hanc cribrare. Satis est intelligere paratas nobis esse terras immẽsas, quæ & nr̃as gẽtes & linguas & mores ac religionẽ ad venientibus annorum curriculis sint amplexuræ. Non Teucri Asiam, nõ Tyrii Libyam, non Græci & Phœnices Hispaniã sic repente impleuerunt. De insulis autem quę Hispaniolæ latus Septentrionale custodiunt, mentionem prætereo, quia licet piscationibus & culturis aptæ sint, relictæ tamẽ sunt a nostris tanq̃ pauperes.

> Iam valeãt annosa Tethis, Nympheq; madentes
> Ipsius comites: veniat coronata superbe
> Australis pelagi cultrix re, ac nomine diues.

In libello epistolari ad Beatitudinem tuam anno superiore per proprium meum familiarem misso quem tua Sanctitas ipsa ipsa audientibus plærisq; sacræ sedis Apostolicæ Cardinalibus & amata sorore perlegit, quo die Michaelis Archangeli fest ti umbi credita celebrat ecclesia, diximus Vaschũ Nunnez Balboam eorum ducẽ qui montes arduos superauerant ad Austrum fama didicisse iacere insulam in prospectu littorum margaritis grãdioribus opimam, cuius regulus potens esset ac diues, qui bello sæpe littorales regulos infestaret Chiápen & Tumáchum præsertim. Scripsimus & relictam fuisse intactam ob furẽtes tempestates, quæ mare illud Australe rabide tribus anni mensibus infestant. Nunc iam tritam habemus. Nunc mitẽ ex ferocissimo regulum eius effecimus. Hunc cũ vniuerso eius dite regno tua Sanctitas amplectat, q̃ndoquidẽ ad baptismatis lauacrũ admiss⁹ est. Cuius Ducis auspiciis q̃ve modo re facta sit haud alienũ erit ab instituto nostro cõmemorare. Quare quo res acta sit ordine, tua Beatitudo serena fronte ac placidis auribus intelligat.

Insula desiderata. Galãta. Todos sãctos. Mons serratus. Antiqua. Nõ possunt omnia. Heroica tria.

Caput decimum.

IMPVLSO Petro Aria gubernatore, Gaspari cui dã dicto Morali ditem insulã adeundi prouintia demandatur. Ad Chiappem quem alii Chiapeiũ vocãt & Tumácũ regulos Australes relictos a Vascho amicos tẽdit. Amice magnificeq; suscipiuntur nostri. Classem instituũt qua traiiciant ad insulã. Hanc Ditem insulam appellant non autem Margaritã licet margaritis habundet, quia Margaritã vocarunt prius aliã quæ proxima est Ori draconis ĩ Paria regione & ipsam margaritis vberem. Sexaginta tantũ traduxit Gaspar armatos ad insulam. Non licuit transmittere plures q̃ essent nauigia quæ ipsi culcas appellãt exigua. Ferox horridusq; fit nostris obuius regulus. Huius nomen non didici. Minabund⁹ prodit cũ arma

torum familiariũ magno comitatu. Guazzauara Guazzáuara in pugnæ tesseram inclamitant, & vná vibrant missilia, non arcubus hi pugnant. Guazzáuara sonat idem quod certamẽ inimicum. Quatuor inuicem Guazzauaris idest pugnis consertum est. Nostri superiores euaserunt, vna cũ Chiapeis & Tumacheis insularis reguli hostib⁹, quia ex insperato regulum adorti sunt. Studebat regulus cogere maiorem exercitum, sed persuasus á vicinis littoralibus ne vltra cõfligeret: perniciẽ & florẽtis regni excidium illis exemplo sui & aliorum ostendentibus: mostrantibusq́ nostrorum amicitiã sibi suisq́ amicis gloriã & vtilitatẽ pariturã, quid Ponchæ, qd Poccorrosȩ, Quareq̃, Chiappæ, Tumacho, & reliquis cõserere manũ volẽtibus acciderit anno superiore recolunt. Cessit ab armis regulus. Nostris venit obuiam. In atriũ ducit. Id ferunt miris esse modis ornatum & bene regium. Nostris vbi primum ingressi sunt eius regiam, canistrum arte summa laboratũ margaritis plenũ dono dat. Octuncialium librarũ decem supra centum ea fuit vnionum summa. Habitis é nostris rebus sertis vitreis puta, speculisq́ ac tintinabulis orichalceis delectatus est, & forte securi aliqua ferrea quas hi multo maioris faciuntq́ auri cumulos. Nostros derident qui rem a deo grandem & vtilem pro vlla auri summa præbeant, cum sit securis ad hominũ multa cõmoda vtilis, aurum autem ad lasciuiã tantum faciat non necessariam. Alacer ergo lætusq́ nostrorũ cõmertio manu prhensum prætorẽ & primarios ad eminentem atrii turrim q̃ dispectare licebat pelagus vniuersum ducit, & oculos circũuoluens ait. En apertum mare infinitũ neq́ sole terminatum, & dextram protendit ad Oriẽtem prius. Versus de hinc ad Meridiem & Occidentẽ in immensum distendi terras, quarũ vastæ magnorum montium moles videbantur, insinuabat. Propius demũ sese recipiens inquit. En insulas a dextra leuaq́ nostræ huic Regiæ collaterales nostro imperio parentes. Omnia opima, beata omnia. Si beatas eas vos appellatis terras q̃ auro & margaritis abundent. Auri apud nos est parua copia, sed margaritis plena sunt omniũ quæ adsunt insularum profunda littora. Ex his quotquot appetiueritis a me habebitis, modo in amicitia inita mecũ persistatis. Prouentibus vestris magis ego fruar & delectabor q̃ margaritis. Propterea haud quaq́ me á vestro cõmertio discessurum dubitetis. Hæc & huiuscemodi multa iter eos acta sunt. Volentibus iam nostris inde reuerti, pacti sunt vt quotãnis præparet Regi magno castellæ donandas vnionũ libras ocтunciales centum. Postulata suscepit libens, nec magni quidem fecit, nec se vectigalem propterea effectũ putauit. Apud hunc regulum tanta est ceruorũ & cuniculorũ copia, vt e domibus liceret nostris quotquot optarent sagittis trãsfigere. Laute ibi vitam aguntʼ& affluenter. Gradum vix sextum ab æquatore distat ea regia. Radicalis & maizii panis ac vini e granis & fructibus eadem est ratio, quæ Comogro, quȩ cæteris tam cõtinentibus q̃ insularibus. Baptizatus Beatissime pater hic regulus est cum suis omnibus. Ad tuos ergo greges hæ oues additȩ sunt cum suo pastore. A nomine gubernatoris Petr⁹ Arias voluit nominari. Amice cõuenerunt, amicius secedunt. Suorum naualium culchis idest lintrib⁹ monoxylis aliorum modo fabrefactis nostros iuuit, quo cõmodius redirent in Cõtinentem. Comitatusq́ nostros est ad litt⁹. Margaritas allatas, quinta parte magistratibus regiis præbita, inter se diuiserunt. Mirum in modũ preciosas esse aiunt. Ecce vno argumento quanti fiant quæ ab insula dite feruntur. Candidas & pulchre ornatas auclanã & aliquid maius æquantes multas tulerunt. Vna præcipue margarita quã manu Bartholdi Mediolanensis cuiusdam affinis mei Summus Pontifex Paulus prædecessor tuæ Beatitudinis a Veneto emit mercatore precio quatuor & quadraginta milium ducatorũ mihi memoriã suscitauit. Inter nãq́ allatas ex insula, vna reperta est mediocrem æquans nucem. Venũ sub hasta posita, fuit empta precio mille ac ducẽtorũ castellanorum auri inter Dariẽnenses ipsos. Ad manus tandem Petri Ariæ gubernatoris aduenit. Hanc eius vxor de quadiscedente cũ marito mentionẽ aliquãdo fecimus honoratam apud se habet. Arguimus preciosam necessario esse debere quæ tanti constitit in ea margaritarum multitudine, vbi non iam singulæ coemuntur, sed libratim & quando tenuius vnciatim. Neq́ Venetus ille mercator Paulinam magno emit in Oriente. Incidit demum in tẽpora huiuscemodi lasciua, propterea non defuit eluo margariteus. De conchilibus pauca nunc dicamus. Non prætetrit Beatitudinem tuã Aristotelem Pliniũq́ Aristotelis in hac ratiocinatione sectatorem varia sensisse de margaritarũ generatione. Figunt hi pedem, & vna in re tãtum sistunt nil assentientes in reliquis, neq́ q̃ pelago vagentur, neq́ vllo vnq̃ tempore moueãtur, ex quo natæ sunt fateri volunt. Esse in maris fundo prata gramen thymosum quoddã gignentia vo

Margarita rũ canistrũ donat nr̃is.

Oratio reguli.

Amic⁹ regulus.

Paulina margarita.

Nuci æq̃t. vna.

De cõchilibus.

lũt,& ea se vidisse affirmant. Generari, ali coalescereq; ibi & vt in ostreis videmus circũ se multiplices natos nepotesq; procreare inquiũt, neq; marinorũ canũ cõmertio delectari cõchilia, neq; vno esse aut tribus & quando numerosus quatuor vnionibus contenta prædicãt. Centũ viginti vniones fuisse vno cõchili repertos in insularis reguli ꝑdiis quos Gaspar ipse Morales dux & cõmilitones eius diligenter annumerauerunt. Regulo nanq; placuit nostris præsentibus piscationẽ fieri per vrinatores suos. Gallinæ loculis quibus oua generantur innumera, conchilis matricem comparant, & sic eniti conchile. E labiis prodeuntes margaritas vt maturas & iã genitricis oscitantis aluo egredientes reperiebãt has, alias subsequentes vt paruo successuro interuallo soluerentur & ipsæ. In ventre medio clausas esse margaritas animaduertebãt, quo prius nutritæ coalescerent veluti suggẽs vbera matris in aluo infans priusq; e latebris vteri vnio moueatur: & si quæ iterdũ conchilia, vti ego ipse vidi ostrea in diuersis maris Oceani littoribus, arena inuoluta in littore quis viderit, ea raptata esse tempestatibus e fundo dicunt non ipsa vltro venisse. Quod rore nitido matutino candescãt q; turbido flauescãt q; serẽo cœlo gaudeãt q; tonãte torpescãt, & cętera huiuscemod inõ sũt ab his litterarũ ignaris ad vnguẽ q̃ritanda. Pigui res tractãt Minerua. Maiores tñ margaritas iacere ꝓfundi9 mediocres altius, minimas in supercilio, fatẽt. Sed a ratione reliquorum deuiant. Non esse in insecta bellua torpenti rationem hanc arguũt. In animo sic & industria halituq; vrinatorũ. Grandiores propterea non vagari sed creari nutririq; in profundiori loco, q pauci q; raro audãet vrinatores ad eas legendas ad ima sese immergere, tum poliporum metu inter conchas venatus causa vagantiũ quia sunt carnium concharũ auidi & mostrorum formidine aliorũ, tum etiam ne deficiat in longo tractu halitus, vnde datur conchis profundi maris hospitibus crescendi copia. Quoq; grandior concha est annosiorq;, eo ferũt in eius capatiori vulua maiores generari margaritas ꝓpterea e grãdioribus paucas adipiscũtur. Emissas in profundo maturas, putant escas fieri piscium, recẽter nãq; solutæ molles esse creduntur. Differunt hi etiam a maiorib9 in timpano. Negant esse vnionem, qui senescens cõchæ cohæreat, sed esse in concha ipsa verrucam, quæ lima rasa vna facie rotũda lucidaq; cõtenta sit, nec preciosam quidem, puta quæ naturã conchilis habeat non margaritæ. Pati appellat Hispan9 timpanũ. In scopulis se aliquas vidisse cõchas fatenť cohærentes, sed raras ac minime vtiles. Credendũ est Indicas Arabicasq; ac Erythręas aut Taprobanicas cõchas eo regi ordine quo scripsere viri adeo celebres. Neq; horũ sententia penitus abiicienda est, puta qui longo iam tẽpore in hac agitatione versati sunt. Iam satis de marinis his belluis & earum ouis gallinaceis & anserinis ex humana luxuria inepte cariorib9, particularia quædam extra tesseram memoremus. Descripsimus late alias Vrabę sinus, fauces & varias intersectas ipso mari sinuali regiones esse valde dissonas. De Occidentalibus oris in quibus nostri domicilia statuerunt in Dariẽnis ripa nil habeo de recenti quod referam, de Orientali autẽ nuper hoc didici. Orientalem sinus regionẽ inquiunt a protento cornu in mare ac labio venientes maris aquas suscipiente ad vsq; Os draconis & Pariam generali vocabulo Caribanã appellari terram vniuersam, quia Caribes sic appellatos a regione Caribaná in vniuerso tractu illo reperiantur, sed vnde particularẽ habeant originem, vndeq; natale solũ deserentes sese tã late diffuderint, vti morbosa cõtagio dicendum est. A prima frõte producta in mare, in cuius tractu Fogẽdam diximus fixisse pedẽ, angulum versus iacet Caribanę vic9 ad miliaria nouẽ nomine Tuteratá. Ab eo ad miliaria tria vicus Vrabá vnde sinus vniuersus nomẽ sumpsisse creditur quia fuerit aliquando vicus is regni caput. Ab hoc vico ad miliaria sex est Feti. A feti ad miliaria nouem Zereniæ. Ad duodecimum ab eo Sorachẽ populis plenos hos vicos nostri reperere, qui omnes homo cupiis inuigilant, & si hostes desint, quibus cum bella gerant, in seipsos sęuitiã conuertunt, & prostrant aut fugant. Inde tanta labes fluxit in miseros & continentis & insularum habitatores. Aliud meo iudicio nõ magis tacendũ intellexi. Legum peritus quidã dictus Corrales Dariẽnẽsium prętor vrban9, inquit, se occurrisse cuidã fugitiuo ex internis Occidentalibus magnis terris, qui ad regulũ repertum a se profugerat. Is legentem cernens prętorem insiliuit admirabũdus aitq; per interpretes, qui reguli hospitis sui linguã callebãt. En quid & vos libros habetis! En & vos characteres quibus absentes vos intelligant asseq; mini? orauit vna vt apertus sibi libellus ostenderetur putãs se litteras patrias visurũ. Dissimiles repit esse. Mœnib9 septas vrbes & vestiri ciues aiebat suos legibusq; gubernari. Sed quid colãt nõ didici, recutiri tamẽ dispręputiariq; ab exemplo & sermone fugitiui cõpere=

Opiniões iuniorum d vnionibus.

Quare sint in fundo maiores.

Cõparatio veterũ & nostrorum.

Pagi Caribanę.

Nuncius de vestitis & vibus & lrīs.

runt. Quid hic dices Beatissime Pater? Quid sanctissimus præsagit anim⁹ tuus sub cuius throno tēpus hæc omnia subiiciet. Immisceamus nunc magnis parua quædā. Prætereūda minime puto quę Ioanni Solissio acciderint, qui tentaturus Australe lat⁹ putati continentis ex portu Loppe parū distanti a Gadib⁹ in Oceano discessit cū tribus nauigiis quarto Id⁹ Septembris. M.D.X.V. quæue Ioanni Pontio quē dixim⁹ electū ad Caribes siue Cānibal les antropophagos humanarū carnium helluones debellādos, quæ Ioanni Aioræ, quæ etiam Gonsalo Badaiocio Duci alteri & Francisco Bezerræ alii, atqȝ iterū alii dicto Valleio. Solisius Infauste prouinciā sumpsit. Caput siue frontē Sācti Augustini, de qua millies, traiecit. Meridionale latus putati continentis captans trans æquinoctialē circulū. Diximus namqȝ septimū Antarctici gradum frontem ipsam pertingere. Sexcētum leucas processit. Reperit Sancti Augustini frontē adeo in latum distēdi ad Meridiē trans æquinoctium, vt trigesimum amplius gradū Antarctici prehenderit. A tergo iā capiti draconis & Castellanæ Pariæ iacentium ad Boreā & Arcticū inspectātium nauigabat, quando incidit in obscœnos & antropophagos Caribes, de quibus late alias. Hi tāqȝ insidiosæ vulpes signa pacis videbantur innuere, sed animo lautū aliquod cōuiuium gestabāt, & visis a lōge hospitibus ganeonū more saliuā deglutire cœperūt. Descendit ipse miser Solisius cū sociis quot quot ingredi maioris nauigii scaphā potuerunt. Salit ex insidiis incolarum multitudo ingens. Fustibus ante sociorū oculos trucidarunt omnes. Scaphā raptatā in ictu oculi dilacerarunt. Euasit nemo. Trucidatos & in frusta sectos in ipso eodē littore, sociis e mari horrēdū spectaculum prospicientibus pararunt ad futuras epulas. Cæteri atroci exemplo perculsi, non ausi sunt descendere, neqȝ de sui ducis & sociorū vltione cogitare. Crudelia hæc littora deserunt. Nauigia coccineis truncis onerant, diximus vocari ab Italis verzinū ab Hispanis brasilum ligni genus id ad lanas fucandas aptum, rediere cęteri in patriā. Hęc breuiter mihi scribenti relata sunt per litteras. Quid aliud egerint aliquādo particularius intelligemus. Ioannes aūt Pontius fuit & ipse a Caribibus in insula Guadalupęa reliquarū insularum Caribium primaria reiectis. Visis nanqȝ nostris ab alto mari latuerūt in insidiis Caribes, vnde descendentes quirent inspicere. In terram transmiserunt lotrices fœminas & pedites paucos ad subuculas & linteamina fricanda. Neqȝ enim ex insula Ferrea fortunata ad eam vsqȝ insulam spacio milliarium quater mille ac biscentum terrā viderant vllam. Vacuus est eo spacio insulis Ocean⁹, quo dulces aquas assequerentur. Insiliunt ex insperato Caribes, fœminas raptant, pedites disturbant. Trepidi euadunt pauci. Territus Pontius nō ausus est impetere Caribes venenatas veritus sagittas, quas homocupes hi nudi figunt certissimis iactibus in quencunqȝ locum viderint. Ita re infecta & sine lotricibus bonus Pontius terga vertit Caribibus, quos sub tecto in tuto positus iactanter se deleturum minitabatur. Quo inde tetenderit, quid ve noui repererit nondū intellexi. Solisius vitā, Pontius honorē in sumptis prouinciis amiserunt. Veniat alius qui eodem & ipse anno male rem gessit. Ioannes Aiora ciuis Cordubensis nobili genere ortus missus pro prętore vti, alias diximus auri, magis cupidus q̄ rei benegerendæ amator aut laudis, nactus occasiones in regulos spoliauit multos & contra ius fasqȝ aurum ab eis extorsit & crudeliter vt aiūt tractauit, ita vt ex amicis facti sunt hostes infensissimi & animis desperatis iam quacunqȝ dať vi aut insidiis nostros perimunt. Vbi pacato cōmertiabantur & volentibus regulis, nunc armis agendū est. Multis auri ponderibus hoc modo coactis vti fertur aufugit, sumpto furtim vt vulgo dicitur nauigio, neqȝ ad hāc vsqȝ horā qua hæc scribo, quo sit appulsus intelligim⁹. Non desunt qui Petrum Ariam ipsum gubernatorē eius fugæ assensisse arbitrentur, quia sit hic Ioannes Aiora historici regii frater Gonsali Aioræ viri & eruditi & rei bellicæ periti amici gubernatoris adeo, vt fere liceat inter amicorū paria pauca ipsos numerare. Sū vtrisqȝ deuinct⁹ & ego intima necessitudine, sed ignoscat vterqȝ. Nil mihi æque displicuit in vniuersis Oceanis agitationibus ac istius auaricia, quæ pacatos regulorū animos ita perturbauerit. Tragicus veniat Gonsali Badaiocii ac sociorū casus, quorū prosperis initiis successus acres subsecuti sunt. Gonsal⁹ mēse Martio anni superioris. M.D.X.V. cū viris armatis octoginta discessit ex Dariēne. Recta tentendit ad Occidentē neqȝ vlibi pedem fixit, donec partem illam prehendit quā Gratiā dei diximus alias appellatā a nostris. Hæc distat ab Dariēne milia passuū circiter cētū octoginta, dicūt leucas sexaginta. Ociose ibi dies aliquot egit, quia neqȝ precibus neqȝ precio aut minis potuit vnq̄ eius terrę regulum ad se trahere, Cui rei auide studuerat. Interea dū sic ociatur, ad eum venīūt alii quinquaginta viri ex Dariēne

De recutitis inuentio.

Solissi Ducis horrid⁹ casus.

Spectaculum atrox.

For. elect⁹. Joãnis põtius electus.

missi duce Ludouico Mercado qui ex Dariēne in Kalendas Maii discesserāt, vt vna tentēt eius terræ interna. Vbi vbi conuenerūt inito cōsilio traiicere montes ad Meridiē, & Australe pelagus iam repertū captare constituunt. En mirum. In tanta vastitate longitudinis vnū tantum & quinquaginta miliaria repererūt interesse ad Australe pelagus. Inquiūt leucas se ptēdecim. A miliaribus Hispani nūq̄ computant, leucā tamen aiunt constare miliaribus trib9, terra dico, mari, quatuor inquiūt. In culmine montiū & aquarum diuortio regulū reperiunt nomine Iuannam. Regnū huius & ipsum Cosba dicitur, vti de Careta diximus, sed quia Iuanæ regio sit auro feratior, Coibā ditem eam vocitarunt. Vbicūq̄ enim fodiebant siue in sicco siue in riuorū alueis aquosis egestam auro mixtā reperiebant arenam. Aufugit Iuanā nostris aduētantibus. Adduci nunq̄ potuit. Vniuersam ipsius regiæ vicinā depopulati sunt. Auri parū habuerunt. Secum nanq̄ suppellectilem omnē abstulerat. Mācipia ibi adepti sunt acribus signata stigmatibus. Ex osse siue spina stilo confecto foramina mancipiis in faciē efficiūt, & mox pulueris quodam genere foramina inspergunt ac nigrāti succo vel rubenti madefaciūt. Tenax adeo est ea materia, vt nullo vnq̄ tēpore color aboleatur. Secū abduxere mancipia. Aiunt esse succi eius acrimoniā adeo torquentem, vt prę nimio dolore nō liceat mancipiis per dies aliquot comedere. Mācipiorum opera & reguli captores & nostri vtuntur ad aurum queritandum & sementes curandas. Ex Iuannæ regia secuti delapsus aquarū ad Austrum ad miliaria decem reguli alteri9 ditionem intrant. Hunc senem appellarunt nostri, quia senex esset, nil de vetere ipsius nomine curantes. In huius reguli etiā regno tam fluuialibus q̄ aridis vbiq̄ aurū reperiebatur & flumina celeberrima & tellurem vberem atq̄ amœnam regulus hic possidebat. Abeuntes inde desertam reperere terram intercapedine dierū quinq̄. Putant intestinis odiis depopulatos eos agros, eo q̄ sint maiori ex parte vberes sine habitatoribus & culturis. Quinto die duos vident ex transuerso venientes a longe incolas onustos. Ad eos tendūt, capiunt, sacculos ferebant humeris Maizio pane plenos. Ab his intellexere duos esse in eis tractib9 regulos, littoralē vnū nomine Periquetē, continentem alterum dictum Totonoga qui cecus erat. Duo illi piscatores erāt ad Periquetem a Totonogā Rege suo missi cū sarcinis piscium, & ea permutatione panem referebant. Prouentuum nanq̄ permutatione commertiātur non lœthali pecunia. Duobus illis ducentibus Totonogām littoralem Australis pelagi ad Occidentale Sancti Michaelis latus regulum petunt. Ab hoc regulo Castellanorū auri milia sex tum rudis tum affabre laborati habuerunt. Inter eos rudes grumos vnus repertus est duorum ponderis Castellanorum, qui arguit vbertatem auri. Idem littus sequentes ad Occidentē ad regulum tendunt, qui dicitur Taracuru a quo pesos habuerunt octies mille. Diximus pesum appellari pondus Castellani non decussi. Ad huius reguli fratris ditionē qui dicitur Pananome transierunt. Aufugit Pananomē, neq̄ vsq̄ apparuit vltra ditem auro esse prædicant Pananomēs regionem. Regiā eius depopulati sunt. Ad sex inde leucas ad aliū qui dicitur Tabōr. Inde ad regulum Cherū. Is amice suscepit nostros, deditq̄ libens pesos quater mille. Is Cherū salinas possidet egregias, & auro tellus ei9 abūdat. Ad miliaria inde duodecim ad regulum eunt, qui dicitur Anatā. Ab eo pesos habuere quindecies mille, quos ipse adept9 fuerat a finitimis regulis bello stratis. Combustūq̄ erat id aurū, quia ex incendiis domorum hostilium ereptum fuerat. Sese inuicem & spoliant & trucidant, ac vicos sternūt, & depopulantur vniuersa. Barbare bella gerunt ad interniciem vsq̄, ad vltimum excidium sequunt, cū vicerint. Vagatus est solutis habenis ad hūc vsq̄ regulū bonus Gonsalus Badaioci9 cum sociis, & a regulis auri aceruos cumulauit egregios. Octoginta milia castellanorū auri congesserat, in braculas, vectesq̄ muliebres pectorales ad mamas sustinendas si cadant, in elitteres ad aures, in galeas etiā ac torques aliaq̄ monilia tum rerum nostrarū permutatione, tum vi & armis, quia transitum vetare ac reiicere nostros plærīq̄ tentarunt. Quadringēta quoq̄ mācipia quorum opera in præsentiarum ad viaticum & reliquarum rerum sarcinas importandas vtebantur pro iumentis onerariis. Ad infirmos etiam & longis itinerib9 atq̄ inedia fatigatos proderant subleuādos. Per Scoriæ reguli ditionem ad reguli regiam qui Pariza dicebatur, veniunt. Nil tale timentes nostros Pariza adoritur, circuit cum ingēti bellatorum multitudine. Sternit incautos & pallantes. Armorū capiendorū non data est copia. Septuaginta sauciat aut trucidat, reliquos in fugam vertit. Quicquid auri quicquid mācipiorū fuerāt assecuti deserūt. Pauci veniunt ad Dariēnem. Falsa esset Beatissime pater sapientū omniū sententia de rerū vicib9 & inconstantia casuum humanorū, si cūcta secūde

Joāna regio.

Senex rex.

Periqte. rex

Totonoga.

Taracuru Rex.

Pananome reg.

Tabor & cheru. Anata.

fœliciterq; succederent. Ordo est immutabilis, vt qui radicibus eruendis inuigilant dulci modo Glycirizæ, amarę modo Zizaniæ occurrant. Veh tn̄ Parizæ. Non diu secur⁹ dormitabit. Sumetur propediem de tanto facinore vindicta. Gubernator ipse cū delectis militib⁹ tercentū quinquaginta ad id proficiscebatur. In aduersam decidit valetudinem. Ei⁹ loco progreditur cū potestate prætoria peritus legibus Licentiatus Gaspar Spinosa iuris dicūdi Dariénensibus prętor. Eodem tēpore ad insulam Ditem appellatā, itum est ad exigēdum margaritarū regulo impositum tributū. Quę succedent, colligemus. Tentarunt alii duo trāssinuales incolas. Per angulū sin⁹ & Dabaibæ fluminis fauces tranans Franciscus

Bezerra

Bezerra cū duobus aliis primariis & viris centū quinquaginta optime instructis, ad bellū Caribib⁹ in ipsa Caribana gerendum versus vicū Turufy, de quo alias in aduentu Fogedę mentionem fecimus, istrumenta etiā bellica secum tulerunt. Tormenta quæ ouo grandiorem iactant plumbeum globū tria, sagittarios quadraginta, sclopetarios etiam quinq; ac viginti vt eminus queant Caribes ferire qui venenatis certant sagittis. De hoc nulla mentio quo se applicuerit, aut quid egerit, verebantur in Dariéne ne sinistris auibus iactaretur quādo naues discesserunt in Hispaniā venturæ. Alius autem dux nomine Valleius anteriorem sinus partem prehendit, sed alia via traiecit a Bezérra. Initiū nanq; hic sumpsit Caribanę, ille Calcē. Valleius regressus est, sed e septuaginta viris quos trāsuexerat, octo & quadraginta reliquit trucidatos in Caribium potestate. Hæc aiunt qui ex Dariéne referunt. Hæc refero. Pridie idus Octobris huius anni. M.D.XVI. Rodericus Colmenares de quo supra & Franciscus quidā dictus dela Puente ad me venerūt. Franciscus hic vn⁹ fuit e decurionib⁹ eius cateruæ, cuius erat dux Gonsalus Badaiocius, qui e manibus Parizæ reguli profligatoris euasit. Colmenares aūt e Dariéne post profligatorum aduentum ad nos venturus discessit. Ambo referunt, hic audiuisse, ille vidisse varias esse in Australi pelago insulas Sancti Michaelis & Ditis insulæ sinui Occidentales, in quarū pluribus aiunt procreari coliq; arbores fruct⁹ gignentes eosdē quos terra Collocutea gignit. Est Collocuti vna & Cochini & Camemori Portugalēsium nundinaria aromatū terra. Inde arguūt non longe abesse aromatū omniū initiale tellurē. A littore illo nr̄o Australi, plures ex iis qui tractus eos percurrerūt, dari solum veniam postulant. Impēsa propia sese offerūt nauigia paraturos & pu̇inciā quęritandæ illius regionis aromatarię amplexuros. Nauigia debere fabricari parariq; in ipso Sancti Michaelis sinu censent, non autē per sancti Augustini cuspidem capiendā esse viam quæ longa nimis est ac difficilis & mille discriminibus plena, protendiq; dicitur ad grad⁹ Antarcticos quadraginta amplius. Dicit idem Franciscus, laborū & periculorum cū Gonsalo particeps se reperisse inter discurrendum terras illas, ceruorū & aprorum agmina, cepisseq;, multos incolis demonstrantibus artem per fossas egesta terra in eorum semitis factas, & ramis coopertas. Hoc nāq; modo incolæ feras quadrupedes fallunt. Volucres autem vti apud nostros fit. Palumbes puta cū domestico mitiq; palūbe inter arbores volitante ligato tamen, ad quem venientes sui generis volucres sagittis transfigūtur, aut in purgato arboribus solo cum retibus esca in gyrū sparsa palumbe medium tenente. De psittacis aliisq; volucribus idem, sed psittacos aiunt adeo simplices esse, vt ad crocitantem psittacū ex arbore in cuius ramis auceps latet, multitudo ingens conuolitet, capiq; facile patiūtur. Nil enim viso aucupe terrentur, sed vt laqueo trahantur ad collum confecto expectant, neq; aufugiunt alii vno raptato & in mantica qua pręcinctus est venator ipsis cernentibus reposito. Aliud est aucupii genus inauditum hactenus & narratu facetissimum. Apud insulares Hispaniolæ præsertim diximꝰ varios esse lacus, variasq; stagnātes lacunas vadosas. Per vadosa stagna solet aquaticarum auium multitudo vagari quia herbas in fundo gignant, & ex ea humente limositate pisciculi, milleq; ranarū, culicum & insectorū genera procreentur, solis calore ad ima ad corruptionis & generationis opificium ex artificis fabricatoris prouidentia facile sum meāte. Volucrum autem per eas stagnantes aquas natātium diuersa sunt genera. Anates, anseres, cigni, fulicæ, gauiæ, mergi, & multæ huiuscemodi. Diximus & in hortis arborem coli magnarum cucurbitarum altricem. Ex cucurbitis igitur illis per uadosa pi- ciunt plærasq; bene clausas ne admissa per rimulā aut foramen aqua trahat illas in profundum. Perpetuo vagātes cucurbitæ tutas reddunt volucres. It ergo auceps magna cucurbi-

Aucupiū nūq̄ vnditum.

ta vti galea iuxta oculos pertusata contenctus faciem laruatus & tenus mento stagnum ingreditur. Fluminib⁹ enim assueti a cunabulis minime recusant in aquis versari. E cucurbitis natantibus putant volucres vnam esse eam quæ insidiantem incolam cooperit. Passim

ad volucrum natantium agmen proficiscitur auceps. Cucurbitarum palpitationem capit imitando vndulasq; vento agitatas sectando proxime ad volucres tēdit. Exerta sensim dextera volucrem incautam cæco raptu prehendit pedibus, & demersam subtrahit in manticam ad id paratā. Cæteræ volucres sua spōte subnatasse comitē arbitratæ quæredi victum causa vti solent omnes, nil solicitæ suū iter prosecuntur, in aucupis & ipsę insidias cadunt. Aucupia venatusq; sunt a metracta in medium quo stomacum hisce mitibus sermonibus sedemus a concepto cruentarum narrationū horrore. Pauca iterum de nouis opinionibus fluētis ad Occidētē pelagi Pariensis. De modo etiā colligendi aurū ī aurifodina Darienis a me recenter intellecto & his duabus minime tragicis rebus dicemus tuę Beatitudini fœlicissimum vale. Andreas ille nauclerus & Ouied⁹ de quibus supra, me domi conuenerunt in oppido Matrito quod putamus Mantuā esse Carpetanam. De torrente, me astante, orta est inter eos contentio. Quod se inuicem perpetuo nexu amplectātur hæ terræ Castellanæ cum Septentrionalibus a tergo Cubæ atq; aliarū insularum Hispaniolæ Cubeq; Septentrionalium per Occidentē ambo assentiuntur. Sed aliter hic, illæ aliter cōtendunt accidere. Nauclerus impetū illū aquarū in gremiū terræ putati continentis q̄ sic vergit vti diximus ad Septentrionē vult recipi vt obiectu illo incuruato viam capiant in gyrū & circūagātur ad Cubæ aliarūq; insularū latus Septentrionale q̄ Cancri circulo excludūt, vbi amplitudo maris venientes ex angustis gurgitibus aquas absorbeat, petulanteq; cursum illū reprimat, est nāq; spaciosum illic mare ac multicapax. Aquaticis incilibus, quas dicit vulgus canales molarum, rem ego cōparo. Si ex incili angusto in amplū lacū furētes eas aquas recipi contingat, repente spargūtur aquæ & impetu sedato languescūt, quæ paulopri⁹ suo strepitu velle obuia cūcta prostrare videbant̄, nec iā qua fluant intelligit. Interrogatus a me Almirant⁹ ipse Diecus Colonus primi repertoris Coloni heres filius, q iā q̄ter ea maria iens ac rediēs verterat qd senserit internauigandū ait, difficilē esse reditū si via capiatur ea qua it. Sed quādo vastū capitur prius mare Septētrionē versus q̄ prora in Hispaniā dirigat̄, sensisse se inquit plerūq; parū per trudi ab aquis, sed putat accidere id ex fluxu & refluxu ordinario, nō aūt ea circuactione iuuari. Apertā eē terrā & portā iter vtrāq; putat qau torrētes exeāt ad Occidētē, quo liceat impulsu cœlorū circumagi per vniuersum. Ouiedus vero de clausura idē refert qd̄ Andreas naucler⁹ sed neq; cōcutere terrę Occidētalis gibbū & impelli ad vastū pelag⁹ arguit, imo ait se diligētissime aīaduertisse q̄ ab alto mari currāt ad Occidētē, proxime vero ad littora velificādo cū paruis nauigiis asseuerat cursū dirigere ad Orietē ita q̄ eodē in loco versis cōcurrāt vestigiis. Hoc in fluminib⁹ accidere sepe videm⁹, ex obiectu nāq; riparū vortices plærūq; insurgūt varii, vnde si palea aut lignorū gen⁹ aliquod proiiciat̄ in fluuiū similib⁹ in locis, q̄ medio labūtur alueo secūdo ferūtur flumine, q̄ vero in obliquos incidūt sin⁹ & ripa𝓇 incuruos margines, aduerso videm⁹ alueo vehi, donec obuia fiāt q̄ sic vagātur integro lapsui fluminis. Quæ dāt accipim⁹ scribim⁹ q̄ varii varie sentiūt. Certā rationē tunc amplectemur quādo certā habuerim⁹. Opinionibus inhærēdū est dū veniat statuta dies pū ctusq; polaris q secretū hoc naturæ patefaciat. Satis superq; de torrente pelago, de aurifodinis Darienensiū pauca nos ab hoc labore liberēt. Ab Dariene nouē dixim⁹ distare milliaria colliū latera planiciesq; aridas, in qbus aurū tū in sicco tū in fluuiorū alueis ac ripis legitur. Cuiq; auri legēdi cupido, ex ordinario statuto q̄drata per metatos mensura duodecim passuū destinatur ad eligentis arbitrium, in solo tn̄ haud quaq; occupato vel iam a sociis deserto. Sic electa terræ parte veluti in templum ab augurib⁹ lituo designatū sua in eā includit mācipia horū enim opera diximus vti Christianos ad culturā & au𝓇 q̄ritādum. Partē eā retinet quoad libuerit. Si vero exigui aut minuti auri argumēta cernit, alterā sibi assignari duodecim passuum mēsurā postulat, prima derelicta vertitur in cōmune. Hunc ordinē in auro legendo Darienenses seruāt, puto & alios sed nō cæteros interrogaui. Cōpertum est aliquādo. XII. passus illos octoginta Castellano𝓇 summā electori suo tribuisse. Sic viuit̄ in sacra fame auri explēda, sed quo pl⁹ effodiēdo man⁹ replēt, eo auidiores efficiunt̄. Quo plura foco ligna iniiciunt eo furiosius cōcrepat ignis. Sitim existimans turgidus hydrops extingui potādo posse, in ardētiorē sitim demergit̄. Multa preteteo que ad tempus citabo si tuæ Sanctitatis cœlo𝓇 pōdere pressis aurib⁹ & in supremo humani generis fastigio positis casura in gratiā cognouero, neq; enim ego hæc animi causa collegi, sed tuæ Beatitudinis obseruātia hos amplecti labores me impulit. Fœlices multos annos fabricatoris vniuersi prouidentia Beatitudini tuæ impartiatur.

Varię opiniones de torrent.

AD LEONEM DECIMUM PONTIFICEM MAXIMUM QUARTA Decas eiusdem Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Nunc primum & nata & excusa.

BEATISSIME Pater Aegidius Viterbiensis Augustinianæ professionis Eremitarum & sacri ordinis Cardinei lucidū exēplar, legatione sua functꝰ a latere, discedēs ex Hispania, Sanctitatis tuæ, suoqꝫ nomine imperatū mihi reliquit, vt quæ prægnans Oceanus pareret, post tres meas Decades, iam pridē ad Sanctitatē tuam missas, cōscriberem, quæ initiū sumpserunt ab anno millesimo quadrigentesimo nonagesimo secūdo. Q. esierūt autē Anno. M.D.X V I. Distuli quia vana referebantur multa, digna memoratu pauca. In nostro rerum Indicarum Regio senatu grauidæ ambagibꝰ epistolæ ab ineptis quibusqꝫ missæ quotidie legebantur, e quibus succi parū colligebamꝰ. Digitum de reperta manu se īuenisse hic iactitabat, articulū de digito ille, multoqꝫ ampullosius, ac plenis buccis magna se detexisse, ac noua scribebam, qui primi fuerunt vniuersi eius aperiendi autores. Formicā imitati, quæ se putat graui pondere premi, quando suffuratū ex area tritici granum, alieno labore satum, de magno aceruo ad suffossum gestat cuniculum. Voco digitum de reperta manu, & grana tritici, quascūqꝫ insulas, Hispaniolæ, Cubæqꝫ, ac putato continenti adiacentes alit Oceanus. Sunt namqꝫ a tergo, & a fronte, ab vtroqꝫ etiam latere, veluti septæ pullis gallinæ, insulis innumeris cicūuallatæ. Dandū est tamen cuiqꝫ sui premium laboris. Ad manus Sanctitatis tuæ igitur trahamus, vt cupidas eiꝰ aures demulceant, quæ de Iucatana Cozumellaqꝫ insulis, & Hacolucana vasta tellure, nondū an insula sit, an continenti anexa, bene cognita. Referantur digna mihi visa memoratu, prætermissis ambagibus. Breuibus dehinc aperiam quæ in credito continenti sub sequēti tenore successerunt. Claudet opus Hispaniola.

Caput primum.

EX SUPERIORUM Decadum libellis, Calcographorū opera in vulgus emissis, licet colligere fugitiuos quosdā ad vicina Dariēnis appulsos nostrorum libellos admirātes dixisse terras aliquādo incoluisse, quarū habitatores instrumentis vterentur eiusmodi, ac politice legibus parentes viuerēt. Atriaqꝫ, ac templa lapidibus constructa magnifice, plateas etiam, stratasqꝫ vias ordine composito vbi negocientur, haberent. Eas nūc terras nostri reperere. Qui autores fuerint, quomodo res processerit, attente audiat. B.T. quandoquidem tuo throno subdenda in lucem ꝓdeūt hæc omnia. De insula Cuba, quā Diecꝰ Velasquez progubernator Coloni Almirātis, nomine Fernādinam appellauit, Hispaniolæ Occidetali, Septentrionaliter tamen adeo, vt Cancri Tropicus mediam secet Cubam, Hispaniola vero a Tropico distet ad Aequatorē gradus aliquot, pauca tetigimus hactenus. In hac insula Cuba, sex iam sunt oppida erecta. Primarium a diuo Iacobo Hispaniarū patrono nomē sumit. Natiuū est ibi aurum, & montanum, & fluuiale. Auro suffodiendo inuigilat. Quo anno libelli mei portas clauserunt, tres Hispani viri ex antiquoribus Cubę ciuibus, Franciscus Fernandez Cordubensis, Lupus Ochoa Caizedus, & Christophorus Morantes, nouas quærere terras instituerunt, Proregevero Bernardinus Igniguez Calciatensis in magistratu computatorio, & vnius e nauibus Dux. Est inquietꝰ, & magna semper moliens Hispanorum animus. Tria impensis propriis instruūt eius generis nauigia, quas carauellas Hispanus appellat, ex angulo Cubæ Occidentali, qui Sancti Antonii nomen adeptus est, altum capiūt, cū nauclero Antonio Alamino, & bellatoribus centum decē, est is angulus ad reficiendas naues, & lignationi, & aquationi aptissimꝰ. Inter Zephirum, & Austrū, quem ventum suduestum Hispani appellant, sex dierū intercapedine terram vident. Quo tempore sex tantū, & sexaginta leucas, se percurrisse aiunt. Stabant quippe in anchoris vbicumqꝫ

cumq; sol cadẽs illos deprehẽdebat, ne per ignotũ pelagus errãtes, scopulis illiderentur, aut harenosis vadis impliciti mergerent. In terrã incidũt amplissimã, descẽdunt, hospitaliter suscipiũtur ab incolis. Quod sit vniuersæ ꝓuinciæ nomẽ, per nutus, & signa interrogãt nr̃i. Iucatã respõderũt, quod eorũ lingua sonat, nõ vos intelligo. Nostri putarũt Iucatã esse prouinciæ nomẽ. Inde ab hoc euẽtu immeditato restitit, restabitq; ꝑpetua Iucatanę hęc appellatio. Initiũ tñ eius vocãt Eccãpi. Oppidũ in littore situ adeunt, ingens adeo, vt Cairũ illud dixerint, a Cairo Aegypti regia. Turritas domos, tẽpla magnifica, vias ordine stratas, ac plateas, & nũdinaria ibi agi cõmercia reperérũt. Lapideæ sunt domus, aut ex lateribus, & calce, arte mira cõfectæ. Ad prima domorũ impluuia, aut primas habitationes, per decẽ, aut duodecim gradus ascẽdit. Non tegulis tñ, sed culmis aut herbarũ fruticibus coopertę sunt. Mutuis se muneribꝰ afficiũt. Bullas aureas, & ex auro fabrefacta monilia, perpulchre formata Barbari nr̃is. Nostri aũt illis sericeas, ac laneas vestes, vitreos etiã calculos, & auricalchea tintinabula, munera illis grata, qa peregrina, sunt impartiti. flocci faciebãt nr̃a, quoniã lucidiora ipsi ex qbusdã lapidibus assequantur. Vestita est hæc gens, nõ lana quia pecudes nõ habent, sed Gossampio mille modis, & variis fucato coloribus. Fœminę a cingulo ad talum induuntur, velaminibusq; diuersis caput & pectora, tegunt & pudice cauent, ne crus, aut pes illis visatur. Templa frequentant, ad queprimarii vias ex propriis domibus sternunt lapidibus. I dolorũ culturæ indulgent. Sunt, sed non omnes recutiti. Legibus viuunt, & summa fide cõmerciantur, permutando sine pecuniis. Cruces viderũt. Vnde id habeant interrogati per interpretes, dicunt aliqui: transiisse virum quendam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriam reliquerit. Alii obiisse lucidiorẽ sole hominem quendam in eo opificio. certi nihil habetur.

Quare appellata sit Iucatan.

Vestitꝰ Iucatanorum.

Caput secundum.

ALIQVOT ibi cõmorati dies, iã videbant incolis esse molesti, nullius enim hospitis est grata mora lõga, Cõmeatũ capiunt, recta tẽdunt ad Occidentẽ. Per prouincias Comi & Maiã dictas ab accolis, pęterlapsi sunt, aquã tm̃, & ligna ex itinere capientes. Barbari littorales nr̃as admirabant moles mari natantes, ad quas visendas certatim & fœminæ cũ infantibus permixtæ viris, passim prodibant. Nostri ex mari, nõ sine stupore, illorũ ædificia, sed præcipue tẽpla littoribus proxima, in modũ arciũ erecta, prospectabãt. Iacere tandem anchoras placuit ad leucas centũ decẽ, in prouincia, cui nomen est Cãpechium, cuius oppidũ est domorũ trium millũ. Amice se inuicẽ ãplectunt nauticã nr̃oꝝ artẽ nauigiorũ magnitudinẽ, vela, ãplustre, resq; ceteras Barbari attoniti admirabãt. Vbi excusorũ tormẽtorũ tonitrua, fumosũq; ac sulphureũ odorẽ ignitũ senserũt, a cœlo mitti fulgura arbitrabãtur. In atrio regulꝰ nr̃os benigne, magnificeq; hospitatus est. Post sumptas more illorũ epulas, in quibus & pauones habent, & altilia, volucres etiam montanas, nemorales, & aquaticas, perdices, coturnices, turtures, anates, ansares, & quadrupedes agrestes, vt apros, ceruos, ac lepores, Præter hæc lupos, leones, tigrydes, vulpes, ducti sunt nostri cum regio Comitatu ad latum compitum in oppidi latere situm. Ostendunt nostris quadratum quattuor graduum erectum, marmoreum, partim tenaci ex bitumine, ac lapillis, partim, pulpitũ, cui hominis inherebat simulachrum sui perscalptum, adherentibus illi duobus quadrupedibus ignotis. Qui marmorei hominis vterum, vti canes rabidi, videbantur velle dilacerare. Serpens bitumine, ac lapillis compacta. pedes longa septẽ, & q̃draginta, crassa vti bos magnus, marmoreũ leonẽ vorans, recenti cruore irrorata, simulachro astabat, proximi erãt solo affixi tres tigni q̃s tres alii lapidibꝰ suffulti transuersabant. Eo in loco reos puniunt, in cuius rei argumentum stratas viderunt innumeras cruore illitas, & confractas sagittas, & mortuorum ossa in vicinam Cortem proiecta. Domus & hic sunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo Lazari nomen indiderunt, quia Lazari die terram captarunt. Abeunt ad leucas inde, ad Occidentem semper, quindecim. Prouinciam captant nomine Aguanil. Eius oppidum Moscobo dicitur, regulus Chiapoton, vltima acuta. Hostiliter nostros inspectat hic regulus, insidias stratagemate nostris instruit. Petentibus aquam, trans collem proximum fontem esse innuunt, qua iter erat per angustas semitas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuum, ac telorum gestamine, fraudem sensere. Tendere vltra nostri recusant. Pallantes, & imparatos adoriuntur nostros Barbari, mille amplius, sternunt nostros Barbari. Fugientes, cœno in littore, erat ibi mare cœno

Cãpechiũ prouincia.

Aguanil.

Damnum accipiũt nr̃i a Barbarı. sum, implicantur, duos & viginti sagittis trãsuerberatos perimũt; reliquos maiori ex parte vulnerant. Tribus & triginta, inquiunt, classis ipsum pretorem Franciscum Fernãdez fuisse vulneribus percussum, fere nullus euasit incolumis. Si ad monstratos colles processissent, perempti fuissent ad vnum. Mœsti ergo redeunt, qui superfuere, ad Fernandinam Insulã, vnde venerant, ac cũ fletu & gemitibus ob relictos & præsentes vulneratos a sociis recipiũtur.

Caput tertium.

EIS intellectis Cubæ Fernandinę Progubernator Diecus Velasquez, quatuor carauellarum classem instruit, cum hominibus circiter trecentis. Huic classiculæ præfecit nepotem suũ Ioannem Grisaluam, additis ei suppretoribus Alfonso Auila, Francisco Montegrio, & Cõmẽdatorio Petro Aluarado, nauclero aũt eodem Antonio Alamino prioris classiculæ rectore. Idem iter capiunt, sed Australius aliquanto. Ad leucas forte septuaginta, turrim ex alto vident eminentẽ, terram minime. Turri duce insulam præhendunt nomine Cozumel, a qua suaues se ol fecisse odores spatio trium leucarum, vento inde proflante, inquiunt. Ambitu reperiunt esse leucarum quinq; & quadraginta, plana est gleba fortunatissima, aurum habet, sed peregrinum, & aliunde allatum. Melle habundat, & fructibus, ac hortensibus, volucribus etiam & quadrupedibus. Est horum incolarũ, vt breuib⁹ absoluam, ea Oeconomica, & Politica, quę de Iucatana. Dom⁹, templa, viæ, cõmercia, virorum ac mulierum gestamina, ex Gosampio, dicit vulgus Italum, Bombasium, Hispanum, Algodon, non lanea vel sericea tela. Domus lateritiæ aut lapideæ, culmo contectæ vbi sit lapidum penuria, sed vbi lapidicinarum copia, laminis lapideis contegũtur. Marmoreos postes, veluti apud nos, plæræq; domus habent. Turres ibi vetustas, dirutarum etiam vestigia redolentia etiã antiquitatem repererunt: vnam præ ceteris graduũ octodecim, vti ad illustria templa conscenditur. Nostras admirati sunt naues, & nauticam artem. Noluissent hospites primo congressu, benigne postmodũ eos admiserunt. Turrim conscendũt duce primario, quem sacerdotem credunt, vexillum in cacumine sistũt. Regi Castellæ imperiũ adiudicant. Sanctæ Crucis nomen insulę assignant, quia Nonarũ Maii quinta solenni sunt insulã ingressi. Cozumellã vero inquiunt appellari a regulo Cozumelao, cuius maiores primos ipse iactat fuisse huius insulę habitatores. Cameras in turri reperere statuis tũ marmoreis, tũ fictilibus vrsorũ simulachris imixtas, quos vnisono elato cãtu inuocãt, suffumigiisq; ac suauib⁹ adolent odorib⁹, vti penates eas colũt. Res ibi diuina celebrata est. Sunt recutiti. Regulus hic elegãter ex Gosampio velamine indutus, pedis vnius digitos abcissos habebat. Natanti piscis vorax, qui dicitur Tubero, vno morsu digitos raptauerat. Laute, copioseq; nr̃os depast⁹ est. Post triduũ abeũt, recta tẽdũt ad Occidẽtẽ, vident a lõge mõtes. Iucatana erat terra iam nota, quam a Cozumella quinq; maris leucarũ spatium dirimit. Iucatanæ lat⁹ Meridionale capiunt, putato continenti proximũ. Circuẽũt illã, nequeunt vniuersam ob freq̃etes scopulos, & harenosa vada. Ad iã notũ latus Boreale Alaminus Nauclerus naues reducit. Ad idẽ oppidũ Campechiũ, & Lazarũ regulũ, ad quem priores anno superiore proficiscũtur: placide suscepti, ad oppidũ inuitãtur. Inuitasse pœnituit. Ad lapidis iactũ ab oppido sistere nr̃os iubẽt accolæ, abire imperãt. Aquandi copiã petunt priusq; discedãt nr̃i. Puteũ a tergo relictũ mõstrant, licere inde aquã haurire, aliũde non inquiunt. Pernoctatũ est in vicino puteo campo. Diffidũt Barbari, armatorũ milia tria circiter castra locant non longe a nostris, pars vtraq; noctem duxit insomnem, illi nostrorum eruptionem in pagum, nostri barbarorum impetum repẽtinum veriti, Tubarum clangorib⁹, & tympanorum reboatu somnolentos excitabant. Vbi illuxit accedunt Barbari, appellant interpr̃tes Cubẽses nostros, quorũ idioma si non idem, consanguineum tamẽ. Face thurea inter vtrunq; agmen accensa minãtur internicie, ni abire prius ꝑperauerint, quã fax extinguatur, nolle se hospites protestantur. Fax extinguitur, aut consumit, deuenitur ad man⁹, perimũt e nr̃is vnũ, quẽ sagitta male scutatũ reperit, inmulti feriunt ad tormẽta, q̃ apud puteũ erãt locata, se recipiũt nr̃i, vt ide globos iaculent i Barbaros. Retrocedũt ad oppidũ Accolæ. Milites feruenti aĩo cupiebant illos persequi, vetuit Grisalua ꝑtor. Inde procedũt ad Iucatanę calcẽ vltimũ, ducẽtaꝝ reperiũt esse leucarũ ãpli⁹ productã ab Oriẽte in Occidẽtẽ. Portũ petũt egregiũ, cui nomẽ dedere portus Desiderati. Ad terras deĩde trãsfretãt alias, & terrã ꝓhẽdũt Iucatanæ vicinã ab Occidẽte. Dubitãt sit insula, necne. Cõtinẽti esse ãnexã suspicãt. Est ibi sin⁹ quẽ arbitrant ãbitũ vtraq; terra. Nil certi Collua alias Oloa, hæc tellus ab Accolis appellat. Flumen ingens ibi repertum, dat suo furore in pelagus potabiles aquas, spacio duarum

Cozumel insula.

Vocãt insulã nomine sanctę crucis.

Bellũ inferũt nostris Barbari.

Port⁹ desiderati.

leucarum. A prætore Grisaluam appellarũt flumen. Admirati nauium moles velificãtes barbari accolæ, vtramqꝫ fluminis ripam ad Sex milia bellatorum scutis auratis, arcubus, & sagittis, ensibus etiam ligneis latis, & hastis adustis armati obsident, prohibituri descensum, & littus tutaturi. Stat ea nocte pars vtraqꝫ in alis. Prima luce ecce Canoas circiter centum, armatis plenas. Diximus alias, Canoas esse lembos vniligneas. Hic Cubẽses interpretes, & hi sat commode conueniebant in lingua. Pax oblata per interpretes admittit. Accedit vna Canoa, reliquæ sistunt. Canoæ rector, quid nostri quæritent per alienas terras percũctantur. Aurum cupere respondetur, permutatione tamen, non gratuito, aut violenter. Redit Canoa Regulo, quid actum sit referunt nautæ. Accersitus Regulus venit libens. O narratu dignum pater Sancte, Cubiculariũ ad se vocat Regulus, Cubicularia iubet afferri suppellectilia, vt prætorem nostrum Grisaluam ornet imperat, a calceo incipit aureo illum induere, ocreas, thoracem, & quicquid armorum ex ferro, aut chalibe solet cataphract9 proditurus in pugnam sibi sumere. Vniuersum id ex auro miris modis formato Regulus Grisaluæ impartitur. Cõpensat Grisalua sericeis, lineisqꝫ, ac laneis vestibus, rebusqꝫ aliis nostratibus. In huius Iucatanæ initio, quando ex Cozumella traiiciebant, in Canoam piscatoriã inciderant. Nouem inerant hamis aureis piscantes accolæ. Inermes capiunt omnes nil timentes. Ex illis vnum agnouit hic Regulus, se tantundem auri missurum in crastinum pollicet ad Grisaluam, quanti põderis vir ille reperiretur. Negauit redemptionem Grisalua sociis inuitis, illũ retinuit, ac discessit, quid vltra iaceat recogniturus.

Apostrophat.

Caput quartum

ADLEVCAS centum circiter, ad Zephirum semper, sinũ ingentem repeririunt, in quo tres paruæ insulæ sitæ erant adeunt grandiorem. Proh crudele facinus, Pater Sancte, Proh truculentas hominum mentes, stomacho claudat portas Beatitudo tua ne perturbetur. Pueros, puellasqꝫ ibi suis immolãt diis. Sunt recutiti. Simulacra, quæ colunt, sunt marmorea quedã, alia fictilia. Marmoreus inter imagines extat leo, pertusa ceruice, in quem miserorum sanguinem proiiciunt, vt inde fluat in lacunam marmoream. Qua cerimonia miserorum sanguine litent referamus. Non iugulis, sed pectoribus apertis, ex infausta victima cor eruunt, ex cuius calido cruore idolorum labia illinunt, reliquum perfluere patiũtur in lacunam, inde in apertum cor, & exta comburũt, gratum diis fumum illũ fore arbitrantes. Ex Idolis vnũ est virile, quod inflexo capite lacunã sanguinariã super inspectat, tamqꝫ acceptãs hostiarum sacrificiũ torulos brachiorũ, fœmorꝫ ac surarũ pulpas edũt, si pcipue hostẽ bello victũ sacrificauerint. Riuum concreti sanguinis, veluti e carnificina exeuntem repererunt. Ex insulis vicinis ad id facinoris miseros transportant. Capita, cadaueraqꝫ truncata ibi viderũt innumera, integra etiã plæraqꝫ velaminibus contecta. Vniuersi tractus illi, auro, gẽmisqꝫ abundant. Pererrans insulam vnus e nostris in duos incidit semifossos vrceos Alabastrinos, pulchre laboratos, lapillis diuersorum colorum plenos. Aiunt lapillum se reperisse, qui missus est ad gubernatorem, valoris duorum milium castellanorum auri. Sacrificii hanc insulam appellarunt. Extant & in huius Coluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quibus solæ mulieres habitant, sine virorum commertio. Putant aliqui Amazonico viuere more. Qui prudentius rem ponderant, cænobitas esse virgines secessu gaudẽtes, vti apud nos, & multis in locis apud Veteres, vestales, aut Bonę deæ sacrę, certis anni temporib9 traiiciunt viri ad eas, non coitus causa sed moti pietate campos illis, & hortos composituri, quo cultu queant vitam ducere. Fama tamen viget esse alias fœminarum sedes, insulas, sed corruptarum, quę mamillam a teneris scindunt, quo agilius queant sagittariam artem exercere, ad easqꝫ traiicere coitus causa viros, nec retinere mares. Fabulam puto. Ad littus ergo Coluacanæ terræ se applicãt nostri, placide negociãtur. Aureũ Regul9 cacabum, armillas, torques, bullas multa præterea diuersorum generum monilia nostris est impartitus. Nostri contra nostratibus illum alacrem reddũt. Figere hic pedẽ, & Coloniã deducere socii cupiebãt. Prohibuit ꝑtor. Desperatis animis vixerũt eo tẽpore cõmilitões in pretorẽ. Turritis cõstat ędificiis hęc ꝓuincia, oppidis amplissimis quindecim, & alicubi viginti miliũ domorum se oppida vidisse testantur. Sunt nõ vbiqꝫ connexæ domus, hortis, & cortibus intersecãtib9. Multæ distãt a seipsis, plateas habẽt mœnib9 circũseptas, in qb9 fora, nũdinasqꝫ exercent. Vias stratas, furnos, fornacesqꝫ, calcẽ, ac lateres coctos habent. Figulos, lignariosqꝫ fabros, & artifices, mœchanicarum qꝫ artium omnium opifices assequuntur egregios. Tauascus hic regulus dicitur. Regio Palmaria. Ei9 oppidum Regium nomine Ponten-

De crudeli immolatione quã Barbari Diis suis exhibent.

Insulę a solis mulieribus inhabitatę.

Applicãt se ad litt9 Coluacanę terrę.

Palmaris Regio.

chianū, domorū aiunt esse quindecim miliū. Quando nouos hospites suscipiūt, q̄ pacem in illis terris admittūt, in amicitiæ fœd⁹, sibi ip sis nouacula, vel gladiolo lapideo, sanguinis parū per ex lingua, vel manu, vel lacerto, vel alia corporis parte quauis emūgūt, hospite inspectāte. Sacerdotes viuūt cœlibes & ī corrupti. Quid sit coire nemo intelligit, donec nubat. Nephas, & morte piandū ē aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet vnicuiq; poteti posteaq; vnā duxerit vxorē pellices habere qu ot quot libuerit. Sed nupta, adulterio deprehensa venditur a marito, primario tn̄ Principi, a quo licet mulieris propinquis illā redimere. Nemini nō coniugato fas est coniugato iūgi in mēsa, vel eadē lāce vesci, aut poculo bibere, pareq; coniugato se habere. Augusto, Septēbriq; mēse, quinq; ac triginta dies abstinent, non a carnib⁹ modo, quas assequūtur optimas ex alitib⁹, & venatu, sed neq; piscib⁹ vescunt, aut re aliqua, q̄ sanguinē nutriat. Hortēsibus ac leguminib⁹ illos dies peragūt. Aliquot ibi dies lautos egere. Abeūt, littus idē secuti. Regulū conueniūt aliū, cui nomē dedere Ouād⁹. Regul⁹ vbi nr̄os aurū cupere intellexit, laminas cōflatas attulit aureas. Se copiā ei⁹ metalli desiderare Prętor significauit per interp̄tes. Postero die aureū hoīs simulachrum Pygmeū, flabellūq; aureū & aureā vario artificio laruā, iubet afferri, calculorūq; serta. Pectoraliū etiā bullaꝶ copiā, & diuersarū generum ornamēta, variorūq; coloꝶ gēmas, nr̄is est impartitus. Dapib⁹ quoq; lautissimis, per sapide cōditis, saturauit. Inuiatos in littore nr̄os, properāti cursu, frondētib⁹ ramis ex Reguli mandato, erectis illico scenis, cōtegebāt. Inertes in ramis ferendis familiares, Regul⁹ percutiebat sceptro, quod manu gestabat. Serui demisso vultu quęcūq; verbera patienter sustinebāt. Interrogatus Regulus vbi nā auri tanta colligeret copia, proximos digito monstrauit montes, ac flumina ab illis decurrētia, sunt hii fluminib⁹, ac lacub⁹ adeo assueti, vt idē illis sit natare, qđ terra incedere. Mergunt fluminib⁹, quādo aurū placet colligere, manusq; harena efferunt plenas. De manu in manū demū harenā cribrantes, aurū deligunt. Spacio duaꝶ horarū dicūt auro implere cānulā digitalē. De suffumigiis, & odorib⁹ harū terrarū, dulcia, molliaq; verba dici quirēt, quæ p̄termittimus, qa magis ad effœminādos animos, q̄ ad bonos mores faciunt. Puerū annorū duodecim oblatū a Regulo recusauit Prætor, puellā admisit pulchre ornatā, sociis inuitis puerū abiecit. Ex lapillis ab hoc Regulo habitis, vnū scribūt esse valoris duorū miliū castellanorū auri. Discedunt iā tādē ab hoc Regulo, auro, & gemmis onusti. Grisalua Prętor vnā e carauellis ad patriū progubernatorē, destinat ad Fernādinā, cū nunciis, & habitis auro, & gēmis. Littus interea sequunt reliqui Occidentē versus. Vna vero nauis propius fere littus abradebat, qua Frācisc⁹ Mōtegius subprætor vehebat, duę per altū tendebāt in prospectu. Admirati accolæ rē nouā miraculo adscribunt. Tredecim ad Montegiū veniūt Canoæ, per interpretes colloquunt, benigne se inuicē salutant, supplices orāt accolæ vt descēdant, magna pollicent si adierint patriæ regulū. Precibus eorū negat Montegius se posse annuere, qđ socii nimis a se distarēt, cōtentos dimisit tamē, datis quibusdā munerib⁹ nostratib⁹ illis gratis. Celebre oppidū aliud adeunt, ad littus applicāt vna tres carauellæ, prohibent ab accolis descēdere, scutis, arcubus plenis pharetris, & ligneis latis ensibus atq; hastis adustis armati ad nostros p̄deunt, sagittas iaculātur eminus illi, tormētorū globulos in Barbaros nr̄i. Machinarum strepitum admirati, ac furore perterriti aufugiunt. Pacem optant. Iam cōmeatus nostris deficiebant, iam quassatæ longis itineribus erant naues. Ad insulam igitur Fernādinā, factis, & repertis contentus Grisalua, socii haud quaq; reuertuntur.

Mira gētis huius cōsuetudo.

Regulus Ouandus

Quomodo ligāt aurū ex fluminibus.

Redeūt ad insulā Fernandinā.

Caput quintum.

NVNC diuertendum est parumper, & alia nauigatio pertractanda, dehinc ad has regrediemur nouas terras. Diec⁹ idem Velasquez progubernator, eodem fere tempore, quo classem eam quattuor carauellarum parauerat, aliam destinauit vnius tantum carauellę, Vno bergātino comite, cum viris quinq; & quadraginta. Violentas in incolas hii manus exercuere. Idolorum sectatores sunt, & recutiti, sunt littori putati continentis proximi. Paruę insulę multę vbertate soli, & fortunatissima gleba beatę, Guanaxam, Guitillam, Guanaguam. Ex vna istarum trecentum rapiunt vtriusq; sexus innocuos accolas. Huic insulæ posuere nomen Sancta Marina. In carauellam hos inculcant, & ad Fernandinam tendunt, Bergantinum cum sociis quinq; ac viginti relinquūt, q dēt operā venationi hoīum vlteriori. Port⁹ quē prehēdit carauel la port⁹ Carenas dicit. Distat is ab oppido Cubę īsulę primario diui Iacobi, leucas ducētū q̄draginta: Est lōgissima hęc insula p̄tracta ad Occidētē, quā Cācri tropic⁹ itersecat. Miserorū

Sācta Marina.

Port⁹ Carenas.

vindictam quęrēte fortuna e captorum custodibus in terram descendunt quidam, pauci remanent. Nacti occasionē recuperandæ libertatis insulares, raptatis nostrorū telis ruūt in custodes, perimūt sex, desiliūt in mare reliqui. Carauella potiunt insulares regere illā didicerant redeunt in patriam, sed non primo in eandē insulam, in vicinam descendunt. Carauellam exuunt, tela secum asportant, lembis ad suos traiciūt, relictos nr̄os cū bergantino adoriunt, prostrant, perimunt partē. Qui euasere ad bergantinū infœlices profugiūt. Arbor est ingens littori proxima, Crucē in eius arboris cacumine locant, & superiorē arboris corticē, Hispanis litteris inscribunt. Vamos al Dariē. Est Dariē fluuius, in cui⁹ ripa sitū est oppidū putati cōtinentis primariū, sancta Maria Antiqua dictū. Re intellecta gubernator in relictorū auxiliū propere duas mittit naues, bellatoribus onustas, sero sapiūt, res acta erat. Crucē sequuti litt⁹ adeunt, litteras legunt arbori scalptas. Non ausi sunt fortunam tentare cum desperatis qui aufugerāt, egregie armatis præcipue, recedūt. Ex insula proxima isti, tāq̄ lepores abducūt vtriusq; sexus qngentos. Eadē causa arbitrati posse iure merito id efficere, qa recutiti. Idē hiis euenit ad Fernandinā applicatis. Ex duabus nauibus vnā ferociter oppugnāt, acriter dimicādo custodes Hispanos perimūt partim; cæteri sese in mare deiiciūt, ad sociā, quę p̄xima erat, carauellā adnatāt. Vna oēs cū superstite carauella, raptatā adoriunt. Dubia fuit quattuor horarū spacio victoria. Pro libertate recuperāda tā fœminæ, q̄ viri rabide Barbari p̄pugnabāt, ne adeptā amitterēt prędā Hispani acrius dimicabāt. Vicerūt Hispani tandē, quia pertractādis armis essent agiliores. In mare sese proiiciūt victi Barbari. Lintribus recolligunt, tū ferro perēpti in certamine, tū aquis suffocati, circiter centum defuere. Ex Hispanis pauci. Ad diui Iacobi oppidū, & aurifodinas mittūt. Ad aliā dehinc tēdūt e vicinis insulis. Hę sunt ibi, quā in nostro Ionio simplegades, quarū cōgeriē vulg⁹ Archipelag⁹ appellat, frequētiores. Hostiliter suscipiunt, quotquot e nauibus descēderūt, perēpti, aut percussi sunt. Putāt hanc esse insulā quā Ioānes qdā Pōtius vni⁹ classiculæ p̄fectus adiuit, & reliqt perturbatos, fugat⁹ ab accolis, Floridamq; appellarat. Quia resurrectionis festo repererit eā sulā. Vocat Hispan⁹ Pascha floridū resurrectionis diē. Sex & viginti inquiūt vidisse insulas, sed a Colono pri⁹ p̄ter lapsas, tāq̄ Hispanolę, Cubæq; filiolas & putati cōtinentis custodes, in qbus veniētes Oceani procellę illidātur. Natiuū in plerisq; granatū aurū repererunt. Monilia & hii varia gestāt, & laruis vtūt tū ligneis deauratis, tū aureis p̄pulchre formatis. Opifices sunt vbiq; argutissimi. Ex laruis vnā secū attulit Frāciscus Chieregat⁹ tuæ Beatitudinis nūci⁹ apud nr̄um Cæsarē in Hispania, ex ea colligere licebit quali polleāt ingenio. Nouacularū structurā, mirum est videre. Ex lapidibus flauis qbusdā diaphonis vti christallinis eas formāt, & eis radunt haud secus ac si ex egregio chalibe factæ essent. Sed qđ spectatu dignū est, quādo obtusam iā habent ex exercitatione aciē, nō cote, nō lapide alio, neq; puluere illas acuūt, sed tantū aqua impositę tēperant. Sunt & apud hos instrumentorū, & elegantiū rerum mille genera, quę lōgum esset narrare, ac forte tuæ Beatitudini grauibus negotiis implicitę, tædiosum. Redeo igit vnde sum digressus, ad Cozumellā, Iucatanāq;, ac Coluacanā, siue Olloā, terras dites, & Elisias, recēter repertas, a qbus diuerteram. Vbi quanti sint momenti tractus illi cognitum est.

Darie fluuius.

Pręliātur Hispani cū Barbaris.

Insula vocata a nr̄is Florida.

Caput sextum

CVBAE insulæ noui habitatores Hispani, Progubernatore annuente, nouā classem instruūt, carauellarū decem, cum viris qngētis additis, vti leuis armaturæ equis, tribus bergātinis, quorū opera vtuntur ad vadosa littora, frequentiumq; scopulorum discrimina tentanda. Equos nauibus imponunt sexdecim, bello aptos. Fernandum Cortesium qui tunc prætor erat vrbanus in Cuba, generalem deligunt classis pretorem, subpretores Alfonsum Fernandez Portucarrerium, Frāciscum Montegium, Alfonsum Auilam, Aluaradum Commēdatariū Spatensem, Ioannem Velasquez, Diecum Ordassum. Ventum sequūtur eūdē ab angulo Cubæ vltimo ad Occidentem, quem primo Franciscus Fernandez, mox Ioannes Grisalua, ad prospectum insulæ sacrificiorum, de qua mentionem feci, deueniunt. Insperatus acer turbo captare terram vetuit, versis illos vestigiis ad Cozumellam Iucatanæ Orientalem fera tempestas transportauit. Portum habet vnicum hæc insula, cui nomen Sancti Ioannis portę Latinę indiderunt. Sex oppidis contenta est, & aqua puteali, aut cisternali. Fluminibus caret, & fontibus. Quia plana quinq; tantum, & q̄draginta leucarum spacio ambitur. Aufugiunt incolæ ad siluas nemorosas, oppida deserūt præ timore, vacuas domos ingrediuntur nostri, patriis fruuntur cibis, domorum ornatus variorum colorum, aulea, vestesq;, ac lodices, Amaccas

Fernandus Cortesius eligi tur classis pretorē.

appellant, ex gosampio natiuo reperiunt. En pater Sancte libros etiam innumeros de his vnà cum cæteris ad nouũ Cæsarẽ nostrum aduectis, late infra dicem⁹. Perlustrãt vniuersam nr̃i milites, compositis tamen ordinibus ne qua vis ingrueret. Paucos reperiunt accolas, vna fœmina comite, per interpretem Cubẽsem, & Iucatanos tres alias abductos a primis Hispanis, fœminã hortanť, vt absentes accersat Regulos. Fœminę familiares erãt accolæ. Cũ ea ducti a fœmina vocati per nũcios veniunt Reguli, fidẽ amicitię p̃stant, domos patrias alacres repetunt, multa ex raptis suppellectilib⁹ illis restituũtur. Idolatras, & recutitos esse repererũt. Pueros, puellasq; Zemib⁹ immolãt. Sũt Zemes nocturnorũ lemurũ simulacra, q̃ colũt. Interrogati a me Alamin⁹ nauclerus, & Frãcisc⁹ Mõtegi⁹, ac Portucarreri⁹ nũcii qui munera Regi attulerũt, vnde immolãdos habeãt pueros, puellasq;. Ab insulis collateralibus venũ duci, permutatione auri, & aliarũ merciũ respõsum ẽ. Nullibi nãq; feralis monetæ dira solicitudo in tam vasto terrarũ spacio habitatores p̃mit. Idẽ aiũt de cęteris terris nuper repertis, e qbus duas nominãt isulas Biã & Sestã. Puerorũ inopia cãib⁹ litãt. Canes nutriũt comedẽdos, vti cuniculos alit gẽs nr̃a. Nõ sũt latrabiles, vulpino rostro. Quos ad esum destinãt, castrãt. Ad sobolẽ procreandã fœminarũ copiã, mariũ exiguũ numerũ, vti nr̃i pastores de ouib⁹, seruãt. Piguescũt castrati mirũ inmodũ. Ab humanis sacrificiis illos nr̃i deterrẽt, nephas esse ostẽdũt. Legẽ petũt Barbari, quã sequanť. Esse deũ vnicũ, q cœlũ creauit, ac terrã, bonorũ omniũ datorẽ, sub triplici persona vnicũ in substãtia facile persuadẽt. Zemes perfringi patiunť. Beatę virginis imaginẽ depictã a nr̃is p̃bitã in sacro tẽpli sui loco sistũt. Tẽplũ, ac ei⁹ pauimẽta verrũt, ac abradũt. Crucẽ in ipsi⁹ Dei, atq; hoĩs, ob salutẽ hũani generis superimpositi, recordationẽ adorandã susceperũt. In tẽpli culmine vnã ingentẽ ligneã locãt. Cõueniunt oẽs. Deiparæ virginis, cũ tremore reuerẽti figurã suppliciter in tẽplo veneranť. Per interpretes hii accolę nr̃is significarũt, esse in Iucatana vicina insula Christianos captiuos septẽ, q ad eã tẽpestatibus rapti, appulsi fuerãt. Quinq; tãtũ leucarũ interuallo dirimiť ab Iucatana hęc insula. Quinquaginta viros cũ duobus carauellis p̃tor Cortesi⁹ ad id negotiĩ destinat. Perqsitores Cozumellanos tres secũ aduehũt, cũ litteris a p̃tore ad Christianos si q reperianť. His p̃fecit Diecũ Ordassum, virũ bello egregiũ. Quod nobile facin⁹ sint acturi, si aliquẽ adduxerint, ostẽdit. Rẽ ardẽter cõmẽdat. ab illis nãq; sperat se tractuũ illorũ omniũ lucẽ habiturũ. Abeũt bonis auib⁹. Sex dies eis assignanť ad reditũ, octo expectarũt. Cozumellanos nũcios, morã faciẽtes in terra trucidatos, aut detẽtos, suspicati sunt nr̃i. Illis relictis redeũt ad pręrorẽ ĩ Cozumellã. Iã de discessu, desperat⁹ de optatis Christianis & Cozumellanis relictis, ex Cozumella cogitabat pręror, opposita illũ vis maris detinuit. Dum moranť, ecce ab Occidẽte Canoã inspectãt veniẽtẽ ab Iucatana, Cozumellanos, & Christianũ e captiuis vnũ aduehit. Septẽnio vitã egerat is apud Iucatanos, Hyeronimũ Aquilarẽ noĩe dicũt, virũ Astigitanũ Vandalũ. Quo gaudio se inuicẽ fuerint cõplexi casus loquať. Infœlicẽ sortẽ suã, & sociorũ vna amissorum, narrat. Audiť attentis mẽtib⁹. Nec dissonũ fore arbitror, nec tuę Beatitudinis molestũ, si vti horũ casus acciderit, recẽsuero. In superiorib⁹ decadib⁹ mẽtio facta ẽ de nobili quodã Valdiuia, misso ab Dariẽnensib⁹, sin⁹ Vrabæ in putato cõtinẽti habitatorib⁹, ad Hispaniolã Almirãto Colono Proregi, & Senatui regio, ad qs pertinet putati cõtinẽtis remediũ, significatũ qua rerũ omniũ penuria vrgerenť, sinistris astris miser Valdiuia prouĩciã suscepit, in Iamaicę insulę, Hispaniolæq;, Cubęq; laterali a Meridie p̃spectu, repẽtin⁹ vortex in harenosas detrusit Valdiuiam Syrtes. Ea voracia cæca vada, Hispãi vocãt Viperas, & q̃ drãter viperas, qa ibi multę naues implicanť, vti viperina cauda iacerti, & obruntur. Discindiť carauella. Vix Valdiuiæ, & e sociis triginta licuit in carauellæ scaphã descendere. Sine remis, sine velis miseri raptãtur a pelago defluenti. Diximus nãq; in Decadibus esse ibi maria perpetuo meatu fluentia in Occidentem. Terdecim errarũt dies, inscii quo tẽderẽt. Nil esui aptũ repererunt vnquã. Septẽ ex eis cõsumpsit fames. Fuerunt ipsi marinis piscibus esca. In Iucatanã transportanť superstites, iã inedia deficiẽtes. In crudelis Reguli potestatẽ inciderunt. Valdiuiã Pręrorẽ vna & socios quosdã trucidauit, mox immolauit Zemibus, demum inuitatis amicis comedit. Hostes tantũ, aut aduẽtãtes hospites hii depascunt, de reliquo a carne humana abstinẽt. Hic noster Hieronym⁹ Aquilaris, & socii sex, in tertiũ diẽ immolandi seruabanť, noctu ruptis vinculis, truculẽti manus tyrãni euasere. Ad Regulũ huic infensum supplices p̃fugiunt, admittunť, sed in seruitutẽ. Miserandum auditu est de huius Aquilaris genitrice. Vbi rẽ intellexit, illico insaniuit præ dolore, licet in nube tantum filium audiuerit in potestatem carnes humanas edentium incidisse. Hæc si quãdo carnes assas inspectat, aut verubus affixas, clamoribus domum replet, inquiẽs En filii mei frusta, en matrẽ omniũ fœminarũ miserrimã. Habita igiť epistola p̃toris Aqui-

Zemes q̃d sint.

Canes nutriunt comedendos.

Recipiũt nostra religionẽ Barbari

Hyeronim⁹ Aguilaris liberatus a captiuitate Iucatanorũ

laris per Cozumellanos nūcios, corā Regulo hero q̄ Taxmar⁹ dicit̄, q̄d Cozumellani affe-rāt, enūciat. De potētia Regis eorū, q̄ ad eas partes appulsi sunt, deq; virorū fortitudine, de illorū beneficētia in amicos, de sæuitia in detrectātes eoꝝ postulata, vel respuētes, multa edi-serit. Trementē reddidit Taxmarū, det operā ne vt hostes suā ditionē ingrediant̄, sed pacato veniāt animo. Seruū rogat, pollicet̄ Aquilaris pacē, & si op⁹ fuerit, cōtra Reguli hostes, au-xiliū & fauorē. Aquilarē dimittit, tresq; illi dat familiares Comites. His ita ꝓspere actis Cor-tesius ob seruatū Aquilarē lætus, cuius opera, vt Interpretis cōmodissimi erat vsurus, disce-dit ex Cozumella. Nūc ergo quo tetenderit ea classis, quidue illi successerit, referamus.

Caput septimum

AD FLVVIVM Alamino nauclero regēte alias repertū sub Grisalua pri-mū labunt̄. Fauces ei⁹ harenis erāt concluse, vti de Nilo Aegyptio legit̄ flan-tibus Ethesiis. Propterea maiorib⁹ nō licuit nauibus, quā bergātinis, aduer-so flumine ꝓcedere, quamuis alias sit huiuscemodi nauib⁹ aptus suscipiēdis. In bergātinos, ac nautū linthres ducētos, in littus viros exponit Prætor. Per Aquilarē pax offert̄. Quid sibi velint percūctant̄ accole, dapes inquit Hie-ronim⁹ Aquilaris. Spaciū erat harenosū, ingēs ad lat⁹ oppidi, illuc tēdāt, accolæ insinuāt. Eunt postero die, afferūt gallinas octo eorū more, q̄ sunt pauonib⁹ neq; minores, neq; insi-pidiores. Suffusci coloris, & Maiici, quātū vix decē famelicis sufficeret. Protestant̄ vna, vt inde discedāt ꝓpere. Ingēs armatoꝝ ad nr̄os discedere renuētes multitudo cōcurrit, iterum quid sibi velint per alienas terras nauigātes īterrogāt Barbari. Pacē se cupere ꝑ Aquilarē in-quiunt nr̄i, & rerū ꝑmutatione dapes, aurūq;, si aurū possidēt. Nolle se pacē, aut bellū cū eis re-spōdēt, abeāt iteꝝ, ni malit ad vnū trucidari. Nolle se nr̄i abire īquiūt, nō habita ciborū co-pia, q̄ alēdis militib⁹ p̄sentib⁹ sufficiat, repetūt. Crastinū ad ferēda cibaria signant Barbari, mētiti sunt in tertiū diē nr̄is, q̄ castra locarāt in harenali, & fuerāt pernoctati, tatūdē afferunt epulaꝝ, & sui reguli noīe iubēt abire. Cupere se oppidū videre, & potiores dapes nr̄i dicūt. Illi recusant, & terga vertūt submurmurātes. Inedia nr̄i vrgebant̄, victū quærere cogūtur. In terrā mittit prętor suppretores cū viris cētū q̄nq̄gīta ad oppidana rura, ꝑ diuersa tēdūt. E turmis vnā obuii Barbari male tractabāt. Nō lōge aberāt socii, audito strepitu, laboranti-bus opē ferūt. Alia ex parte p̄tor tormēta in bergātinos, & scaphas locat. Ad littus se appli-cat cū reliquis militib⁹, & equis sexdecim. Litt⁹ tutaturi, & ꝓhibituri descēsum properanti cursu ad pugnā parati accurrūt Barbari, sagittis, & iaculis emin⁹ nr̄os impetūt, feriūt im-paratos vigīti circiter. Tormēta in hostes exonerat Prętor, strage globoꝝ, & stridore, ac flā-maꝝ eruptione ꝑturbāt̄. In pallātes ten⁹ genu ī aq̄s se ꝓiciūt nr̄i, & hostes insequūt̄ fugiē-tes, vna cū perterritis oppidū īgrediūt̄. Cōtinuo cursu Barbari trāseūt oppidū, & domos deserūt. Ad fluminis ripā ꝓtētū dicūt eē oppidū, q̄ntū nō ausim dicere. Sesqleucā ait alami-n⁹ Nauclerus, domoꝝ q̄nq;, ac viginti miliū. Stringūt magnitudinē ac numerū, socii. In-gens tñ esse fatent̄, & celebre. Hortis intersecātur dom⁹, lapidibus, & calce fabrefactæ, indu-stria architectoꝝ arte. Ad q̄rum sedes habitabiles per decē aut duodecim grad⁹ ascēdit̄. Ne-mini q̄ppe licet vicini murū trabib⁹, aut tignis onerare. Sunt domus oēs trium passuū in-tercapedine separatæ, culmis, & paleis, aut vluis palustrib⁹ coopertę maiori ex parte. La-pideis laminis plereq;. Quadraginta hoīm milia Barbari ꝓfessi sunt eo die pugnę inter-fuisse, victos tñ a paucis ob nouū eq̄stre gen⁹ pugnādi, cū tormētis. Eq̄tes nāq; a tergo Bar-baros adorti, turmas fundebāt perimēdo, feriēdo a dextris, & a sinistris, vti greges ouiū in-cōpositos. Miraculo perculsi miseri hesitabant, neq; exercēdi tela loc⁹ dabat̄. Idē aīal arbi-trabātur hoīm equo annexū, vti de Cētauris exorta est fabella. Dies duos, & viginti sunt po-titi oppido, laute sub tecto nr̄i, sub dio Barbari esuriētes, neq; sunt ausi nr̄os adoriri. Muni-tiorē oppidi partē, veluti arcē elegerūt, nocturnisq; freti custodiis suspecti semp, & eruptio-nē timētes somno vocabāt, sub Regulo Tanosco. Potāchanū dicit̄ ab accolis oppidū, & a victoria ibi adepta Victoriā nr̄i appellarūt. Mira etiā narrāt de atrioꝝ ruraliū ad delitias in prediis edificatoꝝ magnificētia, magnitudine, atq; elegātia, cū solariis impluuiis & tabula-tis egregiis more nr̄o. Per interpretes tādē, & captos in ꝓlio, Regulū & primarios ei⁹ accer-sunt, vt inermes & supplices veniant datur opera. Dicto parēt, domos quisq; suas repetit pa-cē illis p̄stāt, lege ꝓposita, vt ab horrēdis humanoꝝ corpoꝝ cerimoniis erga manes, & per-uitiosos dęmones, quoꝝ simulacra venerāt̄, abstineret, nr̄oq; Deo Christo, cœli terrarūq;

Acre exorit̄ bellū cum Barbaris.

Potiuntur victoria nostri.

Potāchanū oppidū ex euētu vocāt Victoriā

satori, ex virgine mundo præstito, & ad humani generis leuamen, cruci affixo, dirigant mentis oculos, & statuas diruant, vtque Hispano Regi se subditos fore ꝓfiteant. Pollicent vtrunque. Quantum breuitas temporis passa est, instruūtur. Restitutos nostratibus muneribus contentos reddūt, e cœlo missos arbitrantur viros qui adeo pauci numero cōtra multitudinē ingentem conserere manus ausi fuerint. Nostros & illi aureis quibusdā donis affecerunt, seruas etiā fœminas viginti ꝓbuerunt. His ita relictis, alias corundē littorū terras quæsituri, abeunt. Sinum repetunt sub Grisalua repertū ab Alamino, cui nomen dedere Baiā Sancti Ioannis. Baiam vocat Hispanus sinum. Pacatis animis veniunt accolæ. Ab littore oppidum erat distans milliare, domorū, vt isti aiūt, quingētarū, super tumulo erectum. Ad oppidi hospitia inuitant nostros, dimidiam oppidi partē offerūt si perpetui secū esse velint habitatores. Putant nr̄i vel Potenchianensium exēplo perterritos, ad quos iam forte fama peruenerat, vel sub taliū se virorū vmbra sperasse in vicinos fauorem & auxiliū habituros. Perpetuo namque & isti, naturalique morbo laborant, vt reliquū genus humanū in rabidam ambitionem imperii. Recusant æternam sedē nostri, annuūt temporaneam. Redeuntes ad littus nostros sequitur populus. Scœnas illis, & ramata magalia summa cū diligentia erigūt, & tutissimis a pluuia tegminibus cooperiunt. Castra ibi locāt. Ne marcescant socii, Prætor Alamino Nauclero, & Francisco Montegio negociū dat, vt illius terræ Occidentē vestigare intendant. Fessos ipse interea recreaturus, & sauciatos in Potenchiano curaturus. Permanet ergo Prætor cum reliquis. Bergantinos ituris duos præbet, homines quinquaginta. Ad hunc vsque sinum lenis erat decursus aquarū. Vbi paulo inferius ad Occidentem adnauigarunt, ac si ex montibus altis a torrente raptarentur, ita impetus ęquoris illos breui spacio ad quinquaginta a sociis transportauit leucas. In aquarum concursum incidunt, se se illis vasta maris planities ostendit, quæ descendentibus ad Occidentem vndis obuiabat, vti duo ingentia flumina, quando conueniunt ex aduerso. Ita videbantur a Meridie venientes aquæ, tanque hostibus in ius alienū pedem ferentibus, primis possessoribꝰ inuitis, velle obsistere, ex opposito a longe terrā vident, & a lęua, dextraque minime. Fluctuabant inter eos conflictus, vorticibus agitabant in diuersa, qui fere illos deglutierūt. Sine spe vitę diu hęsitarunt, flectūt proras aduerso torrente qua venerant. Luctantur, velis, remisque innixi. Superare vix potuerunt impetum, quando se processisse putarunt leucas duas saltem, vna noctium quatuor se fuisse retractos inueniunt. Vicerūt tandē graue illud certamē, Deo fauente. Duos & viginti dies in eo paruo maris spacio consumpserunt, ad socios tandem redeunt. Rem aperiunt finem eum esse terræ Hacoluacanæ, putatique cōtinentis adiudicarunt. Terram a fronte visam putant, vel continenti nostro annexam, vel Septentrionalibus coniungi plagis ad Baccalaos, de quibus late in Decadibꝰ. Restat adhuc Pater sancte res hæc in dubio, detegetur aliquando. Hæc dederuūt, hæc damus. Dum Alaminus, & Frācíscꝰ Mōtegius hæc secreta vestigarent, a Rege prouinciæ, qui Muteczuma dicitur, per vnū e suis proceribus, qui prædicto imperabat oppido, nomine Quitalbitor, multis preciosis, mirisque modis laboratis muneribus aureis, agenteisque & lapillis ornatis, nostri donant, ea statuūt ad Regem nouū Cęsarem nostrum mittere. De Colonia deducenda, Progubernatore Cubæ Dieco Velasquez incōsulto, consiliū ineunt. In diuersa tendunt. Errore fore proponunt aliqui. Pars maior astu a Cortesio seducta suffragatur. Hic multa cōtra Cortesium feruntur de insidia, quæ aliquādo apertius intelligent, missa nunc fiant. De Progubernatore non esse curandū aiūt, quandoquidē res ad maiꝰ Tribunal, id est ad Regē deducitur, vicit populus. A Quitalbitor Rege cōmeatū petunt, ad leucas inde duodecim in gleba fortunatissima fundādæ Coloniæ locum designant. Generalē eligunt gubernatorē ipsum Cortesium. Non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condēdæ vrbis regimē. Portucarrerū & Montegium, de quibus satis alias, nuncios ad Regē Cæsarem cū muneribus mittendis deligunt, eodē Alamino Nauclero Duce. Quatuor sponte sua primarii, fœminæque duæ, viris more patrio obsecuturæ, ducuntur. Suffusca gens est. Auricularū torulos vterque sexus perforat, gēmatosque aureos perpendiculos afferūt. Sed viri quicquid spacii est inter inferioris labii marginem extremum, & dentium inferiorꝶ radices pertusant, vti nos auro digito gestandas gēmas circūligamus, in eo labiorū foramine, illi ampliore laminā retinente interius prodeuntē, Argenteum Carolenum æquat eius monilis rotunditas, crassitudo digitum. Fœdius nihil vnque me vidisse recordor. Putant tamē illi elegantius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exemplo, quā fatue ruat gens humana in sui ipsius cęcitatē;

Baia Sācti Ioānis.

Ambitioni morbꝰ omnibꝰ cōmunis.

Uertit orōnem ad papam.

Erigit Colonia.

Cortesio dux et prefecto eligitur cōtempto iam Velasquio.

Gentis humanę cęcitas.

quamq; fallamur omnes, edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorē esse candido pulchriorem, putat & candidus aliter. Detonsus capillato, barbatus imberbi se credit esse spectabiliorem, Appetitu ergo vrgente, non ratione suadente, tendit genus humanū ad ineptias huiuscemodi, regiturq; suo sensu quæq; prouincia, vt inquit ille, vana eligim⁹, a certis, & cōmodis abhorremus. Vnde aurum habeant, iam satis dictum, sed vnde argentum nostri sunt admirati. Montes altos ostendūt. Horū cacumina perpetuis canescunt niuib⁹, & paucis anni temporibus verticē ostendunt, ob nubiū, & nebularum densitatem. Plana ergo, & mitia montana procreare vidētur aurū. Asperi vero montes, & gelidæ eorum valles, argentū. Auricalcū etiā assequūt. Secures bellicas nāq; ac ligones fossorios apud hos inueniūt. Ferrū aut chalibē minime. Ad munera Regi allata veniam⁹, & a libris ordiamur.

Caput octauum.

DIXIMVS libros habere gentes has. Libros attulerūt vna cū ceteris muneribus hii Coluacanę noue procuratores nuncii multos. Scriptibilia eorum folia sunt ex interiore arboreo cortice tenui, sub libro superiore creato. Puto dici philiram vti videmus, non in saliceo, aut vlmeo, sed vti cernere fas est in palmularum esui aptarum tela, dura folia exteriora intersecāte, veluti retia foaminibus, & maculis angustis cōtexta. Bitumine tenaci retiacula illa compinsunt, ad optatam de hinc formā mollefacta nectūt, & extendunt ad libitū, durefacta liniūt, gipso putādū est, aut aliqua gipso consentanea materia. Tabellas vidisse benedictionē tuā credendū est, gipso in farinā cribrato superfultas, in quibus quicquid venit in mentēm scribi potest, dehinc spongia, vel pannulo deleri, vt denuo reiteretur. Ex ficuū etiam tabellis fabrefiūt libelli, quos magnarū domuū dispensatores, per fora secum deferunt, stiloq; metallico merces emptas coaptant, delendas quando iā in computatorios codices traduxerunt. Non foliatim libros quaternant, sed in longū distendūt ad plures cubitos materiam. In quadratas reducūt partes, nō solutas, sed tenaci bitumine, flexibili adeo coniūctas, vt ligneis compacta tabellis, arguti compaginatoris videantur manus subiisse. Quacumq; pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerunt, duæ paginæ apparent, totidē sub illis latent, nisi protēdātur in longū, sub vno namq; folio, multa coniūcta folia consistunt. Sunt characteres a nostris valde dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisq;, ac formis alteriusmodi lineatim exarati more nostro. Aegyptias fere formas ęmulāt, interlineatim hominum, animaliūq; spens, regum præcipue, ac procerū depingunt. Quare credēdum est ibi esse maiorū cuiusq; regis gesta conscriptas, quomodo nostra fieri tempestate videmus, sępenumero Calcographos generalibus historiis, fabulosis etiā codicibus, ipsius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientiū animos, auctorū figuras interserere. Arte quoq; grata superiores tabulas ligneas confingūt. Nil differre a nostris libris clausi videntur, legum etiā, & sacrificiorū, ac cerimoniarum ritus, cōputationes quoq;, & Astronomicas annotationes quasdā, seminandiq; rationes, & tēpora, libris cōmendare creduntur. Annum ab occasu Heliaco vergiliarū incipiunt & mensibus claudunt lunaribus. Mensem autem a luna nominant, hinc cum menses signare intendunt, lunas inquiunt. Lunā eorū lingua Tonam dicunt, dies autē a sole, vnde tot soles, tot dies. Eorum idiomate sol Tanaticus dicitur. Alicubi tamen aliter, vbi nulla ratione moti annū distribuūt in menses viginti, mēses autem diebus etiā viginti concludunt. Tēpla ingētia, quæ frequentāt, aureis ornant auleis, & suppellectilibus, gēmis admixtis. Quoto die elucescēte thurificāt tēpla, piasq; spargunt preces ante rerū initia. Horrēdū facinus in sacrificiis & istorū tractuum habitatores omnes, pro victimis pueros, puellasq; immolant, eo modo quo supradictū est. Quo tempore semina iaciūt in terrū, & quādo iam spicantur segetes, populus pueris deficientibus, seruos precio emptos, laute depastos, & ornatos preciosis vestibus, suis Zemib⁹ destināt sacrificandos. Per dies viginti immolandos circūcidunt. Trāseuntes per vicos oppidani supliciter salutant, veluti propediem inter cœlites annumerādos. Acri alia pietate Zemibus litant. Suū ipsorum sanguinē offerunt, e lingua hic, e labiis ille, ex aurib⁹ aliqui, e pectore, aut foemore, vel cruribus multi. Acuta nouacula vulneratim emungūt sanguinem, quē manu receptum roratim alto proiectu cœlū versus per templi pauimenta cōspergunt. Ita placatos reddi deos arbitrant̄. A villa Ricchanoua Colonia distat ab Oriēte milliaria duo-

De libris Coluacanorum. 3.

Characteres a nostris dissimiles.

villarica colon[ia]

Cempoal, noua hispalis a nostris.

decim, oppidum domorum quinq; milium, vetere incolarum nomine Cēpoal, nouo Siuillia. Regulum reperere clausos habentē immolandos seruos quīque. Abductos a nostris Regulus supplex repetiuit, inquiēs, pernitiem mihi, regnoq; vniuerso huic meo astruitis, si seruos immolandos nobis auferetis. Irati nostri Zemes, sata omnia sinent a gurgulionibus corrodi, vel grandinibus deturbari, aut siccitate consumi, vel imbribus torrentibus obrui, sacrificiis cessantibus. Ne desperati desciscerent Cempoalani, min9 malum elegerūt in presentiarum, rati non esse tēpus ipsis inuitis prohibere quin veteres ritus exerceant, seruos restituerūt. Licet illis sacerdotes gloriā ęternam, & perpetuas delitias polliceātur, deorumq; familiaritatē post hui9 sæculi procellosos dies, mœsti tamē promissa hęc auscultāt, maluissentq; liberari, quā cędi. Sacerdotes appellāt Quines, singulariter Quin, celibes viuūt & incorrupti. Cum timore reuerenti sacerdotes venerantur. Hostium etiā captorū ossa carnib9 exesis ab ipsis met in fasciculos ligata ad Zemium pedes suspēdūt, veluti victorię trophęa, victorꝝ titulis suppositis. Notandum & aliud Sanctitati tuę gratum futurum, referūt. Pueros iā anniculos, puellasq; cum piis cerimoniis, sacerdotes in templis, aqua in crucem cum vrcelo capiti super iniecta baptizare vident, verba non percipiunt, act9 & murmura licet animaduertere, neq; enim illi, vti Maumetici, aut Iudęi, putāt eorum tēpla violari, si alienę legis quisq; eorum sacris intererit. De libris, templis, ac sacrorum ritibus satis dictum est, ad reliqua veniamus allata Regi munera.

Caput nonum.

Munera Regi allata. 4.

DVAS Attulerant molas vti trusatiles, vnam auream, argenteam alterā, solidas, circunferentia fere pari. Spithamarum octo & viginti. Ponderis castellanorum est aurea trium milium octingentorū. Dixi Castellanum esse monetā auream, quæ Ducatum triente superat. Eius centrum occupat, veluti Regis in throno sedentis cubitalis imago ten9 genu vestita, Zemi similis, eo vultu, quo apud nos nocturni lemures depingunt. Campus ramis, ac floribus, frondibusq; effigiatus. Eadē est argenteæ facies, fere idem pondus. Vtrūq; metallū purū. Aurea etiā grana, rudia, nō conflata in argumentū auri natiui, vti lentes, & ciceres attulere. Torques quoq; aureos duos, quorum alter catenulis constat octo, quib9 inserti sunt rubri lapilli, nō piropi tamē, duo & triginta supra ducentos, virides autē tres, & octuaginta supra centū. Sunt eiusdem estimationis illi, qua smaragdi apud nos nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinabula pendent aurea septē & viginti, figuris q̄tuor gēmeis, auro circumligatis intersecta. Dependent a singulis aurei perpendiculi. Torquis alter quatuor catenularum aurearum per giros, rubris ornatarum lapillis centum duobus, viridibus autem centum septuaginta duobus perficitur. Sex & viginti aureorum tintinabulorum elegātia comptorꝝ. In ipsius torquis medio, decem sunt insertæ magnę gēmæ, auro circūligatę, a quibus centum quinquaginta perpendiculi suspensi sunt aurei, egregie laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorum afferunt forte duodecim, hos auro, argento illos, gēmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum viridibus. A singulis tintinabula pendent aurea, thiaras, mitras variis gēmis insutis glaucis, saphiros æmulantibus, refertas portāt. De cristis, & conis, & flabellis plumeis, quid referre queam non sentio. Si quid vnquam honoris humana ingenia in huiuscemodi artibus sunt adepta, principatū iure merito ista consequentur. Aurum, gēmasq; non admiror quidē, qua industria, quoue studio superet opus materiā, stupeo. Mille figuras & facies mille ꝓspexi, quæ scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æque possit allicere, meo iuditio vidi nunq̄. Ignotarū nobis volucrum sunt penne lucidissimæ. Veluti pauonum, aut fasianorum caudas illi visas admirarentur, ita & nos illorum pennas, quibus & flabella, & cristas conficiunt, & elegantia ornant cuncta, glaucos, virides, flauosq; ac rubros, candidos, suffuscos etiā colores pennis inesse natiuos inspeximus. Ex auro cuncta illa instrumenta confingunt. Galeas atullere duas gēmis glaucis coopertas. Vnam tintinabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinabula sustinentibus. Altera gēmis eisdem, sed quinq;, ac viginti fimbriata est tintinabulis aureis, cristata viridi volucre conum occupante, cuius pedes, & rostrum, & oculi aurei. Singula vero tintinabula singuli sustinent aurei calculi, fuscinas quatuor tridentes pennatas variis coloribus intextas, quarum dentes sunt gemmei filis

Laudat industriã artificum Indorum.

aureis colligati. Eodem ordine sceptrum ingens gēmatū, cū duobus aureis anulis, aureū etiā brachiale, calceos ex corio ceruino aureo filo cōsutos, solea candida subiecta, ex lucido lapillo semiglauco, vna & candido circunseptū auro speculum. Spheugitem forte lapidē diaphonū attullerunt. Auro circūligatū lacertū, & cocleas ingentes duas, anates aureas duas, & variarum volucrum diuersas species aureas, quatuor & pisces cephalos aureos, & ex orichalco virgam. Pennis miris modis insuta omnia, portarunt, bellicas peltas, & ancylia scuta quatuor, & viginti aurea, & argentea quinque. Cetrā plumis variis contextā, in cuius fronte media lamina insculpta est aurea, effigiata Zeme idolo. Figurā quatuor aliæ sepiūt, in modum crucis aureæ laminæ variorum animalium, leonum puta, tygrium, & luporum, capita viminibus, & tabellis formata, animalium ipsorum coriis supersutis, orichalceis tintinabulis ornata, ex diuersorum animalium aliorum coria integra egregie confecta. Lodices magnas gosampias, cādido, nigro, & flauo colorib⁹ intextas. Scaccorū ludo, quod argumētum est, & scaccorum fritillos habere eos in vsu, aliā a fronte, nigro, candido, rubroq; coloribus ab intra rasam sine varietate. Aliā eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium tenente radiata, pēnis lucētib⁹ intermixtis. Cādidas etiā alias lodices duas, peristromata, aulea, & sagulū patrio more viri gestamē, & textas interiores, & capitis velamina varia tenuissima. Pleraq; alia, pulchra visu magis, quā preciosa, quæ arbitror iam tuæ Sanctitati tędiosa potius fore, q̃ delectabilia narratu, prætermitto, & innumeras nauigantiū particulas, de laboribus, de egestate, de periculis, de monstris, & aduersis multis, quę in suis annotationib⁹ qsq; edisserit, in nostroq; Regio rerum Indicarum senatu leguntur. Ex variis, & multis eorū indicibus, & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerum tamē latores, & Ferdinandus Cortesius prætor, condendæ nouę Colonię in extremis terris autor, a Regio Indico senatu, cōtra rectū, iustum q; fecisse iudicantur, quod icōsulto Cubę Progubernatore, qui eos autoritate regia miserat, prouinciā susceperint ab eius mādato alienam, quodq; venerint, licet ad Regem, eo insalutato. Per procuratorem fugitiuos latrones, & læsę Maiestatis regię reos Dieg⁹ Velasquez gubernator appellat, illi autē se maius multo prestitisse Regi obsequium, venisseq; ad mai⁹ tribunal arguūt, suaq; impensa dicunt classem instruxisse, neq; Progubernatorē ipsum quicq̃ aliud fuisse impartitum, quam vti mercator fœnus accepturus a mercibus, quas arguūt eis multo grauius vendidisse. Petit capite puniantur Gubernator, petunt magistratus isti, & sumptorum tot laborum, & periculoꝝ premia. Et premium & mulcta differuntur vt pars vtraq; audiatur sancitum est. ¶ Iam ad Darienenses Vrabæ sinus in putato cōtinenti habitatores veniam⁹. Darienem diximus esse fluuium in latus Occidētale Vrabæ sinus cadentē. In hui⁹ ripa Hispani Coloniā, cōdidere regulo Cemaco vi armorū depulso. Colonię nomē ex voto pugnę tēpore ꝓmisso, dixere Sanctā Mariā Antiquam. Ad hos diximus in calce Decadum fuisse missos eo anno quo scribere desiimus, duce Petro Arie Abulensi, mille ac ducentos viros, id petēte Vascho Nuñez Balboa, qui primus Australe pelagus, latens hactenus, detexerat, & Darienensibus pręerat. Appulso ad Dariennem Petro Ariæ gubernatore cum ampla Regia potestate, diximus fuisse destinatos per diuersa, cum variis peditum turmis, diuersos centuriones. Breuib⁹ absoluam, quia horrida omnia, suauia nulla. Ex quo nostrę Decades desierunt, nil aliud actum est, nisi perimere, ac perimi, trucidare, ac trucidari. Adelantatū creauerat Rex Catholic⁹ Vaschū Bolboam, nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperium, diffiderunt animis, cōfuderūt omnia. Intercessit Episcopus. Io. Cabed⁹ Frācisceæ religionis pulpitarius. Vascho promisit filiam in vxorem Petrus Aries. Ars inter rerum duces, qua conueniāt, nulla reperitur. Diffident multo acri⁹, & res ad casum talē deducta est, vt occasionē nact⁹ in Vaschū Petrus Aries, processu per pretores vrbanos formato, iugulari Vascū mādauerit, & vna primarios quinq; alios, inquiēs, Vaschū, sociosq; defectioni studuisse in mari Australi, vbi alasficulā nauigiorū quatuor Vaschus ipse cōstruxerat, ad Australia putati cōtinentis littora vestiganda. Dixisse ait Vascum cōmilitonibus trecentum, quos secum habebat. En quid viri, tot laborum, & periculorum mecum participes, alieno semper imperio subiecti erim⁹? quis ferre potest iam huius gubernatoris insolentiam? littora hæc sequamur, quo sors dederit, & inter tot Elisias prouincias tam vastę telluris, vnam eligamus, in qua nobis ipsis quod vitæ superest, liberi iā tandem viuere possimus. Quis hominum reperire nos quibit, aut repertis vim inferre? Res ad gubernatorem delata est. Vaschū ab Austro accersit Petrus Aries, paret dicto Vascuhs, in catenas conicitur. Negat Vasch⁹ tale consilium cogitasse. Testes quæruntur malefactorū, quæ patrauerat ab initio, dicta colliguntur, morte dignus censetur, perimitur. Ita laboribus, & periculis, quæ subiuit miser Vasch⁹, quādo maiores se titulos adepturū sperabat, finem impo

Scaccorū ludus apud Indos.

Cōuertit se ad alia autor.

Sācta Maria Antiqua.

Perimitur Vaschus.

fuit. Classicula[illegible] Petrus Aries ipsemet, vxore in Dariēne relicta, conscendit scutaturus litto
ra. Nondu[m a]n redierit intelligimus, neq; ipsi deest fortuna. Iam alius designatus est guber=
nator, Dictus Lupus Sosa, ex fortunatis insulis, vbi diu exutit Prorex, reuocatus ad Darienē.
Q[u]id stomachi sit habiturus Petrus Aries, si redierit, boni iudicet. Nil vnq̄ dignū gloria sub
[e]o actum est. Nimiū remissus ab initio fuisse arguitur hinc, illinc autē nimis indulgens, & pa
rum seuerus in corrigendis erroribus. De hoc satis. Postergata quędam repetamus.

Lupus Sosa gubernator designatus.

Caput decimum.

DE FLVMINE ingenti Dabaiba profundissimo dicto a nostris Grādi, qui labitur in vltimum Vrabę sinus angulum, per portas, vti Nilus Aegyptium in mare, septem, late in Decadibus. Eius montana sunt auro ditissima ex accolarum relatu. Dabaibę arcana scrutaturi Vaschus, & pręteres alii, compositis agminibus aduerso flumine cum nauibus diuersarum specierum, quater conscenderunt. Quadraginta leucas primas, mox quinquaginta, demum octuaginta, ex tranuerso alias. O ingens facinus. Gens nuda vestitam, inermis armatam profligauit semper, trucidauit ad vnū aliquādo, vulneribus confecit omnes. Sagittis bella gerūt venenatis, & qua visu hostium carnes assequantur detectas, ictum figunt certissimū. Habent & iacula, quae pugnae tēpore tam crebra iaculantur eminus, vt more nubis solem hostibus arripiant. Habent & ligneos durefactos enses latos, quibus cominus certant ferociter, si ad manus deueniatur, & Vaschum ipsum multis vulneribus confecere aliquando. Ita flumem Dabaibę, & regnū inexploratum relinquit. Restat vt de Hispaniola reliquarum insularum genitrice, pauca dicamus. Resarcitus est in ea senatus, quinq; sunt additi iudices, qui vniuersis illis tractibus leges prebeant, sed propediem colligere aurum in ea, licet auro sit pręgnans, desinēt, quia fossores deerunt. Ad exiguū miseri accolae deducti sunt numerum, opera quorum in auro legendo vsi sunt. Absumpti ab initio bellis acribus, fame multo plures, quo anno Iuceam radicem, qua panem nobiliū conficiebāt, eruerunt, & a maicio grano seminando, pane populari abstinuerunt, reliquos variolarum, morbilli eis ignoti hactenus. Superiore anno Millesimo Quingētesimo decimo octauo, qui tanq̄ morbosas pecudes cōtagioso halitu eos inuaserūt, & vna, ne mētiamur, auricupiditas, in quo effodiēdo, & cribrādo, ac legendo, miseros post iactas sementes, ociosis ludis, ac tripudiis, & piscationi, aut vtiarū, (sunt parui cuniculi) venationi assuetos, in humane nimis exagitarūt. Iā per regiū vniuersū senatū sancitū est, vt liberi reducātur in populos & agriculturae, generationiq; indulgeāt, & inuigilent, serui autem aliūde empti ad id aurifodinarū opificiū trahant. De auri mortifera fame satis dictū. Auditu est mirādū quātū in hac insula coalescāt omnia. Octo & viginti iā torcularia sunt in ea erecta, quibus magna saccari copia extorquet. Saccarias aiūt cannas altiores, crassioresq; in hac insula creari, q̄ alibi vsq̄. Crassitudinē lacertalē aiunt, & virilis staturae ac semis altitudinē nutriri. Quod maius est, Valentiae Hispanę, vbi a maioribus nostris ingens copia saccari quottānis elicitur, vel vbicumq; saccareis cannis inuigiletur, quūq; vel sex aut quādo copiosius, septem filiales cannas quaeq; radix parturit. In Hispaniola viginti, ac triginta interdum. Quadrupedum est ea copia immēsa. Auri rabida sitis a cultura Hispanos diuertit hactenus. Triticum augetur in immensum. Centesimum amplius aliquādo reddidisse dicitur, vbi cura sit in collibus, aut montanis iugis, ad Boream praecipue versis, tritico serendo intendere. Sed in planis, & aperto campo in paleas euanescit, ob vbertatem nimiam, & humorem. Coalescunt & vites in iisdem partibus. De arboribus vero cassiam fistulā gignentibus, ex insulis putato continenti vicinis, asportatis, de quibus mentionem fecimus in Decadum libellis, quid dicemus? Tanta est iam copia, vt post paucos annos libram simus vnciae loco a pharmacopolis habituri. De siluis coccineis, deq; reliquis huius beatae insulę praerogatiuis, & naturae in illam porrecta beneficentia, satis multa in Decadibus. Placuit pleraq; repetere, quia grandium negotiorum molem arbitror ab huiuscemodi rerum recordatione tuae Beatitudinis ingenium diuertisse. Nec labra detorquent repetitu quę sunt sapida, modo materia preciosa preciosis vestibus induatur. Intextas auro vestes, ac gēmis fultas, materia merebatur, cucullo cooperuimus. Reuerendissimo Aegidio Viterbiensi tuae Sacrae sedis apostolicae bene merito cardinali, culpa impingatur, qui me ineptum artificem in ferrariam officinā iussit aurum conflare ad monilia formanda.

Exclamatio.

Hispanie insule feracitas

AD ADRIANVM SEXTVM PONTIFICEM MAXIMVM EIVSDEM Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Quinta decas Caput primum.

QVARTAM Decadem rerum Indicarum Sanctissime Pater & Clementissime Princeps, Leoni Decimo Pontifici Maximo & Beneficentissimo Fratri tuo Patrueli dicaui. Qua, qui homines, quæue insulæ, & incognitæ terræ nostris tēporib9 ab anno a partu virginis vicesimo supra millesimum, & quingentesimū in Oceano inuentę fuerint, summa fide, & integritate retulimus. Postea vero alię a Fernando Cortesio, Cæsareæ classis præfecto venerunt litteræ ab illis terris, quas Hispanæ tunc ditioni subigebat, in quibus res nouæ, & inauditę, maximeq; mirabiles continent. Quæ omnia q̃ breuissime q̃q; verissime potui, seruato rerum ac tēporum ordine, in hanc cōmentariorum meorum quintā Decadem explicaui. Quam Adriano Pontifici Maximo prædecessori tuo inscripseram: & cum ille fato funct9 sit ante receptionem, tu, vt dignitatis illius, ita meorum laborū hęres esto, erisq; posthac omnium rerum, si quid dignū historica lectione a me scribetur. Eam igitur clementissimo numini tuo nominatim dico, vt fœlicissimis tuis auspiciis in publicum ꝑdeat, mortalesq; omnes norint, quanta Christiano nomini, te catholicæ fidei habenas moderante, accessio facta fuerit, quā Deus Opt. Maxim9 vt spero, & opto, in immēsum propter tuā pietatem, clæmētiamq; augebit. Eia ergo age vt cœpisti, & inter Christianos Principes, Cæsarem pręcipue, Christianissimosq; reges dissidētes, perpetuā compone pacē, vexillaq; salutiferæ crucis in impios hostes tolle, & æterna tui nominis, ac famę apud posteros, quę nulla vnq̃ oblitterabit ætas, relinque monumenta. In calce igitur superioris libri, vt ad rem nostrā reuertamur, de potentissimo Rege Muteczuma mentio facta est, qui ex ingenti ciuitate in salsi lac9 medio sita, nomine Tenustitam, multis vrbib9, & prouinciarum Regulis, longe, lateq; imperabat, a quo per Mōtegium, & Portucarrerium Hispanos viros Carolo Cæsari in celeberrimo Hispaniarum Vallisoleti oppido cōmoranti, preciosa, & miræ elegantiæ munera, vt supra memorauimus, missa fuerunt. Interea vero Cortesi9 dum nuncios ad Cæsarē missos expectat, ne milites ocio torpescerēt, statuit cœptam expeditionē exequi. Pacata igitur maxima illa ciuitate, quam in successiuo Decadibus libello dixi sub Regulo Tauasco vocari Potenchiam, mox a nostris ob victoriam ibi contra ingentem Barbarorum multitudinē adeptam, Victoriam appellatam, tetendit Cortesi9 ad Occidentē ad leucas octoginta, Coloniamq; ibi posuit in littore ad leucas ab alia ciuitate terrestri nomine Cempoal in Grisaluæ fluminis vicinia, & ab oppidulo ad dimidiam leucā in elato paruꝰper tumulo, nomine Chianistā, suæ autē Coloniæ nomen dedit vera Crux, quod Crucis Maii profesto terrā cœperit. Decreuit inde Cortesius quæ de tanto Rege, qualē esse Muteczumā audierat, quę ve de tā vasta ciuitate ferebātur, præsens cognoscere. Cortesii cogitatu intellecto, Cempoalenses finitimi, Muteczumæ, per vim dediticii, & infensi, concilio inito Cortesiū adierūt, veluti Hedui & Sequani post deuictos Heluetios supplices, & flentes apud Cæsarē de Ariouisti germanorum Regis superba tyrānide, ita de Muteczuma Zempoalēses, & multo grauí9, quod præter aliorū prouētuum prouincialiū grauia tributa, quæ quottannis prębebant, mancipiorum, & illis deficiētibus, propriorum filiorū partem vectigalis loco, suis diis immolandos Muteczumæ prębere cogerent. Diximus nāq; & id Beatitudini tuæ notissimum est, in omnibus terris illis humano sanguine litari, & lati9 infra repetemus. Obsides igitur de fide seruanda, militesq; auxiliarios virtute bellica pollētes, contra Tyrānum se Cortesio daturos Zēpoalenses pollicentur, quia se sperant, eo fauente deo cœli ac terrarum satore, de quo nostri pędicauerant, & impune simulacra parentū q̃ ipsi pri9 colebant, confregissent, a tam truculenta tyrannide ciuitatē ac vniuersam, alioqui fortunatissimam prouinciam in libertatem vendicaturos, si tantæ illorum calamitati vellet Cortesius misereri, ac atrocibus iniuriis obuiare: neq; dubitare se inquiunt quin victoriā sint consecuturi, quia e cœlo missum Cortesium, & comites eius arbitrarentur, quum sint erga victos adeo mites, & in detrectantes amicitiam adeo prostratores, qui ve tā numero pauci, tantam vim bellatorum quanta fuit Potēchianensium, ausi fuerint expectare. Quadraginta nāq; armatorum

Narratione orditur.

Cēpoal Colonia.

Muteczuma regul9 potētissim9 Cōparatio

milia nostri ea pugna disturbarunt, uti sæpius ab ipsismet, qui rei affuerunt, audiuit tua Beatitudo legitq; a Ducibus primariis litteras cum non amplius quingentis peditibus, equis tamen sexdecim, & tormentis plerisq;. Hic est parumper digrediendum in aliud hominum genus, qui sunt animi adeo exilis, vt ea quæ suis viribus inepta fore ipsi sentiant, pro fabulis accipiunt. Torquebunt hii nasum, quando a tam exiguo militum numero, tot hostium milia disiecta intellexerint. Duo: illorum cauillos intersecent, exemplare vnū, rei nouitate aliud. Nōne Cæsarem cum minorib⁹ copiis, Heluetiorum, mox Ariouisti, Belgarum demum copias ingentes, debellasse legerunt? Nonne Xersem Persarum Regē qui tāta multitudine Græciam inuasisse legitur, vt exercitu positis castris, prandere volente, fluminum aquas ad aluei siccitatem traherent potando, cum non maiore, quam duodecim miliū Grecorum manu apud Salaminam Themistocles ad interniciem vsq; deleuit, vt vix imperator ipse fugiens, vna solum naui euaserit. Fuerunt præterea nostris duo pugnandi genera Barbaris illis nūq; visa, vel audita, quæ solo illos prospectu terga vertere coegerunt, tormentorum scilicet strepitus, & flāmæ cum odore sulphureo e tormentis prodeuntes, quæ illi tonitrua, & fulgura de cœlo a nostris deportata putabant. Nec multo minus equorum accessu perterrebātur, cum vnum esse animal hominem equo annexum, vti de centauris fabella exorta est, arbitrarētur. Neq; semper tamen fauste nostris successit, vices easdem sunt experti sæpenumero, & integras aliquando nostrorum acies deleuerūt Barbari, hospites se velle recusantes. Ad iter a quo diuerti redeūdum est. Cempoalenses sua orōne habita, & per Hieronymū Aquilarem, qui fluctibus agitatus, septennio vitam egerat seruilem in vnius Reguli potestate, interpretata, de quo late in successiuo Decadibus libello mentio facta est, mouit Cortesius ex Vera Cruce, relictis ibi centū quinquaginta viris, in eius Coloniæ præsidium, & cum equitibus tantum quindecim, peditibus tercentum, auxiliariis quattuor centum Cempoalensibus. Sed naues prius omnes, quibus exercitū adduxerat, sub occasione quod essent putridæ, summergi iussit Cortesius. Causam fatetur ipsemet, ad tollendam scilicet fugę spem militibus cum figere pedem statuisset in illis terris, & ibi parare sibi perpetua domicilia. Milites vero aliter sentire maiori ex parte videbantur, timebant nanq; multorum exemplo, qui strati fuerant cōsocii a Barbaris sępe, ne id accideret sibi, quod pauci numero ducendi essent ad infinitos, & eos bellaces, armatosq;. Erāt præterea plæriq; Iacobi Velasquez Fernandinæ insulæ, quæ Cuba est, progubernatoris, familiares, & amici. Veteri dn̄o parere de reditu perlustratis terris hii cupiebant. Ex his cū vno Bergantino abire tentarunt plæriq;, quo tempore nauim Cortesius mittebat cum muneribus ad Cæsarem, inconsulto Iacobo Velasquez, significatū de illius nauis discessu, quo maris, ac terrarum passibus obseruatis illam præhenderet. Quattuor Cortesius depræhendit, ac veluti maiestatis læsę reos puniuit. Horum nomina sunt, Ioannes Scutifer, Iacobus Zermegn⁹, Gonsalus Vmbria, naucleri omnes, & Alphonsus Pegnatus. Nauibus igitur summersis, & horum quattuor exemplo cæteris perterritis, ne de abscessu cogitarent, Augusti die sextodecimo, Anno. M.D.XX. profectionem capit ad lacunarem illam ingentē ciuitatem Tenustitanā ab arce Veræ Crucis distantem leucas circiter centum ad Occidentem. A Cēpoalensib⁹ tres eius vrbis Principes Duces habuit, nominibus huiusmodi. Teuchius, Mamexus, Tamaius. Ea ciuitas, & eius vicina nomine Zacacami, mille trecentum viros dederunt, quorum opera vtebantur nostri ad onera deportāda pro iumētis onerariis, vti moris est earum terrarum. Quę in eo itinere Cortesio euenerunt, nunc est referendum, ne sicco pede res prętereātur. Proficiscente renunciatum est classiculam ignotam per ea littora vagari, Franciscum Garaium Iamaicę insulæ progubernatorem, qui & ipse condendæ nouæ Coloniæ sedem perquirebat, intellexit. Nuncios ad Garaium mittit Cortesius, suæ Coloniæ Veræ Crucis hospitiū, & in ea, si quibus rebus indigeret, supplementum offert. Arte ne hoc fecerit aliquando sciemus. Recusat Garaius, immo per scribam regium, ac testes Cortesio protestatur Garai⁹, vt earum omnium terrarum sibi partem æquam assentiatur, & limites iurisditionem dirimentes assignet. Negat Cortesius postulata, missos a Garaio scribam, ac testes iussit spoliari, ablatisq; veterib⁹ suorū indumentis, totidē recentes vestes illis tribuit. Non institit vltra Garaius. Discessit, alias terras eorundē tamen littorum, repetitur⁹. Ex Iamaica namq; sibi credita in gubernatū, tribus & hic nauibus carauellis, anno superiore, eius terræ quam Floridam. Io. Pontius, de quo late in Decadibus primis, nuncupauit, ac putauit esse insulam, longos tractus maris discurrerat, sed infœlici euentu. Fuit namq; bis profligatus ab incolis, suis maiori ex parte trucidatis. Ioanni Pontio, & primo Floridæ repertori, contigit idem. Sæpe disiectus ab incolis, talibus tandem fuit vulneribus confectus. vt ad Cubā rediens, se suosq; saucius curatur⁹, ilico perie-

Digressio. | Redit a digressione | Adornat Cortesius profectionē contra Tenustitā lacunarē ingētē ciuitatē | Nuncios mittit Cortesius Garaium. | Infelix successus. Io. Pontii.

rit. Garaius autem post Ioannis Pontii obitum, ea littora perlustrans, ait se reperisse Floridā esse non insulam, sed per vastos inflexus huic Tenustitanæ terræ coniungi. In flumē incidit Garaius adnauigans per ea littora, meatu lato fluens in Oceanum, frequentes & prospexit e nauibus, culmis coopertas villas. Eius fluminis ripā possidet vtrāq; regulus, nomine Panuchus, a quo & regio illa Panucha. Muteczumæ hic magno Regi parere dicitur, & pbere vectigalia. Non data fuit libera cōmercii copia vti per indicē membranam a Garai pictoribus allatam colligimus, in arcum tendens, ita vt a Tenustitana discedens ad Boream semper vergat ad arcus vsq; gibbum. Mox iterum codē ordine flectitur leniter ad meridiem, ita quod si linea porrigatur ex littore Tenustitano, ad eam illius terræ partem, quam Ioānes Pontius primo tractauerat, a latere Fernandinæ Septentrionali, cordam arcus quasi efficiet. Parū vtilem tractum illum fore arbitratur Garaius, quoniam auri exigui, & non puri signa viderit. Condere Coloniam non longe a Cortesii Colonia, dicta Sanctæ Crucis, optasset, prohibuit Cortesius. Eo in loco Cortesius aliam ipse deduxit, cui nomen dedit Almeriam, ab Almeria ciuitate maritima regni Granatensis, paucis ante annis de Maurorum manibus virtute belli ca liberati. His ita actis: Cortesius consilium sumptum prosequitur. Itinere dierum quattuor progressus a Zempoale, in prouinciam venit, nomine Sincuchimalarē. Ea est planities vno contenta municipio, in monticuli sito latere, arte, ac natura munitissimo. Null9 patet ad illud accessus alius, preterq; per scalas duas arduo successu, manu locatas. Sedes est ea, domiciliūq; illi9 pųinciolæ Reguli Muteczumę regis vectigalis. Prouīcia ē vberrima vicis, ac villis ī planitie multis fulta passim. Domorū singulæ trecentarū, quadrigentarūq; , sed ruralium sunt. Nobilitas, vti vbiq; accidit, apud regulum inhabitat. In municipio placide nostros regulus suscepit, ac bene depauit. A Muteczuma se id habuisse in mandatis ait regulus. Se id Muteczumæ relaturum Cortesius, & gratias acturum, ad quē visendum ex sui Imperio ipse proficiscatur, inquit. Ab hoc regulo discedens Cortesius, petiit montem altissimū, eius prouinciolæ calcem claudentem. Ait Cortesius, fatenturq; venientes ab ea, nullius esse montis Hispani altiora culmina, in cuius transitu Augusto mēse perpessi frigora sunt acria, ob concretas niues, & glacies perpetuas. In horum montium descensu, planitiem capiunt aliā, cuius caput est oppidū, nomine Texunacū. vberrima est, & vicis, ac ruribus & ipsa fulta. Muteczumæ parent omnia. Egressi vallem eam duorum dierum interuallo, terras aquarum carentia steriles, atq; hinc desertas, frigoribus, & inedia fracti percurrerūt. Ex illa intemperie, ac insperato turbine nymboso cum fulguribus, ac tonitruis, periere nōnulli. Montem inde subeunt mitiorem, in cuius culmine sacellum erat dicatum Idolis. Ante sacelli fores lignorū erat congeries immensa, certis anni temporibus suis quiq; diis lignorum strues cum victimis immolandis offerunt, placare se deos iratos ea via arbitrant. Hispani montanorū culminū aperturas vocant Portus, inde lignorū, portū ab eo effectu, traiectū illum appellarunt. Ex eo monte descendentes, vallē captant aliā habitatā, vberem. Eius regulus dicitur Cacatamin9. Regis atriū est lapideū, ingens, aulis & cubiculis nr̄o more multis cōpositū: in labetis per eam vallē fluminis amœni ripa, sitū est, suscepit nr̄os honorifice. Is interrogat9 an Muteczumę dicto pareret, respondit, & quis non cū sit Muteczuma dn̄s orbis? Sed quid de nr̄o Rege sentiret percunctatus, maiorē esse fassus est, cui & ipse Muteczuma obtemperaret. Nostris an aurum afferetur efflagitantibus, aurum se habere fassus est, daturum autem inconsulto Muteczuma nemini, dixit. Cogere vt preberet non sunt ausi, ne a longe Muteczumā perturbarent. Finitimi duo alii Reguli, fama nostræ gentis cōmoti, ad Cortesium venerunt, singulos torqs aureos, sed exigui ponderis, neq; puri metalli ad eum attulerunt, quorum alter aduerso flumine leucis imperitabat quattuor, flumine secundo duabus alter. Fluminis illi9 ripas vtrasq; domib9 esse passim fultas, hortis tamē, & prediolis interiectis, inquiunt. Eius principis, qui aduerso flumine domiciliū habet, atrium aiunt neq; magnitudine, neq; elegantia, vel munimento ignobilius, immo & arcem hic esse atrio imminentē, antemuralibus, & turritis mœnibus exactissimam, inexpugnabilē. Quinq; aiunt: addunt alii sex miliū domorū constarē huius reguli oppidum, cuius nomen nō dedere. Fuerūt & ab hoc principe bene suscepti nostri. Est & hic Muteczumæ obtemperans. Ex hui9 reguli hospitio quattuor dimiserat nuncios Cortesius ad ciuitatem vicinam, nomine Tascaltecam, incolarum animos tentatum, an illis placeret, vt se adiret, qa Tascaltecanos audierat esse bellacissimos, & Muteczumæ hostes capitales. Inde apud hunc regulum biduo moratus est, nuncios expectans. Tascaltecanos adducere Muteczuma nunq; potuit, vt ab eo legem vllam admitterent, aut parerent, immo & perpetuo iuuentutem suam in Muteczumæ odium exercuerunt, adeo, vt sale, ac Gosampio

Coloniā Almeriæ.

Ex figurosa vallis et tempestatis intemperie periere nō nulli.

Lignorum portus. Regul9 Cacataminus.

Magna potentia Muteczumæ.

Tascaltecæ ni hostes infensissimi Muteczumæ.

ad vestes conficiendas multis annis caruerint, quum sint vndiq; Muteczumanis terris circū septi, neq; aliunde possint ea sibi necessaria comparare. Male se aiunt a Muteczumę seruitio viuere cū sūma rerū ęgestate, liberos inq; Muteczumę dicto esse audiētes. In hac vrbe multos inesse proceres aiunt, villarum domin os, quorū veluti ducum opera, Tascaltecana respublica vtitur in re bellica. Dominos recusant, veh si cui animo surgeret, velle caput erigere, in deterius exitiū conciuem eum traheret, quam Heluetii suum Orgetorigē, de imperio cogitātem & idem heduorū & sequanorum principibus suadentem. Iusti & recti sunt cultores Tascaltecani, vti postea compererunt, quod late infra dicemus. Nuncios igitur expectans Cortesius, nec eorū quisq; reuerteretur, ab eo discessit oppido, sed per valle illam & diuersos vicos, octo cōsumpsit dies. Cempoalenses interea Cortesio persuadere nituntur, vt Tascaltecæ rei publicę amicitiam sibi conciliet, grandia in illis auxilia reperturum cōtra Muteczumæ potentiā arguunt: si quid aduersi aliquādo moliretur. Mouet inde versus Tascaltecam. In itinere vallem reperit aliam, quā transuersabat ab vtraq; montium altorum lateralium radice, murus pedes latus viginti, altus vero sesqui humanam staturam. Erat sola in vniuerso muro porta, passuum decē patens, in varios inflexus structa, ne repentinus hostium incursus pallātes & imparatos adoriri posset. Ad Tascaltecanos murus attinebat ad id confectus, ne ipsis inuitis Muteczumani per vallem eam transirent. Postergatæ vallis incolæ Cortesium comitātes, vt viarum ductores, hortabantur, & monebant Cortesiū, ne per Tascaltecanorū fines graderetur, dolosos esse, ac fidifragos & exterorū omnium inimicos, hospitumq;, ac siquos assequantur, hostium helluones, aiebant se ducturos Cortesium, ac socios per continuas Muteczumę terras, in quibus ex Muteczumæ mandato, qcquid optarent assequerentur. E cōtra Zēpoalensiū duces Teuchius, Manexi9, & Thamai9 & ex Zacataminis primariis, qbellatores habebāt mille, idē pleriq; assētiebāt, ne Muteczumanis dediticiis fideret vllo pacto cōsulunt, trahendos esse nr̄os Muteczumanis ducētib9 p loca discriminib9 plena, perq; passus insidiis struēdis aptissimos. A muteczumanorū fraudib9 caueret, enixe instabāt. Se fore ductores per Tascaltecanorum terras apertas promittebant. Cempoalensium & Zacataminorum consiliis inherens per Tascaltecanos agros carpit iter. Præcedebat ipse Cortesius gradientes ordines cū equitibus, e quibus duos tractim pręmittebat, qui si quid ante oculos incurreret, vti exploratores cognoscerēt & retrocedēdo paratos esse oportere significarent. Ad leucas forte quattuor præmissi equites, ex alti collis vertice, delitescentes armatos vidēt in planitie subsequenti, iam Tascaltecani iuris. Hii visis equis, vt ab horrēdo prospectu & tanta nouitate perculsi, idem esse animal hominem equo annexum arbitrantes, aufugiunt, vel se aufugere dissimularunt. Nostri dant pacis signa, vocantq; per nutus & cum dextrarum motibus fugientes. E multis sistunt pedem quindecim. Insidias habebāt paratas, duo pręuii reliquos appellant subsequentes equites vt properent. Paulo vlterius prosiliunt e latebris armatorum milia forte quattuor, præliū ineunt cum nostris. Vno ictu oculi duos interficiunt cū sagittis equos. Adit peditatus noster, hostes adoritur, sagittarum & scloporum globulis labefactati, pugnā deserunt hostes. Peremerunt ex his plerosq;, e nostris autem nullus vltra interfectus fuit, aut vulneratus. Postero die ad Cortesium nuncii de pace petenda mittūtur. Duos e nunciis, quos diu Cortesius expectauerat, secum adduxerūt. Veniam pro actis petunt, excusationes inectūt. Milites externos eo die se habuisse dixerunt, quos retinere non potuerint. Factum id contra principū eius prouinciæ potestatem. Se paratos esse ad equorū solutionem & siquid vltra damni sit illatum, obtulerunt. Excusationes admisit Cortesius. Procedens inde ad miliaria tria in vnius fluminis ripa castrametatus est & nocturnas distribuit vigilias, Barbaris male fidens. Elucescente die ad pximā villam contendit. In ea e quattuor suis nunciis, quos miserat tentatū incolarum animos, duos reperit fuisse ab incolis captos & vinculis astrictos, sed per noctem vinculis ruptis euasisse. Statutum erat vt perimerentur in crastino. Hæc ipsi retulerunt. Dum sic moraretur, ecce insperatos forte mille bellatores, clamoribus horrendis aera replentes, pila & iaculorū multa genera proiiciunt in nr̄os eminus. Blando illos allicere sermone studuit Cortesius, nil proderat. Ne lacessant nostros per interpretes protestat. Quo placidius agebat, eo insolentius Barbari sęuiebant. Verterūt terga tandē & insequētes nr̄os paulatim traxerūt in latētes īsidias armatorū, vti Cortesius scribit, circiter centū milliū Trāsiliūt Barbari, circuierunt nr̄os vndiq;, dubio euēto pugnatū est ab hora pmeridiana ad vesperā. Ea pugna Zēpoalēses & Zacatamini, Istacmastitani, reliqui etiā incolæ Cortesium sequētes, gesserūt se strenue, necessitate coacti extrema. circūseptis nāq; iter Tascaltecanorum terras nulla putabat ad fugam via, vna illis fuit salutis spes desperasse de salute. Si victi fuissent lauta

Tascaltecani hostium helluones.

Iter carpiunt p Tascaltecanos agros. Exploratores pmissi.

Petūt pacē Tascaltecani.

Circūuenti a Barbaris n̄r dubio pugnant Marte.

lauta Tescaltecanis cōuiuia suis carnibus concinnassent. Victi namq; victoribus vertunť in edulia. Vnde lābere iam labra cœperant Tescaltecani spe obsoniorū, quādo gentem exteram suos fines ingressam fuisse, cū in sua multitudine confiderent, intellexerunt. Sed aliter illis cessit. Sex habebat Cortesius tormēta campestria, totidēq; scopetarios, sagittarios vero quadraginta & his admixtos equites tredecim, bellica barbaris ignota instrumenta. Quare iam tandē dissipata est ea Barbarorum nubes. Suspensus animo tamen noctem illam egit insomnē & solicitam, ī quodam sacello agresti idolatriæ dicato. Prima vero luce prodiit in apertum cum omnibus equitib9, ex peditibus autem suis centū & ex prouincialib9 Istacmastitanis tercentū, pacato nāq; & illud oppidū Istacmastitanū Cortesiū receperat, dederatq; trecētorū hoim suppetias in Muteczumā. Sūpsit et e Zēpoalēsib9 & eorū cōuicinis q̄dringētos, cęteris ī impedimētorū, & castrorū custodia relictis, vniuersā hostiū planitiē pcurrit, vicos cōbussit qnq;, deditq; ī pdā obuia q̄q;. Captiuos duxit ad castra quadrīgētos. Sed primo crepusculo vix bn̄ rubēte Aurora, ecce ruit ad castra, hostiū tā īnumerus numerus, vt cāpos omnes tegere videreť. Centū scribūt & quinquaginta millia bellatorū aduenisse. Ad castrorum munitiones rabide certatū est. Quattuor aiunt horarū spatio pugnatū fuisse, cū summo nr̄orū discrimīe. Re tn̄ infecta Barbari abierūt, cū vertere terga nemo quiret. Ex ouibus timidis, leoninos animos sibi quisq; tunc assumpsit. Fugatis hostibus Cortesius, veluti fœta tygris, prodit in infidos, qui se iam sparsim in suos lares receperant. Depopulando, sternendoq; aut capiendo, vel perimendo quosq; obuios, ad oppidum peruenit trium, vt aiunt, millium domorū amplius, igni ferroq; vastauit vniuersum. His ita actis, ingentiq; formidine repletis prouincialibus, eius regionis proceres legatos miserunt ad Cortesium. Præteritorum veniam postulant, se fore illius dicto post id parentes & leges quascumq; illius magni Regis nomine, quem Cortesius profiteatur, suscepturos pollicenť. In ei9 rei argumētum dona attulerūt apud eos honorifica, conos scilicet, ac cristas, bellorū ornamēta, arte mira cōpositas. Advictū etiā necessaria, rem dico frumentariā et altiliū suo more copiā. Diximus nāq; sepe, audiuitq; id tua Beatitudo volucres apud eos ali, gallinarum nostrarum loco, pauonibus grandiores, & nihilo gustu deteriores.

Hostiū innumer9 numerus.

Simulant pacē hostes.

Caput secundum.

AVDITIS q̄ legati referre voluerūt, eorū dominos grauiter incusauit, preteritorū tamē damnorū se veniam illis impertiturū offert & in amicitiam admissurum, modo posthac in Hispaniarum regis obseruantiam sese fideliter gerant. Postero die, quinquaginta e nobilioribus viri ad eum veniunt inermes, sub amicitiæ ineundæ nomine, exploratum castrorum ingressus. Cortesius cum vidisset fixo intuitu, ac semiturbido vultu illos inspectare castrorū sitū, incidit in suspitionē. Semotū a socis vnū ex illis, p interpretē fidū seducit, hortaturq; vt verum fateatur. Pollicitis, ac blandimentis pellectus ille, rē aperit. Primariū ei9 pūnicię inquit, nomine Quesitangal esse in insidiis cū maximis armatorū copiis, quo ex insperato adoriať castra nocte sequenti. Ad id missos sub specie pacis cōsortes suos, quo intelligāt quā sit oppugnatio sumēda, q̄ ve sit facilior adit9 ad frōdeas casas quas nr̄i erexerāt, ne sub dio agerēt noctes, vt eā ingressi, casas incēderēt & implicitos nr̄os ad ignem extinguendū adorirenť, ac trucidarēt. Dolis, artibusq; velle tētare fortunā inquit ille, quādoquidē virtute bellica, tā infœlici euētu profligati semp fuerint. His intellectis plenius voluit Cortesi9 rē cognoscere. Ex iisdē sociis quinq; alios in secessum deduxit, minat9 est mulctā, obtulit beneficētiam, sine discrimine omnes idem fassi sunt, quod primus. Priusq̄ de inquisitione fama vulgareť, cœpit ad vnū qnquagīta illos. Abscisis dextris ad dn̄os remisit, cū his mādatis. Vr̄is pricipib9 hęc referte, nō esse virorū fortiū. aut virtute bellica egregiorū, insidiis his artib9 agere rē. Vos pfidię ministri, q hostes ad nos, p negotiatorib9 venistis, vr̄æ inquitatis has pœnas luite, vt abscisis dextris, ad eos reuertamini, q vos auctores tāti facinoris elegerūt. Nos fore paratos q̄cūq; hora venerint, illis dicite, siue noctu nos adorianť, siue clara luce venerint, q sint hii pauci, q̄s pturbare nituť, intelligēt. Eūt, q̄ vidēt referūt, q̄ passi sunt ostēdūt. Venit Barbarorū turbo ingēs bipartit9. Hora erat vespertina. Sati9 putauit Cortesi9 rē agere in apto, dū p lucē ostēdere Barbaris liceat equorū toruas et ignotas illis facies, furētiūq; tormētorū vim, q̄ noctē expectare, q̄ secū affert mille discrimina, his pcipue q terras calcāt alienas, locorum, si quæ sint mutāda, ignari. Visis equis & tormentorum furore, ac

Exploratorib9 singulis dexterā abscindit Cortesi9 suisq; remittit pricipibus.

Prodeunt hostes i bellũ fugantur statim.

strepitu perculsi, primo congressu terga verterũt hostes per segetes, quæ in agris eo tempore frequentes erant. Sparsi quærunt latibula. Sunt eorum segetes Maiciales, uti sæpe dictum est. Liberam reliquerunt Cortesio potestatem vagandi. Nihilominus non est ausus e castris per dies aliquot caput exerere. Ad leucam habebant a castris ciuitatem hostilem, quę militum cogebat ad litui sonitum copiam innumeram. Audēt enim & Cortesius scribere & qui veniunt a re ipsa, dicere, viginti millium constare domorum ciuitatem illam Tascaltecam. Tandem per exploratores factus certior illius magnæ ciuitatis incolas imparatos esse, ac nil timentes, ex insperato ciuitatem secunda noctis vigilia inuasit, pallantes & sopitos adoritur. Ciuitatis locum munitiorem occupat. Prima luce primarii veniunt ad eum, ne damna inferant supplices orãt, se obtemperaturos eius dictis iurant. Commeatuũ prouincialium copiam ad Cortesii libitum comportant. Regressus est victor ad castra,

Tascalteca vrbs amplissima.

Cõquerũt socii & labore & mortis periculo.

vbi socios reperit molesto esse in eum animo, quod eos duxerit, qua non liceat reuerti, nolle vlterius cum eo progredi, posse nullo pacto euadere, quin propediem trucidentur ad vnum, cum se videant a tam feris bellatoribus septos vndiq;, fame, aut frigoribus interituros, quando Barbarorum tella vitauerint. Bellorum præterea euentus incertos esse, victoriam non semper esse in manu hominum. Reuertatur ad littus, vbi socii relicti sunt, hortantur, orantq;. Quod si recusauerit, deserturos se illum protestantur. Cortesius autem, qui animo fixum habebat velle regionum omnium earum ciuitatem primariam adire Tenustitanam, prudenter, blandeq; magis agendum existimans, quam seuere tractandum, ita diseruit. Quid rei est hoc Cõmilitones? Quid veremini? Nonne vobis constat

Oratio Cortesii ad commilitones suos magnifica.

Deum esse vobiscum, qui tot nobis sucessus præstitit fœlices? Putatis ne meliores esse, fortiores q;, quos sumus quæsituri? Nonne videtis in manu vestra esse, vt Christi fides amplificetur in immensum? Quæ, qualiaq; regna vestro Regi, vobisq; ipsis, modo constantes sitis, comparabitis? Parum est quod iam superest. Et si forte, quod minime vereor, succumbendum foret, quid fœlicius? potuit ne quisq; hominum gloriosius vnq; vitam finiisse? Memineritis præterea vos esse Hispanos qui solent esse imperterriti, neq; vitam faciunt assis, vbi vel Dei omnipotentis obsequium, vel glorię adipiscendæ facultas sese offerat. Præterea quo tendemus? quid faciemus ocio marcescentes in littoribus? Sumite animum, sumite, mecumq; Barbaras nationes has, Christi legi, ac nostri Regis obseruantiæ subiicite. Quæ nam fama ex his gestis, quæ nunq; viuentium cuiq; se obtulerunt, relinquetur posteris? Honoratiores erimus inter vicinos nostros in patria, q; fuerit vnquam Hercules in Græcia ex aduentu suo in Hispaniam, de quo adhuc monumenta extant. Sunt nostri labores multo grauiores, erunt & præmia maiora. Expergiscimini ergo & forti animo rem incœptam mecum capessite, nil de victoria dubitantes. Habita oratione, bene

Laus Hispanorum.

Populi facilis mutabilitas.

sermocinatum Cortesium Centuriones annuerunt. Assensit populus marino fluctu mobilior, qui se quacunq; flat ventus eã tendit, aures & linguam ad quemcumq; sensum soluit. Militum animis sedatis, ad Cortesium ab eius regionis Imperatore generali, dicto Zentegal, legati venerunt, veniam de præteritis petunt, de sumptis in nostros armis. Ne mirent arguunt, se regem nesciuisse vnq;, aut vlli paruisse, tantiq; semper fecisse libertatem, quod multa sint incommoda perpessi a maioribus, ne Muteczumæ dicto auscultarent. Sed præcipue vestibus Gosampiis & sale ad condiendum fercula caruisse, quod asse-

Zentegal

Iterũ pacē offerunt Tescaltecani.

qui nequeant, Muteczuma vetante. Si tamen nunc in amicitiam admittantur, facturos imperata pollicentur. Ignotum est omnibus & admissi sunt. Distabat ea ciuitas Tescalteca a castris leucas sex, vt ad se proficiscatur ciues orant. Recusauit aliquandiu Cortesius, Principum ciuitatis tandem victus precibus, accessit. Sed aliud est inserendum, priusq; progrediamur in Tescaltecanis rebus. Ad Cortesium venerant sex Muteczumæ familiares necessarii cum donis præstantibus. Monilia tulerunt varia, vestesq; varias aureas ad

Legati a Muteczuma ad Cortesium.

summam Castellanorum aureorum mille. Gosampias etiam vestes mille variis fucatas coloribus. Hii cum intellexissent statuisse animo Cortesium, vt Muteczumam & eius ciuitatem visat, Muteczumæ nomine petierunt a Cortesio, vt deponat cogitatum illum, quia sit ea ciuitas Tenustitana in aquis posita, oĩm rerum egena suapte natura. Nisi ab exteris cõportent, fore dificilē cõmeatus copiã tantis viris ęquã. Auri, argẽti, ac gēmarũ, aliarũq; rerũ omniũ, quancũq; sũmã Cortesius postulauerit, Muteczumam, vbicũq; sedē figat, missurũ legati ꝑmittũt. Cortesi⁹ ad hęc. Nequire se vllo pacto postulatis eorũ annuere, qđ in mãdatis habeat a suo rege, vt & vrbē eã & Regē eius visat, vestigetq; diligenter omnia,

quo per nuncios queat, quid rei sit, suę Maiestati significare. Habita ea sententia, petunt, vt de Cortesii volũtate liceat de seipsis vnũ mittere ad Muteczumã, cum eo respõso. Mittẽdi venia impenditur. E sex collegis vnus it. In diem sextum rediit. Aurea tulit a Muteczuma decem, põdere paria, torquemata perpulchre laborata. Attulit & mancipiorum humeris, quod iumenta nulla consequantur alia, vestes mille & quingentas, prioribus mille pre ciosiores. Mirabuntur & hoc in loco qui angusti sunt spirit⁹ & illa credunt esse fabulosa, quæ nunq̃ audiuerunt aliâs, aut suis viribus esse imparia. His suo loco satisfaciem⁹, quãdo de Muteczumę œconomica tractabitur. Sit satis euagatũ a Tascaltecanis. Qualis, quãtaq; sit Tascalteca referamus. Hoc primũ, vti supra tetigi, Democraticę partim, partim vero Aristocraticæ vti aliquando resp. Romana, priusq; ad violentam monarchiam deueniret, patitur proceres (vti iam dixi), dominos fugiunt. Scribit Cortesius, aiuntq; venientes, ciuitatem esse vrbe Granata multo maiorem, populisq; frequentiorem & rerum omnium ad victum abundantem. Pane Maiiccio vtitur. Volucribus etiã & venatib⁹, fluuialiq; piscationi apta. Maritima minime. Distat. n. a mari nimium, leucas aiunt quinquaginta amplius. Habent & varia legumina. Intra mœnia lapidea, lapideæ sunt domus, celsæ, munitæq;, vt perpetuo suspecti, ob vicinos & continuos hostes. Fora frequentant, ac nundinas. Induuntur & vtuntur caligis. Monilibus aureis, ac gẽmeis delectantur. Conos, cristasq; plumeas variorum colorũ, ad ornamenta bellica magnifaciunt. Intexunt auro cuncta, venduntur & in foris passim. Ligna humeris hominũ allata, igni apta. Vendunt & ad vsum fabricationis trabes, tigna, tabulæ, lateres, saxa, calx: & architectos assequũtur, ac figulos egregios. Nullum est fictile vas apud nos, quod arte superet ab illis vasa formata. Herbarios, medicinales herbas vendentes habent. Balneis vtuntur. Ordinem habere, legesq;, quibus se gubernent, cognitum est. Eius prouinciæ amplitudo in rotundum leucarum est nonaginta, cuius caput est hæc ciuitas Tescalteca, oppidis, pagis, vicisq; ac montibus & vallibus vberrimis referta, populis fulta & his hominibus bellacibus, ob Muteczumæ hostis perpetui viciniam. Huic hæret prouinciæ alia regio, nomine Guazuzingo. Eodem regitur ordine, quo Tescalteca, sub reipublicæ norma. Latronum sunt omnes inimici, deprehensos per fora ducunt vinctos & fustibus ad animæ exhalationem cædunt. Sunt recti obseruatores. Viginti apud Tescaltecanos egit dies. Quo tempore sex Muteczumani nuncii illius semper lateri adhæserunt, persuadere Cortesio conantes ne sibi Tescaltecanos conciliaret, ne fideret infidis, ac dolosis hominibus. Tescaltecani econtra, Muteczumanos tyrannos esse, ducturosq; Cortesium in præceps aliquod erumnosum, si eis crediderit. Hac dissensiõe tacitus gaudebat Cortesius. Alterna illorũ odia sibi profutura putauit, placidis orationib⁹ vtrosq; depascebat. Instabant Muteczumani legati vt se Cortesius a Tascaltecanis exolueret, ciuitatemq; adiret, non longius quinq; leucarum interuallo distantem, Muteczumæ ditionis nomine Chiurutecal. Inde dicebant facilius posse tractari quicquid cum Muteczuma esset agendum. E contra Tascaltecani Cortesio renũciabant insidias esse illi paratas & in via & in vrbe ipsa Chiurutecala. In via qđ pluribus in locis eius ciues absciderint itinera in quibus equi periclitarentur & alia a veteri cursu deducta itinera significarunt. Intra vrbem vero vias esse conclusas plerisq; in locis & aggeribus munitas. Coegisseq; ciues illos in solariis, ac turriculis & fenestris, vicis ac viis publicis imminentibus, lapidum magnam congeriem, quibus ex alto adeuntes nostros conficerent. Corrupto viuere contra nostros animo Chiurutecalenses, argumento esse differuerunt Tascaltecani, quod nunq̃, vti ex distantiore ciuitate Guazuzingo fecerant, ad se venerint Chiurutecalenses. Hac re intellecta misit Cortesius ad Chiurutecalenses conquestum de iniuria & negligentia illorum. Mandato Cortesii cognito, legatos miserunt, sed plebeios & nullius momenti homines, qui dicerent se non venisse hactenus, quod per terras inimicorum erat veniendum, bono tamen esse animo erga Cortesium Chiurutecalenses retulerunt. Cognita cõtumelia, quod primores ad se venire fuerint dedignati, minabundus vulgares illos dimisit, cum mandatis, nisi post tertium adessent diem primarii ciuitatis illius, iturum se hostiliter in eos, quid soleat iratus operari se expertuAros inquit, si distulerint accessum ad prestandam Hispano Regi obseruantiam, cuius est omnium terrarum illarum imperium. Venerunt. Excusationes innexas, admissurũ se Cortesius ait, si steterint promissis. Se libẽti animo facturos imperata polliciti sunt, seq; id cogniturum & Tascaltecanos fuisse mentitos intellecturum & tributa se impartituros ad

Munera p̃ciosa nr̃is oblata.

Qualis quãtaq; sit Tascalteca.

Amicitiam Cortesii certatim ambiunt: odium quisq; parti aduersę studens.

Expurgãt se Chiurutecalenses de nõ salutato Cortesio.

guaxozingus respub.

chiurutecal vrbs.

Cortesii edictum, si ad se ierit, obtulerunt. Ita diu ambiguus in diuersa trahebatur studia. Statuit tādem experiri fortunam & Muteczumanis morem gerēs, iter capit Chiurutecalam versus. Tescaltecani vero sententia eius audita, nil proficere sua consilia cernentes, nullo pacto se passuros inquiunt, vt Cortesius Muteczumanorum fidei se libere credat, ita vt in eorum sit libera potestate, posse illi obesse. Se gratos fore homini, qui tanta sit vsus in eos benignitate, admiseritq; Tescaltecanos post innumeros errores in amicitiam, quum delere penitus eos in benemeritam vindictam potuisset. Centum armatorum milia prætoriæ cohortis loco se daturos instant. Vetuit Cortesius. Nil vetuisse profuit. Cum ea phalange centum pene millium prima nocte castra locauit, in vni⁹ obiecti fluminis ripa. Duobus inde millibus in sui tutellam retentis, cæteros dimisit, meritas illis, vt par erat, grates agens. Accedentes nostros Chiurutecalenses sacerdotes, more suo cum puellarum, puerorumq; cantibus & tympanorum, ac lituorum clangorib⁹ procul prodeuntes susceperūt. Introeuntes sat commode hospitati sunt, ac depasti, non laute tamen, aut copiose. De viarum clausura & aggeribus, deq; paratis lapidibus aliquid senserunt, vt a Tescaltecanis fuerāt moniti. Ecce a Muteczuma nuncios recētes: ciues Chiurutecanos his sunt allocuti ad aurem, Cortesium minime. Quid egerint cum nostris nuncii sciscitati sunt, ciues nil vltra responderunt. Quare motus in suspitionem, Tescaltecanorum consilii memor, Cortesius per Hieronymum Aquilarem interpretem, qui & harum terrarum idiomata callebat, cū in vicinis terris diu seruierit, iuuenē vnū admissum percōtatur. Quę intellexit, hæc sunt. Chiurutecalenses, inquit ille, pueros omnes, ac senes cū fœminis & facultatib⁹ emisisse nostris adeuntibus. Quid aliud cogitent se nescire profitetur. Proditio est detecta, sed ordine quo, referendū est. Apud fœminam Chiurutecalensem puella versabatur Cempoalensis, quæ virū, vel forte amicum sequuta fuerat. Chiurutecalēsis fœmina his verbis Zempoalēsem aduenam alloquitur. Amice proficiscere mecum. Quo tandē, inquit, illa? extra vrbē, & procul hinc ait. Quid rei moueat illam interrogat aduēa. Venturā ea nocte refert a Muteczuma multitudinem armatorum innumeram, quotquot intra hęc mœnia repererint, trucidabunt. Quod tui miserear hæc tibi aperio, ne moreris, ni vna cum cæteris placidos hos tuæ puerilis ætatis annos crudeliter finire desideras. Aquillari puella rem detegit. Vestigaturus negocium, rem Cortesius cognoscit, vera esse intellexit. Chiurutecalenses primarios accersit. Suos esse paratos in armis imperat. Centurionibus rē aperit, vt dato scopete signo, ruant in sceleris autores, quos ipse vocatos erat habitur⁹ in sui hospitii aula cōiunctos. Veniunt principes ciuitatis in vincula, re prius monstrata, conicit, in equum salit, exit. Atrii sui fores armatis circūseptas reperit. Ciuium erat ea multitudo, quæ venturos expectabat, armata. Adoritur illos, priusq; reliqui accederent, pugnatum est diu acriter, ait ipse quinq; horarum spacio. Strauit tandem Barbaros infidos. Ad atrium redit assignatum. Ciues vinctos ad se vocat. Cur ita fiat interrogati, responderunt se a Muteczuma fuisse deceptos. Ipsis inuitis id actum esse. Si pepercerit, se pollicentur fore perpetuo obnoxios, neq; Muteczumæ vltra parituros. Zempoalenses, ac Tescaltecani auxiliarii, se habuerunt eo die strenuis animis, ob conceptū in Muteczumæ tyrannidem odium. Pepercit ciuibus Cortesius. Vt mulieres & pueros, ac reliqua repeterent, reducerentq; imperauit. Ita factum est. Repleta est suo populo ciuitas. His actis operam dedit, vt Tescaltecani & Chiurutecalenses conciliarentur & conuenirent animis, qui prius opera Muteczumæ diffidebant, odioq; sese inuicem capitali prosequebantur. Est ea ciuitas Chiurutecalla in vberi planitie, domorum, vti scribunt, intra muros calce, ac lapidib⁹ constructos viginti millium, per suburbia totidem. Fuerat quondam respublica. Dediticiam fecerat, ac dicto parentem sibi Muteczuma. Vtraq; ciuitas nobis iam parebit libens. Sunt ditiores, vestesq; assequūtur nobiliores hii, quā vicini eorū Tescaltecani. Per deductas fossas magnā suæ planitiei partē irrigāt Chiurutecalli. Turritis mœnib⁹ est bene munita. Ex vno celso tēplo scribit Cortesius q̄dringētas se turres numerasse tractī, per ciuitatis vicos erectas amplı⁹, q̄ oēs tēplorū fungebant officio. Habet hęc regio terras aptas ad pascua, qđ se nullibi hacten⁹ ī illis terris reperisse ait, q̄a sint alię populis adeo refertę vt vix ad serēdū agri copia suppetat. Quū hęc ita successissent, Muteczumę legatos ad se vocat, incusat heri sui artes iniquas, dolo agere & aliena manu insidiose moliri, nō esse principis egregii, qualē esse Muteczumā arbitrabat̄. Datā alias p̄ internūcios amicitiæ fidē, se nō vltra seruaturū ait Cortesius, quandoquidē ita proditorie Muteczumā contra insiurandū ea fuerit machina

Chiurutecalā versus iter instituūt.

hinc coniicere possis tescaltecanos [illegible]

Proditio detecta.

Mira dexteritas Cortesii.

Descriptio vrbis Chiurutecallę.

Cortesius ad legatos Muteczumę.

tus. Legati vero semiexanimes suum herum nil tale cogitasse, aut sciuisse dixerunt, tempus ea detecturum, quæ ipsi dicant. Fidei seruatorem semper fuisse Muteczumam, inquiunt. Quo se ab ira Cortesii seruarent Chirutecalenses ea fuisse commentatos. His dictis petunt a Cortesio legati vt cum bona ipsius venia liceat vnum e suo collegio mittere ad Muteczumam ea renuntiatum, quæ tractentur. Datus est commeatus. Intra paucos dies regressus, dona tulit Rege digna. Lances aureas decem, vestes gosampias, vti scribit, suo more, mille ac quingentas. Iam dixi alias vt angustis animis satisfiat, me apertius hæc dicturum, vnde tot vestes is Rex assequatur in ipsius Regis œconomia. Comestibilia præterea multa. Sed præcipue vinum, quo Reges & proceres fruuntur a populo diuersum. Multa namque poculorum genera conficiunt, ex maiicio generale plebeium, e fructibus variis meliora. Sed ex amigdalis quibusdam, quibus pecuniæ loco vtuntur, mira. De hac amigdala dicemus infra. Per eum familiarem igitur Muteczuma & recentes alios legatos affirmauit ignota sibi esse, quæ Chirutecalenses dixerint de se, mentitos in sui excusatione, futurum aliquando vt intelligat veram esse inter se amicitiam, neque fraude media cōsueuisse Muteczumam res tentare. Postulat inter hæc tamen iterum atque iterum, vt a sumpto proposito adeundi suam ciuitatem decidat, ob rerum carentiam, quia in aquis posita ciuitas illa, rerum omnium sit indiga sui natura. Suis incolis esse a veteri viciniæ commertio satis refertam ait. Sed si hospites accesserint, futuram inopem & ægenam. Id se annuere posse Cortesius negauit, quod ita in mandatis habeat a Rege suo. Cognita Cortesii sententia, per legatos Cortesio significat, se in ciuitate expectaturū & pro viribus daturum operam, ne quid deficiat. Misitque primarios plerosque, qui eum ad se comitentur. Mouet igitur versus Tenustitanam ciuitatem, visendi cupidus. Ad leucas octo montem æstate cineribus coopertum, ac bicipitem reperit vndique liberum, nomine Popocatepeque, quod idem significat, quod mons fumosus, quia eorum lingua Popoca dicitur fumus, tepeque mons. A cuius verticibus fumus exit perpetuo flatu, Validus, recta tendens ad nubila, vti obscura nubes crasso surgit vapore, adeo vt magnę domus quantitatem ęquet fumus, tolliturque in auras tanto furore, vt licet acribus ventis aer concutiatur, neutrique tamen detorqueatur fumus. Eam rem admiratus Cortesius, decem viros animo pollētes Hispanos ducentibus indigenis misit, qui tantæ rei causam, si possibile fuerit, vestigent. Dicto parent, montem ascendunt quo propius potuere. Non licuit per densos cineres ad extremum apicem accedere, se tamen applicarunt adeo, vt rugitum exeuntis flammæ, fumique strepitum senserint efferum & formidolosum, cum perpetuis turbinibus montem pererrantibus, ita vt mons ipse tremeret, ac velle ruere videretur. E nunciis autem duo cæteris audentiores Hispani, culmen præhendere, dissuadentibus incolis statuerunt. Ad prospectum vastæ faucis illius ascenderunt. Hanc sesquileucam esse patentem prædicant. Flammæ seuientis stridore perterriti, redierunt, sorte sua fœlices. Euaserunt subcrescentis flammę impetū, quæ lenius eo tempore scatebat, sed breuissimo interiecto spatio, cum lapidum iactu inaudito, regressa est rabidissima, & nisi forte, fortuna locum pauumper concauum in via reperissent, qui latibulum illis prębuit, donec lapidum ille delapsus præteriret (neque enim semper lapides iaculatur mons ipse) actum erat de illorum vita. Fuit incolis tantæ res hæc admirationi, vt ad eos visendos vndique concurrerint cum muneribus, veluti ad semideos. Hoc est Pater sancte non prætereundum. Reges arbitrantur incolæ, qui aduerse gubernauerint viuentes: habere sibi sedem, temporaneam tamen, inter illos ignes, vbi scelerum labes expurgent, cacodæmonibus comites. His perquisitis Muteczumani legati Cortesium ducebant, qua Tascaltecani eundum dissuaserant. Ea namque via passus incommodos, fossas, ac lacunas angustis pontibus refertas, vbi facile profligari quiret exercitus, quia non possint confertim per ea loca traiicere. Aliud ergo iter aliquanto longius, ac difficilius, qua per lapidosas terras, aggressus est. Per imas altorum montium fumigantium valles, vnde cum iam exirent & ex collibus montanis a fronte despicerent, vallem prospectant ingentem. Ea est Colua, in qua magna ciuitas Tenustitana lacunaris iacet. Duobus lacubus est nobilis hæc ingens vallis, salso vno, in quo ciuitas est sita (is est ambitu leucarum, vt ipsi aiunt, sexaginta) dulci altero, de quibus latius infra dicemus. Muteczumæ legati, qui nostros comitabantur, cur per aliud iter ducere agmen tentarent, interrogati, responderunt se non negare quin hoc iter sit commodius. Sed quoniam per Guazuzingorum terras hostiles erat eūdum, itinere diei vnius, quodque commeatuum copia forte defuisset ea via sua sic il-

Petit Muteczuma ne intrēt suam ciuitatē ob rerū penuriā.

Mons Popocatepeq.

Audacia Hispanorum.

lud. Hic aduertendum quod Guazuzingi & Tascaltecani respublicæ duæ fœderibus erāt, & animis in Muteczumam connexis, inde pauperes esse repererunt, quod circunsepti ab hoste tāto, nullius alterius nationis commertio fruebantur. Quare prouincialibus suis tantum prouentibus vsi, calamitose viuebant, ne Regi cuiq̀ȝ subderent colla. Cortesio tamen, quod se sperarent eius opera posse aliquando libere vagari, amititiæ fœdera præstiterunt & in signum eius rei mancipia quædam & suo more vestes, pauperes tamen, dono dederunt, victuiq̀ȝ necessaria sat copiose, vno die tantum, sunt impartiti. Iam Augustus terga vertebat, quando nec dum bene montium illorum fauces egressus, ad atrium campestre, ad delitias æstiuas extructum, ductus est. Ingens a deo, vt in eo noctem illam vniuersus exercitus sat commode fuerit hospitatus. Reperit namq̀ȝ censu habito, secum e Zempoalensibus, Tascaltecanis, Gazuzingis & Chiurutecallensibus armatorum milia quattuor amplius, e suis Hispanis vix Tercentum. Sed vti iam dictum est, ad sedandos exilium & angustiarum mentium sermones, tormentis & equis, generibꝰ ignotis, res agitur, magis q̄ bellatorum multitudine. Neq̀ȝ victus defuit. Muteczumani quippe oeconomi, quacumq̀ȝ nostri proficiscebantur, satis laute prouidebant. Frigore hic tremuerumt, ob altorum mōtium viciniam, propterea magnis ignibus opus fuit. Ad Cortesium Muteczumæ frater, cum proceribus plærisq̀ȝ venit, eo die. Dona tulere Muteczumæ nomine trium millium castellanorum auri, monilia egregia, admixtis tamen pręcibus, vt reuertantur, sistanq̀ȝ vbicumq̀ȝ placuerit. Tributa præbiturum Muteczumam quæcumq̀ȝ Cortesius dictauerit, modo ire desinat ad ciuitatem aquis circunseptam, vbi necessario cum tanta præcipuem ultitudine, sit laborandum inopia rerum, quia suapte natura nihil producat, nullo pacto defuturum, aut vllo tempore ab eius Regis, a quo se missum ait, obseruantia. Repetitis Muteczumæ, quanto lenius potuit Cortesiꝰ, id se libenter facturum, vt tanto Regi morem gereret, si persui Regis mandata liceret. Aduentum suum non debere ipsos arbitrari futurū incommodum, immo vtilem, ac honorificum. Se iturum quando aliter nequeat efficere. Si vero posthæc fuerit Muteczumæ sua mora molesta, rediturum se ilico fœderibus ictis & cumpositis rebus inter vtrumq̀ȝ, quę multo clarius & commodius fient coram, q̄ per nuncios alternos. Dum in hiis versarentur, non destitisse interea incolas ab insidiis parandis ait Cortesius, syluasq̀ȝ atrio montanas imminentes, ea nocte armatis fuisse refertas. Sed se adeo cautum semper fuisse iactat, vt ab eorum artibus, ac dolis, facile se exemerit. Mouens inde ciuitatem versus lacunarem, reperit terrestrem ciuitatem aliam, domorum, vt aiunt, viginti millium, nomine Amaquemeca, cuius prouinciæ nomen est Chialcho. Eius loci Regulus Mutezumæ ditionarius, biduo nostros laute, copioseq̀ȝ depascuit, deditq̀ȝ hospitibus dono trium millium Castellanorum auri, monilia, vti alius paulo ante: dedit, & quadraginta mancipia. Ad leucas inde quattuor, lacunæ in hæsit dulci, ea multo minor salsa est. Vrbs est in eius littore, parte dimidia in aqua, altera in sicco. Adiacet vrbi mons altus. Ad Cortesium illuc venerunt viri duodecim, quorum primas lectica vectus est, humeris hominum. Annorum erat quinq̀ȝ ac viginti. Ad huius descensum e lectica celeri cursu properarunt cæteri, sordesq̀ȝ omnes ac lapillos, etsi palea ibi iacebat, paleam purgando qua iturus erat salutatum Cortesium. Post salutatum Muteczumæ nomine Cortesium, ab eo petiit, ne argueretur, Rex incuria, vel negligentia, quod non prodierit obuiam, ægrotare illum inquiens, se autem missos, vt eum comitentur. Si tamen propositum adeundi mutare vellet, fore sibi gratissimum. Blandis illos verbis & gratis quibusdam nostratibus munusculis demulsit. Abierunt alacres. Illorum vestigia secutus Cortesius, opidum aliud in aqua lacunæ dulcis positum, domorum mille & quingentarum inuenit. Lintribus ad illud itur, ac reditur. Sunt eorum cymbæ vnilignæ vti de Canois insularium sæpe dixi, vocant psi nauiculas eas Acales. Progrediens per eius lacunæ medium, stratam reperit viam altitudine hastali, quæ ad aliud oppidum ducit egregium, domorum bismille, Fuit hic honorifice susceptus, vt apud se pnoctaret Cortesius oppidani optabant, negarunt Muteczumani Principes comitātes. Ad ciuitatem multo maiorem ea vespera illum Muteczumani duxerunt, que, iam lacunę salsę littus tangit, nomine Iztapalapam. Ea est fratris Muteczumæ ditionaria spacio triū leucarꝫ ab oppido priore, cuiꝰ nomē Tacatepla. Ab Iztapalapa distat alia ciuitas, noīe Coluacam leucas tres, a q̄ & ꝓuincia Colua vnde nr̄i ab initio dedere nomē vniuersæ terrę, qđ a longe de illa intellexerant. Iztapalapa est domorum, vt aiunt, octo millium, egregiarum

Frigus patitur ob mōtiū vicinitatem.

A dolis indoctū fęliciter se vsq̀ȝ exemit.

Amaq̄meca ciuitas.

Iztapalapa.

Coluacā.

maiori ex parte. Coluacana non multo minor. Apud Muteczumæ fratrem erat Coluacanæ regulus, qui & ipse Cortesium preciosis donauit muneribus. Iztapalapę reguli atrium aiunt esse miris modis calce ac lapidibus fabrefactum. Lignariam etiam artem in eo pollere dicunt. Pauimenta esse regalia, penetraliaq; & cubicula cum ingentibus aulis, laudant apertis faucibus. Hortos habet ea domus variis arboribus & oleribus, ac floridis herbis, & suaue olentibus cultissimos. Cum multis etiam pisciũ generibus stagna ingentia insunt, inquibus adnatant omnium aquaticarum volucrum species variæ. Ad lacunarum vsq; solum profundum descendi potest per gradus marmoreos allatos a longe. Mira vero de ambulatoria cannarum retibus circumsepta, ne quis ad areas, aut arboreos fructus libere possit introire. Mille blandimentis sunt illæ sepes constructæ, vti apud delicatos cardines purpureos ex mirtho, aut ex rore marino, buxo etiam, & multis in locis aliis accidit, pulchra visu omnia. Minuta de his rebus refert multa, quæ iam me sua prolixitate fatigant. Cæteris omissis in Tenustitanam ciuitatem, & Muteczumæ optatos ab vna partium amplexꝰ iam virum istum Cortesium proiiciamus.

Caput tertium.

De scribit ingressum Hispanorũ in Tenustitanã ingẽtẽ ciuitatem.

ITVR ex Iztapalapa ad Tenustitanam magni regis Muteczumæ sedem, per manu factum arte, ac impensa incredibili murum lapideum, in aqua ipsa erectum, duarum hastarum latitudine. Is murus pontis officio fungitur. Est nãq; & Iztapalapa ipsa parte aliqua, in salso lacu, reliqua in terra ędificata. Lateri vni põtis illiꝰ duæ ciuitates inherent, partim in aqua fundatę. In altero vna, quarum prima obuia gradientibus, dicitur Mesiqualcingo. Secunda est Coluacana, de qua paulo ante. Tertia vero dicitur Vuichilabusco. Primam aiunt domorum esse trium millium amplius. Sex millium secũdã. Tertiam quattuor millium, turritis omnes & magnificis fultas Idolorum templis. Ciuitates hæ ponti adherentes sal conficiunt, quo vniuersæ illarum terrarum nationes vtũtur. Ex aqua lacunæ salsa, illud congelant, per fossulas interram ad id condensandum aptam, deducta. Congelatum concoqunt, in glomos posthæc, aut paniculos formãt, per fora, & nundinas peregrinarum rerum permutatione asportandum. Muteczumæ tantum dediticii salis illius cõmoditate participes fiebant. Detrectantes autem illius mandata minime. Sine sale propterea Tascaltecani, & Guazuzigi, plerиq; etiam alii suas escas condiebant, quia, vti diximus, Muteczumæ imperio aduersabantur. Sunt huiuscemodi muri, qui pontium a terrestribus locis ad ciuitates aqueas vicem gerunt; plures, seq; interdum vti vię diuersæ coniũgunt. Ad hunc murum ab Iztapalapa discedentem, murus alter ab alio ciuitatis latere occurrit. In obuio Castellum erectum est turrium duarum inexpugnabilium. Inde vno itinere itur ad ciuitatem Sesquileuca distantem. In his muris, seu pontibus, tractim sunt ponticuli trabeales, mobiles; qui quando bellica ingruit aliqua suspicio, eleuantur. Propter portuaria etiã fieri arbitror scissuras illas ne fraudent, vti multis in locis, quæ pace tranqlla fruũtur, videmus ciuitatum claudi noctu portas, non alia de causa. Pontibꝰ eleuatis putei restãt aquarũ transeuntium. Aditũ prębent aquis, fluunt ibi ac refluũt aquæ, vti aiũt. Hoc est in natura mirũ, meo & illorum iudicio, qui credere se nullo pacto aiunt posse id accidere, quod ipsi non alias legerint, Pater Sancte. Distat a mari ciuitas hæc lacunaris, siue lacunæ ipsius salsæ situs, leucas septuaginta amplius. Iacentq; medii montiũ altorum tractus duo, duæq; valles ingentes inter vtrosq; montes. Maris tamẽ fluxũ suscipit, ac refluxum lacuna, ni mentiũtur. Sed qua sit maris ingressus, aut regressus nemini constat. Fluctu aduentante, per duorum collium fauces, in dulcis lacunę alueum euomitur salsa, redeunte vero impetu redit ex dulci ad salsam, nec propterea dulcis ita corrũpitur, quin bibi possit, neq; salsa dulcescit. Satis de lacunis, muris, pontibus & castellis. Ad spectaculum tãdem Hispanis placidum, quia diu optatum, Tenustitanis prudentibus forte aliter, quia verentur fore, vt hii hospites quietẽ suã elysiã veniant perturbaturi, de populo secus, qui nil sentit æque delectabile, q̃ res nouas ante oculos in presentiarũ habere, de futuro nihil anxiꝰ. Ad hoc biuiũ vsq; a ciuitate venerũt obuiã Cortesio mille viri, patrio more ornati. Cortesium, sua quiq; cerimonia vsi salutant. Ea est, terram dextra cõtingere, mox qua parte dextræ terram tetigerint, eã osculantur

Quomõ sal cõficiãt.

Mirũ de fluxu atq; refluxu aquarum.

Obuiã it rex Muteczuma cũ suo satellitio Hispanis.

in obseruantiæ signum. Nobiles hii curiales omnes erant. A tergo rex ipse tantopere desideratus, iam tandem aduenit. Est ea via, vt iam dixi sesquileucam, aiunt alii duas leucas, producta, adeo tamen recta, vt rubrica iactata nihil possit deduci rectius, si oculorum prospicientis alicuius acies ei seruiuerit. Ex ipso castello, vnde Cortesius mouit ad Muteczumã ciuitatis ingressum facile percipiet. Per pontis eius mediũ iter gradiebatur Rex, per pontis latera gens reliqua subsequenter ordine seruato, æquo inter se distantes interuallo. Nudis pedibus omnes. A lacertis Muteczumam duo Principes, quorum vnus frater eius erat, Iztapalapę dominus, e primoribus alter, regem captum trahebant, non quod indigeret tali auxilio, sed moris est eorum ita obseruare reges, vt procerum viribus sustineri videãtur. Accedẽte Muteczuma, Cortesius ex equo quo, portabatur, desiliuit. Amplexurus Regẽ adit. Collaterales principes prohibuerunt. Nephas apud eos est regem tangere. Qui a lateribus veniebant, agminibus compositis, assignata deserebãt loca, vt singuli cum solita cerimonia Cortesium salutarẽt. Ad locum quisq; mox suum regrediebatur, ne ordo confunderetur. Post peractas alacres salutationes, Cortesius ad Regem conuersus, quẽ collo gestabat exigui precii torquem sibi abstulit, & regi collo imposuit. Vitrei namq; variorum colorũ erant, Adamantes partim, vniones & Pyropi ex vitro partim. Muteczumæ tamẽ donũ placuit. Duobus aliis torquibus gemmeis, & aureis cocleis, & cancris aureis appensis compensauit Muteczuma. Susceptis omnibus, qui exierant obuiam, faciem vertunt ad ingentem illã miraculo ascribendam ciuitatem. Eodem ordine, quo venerant, regrediuntur omnes per pontis eius admirandi latera, medio pontis cãpo Muteczumæ Regi, nostrisq; solis relicto. Proh facinus spectandum & horrendum dictu. Ab vtroq; Pontis eius exteriore latere, crebrę turres erant in lacu sitæ magnifice, quæ omnes templorum vices gerebant. In hiis passim vel mãcipiorum precio emptorum, vel dediticiorum filii vectigalis loco ad id destinati, corpora pro hostiis immolabãtur, horrore quodam non intellecto. Scalpi sibi viscera trãseundo plæriq; rem intelligentes professi sunt. Ad atrium tandem ingens, veterẽ Muteczumæ maiorum sedem, ornatu regio comptũ, peruentum est. Ibi locauit Muteczuma Cortesium in Aula regia super throno aureo, reuersusq; est ad aliud atrium. Lautis & regalibus iussit omnes Cortesii comites dapibus saturari, hospitiisq; cuiq; ipsorum commodis suscipi. Post paucas horas prãsus rediit ad cortesium Muteczuma. Cubicularios, ac necessarios familiares duxit, vestibus auro, & viuacissimis coloribus intextis, ex Gosãpio onustos. Incredibile dictu, sed ꝙ credibile sit, infra dicemus. Sex milia vestiũ aiũt q eas videre. Scribit idẽ Cortesius Ex auro, atq; argẽto vnã dona multa tulerũt. Erat apud Cortesii tribunal stratũ aliud tabulatũ, eodẽ ornatu comptũ. In illo Muteczuma vocatis ad se proceribus regnorum omnibus, orationem habuit huiuscemodi, vti per interpretes quos Hieronymus Aquilaris intelligebat, perceperunt.

Honorifice salutat Cortesius.

Orõ mutec zumę in cõuentu Hispanorũ ac vniuersę suę ditionꝭ procerum.

¶ Viri virtute bellica egregii, & in supplices benigni, fœlicem opto, speroq; fore congressum vestrum. Faustus ad has terras sit vester aduentus. De hinc ad proceres conuersus suos hæc ait. Ex relatu maiorum cognouimus nos esse ad uenas. Ad oras magnus quidam princeps post omnium viuentium memoriam, classe vectus, maiores nostros perduxit, an sponte sua, an tempestatibus actus, non liquet, comitibus relictis discessit: in patriam regressus demũ voluisset adductos remeare. Domos iam sibi construxerant. prouincialibusq; fœminis sociati filios procreauerant, ac fixa domicilia habebant pacatissima. Renuerũt de reditu maiores nostri, neq; illius dicto vlterius auscultarunt. Elegerant namq; iam sibi de seipsis & senatũ, & populi prĩcipes, quorũ consiliis regerentur, feruntq; abiisse minabundum. Nusꝙ apparuit ad hæc vsq; tempora quisq; ius illius ductoris repetẽs. Vos hortor, moneoq; meorum regnorum proceres, vt eadem obseruãtia tanti regis ducem hunc, qua me ipsum prosequamini, vectigaliaq; mihi debita, illi ad sui libitum prębeatis. Ad Cortesium deinde faciem vertens, hęc addidit. Arbitramur ergo ex his, quæ dixi, regem eum, quem vos misisse dicitis, originem ab illo traxisse, quare bonis auibus adsitis, quiescite animis a laboribus, quos immensos, ex quo has terras estis ingressi, fuisse passos intellexi, languentia iam corpora curate. Vestra sunt omnia quæ possidemus regna. Tibi Primario quicunq; sis, Duci ad hoc misso, regnis omnibus, quæ mihi fuerunt obnoxia, liceat imperare. Quod autem ad Zempoalensium, Tascaltecanorum, & Guazuzigorum relata, de me attinet, iure merito illa capi debent, vt ea, quæ de hostili animo processerunt, rerum experientia fuisse mentitos ostendet. Domos meas esse aureas, aureas & storeas, ac suppellectilia aurea meq; Deum esse, non ho-

In potestatem cortesij oĩa ponit.

minem, blatterarunt. Lapideas esse mihi ædes, ex fluuialibus herbis floreas, ex gosampio suppellectilia tu ipse vides. Aurea me habere monilia in thesauros congesta fateor. Ea sunt tua. Illius tanti regis nostri nomine vtere pro libito. Quod autem me non esse hominem, ac immortalē tibi dixerint, en brachia, en crura mea carnea ne sint, atq; ossea, tu videris. Hęc dicens, brachia, cruraq; semilachrymans detegebat. Vbi dicendi finem fecit, solatus est eū Cortesius, & rei bene gerendæ spem dedit. Discessit his actis Muteczuma, satis vultu lęt9, an stomacho sedatus, q aliquādo gustauerit imperium, ne patiatur collegā, iudicet & an hospites per vim quis vnquā libens susceperit, experti loquantur. In vocatorum principum facie, qui demissis in terram oculis, id audiuerant; quam placidus fuerit ille conuentus, liquet intelligere. Lachrymabundi namq; cū suspiriis, ac singultibus quicquid actum est susceperunt, hęsitarūtq; diu silentes. Se tandem Muteczumæ mādata sequuturos sunt polliciti. Non potuisse tamen tanta, tamq; repentina rerum permutatione nō perturbari animis. Dimisso concilio ad natales quisq; suos perrexit. De hoc iam satis. Quæ successerint ex eo congressu nunc referamus. Muteczumæ, suisq; dediticiis, & necessariis, pessimo quidē successu omnia euenerunt vt infra dicemus. Sed nostrę religionis augmento, egregie. Speram9 namq; fore, vt propediem sanguinaria illa libamina tollantur e medio, cum amplexu mandatorum Christi. Ita egerunt dies tranquillos sex. Post vero ęrumnosos subsequentes omnes, adeo, vt nihil infœlicius populari cuiq; acciderit, ne modo regi vnq;. Sex nāq; diebus illis elapsis, siue quod ita euenerit, siue quod ita occasionem nancisci voluerit Cortesius, ab eo arcis pręfecto, quem in Coloniæ Veræ Crucis præsidio relictū diximus, litteras habuisse paulo ante dixit, quibus præfectus ille renunciabat, Coalcopocam eius prouinciæ regulum, in qua Cortesius Coloniam erexerat, nomine indito Almeriam, rem fœdam, & nullo pacto ferendam admisisse. Coalcopocam retulit præfectus ille misisse nuncios ad se, qui dicerent Coalcopocam regem ad eum non venisse hactenus salutatum, & præstitum eam obseruantiam, quæ tanto Regi deberetur, quantus ille est, quem profiteantur Cortesius, & socii, quia transeundum erat per inimicorum terras, a quibus incōmodi aliquid peruenturū verērētur, propterea petiit, vt prefectus Hispanos e suis aliquos ad se mitteret, futuros vię comites in sui tutellam. Sperasse quippe se aiebat nō ausuros inimicos moliri aduersi quicq; Hispanis comitibus. Credidit nuncio præfectus. Quattuor Hispanos ad Coalcopocā misit, qui eum ad se comitarentur, per amicas ipsi terras, Coalcopocæ autem contra. Adeuntes nuncii, intra Coalcopocæ fines fuerunt oppressi, duos illico grassatores peremerunt, reliq duo vulneribus confossi euasserunt. Coalcopocæ consilio actum, arbitratus præfectus, in rei vindictam, in Coalcopocam tendit. Equos habebat duos tantum, cum his scopetarios, & tormentorū vasa quędam ac pedites. E comitibus quinquaginta secū ducit, auxilio tamē vicinorum Coalcopocæ inimicorum accito, ciuitatem Coalcopocę impetiit. Obstiterunt acriter Coalcopocani. In oppugnatione septem Hispanos peremerunt, ex auxiliariis & plęrosq;. Tandem expugnata & in prędam data fuit Coalcopocæ sedes, ciuibus multis trucidatis, captisq;. Coalcopoca fugiēs euasit. Occasionē hāc nactus Corresi9, miserū Muteczumā statuit labe factare, veritus ne forte fortuna mutet̄, neue aliqū fastiditus Hispanorū insolentia, quos ipse in ocio p̄ferti & saturitate frenare nequibat, timēs etiā ne diuturna hospicii molestia iā hospites suscipientes desperaret, Muteczumam adit. Scriptum ad se fuisse inquit, dictumq;, Coalcopocam dediticium suū, ea in præfectū arcis Verę Crucis patrasse, non inscio solum, immo iubēte Muteczuma. Se non ea credidisse inquit Cortesius. Ad tollendā tamen omnem suspitionem ab animo regis magni, ad cuius aures rem deuenisse fabulatus est, oportere, vt ad atriū, quod ipse Cortesius inhabitat, proficiscatur Muteczuma, quo scribere queat se habere illum in potestate, licet nihil velit de vrbis & regnorum regimine immutari. Muteczuma vero, quamuis intelligat autoritatem suam paulatim ire præcipitem; annuit postulato tamen. Lecticam, qua transeat, afferri iubet. Murmur in populo ex tanta nouitate rerum exortum est, ac tumultuari captum. Armorum delectum, & silentium indixit Muteczuma. Se sua spōte id facere persuasit omnib9. Comitati sunt herū obortis lachrymis proceres, ac familiares. Paucos post dies petit, vt Coalcopocam, & illius facinoris participes accersat puniendos quo possit ipsius innocentiam apud magnum regem expurgare. Paret Muteczuma. Familiaribus fidis accitis dat sigillum arcanum, in suę vltimæ voluntatis argumentum, addito in mandatis, vt viciniorib9 vocatis populis dediticiis, illata vi conentur illum adducere, si venire recusauerit. Veniunt Coalcopoca, filiusq; illius vnus, & pri

Litterę ad Cortesiū a Præfecto Verę crucis.

Coalcopocæ ciuitas a nostris expugnata.

Aegre fert populus regis sui potestatem in alium transferri.

Coalcopocā vna cū socijs suis cōburi iubet Cortesius. Uicula inijcit Muteczumę vt pote fędifrago

marii qndecim. Se id patrasse cū Muteczumę voluntate negauit primo. Cortesius Coalcopocā & reliquos vna cū filio, structo in ingenti platea magno rogo comburi iussit, Muteczuma, vniuersaq; ingenti eius regia ciuitate inspectante, lata in eos proditionis sententia. Illi vero cum se ad supplicium duci viderent, de Muteczumæ imperio cōfessi sunt. Vnde Cortesius, qui quæsitis occasionibus, Muteczumæ imperium sibi vendicare studebat, cōpedibus nectit Muteczumā, quem apud se habebat, minitabundus insuper iecit in illū iurgia. Infœlix tunc Muteczuma, re adeo noua perculsus, formidine repletur, decidit animo, neq; iam erigere caput audet, aut suorū auxilia implorare. soluit illum tamē ilico, incusauitq; grauiter facti. Ille vero pœnā se meruisse fassus est, vti agnus mitis. Aequo animo pati videtur has regulas grāmaticalibus duriores, imberbibus pueris dictatas, omnia placide fert, ne seditio ciuiū & procerum oriatur. Quodcūq; iugum sibi lenius esse videtur, quam suorum exagitatio, ac si Diocletiani regeretur exēplo, qui venenū potius statuit sorbere, quā habenas imperii abiecti resumere. Post id Muteczumā alloquitur Cortesius, sperare se inquit fidem seruaturū, quam præstitit de obseruantia, cęterisq; fœderibus ictis illius magni regis Hispani nomine, propterea vt voluntatē expleat suam, liceat ad atrium in quo prius regio more splēdebat regredi, si velit. Offert Cortesius. Renuit ille, inquiēs, nullo modo fieri posse, quin a suis proceribus stimularetur & mille molestiis torqueretur, ad excitandos tumultus esse paratos eorum animos, quos frendere dentibus intelligere se ait, quod Cortesiū & socios cum ea pręsertim officialium infensorū caterua susceperit. Quietiꝰ tutiusq; se apud nostros agere vitam fassus est, quam in tanto suorum turbine versari. Deambulatū tamen interdum ad atria, quę ad delitias mira struxerat, gradiebatur, de quibꝰ infra latius. Ita sub vnis diu vixerunt ambo tectis Cortesius hospes receptꝰ, & Muteczuma receptor, sed tunc e cōuerso. Quandocūq; ad vesperam reuertebatur, non ad regiam antiquā maiorum & suā sedem, sed ad Cortesii palatium tendebat. Comites omnes suos & Hispanos vna donis, e lectica descēdēs, afficiebat, seq; ab Hispāis tractari volebat, q̊s alacri vultu & benignis sermonibꝰ appellabat & alloqbat. His ita stātibꝰ petiit a Muteczuma Cortesius, vt aurifodinas, a quibus ipse ac maiores eius aurum assequebātur, ostēderet, placere inquit Muteczuma. Iussit q; sine mora, eius artis experientia pollentes opifices accersiri. Per diuersa diuersi mittuntur cū Hispanis a Cortesio designatis, qui Cortesio reportent quæ viderint. Primi ad aurifodinas diriguntur prouinciæ vnius nuncupatæ Zuzulla. Ea distat ab Tenustitana regia leucas octoginta. facili collectu aurum a tribus fluminibꝰ legerunt, neq; enim instrumēta secum Hispani tulerunt, ad purgandum apta. Incolæ namq; non tanti faciūt aurum, vt aliter illud perquirere curent, q̄ vt egesta harena inter lapillulos auri grana grandiora decerpant. Terram aiunt, quæ media est leucarum interuallo magnificis oppidis fultā. Alios ad regionem misit, nomine Tamaculappa, cuius incolæ sunt ditiores, in vestiū etiā gestamine ornatiores Zuzullanis, quod tellure gaudeant vberiore. Ad aliam nomine Malinaltepech alios destinauit, quæ mari ꝓpior est, leucas distans a Regia lacuna sexaginta. Ex magno ibi flumine aurum collegerunt. Ad montanam alii regionem tetenderunt, nomine Tenis. Hic sunt feri bellatores, hastas habent certatui aptas spitamarum triginta. Eiꝰ regulus Coatelimaccꝰ nomine, a Muteczumę legibꝰ liber est. Hispanis licere suos fines pedibꝰ terere, Muteczumanis minime dixit. Ita placide suscepit Coatelimaccꝰ Hispanos & laute cibauit. Hęc regio Tenis octo est fluminibus aurū gignentibus omnibus, celebris. Misit ad Cortesium nūcios hic Regulꝰ, se suaq; oblatū. Destinati sunt alii ad prouinciā nomine Tachintebech, duos in hac prouincia fluuios aurum gignentes & ducendæ coloniæ regionem aptā inuenerunt. De huius terrę Tachintebechæ benignitate factus certior Cortesiꝰ, postulauit a Muteczuma, vt magni Regis nostri nomine, domum in ea prouincia erigeret, in quā ituri ad aurum legendū se quirent recipere. Placuit. Imperauit architectis regiis, vt pręsto essent. Fuit ministrorum eius diligentia tāta, vt duorū vix mensium interuallo, atrium struxerint, cuiusq; magni principis & vniuersæ regiæ familiæ capax, ne quid deficeret. Dum interea domus ædificabatur satæ sunt in ictu oculi, vt vulgo loquar, panicii grani, quo panem conficiunt, heminæ innumeræ, faseoliq; multi & leguminū varia genera, duoq; illorum arborū milia, quæ pecuniariā amigdalam procreēt, de quibus alias latius. Pro phantasmate habebunt exiles ingenio, quod ex arboribus moneta colligatur. Conditæ fuerunt extra ædem grandiorē tres aliæ domus atrii ministeriis addictę. Lacunas etiam dulciū aquarum ingentes, in quibus & pisciū & aquaticarum volucrū copiæ nutriantur, sed anserum præcipuæ.

Cortesius ad Muteczumam.

Zuzulla ꝓuincia.

Tamaculappa.

Malinaltepech.

Tenis.

Tachintebech.

Domū erigi iubet Cortesius.

Quingentas nãq primo ictu inijci præcepit, quia illis magis vtantur ob plumas, e quibus velamina conficiunt multimoda. Eas enim singulis annis ex pilant primo vere. Addidit & gallinas, quæ sunt pauonib⁹ nr̃is maiores & nihilo, vti alias dixi, deteriores, mille & quingentas ad esum præsentē & sobolem futuram. Quæcūq preterea faciunt ad cultum agrorum & rem rusticã exercendã, Instrumenta omnia. Scribit Cortesius atriū illud tam paruo erectum tēpore, si vendi quiret, valoris esse Castellanorum viginti milliū amplius, neq par illi esse in Hispania vllum. Damus, quæ dant. Interrogatus de hinc Muteczuma vbi nã esset portus aliquis, nostris nauibus recipiendis aptus, respondit se nescire, quod rei maritimę sibi numq fuerit cura. Daturum se tamē littus omne depictum, quo locū ipse met eligere ad libitum. Eorum littorū gnaros cū Hispanis misit magistros, diuersas peragrarūt partes. In prouincia Guazacalco, cuius regulus est Muteczumæ infensus, Hispanos ad misit regulus, Muteczumanos minime. De nostrorū prętantia & virtute bellica se audiuisse regul⁹ ait, ex quo Potenchianenses subdidere, ex illoq tēpore nostrorū amicitiam cōcupisse, fauste venisse se optare inquit & fluuij fauces ingentes illis monstrauit, fluuiūq aiunt esse profundum, hinc grandiorum nauium receptiuum. Cōdendæ Coloniæ ibi sumpsit initium, ita rogãte regulo, qui more patriæ illius sex a suis dediticiis domos in huius fluminis ripa erexere. Plures promisit, vbi fuerit opus. Inuitauitq Hispanos ad æternū domiciliū, si voluerint pedem figere intra suos fines, immo & intra ciuitatem suam si maluerint. In Amicitiæ optatæ signum dona misit, licet non magnifica, nūciosq ad Cortesium oblatū obseruantiã. Ad res Muteczumanas redeamus. Detento Muteczuma, vel vt liberi⁹ loquamur, in seruitutem honestã reducto, Catamazinus Hacoluacanæ prouinciæ possessor, cuius caput est Tesucco, Muteczumę subiectus & affinis, calces excussit: se neq Cortesio nunc, neq Muteczumæ pariturū vlterius professus est. Superbe christas erexit in vtrūq. Hic quattuor ciuitatibus dominat͂, inde dicitur. Nahautecal, quia Nahau dicitur quattuor Tecal domin⁹. Sub Muteczumæ tamē imperio. Vti tua Beatitudo nouit accidere in regnis nr̃is Europeis, sub Imperatoribus in Germania, sub regibus in Hispania & Gallia principes esse potentes Cæsaribus tamen & Regibus obtēperãtes, cū terris ipsis, quibus imperitant. Ciuitatū earum primaria, nomine Tescuco, triginta millium aiunt esse domorū egregiis mœnibus & magnificis tēplis ac ædibus insignē. Reliquas triū & quattuor milliū esse focorū dicunt, cum villis ac vicis & pagis ditibus & vbere gleba fortunatis. Nunciis, Cortesii nomine, inuitãtibus ad pacē, respondit elato supercilio. Ec quid? animo nos putatis esse ita strato vt vobis aduenis subiicere colla velimus? Et Muteczumã Regem acriter incusauit, quod ita lãguide se dediderit in nostrorū potestatē. Intellecturos quis nam ipse sit, si accesserint. Veniant quã docum q voluerint excuso lacerto edixit. Cortesi⁹ hiis renunciatis, bello impetere Catamazinum optabat. Aliter agendū esse consuluit muteczuma. Stragem fore paratam si ad manus res deuenerit, quia potens Catamazinus sit & egregiorū bello virorum domin⁹. Victoriam fore dubiã & si vicerit, cruentã. Artibus censuit, atq astu agendum. Sibi eã relinqui curam dixit. Cristas abscissurū se Catamazino paruo negocio inquit. Stipendiariis nobilibus Ducibus suis accersitis, velle se Catamazini temerariã insolentiã deprimere inquit. His ducibus necessitudo erat apud Muteczumã cum Catamazino & familiaribus eius, quibus subornatis Catamazini capture operam impendant & ad se trahant renitentem & si viderint opus esse trucident, imperat. Longe sunt Ambages, lõga & historia. Quo nã pacto res acta sit satis est. Heri mandatū dextro pede peregerunt Duces. Catamazinū raptarunt noctu imparatum nil timentē, per lintres in propriis ædibus, quæ in salsi lacus margine sitæ sunt ductum in Tenustitanã lacunarem Regiã, Cortesio dedit Catamazinum, quo in vincula & cōpedes coniecto, fratrem eius Cacuscazinū Muteczumæ obsequētem in regnū suffecit. Optabant id carū ciuitatum populi, quia superbe nimis a Catamazino gubernabantur, neq audebat frater apud fratrem vitã agere, quod esset nimis peruicax & capitosus. Paucos post dies Cortesius Muteczumæ suasit, ad proceres, qui audita sui Regis oratione de obseruantia magno Hispaniarū Regi præstanda, natales terras repetierãt, nuncios esse mittendos, q ab ipsorum singulis petant earū rerum, quas quisq possideat partem, ad magnū Hispaniarum Regem mittendam, quod sit implicitus inexhaustæ cuidam magnæ moli fabricãdæ, sitq ob eam sumptã constructurã anxius. Annuit postulato Muteczuma. E suis familiarib⁹ pceribꝰ notis, vti accidit in regū domib⁹ ex Cōmertio in regū penetralib⁹, binos misit aut ternos, totidem q cū eis Hispanos comites Cortesius ad procerum singulos. Tanta est

Sūptuosū atrium.

Superbia Catamazini.

Nahautecal quatuor ciuitatū dominus.

Superuissima respōsio Catamacini.

Disuadet pugnã Muteczuma.

Catamazin⁹ in vincula coniect⁹.

sā inter illos cōcepta formido, vt solo audito Hispanorū nomine, nēmo sciat emutire, aut ali
ter cogitare, q̄z vt imperet. Leucas quinquaginta, sexaginta, octoginta & cētum amplius per
diuersa diuersi tetenderunt, petierunt, ampla dona tulerunt. Tanta fuit auri copia, vt ex cō-

Ingens auri copia cōflata.

flato scribat Cortesius, quintam Regi debitam partem summā ascendisse Castellanorū au-
reorum quattuor & triginta milium. Castellanū vero nūmum nouit Beatitudo tua ducatū
superare triente. Præter conflandū aurum, monilia portarunt preciosa multa, magni etiā
ponderis & valoris, perpulchre formata, in quibus ars materiā vincebat. Habent nāq; argu-
tissimos omniū artiū opifices, aurariæ, argentariæq; præcipue, quod Beatitudinem tuam

Arguti opifices apud Indos.

minime latet. Vidit nāq; non pauca, fabrefacturā quoq; aliquando fuit admirata, cū apud
nos esset, ante sublimis throni adeptionem. Lapillorū quoq; preciosorum ait Cortesius al
latam esse copiā nō contemnendā. Sed ex argento allato scribit Cortesius Regiā partē quin-
tam centum amplius fuisse librarū octuncialiū, quas Hispanus marcos nūcupat. Egosam
piis vero suppellectilibus, auleis, vestibus, lectorū ornatibus, referunt non credenda. Credē
da tamen, quando vir talis ad Cæsarem & nostri collegii Indici senatores audeant ea scribe-
re. Addens insuper se multa prætermittere, ne tanta recensendo sit molestus. Idē affirmant
qui ad nos inde regrediuntur. Quę vero a Rege ipso Muteczuma receperit, adeo sunt & pre
cio & arte admiranda, vt pretercūda esse censeā, donec illa videamus. Præmissa cū Beatitudi
ne tua vidimus in oppido celebri Valdoleto, quæ in quarta Decade descripsimus. Propediē
ex illis multa se missurū scribit. Priora dicunt, qui veniunt ad nos, esse numero, qualitate, ac
precio multo inferiora. Ociabatur Cortesius, neq; in tantis, tamq; fœlicibus successibus qd
facere quiret, intelligebat. Muteczumæ potentiā, Imperii amplitudinē & œconomicæ or-
dinē ac elegantiam & copiā contemplans, nescire qua se vertat, vndeq; initiū narrandi capi
at, profitetur. De prouincia tamē ea, in qua lacunæ illę, ac Tenustitana ciuitas immēsa, mul-
tæq; aliæ iacent, exordiri se velle differit, de cæteris postmodū. Prouinciam appellari Messi

Descriptio Tenustitanę ciuitatis elegans & copiosa.

cam dicit, altis montibus circūseptā. In ea planitie lacunæ sunt illæ duæ, dulcis vna, salsa al-
tera, vti iam dictū est. Planitiē illam leucarū esse aiunt ambitu septuaginta, quā lacunæ ma-
iori ex parte occupāt. Cum sit Tenustitana ciuitas magni Regis Muteczumę domicilium,
in salsi lacus centro posita. Quacūq; sit ad eā eūdū, sesquileucę, vel duarū alicubi leucarū est a
cōtinēti interuallū, die noctuq; feruet cymbis eūtibus ac redeūtibus lacuna. Itur etiā perma
nu factos pontes lapideos quattuor, vti a quttuor lateribus, maiori ex parte perpetuos, soli-
dosq;, tractim tamen apertos & concisos, traiectis per portas illas trabibus sublicibus, quo
fluentes ac refluentes aquæ liberum habeant transitum, quoq; leuari facile possint si ad-
uersi aliquid emergeret. Latos aiunt esse pontes illos duarum hastarum mensura. Ex illis
vnum descripsimus in congressu Muteczumæ cum Cortesio. Inde aliorum forma capiatur.
Per vnum e pontibus ad vrbē aquęductus trahitur, ponte tamen non impedito. Vniuersa
ciuitas inde potū sumit. Tractim loca sunt designata questoribus regiis seruantibus lintres,
venum aquā per ciuitatem portantes, ab aquatoribus ibi exigunt vectigalia. Duos habet
alueos is aquæductus. Quando ex meantis aquæ muscoso situ sordescit vnus, in alterū laben
tem aquā dirigunt, donec tergatur alter, ita vicissim detersis in vniuersa ciuitate purificatā
bibunt aquā. Bouis corpus aiūt aquæductus illius crassitudinē adęquare. De frequētibus vero
per vrbem ipsam pontibus, quibus vicini traiiciunt ad vicinos, quid referā? Lignei sunt, lati
omnes, ita vt decē vna viri pares possint deābulare, innumeros dicunt esse, neq; minus pu
tandum est. Sunt nāq; viæ maiori ex parte aqueæ. Sunt tamē & aliæ terrestres, vti liquet vide
re in insigni nostra Venetiarum Rep. Alias præterea dicunt esse in vtraq; lacuna, tū in ripa, tū
in aquis ipsis fundatas ciuitates, ad Venetiarū similitudinem. Tenustitanā ipsam inquiunt

Tenustitana sexaginta miliū domorum.

sexaginta circiter esse miliū domorum, neq;, si vera sunt cætera quæ narrant, abiiciendum
est, quin fieri possit. Sunt in ea ingentes plateæ, sed vna præcipue porticibus vndiq; circun
uallata. Receptrix est omnium mercatorū, negociatorumq; alteriusmodi. Tabernæ ibi sunt
meritoriæ rerū omnium vendibilium, vestitui, esuiq;, ac ornatui, tam bellico, quam ciuili
cōmodissimæ. Numerare posse in foris & nundinis quoto die vēdentium & ementium ho
minum sexaginta milia qui cymbis vehunt ad ciuitatē de suæ patrię prouentibus & pere-
grinum aliquid secū reuehentes. Vt apud nostrates omnes cum asellis, aut alias onerariis iu
mentis vel curribus, rustica gens ex pagis & ruribus ad oppida vicina, vel ciuitates, quę suo
labore, cura ve coegerūt: ligna dico, paleam, vinum, triticum, ordeū, altiliaq; & huiusmodi,
quo vel necessitati, vel appetitui suo satisfaciant, in regressu ad vesperā reportat. Sed est aliud

ibi cōmertiantibus & peregrinis omnibus maxime commodum. Nulla est platea, biuiū, aut triuium vel quadriuium nullum, in quibus desint caupones. Singulis horarū momentis assa, elixaq; ibi reperiuntur edulia volucrum & quadrupedū. Boues autē, capras, ouesq; non assequunt̄. Carnes in eorum vsu sunt catellorum, vti iā dixi quos pinguefaciunt castratos ad obsonia, ceruorumq; & aprorū assequūtur copiā & sunt egregii venatores; lepores & cuniculos, turtures etiā, ac turdos & ficedulas, perdices; Atagenes, fasianos quoq; alit ea tellus. Inter altilia domestica anseres, anates. pauonum autē, quos nostri gallinas nuncupāt; sicuti nr̄ates rurales fœminę pullos alūt quiq; domi copiā. Pauonib9 fœminis illos dixi aliquādo similes esse magnitudine & pennarum colore. Sed mores illorum descripsi nunquā; Viginti, trigintaq; aliquando pariunt fœminæ oua, ita quod multiplicans semper est grex; Mares amore semper esse captos, propterea cibi illos leuissimi esse aiunt. Corā fœminis perpetuo seipsos spectant & vti mares nr̄i pauones integro die caudis eleuatis in rotæ modum coram amatis fœminis deambulant transuerse gradiētes vti etiā nostri pauones efficiunt & tracti singulo quiq; momēto post passus ductos q̄ttuor, aut paulo plures strident, veluti pressus alta febri cum frendet præ frigore dentib9 æger. Diuersos ad sui libitum inter colli plumas colores ostentant, glauco nunc, mox viridi, purpureo demum pro vario pennarū motu nitent, vti cupiens amicæ captus amore iuuenis elegans placere. Sed vnum mihi retulit, quod experimento se didicisse ait sacerdos quidā Benedictus Martinus earum terrarum maximus indagator, meo spiritui creditu difficile. Ex his pauonib9 ait se agmina multa nutriuisse, generationiq; illorū vehemēti studio indulsisse. Marem ait impedimentis quibusdam cruralibus esse implicitum, adeo vt captare fœminam ad coitum vix queat, nisi notus aliquis fœminā manu captam teneat, neq; fœminam inquit a captu abhorere, neq; marem ab accessu deterreri. Vbi primū teneri amatā cernit, adit illico, remq; suā in detinentis manibus peragit. Hęc ille, raro tamen id accidere fatent̄ socii. Ouorum habent ex pauonibus illis, anseribus & annatibus copiā ingentem, siue cruda, siue diuersis condita modis ea voluerint, aut in offas educta parata sunt. Piscium etiā est apud eos tum fluuialium, tum lacunarium copia, maritimorum minimæ, distant a mari namq; magna intercapedine & illos crudos, assos & elixos assequunt̄ negotiatores ad sui voluntatē. De fructibus autem nostratib9 assequūtur cerasa, pruna, & poma variarum specierū, nobis autē ignota genera multa. Ad appetitum vero sensualē, viuæ vēduntur cuiusq; generis rapaces volucres & illarum coria integra farcita gosampio, ita vt viuas arbitrentur esse, qui eas inspectant. Quæq; vię diuisim suos tenēt opifices. Herbarios & pharmacopolas ad valetudinem curandā in precio habent. Olerum etiā multa genera, lactucas, rafanos, nasurcium, allia, cepas, ac multa præterea. Mella, cerasq; colligūt ex arboribus quædā. Ex apibus & nostratia. De altilibus, quadrupedibusq;, ac piscibus, escariisq; rebus aliis, & sensualibus iam satis, quibus pecuniis agantur hæc, auditu est pulcherrimum. Audiuit Beatitudo tua id, scripsi & ego alias.

Mirabile d coitu Indicoꝝ pauonū

De fructib9 eorum.

Caput quartum.

EX ARBOREIS QVIbusdam fructibus, nostris amigdalis similibus, quos Cachaos nuncupant, eorum esse currentem dixi monetam. Eius est vtilitas duplex, monetæ officio fungitur & potui conficiendo apta est amigdala, per se non est comestibilis, quoniam amariuscula, licet tenera, vti amigdala spoliata. Sed trita seruatur ad potum & pulueris illi9 portione coniecta in aquam, mox reuoluta parumper poculum efficitur rege dignum. O fœlicē monetam, quę suauē, vtilemq; præbet humano generi potum & a tartarea peste auaritiæ suos immunes seruat possessores, quod suffodi, aut diu seruari nequeat. Sunt & alia pocula multiplicia, vti vulgo accidit in tuę Beatitudinis natali solo de cerusiis & sidra; contuso concoctoq; in cupis, aut hidriis maiicio grano & fructibus, herbis etiam aliquib9 quorū potuum sunt mercatoriis proximæ cauponales tabernæ, vbi edulia parantur. Inauditum aliās nouū illud de moneta Beatitudo tua, priusq̄ ex Hispania discederet, intellexit. sed quo modo arbor illa plantetur, nutriatur & coalescat, nondū habueramus, nūc vero notiora sunt omnia. Arbores illę paucis in locis creantur, opus enim est calida, humidaq; regione, quadam cœli benignitate donata. Sunt reguli, quorum vectigalia prouentusq; illarum arborū soli sunt fructus. Earum permutatione necessaria sibi cōparant, mācipia dico,

De pecunis Indoꝝ. 8

laudat monetam.

Quomodo arbor monetalis plantetur.

vestesq; & ad ornatū & ad cætera facientia. Ad eos mercatores, variarum rerum merces important. Efferunt fructuū illorū copiā, qua prouinciæ reliquæ fruuntur. Ita versatiles amigdale sunt illę, vt eo modo finitimi oēs fiāt eius rei participes. Idē accidit vbicūq; terrarū, qui nāq; aromata, aurum, argentū, chalybem, aut ferrum, vel plūbum, metallū ve aliud habēt natiuū, ex ea suæ patrię beneficentia, quod optant peregrinū assequūtur. Eunt quippe per aliorum terras, quæ mercibus illis indigent, aut ex humana mollicie indigere se arbitrant̄, ac referunt quæ vicinis grata fore cognouerint, vt naturā adornent hac rerum varietate. Sic viuitur in orbe, sic loquendū est. Qua vero arte arbores illæ nutriantur, referēdum est. Sub alterius cuiusuis arboris tenella plantantur, quo veluti nutricis in sinu fœtus infans, a solis ardoribus & nimborū rabie sit secura. Postea vero quam adoleuit, vt suas queat protendere radices & iā durefacta possit aeris, ac solis frui spiritibus, nutrix arbor scinditur, aut eruitur. De moneta satis. Quod nisi vulgares & angustæ animæ credere voluerint, ne credere cogantur, reflagito. Vēduntur & in Tenustitanis plateis, ac foris venalibus quæcumq; faciunt ad domorum structurā & ornatum, trabes, tigna, combustibilia ligna, calx, gipsusq;, ac lateres, & formati ad p̄sentē vsum lapides. Vendunt̄ & fictilia vasa multimoda, hydriæ, canthari, lā ces, crateres, patellæ, paropsides, pelues, sartagines, catini, vrcei, cūcta fabre laborata vasa omnia. Chalybe, ac ferro carent. Auro, argento, stanno, plūbo, orichalco abūdant. Siue rude metallum omne, siue conflatū, aut decussum & fabrefactum in monilia quæq; optauerit quis, parata reperiet. Visum quicquid sese oculis artificū offerat, tāta est in illis argutia, vt cudant & scalpant illud, ita pulchre, vt naturā æmulentur. Nullius est aspectus volucris, quadrupedis nullius facies, aut forma, cuius Muteczuma nō habeat viuis simillimas imagines, & viuere illas putant quicunq; procul eas inspectāt. Nec longe abest a tuæ Beatitudinis noticia. Vidit non pauca in allato munere, priusq; ex Hispania iter caperet ad vrbē. Aliud est non prętereundum. Domus est in maioris platææ lato cāpo senatoria ingēs. Ibi perpetuo sedent autorati longæui decē aut duodecim viri, vt iureconsulti de rebus emergentibus iudicaturi. Astant illis scœptrati lictores ministri, qui iussa illorum exequantur. Assunt & ædiles, qui numeris & mensuris præsint. An ponderibus vtātur ad huc nesciuerūt. Est aliud quippe admirandū. Dixi esse rerum omnium copiā in ea circūuallata salso lacu ciuitate, cū neq; oneraria iumenta, mullos, aut asinos, neq; boues, quibus plaustra vel currus exerceant, assequantur. Qua industria illa portentur, percunctabūtur iuremerito multi, trabes præcipue ingentes & saxa edificiis cōdendis apta, huiusce modi & reliqua. Mancipiorū humeris sciāt omnia cōportari, nec ab admiratione alienum est, quod cū ferro careant & chalybe, tam perpollite, tamq; eleganter cuncta fabrefaciant. Ex lapidibus intelligant omnia formari, ac diduci. In initio huius tātæ inuentionis ab ipso Christophoro Colono prefecto maritimo, Hispanice Almiranto appellato, lapidē ex illis vnum ab eo ipso Almiranto condonatū mihi, fui assequutus. Is erat Smaragdini obscuri coloris in ligno circūligatus & manubriatus tenacissimo. Totis viribus innixus concussi ego ipse vectes ferreas, vectē vbicibus infeci, lapide incorrupto, aut læso nulla ex parte. His ergo lapidibus sua conficiūt instrumēta & ad lapidicinā & ad lignariam, argentariāq; aut aurariā artes exercendas. Post hæc veritus Cortesius quod euenire solet in rerum humanarū fluxu, ac fragilitate, vt scilicet vagę mentes hominum mutentur & accidere posse ratus, vt Tenustitani, etiā Muteczuma prohibere nitēte, vel diuturna hospitii molestia fracti, vel alia quacūq; occasione sumpta, insurgerent & arma caperent, cum se videret aquis & pontibus intercisis circūseptum, quattuor construxit in salsa lacuna paruas biremes, dictos bergantinos, vt ingruēte aliqua necessitate posset vna viginti comites, in terrā cum equis demittere. Bergantinis peractis, quum per illorū cōmoditatem se iā tutum esse arbitraret̄, statuit arcana ciuitatis illius, quę momenti sunt alicuius, indagare. Tēpla primo peruisit, Muteczuma comitāte, vti apud nos sūt q̄q; in Trib, udicta parrochia, sue cuiq; cœliti ecclesię assignatę, ita sunt apud illos vicatim suis idolis tēpla dicata. Sed quæ de maiori tēplo, deq; primoribus idolis referantur, audiat tua Beatitudo. Templum ait illustrius quadratū esse. Cuiq; lateri porta inest, ingens, cui recta respōdēt quattuor admirandæ illæ viæ stratæ, quæ pontium funguntur cōmodo ex continenti. Oppidanorū quingentorum municipiū illius templi amplitudo coęquat situ: muris lapideis altis & apprime fabrefactis munitum est, multis etiā turribus circūuallatum & in validæ arcis modum erectum. E turribus multis quattuor ait esse cæteris grandiores multoq; capaciores qa sint in eis aulæ cubiculaq; sacerdotibus antistitibus addictę. Ad habitacula prima per gra

Senatoria domus.

Descriptio tēpli maioris in Tenustitang.

dus ascenditur marmoreos quinquaginta: sacerdotū, vti dixi, hæc sunt domicilia, qui sacrificiorum curā gerunt. Septenes includunt̄ illic principum ciuitatis filii: neq̧ inde prodeūt vnq̄ aut caput exerunt donec nubiles effecti ad matrimonii vinculū educantur. Eo tēpore scindunt capillos nūq̄, ab omni luxu semper, a cibis sanguinē gignentibus certis anni temporibus abstinent & crebris ieiuniis corpus macerant, ne insolescat calcibusq̧ dominā rationem seruus concutiat. Nigro induunt̄. Turrim ex illis aliquam scribit esse turri Hispalensi cāpanariæ, quæ altissima est, altiorē, nullibi terrarū cōcludit se vidisse maiora, meliora, aut arte acutiore laborata ædificia, extra Hispaniā an quid viderit, curiosiores me percūctētur. De idolis vero quid referant narrētq̧ venientes, est tremebundū dictu. Posthabito Vuichilabuchichi deorū ipsorum maximi simulacro marmoreo, virilium staturaꝝ triū, quod Rodio non inuidet Colosso, quādo quis pietate motus erga numen aliquod dicare illi simulacrum instituit, ex omni genere seminū esui aptarum eā coaceruare studet congeriē, quę ad imaginis a se meditatę proceritatē sufficiat, seminib⁹ illis cōtusis & in farinā redactis. Proh crudele facinus, proh Barbariē horrendā, tot pueros puellasq̧ vel mancipia, tot coram farina pinsenda dilacerant, donec tantū sanguinis exhauriatur quantū loco tepentis aquæ sufficiat ad massam componendā, qua per eius artis lanios tartareos, dum vda est & mollis, sine vlla stomachi perturbatione satis cōpacta, veluti figulus e luto, vel e cera cerarius, suum fingit idolū imaginarius & nefandi opificis magister ascitus. Dixi alias si bene memor sum non aperto iugulo victimas mactari, sed gladio per costulas cordi viciniores tracto, a viuis & suam erumnosam sortē inspectantibus, cor erutum litari, sanguine cordi proximo deorum labra liniunt, cor autē ipsum cōburunt, ita placatū iri deorū odiū arbitrant̄. Est a sacerdotibus persuasum populis id prodigiū. De miserarum autē hostiarum membris & carnibus quid operentur interrogabunt & rite quidē multi. O nefandā oscitationē, O nauseam fastidientem, vti agnos immolatos Iudęi quondam ex lege veteri mandebant, ita illi carnes humanas, pedibus manibusq̧ solū & visceribus proiectis, edunt. Ad varios autem effectus varia deorum formant simulacra, pro victoria si prælio sit decertandū, pro incolumitate, ꝑ frugum copia & huiusmodi pro cuiusq̧ arbitrio. Ad Cortesium templū illud maximū perābulantē regrediamur. In aulis, quas supra diximus templis inesse, magna erāt magnorum deorum simulacra, aulis inerant penetralia obscura, ad quæ per angusta intrabat̄ hostia, solis accessa sacerdotibus. Magnæ aulæ simulacris magnis fultæ, principibus erant dicatę in sepulcrum: quæ in penetralibus minora, nobilibus honesto loco natis asignata erant in tumulos, vti cuiusq̧ facultas suppetebat, ita singulis ānis īmolādis hūanis victimis impartiebat̄. Cādelulā apud nos pauper, magnā facē diues cœlitib⁹ offert, solo thure multi sacra faciunt, ecclesiis cōdendis inuigilāt alii, vti nos thure nr̄o ceraq̧ Christum eiusq̧ sanctos pacatos reddimus, pectoris tamē oblato feruore. Accidit vt dū ꝑ apertas magni tēpli aulas Rex & Cortesi⁹ pergerēt ē Cortesii familiaribus quidā angusta illa sacella & obscura, nec libētibus custodibus sunt ingressi, muros videre cum accensis fascibus rubro illitos colore, pugionum cuspidibus quid sit tentant, muros confricant. Proh ferinas mentes, victimarū humanarum sanguine irrorati non erant solū parietes, sed cruorē repererunt cruori superadditum ad duorū vsq̧ digitorum altitudinē, proh nauseā stomachosam, e pugionū scalptis foraminibus, tartareum aiūt prodiisse fœtorē intollerandū, a putrido sanguine latente sub recēti. Sed inter horrida tāta vnū occurrit iubilo dignū. Simulacra q̄cūq̧ inerāt aulis Cortesius deiici, mox confringi, ꝑ altos demū scalarū grad⁹ in frusta cōcisa detrudi iussit, marmoreū reliquit vnū collosū quod nimis ingēs esset neq̧ facile diuelli poterat. Ea re vehementer perturbat⁹ ē p̄sēs Muteczuma, perturbati & ꝓceres aulici omnes, cōquestiq̧ sunt dicētes, en nos infœlices, en miseros, irati dii fruges nobis tollent, quibus vescimur & fame peribimus, superuenientq̧ nobis vti alias accidit, diis non placatis, omnia morborū genera & ab hostibus si bello tentabimur non erimus tuti, neq̧ a populi tumultu satis securi, qui si hoc intellexerit furibundus insurget. Cortesius ad hæc, enquid facinorosius? en quid ineptius? deos vos esse arbitramini eos qui vestrorum dedititiorū manibus sunt formati? ministeria igitur vestrorum hominum digniora sunt ipsis hominibus? quod tuus opifex, o Muteczuma & forte sordidum mancipium suis manibus confingit, tua dignius est maiestate? quę cęcitas vestra hæc est? aut quæ insana crudelitas? vt horum simulacrorum insensibiliū causa, tot humana corpora quotannis interficiatis? quid hæc sentiunt? q̄ neq̧ vidēt neq̧ audiunt, Illum, illum, qui cœlum fecit ac terrā, illum colere oportet. Is est a quo bona cuncta proce-

Filiȷ̄ principū ad matrimoniū vsq̧ i custodia retinēt.

Idolū Vuichilabuchichi.

Facinus horrendū.

Modus sacrificādi execrabilis.

Exclamat in facinus immane.

Factū Cortesii iubilo dignum.

tristes redduntur Temustitani ob idolorū destructionem.

Increpat eos de nefanda idololatria.

dunt, cui sunt hæc vestra sacrificia molestissima. Lege prætera sancitū est a nostro rege quem ab illo trahere originem fatemini, qui maiores vestros ad has terras perduxit, vt quicunq; marem aut fœminā gladio ferierit, gladio moriat̃. Hæc vbi Cortesi⁹ disseruit per suos interpretes, cum palore vultus & corde trementi Muteczuma repetiit, attende Cortesi, quæ nobis a maioribus relictę sunt sacrorum cerimoniæ, has obseruauimus & exercuimus hactenus, q vero tu nos dicis tantopere errasse, idq; nostro regi minime placiturū inquis, delectamur audire, modo populis id persuadere queamus. Hos forte ritus nostri maiores derelicti ab incolis eorū temporum seruari repererunt, socerorum & vxorū secuti sumus cōsuetudinem, neq; mirari debes ī hos errores, si errores sunt, nos incidisse, legē præbeto, eā totis viribus amplecti nitemur. His auditis Cortesius repetiit vnum esse deum, trinū in personis, vnum in essentia, qui cœlos creauit ac terras, soleq; ac lunam, cum stellarum ornamētis vniuersis terrā circuentib⁹ ad vsum hominum, hinc necare homines odiosum illi est, qui ex eadem materia mancipium formauit & quos cumq; faciē humanā habentes, qua me, qua te, qua istos. Ex virgine muliere is nat⁹ inter nos, passusq; fuit ad humani generis salutē, quod aliquando latius tibi atq; istis per venturos sapientes ostendetur. Eius dei vexillū & victorię signum est crucis huius simulacrum, crucē habere oportet rerum ducē & matris illius virginis imaginē, quæ sinu gestat infantem, hæc dicens ex iureconsulto Cortesius theologus effectus, crucē et virginis imaginē adorandam ostendit. Ita laruis diruptis mōstrorum, operā dedit Muteczuma, vt ipso præsente tēpla ministri verrerent & confricatim detergerent, ne tantæ labis sanguineæ signa vlla remanerent. De sordida religione Tenustitana iā satis. De procerum atriis & diuitum aliorum & domibus egregiis referamus. Nullum ait Cortesius se vidisse atrium in Hispania siue regum siue principis sit alicuius, quod nō æquet e septuaginta ædibus humilior, lapideis marmoreisq; structas ædificiis arte architectica laboratas esse omnes illas ædes inquit, cū pauimētis multiplicib⁹ & ex Iaspide parioq; ac diaphono marmore postibus impluuia circumābientibus, ingentes, solariis suppositas porticus. Addit debere credi quęcūq; de his dicantur, inquiens a miraculo procul esse, quia sint Muteczumæ regna patentia multa, in quibus magna procerū multitudo variis imperat regionib⁹, vti sub Cęsarea corona: ducū comitum & marchionum aliorumq; titulorū nobiles multi adumbrant̃. Illi omnes certis anni tēporibus Muteczumæ curiā, ex veteri cōsuetudine, frequentāt, nec licet aliter efficere. Sedet iis animo, vt certatim quisq; studeat in ædium structura socios superare, moras Cardinalium apud Pontifices in vrbe Roma, illorum assistētię cōpararem, sed multo aliter hoc, sibi nāq; Cardinales in ædificādo prospectant solis, de successiuo nihil curantes. Hi vero Muteczumæ dicto parentes, longissime consulunt posteritati, proprios quippe filios apud Muteczumā, primarios præsertim mittunt educādos, quorū est copia ingens adeo, vt quouis elucescente die cernere liceat per Muteczumanas aulas & apta solaria deambulātes quingentos amplius huiusmodi nobilium iuuenes, quorum familiaribus & assectis clientibus plena sunt eo tēpore ad prandii horam vsq;, ingentia impluuia tria & plateæ antiportales Palatinæ. Iis omnibus de Muteczumæ penu prębetur esca, claudi toto die cellas dicit nūq̃, licere cuicūq; a cellariis potū exigere. Regē tamen nemo videt donec pransum aut cœnatū exeat e cubiculis penetralibus in aulā ingentē, cuius æquā magnitudine ait Cortesius se nescire vllā. Adeūt sedentē iuuenes tercentum ornati Palatino more, singulas afferunt dapiū variarum lāces, suppositis, ne gelascant hiberno tempore dapes, prunariis, hi minime se applicant ad mēsam, septo mensa circunducta est, vnus tantū intra septum stat, qui singulas tollit ab illorum manibus lances, porrigitq; principi prandenti. E ferculis Muteczuma dat manu propria stantibus in eius dextera senib⁹ auctoritate pollentibus sex, de more antiquo, eo prandente nudis pedibus stant omnes. Storeis sunt pauimēta cooperta. Si forte accidit vt quenq̃ vocet, adit vocatus corpore demisso, facie prona in terrā, neq; caput eleuat vnq̃, donec procul discesserit serptim retrocedens, tergo nūq̃ verso licet regredi. Recto vultu regem inspicere nemo solet, deiectis oculis & facie in leuam vel dexterā versa, quæ respondeat rex auscultant eius familiares & necessarii, nec minus principes, inde Cortesium incusarūt q accersitos ab eo Hispanos recta facie ī eum patiat̃ intueri. Non esse id moris apud nos respōdit, neq; tanti facere Regem nostrū, licet maximus sit, suā mortalitatem, vt tanta velit adorari reuerentia, placuit responsum. Est prӕterea Muteczuma prӕsente quocūq; in statu appareat in tanta multitudine silētium immensum, vt neminem illorum habere spiritum anhelantem putaret quis. Lauat quoto prandio quotaue cœna in

Crucē suffigere iubet Cortesius.

Ardēs studiū ędificādi egregias structuras.

Qua maiestate cęnet Rex.

De reuerētia exhibita Regi.

vtroq; margine man9, linteis tergit cādidiſſimis, q̄ ſemel vſ9 eſt linteo nuſq̄ aliâs manu capit, intacta oportet eſſe omnia inſtrumēta. De veſtib9 idē, de lecto ſurgēs induit̄ vno modo quo viſendus ꝓdit, in cubiculū regrediens pranſus veſtē mutat: quū cœnatur9 iterū exit, ſumit aliā, quartā reuertēs, quā ad cubitū vſq; gerit. De tribus tm̄ veſtibus quoto die mutatis pleriq; mihi viua voce retulerunt ex his qui redeūt: vtcunq; ſit, omnes in veſtiū mutatu cōueniunt, vt in gazophylaciū veſtes illæ ſemel ſumptæ farciant̄, Muteczumę faciē nō vltra viſuræ: ſed quales veſtes illæ ſint aliâs dicem9, ſunt nanq; leuiſſimæ. His animaduerſis, nō erit mirandū ſi de tot donatis veſtibus mentio ſupra facta eſt. Annis nāq; & annoꝝ dieb9 cōputatis, quib9 pace fruit̄ pſertim Muteczuma, & quotiens die quoto mutet veſtes, cedet om̄is admiratio. Sed cur eā aceruet veſtiū congeriē interrogabunt lectores, & rite quidem. Sciant Muteczumā ſolitū eſſe familiarib9 & bene meritis militibus ad belliū euntibus vel è victoria redeuntibus veſtiū portionē præbere donatiui vel ſtipendii adaugendi loco, vti Auguſtus Cęſar orbis dn̄s, hoc Muteczuma potentior, pudendā panis tm̄ mercedē præclari aliquid gerentibus ſupaddi iubebat, donec à Marone monitus eā panis largitionem exiguā argumento eſſe, ꝙ piſtoris filius eſſet, tūc licet placuiſſe Cæſari facetiā ſcribat̄, erubuiſſe tamē illum ea diuinatione credendū eſt, quia mores mutaturū ſe ac rege magno non piſtoris filio digna ſe Vergilio poſt id ꝓbiturū munera pollicitus fuit. Fictilib9 comedit bibitq; Muteczuma, licet aurea argenteaq; ac gēmata torreumata conſequat̄ innumera: q̄ ſemel allata ſunt fictilia, lāces, patellę, paropſides, vrcei, ac id gen9 vaſa regrediuntur nunq̄. De atriis domibuſq; cāpeſtribus nunc aliqd. procerū qſq; ꝑter vrbanas ad delitias habet in agro apto erectas domos nō vulgares & illis adhęrētes hortos ac viridaria, fructetaq; varioꝝ generū, herbarū et roſarū ac florū ſuaueolentiū, nec ars deeſt in areis curādis & ſepib9 caneis circūtexēdis, ne repēte qs ad eaꝝ cultas delitias ſternēdas aut expilādas introeat, ſtagna q̄q; in hortis quiſq; ſuis habet, piſciū diuerſorū ibi agmē adnatat, volucrū aquaticarum ſupnantiū eſt in eis multitudo. Si procerū ergo qſq; domos habet ſingulas eiuſcemodi, æquū eſt vt Muteczuma illorū Imꝑator nō retrocedat. Tres habet in ſeceſſu ædes magnas Muteczuma ad ęſtiuarū moleſtiarū ſolatiū, in vna mōſtroſoꝝ hoīm copiā, nanoꝝ, gibboſorū, canorū à natura vnicruriū aut bicipitiū: hoꝝ curę ſunt addicti miniſtri. Rapacibus eſt volucribus deſignata ſeda, in qua et vultures & aqlæ cęteraq; oīa accipitris & carnificū gn̄a inſunt. Cuiq; volucrū eſt cellula ſua ſup impluuio magno apta, cū duab9 haſtis infixis, vna exteri9 ad ſolē captādū intra eſt ad cubitādū altera: ſuis q̄q; carectis ſunt interiectis ſeparati cellę. Impluuiū vero eſt vniuerſum ligneis retib9 alte cooptū, ita vt cœlo fruat̄ et tuto volitet, ī ſua q̄q; volucris parte aſſignata: iis addicti miniſtri ſunt nō ad cibos ꝓbendos ſolū, ſed chirurgorū eſt ſtipēdiatorum numerus, q ſciāt varia in auib9 morborū gn̄a naſcētia arte medica curare. De aquaticis auib9 eſt qd mirū: pelago q̄cunq; ſedē habēt inſunt, ſalſis ſtagnis includunt̄: q̄ vero dulciū aquarū ſunt hoſpites, dulcib9, & certis anni tēporib9 veterib9 aqs exiccatis & deterſis diligenter piſcinis, recētes mittunt̄ aquæ: cuiq; volucrū generi, piſciū, herbaꝝ maliciiq; grani ꝓ cuiuſq; natura ſuas miniſtri ꝓbēt eſcas, ab œconomis Muteczumanī et diſpēſatorib9 porrectas. Circū ea ſtagna ſunt portic9 amplæ, ſupq; illis poſtib9 marmoreis & alabaſtrinis ac iaſpidinis ſuſtinētibus. Sunt alia ſolaria, è qb9 deſpicere q̄at veniēs Muteczuma oīm volucrum actus & certamina, q̄n ꝑcipue cibant̄. Tertia dom9 eſt leonib9, tygrib9, lupis, vulpibus & hui9 gn̄is addicta rapacib9, ſuis q̄q; cubiculis & ſeptis cōcluſis pauonib9, de qb9 ſupra ſatis, hæc depaſcunt̄ animalia ferocia. Domiciliis pollēt atria illa, vt ſi pnoctare in eis cū ſua familia ſtatuerit rex, cōmode facere id poſſit. Hęc aiūt, hęc dicimus. Nos q̄cunq; ſcribūt aut enarrāt corā, credim9, qa putam9 nō auſuros temere qcq̄ à vero alienum ſignificare, & qa didicim9 credere ea poſſe fieri q̄ ſunt poſſibilia nec miraculoſa, ꝓteriteq; ſe aiūt multa ne nimis lōgis narrationibus faſtidio grauet Cęſaris & curialiū aures. Dū hæc ita noſtri veſtigarent, ad varias Muteczumanæ ditionis regiones miſſi fuerant nūcii comitātib9 Hiſpanis q terraꝝ ꝓcerib9 ſui regis noīe renūciarēt magno Hiſpaniarū regi eſſe parendū, illiuſq; nomine ducib9 ab eo miſſis. Ab oriēte ad vltimos vſq; illarū terrarū limites, q eas à Iucatana diſtermināt, putāt nāq; Iucatanā q̄ primo obiicit̄ ex Cuba veniētibus eſſe inſulā, neq; adhuc liq̄de cōſtat: terræ tm̄ aiūt itercedere, vt ferè ter Hiſpanię magnitudinē ęqt, ex Potēchiana qppe, alio noīe Victoria, ciuitate dixim9 leucaꝝ cētū ampli9 diſtare Tenuſtitanā & Potenchianā & Potēchiani fines, vlteri9 ad Iucatanā & ſinū dictū Figueras iādudū reptū protēdunt̄. Ad occidentē vero miſſi ciuitatē reperunt & ipſam ingentē noīe Cumatanā, ab Te

De veſtitu Regis.

Fictilibus comedit et bibit Muteczuma.

Hortoꝝ cultura

Tres magnę ędes Muteczumę.

Mirum de aquaticis auibus.

Iucatana inſula.

Cumatana ingens ciuitas.

nustitana, vt aiunt, leucas distantem ducentas circiter, & huius ciuitatis Regulus, cuius nomen ignoro, & quicq; medii iacent, Orientales etiam ad Potenchianos vsq;, qui præter paucas respublicas illas, de quibus satis late, Muteczumæ dicto parebant, nunc vtriq; colla nostris subdidere. Muteczumā sæpenumero Cortesius hortat⁹ est, vt regiam veterem repeteret: recusauit inquiens, neutri expedit vt dissociemur, proceres enim mei, vti aliâs dixi, sui cōmodi magis q̄ nostræ quietis amatores, instanter efflagitabunt, vt populo cōcitato in te bellum inferatur, erimus propterea connexi ab illorū insolenti ambitione tutiores. Ad eas tamen domos animi causa profectus est aliquādo, vti paulo ante memoraui, & ad vesperam apud Cortesium e lectica descendebat. Euntem aut regredientē rectis oculis inspectabat nemo, tanta est erga illū concepta reuerentia, vt minime dignos ei⁹ intuitu arbitrent̄ se. A maioribus ea est populis illis insita supstitio. Sed quid? sed quid? iterū tertio, sed quid? blādę genitricis fortunæ illecebrę in colaphos nouercales assuetos in ipsius rota rotāte cōuersæ sunt.

Inconstās fortuna.

In eā ciuitatem lacunarem ingressum fuisse inquit Cortesius octauo die Sebtembris, anni. M.D.XIX. ibiq; placidissimam egisse hyemē, veris q; partē maiorem ad Maium vsq;, anni alterius mensem, quo tēpore Dieç⁹ Velazquez Cubæ aut Fernandinę progubernator, classem in Cortesium venturā instituebat, q̄ se inconsulto & inuito, vti supra rettuli, statuerit pedem figere, coloniasq; in illis terris deducere. De classe paulo post, de Cortesio nūc: dū sic sese haberet apud Muteczumam indies expectans apertis faucib⁹ nunciorꝝ reditū, quos ad Cæsarē cum donis miserat Montegiū & Portucarreriū, ecce renūciatū est ab incolis Muteczumanis littoralibus, visas esse in alto mari naues, putauit suorū esse nunciorum nauim & lætatus est, sed lætitia in tristitiā ilico est transmutata. Minuta hic p̄teribo multa, quę gręci, quæ Iudæi, quia semper intra fines angustos versati sunt, suis innecterent historiis, si conciuibus eorū accidissent: nos autē in tanta rerum vastitate non pauca p̄termittim⁹. Ad summam. Ea erat Iacobi Velazquez classis nauiū tum rostratarum carauellarum, tum biremiū bergantinorum octodecim viris instructa, peditibus octingentis, equitibus octoginta, vasis tormētariis septēdecim, vt infra patebit. Pręsenti classi pręfecit Velazquez iuuenē Pamphilum Naruaiici appellatum. Misit ad Pamphilum Cortesi⁹ nuncios, qui ab eo poscerent vt amice veniret, ne incœptis tam fœlicibus perturbandis intendat. Respondit Pamphil⁹ habere se in mandatis a Cæsare, vt earum ipse terrarum generalis armorum ducis fungatur officio, Cortesioq; dici iubet, vt imperio cedat, ad seq; supplex & inermis veniat, quo habita ratione suorum operū, iudicio subeat suo, vel Iacobi Velazquez mittentis. Obtemperaturum se Cortesius ait regiis patentibus litteris, si patentes regias litteras magistratui relicto in colonia Veræ crucis ostenderit. Sed si litteras eas se habere mentiatur, exeat e prouincia, ī qua ipse pedē figere statuit, non cursim raptare q̄ inuenerit, quia id cōducere regi sentiat, ne ingentia cœpta suo aduētu perturbet, cristas erecturos & cōtra Christianos defecturos oēs Barbaros iam victos, qui ductu ipsius Cęsari parent, & eius obseruant nomen, si discordes esse ac tendere in diuersa Hispanos intellexerint.

Mouet classem Dieç⁹ Velazquez contra Cortesium.

¶ Caput quintum.

.9.

MVLTA huiusmodi per legatos vltro citroq; discussa sunt, nil actum, stabat proposito Pāphilus. Ad Muteczumā in corticea quadā tabella sunt allatę interim a dedititiis qbusdā pictæ naues illę cū suis qq; tormētis & eqs, scopetariis octo & viginti, sagittariis centū viginti, q̄ oīa in terrā erāt exposita. Cortesius ergo re cognita, ignarus primo quid cōsilii capiat, animo cruciabat̄. Si rē despiceret, fore videbat, vt noui hostis apu autoritas, et apud Hispanos & Barbaros vires colligat. Parte alia durū erat rē tantā deserere, qa timebat id quod euenit, Barbarorum scilicet eruptionem in suos. Satius tandē esse putauit ad pamphilū tendere, autoritate sua cōfisus, qua ī insula Cuba, cū iusticię p̄fect⁹ esset, int̄ veniētes cū Pāphilo pollebat. Pręsidiis in atrio, vbi Muteczumā habebat, relictis, Muteczumā his verbis alloquit̄. Muteczuma mi rex, tuæ fœlicitatis futurę nūc occasio sese offert, si fidū rex tali tpe te reperit, fore vt oīa tibi fauste fœliciterq; sint successura. Eo quid hoc rei sit vestigatum, ne me absente qd noui exoriat̄ operā dato. Hispanos quos in tui obsequiū relinquo, tuæ fidei cōmendo. Pollicitus est omnē opē Muteczuma, Hispanosq; se habiturū loco affiniū dixit. Ito bonis auibus, & si animo non amico meos fines illi tetigerint, mihi renunciato vt de-

Cortesi⁹ ad Muteczumam.

bellentur & a meis terris eliciantur imperabo. Præsidiis ergo relictis & Muteczuma filioq; ipsius quibusdam gratis muneribus donatis, iter capit Pamphilum versus, is in Cempoallem pedem fixerat: ciuesq; illos in Cortesium seduxerat. Eo animo gradiebatur vt ob uia perturbaret. Tetendit ad illum Cortesius. Prætermissis ambagibus, accessit Alguazillum suũ, is est iustitiæ executor, quem latinus militem appellat. vt rarus venit in cœnacula miles. Cum octoginta peditibus præmittit, iure prætorio vsus Pamphilũ præhendat præcepit. Subsequitur subsidio ipse cum centum septuaginta reliquis, cum viris ergo ducẽtis quinquaginta Pamphilũ nõ imparatum, quia per exploratores erat monitus, adoritur. In altam templi eius ciuitatis turrim se Pãphilus munierat: octoq; tormentorũ vasa in scalarũ gradibus locauerat. Pamphilus hic magis Terẽtianus, q̃ Hector Troianus cum octingentis militibus sepitur, oppugnatur, capitur. Putamus Pamphilanos milites non ausos fuisse contra Cortesiũ, qui prætor Vrbanus in Cuba illos aliquãdo pterruerat, erigere frontẽ: putamus & seductos prius astu Cortesii primarios: quo tẽpore rei gerendæ relinquerent in suis vaginis hospites enses. Hic multa in Cortesium submurmurãtur, quæ aliquando patebunt: vtcũq; sit: Pamphilo resistenti parump oculus fuit erutus. Ita paulo ante duobus oculis nitentem Pamphilũ, luscum abduxit cum primariis eius consortibus centurionibus suo duci fidis: qui pauci fuisse arguũtur. Sequutus Pãphilum fuerat licentiatus quidam Aiglionus iureconsultus egregius è senatoribus Hispaniolæ vnus. Is Hispaniolæ senatus nomine, à quo iura dantur partibus illis omnibus, Iacobo Velazquez imperauerat, ne classem illam in Cortesium mitteret, tanto malo ne causam daret: rem hanc regia dixit autoritate non armis decernẽdam, idem Pamphilo dicturus aduenerat: totis viribus innixus fuit diuertere classis autores ab eo instituto. Non paruit modo Pamphilus Terẽtianus: sed senatorem ipsum in vincula coniectũ vna naui mittebat in Cubam ad Diecũ Velazquez classis eius inuentorem. Fuit eius licentiati prudentia talis, vt seductis nautis custodes ipse suos vinctos duxerit eadem naui ad Hispaniolam. Ita fiũt offæ in fortunæ gremio. Hæc minuta sunt: ad grauia veniamus. Quicũq; Pamphilũ sequuti sunt, Cortesio noto Prætori vrbano adhæserunt. Naues misit ad veram crucẽ illius coloniæ præsidiis de victoria significatum: cũ reliquis iter capit versus Tenustitanam: & præmittit nunciũ qui Muteczumã cæterosq; relictos certiores faciat de rerum successibus. Is nũcius fuit in via multis vulneribus cõfossus, & vix gemẽs euasit perturbata esse omnia in Tenustitana ciuitate, Barbaros defecisse, combussisse bergantinos quattuor illos, de quibus supra mentionem fecimus, ad nostrorum tutelam fabricatos: nostraq; præsidia obsessa in extremis angustiis laborare, ferro & igne arctissime premi. Cõmeatus interceptos omnes renunciauit. Actum fuisse de omnibus dixit ni Muteczuma obstitisset, cuius & iam dicto ciues non auscultare inquit. Ad lacunæ salsæ marginẽ se applicat Cortesius, cum suo cõmitatu canoã vnilignẽam mittit exploratum, quid rei hoc sit. Occurrit alia qua Muteczumæ nuncius vnus & è præsidiariis obsessis Hispanis alter vehebantur: Cortesio significatum de nostrorum calamitate. Fieri hæc, inuito Muteczuma compertum est: hortatur nuncii vt properet, ex eius accessu dicit nuncius sperare Muteczumam, vt exorta seditio cadat in tranquillum: celeri properatu cum canois quibusdam se conficit in atrium ad præsidia & Muteczumam eo tumultu anxium, octauo Kalendas Iulii. Pontes ligneos qui tractim lapideos intersecant, sublatos, ac vias aggeribus munitas reperit: præ timore arbitratus est primo: sed longe aliter, emori statuerant malle: quàm diutius ferre tales hospites, qui regem suũ sub tutoris vitæ specie detineant, ciuitatem occupent, antiquos hostes Tascaltecanos Guazuzingos, & alios præterea in contumeliam ante illorũ oculos ipsorum impensa conseruent: cõmeatus consequutu difficiles: quod aquis circũsepti rerum omniũ à natura sint indigi, absumant: ab iniuriis nõ abstineant, tributa imponant, si quid preciosum apud eos intellexerint concupiscunt, & vi vel artibus extorquere nituntur, qui demum simulachra deorum confregerint, & ritus veteres ac cerimonias antiquas illis abstulerint. His de caussis pturbati ciuitatis principes: & cum illis externi proceres qui familiariter suo rege fruebantur, apudq; regem natos & propinquos à pueris educabant, gentem hanc eruere, vti carduos agricolæ solent à segetibus, rabido spiritu decreuerunt. Regis iniussu immo & pro viribus renitente debellandi atrium, & præsidia trucidandi aut rerum ægestate consumendi sumpsere prouinciam. Vnde iam ad extremum vitæ marginem reducti erant nostri, nisi Cortesius aduenisset, cuius accessu resumpsere parumper animas, iam anhelantes: quum spei nihil superesset. Atrium in modum arcis mu-

Adorit Pãphilũ Cortesius.

Licenciat⁹ Aiglionus.

Tumultus exort⁹ i Tenustitana ciuitate absẽte Cortesio.

Fidelis egit rex: seditiõe exorta.

Gliscit pugna.

nierant, arci templaria celsa turris pinis circum amicta iminebat. E pinis & propugnaculis saxorum & telorum iactu damna nostris inferebāt grauia. Vbi aduenisse Cortesium cū auxiliariis copiis & ingressum ad suos intellexerunt Barbari, ferocius ac rabidiꝰ certare cœperunt, lapidum & iaculorum atra nubes, sagittarumqꝫ ac missilium omne genus dēsitas cœlum nostris auferebat. Clamores dati ad sydera confundebant aerem, ꝙ bellatorum pernicacium numerus esset innumerus. Ad pugnantes in plano cum Hispanis bis cētum emisit ducem vnum Cortesius ex arce, stragem fecit in Barbaris aliquam, sed circumseptus ab ingenti multitudine findere nequiuit agmen illorum. Reditꝰ ad arcē fuit ei difficilis, egressus tamen est, ferro sibi viam aperiens, inter confectos vulneratus ipse fuit grauiter, & trucidatos reliquit è comitibus quattuor: parte altera Cortesius ruit in aduersos, parum illis oberat, quia vbi iā lapides & iacula emiserāt, ad turriculas ab Hispanis dictas Azoteas, quę frequentes per vniuersam ciuitatem structæ sunt, se recipiebant: atrox fuit certamen diu, coactus fuit Cortesius è prælio se in arcem recipere, quod non sine periculo vix efficit. Multis è sociis vi lapidum & varii generis telorum interfectis. Cortesio in arcē reducto, redintegrarunt oppugnationem Barbari, ab omni latere quærunt aditum & ruinam, portis innixi conantur igne supposito illas comburere, propugnatores cum tormentariis globis, cum scopetariis cumqꝫ sagittariis ex oppugnatoribus multos transuerberauit, peruicaci tamen animo superstites per sociorum cadauera, si opus erat, procedebāt, pręlium renouādo: ab Aurora vsqꝫ ad vesperam aiūt fuisse certatum: nostris erat is labor intollerabilis, ꝙ omnes cogerentur toto die in armis esse, illis vero multo leuior, ꝙ singulis horis quatter fessorum & interemptorum aut vulneratorum loco recentes incolumes sufficiebantur in stationibus, nec minus alacres veniebant ad periculum, quàm à periculo lassi discederent: tanta iam est odii concepti perturbatio. Alterne se hortabantur, vt forti animo studeant hospites huiusmodi è propriis laribus eiicere, pulchrius posse neminem viuere ꝙ̄ pulchrum & honorifice cum tale iugum pugnando è ceruicibus excutere, vel pro patrię libertate spiritum emittere. Ita toto die, veluti circum ouile rabidi lupi pręlio insistebant, ad vesperam pugna cessabat. Sed noctem integram clamoribus adeo validis exagitabant, vt eo strepitu surdesceret vicinia. Nec intra arcem ipsi alterne se poterant audire, tantus erat vocum reboatus. Barbaris eo die discedentibus censu habito Cortesius octoginta è suis sensit vulneratos. Postero die qui fuit Iulii Kalendarum octauus, solito grauius accurrunt, atrox certamen exoritur. Terdeci in hostes dirigit tormenta campestria, scopetariosqꝫ ac sagittarios locat in frōtem, proh mirum facinus, licet à singulis tormentorum globis decem, duodecim interdum ex eis transuerberarentur & membratim per aera raptarentur, nil minus instabant: Germanorū aut Heluetiorum more stringebant illico phalangem, quacunqꝫ parte globi discerpserāt. Altero die summa coactus ægestate rerum, tentare in aperto fortunam statuit. Exeunt vti rabidi leones Hispani, quos atra fames vrgebat. In hostes ruunt, trucidant multos, domos arci contiguas quasdam debellarunt. E pontibus ligneis vias transuersantibus superarunt quosdam. Sed ad vesperam non minus famelici redierunt nostri. Cortesio & è sociis quinquaginta vulneratis. Vrgente indies magis ac magis necessitate, rei frumentariæ præcipue penuria, coacti sunt artes inuenire, quibus damna hostibus grauiora inferendo, ad pacem illos quirent trahere. Per noctem tria construxit instrumenta bellica lignea, contecta tabulis in modum casulæ quadratæ, testudines appellat ars militaris, instrumentum viginti erat capax bellatorum, suppositis rotis instrumenta exeunt: scopetarii erant & sagittarii testudinē replentes. Calones cum securibus & ligonibus ducebant à tergo, putantes posse diruere domos & aggeres infensos. Fuit lapidum & telorum è turriculis viis imminentibus in testudines iactus talis, vt tecta illarum confregerint, ita redire serptim ad arcem fuit opus.

Atrox certamen.

Renouant pugnam.

Prosiliunt i barbaros Hispani.

Arte aceruāricie agunt nostri.

Quum hæc ita gererentur, Muteczuma rex infœlix, quē secum nostri habebant, postulauit vt ad conspectum duceretur præliantium, se operam daturum vt ab oppugnatione desistant. Ad tabulatum quoddam apertum, ab ea parte qua confertiores erant oppugnātes, fato iniquo ductus est. Ruit in propugnatores lapidum adeo ingens turbo, vt nemo faciem exeruerit qui non abierit concussus. Ibi Muteczuma rex potentissimus, vir bonus à natura & satis prudens, suæ magnitudinis & delitiarum infœlicem adeptꝰ est exitum, lapide percussus à suis in tertium diem animam illam tot regnorum dominam, tot nationibus & populis formidolosam exhalauit. Corpus humandum ciuibus tradiderunt nostri. Quid vltra nesciūt, Neqꝫ enim relictum illis est arbitriū vt qcqꝫ aliud possent, ꝙ̄ de vita seruāda cogitare.

Trucidat potētissimꝰ rex Muteczuma.

Caput sextum.

POSTRIDIE Accitos ad eum locum, vbi Muteczumæ calamitosus euenit casus, bellorum duces ciuitatis principes & regis affines: inter quos frater eius erat Astapalappe dominus: allocutus est Cortesius. Vt pacem quàm bellum malint suadet, hortatur, monet: deleturum radicitus eam adeo claram & illustrem ciuitatem primariam ipsorum sedem & natale solum, ni desiterint ab incœptis. Misereri se illorum futuræ calamitatis, quos in amicos admiserit semel. Verba esse inania quæ Cortesius ferat, responderunt. Pro non amico, sed hoste infenso habere se illum velle dixerunt. Pacem ablatam non admissuros aiunt se, ni si liberam eorum patriam, extra suos fines discedens cum suis copiis, relinquat. Vt à futuris damnis & grauibus iacturis caueant Cortesius iterum recenset. Se potius morituros ad vnum constantibus animis, quàm tale iugum perpeti differuerunt. Propterea vt de recessu cogitet, non spem ponat in fragilibus verbis, enunciant. Mortem fore sibi placidissimam aiunt, modo eam seruitutem à filiorum & reliquæ posteritatis ceruicibus excusserint. Contrà: quæ cæteræ nationes detrectantes suam amicitiam passæ fuerint, Cortesius iterum proponit. Ignoturum se præteritis erratis pollicetur. Nolle suam amicitiam, nolle veniam repetunt. Immo se non dubitare inquiunt, quin aut ferro aut fame sint ipsos consumpturi ad vnum, facileq; id fore ostendunt, quia tanta sit multitudo desperatorum mortem optantiū, vt nihili faciant mille hominum internicięm: modo cuiq; milleno vnus è nostris compensetur. Fixam omnibus sedere hanc sententiā affirmant. Propterea vt eat bonis auibus qua venerat, sibi suisq; cum tempore consulat minabundi monent, vt patiatur eos libere frui moribus & dictatis relictis à maioribus rogant, & obtestantur. Cortesius: vt qui propediem cum vniuerso cōmitatu fame periturus erat, ni barbarorum vim sterneret, vrgebatur enim iam inedia extrema, ex necessitate coactus fuit animi virtutem altius fabricare. Suspicabatur etiam, ne si discedere tentaret, vti postulabatur, intra pontes abscissos interciperetur, qđ facile factu erat pontibus ligneis interiectis aut eleuatis aut sublatis. Addebat suspicionem, quod minime latebat ciuitatis principes, cōgestos habere thesauros ingētes Cortesiū, quorum cupiditate trahebantur, nec immerito quidem: septingentorum namq; millium ducatorum, tum ex auro, tum argento ac gemmis, tunc secū habuisse summā, nostri fatentur, ex vniuersis terris illis cōgestam. Inde præparare se ad pugnam, & quid belli fortuna decreuerit ea nocte periclitari statuit. Testudines illas, de quibus fecimus mentionem, resarciuit. Elucescente die prodiit, turriculas è quibus damna nostris lapidum & similium deiectu, inferebantur, diruturus primo: dehinc potens occupaturus, si quiret. Suppositis rotis machinæ ab internis trahebātur. Pone tormentaria vasa succedebāt, tria, quorū latera scutati scopetariiq; plerìq; vti tutores seruabāt: comitātibus vnà Tascaltecanorū & Guazuzingorū trium milliū cateruis. E prima turricula, quā sunt adorti, tanta telorum & saxorū nubes in nostros demissa est, vt exercere tormenta non licuerit. Vno è nostris interfecto & multis vulneratis mœsti ad arcem regressi sunt. Ex alta quoq; templaria turre, quæ imminebat arci, damnis afficiebantur innumeris. Eam oppugnare tentarunt nostri, per gradus marmoreos centum amplius ascenditur ad eius verticem. Turris illius præsidiarii Barbari rotare nostros per gradus fecerunt. Inde nostri deciderunt animis, hostes autem elati multo grauius præmebant obsidionem: & pugnam redintegrabant. Cortesius tanta circundatus calamitate mortem videns presentaneam, ni turrim expugnauerit, quia neq; digitum exerere turri stante pro hostibus poterant: ex arce scutum ipse arripit, sequuntur animo pollentiores, scutis & ipsi contecti. Turrim adoriuntur, vel turrim expugnare, vel in eo congressu vitam finire decreuerunt. Licet cum aperto vitæ discrimine prouinciam sumpserint, audacia tamen profuit. Gradus tutari nituntur hostes, gradus conscendere cupiunt nostri, certatum est acriter. Desiderii sui facti sunt iam tandem nostri compotes. Turrim expugnarunt, desilire propugnatores, è primis coegerunt. In ea turre deiectis ydolis, Beatæ Virginis imaginem locauerant: eam hostes abstulerant. Turrim illam ac tres alias incēdi iussit: ne vlterius inde arci iactura inferretur. Turribus illis amissis Barbari languerunt. Sequenti nocte nostri erūpentes in vna viarum arci vicina, domos combussere tercentū: in altera plæ-

16. Alloquit proceres Tenustitanos Cortesius.

Pacē detrectant Barbari.

Septingentorū milliū ducatorum summa apud Cortesium collecta.

Magnanima Hispanorū audacia.

rasq; e quibus arci molestia fiebat. Ita nunc trucidando, nunc diruendo, & interdum vulnera recipiendo, in pontibus & in viis, diebus noctibusq; multis laboratum est vtrinq;. Ciuitatis tandem proceres, ficto timore ad Cortesium de pace tractatum nuncios mittunt, modo præteritorum veniam impartiatur obtemperaturos aiunt se. Placere inquit Cortesius. Habebat Cortesius in arce detentum e sacerdotibus autoritate pollentem vnum, vt sacerdotem illum, quo medio res agatur, efflagitant liberet: soluitur sacerdos, credulus Cortesius Curam dimittit. sedet pransurus Cortesius, ex insperato procurrūt nuncii freqūetes, pōtes interceptos ab armatis hostibus referunt. Impleuerat Cortesius spacia q̄dā, quæ lignei pontes cooperire solebant, quo si pontes tollerentur, per id solidum possent equi libere discurrere: spaciorum illorum lateres terramq; ac materias omnes egestas esse, ac denuo factos inuios pontes & purgata spacia, ita vt neq; peditibus ne modo equis detur traiectus, enunciant. Exilit e mensa, soluit equites in barbaros, ruitq; per medios hostes, vtrinq; feriendo, ac trucidando ad longum interuallum. Sed pœnituit ita late fuisse vagatum. Rediens e pugna cuncta reperit a tergo refertissima bellatoribus, ab aqua cum lintribus ab vtroq; latere & a fronte confertos, & pontis omne interuallum occupantes reperit, a tergo qui fugiēdo superstiterant in festissime instant: premebatur etiam a turriculis, vtrinq; multi restiterunt, lapidibus & iaculis confossi, fuit & Cortesius grauiter percussus in caput, pauci euaserunt incolumes, & hi adeo languidi, vt neq; lacertos erigere quirent. Postq; vero se in arcem receperunt, non cōmode satis conditas dapes, quibus reficerentur, inuenerunt, nec forte aspe ri malicii panis buccellas, aut aquam potabilem. de vino aut carnibus sublata erat cura. Ita mœsti omnes a Cortesio postularunt, vt eos inde reducat, fore propediem vt vel barbarorum gladiis occumbant, vel fame tabescant. Auscultauit commilitonum efflagitationibus, et re ipsa ad extremum redacta motus, annuit de discessu: trabes præparauit quasdam ad faciendos pontes, qua lapidei deficiebant. Vna noctium secreto proditurus, thesauros ad summā septingentorum millium ducatorum dispartit. Regis computatori & thesaurario, ceterisq; ministris Regiam assignat partem quintam, quam vt ipsi curent edicit. Ad equorum clunes cætera diuidit exportanda. Muteczumę filium secum habebat marem & femellas duas obsides, primariosq; plures alios captos in certaminibus, quorum causa & ob Deorum simulachra disiecta, popularis ille tumultus erat exortus. Ordines instruit, p̄stites & substites deligit, agmina componit, carpit iter sub nocte silenti. Per ciuitatem vniuersam fama i ictu oculi vagatur, Cortesium & socios eius aufugere. Peruolat ingens numerus bellatorum, clamores tolluntur ad astra, iaculis & lapidibus concutiuntur vndiq; miseri nostri. Acies prima euasit, qui medii, quiq; vltimi subsequebantur male percussi fuerunt. Longæ sunt de his conflictibus narrationes. Multa scripta breuibus accipiat tua Beatitudo, ex hominib9 & equis multos peremerunt Barbari, qđ sui Regis filios ciuitatisq; principes abducerent, quodq; thesauros asportarent, rabidis pectoribus decertabāt, quicquid opum, quicquid ve supellectilium auferebāt nostri, datum est in prædam, præter parum id quod aciei primæ sorte obtigerat: erat certandi furor tātus, vt promiscue Muteczumæ filios & primarios vrbis vna cum mancipiis, quæ multa nostri assequebantur, permixtim cum nostris interfecerint, & si aliquando equites, qui supererant, ad sequentes regrediebantur, concitato cursu obuii primi ad aquas saliebant, cū illis natare tantundē sit ac terra, vti crocodilis aut vitulis marinis, deambulare, dehinc ex aqua serptim p pontiū muros egressi ingrediebanť. Ita penit9 p̄fligati & disp̄si nostri lacunam vniuersam deseruerūt. Quib9 datum fuit euadere, in campo ciuitatis terrestris vnius, nomine Tacuna, pedem fixerunt. In eius planiciei elato cliuo, Cortesius profligati sui exercitus reliquias collecturus, permansit, & sub dio pernoctauit: neq; enim ausus est fidere Tacunensibus, quos audiuit susurris & conuenticulis remorderi. Cēsu habito post susceptas reliquias infœlices, relictos a tergo trucidatos reperit, ex Hispanis centum quinquaginta, ex auxiliariis Tascaltecanis & Guazuzingis ceterisq; illorum finitimis circiter duo millia, ex equis duos amisit & quadraginta, neq; de Muteczumæ filiis aut primoribus, qui capti ducebantur, superfuit quisq;. De mancipiis idem, ante nostrorum oculos occubuerunt omnes. Tenustitani victores nostrorum vestigia pugnando semp secuti fuerunt, ad huius ciuitatis Tacunæ prospectū: erat lata ibi planicies, impleta est ea nocte finitimis a Tenustitanis accitis, nō ausi sunt p noctis tenebras adoriri nr̄os. Diē expectarunt, p exploratores certior factus est Cortesi9 qd animi haberēt, quātaq; multitudo in ipsū esset coacta, stratagemate vsus est. Diuersis in partib9 iussit ignes accēdi, q̄ arbitrarenť hos

Pacem simulāt ficto timore.

Recedere cupiunt ex barbarorum terra Hispani.

Misere profligati nr̄i.

Stratagema bellicū.

stes fixo pede nostros diem expectaturos. De secūda vigilia tolli signa iubet, vt quoquo modo possent milites sequant̄ edicit, e Tascaltecanis auxiliariis euasis vnus, anxio Cortesio, ꝙ qua tendere oportebat & tendere cogerentur, ignoraret, ducatus offert operā, ꝙ se terras illas pcurrisse alias ꝓfiteretur. Tascaltecano duce mouet, grauiter saucios equorum clunibus aut caudis adiutos educunt: reliquos bello inutiles, qui stare pedibus quirent, vel saucios vel aliquo morbo languidos p̄mittit. Vix bene vltimū agmen, quod ipse cū equitib⁹ & incolumibus paucis seruabat, a nocturna sede aberat mille passus, quādo primo crepusculo exoriente multitudo aduenit hostiū innumera: lōgis passibus nostrū agmen vltimū assequunt̄ barbari. Ita nostros a tergo stimulabāt, tractim i eos ruebāt equites, et plerosq; trucidabāt, & ad agmē incedēs regrediebant̄. Ita pugnando semp ad duas vsq; leucas nostros insectati sunt, neq; licuit longius iter efficere per hostium molestias: nec minus illis erat graue, quod omnium rerum ægestate premerentur, quia neq; a Tenustitana quicq; aptum esui exportauerant, neq; tuti gradiebantur ab oppidanis, qui erant itineribus proximi, elatis clamoribus e domibus prorumpebant, veluti ad lupum deprehensum apud ouile pastores efficere solent, donec longe a septis lupum senserint abscessisse. Cum his difficultatibus ad amicos Tascaltecanos tandem peruentum est. In secūdo congressu ab exitu a Tenustitana ciuitate quattuor equos sagittis hostes vulnerarūt, e quib⁹ vnū peremptū ait Cortesius lautam sibi & cōmilitonibus dedisse cœnā, ꝙ equū auide comederint: quinq; se diebus, inquiunt, cū solo maiicii tosto grano, neq; ad saturitatē vitā egisse calamitosam. Particularia hic multa p̄tereo, q̄ faciunt, vt neq; fabulosos duodecim Hercules græcanicos, aut viuentiū quenq; talia fuisse passum vita superstite crediderim, tot erumnas, pugnarū tot discrimina, talem esuriem arbitror neminē viuentiū, qui non sit Hispanus, ferre potuisse. Ad hoc namq; est genus hoc hominū, vt tolerare facilius queat quoscunq; labores, famēq; ac sitim, ęstus & frigora, diuturnioresq; vigilias, & sub dio, si necessitas exigat, q̄ alia meo iudicio gens vlla. Sexto tādem die a ꝓfectione illa, quæ fugę similis fuit, ad oppidum Tascaltecani iuris, nomine Guazilipam pueniт, domorū id est quattuor millium, vti referunt. Semisuspectus id oppidū ingressus est, quia timuit, quod fieri solet in rebus humanis, ne cū fortuna mutati essent illorꝫ animi, & ex amicis facti essent inimici, fidē seruatā reperit. Distabat id oppidū a Tascalteca leucas quattuor. Audita p Tascaltecanos suorū & nostrorū strage, accessuq; ad se: legatos e ciuitatis principib⁹ duos miserūt, quorum vnus magistratius, Secutengel alter. Venerūt & e Guazuzingo republica Tascaltecanis amica nuncii, afflictos solati sunt nostros, bono sint animo suadent, futuræ vindictæ spē præbent, vires omnes ad id negotii offerūt suas. Quiescant a tot languoribus in p̄sentiarū, & saucios curēt hortant̄: de Hispanorꝫ strage suorūq; ciuium sub ipsorū vmbra interemptorū iactura, pœnas non multo post luituros Tenustitanos promittūt. Animū confirmauit dubiū his dictis Cortesius, contendit rogatu legatorum Tascaltecum. Guazuzingorū vero legatos rebus quibusdā nostratib⁹ illis gratis, quia peregrinis, donatos remisit alacres. Placide suscepti sunt nostri, lectisq; mollibus et victui necessariis adiuti. Reliquerat ad Muteczumā proficiscēs Cortesius apud Tascaltecanos auri & argenti nōnihil: integra reperit omnia, ac fidē seruatam. Sed qd profuit: in capsis quibusdā facultates illas, quę summā æquabāt vnū & viginti millium castellanorū auri, p̄ter gēmas, mittebat ad coloniā Veræ crucis: comitabantur opes illas equites quinq;, pedites autē quattuor & quadraginta, per Coluæ prouinciæ fines hostiles, quia Tenustitanis amici sunt, capti ad vnū fuerunt, imolatiq; omnes eorū diis, & deuorati a Coluanis & thesauros inter se diuiserunt Coluani. Viginti dierū intercapedine morat⁹ apud Tascaltecanos, saucios curauit, languidos recreauit. Posthæc ad coloniā veræ crucis iterum misit, regrediens nuncius bene valere illa p̄sidia dixit, eo nuncio lętatus est Cortesius, sed cōmilitonū erat sententia, vt ad eā coloniā reducerentur, quo simul iuncti quirent barbarorū insidiis & pfidiæ facilius obuiare. Referre se nolle pedē Cortesius ait, quandoquidem in Tascaltecanis & Guazuzingis tātam fidē repererit, vt proni sint ad sumendā de tam atrocibus facinoribus in Tenustitanos vindictam suadet. Circiter Kalendas Iulii anni. M.D.XIX. prodit agminib⁹ compositis. Est ciuitas ingens nomine Tepeaca non lōge distans a Tascalteca, hostili se animo hę ciuitates insectantur. Tepeacences duodecim hispanos transeuntes in suis finib⁹ deprehensos imolarunt & comederunt. Ad eos tetendit Cortesius cum ingentibus Tascaltecanorū, Chiurutecalorū & Guazuzingorū copiis, p exploratores renunciatum est Tepeacenses a Tenustitana ciuitate militares hospites suscepisse cōtra nostros. Vt breuibus absoluā, p̄termissis am-

Barbari a tergo nr̄os sequuntur.

Hispani labor ac erūnarū mire patientes.

Peruenit Guazilipā.

Vindictę spē ostendunt.

Tepeaca ingēs ciuitas.

bagibus, & hospites suscipientes & suscepti victi fuerunt. Ciuitatem habuit in deditionem. Iure se iurando parituros Cortesii mandatis polliciti sunt, & in obseruantiæ pignus obsides dederunt. Tormentaria nostra instrumenta bellica & vna equi, res ab eis nunquam visæ aut auditæ, prostrant ilico illorum animos: maximo tamen adiumento fuit trium illorum populorum collecta manus. In hac prouincia Tepeaca locum elegit nouæ coloniæ cōdendæ, arcemq́ ibi instruxit, cui nomen dedit Segura la Frontera. Tepeacensibus statuit non fidere, ꝙ facili suasu Tenustitanorum principum consilia sint resumpturi, quodq́ sit Tepeaca medium iter intercipiens à vera cruce ad hos populos amicos. Dum hæc ita gererentur: nuncios habuit Cortesius à vera cruce qui retulerunt, à Panuco regulo Garasii copias ad id flumen ingens missas, vt coloniam erigeret, fuisse profligatas denuo, stratosq́ ac euasos à Panuci reguli manibus, ad veram crucem esse appulsos. Post Tepeacenses debellatos per cæteras nationes finitimas fama vagans populorum animos exagitabat. Montana est ciuitas alia nomine Guaccachiulla, ea legatos latenter misit ad Cortesium, se suaq́ oblatū in Coluæ prouinciæ incolas Tenustitanorū amicos, à quibus iacturas & contumelias se recepisse innumeras conquesti sunt, ad mulierū vsq́ raptus. Cismontani sunt Guaccachiulli, transmontanis in Colua regione sitis incolis inimici. Cortesio nunciarunt in transmontanis Messingæ finibus latere in insidiis armatorum triginta millia, ꝙ audiuerint nostros hoc animo esse montibus proximos, vt in Coluam transeat. Cum Hispanis peditibus ducentum, equitibus solum terdecim: auxiliariis tribus millibus tormentariis vasis additis ad Guaccachiullos tendit, insidiarum præfecti protentis cruribus in ciuitate Guaccachiulla ociabantur. Præhendit aut interfecit ad vnum. Est Guaccachiulla ciuitas validis mœnibus turritis munita, circumuallata montibus. Vbere glebæ fortunata, domorum, vti aiunt, lapidibus & calce erectarum circiter sex millium. Duobus fluminibus eius planiciem irrigantibus nobilitata. Ciuitas est alia distans à Guaccachiulla quattuor tantum leucas. Misit hæc legatos oblatum deditionem. Eius regulus cum euasis Coluanis aufugit, vocatus ad imperium, recusauit. Exilium perpeti maluit quàm nostris subesse. Fratrem illius, populis id petentibus, promisso addito ciuibus, se non mutaturum sententiam, suffecit in regnum. Post paucos inde dies, ad ciuitatem aliam, nomine Izzucam, ad leucas easdem quattuor à Guaccachiulla, sed alia via profectus est. Ex itinere sensit Coluanorū esse in illius ciuitatis finibus copias maximas. Centum viginti milliū scribūt. Terram ne ingrederentur nostri, arbitrabātur se posse tueri. Intra vrbem erant propugnatorum sex millia, cæteri per stationes erant in vicis & pagis dispartiti. Fœminas & bello inutiles quosq́ ad siluas & montana cum supellectilibus emiserant. Est ciuitas hæc arte ac natura valde munita. Sum fessus minuta quæq́ recensendo. Ergo sic. Expugnata est demum, è mœnibus ad fluuium vicinum maior pars propugnatorum desiliuit: qui à se fuisse adortos à tergo senserunt. Vrbe capta ignouit populo Cortesius, vt familias cum facultatibus reducant imperat. Domos repetunt alacres quisq́ suas. Impletur ilico ciuitas. Per duos nuncios vrbanos, regulum qui cum Tenustitanis Coluanisq́ cæteris abierat, iubet acciri. Renuit. Maluit exilium. Frater huic erat spurius ætate grandior, erat & ex filio mortuo nepos decennis, tantum nepotem, quia legitimus erat, locauit in regnum, patruo in tutorem electo, sed additis illi tutelæ collegis tribus autoritate ac fide pollentibus: Guaccachiullanis finitimis, qui pupilli rem curent, donec ætate prouectus gubernare ipse sciat. Izzucam hanc vrbem trium aiunt esse millium domorum, centum amplius templarias turres suis diis dicatas, in quibus humano sanguine litatur, se numerasse inquit Cortesius ex alto quodam loco. Turres eas omnes cum suis quasq́ simulachris comburi fecit: imperans, ne vltra cerimoniis eiusmodi studerent. Deum cœli & terræ satorem dixit homicidas odio habere. Vt homo hominem interficiat alienum esse à dei & naturæ instituto. Arcem habet imminentem vrbi hæc ciuitas, septa montibus: qui eam ab acribus ventorum flatibus tutantur ob calorem, propterea gosampii generat quantitatem ingentem. Irrigua est eius planicies. Per deductas fossas vniuersus ipsius campus humectatur æstate. Fructuum est ibi copia multimoda, neq́ deest holerum satio. Vicis & pagis est referta planicies. Guaccachiullis occupatis & Izzucanis domitis, fama per nationes longinquas delata, rapacis fortunæ vultum esse mutatum & ex nouerca in blandam matrem esse conuersam patefecit. Animi gentium à Tenustitanis ad nostros, vti fieri solet in rota rotante, præcipites ierunt. Legati vndiq́ deditum se certatim concurrunt, metu Coluanorū & eius prouinciæ prin-

Marginalia: Segura la Frontera. — Guaccachiulla. — Descriptio ciuitatis. — Expugnata Guaccachiulla. — Izzuca ciuitas describitur. — Certatim ad nros cōfluūt gentes.

cipum Tenustitanorum. Non ausos hactenus fuisse obseruantiam tanto Regi: quantũ Hispani esse profiteantur, debitam offerre. Nunc vero, quum se sperent fore tutos nostrorum fauore à tyrannide vicinorum regum, ciuitatum suarum detecturos voluntatem aduenisse inquiunt. Vt iam tandem huic narrationi, quæ sat longa serie relata est, finem imponamus. A captiuis quibusdam Cortesius intellexit, in Tenustitana ciuitate post Muteczumæ obitum effectum esse regẽ fratrem eius Hastapalappæ dominũ. Is post tres menses à regno capto, variolarum morbo interiit, cui Muteczumæ nepos ex sorore suffectus est nomine Catamazim, q̃ è tribus Muteczumæ filiis vnum inter nostrorum stragem in pontibus interfecerint ipsi. E superstitibus vero vnus erat morio. Paraliticus alter. Is Catamarinus generibus armorum quotquot assequi potest comparandis intendit. Hastis præcipue longis: quibus sperat equos procul posse ferire: quia solo equorum occursu perturbantur. Veretur namq; Cortesium ad se, in admissorum vindictam, rediturum. Quia præcipue intelligat circumuicinas regiones à se decsicere: nostrisq; in sui perniciem auxilia polliceri. Nec fallitur quidem, terdecim quippe biremes dictos bergantinos ait Cortesius paraturum se ad salsi lacus vastitatem illam deuastandam: quo tanta ciuitas commeatibus ablatis, & aquęductibus confractis, tali necessitate vrgeatur, vt subdere colla Hispani Regis iugo cogi possit. Ad Hispaniolam interea quattuor misit naues, quæ aduehant equos & vna scopetariorum commodum numerum, cum tormentarii pulueris copia. Scribit Cortesius terras illas Hispanis in fluuiorũ, montium, & vallium arboriferarum benignitate similes esse. Propterea petit à Cæsare, vt nomen à se illis terris inditum confirmet. Hispaniam nouam Oceani maris id vniuersum, quod descriptum est, nuncupauit. Supplicat vnà in sui voluminis ingentis calce, vt placeat suæ Maiestati, virum aliquem virtute ac rerum experientia pollentem ad se mittere, qui terrarum à se subditarum perlustret oras, ac referat quæ viderit. Sub data diei Octobris trigesimæ ex arce quã appellauit ipse Segurã Frõteræ. Añi. M.D.XX.

Catamazinus post mortẽ Muteczumæ in regnum suffectus.

Noua Hispania oceani.

ADRIANO PONTIFICI MAXIMO DE ORBE AMBITO.

Caput septimum.

CVM HAEC In meo pluteo scripta morarentur, deficientibus ob locorum longam intercapedinem & non tuta itinera tabellariis, ecce ab Oceano prægnanti nouos fœtus, ecce recẽtes partus. Perpendiculis duobus claudetur hoc opus, qui primariam precio superabunt narrationem, inaudito & creditu difficili: de orbe ambito & repertis aromatum altricibus insulis vno. Quibus artibus, astu, animi feruore, vi armorum, Tascaltecanis Guazucingia & finitimis Muteczumæ hostibus auxiliantibus, Fernandus Cortesius ingentem illam ciuitatem lacunarem Tenustitanam & eius potentiam vniuersam recuperauerit, strauerit, ac ferè deleuerit funditus: vnde beatitudinis tuæ sceptro & magnæ Castellæ Regno accessio facta est non exigua. Ad ambitum paralelum & aromatariam negociationem veniamus, quæ paulo longius captanda est. Ex vrbe Barchinona, cum Cæsar illic Laletanis intenderet comitiis, tua Beatitudine in nostro rerum Indicarum Cæsareo senatu præsidente: data fuit, vti meminisse oportet, Fernando Magagliano Portugalensi, à suo rege transfuga, de Maluchis insulis aromatum nutricibus perquirendis cura, q̃ is in Gochineis, Cananoreis, Colocuteis, Chersone is, alias Malacheis nundinis, septennio versatus: vbi nam iacerent insulæ sciebat. Ab aurea Chersonesso vulgo Malacha, cæterisq; illis emporiis non longo maris tractu distant. Dimissus Magaglianus à nostro senatu ipso, cuius erat princeps tua Beatitudo ex Barrameda Bethis hostio in Oceanũ, vigesimo Septẽbris anni millesimi quingẽtesimi decimi noni vela fecit, cũ nauib9 quinq; nominib9 impositis prætoriæ, Trinitatis cæteris sanct9 Antoni9, victoria, cõceptio, sanctus Iacobus, in quib9 viros vehebat ducentũ triginta septem, è nauibus duæ tantum redierunt. Quarum vna, prætoria naui derelicta, regressa est inutilis: altera post triẽnium ferè ab egressu ex Hispania, sexto namq; Septẽbris anni. M.D.XXII. ad eundem appulsa est portũ, à quo discedens exierat: gariofolis & aliis aromatib9 quibusdã onusta. E viris pauci euaserũt. Periit & prætor ipse Magaglian9 in vna insularũ dicta Matam ab incolis trucidatus ex itinere, vt infra dicemus. Est inter Ca-

Altius rem repetit.

Fernãdus Magaglianus Portugalensis.

stellanos & Portugalenses à maioribus innata simultas quædã: è Castellanis Magaglian⁹, diuersis occasionibus quæsitis, multos sub iusticiæ prætextu consumpsit, ꝙ inuiti illius dictis auscultarent. Hoc suis locis. Ad iter ab eis sumptũ veniam⁹, ad fortunatas primo, dehinc ad Gorgodũ insularum prospectũ, quas Portugalicus earum dominus capitis nuncupat viridis, appulsi: verterunt proras in dexterã à tergo nostri putati continentis, per eius terræ porrecturam quæ dicitur sancti Augustini. Castellana impositione: pauloꝗ vlterius à Portugalensibus sanctæ Mariæ, quæ vltra lineã equinoctialẽ protenditur gradus quinꝗ, decesseruntꝗ ad antarticũ, ad signum vsꝗ: vbi diximus in vna decadũ fuisse trucidatũ Solisium classis nostræ littora illa percurrentis ducem, cũ sociis quibusdam, atꝗ inde ab incolis comestum. Eum sinum aiunt habere gradus octo & triginta trans equinoctialem ad antarticum.

Baia sctę Marię.

Huic loco nomen est impositũ Baia sanctæ Mariæ: dixi alias Baiã dici sinũ. Missi à Magagliano nuncii aduerso flumine in sinũ cadente, cũ vna è nauibus & cimba alterius, tres viderunt semisyluestres ac nudos homines spitamis duabus humanã superantes staturam. Ex illis fidens vnus cimbam est ingressus. Arbitrati sunt nostri tracturũ ad naues socios, si habitum ad manus bene tractarent. Bene pastum ac potũ & indutum remiserunt. Nullus aduenit, neꝗ vlterius ille. Repererunt tamen arbores cum nostris securibus scissas, in cacumine quoꝗ arboris alterius crucẽ erectam. Hominis è nostris nullius reperert vestigia. Mira de huius fluminis amplitudine referunt, vti de Maragnono in Paria regione ad septentrionem alias dixi. In viginti se leucas aduerso flumine ascendisse aiunt, vbi latum esse dicunt leucas septendecim. Fauces autem eius, ꝙ multa in illud ex itinere defluere perceperint alia flumina: latas esse dicunt in immensum: bibiꝗ dulces aquas per spatium ingens in pelago: quo sinu derelicto, ad antarticũ paucis gradibus, quia curuabatur iam ad occidentẽ terram, magnum repererunt aliũ sinum, cui nomen imposuere sancti Iuliani.

Port⁹ S. Iuliani.

Portus erat in eo tutissimus, propterea iacere anchoras prętor iussit. Iam sol ad nos ascendens, terras illas deserebat: frigore premebantur, posteaꝗ sol arietem transegerat mediũ, vti apud septentrionales nostros dimidiam libræ partem, sole transeunte. In eo portu sub tuguriis & magalibus in littore, menses æstiuos nostri quattuor amplius à frigore detenti & tẽpestatibus inclusi egerunt. In Kalendis namꝗ Aprilis portũ ceperunt illum, exierunt vero nono calẽdas Septẽbris.

Ira Magagliani i Joannem Carthagenam.

Hic seuiuit Magaglianus Portugalẽsis in virũ quendã nomine Ioãnem Carthagenã, Episcopi Burgensis familiarẽ: qui ex regia sanctione datus erat Magagliano collega, secundusꝗ classis dux. Illũ & sacerdotem vnũ substructarũ insidiarũ ad eum perimendũ occasione dimisit in terram, cũ biscocti panis pera, singulisꝗ ensibus: voluisset cogitatus eorum, si forte cogitauerant de eo perimendo, morte mulctare: sed veritus Castellanorũ odia in eum iam concepta, non est ausus. Varii varie rẽ hanc, reliquas etiã huic similes referunt. Magaglianum iure quæ fecerit egisse, dicunt hi, taxant alii, veteriꝗ simultati generali Castellanos inter & Portugalenses, executiones illas ascribunt. Incolarum illic videre tuguria: sed est gens inculta, inermis, tantũ pellibus contecta, vaga, sine certis sedibus, exlex, statura grandiore, Patagones appellantur.

Patagões

E portu illo sancti Iuliani iam sole ad eas oras redeunte: Kalendas nono Septẽbris anni. M.D.XXI. anchoris erutis descẽdunt ad antarticũ, aiunt ipsi gradus alios quattuordecim. Hic est pede plano ambulandũ parũper. Audiuisse sub nube se in actionibus Portugalensibus, cũ puer esset hic Magaglianus, fretum iacere in illis terris variis tractibus implicitũ: sed qua esset illud quæsiturus non intelligebat. Sors obtulit quod ratio non direxit: exorta est illi adeo fera tempestas, vt vnã è nauibus raptauerit, proieceritꝗ pensilem integrã super proximis quibusdam saxis. Seruati sunt homines: sed nauis in frusta ex ictu procellæ perstitit. Ecce vnã è quinꝗ vim postergatam. Paulo longius habebat à leua ingens Oceani pelagus. A dextris, inaccessos montes niuales: è nauibus vna quæ minore indigebat fundo, receptũ quærens, à furore vndarũ propius ad terrã se applicat. Fretũ forte vidit angustũ, paulo interius procedens in sinum incidit latum quattuor leucas Hispanas, longũ sex, regressa nauis dat de freto nunciũ. Hic prætereo minuta multa, sequũtur reliquę: aiunt alicubi funda iaci potuisse lapides ad vtrunꝗ montẽ. Deserta est terra, cedrinis arboribus dicunt consitos esse mõtes ambos laterales freto. Eo sinu præter lapso, fretũ aliud obuium habuerunt, aliquanto latius, angustum tamen. Dehinc sinum alium. Post fretum aliud, vltra quem sinus erat alius. Vti duas videlicet in tabulis indicibus Europæ angustas fauces, amplum quoddam spacium amplectentes ad Helespontum: ita in hoc freto tres, cũ speciis grandioribus totidem: freta hæc insulis plena sunt paruis, vnde suspecti semper va=

da timentes, per ea loca nauigabant. Vbiq; profundissima repererũt maria. Tēdebat iam ad Occidentem æstiuum tractus ille, quem centum decem leucas protentũ designant. Dum in medio ferè tractu illo iecissent in quodam quadrato maris spacio anchoras, nil memoratu dignum inuenerunt, iter sequũtur suum è quattuor nauibus tres. Restat in eo quadrato interuallo quarta, sancti Antonii titulo nũcupata: putauerunt socii secuturam. Restitit, & terga vertit cæteris, regressaq; iam diu est blasphemiis insectans Magaglianum. Non impune talem inobseruãtiam admisisse nauis duces arbitramur. Cum solis ergo tribus nauibus procedunt cæteri. E fretis illis exeunt tandē, quæ Octobris die primo & vigesimo sunt ingressi. Egressi autem quinto Kalendas Decembris. Longissimos se dies eo tempore: noctes vero breuissimas, habuisse dicunt: nec à sphæræ ratione alienum est. Vastum, eo tractu superato, captarunt Oceanum aliud mare, id est nostri putati continentis à tergo, mariq; illi iungitur, quod Australe in decadibus appello, à Vasco Nuñez primum reperto ex Dariene. Dirigentibus illum Comogri regis filiis per id pelagus immensum, aiunt tres se menses ac viginti dies egisse, cœli tantum & aquæ salsæ prospectu contentos. De summa rerum ægestate, deq; infensis caloribus miseranda referunt. Orizæ quantum pugno capi queat, portionem quotidianam multis diebus fuisse solam, sine alterius vllius cibi mica, profitentur. Potabilis aquæ penuria erat tãta, vt cogerentur salsæ maris aquę tertiam partem ad Orizam coquendam iniicere, & si forte puram quis bibere tentaret, claudere oculos præ viridi situ, & nares præ fetore cogebatur. Per mare illud ingens tendentes ad occidentem & septentrionem resumpsere denuo lineam equinoctialem, cui proximas reperere duas inertes insulas, quas appellauere infortunatas, eo quod penitus inutiles ac desertas. Dehinc insularum multitudinem arcipelagus nuncupauere ad nostrarum cycladum in Ionio mari similitudinem: in initio quarum descendere in insulis plærisq; ab exitu angusti freti leucarum spacio quingentarum eas lationes appellauere, vetere nomine non expresso, quod licet pacatis animis nostros admiserint quicquid assequi poterant furabãtur: vti vagum genus illud furũ quod Italus zingaros appellat, & se mentiuntur Aegyptios esse: inter ablata furtiue cymbam, quã in terram è nauibus nostri descenderant vix terga vertentibus, abduxerant eam tamen: sed multis prius interemptis reuexerunt. Nuda est gens & semibruta, est ibi arbor quæ cocos creat. Ex illis maior est insula Burneia, quam sine hæsitatione scribunt ambitu esse leucarum ducentarum quinquaginta quattuor. In huius insulæ portu aiunt arbores creari, cuius folia cadentia gradiantur serptim vti vermis: vitalem spiritum puto aliquem inter vtranq; folii faciem tumescere: qui quasi ventosus halitus paruo duraturus folia moueat. Duo ibi religionum genera esse intellexerunt: ydolatras & Mahometanos, inuicem satis concordes. Armenta boum & bubalorũ nutriũtur in ea. Greges etiam caprarum & altilium nostratiũ copia passim ibi alitur, ouium minime. Tritico & ordeo carent ac vino, abundant Oriza, is est eorum panis, & ex Oriza dapes condiunt varias. Vltro citroq; Burneius regulus & nostri gratis muneribus se salutarunt. Ad nostros regulus sua misit munera super elephantibus duobus, & altero die dapium genera duo & triginta humeris nobilium allata: quinq; ac viginti millium domorum aiunt huius principis esse ciuitatem: sed lignearum, præter regis atrium, quod esse dicunt lapideum. Circumeunt Burneiam insulæ multæ paruæ: inter quas duę, quarum altera Zubo, Matan ab oppido primario nomine Matan altera. Zubi regulũ sibi Magaglianus conciliauit, datis illi regi muneribus è nostratibus ipsi gratis: quia nouis & alienis ab eorum cognitione. Baptismatis lauacro regulum & Cæsaris obseruantiæ subiecit. Dehinc relictis in portu Zubēsi nauibus, cum illarum scaphis & prouincialibus cymbis vnilignels & militibus Zubensibus, traiecit in insulam Matan ab oppido Matan dictam, quæ in prospectu est ad leucas tantum quattuor. Matano regi persuadere conatus est per interpretes, vt Hispano regi magno vellet ac Zubensi subdere se, penderecq; tributa Hispano magno regi: se obtemperaturum respondit, Zubensi minime. Dedit oppidum regię sedi vicinum in prædam, & combussit vniuersum Magaglianus: domorum forte quinquaginta in Zubum regressus est cum præda: rerum comestibilium, quarum erat in Zubo aliqua penuria & suppellectilium variorum. Sed maiorum illorum partem Zubēses Matanorum inimici rapuerunt sibi. In octauum inde diem reuersus Magaglianus eodem modo relictis nauibus: armis tentauit oppidum ipsum regium Matanũ expugnare. Detrectauit Magagliani, fato aduerso huc aducti, mandata regulus. Exiuit obuiam armatus cum oppidanis. Præter tela prouincialia ex cãnis & lignis adustis, hastas hic regulus lõgas & ferratas asse

arzipelag⁹.

Zingari.

Oriza.
Burneius regulus.

In bark, et ... appellat ... [illegible]

quitur, quia Sericæ & Sienarum regionũ mercatores has pertractent insulas. Fuit á regulo cum septem sociis trucidatus, vulnerati duo & viginti. Ita bonus Portugalensis Magaglianus suæ cupiditati aromatarię finem imposuit. Regressi superstites ad socios in Zubum, fuerunt à Zubensi regulo inuitati, conuiuio affuerunt. Ioãnes Serranus nauclerorum Oceani princeps, de quo in decadibus primis, nunc vnius nauis præfectus, & alterius nauis præfectus alius, cum forte decem comitibus. Vagabantur interea per insulam alii è nautis forte quadraginta. Salit ex insidiis in prandentes regia cohors armata, trucidauit alios, præfectos seruant, & nudatos ad littus trahunt palam, existimãtes venturos è nauibus cum scaphis alios, vt eos pręhẽderent. Non ausi sunt qui naues custodiebant accedere. Ita sociis derelictis vela fecerunt infœlices. Scrutatus sum à regressis inter cæteros á iuuene Gemiensi Martino de iudicibus, qui omnibus rebus interfuit, quod crimen admissum Zubẽsem regem ad patrandum impulerit tam crudele facinus. Fœminarum stupra causam perturbationi dedisse arbitrantur. Sunt nãq; zelotypi. Hæ sunt, meo iudicio insulæ, de quibus autores multi multa referunt. Millia insularum, tria dicunt plærią;, augent alii, non longe ab Indicis littoribus distare. E circumeuntibus Burneiam insulam, vna est in qua sunt oppida duo Butu ran & Calegan: placide ibi sunt suscepti. Ex eadem insula viderunt aliam, à Calaganẽsibus digito monstratam: in qua Buturanẽses & Caleganenses dixerunt, auri esse in harenis maris tantam copiam, vt cribro solum arena discussa, auri grana deligant, quæ auelanam vel paulo minorem fructũ æquent: cætera veluti vilia despiciunt. Est huic in prospectu alia duobus oppidis nobilibus insignis. Vindanaho & Chipico, quorum alterum ad austrum spectat, ad septentrionem alterum. Australis terra cinamomum, aurum altera gignit. Ex vtroq; nostris rerum permutatione tribuerũt aliquid. Ad has insulas, vti iam dixi, ex Serib9 & Sienensibus aliisq; Indicis regionibus frequenter solent cõmeare mercatores, auri & gẽmarũ permutatione, aliarumq; rerum: ipsi telas, pannos, ac cætera facientia ad ornatum; & cultum humanum, ad bellum etiam. Ab harum insularũ prospectu abesse tantopere desideratas Maluchas insulas, ad equinoctium leucas centum septuaginta quinq;, gradus ipsi computant decem: vnde, qua figant ingenium in his computationibus non intelligo. Gradum prisci philosophi sexaginta milliaribus Italis, quæ mille passus dimensos includant singula, constare volunt. Leucam isti dicunt milliaria ex illis continere quattuor mari, terra vero tria. Si computationem leucarum sumpserimus, nautarum Hispanorũ more, quindecim continet quisq; gradus leucas: ipsi vero contra omniũ opinionem, aiunt gradum continere leucas septemdecim cum dimidia. Intelligant ipsi se, quia illos ego non intelligo. Ad Maluchas veniamus, captarunt tandem illas. Quinq; sunt primariæ, lineæ equinoctiali vel suppositæ vel proximæ. Ambitu ferè æquali: quattuor vel quinq; aut quando plenius sex leucis ipsarũ quælibet continetur. Eminet, quodam naturæ instincto, in singulis elatus collis. In illis gariofilum & suapte oritur natura & coalescit. Quinq; illas ab latere antartico videtur ingens terra nomine Gilolo includere. Nascuntur & in Gilolo gariofila sed acria & semisyluestria: vti accidit de castaneis aut oleastrorum oliuis non insertis, in paruis vero insulis illis omnibus sunt aromatica. Sed auditu pulcherrimũ est, vnde aromaticus ille vigor in gariofila eorum iudicio infigatur. Aiunt incolæ singulis diebus ter eleuari nubem quandam, dicunt ipsi mitti è cœlo, summo mane in meridie & ad vesperam, quæ collium gariofila gignentium culmina tegat, ita vt eo tempore videri vertices nequeant: atq; post breue tempus dissolui nubem illam. Gariofilorum q; arbores, quæ sunt lauro pares ac ferè similes: eo spiritu grauidare: argumento esse dicunt, ꝙ ea nubes ad insularum plana descendat nunquã: neq; ab collibus transplantatas arbores bene coalescere: aut fructus gignere sapidos. Planiciem quæq; insula orizæ sationi seruat edendam. In vna illarum descenderunt, à cuius regulo fuerunt placide ac honorifice suscepti, sed cum duabus tantum nauibus: tertiam nãq;, quod iam deficerent homines, qui gubernare plures quirent, post prætoris & sociorum necem & lœtale conuiuium dissoluerũt. Quæ Trinitatis & quæ Victoriæ nomen habebant, remanserunt incolumes. Gens hæc ferè nuda est, subligaribus ex arborum philiris ad pudendorũ tantum velamen vtuntur. Regulus vero ille nostris retulit, propterea læto se animo nostros in hospites suscepisse, ꝙ paucis ante mensibus in orbe lunæ viderit gentem exteram aduenta re pelago, neq; nostros differre ab eo simulachro vel puncto professus est. Ab his insulis arbitrari se aiunt distasse ab Hispaniola leucas quinquies mille, quæ milliarium continent Italorum millia viginti, falli arbitror. Aiunt nostri insulas eas esse fœlices, licet nostro pane vi-

Quot leucę efficiant gradum.

Maluchę insulę.

Gilolo.

De vigore gariofilorũ.

noq; careant & carnibus bouinis, arietinisq;, quia contenti sint sua oriza, ex qua mille ciborum genera conficiunt. Popularem habent alium panem ex quarundam palmarum veterũ lapsarum interiore medulla iam confecta vetustate, vti accidere solet in montanis densis nemoribus ab hominum cõmercio semotis, in quibus decidunt magnę arbores vel vi tiphonum perculsæ, vel deficiente in radicibus substantia terrestri: ex longa intercapedine annorum, crescẽteq; arborum proceritate: quæ maiore indigeat radicum vigore, quã tellus ipsa queat radicibus porrigere ad arborem sustinendam. Vtcunq; sit, iacent in siluis multæ, putrescuntq; ibi & canescunt carieq; corroduntur. Eiusmodi est ea palmaris medulla ex qua illi vulgarem conficiunt panem.

Ex quo cõficiãt panẽ.

In quadratas medullam scindunt formas, mox in farinam conterunt & desiccãt: pinsunt demum & coquunt, frusta tulerunt in cocti lateris formam compacta. Volui gustare, nil asperius, nil insipidus: miserorum inopum esse debet id alimẽtum, quibus orizæ deest facultas, quod agrorum cultu sint expertes. Vidi ego & in montanis ruribus ac pagis vesci mõticolas pane paulo sapidiore, coloris ferè nigri, ex grano tiphę: vulgo Hispano centeno, vel millio aut panico, vel his deterioribus aliquibus. Regula est in rotæ rotantis arbitrio, vt saturentur pauci, famescant plures, delicias assequantur quidam, epulum non multi. Viuitur tamen vndiq;, quia natura paruo est cõtenta, modo paruo sim⁹ assueti. Caprarum est apud eos alendarum & altilium omnium cura. Cannas habent dulces, vti è quibus extorquetur saccarum. Mala etiam punica, quæ granata dicunt Italus & Hispanus.

Mala punica.

Mala medica & citera omnis generis. In his pomis dicit Hispanus, limas, limones, narangias, torongias, cidras, cidrones, quæ inter se differunt. In herbis etiam curnas turcium aquaticum vocabo, herbas in fontium riuulis nascentes: si vulgus Hispanum Berros, Italum cresones liquide ac sine circuitione nominat vno vocabulo. Et quod magis nauseã incitat, inter eas herbas venenosum perimens nascitur nescio quid, ab Hispanis anapelum appellatum. Interrogatus qui nihil in thesauros animæ suę curet aceruare præterquã esse latinum, etiam quod illo careat vocabulo lingua latina, possitq; aliunde sumi perpulchre, an liceat anapelum dicere torquebit nares, & insufflans lupi strangulatorẽ dici rem illam debere graui quodam elato supercilio immurmurabit.

Contra obtrectatores.

Ergo sic meo arbitrio, cum nasutorum bona venia, Maluceæ insulæ, narãgiis, limis, limonibus, torongis, & cidris, cidronibus, granatis pomis, holeribusq; abundant. Non sine causa subiit de cressonibus vel berris, & anapelo mẽtio: quia cum in primo margine cœnæ paucis ante diebus herbam illam cum suis aceto sale ac oleo ederemus: Fernandus Rodericus meus, cuius opera vsa est aliquando tuę Beatitudinis suasu Cæsarea maiestas, in anapelum incidit, quo sumpto, ac si cicutam vel aconitũ comedisset ita stratus decidit, tiriaca & mitridatico fuit obuiatum ilico: diu tamen semiattonitus vixit: non ne sapidum & bene sonans verbum est anapelum, cum lupi strangulatorẽ fœda illi circuitione dici debere blatterabunt?

Anapelũ.

Vina, non ex vuis, quas nõ habent Maluccæ insulæ, sed ex variis fructuũ generibus sapida, ex vno præsertim conficiunt. Est apud eos & apud nostri putati continentis incolas arbor ferè palma in similitudine formæ: in modo procreandi valde dissimilis.

Arbor similis palmę.

Arbor hæc racemos generat duodecim, plures interdum, ad vigesimũ vsq;. In quolibet racemo, botros vti ex vua, sed mille tegminibus vestitos, botrus quisq; denudatus paruo melone valde rotundo est similis. Sed cortice testudinea ferè conchã æquãs duricie. Coccos appellant fructus illos, textis exterioribus est pluribus tunicatus coccus, quàm palmula cõmestibilis cum iisdem costulis, retibus interligantibus illas: nec minore labore purgari tunicas illas oportet, quàm palmulæ denudentur. Aperti cocci potum præbent & escam liquore suaui plenũ esse reperiunt. Intra corticẽ nutritur spongiosa quædam altitudine duorum digitorum, inhærens cortici massa, butyro vel abdomini candore mollicieq; similis, gustu suauior. Massa illa de interno cortice abrasa est esui aptissima. Si paucis diebus conuoluta parum per in ipso vase perstiterit, dicitur liquefieri, conuertitq; in oleum oliuarum oleo suauius, & ægrotis valde salubre. Aliud naturæ ministerium vtile recipitur ex hac arbore. Perforant arboris latera: qua folia ex arbore prodeunt. Stillare guttatim aiunt in supposita vascula liquorem potabilem, gustui aptissimum, & valetudini consonum. Piscibus intendunt capiendis, quorũ illa maria creant passim multa genera, interq; vnum monstrosum non mediocriter, cubito aliquanto minorem, ventrosum, tergo fulto, non squamis, sed corio durissimo, rostro porcino, fronte duobus rectis cornibus osseis armata, dorso bicipite eleuato osseo.

Mõstrosũ gen⁹ piscis.

Regulus, apud quẽ nostri descenderunt, ope diuina illuc aductos credens: nostros quid optent, quidue quæritent interrogat. Aromata inquiunt.

Quæ nos habemus ait assequemini. His dictis insulares suos dedititios ad se vocat: vt nostris gariofilorum quisq; suorum aceruos ostendat edicit. Sinatq; pro arbitrio, honeste tamen compensando, nostris auferre: matura namq; in aceruos domi congerunt, mercatores expectantes, vti de omnibus aliis mercibus accidit. Hic ad Collociteas, Cochineas, Caneno reas, & Malacheas nundinas, cum nauibus quibusdam magnis, quas ipsi vocant iuncos, asportantur. Idem de pipere, gingibere, cynamomo, cæterisq; animos hominū effœminantibus, parum necessariis blandimentis: sed in his quinq; insulis Maluchis, nil aliorum generatur aromatum præterquā gariofilorū, non tamen lōge distant ab his illæ lasciuias gignētes alias, id ab incolis Malucheis renūciatum est & experimento pyratico didicerunt. Qūū namq; à Burneia insula grandi, ac cæteris circumadiacentibus insulis in vna, quarum præfectum Magaglianum trucidarunt, ad Maluchas tenderent: ex insperato inter nauigādum in nauim vnam ex prouincialibus ingentem, imparatam, dictam iuncū inciderunt, onustam mercibus, inter quas omniū aliorum aromatū inuenere copiam, sed exiguam, ea sunt perfectissima, quia de recenti collecta: neq; naues illæ longos audent maris tractus pcurrere, quia non sunt illorū naues arte tanta compositæ, vt ferre queant eas maris procellas, quas nostræ perpetiuntur: neq; illarum nautæ sint ita periti, vt nauigare sciant qua ventus non flet recta in puppim. Cōmeatuū prouincialium illa nauis in proximā aliam insulam vehebat pondus suū. Orizam, coccos de quibus paulo ante, gallinas, anseres, & cōmestibilia multa, auri etiam granati copiam aliquam, lauta sibi ex illis prouentibus parauere prandia innocentū, sine suspitione transeūtium, impensa. Gariofilis ergo duas naues superstites onerare statuerunt: & quoniā non reperta fuit apud eum regulum tanta copia, vt impleri naues ambæ possent, regulus ipsemet percurrit finitimas, quæ sunt in prospectu. De quinq; namq;, alterne quattuor se inuicem vidēt. Quinta longius parumper abest ab aliis. Quantū occulus nō attingit hominis, sed paulo plus. Ecce repletas gariofilis naues duas, ex decerptis recenter ab ipsis arboribus, è quibus & ramos cū suis quemq; gariofilis tulere: delectabile fuit curialibus omnibus ramos illos videre, olfacereq; in suis matricib9 ramis bacculas illas. Differt non mediocriter odor ille ab odore veterum gariofilorum quæ venduntur à pharmacopolis. Ex allatis habui ramos plærosq;: multis sum multos impartitus, ad varias terras mittendos. Adhuc restant apud me pauculi, quos asseruabo donec intelligam an ad tuæ Sanctitatis manus aliquis ex illis peruenerit. Ecce naues duas gariofilis onustas. Quid subsecutum sit, enarremus. Erat è duabus vna, dicta Trinitas, carie confecta, corrosa, putrida vermibus, quos Venetus vocat bissas, Hispanus bromā, adeo terebrata, vt nil minus per eius latera & sentinam aqua percurreret, ac per cribri foramina. Quare non ausa est credere se tam vastæ nauigationi, donec reficeret. Perstitit ergo Trinitas ad hūc vsq; diem, incolumis ne sit ignoramus. E quinq; igitur duæ tantum redierunt. Hæc quæ Victoria dicitur in præsentiarum: Anno superiore altera sancti Antonii, ex hominibus pauci. Restat vt qua redierit Victoria referamus. Alia namq; via post triēnium paucis diebus exceptis, à discessu reuecta est, primariis omnibus infœlici euentu ponè relictis. Sed hoc inauditum hactenus tentatum nunquā ab initio mundi parallelum integrū, terram vniuersam circuiuit hæc nauis. Quid sup hac incredibili nouitate cōfinxisset Græcia, si Græco alicui accidisset. Nauis Argonautica dicat, quam sine rubore ac derisu suspitiose fabulantur in cœlum esse relatam: quid nam effecit? Si quid ista egerit pēsitauerimus, ex vrbe Argo in pontum ad Oeten & Medeam progressa, cum suis heroibus Hercule, Theseo, Iasone, nescio quid egerit, adhuc ignotū gentibus est, quid fuerit vellus illud aureum, quæ vero sit ex Græcia in pontū itineris intercapedo apud grāmaticulos pueri didicerunt. Vngue giganteo multo minor est ea distantia. Sed quo nam id pacto queat, vt mundū cinxerit, hominibus psuadere, elaborandū est. Creditu quippe durum. Hinc argumentū capiamus. Afferri iubeat Beatitudo tua solidam spherā rotundam, in qua sit orbis totius depicta figura. Ibi ducem accipiat fretum Herculeū, Gibraltari strictum appellatum. Exeūdo ad leuam occurrunt primo fortunatæ insulæ, Canariæ dictæ vulgo. Inter eas & Affricæ littora recta tendētibus ad meridiem, obuiæ fiunt aliæ insulæ à Portugalēsibus dn̄is earum Capitis viridis insulæ nūcupatæ. Latine Gorgodes Medusęę. Hic animaduertendū est attenta mente, quia hinc sumitur huius admirationis initium. Portugalenses ex Hesperidibus in leuā prorsus conuertunt proras, & lineā transeunt equinoctialem, tropicū etiam capricorni traiiciunt, vsq; ad lunæ mōtiū porrecturā vltimā: caput bonæ sperantiæ dictā: vt vulgo loquar: ab æquatore gradus quattuor & triginta, minuūt duos alii. Ex

Naues duę repletę gariofilis.

Nauis argonautica.

Persuadere nititr mūdū vniuersum circuiri posse.

eius promontorii cuspide regrediuntur ad orientem, & Erythrei maris Persiciq; sinus fau
ces, Indiq; ac Gangis vasta ora pernauigant, ad auream vsq; Chersonesum: quam ab ipsis
Malacham nuncupatā diximus. Ecce dimidiam circuli orbicularis partē. Duodecim hora=
rum quas sol percurrit, è quattuor & viginti perpetuo computo cosmographi omnes id es
se spacium scriptum reliquerunt: dimidiā, quæ restat, nūc dimetiamur. Ad Gorgodes redeū
dum est. Illis insulis in leuam relictis hæc nostra classicula nauiū quinq;, recta tetēdit ad dex
teram, puppim vertens Portugalēsibus puppibus, à tergo eius nostræ terræ quā dicimus
putatum continentē, cuius initium est sub Portugalensiū ditione, ac tantū progressa est clas=
sis hæc, vt ea via gradus antartici fuerit assequuta, vti iam diximus, quinquaginta amplius,
non signo numerū particularem, quia differunt in relatu graduū, licet parum. Solem sequu
ti cadentem, vti Portugalenses orientē, præhenderunt à tergo eas insulas Maluchas, quæ
nō magno tractu distant ab eo, in quo Gatigarā Ptolomęus & sinum magnū locat: regioni
Sinarum patentē portā. Quid dicam de sinu magno, & de Gatigara, quę nō reperisse aiunt
eo esse habitu quo describūtur à Ptolomæo: prætereo in pręsentiarū, alias forte latius. Ad
ambitū parallelum redeam⁹, en alia via versis vestigiis repertā Chersonesum auream, quā
à Portugalēsibus eadem via per aureæ Chersonesi prospectū, perq; Portugalensiū semitas
omēs reducit ista nauis, argonauticæ regina: ad Hesperides Gorgodes applicata hæc nauis,
omniū rerum ægena, scapham dimittit cum terdecim hominib⁹: potabilē aquam & cōme=
stibile aliquid, nō gratuito tamen, postulatū. Ibi Portugalenses sui regis ministri, qui oculū
sibi dextrum erutum iri arbitrātur, si aromatum princeps alius prouentus assequatur: sca
pham & ministros cōtra fœdera inita ab initio diuisionis, ab Alexādro Pontifice sexto san=
citæ, præhenderunt: tentassecq; regios Hesperidū magistratus, nauim ipsam capere, quod fa
ctu facile fuisset. Sed intellecto sociorum euentu, nautæ priusquā suas Portugalenses præpa
rarent naues cōgressiuas, erutis anchoris, aufugisse aiunt se, relictis in Portugalensium po=
testate terdecim sociis, ex vno & triginta quos aduehebant de sexaginta ex Maluchis nauim
ingressis, dimissos tamen remiserunt Portugalēses ex sui regis mandato. Si cōquestus, si sua
discrimina, si famem, sitim, vigilias & erumnosos labores in exhauriendo ingredientē per
apertas rimas & foramina maris aquā, die noctuq; recitare vellem, lōgam nimis intexerem
orationē. hoc satis. In illam cribro pertusatissimo pertusatiorē nauem, in aduectos octode=
cim, equo strigoso strigosiores, tot erroribus actos se inquiunt vt millia leucarum quattuor
decim percurrisse, nūc hac, modo illac nauigādo se prædicent, licet terræ ambitū min⁹ octo
millibus constare fateātur, quia qua via quærendæ forent optatæ insulæ ab itinere Portuga
lensiū alieno ignorabant. Datur opera ne à talibus incœptis decidatur, quid statuetur, quo
pacto cum Portugalensibus cōcludetur, qui se iacturā ingentē prepessuros ex hoc negocio
cōqueruntur, significabimus. Arguūt illi Maluchas esse intra limites assignatos ab Alexā
dro sexto Pontifice maximo: cuiq; regi, Castellæ dico & Portugaliæ, esse pagos aiunt illi &
rura villulasq;, suos prouentus ad Malacheas, Colocuteas, Canenoreas, Cochineasq; nundi=
nas afferentes, vt accidit in vniuerso: à rusticis ad vrbes, & oppida venū necessaria compor
tantibus, quæ domi colunt & nutriunt rustici. Nos vero econtra reperimus Malacham ab
ipsis vsurpatā, quod sit extra lineā illā, diuidētē ab oriēte in occidētem ab vtroq; polo. Id tuæ
Beatitudini est notissimū, quia coram ea discussa fuit nō semel ista quæstio. Vnū restat quod
summa replebit admiratione legētes, eos præcipue qui se putant vagos cœlorū cursus habe
re præ manibus familiares. Quādo ad Gorgodes nauis hæc regressa fuit, diem fuisse Mer=
curii arbitrabātur nautæ, Iouis esse repererunt. Vnde diē vnū in eo discursu aiunt sibi abla
tum, ea trium annorū intercapedine. Ad illos ego. En vestri forte sacerdotes vos fefellerūt,
diem illū in suis aut celebrationibus, aut horis recitādis remittendo. Ad me ipsi en quid? nū
forte omnes? Cordatos præcipue ac rerū experientia pollentes in errorē tantū decidere po
tuisse suspicaris, casus cōmunis est, vt dierum ac mensiū ratio habeatur in promptu, præ=
sertim quia multi horarios habebant secū libellos, & quid esset quotidie recitādum optime
callebant. In horis præsertim Beatæ Virginis, cui nos singulis momētis prosternebamur,
patrociniū eius implorantes, in his & defunctorū cōmemorationibus tēpus illud ociosum
multi conterebant. Digito igitur cogitatū alio, dies ablatus est nobis vnus proculdubio.
hii hæc, alii alia, ac varii varia commemorant, de sublato die conueniunt omnes. Addidi
ego, amici memores estote annū sequentē à discessu vestro qui fuit vigesimus à quinquage=
simo bissextilem fuisse, ne inde forte sit error sumptus. Pigmeo Februario dedisse illo an=

Aurea cher sonessus.

De die per dito.

no se nouem & viginti dies, & bissextilis bissextę Kalendas Martii illius anni nō fuisse oblitos, affirmarunt. Sunt hi octodecim supstites litterarū penitus expertes. Ita successiue inquiunt. Agitatus ea cura conueni Gasparē Contarinū oratorem apud Cæsarem pro sua Illustri Republica Veneta omni litterarū genere non mediocriter eruditū. Nouā hanc inauditam hactenus narrationē variis argumentis discutiendo accidere posse cognouimus hoc pacto. Soluit hæc nauis Castellana ab Gorgodibus insulis occidētem versus, quo etiam sol tendit. Inde effectum est vt sequuta solem, vnūquemq; diem longiorē habuerit pro quātitate itineris confecti, quāobrem perfecto circulo, quē sol viginti quattuor horis peragit versus occasum, integrum diē consumpsit, itaq; vno pauciores dies habuit, quàm illi qui certā quandā sedem eo tēporis spacio tenuere. Quod si classis Portugalensiū quæ versus oriētē nauigat, cōtinuato itinere versus orientem hac nauigatione & via, nūc primū inuenta ac mortalibus patefacta, iterum ad Gorgodes reuerteretur, nulli dubiū quin cum breuiores dies habitura fuerit peracto circulo illis superfuturæ fuerint viginti quattuor integræ horæ, ac ita vnus integer dies, quare vno plures numeratura esset: sicq; si vtraq; classis Castellana inquam & Portugalica eodem die ab Gorgodibus soluissent, & Castellana occidentē, Portugalēses vero orientem versus, puppibus inuicē versis nauigassent, & eodem tēporis spacio eodē momento diuersis his viis ad Gorgodes reuertissent, si dies ea fuisset Gorgodib9 dies Iouis, Castellanis quibus dies integra consumpta fuisset in dies longiores, dies Mercurii illuxisset. Portugalensibus autē, quibus ob dies breuiores factos, dies vna superesset, eadem dies Veneris. Philosophi rem philosophicā altius discutiant. Nos hæc damus in præsentiarum. Satis iam de peragrato parallelo deq; aromatū nutricibus insulis ac die cōsumpto & nouis terris. Nunc tandē ad res Tenustitanas deueniamus, quas perstringā quanto breuius potero, quia sum mihi iam ipsi tanto labore grauis & molestus, ob senectā fugientē, in cuius rapacibus vnguibus me tua Beatitudo ferē labantem reliquit: ea me properanti volatu, ad sororis suę decrepitæ rapaciores deuoratus detrudere conatur, ac si per huius luci semitas placidius esset deambulandum.

Redit ad res Tenustitanas.

Caput octauum.

D E DISIECTIS Ex lacunari Tenustitana ciuitate nostris, quoue pacto cum finitimorū Tenustitanis inimicorum auxiliis incœperit coalescere à tāta strage: dictum satis. Vno iactu ad lacunæ viciniam, mediis actibus prætermissis, transiliamus. In ciuitate millium domorū octo, sed quę suburbiis constat immensis, ad lacunā vsq; protentis à Tascalteca leucas octodecim, nomine Tazcuco, cum exercitu numeroso pedem fixit Cortesius. Non ausi sunt ciues Tazcucani detrectare, ne darentur in prædam exemplo vicinorū edocti. In Tascalteca construendarū nauium magistros reliquerat Cortesius, qui dum ipse belligerēdo circumuicina hostilia premeret, bergātinos, vti mentionem fecimus, cōponeret terdecim. Vbi primum in Tazcuco sedem exercitui dedit, afferri iussit bergātinorum cōposituras, quæ Tascaltecanorum & Guazuzingorū humeris tabulatim allata sunt, neq; laborem illum inuiti sumpserunt: atrox adeo est in Tenustitanos odium, vt pro deliciis habeant quoscunq; labores ad Tenustitanorum perniciē directos. En rem Romano populo, quādo illustrius res illorum vigebant, nō facilem. Ex Tazcuco labitur in lacunā fluuius nō ingens, cuius vtraq; ripa domibus, hortis interiacētibus, perpetuis fulta est. Interea dum bergātinorum construeretur compago, dum & remi & amplustre vniuersum componerētur, fossam duci iussit ex Tazcuco ad lacunā spacio milliarium Italorū trium, staturarūq; virilium quattuor profundam alicubi, suis lateralibus aggeribus munitissimā, in qua stagnare fluui9 posset: ad bergātinorum deuectum ad lacunā, quinquaginta dierū interuallo cum fossoribus perpetuis octo millibus prouincialibus perfecit opus. Sed dum vtrūq; vna & naues & fossa formarentur, plærasq; ciuitates, tum terrestres, tum lacunares, à quibus fuerat aufugiens infestatus, deleuit, & combussit: neq; iam Tenustitani audebant prodire, vt aperto Marte cōtenderent cum nostris. Terdecim bergātinis per admirādum opus illud deductæ fossæ in lacunā proiectis, Tenustitani suā videre præsentaneā perniciem, ex necessitate tamen animos sumpserunt. Intellecto bergantinorū in lacunā accessu, paruo temporis interuallo cōuolauit ad bergantinos

Mira astutia Cortesii

gantinos cum armatis bellatoribus ingens multitudo cymbarũ, aiunt affuisse ilico quinq; millia, ex relatu ciuium, post habitã victoriã, accedentes cymbæ vi tormentorum q̃ in proris & spondis bergãtinorum erant locata, dispergebãtur, veluti ab atrocibus ventis nubeculæ. Ita iam vagãtibus, aperto lacunę cãpo, bergãtinis ciuitatẽ acriter infestarunt. Paucorũ dierum spacio abstulit illi ciuitati Cortesius dulces aquas fluuiales, aquæ ductibus discerptis per Christophorum de Olit, & ne ab vlla parte comeatus vllus ad obsessos duci quiret, tribus exercitib9 ciuitatẽ circumsepsit à Tazcuco vno, per Astapalappã, quã labefactauit ad vnguem, eo quod esset cæteris potẽtior, & Muteczumæ fratris eo tempore Regis antiqua sedes. Huic ipse Cortesius præfuit cum sexaginta millibus bellatorum amplius, vt ipsi aiunt, ex omnibus nãq; iam prouinciis multo plures quã ipse peteret, tum spe prædæ, tum libertatis, cõfluebant, põtem illum, de quo supra facta est mentio ex Astapalappa directum ad ciuitatem regiã, occupauit Cortesius. Et paulatim pugnãdo retractis hostibus, tum lacertorũ viribus, tum equorũ ac tormẽtorum impetu à fronte & à lateribus, cum bergãtinorum fauore põtem adeptus est ad castellum vsq;: de quo diximus in occursu Muteczumæ regis cũ nostris, vbi castellum illud turribus duabus fultum, duos pontes amplectens, qui sub illi9 fornicibus iunguntur. In eo loco castra posuit Cortesius & vtriusq; pontis fauces ea via possidebat. Econtra locari iussit alia castra in tutelam alterius magni pontis à septentrione, cui præfecit Gonsalum Sandoualum iustitiæ exequendæ militem, quem dicit Hispan9 Alguazilum. Exercitui tertio ad latus aliud ciuitatis posito præfecit Petrum Aluaradum. Aiunt tres illos exercitus centum viginti millium constare bellatoribus. Ita vndiq; vallata hostibus misera ciuitas, laborat extrema ægestate rerum omnium: nec minus paucorum ambitione conteritur (quorum auiditas imperii traxit ad eam calamitatem infœlicem populum) quam ab hostibus torqueatur. Subiiceret nostro iugo colla populus facili suasu, ni regis nepos ex sorore vsurpator imperii & ipsius procerum elatio animorum obstaret. Septuaginta continuis diebus est ab omnibus lateribus à tergo & à fronte infestata. Intra ciuitatis ipsius vias, redeuntibus nostris ad vesperam in castra, quingentos, mille interdũ & eo amplius scribunt quoto congressu fuisse interempta: quo strages erat crudelior, eo magis copiose ac opipare cœnabant Guazuzingui & Tascaltecani cæteriq; prouinciales auxiliarii: qui soliti sunt hostes in prælio cadentes intra suos ventres sepelire: nec vetare ausus fuisset Cortesius. E nostris paucos aiunt semper periisse. Ergo tum gladio, tum rerum penuria consumpta est ciuium pars maior, mortuorum aceruos plærumq; in viis nostri ciuitatem pugnando ingredientes, reperiebant, quos fame sitiq; dicebant exhalasse animas. Ex egregiis domibus multas diruerunt passim, quando hostes detrudebant. Fuit semel Cortesius in vno pontium ab hostibus circũuentus & captus, à familiare quodam suo, nomine Francisco Olea, qui ense vibrato in hostes ambas abscidit vno ictu gladii eius manus, qui herum Cortesium prehẽsum premebat, seruatus est Sed iniquo seruatoris fato, qui occubuit equo præbito. Renunciatum est iam tandem nostris, qua nam in parte cum necessariis & principib9 lateret rex. Recognita Cortesius cum bergãtinis, cymbarũ classiculam ab exploratoribus patefactam, qua rex vagabatur in quibusdam abditis lacunæ angulis, adoritur capitq; omnes. In Cortesii potestatẽ adductus rex, pugione, quo erat Cortesius accinctus, contacto ait, en ferrũ quo me potes & debes iugulare, qd in me fuit peregi, exosum & molestũ mihi iã erit viuere. Solatus est eũ Cortesi9; qd magnanimo regi cõueniat ipsum fecisse dixit. Secũ tamen eum duxit in cõtinentẽ: sub q; fida custodia seruandũ suis tradidit. ¶His actis debellata ciuitate tãta, fereq; discerpto illius populo, nationes omnes illas Cæsareo subdidit iugo. Ad me venerunt duo viri ex his quos fidalgos dicit Hispania, qui fuerunt rerũ omniũ nõ exigua pars, tum in pquirẽdis prouinciarũ archanis, tum in oĩb9 certaminib9, nomine Diecus Ordasi9 vn9, Beneuides alter. Aiunt ad suũ arbitriũ creasse Cortesiũ in Tenustitana regẽ, è regio sanguine ortũ, iussisseq; ibi pedẽ figere, quo ciuitas populi frequẽtia denudata sub regis vmbra resarciatur, aliter eñ deserta penitus & inculta tãta moles pmãsisset. Ipse vero statuit p nũcios nouas alias terras pquirere, impatiẽs ocii. Erãt in prospectu ad austrũ alti mõtes, qd trans illos iaceat vestigari iubet, mare aliud ad eorũ mõtiũ australia iacere latera, renũciatũ est, vti scripsi in decadib9 de mari Australi ex Dariene à Vasco Nuñez patefacto. Sex illic esse ciuitates, quarũ minorẽ aiũt esse Valleoleto nr̃o celebri municipio multo maiorẽ. Quarũ vna dr̃ Teph, Mechinacã alia, Guaxãca tertia, q̃rta Fuesco, Tequãtepech qnta, sextæ nõ dãt nomẽ: scribit in ep̃la pticulari extra volumẽ rerũ Tenustitanarũ, in mari Austra

Tenustitã vndiquaq; obsessa.

Acriter infestata ciuitas.

Cortesi9 ab hostib9 circumuent9 / liberatur a Francisco Olea.

Diec9 Ordasi9 & Beneuides qd referant.

li intellexisse nō distare ab illo littore īsulas aromatū & auri ac gēmarū altrices. Que vero ī lacunis & lacunarū marginib⁹ vrbes iacēt, his noīb⁹ nūcupātur. Saltucar, Tenauica, Tenustitan, Scapuzalco, Tacuba, Chapultepech, Culuacan duplex Guichilobusco, Suchimilco, Quitagua, Astapalappa, Mesechiche, Coluacan, Tezuco. E duob⁹ is Beneuides de recēti redijt è socijs duarū nauiū à Cortesio missarū vn⁹. In illis vehunt à Cortesio missa dona q̄ preciosiora elegātioraq; multo esse aiūt, q̄ aducta & à sua Cæsarea magestate asportata, quo anno ex Hispania ꝓfecta est ad Belgas, à tua Beatitudine cōspecta, circiter ducētū milliū ducatorū precio æstimant opes illas, sed nōdum ad nos venerunt illæ naues. In insulis Cassiteridibus, dictis à Portugalēsibus earū dominis delos Azores, fixere pedē, ne ad Gallorum pyratarum manus deueniant, vti anno superiore altera ex Hispaniola & Cuba veniens cum auri pōdere duorū & septuaginta milliū ducatorū, librarū autē octūcialium vnionū precio sorum sexcentarū, & cum duob⁹ millib⁹ rubis saccari, est rubus ab Hispanis dictus arrona, quinq; ac viginti librarū sextuncialiū. Multa præterea particulariter multi ferebant: q̄ omnia in prædā pyraticā ierunt. Missa est armata classis quę duas illas ex Cassiteridibus tuto adducat. Quo tēpore hoc scribo nondum sunt aduectæ. Trahebant illæ naues, vti Beneuides inquit, tres tygres à paruulis educatas in singulis caueis, proceribus tignis compactis, in vna nauiū duas, in altera tertiā, in ea qua duæ ferebātur ex cōcussu nauis à tempestatib⁹, è cauearum vna parūper discussa est, ita vt tygridi iter fecerit ad exitū. Nō minus rabida transiliuit ꝑ nauim noctu euadens tygris, ac si nunquā hominē quēquā conspexisset: furit vtrobiq;, septemviros labefecit, raptauit vni lacertum, crus alteri, alij humeros, duos peremit, ex nauis malo vnū fugientē insiliens prehēdit. Semimortuus à socijs adiutus non perijt: cū hastis, ensibus, & omnis generis telorū quiq; inerant accurrunt, multis vulnerib⁹ confectā in mare desilire coegerunt. sociā, ne idē accideret in ipsa cauea trucidarunt. Alteri⁹ nauis tertiā ait Beneuides adduci. Est in illorū montiū nemorib⁹ tygriū & leonū ferorūq; animaliū aliorū multitudo. Quib⁹ alātur cibis interrogat⁹, ceruis ait, capreolis, damis, leporibusq;, ac cuniculis multisq; alijs mitib⁹ animalib⁹, q̄ ibi nutriunt. Nauiū illarū ꝑmāsere custodes duo viri è ducibus bellorum in illis terris: Alfonsus Auila & Antonius Quignonus: hi partem regi donatam à populo ferunt præbēdam: Cortesij vero partem curat Ioānes Ribera ipsius Cortesij secretarius & laborū omniū comes ab initio: ex nostri regij senatus Indici cōsilio Cæsar Cortesio nouæ Hispaniæ ab eo ita nuncupatæ gubernationē comprobauit. Diecus vero Velazquez à magistratu Cubæ aut est abdicatus aut circiter, quia non rite fecisse in mittendis contra Cortesiū copijs, prohibēte Hispaniolæ senatu, decretū est. De recenti allatum est Gallorum pyratarum visas fuisse in Oceano pererrantes naues quindecim, sub spe habendarum & istarum nauium, vti aliam apprehenderunt. Sed in Affricam fuisse tempestatibus transportatas, summersasq; plærasq;.

Ciuitates lacunares.

has naues diripuit florin pirata

D. Velasq; magistratu Cubē est abdicandus.

Caput nonum.

AD HANC Vsq; metā q̄ Cortesi⁹ q̄ Cortesij cōmilitones & regiorū magistratuū ministri, thesaurari⁹, cōputator & distributor, quē factorē Hispan⁹ appellat, tū scripserūt manētes, tū viua voce redeūtes retulerūt, enarraui, multis ambagib⁹ ꝑtermissis, ne minuta recēsendo fastidirē. Pauca nūc ab Dariene ꝑ literas Petri Ariæ putati cōtinētis gubernatoris, perq; filiū ei⁹ primogenitū à patre regressum Diecū Ariā, mox de Hispaniolæ Cubæq; Fernandinæ rebusq; plæraq; recēter intellecta referam⁹. hoc primū. In putato cōtinēti quinq; sunt deductæ Coloniæ. In septētrionalis terræ littorib⁹ sancta Maria antiqua, qđ oppidū Dariene nūcupam⁹: q̄ sit, vti late ī primis decadib⁹ dixi, sitū id oppidū ī Dariensis fluminis ripa, cur ibi locū elegerint, cur id nomē loco imposuerint, q̄ Zemac⁹ à suo rege Zemaco dicebat, tū satis. Ab Dariene secūda est Coloniæ sedes leucas. xxx. distās nomine Acla versus occidētē. Ab Acla. xl. leucas domiciliū est ī littore sitū ad occidētē Nomē dei appellatū, à portu, à Colono primo earū regionū detectore, sic nūcupato. Ad litt⁹ Australe sunt nil mutatis noīb⁹ patrijs, Pānamā & Natan, vltimis productis. Terra est alicubi latissima: sed præcipue in eo tractu, per quem ingens flumē labitur Maragnon⁹, de quo satis diffuse in decadib⁹ primis, vbi causas inserēs cur credi posset tantā vim aquarū in vnū alueū potuisse cōiūgi, dicebā inter alias, terrā forte illic esse latissimā ab arctico ad antarcticū, vnde fieret ex magno īteruallo fluminum multarū generatio, q̄ in hoc vnum deciderent ad mare Oceanū septētrionale ducenda.

Quinq; coloniē deductę.
S. Maria oppidum.
Acla.
Nomē dei.
Panaman
Natan.

Ita repertum est, Pater sancte, fuisse me vaticinatum eo passu inuenio, ab illis littoribus septentrionalibus, quæ Maragnoni delapsus nobilitat, vbi Regulos appellari Chacones dixi: protenditur ad antarcticum terra, vsque ad fretum illud vltra equinoctialem, gradus quattuor & quinquaginta: demunt aliqui duos, de quo in discursu quærendarum insularum aromatum altricium satis. In eius freti vicinia tenuit hyems inclusam classem illam quinque nauium præ frigore quinque ferè mensibus æstiuis nostris, vti suo loco diximus, quum ab eis sol ad nos discessisset. Inde tollitur de Maragnoni tam prodigiosi fluminis admiratio. Quo modo ergo sit ibi latissima tellus, est alibi angustis Isthmis contenta. Sed præcipue ab Colonia quæ dicitur Nomen dei, ad Australe littus & portum Pannamæ leucæ intersunt septendecim: per montes tamen inuios, & ob vastas rupes, ac densissima nemora, ab æterno intacta, inaccessos, pardorum, tygrium, leonum, vrsorum, & simiarum multiformium, monstrorumque aliorum domicilia sunt illa deserta loca. Mira de feris illis animalibus referuntur. Nil magis timere viatorum occursus Tygres inquiunt, ac si catellus obuius efficeretur, si solum repererint quenquã, nullum est remedium, quin in mille frusta dilaceratus cõmedatur. A tygribus præcipue cauent, quas leone multo sæuiores esse comperiunt. Multæ sunt valles terrarum fortunatissimarum, eorum montium multa latera, ob ferarum sæuitiam deserta: quæ aliter frequentibus populis elucescerent. Sed de simiis variis est narratu iocundum, periculosum etiam. Per eos montes quos iam Petrus Aries gubernator scribit se fecisse facereque peruios indies magis ac magis in rupibus saxa frangendo & cõburendo siluas condensas, simiarum duces quando agmen nostrorũ aliquod incedere sentiunt, neque enim pauci, ne modo soli auderent, multitudine variarum specierum plebeia conuocata, procurrunt obuiam & clamoribus horrendis ex arbore in arborem transiliendo, nostros quacunque gradiantur insecutæ. Mille scurrulitatibus & gestibus mille derident, caudatæ præsertim, finguntque sæpius velle turmatim nostros impetere. Sed vbi ad arborum iam truncos demissæ, vident sagittas aut scopetas, quas expertæ sunt aliquando, aptari ac in se dirigi, vento velocius ad arborum culmina reserpunt, inde conquestibus rabidis emissis, dentibus frendent minabundæ. Tantam esse illarum dexteritatem inquiunt vt discussas in earum corpora sagittas euitare sciant & manu prehendere, ac si sponte porrectas acciperent. Scopetarum tamen globulos non ita disiicere didicerunt, cum quibus plærasque, iuniores forte non ita sagaces, peremerunt, tum vero quando sociam vident aliquam de suo grege præcipitem ruere vulneratam, à nostrisque tolli è terra, tanto fremitu ac strepitu tonant & replent æthera, vt mille leonum rugitus & Tygrium totidem superent rancatus. Sed vnũ est auditu gratiosum. Quæque simia quando iam captant arbores ascensu suo, lapides quotquot vna manu gestare potest, ore etiam aliquot supportat, indeque lapidibus certant in transeuntes quando aut sagittas aut scopetas in eas iaculaturi sistunt nostri. In vetulam melãpo maiorem caudatam simiã sagittarius è nostris tetendit scorpionem, expectaturã se dissimulauit simia, sed vbi iam dirigi oculo clauso sagittã vidit, iaculato in sagittariũ lapide faciẽ acriter cõtudit, & dẽtes illi dicitur cõfregisse. De nouo tamẽ stratagemate pœnas cercopithecus dedit: quo enim tẽpore lapis ad sagittariũ decidebat, sagitta in simiã ascẽdebat, interfectam comederunt in deliciis, comedissent & buffones aut si quid deteri⁹, tãta illos fames vrgebat. De brutis quadrupedib⁹ animalib⁹ iam satis. De bipedib⁹ aliquid: est nãque gens illa bipes: pene par quadrupedi. ¶ In finib⁹ Coloniæ Natanæ ad austrũ Regulus potẽs est ac magnanim⁹ nomine Vrracus. Hunc Petrus Aries gubernator adducere nunquam potuit ad amicitiã. Præparasse ait res bellicas ad eum debellãdũ. Is aũt Regulus suæ autoritati ac potẽtiæ fidẽs, dicitur supbe nũciis de tractãda pace respõdisse, audetque incursionib⁹ Christianorũ, qui Natanã incolũt Coloniã, fines armat⁹ more suo infestare. Iaculorũ eñ habẽt in illis terris multa gñã, qb⁹ emin⁹, & latos enses ligneos adustos, quib⁹ comin⁹ certãt. Habẽt arc⁹ etiã cũ sagittarũ cuspidib⁹ osseis aut adustis. In illis terris est coccorũ fructuũ, de quib⁹ supra memoraui, copia ingẽs. Vbi præcipue in Australi plaga mare fluens latas planicies vicinas abluit: è quib⁹ aiũt vnã duarũ leucarũ spacio fluxu madefieri, & refluxu exiccari. In illis partib⁹ nasci, coalescereque suapte natura illas arbores inquiũt: alibi minime. nisi teneræ trãsportentur. Sũt qui putẽt fluxus marinos ab ignotis regionib⁹ illarũ arborũ semina illuc aduehere, ex Indicis aliis regionib⁹, vbi natiuæ sunt, asportatas esse dicũt ad Hispaniolã & Cubã, vti de arborib⁹ casiãfistulã gignẽtib⁹ dixi aliquãdo, & ex insulis ad cõtinẽtẽ, donec ad eas Austri ptes vẽtũ est. Sed ĩ insulis admirãdo naturæ cõsilio arbor alia quã nõdũ intellexi an in cõtinẽ

Tigrium ferocia in his terris.

Horribilis strepitus simiarum.

Vrrac⁹ Regulus.

ti, foliorũ scriptibiliũ præter eam de qua in decadib9 feci mẽtionẽ nascitur. Huic illa cõpara ta lõge distat. Eam, quãdo de insulis erit sermo, describem9. Nunc ad res putati continentis re deamus. Ab Australis pelagi Colonia Pãnama cum nauib9 in eo mari cõstructis, descende runt ad Occidentẽ adeo, vt Iucatanæ tergum se fuisse assecutos arbitrẽtur. Argumẽto sibi esse aiunt Gilgõzalus eius classis præfectus & eius comites, qđ in homines inciderint eo mo re vestitos & ꝑtusatis labiis, aurea vel argentea gẽmata ferentes monilia, vti quos in quarta de cade ad Leonẽ Pontificẽ enarraui, cum de reb9 Iucatanis & allatis munerib9 fieret mentio. Scribunt se reperisse à dextris tantũ pelagi furorẽ, vt arbitrẽtur fretum ibi esse inter cõtinen tem & Iucatanã nõdum detectũ: sed ausos nõ fuisse tanto impetui fidere, quod naues iam lõ go tẽporis spacio, quo per ea littora nauigabant, essent semiputridę vermibusq; terebratæ. Redituros resarcitis nauibus pollicentur. In eo itinere Petro Ariæ dixit Gilgonzalus, dixe runt & comites ad leucas à Colonia Pãnama circiter centũ, inuenisse pelagi vastitatẽ nigri coloris: in qua pisces adnatabant magnitudine Delphinali harmonice cantãtes, vti de Syre nibus est narratio: similiq; modo soporẽ attrahẽtes. Hic angusti animi homines mirabun tur, dicent rem esse impossibilẽ: hos ego parumper affabor. Nonne legimus Erythreũ sinũ esse rubium, vnde rubri maris assecutus est nomẽ. Siue id sit ex aquæ natura, siue à rubris harenis saxisq; littoralibus reuerberãtibus rubris, id eueniat, rubrum apparet mare: quis er go naturã hebetat tantopere, vt ei tollat quin & nigras genuerit harenas & saxa nigra quæ nigras videri faciant aquas alibi? De cantu vero fabulã & ego ipse arbitror, licet à viris re feratur cordatis: attamẽ in illorũ excusationẽ, nõne tritones cognitum est esse vocales, auditi fuerunt aliquãdo & reperti exanimes, proiecti ad littus in occiduo Hispano, nõne sub aquis & rana coaxat? Quid ergo erit mirandũ si vocales & alii pisces, nunquã alias auditi, reperiã tur? Credat hominũ quisq; ad sui libitum, ego naturã esse magnipotentẽ existimo. Croco dilis plena sunt putati cõtinentis omnia flumina. In fluminibus sunt noxii, in terra mini me, vti sunt Niliaci. Vnum reperere mortuũ, duorum & quadraginta pedũ. In faucibus la titudine septem. Petri Ariæ filius à patre regressus inquit, repertas iam esse arbores, è qua rum tabulis confectæ naues tutæ sint ab illa peste vermiũ naues corrodentium. Ait etiam li gna in coquinas allata, vix posse incẽdi, ob maximã humiditatem. Nunc ad cõmodum fera mus pedẽ. Aurifodinas habet ea tellus multas: sed ignoscat Petrus Aries, ignoscant & cæteri, qui miserorũ incolarum sudorib9 aurum assecuti sunt. Id qđ tua Beatitudine assistẽte sæpe numero tentatũ est: in nostro rerũ Indicarum cõsilio, nunc est sancitum: vt liberi sint vbiq; Indi, dentq; operã & agrorũ culturæ ac disciplinæ Christianæ. Si qui autem: spe adipiscen di aliquid ẽ nr̃is rebus sua spõte sese obtulerint, liceat eos habere mercenarios. De putato cõ tinenti iam satis. Pauca de insulis. In Hispaniola nil est immutatũ. Senatus idẽ est, à quo le ges capiunt vniuersi tractus illi, coalescunt indies magis ac magis in ea quæcunq; coluntur, equorũ, porcorum, & armentorum est in ea ingens multitudo. Idẽ est & in cæteris. Mense decimo ab ortu suo cõcipit vitula, cõcipit & pulla equina, vixq; partum emisit quando ma rem optat ac sustinet. Pane patrio ex iucca & maicio viuunt cõtẽti, vina ex Vãdalia importã tur ad illos: licet habeant vineas plærisq; in locis: eas crescere mirum in modum aiunt: sed luxuriare adeo vt in pampinos & frõdes vigorẽ suũ expendant, in racemos parum: interi req; post paucos annos à satione. De tritico idem dicunt, quod crescat ad cannarum altitudi nem & spicarũ immensam proceritatẽ, euanescere tamen grana priusquã maturescant maio ri ex parte: cæterarũ rerum vberior est in illis copia, quã alibi. Saccarea torcularia quoto an no augentur. De arbore præbente pergamenum in vtraq; insula nunc dicamus: ea est palmæ persimilis, folia illius sunt adeo grandia, vt à pluuia tutetur quodq; folium in ca put protentum hominem totum, ac si laneam sibi penulam tergo iniecerit. Hoc parum, quod vero mirandum sit dicamus, folia illa qua arbori inhærent haud secus ac sua in ar bore palma, folio à radice, qua est arbori compacta, eruto, facile namq; per demissam cus pidem captum folium detrahitur ab arbore: in interiore illius tergo philira complectenti albumenis oui pellicula similis reperitur candida: ea vti ex arietis iugulati corpore pel lis, excoriatur: tolliturq; à suo cortice integra: nihilo minor arietina vel caprina membra na: cuius opera vtuntur omnes, ac si membranas ipsas assequerentur: neq; minus tena cem esse inquiunt: ea philira forcipibus tantum scindunt, quantum ad præsentem scri bendi necessitatem sufficiat. Hæc arbor Yagua nuncupatur: fructus eius est oliuæ simi lis, porcos pinguefacit, hominibus non ita congruit. Quo vero pacto folii alterius scri

Mare rubrum.

Crocodilorum copia.

De aurifodinis.

De politia & vigore Hispaniolę.

Arbor pergamenifera.

Yagua arbor.

pellis vtantur commodo, ab hac pellicula dissono, suo loco satis. Est arbor alia quæ in saxorum scissuris nascitur, in pingui solo minime:, dicitur Pythahaya, fructus acrodulci mixtus, sapidus vti de malo punico, quod granata dicitur, acrodulci videmus: malum aureum æquat eius fructus magnitudo, rubri coloris intus extraq;. Mameiæ vero arboris, de qua in decadibus, est in insulis fructus paruo melone non grandior, in continenti nihilominus magno. Animulas nutrit hic fructus tres tantū nuce grandiores, ad sui generis conseruationē. De pipere insulari cōtinentiq; nūc parum. Nemora fructibus fulta piper gignentibus habent: dico piper quū non sit piper, quia piperis habeat vim & aroma, nec piperc vilis granū illud, vocāt ipsi haxi vltima acuta, papaueris supat altitudinē. Colligūt ex illis grana vti ex iunipo aut sapina, nō ita grādia penit⁹: duæ sunt illi⁹ grani spēs, qnq; aiūt alii: sesquidigito humano lōgū est vnū, pipe mordēti⁹ & acuti⁹, rotūdū aliud nō mai⁹ pipe Sed hoc pellicula, carniculis, & animulis cōstat, q̄ tria calidā habēt acrimoniā. Est tertiū nō acre aromaticū tñ, q̄ si vteremur, Caucaseo pipere nō indigerem⁹, dulce appellāt boniatū, acre nūcupāt caribe, q̄ asperū & forte, inde Caribes appellāt Canibales, quia fortes illos & acres esse fateantur. Est alia in his insulis nomine Guchon, cui⁹ rore tacto inficit homo, vti ex sumpto veneno. Eam arborē si quis fixo intuitu inspexerit, lumē oculorꝝ amittit, & efficitur turgid⁹ vti hydropicus. Aliæ sunt duę, quarū ligna vel folia incēsa solo suffumigio perimunt, si lignū vnius parūper accensum in hospitio vaget. Alteri⁹ est venenū, si quis p nares sorbeat folii suffumigiū. Crudele facinus mihi narrauit sacerdos vnus qui sexcies ex cōtinenti, Cuba & Hispaniola vastum illud iter Oceani adnauigauit, eundo ter ac redeundo toties, nomine Benedictus Martinez satis composit⁹ vir. Is est qui primus Barchinonā de Iucatana ac cęteris finitimis illis terris nunciatū venit. Madronū ait virū quendā Albazeti oppidi in Spartaria regione ciuē habuisse more veteri sub ferula effodiendi aurū, regulum vnū cū subiectis obtemperantib⁹, in sancti Iacobi loco, breui tēpore ea auri fodina forte inuenta, hero tēporāneo collegit regulus cū suis fossorib⁹ millia castellanorꝝ auri noue. Est in regio senatu nr̄o ab initio sancitum, vt cuiq; illorum iam à labore discedenti, donatiuum aliquod tribuat e nostris reb⁹, pile⁹ quippe vel thorax, aut testa interior, vel sagulū aut speculum & huiusmodi. Putauit regulus donatiuū se habiturū ab hero pinguius aliquanto, q̄ breui tēpore tantam auri summā reperisset. Strictius egit Mandron⁹ rem q̄ debuisset: tāta fuit Regulo concepta bilis, vt vocatis intra domiciliū fossoribus illis, ad numerū quinq; ac nonaginta, ita disseruit. Viri socii, quid vltra viuere optam⁹ sub tā atroci seruitute? eundū est iā tandē ad maiorꝝ nostrorū perpetuas sedes: ibi nam ab his ærūnis, quas intollerabiles ingratorꝝ potestate ppetimur, quiescemus. pite, subsequar vos illico. His dictis paratos tenebat eorꝝ foliorꝝ, q̄ odorata vitā scindūt, manipulos: e succensis cuiq; tribuit portionē absorbendā, dicto paruerunt. Regulus & affinis eius primari⁹ vir sagax, vltimū sibi sumendi fumi locū seruarūt. Cadauerib⁹ iā erat tabernaculi pauimentū coopertū: certamē inter viuentes duos exortū est, vter nā prius sibi necē consisceret. Vt soci⁹ prius institit regulus. Subsecuturū se inquit socius, preiturū minime. Iam tandem regulus antecessit. Socius dulcis vitę amore regulū & fatuos alios deridens, subsequi recusauit, exiens inde, nostris qd acciderit renunciauit. Iisdem fere diebus ait aliud horridius in puincia principis dicta accidisse. Puellam Cubensem habebat reguli filiā e prætoribus vrbanis vnus nomine Olandus, suspicatus est prætor, licet ab eo grauida esset, coiisse foris: non vt eā necaret, sed vt tm̄ terreret, verubus duobus ligneis colligatā ad ignē applicauit, iussit à satellitibus conuolui: rei atrocitate nouoq; genere tormēti pculsa puella spiritū emisit. Regulus genitor intellecta re triginta secum viros e suis coegit. Absentis ptoris domū adiuit, vxorē eius, quam post id facinus duxerat, fœminasq; vxoris comites, ac famulos trucidauit ad vnū: clauso mox hostio domus, igne supposito se ipsum ac socios omnes auxiliarios cū prætoris familia mortua & facultatibus cōbussit. De puella refert alia, rem stupore dignā. Hæc à Mulione Hispano violata domū adiit, qd acciderit enarrat: velle ob id se perimere parētib⁹ dixit, solari nil profuit. Iucæ succū, qui pro veneno si crudus, si vero coctus p lacte habet, sumpsit: non fuit eius veneni vis tanta, vt eam necaret: finire tamen vitam statuit quo quo modo. Postero die locum se ad fluuium propinquum ituram dixit. Est enim moris apud illos quoto die bis lauare se: crudelem vindictæ viam inuenit sibi, arborem paruam in ripa fluminis astantem deflexit, ac perfregit ad sui verticis vsq; altitudinem: & quo melius potuit modo, arboris cuspidem acuit. Mox in vicinam arborem grandiorem subleuata: cuspidem arboris infixit sibi qua

Pythahaya.

Mameia.

Benedict⁹ Martinez.

Factū stupescendum

Res stupore digna de quadam puella.

fuerat violata, permansitq; inserta veluti assandus edus in coquinali foco. Puella post paucos dies alia finire statuit & ipsa vitæ incommoda, sociam duxit secum huius sacerdotis ancillam coetaneam, illicq; facile persuasit vt exemplo sui ad maiores vna secum proficisceretur, vbi tranquillam acturæ sint vitam, cingulis, quibus erant accinctæ, ad arboris vnius ramos alligatis & in collum nodatis se deiecerunt ab arbore: & ita suspendio sunt factæ votorum compotes. Ex rebus huiusmodi referunt multa. Vno giganteo sermone, qui harum significationum, veluti formidabilis subsles Athla, terga tueatur, extremum statuo marginem hunc fulcire. Diecus Ordacius, de quo supra feci mentionem, multos earum terrarum secessus perlustrauit, & pacatos reddidit regulos: illum præcipue cuius monetalium arborum est prouincia, vbi quo nam pacto arbor monetalis illa seratur ac nutriatur edidicit, sicuti suo loco disserui. Gigantis reperit in templi vnius fornice fœmorale osseum frustum abrasum & longa vetustate semicorrosum: ad vrbem Victoriam paulo post tuæ Beatitudinis ab ea discessum Romam versus, licenciatus Aiglionus è senatoribus Hispaniolæ vnus iurisperitus, id fœmur attulit. Id ego habui domi dies aliquot, à nodo coxendicis ad genualem quinq; spithamis est longum, in proceritate proportio est. Post hoc missi à Cortesio ad Australia montana, regionem se inuenisse renunciauerunt hisce hominibus habitatam & ex vita functorum costis, in rei argumentum, tulisse dicuntur plærasq;. De cæteris quæ apud nos accidunt, p Cæsareos amanibꝰ crebro fit certior tua Beatitudo: à me nihil eorum est exigendum, quæ calamitosos versant Christianorum principum animos, in Mahometeorum commodum & nostræ religionis iacturam simultatibus implicitos. Ergo iam valeat fœliciter tua Beatitudo, ante cuius pedes prostratus humillimā dico seruitutem.

Femorale gigantis.

Caput decimum.

12. Redit ad narrationē Tenustitanarū rerū.

VELVT HYDRAE Capita concissa septiplicantur, ita mihi reponenti narrationem vnam plures aliæ reserpunt. De rebus Tenustitanis me iam tandem portam clausisse putabam: quando ecce nouo nuncio superueniente, patefacere illam denuo sum coactus. In vna è duabus nauibus: dona ferentibus ex Cassiteridibus aduectis est Cortesii familiaris amanibus Ioannes Ribera nūcupatus. Altera naui præ timore pyratharū Gallorū, subsidiarias naues expectāte cum thesauro, cuiꝰ præter quintā regio fisco debitā, Cortesius dat partem libēs è suo labore ptis opibus: aliā cæteri commilitones eius primarii. Affert Ioānes hic Ribera in mādatis, vt à Cortesio designata porrigat Cæsari, heri sui nomine dona, pro reliquis duo illi quos supra dixi cū nauibꝰ in Cassiteridibꝰ pstitisse sua offerēt. Callet hic Ribera Tenustitanā linguā, & nihil actum est vniuerso bellorum tēpore, cui nō interfuerit, hero ppetuus collateralis: dimissus ab hero hic fuit, post multos dies à sociorū discessu. Inde possumus ab eo rerū omniū rationē habere dilucidiorē. Interrogatus primo de Tenustitanæ ciuitatis origine ac nominis eiꝰ diffinitione, mox de ruina, & statu præsenti, quibusq; viribꝰ rem sustineat Cortesiꝰ: de multis præterea similibꝰ. Ciuitatē ait in eiꝰ lacunæ salsæ medio, in repto ibi scopulo, vti de Illustrissima ciuitate Venetiarū legit', ad tumulū in ea sinꝰ Adriatici parte visum, fuisse constructā: quo se tutos redderent ab hostiū incursionibꝰ: nomē vero ex tribꝰ concisis vocabulis cōpositum. Rem q̄ diuina videtur, dicunt ten, fructū nucil, titan rem appellāt in aqua sitā: idē Tenustitā, idest fructus diuinꝰ in aqua positꝰ: in eo nāq; scopulo natiuā arborē suauibus aptissimisq; ad escā fructibꝰ pomis nostratibꝰ grādioribꝰ onustā inuenerunt, quæ cibū primis inuentoribus optatum præbuit: vnde in gratitudinis argumentū arborē eam, quæ arbori moro similis est, licet foliis multo viridioribus, in vexillis cōtextum ferunt. Tascaltecani etiam duas in vexillis habent iunctas manus, libum pinsentes, quod se iactent agros habere vberiores rei frumētariæ, quam cæteri finitimi: & inde ciuitati nomen datum est: tescal nanq; panis libum eorū lingua dicitur, teca vero domina: ergo panis domina. Idē de monticulis Vulcani à nostris dicti, mōtis illius dico qui fumum euomit. In signis bellicis montē fumantem gestant, vocantq; Popocatepech montē ipsum, qa popoca dicitur fumus, tepech vero mons. Huic est ab Oriente vicinꝰ paruo diuortio mōs alius toto anno tectus niue, sunt & alii niuibus onusti ob altitudinem. Cachutepech etiam dicitur mons alius cuniculis refertus, quia cachu dicitur cuniculus, inde cuniculorū mōs. Religionis domū teucale, à teu quod est deus & cale domus. Ita diffiniunt quasq; res suas ab

Ioannes Ribera familiari Cortesii.

Quid interpretet Tenustitan.

Tascalteca ād nois.

effectu: accuratius hęc aliquādo vestigabimus. Ad ruinam dixit ciuitatem maiori ex parte fuisse tum ferro tum igne deletam, & e principibus paucos supfuisse. Integram alicubi si pagus aliquis aut vicus à furentibus pugnis aberat latens, resarciri miris modis ait, atria pręcipue regia, quorum primarium Muteczumæ domiciliū ingens adeo esse referunt omnes, vt nemo sine duce ibi nato & alto postq̃ intrauerit exeundi viā sit repertur⁹, vti legitur de inflexibus Minoii labirinthi fabulosi: positurum in illis ędibus suam sedem dicit Cortesiū, propterea vt illæ prius reparent̄ intendere. Domos vero voluptarias, vbi quadrupedū ferarum & variarū volucrum genera inclusa fuisse supra memoraui, intra vrbem et in aqua ipsa structas esse cum amœnis viridariis hic ait, non in continenti, vt alii dixerant. De leonum tygriumq; ac vrsorum & luporum hiatu q̃rulo, quando cum domibus ipsis comburebantur, deq; omnium illarum rerum miseranda direptione narrat multa. Sero domus illæ reficientur, erant à fundamentis totæ lapideę, pinnis circumambientibus, arcis modo comptę. Populares vero domus cingulo virili tenus lapideę sunt & ipsæ, ob lacunæ incrementum per fluxum aut fluuiorum in ea labentium alluuies. Super fundamentis illis magnis, lateribus tum coactis tum æstiuo sole siccatis, immixtis trabibus reliquam molē construūt: vno sunt communes domus contentę tabulato. In solo parum hospitantur propter humiditatem, tecta non tegulis sed bitumine q̃dā terreo vestiūt, ad solem captandū cōmodior est ille modus, breuiore tpe cōsumi debere credendū est. Quo autem pacto ingētes trahant trabes & contignationes, quibus in ædificandis domibus indigent, referamus. Sunt montium illorum latera arboribus citreis, e quibus Romani voluptarii, postq̃ ad luxum a continentia transilierunt, mensas & lectorum spondas conficiebant, cp ęternum seruet arbor citrea quicquid in ea contabuletur a tineis & carie: sintq; illius arboris tabulæ variis a natura pictę coloribus. Pineta sunt citreis consocia in ipsis nemoribus. Cū oricalcheis suis securibus & dolabris argute temperatis, arbores sternunt & dolant demptis assulis, quo leni⁹ trahi queant. Non desunt illis herbæ, quibus sparti vel canabi loco funes ac restes & rudentes componāt trabe in altera frontium terebrata restem inserunt: mox veluti iuga boum mancipia subiiciunt, suppositis demum rotarum loco rotūdis truncis, siue per accliue siue decliue sit iter trahenda moles, fabris lignariis opus regentibus, mācipiorum ceruicibus res agitur. Materias omnes ad ædificandum aptas, et cætera vsui hominum accommodata, eodem modo assequuntur, cum non habeant boues aut asinos vel animal vllum quadrupes onerariū. De trabibus non credenda referuntur, neq; auderem ego ea recensere, nisi autoritate pollentes viri se plærasq; fuisse dimēsos attestati apud nos coactos in senatu & multi quidem fuissent, centum viginti pedum longitudinem magno boue quadratura ortogonia crassiorem vidisse vnam in Tazcuco ciuitate, quæ atrium fere totum sustinebat, se inspectasse affirmant: contradicit nemo. hinc potest colligi quanta sit horum industria. De moneta vero dicta cacaho, deq; Cortesii viribus ad sustinendum tantę vastitatis imperium, neq; mutatā esse monetam, neq; vt mutetur expedire inquit. Vires autem Cortesii consistere in vasis tormentariis quadraginta, equitibus ducentum, peditibus vero mille tercentum refert, e quibus bis centum quinquaginta presto esse vult in regendis bergantinis, terdecim cum suo prætore designato, per lacunam die noctuq; pererrantibus. Aliorum vtitur opera in percurrendis nouis terris, montes medios ab Tenustitana planicie ad Austrum perlustrarunt plæriq; ab Oriente ad Occidentem reperiunt productissimos esse. Quingentas leucas peragrasse aiūt se qui eos tentarunt. Bene fortunatos commeatibus, & amœnos esse dicunt, ciuitatib⁹ egregiis nobiles. Ab illis montibus & a labentibus per Tenustitanos agros fluminibus diuersis, Ioannes hic Ribera signa portat auri multimoda, lentem ac pisum legumen æquantia, vniones vero ab Australi plaga varios: sed apud Muteczumam & eius deliciosos proceres, aut hostes alios i bellorum exuuias repertos affert. Quum haberem domi Riberam hunc Reuerendus Protonotarius Caracciolus tuæ Beatitudinis legatus, cum oratore Veneto Gaspare Cōtarino, & Thoma Maino iuuene magni Iasonis Maini nepote ꝑduce Mediolani ad me venerunt, audiēdi videndiq; res nouas cupidi. Admirati sunt nō auri copiam, neq; quod ita purū esset ab origine sua: purum est nāq; ita vt possint aurei ducati nil mutando ab eo cudi. Mirati sunt primo numerū & formā vasculorum auro refertorū, quæ ab diuersis nationibus diuersa portabat, missa in tributum, & in argumentū quod apud se id aurum colligeretur, in quoq; vasculo aut canula sua erāt cuiusq; regionis stigmata, octo vel nouem aut decē dragmarū auri pōdere cōstabat ipsorum quodq;. Id nobis mōstratum est qua

excidiū miserabile mexici vrbis. (manuscript marginal note)

In quibus consistāt vires Cortesij.

le conuenit esse propriũ vnius viri, ex his qui participes rerum fuerunt, est enim Ribera ipse rerum illarũ omniũ quas monstraui*, dñs: quod autem in faciente morã naui affertur, aceruus est ingens Cæsari præbẽdus, duorum & triginta millium ducatorũ est summa conflati & redacti in vectes auri: sed quod ex anulis, monilibus, scutis, galleisq; ac rebus aliis, quę afferuntur, haberi poterit, si cõflaretur summã ait esse centũ ac quinquaginta ducatorũ millia: sed pyrathas Gallos olfecisse iam naues illas sub nescio quo murmure recutitur aer, deus bene vertat. Ad pticularia istius Riberæ veniamus, quæ sunt afferẽdorũ tenuia simulachra. Vniones ostendit nobis nihilo deteriores illis, quos humana lasciuia vocat oriẽtales, auelanam ingentẽ superant multi, sed maiori ex parte non bene cãdidi: quoniã ex conchilibus assis, vniones gignẽtibus, illos eruũt, nitidos tamẽ aliquos vidim9. Hoc parum est. Pulchrũ fuit videre monilium & anulorũ varietatem, nullum est animal quadrupes, nulla volucris, piscis nullus, ab eorũ artificibus semel visus, cuius imaginẽ non diducãt ad viuũ. Viuos cernere videbamur vultus, vascula, ppendiculos auriculares, torques, armillas, ex auro cuncta mirabamur, in quibus labor erat materiã longe superans, conos, cristas, scutaq; & galeas arte ac puntis adeo minutis tractim laboratas, vt sua tenuitate fallerent oculos: duorum speculorũ præcipue pulchritudine fuimus delectati, vnũ erat aureo semiglobo circundatũ, eius erat spitamalis circũferẽtia ligno insertum viridi: alterũ non æque magnũ. Ait hic Ribera, lapidicinam esse in illis terris eiusmodi, vt detergẽdo egregia queant formari specula: nullũ è nostris naturales magis ostendere vultus humanos fassi sumus omnes. Laruã vidimus per pulchre formatã, ea in interiori parte sui est contexta tabella, desuper minutissimis confecta lapillis, tali iunctura compactis, vt fallere vngues possint & vnus ac idem esse lapillus videatur oculis lucidis, ex ea, qua diximus specula fieri, materia: auribusq; aureis faciẽ illi9 duæ ab vtroq; tempore trãsuersant zonæ virides smaragdinę, croceæ totidẽ semihiãtib9 ore dẽtibus osseis, è quibus duo ab vtraq; maxilla in mentũ demissi genuini extra labia exerebãtur, laruas illas locant suis diis in faciem, quando princeps ægrotat, neq; tollitur quoad vel euadat incolumis vel moriatur. Varias post hæc eduxit ex ingenti capsa vestes, tres habent solas ad indumenta omnia materias, ex gosampio primã, ex plumis auium post id, ex cuniculorum vilis tertiã compactant, plumas illas & concinnant inter cuniculorũ vilos interq; gosampii stamina ordiuntur, & intexunt operose adeo, vt quo pacto id faciãt non bene intellexerimus. De gosampiis nil mirum: quo lineas modo, aut laneas, sericeas etiam ordimur & intexímus telas, suas ipsi gosampias. De vestium vero forma ridiculũ est visu, vestem appellant, eo quod se illis cooperiunt: sed nullam sibi habet cũ vlliusmodi veste similitudinẽ, est quadratum velamen tantũ, illi persimile quod in humeris iniiciebat sibi tua Beatitudo me præsente aliquãdo caput pexura, ad vestium custodiã, ne à capite capillus aut aliqua sordes alia caderet in vestẽ. Id velamen sibi proiiciunt in collum, dehinc nodatis ipsius velaminis ad guttur duobus è quattuor angulis, demittunt velamen, quod vix tenus crurũ corpus tegit. Vestibus his visis desii admirari: quod vestium numerus ad Cortesiũ tantus mitteretur, vti supra memoraui, parui nãq; sunt momẽti paruũq; occupant ex illis multę. Habẽt & subligaria à quibus ad elegãtiã plumeæ quædã variorum colorum pendent ineptiæ: tenus genu stant pedibus. Calligis plæriq; vtuntur maiori ex pte plumeis, inserunt gosampiis staminibus plumas, cuniculorũq; vilos argutissime in cunctis rebus, & ex illis hyemales construũt suas vestes & lodices nocturnas. De cætero nudi & nisi frigus vigeat, vnũ semper è lacertis exertum tenent. Sunt propterea suffusci omnes: terra vero, licet aliquando frigus sentiant, necessario parum vrgebitur frigore, cum dicãt planiciem eam à gradu nono decimo tãtum ad vigesimũ vsq; secũdũ ab arctico distare polo: sed vnũ aduerti depictũ in mappis quas attulit hic plures. A Borrea sunt montes alicubi distãtes inuicem, vallibus vberrimis illos dirimẽtibus, per quarum fauces vis ventorũ septentrionaliũ est in ea planicie valida, propterea latus illud ciuitatis Tenustitanæ, quod tendit ad Boreã, est fixarum trabium & saxorum ingentiũ latis aggeribus munitum, quo ab impetu turbinis ciuitas tuta sit. Id idẽ vidi ego Venetiis ad furorẽ Adriatici maris sustinẽdum, ne domos quasset, inuentũ: littus dicunt eam struem Veneti, vulgo el lio. Ab meridie contra sunt contigui montes, alti adeo vt non detur Austris posse planiciem illã perflare ad calorem præbẽdum: veniunt ab æthere præterea Boreales venti & ab alto magis feriunt, quã Austri qui ab imo ascendunt ad summum, habetq; planicies ipsa non procul ppetuo niuales montes, habet & ignitos. E mappis vero terrarũ earum vnã inspeximus lõgitudine pedum triginta, latitudine paulo paucio

Ingeniosi artifices apud Indos

Laruae egregie formata

Parui momẽti vestes

rum, ex gosampio cādido intextā, in qua late scripta erat vniuersa planicies cum prouinciis, tam amicis Muteczumæ quā hostilibus. Sunt vna mōtes vasti ab omni parte planiciem circumsepiētes. Sunt quoq; meridionales oræ littorales figuratæ, a quorum incolis audisse inquiunt propinquas esse littoribus illis insulas, in quibus supradiximus aromata & auri ac gēmarum copiā oriri. Hic est parump egrediēdum Pater sancte. Cum hic pūctus lectus inter nos fuisset, plæriq; torserunt nares & fabulosum esse putarunt, quia de futuro ancipiti litteræ loquerētur, sicuti accidit in multis, quæ de Barbarorū relatu habentur, donec in apertum illa prodirent: nec immerito quidē ambigebant, trium rerū exemplo, quæ in putato cōtinenti nostro acciderunt, a primis præpositionibus nō cōsona, de quibus ego in decadibus primis feci mētionem, in ambiguo semper tamē ea relinquens. A Comogri reguli filio principe e septem incusatos fuisse Hispanos dixi, quod aurum tanti facerent, cuius ipse copiā satiabilem ostēsurum se obtulit: modo armatorū arcesserent manum, qua duce monstratos mōtes a regulis bellatoribus, sui iuris magnanimis defensoribus possessos, traiicere auderent: quoniā ea illorum montiū latera, quæ Austrū spectant, aliud assequebātur mare ad antarticum, & illorū laterum habitatores essent ditissimi, mōtes trāscerunt, australe pelagus ptractatum, multo minores esse res illorū regum quā fama ferebat cognouerunt: de flumine Dabaiba idem, de quo etiā satis late illic. Quæ duo renūciata Catholico regi stimulos illis inuexerūt ad mittēdum Petrū Ariem cum mille ducētis militibus ad carnificinā. Mortui nāq; sunt fere omnes cum exigua vtilitate, vti satis late alias. Tertium est illos trahentes, vt minus credant quæ ferātur, neq; alienum a ratione. Lōga iam experientia cōpertum est, Incolas omnes earū terrarū, quo a suis finibus nostros abigant, scrutari quid nā cupiant, quādo aurum vel escas optare intelligebant, distātiora signabant loca & admirabundi, multo maiorē apud quosdā regulos, & illos nominant, quā apud se rerum quæsitarū abundantiam repturos, prædicant. Quādo vero ad regulos designatos cōmearunt, deceptos se fuisse intellexerunt. Ergo nō iniuria idem iudicant posse accidere de his quæ a longe referuntur. Ego autē casum amplectens hunc, in tanti viri fauorem rationes mihi videor reperisse probabiles & psuasiuas. Magno Cācellario Mercurino a Gattinera, cōmendatore maiore Fernādo a Vega, doctore dño de la Rochia Belga viro, Cæsari grato Magni Cancellarii Philippei filio, & magno thesaurario Licēciato Vargas, in senatu rerum Indicarū post tuæ Beatitudinis discessum admisso, præsentibus hæc disserui. Inter naturæ miracula aut inter difficilia rem hāc cōnumerare ego erubescerem. Malucæ insulæ aromatum altrices, sub equinoctio partim, proximæ partim sunt: vti supra memoraui. Spacium hæ terræ, si vniuersum pēsitauerimus, occupāt exiguū. Quū vero circulus equinoctialis vniuersum ambiat orbē, quis tollet quin alibi, sicut & ibi, cum eadem cœli clemētia reperiri queant aliæ terræ, quas aromatico illo vigore solaris virtus ingrauidet, ignotasq; diuina prouidētia vsq; ad nostram tempestatē esse voluerit. Vti & Oceani & regionū terrestrium tantā vastitatem latuisse hactenus videmus. Littora quippe illa Tenustitanæ australia, vix ab equinoctio distant gradus duodecim. Quid mirum ergo erit, si vti cætera demersa prius, nunc esse patefacta videmus, & hoc nunc eueniat ad nostri Cæsaris, tuæ Beatitudinis discipuli, fœlicitatē augendā. Idem dictum velim his qui statuūt ea solum velle credere, quę sui ingenii viribus assequūtur, tuę Beatitudinis nomine, quæ non tantum omnium genitricis archanorum naturæ, sed & diuinorum sagacissima semp fuit indagatrix. Alio præterea moueor argumento, Cortesius qui tanta peregit, nō esset meo iudicio rationis expers adeo, vt sua impensa clausis oculis in australi pelago talem sumpserit prouinciam, qualem amplexum fuisse scimus, construendarum quattuor nauium ad eas terras perquirēdas, nisi quid certi aut verisimilis saltem intellexisset. Iā satis. Ad Riberā eius familiarem regrediamur. In illis montibus ait ex incolarum relatu syluestres esse homines, hispidos vti villosos vrsos montanis antris & natiuis terræ fœtibus aut venatu cōtentos. Post grādiorem mappā paulo minorē vidimus aliā: sed nō minus alliciētem animos nostros, cum suis templis ac pōtibus ciuitatem ipsam Tenustitanā. Ea incolarum manu cum lacunis depictā cōplectebatur. Puerum post hæc indigenā, quē ipse aduexit famulum, e meo cubiculo instructū bellico more, nobis in aperto solario sedētibus, adduci feci. Dextera ensem gestauit ligneum simplicem, sine lapillis assuetis apud eos, ensis nāq; bellici aciem vtrāq; effodiunt, lapillisq; acutis vacuū illud implent, tenacissimo bitumine, ita vt in pugna fere nostros in scindendo æquent enses. Sunt lapilli ex eo lapi de quo nouaculas, de quib9 alias dixi, cō fingunt. Scutum extulit suo more cōpactum. Id est

Egressio.

Petr9 Aries.

Malucę insulę vbi sitę

Mexici descriptio.

Puer Indus more bellico ornatus

Scuti q̄le sit apud Indos.

ex viminibus contextum tenacibus auro supposito, à cuius mediis inferioribus circūferē tiis fimbriæ pēdent volatiles plumeæ, ad ornatum insertæ spithma lōgiores: scuti pars interior pelle tigridis erat cōtecta: exterius aureo cōstabat vmbilico plumeo variorū colorum cāpo, parum à nr̄o serico villoso differēte. Prodit armat⁹ ense puer, & glauca ptim, rubra partim cōtectus veste stricta plumea, cum subligari gosampino, inter fœmora mapula pendet, cōtextis cum ea veste calligis ac si torace quis exuat ligulis nō solutis à calligis, per pulchre indutus soleis, belligerādi simulachrum exercuit puer, in hostes nūc ruens, ab hostib⁹ mox fugiens, demum cœpisse cōfingit pugnādo puerum alium, ad id instructū & ipsius conseruū, illum vti raptare solent bello captos hostes, capillis arreptum trahit ad immolādum, stratum videbatur primo per costulas cultro, qua cor iacet, aperire: mox eruto corde, sanguinem cordi proximū, manibus ambabus emungere fingebat: eoq; ensem & scutū irrorando madefaciebat. Id esse moris aiunt in captos hostes. Cor autem ipsum, accenso cum duobus confricatis lignis, ad id ministerium aptis, igne (virgineū recēter excussum oportet esse ignē,) cōburit: cuius fumū gratum esse arbitrātur suis bellorum fautoribus diis: corpus reliquū secant mēbratim, vti pueri actus demōstrabant, venter cum popa integro relicto: ne sordes labātur. Caput vero hostis immolati carne nudatum auro insertū pro trophæo quisq; interēptor habet, totq; sibi aurea cōfici curat capita hyāria parua, quot hostes interfecisse ac immolasse probabitur: eaq; pēdula collo gestat, opinio est vt mēbris pascātur. Ait Ribera hic scisse se principes omnes Muteczumanos carnibus & ipsos humanis vesci solitos, vnde suspicatur quod & Muteczuma, licet ab eis cauerit semper in eo casu, postquā edixerint q̄ fœdum sit quāq; deo male gratum occidere hominē, quāto magis hominē comedere. Post exacta sacrorum à puero ficta solēnia: dum interea de terrarū illarum moribus & amplitudine Riberā percunctādo lassaremus, puerum in cubiculū introductum festiuo induerunt more: aliter indutus ad nos prodiit, cum iocali aureo mille modis ornato in leuā sumpto, in dextrā vero tintinabulorum attulit sertum excutiēdo & iocali leniter in gyrū eleuato, mox demisso, cum cantu patrio tripudiis tabulatū, in quo sedebamus spectantes, implebat: pulchrum fuit videre ad honoratiorē accedētem, quomodo reges afferēdo munera salutant, voce tremula, vultu demisso, eleuato in regis faciem nunquā, alloquitur accedens, & corpore prostrato in hunc sensum verba promit: Regē regum appellat cœlorum ac terrarū dn̄m, suę ciuitatis aut oppidi nomine offert obsequiū, è duobus, vtrum malit, eligat: an vt domum aliquā ei cōstruant, saxa, trabes, & cōtignationes trahendo: an colēdis agris intendant: Mācipia se esse regia dicunt, ab hostibus finitimis iacturas ingētes se fuisse ꝑpessos eius causa disserunt, omnia tamē libēti animo incōmoda suscepisse, propter obseruātiā & fidelitatē erga illum: & hinc inscitias multas. Tertio nobis in Riberę colloquiis implicitis è cubiculo prodiit puer ebrium agens: nullū vidimus spectaculū ebriosi similius, quādo à diis impetraturos se putant aliquid optatum, duo ac tria millia conuenire ac ex herbæ cuiusdā inebriantis replere succo ait, ita nudos per vicos vrbis & plateas discurrere, parietes quęrendo pro sustētaculis, & obuios interrogādo, qua nam sit iter ad proprium cōtuberniū, modo spuendo, vomēdo modo, & cadēdo sæpius. de puero satis. Nescio quid ait audiuisse Ribera de regione à solis mulieribus habitata, in mōtibus illis ad Boream tendentibus, sed certi nihil. Hoc argumēto aiunt posse credi quod regio dicatur Yguatlan, quia Yguat illorum lingua dicit mulier: & lan dn̄s: inde putans fœminarū esse regionē. Interea dum puer pararetur ad spectacula diuersa, inter cætera de potētia Muteczumæ argumēt, ad iuersarū prouinciarū apud se habuisse interpretes & legatos innumeros, curiā ipsi⁹ fixo pede dominorū nomine nobilitantes, vti apud nos sunt Comites, Marchiones, Duces, Cæsaris obseruatores. Nō est alienum à re, licet ludricum, quib⁹ ludis vtantur dicere: scacorū fritillos habere notum est, per scacos in lodicibus contextos: sed pilæ ludus & apud eos, & in insulis nostris pro primario habetur Sunt eorū pilæ ex cuiusdā serpentis per arbores herbæ succo, vti per sepes lupuli serpunt: succū coquunt, is durescit feruēdo, & in massam vertitur, ex qua confricata pilā ad suū quisq; libitum format, ex earū herbarū radicibus dicunt alii cōfictis pōderosæ sunt: sed nescio quomodo in solido ventosæ: vt paulo ictu cōcussæ in terram exiliant in æthera, saltu nō credibili, sunt in eo ludo dexterrimi. Humeris, cubitis, & capitib⁹, manib⁹ raro, pilam feriunt, cū natibus aliquādo: tergo dato dum pila cōcutitur ab aduersario, quia nudi exercēt ludum vti palestritæ. Cādelarū & facum loco pineas vrunt medullas, neq; sepum aut abdomen aliud aut oleum habent: neq; ad id ministeriū cera vtebātur: licet ceram assequātur &

Belligerādi simulachrum exercet.

Quis modus salutādi Reges.

Spectaculū ebriosuz.

Yguatlā regia a solis foeminis inhabitata.

De ludis Indoꝝ.

mella, vsq; ad nostrorũ accessum ad eos. In regis & procerũ atriis, tres ignes accensos nocte tota seruant, ex illis assulis pineis instructos, ministris ad id opus vicissim designatis, qui ppetuo lignorũ iactu ad focũ, super alto cãdelabro, ex oricalco fabrefacto, fouent lumẽ. In atrii vestibulo candelabrũ est vnũ, in aula primaria in qua familiares mãdata expectantes deãbulant, alterũ: intra principis cubiculũ tertiũ. Si quo pticulariter sit eundũ suam quisq; tedã gestat manu, vti nr̃i candelã. In insulis vero testudinis adipe ad lucernæ fomẽtũ vtũtur, vt nr̃i sepo. Populares dicit vna esse vxore cõtentos: cuiq; vero principi licet ad libitũ suum alere pellices, inquit etiã solos principes lectis procũbere, cæteros in stratis sup pauimẽto storiis, aut tapetib9 gosampiis, lodicib9 tantũ gosampiis quibusdã contetos: quarũ partẽ dimidiã subtẽdunt, altera se cooperiũt. Harũ lodicũ multas Ribera nobis ostẽdit. Viuũt præterea numero & mẽsura cõtenti, põdus est illis ignotũ. Dixi alias habere libros e quib9 multos attulerunt, hic autẽ Ribera inquit, nõ ad vsum legẽdi esse cõpactos, sed tãtũ characteres illos imaginib9 variis munitos esse rerũ exẽpla, a quib9 opifices exẽplaria ad monilia vel lodices vestesq; formãdas & figuris illis ornandas excerpant, vti video passim in Hispania futrices, & eas q̃ linteis sericeos insuunt acubus subtilib9 laqueos, rosas, floresq; ac multa formarũ genera, q̃ oblectant suo aspectu, habere apud se laborũ omniũ illorũ in linteis pticularib9 formas, quib9 ducib9 tirones puellas instituunt. Quid credã in hac varietate nõ intelligo. Libros esse puto characteresq; illos ac imagines aliud aliqd significare, cũ Romæ viderim in obeliscis eiusmodi res q̃ pro litteris habebant, legamusq; Chaldeorũ fuisse quõdã eum scribẽdi modũ, memini me supra scripsisse q Muteczuma ab sua regia leucas sexagita, mari vicinũ Cortesio petẽti cõstruxerit p architectas atrium, vbi monetaliũ arborũ duo millia plãtari & maiicii grani heminas seri multasnse, aresq; ac anates, & pauones natiuos iusserit iniicí, cum trib9 aliis domib9 ad atrii obsequium: interfecisse nr̃os ibi relictos, & omnia rapuisse Barbaros finitimos, quo tẽpore ciuitate fuerunt expulsi. De cõmodo cibali lacunarũ salsæ ac potabilis refert: salsæ minores esse minusq; sapidos pisces, & quãdo fluẽtis salsæ in potabilẽ aqua labitur, nutritos in salsa pisces a dulcis aquę gustu retrofugere ad refluẽtis aquę meatũ. Ecõuerso vbi salsam gustare incipiũt potabilis habitatores, eodẽ retrocedunt modo. Quid fiat in rituũ forma veteri, quoue modo capiant tã repẽtinã sacrorum mutationẽ interrogatus dicit, quæq; simulachra bello victorũ esse diruta: vetitũq; ne humano sanguine vlteri9 litent. Amicos autẽ relictos psuasos ne homines perimant, si cœlorũ satori gratos fore se cupiant: nõ esse tamẽ tẽpus ratus est, vt ita repẽte cogat mutare imbutos a maiorib9 mores, in hoc vno satisfecisse putatur, qd neq; Tascaltecani aut Guazuzingi vel alii quiq; amici publice audeant vlteri9 eam carnificinã exercere, secreto dubitare se ait an penitus abstineant. Paulatim abolitururũ veteres illorũ cerimonias sperãdum. Sacerdotes postulat, petit & campanas cum ornamentis: mittentur omnia & tuæ Beatitudinis throno multa cẽtena milliumq; populorum noua subiicientur.

De libris eorum.

De piscib9 in vtraq; lacuna nutritis.

ARCHIEPISCOPO

CONSENTINO PREBENDA PONTIFICI. PEtri Martyris Anglerii Mediolanensis. Sexta decas.

Caput primum.

PRIVSQVAM TVA LEGATIONE FVNCTVS HISpanica, duob9 Põtificib9 vtili & honorifica, carẽte regib9 Hispania, ob regis Cæsaris discessum ad oblatã Imperialẽ coronã capessendã, regredereris ad vrbẽ: scisse te arbitror inter nobiles Hispanos, nostri putati cõtinẽtis in orbe nouo latus Australe pnauigantes, non fuisse vulgares Aegidiũ Gõsalum vulgo Gil Gõzalez: & Licẽciatum Spinosam iuriscõsultum. De Spinosa te præsente multa in tertia mearũ decadum ad Leonẽ Pontificẽ Maximũ ipso petẽte scripta. Nunc ab Aegidio Gõsalo litteras habem9 post bienniũ sub data ex Hispanio-

Litterę ab Aegidio Gonsalo.

la illorum tractuū regia, pridie nonas Martii. M.D.XXIIII. Ad quā se inquit appulsum fuisse cum cētum ac duodecim auri millib⁹ pēsis. Rediisse autē Pānamā alterius āni. M.D. XXIII. Iulii die. xxv. Ingens est cartarū volumē, qđ minuta quæcūq; lōgo tēporis ac ter rarum interuallo sibi acciderunt, enarret. Sunt & diffusa ei⁹ à Cæsare postulata, pro laboribus & periculis, erūnosa etiā ægestate in eo discursu perpessis. Neq; de Petro Ariæ generali gubernatore illarum terrarū, quas sub vna denominatione Castellā auriferā appellamus, de sunt cōquestus & verba, stricte libertatē ab eius arbitrio efflagitātia: inter q̄ nobiliori se ait esse ortū sanguine, ac si ab ignauo caupone aut ab Hectoreo viro natos esse interesset, qui ad huiuscemodi laboriosa & grādia negocia deliguntur à regib⁹, in Hispania præcipue, vbi maiori ex parte nobiliū specialē esse prærogatiuā arbitrātur, vt ociosi ac sine vlla exercitatione, præterquā bellica, & ea imperatoria, nō ministratoria, viuant. Habui abs te litteras manu tui Ioānis Pauli Oliuerii mihi redditas, datas in vrbe nonis Maii: quib⁹ inter cætera inquis Summū Pōtificē Clæmentē his significationibus nō minus delectari, quā Leonē patruelē, aut Adrianū prædecessores, per suas breues mēbranas imperātes mihi vt ea cōscriberem. Collegi ad te pauca è multis, nō ad suā Beatitudinē dirigēda, quę si vti Leo patruelis, si vti successor eius Adrian⁹ fecere, suis me imperiis impulerit ad scribēdum, parebo libens, aliter ab eo labore abstinebo ne intemeritatis notā à labiis iniquis iudicer incidisse. More igitur nr̄o seruato, posthabitis scribētium minutis affectib⁹, quæ necessaria cognitu fore arbitramur, perstringem⁹. Nec puncto me ab hoc instituto caput illud epistolæ tuæ mouebit, quo ais in Germania de verbo ad verbū ab Hispano idiomate in latinū fuisse traductum, Ioānis Granatēsis electi episcopi Vienensis hortatu, quicquid Fernādus Cortesi⁹ Iucatanarum & Tenustitanarū ingētium regionū prostrator, ad Cæsareū rerum Indicarū nostrum senatū, & ipsum Cæsarē scriptitauit, ex illis nāq; & aliorū relatu (vti nosti) excerpsi ego q̄ digna notatu tātum visa fuerunt. Ad rē iam tandē veniam⁹, & à coloniis erectis capiamus initium, quo facili⁹ geographia veteri pcepta, quos Aegidi⁹ iste tractus peragrauerit, capiat intellectus. De amplitudine illarū terrarū, q̄ ferè ter sua longitudine, nec fine reperto, Europā superat vniuersam, in primis decadib⁹ meis, prelis impressorū subiectis & per Christianū orbē vagātibus, satis late sub putati cōtinentis nomine mētio facta est. Iacētia scripsimus in probatione latitudinis Maragnoni fluminis, huic terræ duo esse maria ingētia: Occidētale hoc nostrū, illi terræ septētrionale, australe aliud. His suppositis intelligat sua Beatitudo conditas esse in eius terræ laterib⁹ Colonias ab Hispanis sex. In septētrionali tres, ad fluminis Dariensis ripas in Vrabæ sinu, nomine sancta Maria antiqua: vnā ab Dariene leucas viginti Aclā, sub dei noīe, in reguli Caretę dioceli Abacla. xxxvii. leucas tertiā. In australi vero littore totidē erexerunt, quarū vnā patrio noīe relicto, Pānamā vltimā pducta vocauere: à Pānama vero ad leucas. xxxi. Natā secundā, à Natā ad leucas. lxxv. cōdidere tertiā, dictā Chiriqui.

De natura Hispanoꝝ.

Historia de Cortesio ex ex sermone hispanico i latinū tra= ducta apud Germanos

Amplitudo terrę nuper inuentę.

Colonię ab Hispanis conditę.

Caput secundum.

E PORTU COLONIAE Septētrionalis Nomen dei appellatæ, montes dēsis nemorib⁹ ab æterno intactis, & rupibus arduis inuios, cœlo æquatos ad Pānamā australē, cum Petro Aria gubernatore sternere iter statuerūt habitatores. Est nāq; inter vtrūq; mare septēdecim tantū leucarū, quæ milliaria claudunt circiter quinquaginta, intercapedo illa terraꝝ, licet alibi sit latissima tellus, & adeo lata quod à faucibus Maragnonis fluminis in Oceanū à septētrione cadētis ad antarcticum, vltra æquatorē gradus quattuor & quinquaginta sese protēdat, vti vidisse te arbitror in ea decade ad Adrianū, qui nuper obiit, directa: quā successori eius præbēdā ad te misi, licet alieno nomine nuncupatā, quādoquidē ille fato interceptus est decade nō recepta: in qua de insulis aromatū altricibus, ea via repertis, fit lata mētio. Per Isthmū ergo hūc, tum regia, tū incolarū summa impēsa iter illud rupib⁹ cōfractis & variarū ferarū stratis nemoralib⁹ cubiculis, faciūt binis currib⁹ puiū, quo facili traiectu queāt vtriusq; maris immēsi secreta vestigare, nō pfecere tamē adhuc. Ex insula igitur, quā ditem in decadibus primis appellatā dixi, nunc vnionū insulā, qđ vnionū sit illic ingens copia, in Coloniæ Pānamę prospectu sita, Aegidius Gōsalus die primo ac vigesimo Ianuarii anni à salute nr̄a secundi & vigesimi à quingentesimo & Millesimo, cum quattuor nauiū ferè iner

mi classicula, se ait ad Occidentē vela fecisse, quo iussu Cæsaris nostri regii senatus consilio pareret, à quib⁹ habuit in mādatis vt occidētales nōdum tractatas oras plustrans diligēti studio pquireret, an inter vltimos ipsius putati cōtinētis terminos iāpridē notos, & Iucatanarū terrarū initia, fretum aliquod eas dirimens vastitates inueniatur: vt paucis absoluā, fretum minime repererunt, quæ vero pfecerit multis circuitionib⁹ à tergo relictis & plærisq; notatis, habeto. Sexcētas & quadraginta se leucas, q̄ sunt milliaria circiter bis mille, mēsiū spacio ferè decē & septem, nouarum tractuū oras & regulorū imperia penetrasse ad Occidentē scribit. Quo tēpore dum cōfractæ naues & colubrulis maritimis, ab Hispanis broma dictis, terebratæ reficerētur, deficiētibus & victui necessariis, terra pcurrere coactus fuit. Quattuor & quadraginta post ducētas leucas in internis peragrauit cum hominib⁹ circiter centum, à plærisq; regulis panē sibi & cōmilitionibus mēdicans, à quib⁹ dicit se habuisse dono pensorum aureorū centū duodecim millia. Est pēsum dragma quadrātem superans, vti te didicisse quattuordecim annorū apud Hispanos egregio cōmercio est opus: atq; baptismatis lauacro inuncta, nec inuita, per initiatos quos secum habebat, incolarū duo ac triginta hominū amplius vtriusq; sexus millia. Adnauigasseq; tantū se inquit, vt à tergo Iucatanæ prouinciæ mores eosdē & idiomata reppererit, quib⁹ Iucatani pollent habitatores. Ex cētum duodecim millibus allatis per thesaurariū Cerezedā ab eo missum pēsis, pro regia portione ait mittere se Cæsari, parte vna pēsorum millia septēdecim, auri semipuri qd' gradus attingat duodecimum & tredecimū, parte altera pensorū millia quindecim & tercentū sexaginta pēsa, in secures quibus loco ferrearum & calibe inaptarū ad lignariā artē exercendā vtuntur, deducta securium pēsa paulo plus dimidio aureo ducato valorē singula cōtingere, probantium auri gradus magistrorū, ad id designatorū, testimonio scribit. Quod nos magnifacimus, est, repertas esse terras in quib⁹ fabrilia, rustica etiā instrumēta omnia ex auro, licet nō puro cōficiantur. In tintinabula quoq; ex auro cōflata, quibus maxime delectātur, misisse inquit sex & octoginta supra sexties mille pensa, q̄ ferè nullum, ex magistrorū calculo, gradū assequūtur, vt lenius atq; acutius tintinabula resonent agitata, credunt nostri tā sine lege fabrefieri, auri nāq; tinnitus, vti scire te opportet, quanto purioris auri, eo est hebetior. Particularius autē plæraq; recēsendo ait, ex fluuiorū transitu & pluuiarū frequētia, qd' hyemis essent nostræ mēses, licet equinoctio proximi, frigoribus nō ita vrgerētur, sibi & cōsociis tamē varios lāguores exortos fuisse, qui ne magna efficerent itinere eos deturbabant, ad nouā insulā cum prouincialibus vnilignеis linterib⁹ traiiciens, cui⁹ & cōsociis testibus decē est leucarū lōgitudo, latitudo vero sex. Ab insulæ regulo benigne susceptus fuit, eius atrium ait in edito parū per colle sublicibus trabib⁹ cōstructum, & calmis herbisq; tuētibus à pluuia cōtectum: in castrēsis papilionis formā erectum. In hac insula & regiæ vicinia bipartitus labitur ingens fluuius, hunc ait eo tēpore quo ipse aquarū alluuieb⁹ interceptus apud eum Regulū permāsit, ferè totā insulā adeo inundasse, & regiā ipsam domū virili cingulo tenus ita perluisse, vt eius incremēti furore postium regiā substinentiū fundamētis emollitis, domus ipsa corruerit. Sed ait trabium cuspides inuicē cōnexas molē sustinuisse cōiunctā, ne penitus laberetur in eos, securib⁹ impactis portā sibi, qua exire possent, effecere. Ad arborū altarum ramos habuere refugium, vbi ait se atq; vna socios & hospites biduū egisse, donec ad alueos, pluuiis cessantibus, aquę redierunt. Particulares casus hic refert varios. Sed tibi satis, si præcipue harum fortunæ nugarū Beatissimum Clementē facturus es participē, quē ingens ea pōtificia moles tenere semp magnis negociis implicitū debet. Ablatis ab alluuie cōmeatibus omnibus, ægestate coactus, itinere adhuc terrestri victum quæsitur⁹: progreditur ad occidētem, littoreo tamen prospectu nūquam relicto, ad portum vsq; iam notum, & à nostris sancti Vincentii portum appellatum peruenit. Socios appulsos esse reperit, cum quibus discedens ab eis, dum naues & aquatilia vasa reficerent, ita conuenerat.

Quid pensum.

Rustica instrumēta ex auro facta.

Tinnit⁹ auri puri hebes.

Caput tertium.

HIS PRO Temporis exigētia salutaris, & mature quid cuiq; faciēdum esset deliberato: quattuor equis, quos aduexerant, è nauibus eductis, Classiariis imperat, vt recta ipsi ad Occidentē paulatim adnauigent. Vt ob scopulos, vt ob vadosas hactenas à noctium velificatu caueant, qd per incognitos iam pelagi tractus sit labendū edicit, ipse vero quattuor illis equis & peditibus circiter centū terre-

Nicoianus Regulus.

stre iter capiens, in regulum incidit nomine Nicoianum, benigne suscepto Nicoianus milia pensorū auri quattuordecim dono dedit: persuasus à nostris esse supra solem alium quàm ipsi arbitrentur, cœli ac terrarum satorem, qui solem ipsum ac lunam cæteraq; visibilia sydera ex nihilo formauit, & sua sapientia gubernet, q & cuiq; hominū pro meritis præmia impartiatur, voluit cum vniuersa familia baptizari, & ex eius regno abluti sunt lauacro baptismatis reguli exemplo milia hominū vtriusq; sexus. circiter septendecim dierum spacio apud Nicoianum versatus, ita instructum reliquit, vt discedenti hæc idiomate suo per interpretes conuicinos intellecto protulerit. Quandoquidem hęc auita deorū simulachra nunq̄ vltra sum allocuturus, nec ab eis quicq̄ petiturus, ea tecū auferto: hæc dicens Aegidio Gonsalo spitamalis altitudinis p̄buit sex aurea simulachra, maiorū suorum vetera monumēta. A Nicoiani regia intellexit habere regnum ad leucas quinquaginta Regulum nomine Nicoraguam: a Nicoraguæ sede regia vnius itinere diei sistens, nuncios misit qui Regulo idem renunciarent, quod cæteris nostri solent regulis, priusq̄ eis instent, vt scilicet Christiani efficiantur, vtq; magni regis Hispaniarum iugum ac leges admittāt. Si detrectauerit, bellum & vim in illum excitaturos. Postero die Nicoraguani nobiles obuiam prodeunt quattuor, pacem & baptismum se velle Reguli nomine inquiunt. Nicoraguam adeunt nostri cum familia vniuersa, & paulo plus nouem millibus aliis sacro addicunt baptismati. Pensorū auri Nicoragua dedit Aegidio Gonsalo millia quindecim variis confecta monilib⁹. Pensauit Aegidius munera muneribus, sericeā Nicoraguę vestem & interiorem lineam textam, purpureumq; pileū præbuit, duabus crucibus ibi erectis, in eorum templo vna, & extra pagi domos altera, discessit: petiit regionem alteram ad leucas sex, ad Occidentē semper tendens. vbi ait vicos reperisse sex, duorū millium domorum circiter singulos. Audita nostrorū fama, visendi studio dum inter eos sex pagos morarētur, occidētalior alter venit ad nostros regulus nomine Diriangen, quingentis hominibus & viginti fœminis comitat⁹, vexillis decem & tubicinibus quinq; p̄euntibus more suo. Accedens Regulus ad Gonsalum, in solio apparatu regio compto expectantem, clangere tubas, mox desinere, vexillaq; pręcedentia demitti p̄cepit: virorum quilibet vnam hic, duas alius similes pauonibus volucres afferebat, nec magnitudine aut gustu inferiores. Sunt illę volucres eoꝝ altilia domestica, vti apud nos gallinæ. Digredior parūper cum tua venia. Particularia huiuscemodi repeto multa, et Aesculapio tibi pharmacum instruo ineptus ego agricola, sunt nanq; tibi multa ex his notissima, & in meis decadib⁹ late notata. Sed existimans hęc ad manus hominum studiosorū posse peruenire, quibus ea sint ignota, nec tuam assequētur interpretationē, ea repeto, vt causa tua voti fiant compotes: ne me igitur accuses tu qui natus es ad multorum vtilitatem. Attulit hic Regulus Diriangenus per ministros aureas ducentum amplius secures, quæ singulæ ponderis erant pensorum octodecim, aut paulo amplius. Interrogatus per interpretes, quos Aegidius habebat conuicinos, qui nostros intelligebant, quid causæ illum ad veniendum impulisset: respōdisse dicitur, vt nouā gentem, quam eas regiones peragrare audierat, conspicere daretur, & quid à se optarent, se dictis eorum pariturū offerens. Vt Christiani efficiantur, hiisdem rationibus adductis quibus cæteros monuerunt: vtq; Hispani magni regis obseruantiam captarent. Vtrumq; placere inquit, seq; ad nostros in diem tertiū, vt mādata suscipiat, rediturum pollicitus est. Abiit ille.

Nicoraguā regulus cū vniuersa familia baptizatus.

Regul⁹ Diriangen.

Caput quartum.

INTEREA loci dum apud Nicoraguam nostri morarentur, nō indigna relatu intercesserunt multa. Ea mihi præter ab Aegidii litteris excerpta, regius apud eum questor, vulgo thesaurarius, laborum omnium nō exigua pars, nomine Andreas Cerezeda, narrauit, scriptaq; discedens reliq̄t. In sermones varios animi causa incidentes ociosi, Aegidius nostrorum dux militum & Nicoragua regulus per interpretem, quem educauerat Aegidi⁹ nō longe natum ab Nicoraguæ regno, nec inepte vtriusq; idioma promentem, percunctatus est Aegidium Nicoragua, quid apud potentem eum Regem, cui⁹ ipse seruum se fatetur, de præterito cathaclismo, quem vniuersam cum hominibus & brutis oībus obruisse terram, vt ipse à maioribus audierat, sentiatur. Idem credi ait Aegidius: an aliâs venturum arbitretur percunctanti respōdit minime: sed vti semel per aquarum alluuies propter hominū sce

Sermo de cataclismo int̄ Nicoraguā & nostrates ortus.

lerata facinora, non licitum coitū præcipue, animalia cuncta paucis exceptis interierunt: ita post annorū ab hominib⁹ nō intellecta curricula, fore vt igne flāmanti è cœlo delecto in cinerē cuncta reuertātur, obstupuere omnes hac admirati narratione. Versus ad interpretē Nicoragua, vultu semiturbido interrogauit. An è cœlo gens hæc adeo sagax deueniat, è cœlo demissam ait interpres. An recta descēderit, an per gyros, aut arcuatim, simplici quadā innocētia delibutus pcunctatus est, ad hoc nescire se inquit interpres, cui sit eadē terra natalis, q̄ & ipsi Nicoraguæ, vel proxima. Dein, vt ab hero Aegidio peteret, esset ne aliquādo resupino motu tellus ipsa vertēda edixit. In sola cœli ac terrarū hominūq; satoris mēte, id arcanū esse professus est Aegidi⁹. De humani generis vniuersali cōsumptione, deq; animarū è corporeo carcere discedētium locis designatis, de statuto illius ignis demittendi tēpore, quādo sol ac luna cæteraq; sydera præstare lucē desinent, de astrorum motu, quātitate, distātia & effectibus, poscēti de multis præterea Aegidi⁹, licet ingenio pollens, librosq; versare vulgares è latino sermone versos delectetur, nō eam tamē assecutus est eruditionē, vt respondere ad hoc aliter quiuerit quā in diuinæ prouidētiæ pectore rerum illarū seruatā esse cognitionē. De vētorum autē flatibus & calorum ac frigorū causis, deq; dierum ac noctiū varietate, licet apud eos exigua sit, qđ ab equinoctio parum distent, multis etiā huiusmodi pcunctanti Nicoraguæ, pro sui iudicii virib⁹ plærisq; satisfaciens, diuinę cætera intelligētiæ cōmendans, respōdit Aegidius. Ad terrena post hæc descēdens Nicoragua & aulici familiares eius, an comedere, bibere, coire, ludere, cantare, ac ductare choreas, armorum exercitiis indulgere, sine crimine liceat scíscitātibus: in hūc modū effatus est. Cibis potubusq; vacare opus esse ait, sed vitandā in his crapulā, quicquid namq; præter naturæ necessitatē sumitur, contra & animi præstantiā & corporum valitudinē recipitur, excitariq; inde viciorum & rixarū ac simultatum semina inquit: coire quoq; fas esse, sed cum vna tantū fœmina & ea iugali vinculo astricta. Ab alio quouis genere libidinis, si deo illi qui cuncta creauit placere studuerint, abstinēdum: cātibus etiā ac ludis honestis, & choreis intēdere suis tēporibus nō esse vetitū. De cerimoniis & humanarū victimarum carnificina, quum nihil interrogassent mouit ipse collocutionē, aitq; sacrificiorum eas oblationes deo esse ingratissimas, legeq; apud magnū regem herum suū cautum esse, vt gladio pereat, quicūq; hominē gladio ferierit ad necem. Et simulachra illa, quib⁹ ipsi humano sanguine litant, præstigiatorū dæmonum imagines esse, qui ob superbiā è sedibus æthereis disiecti, ad antra sunt tartarea detrusi. Vnde noctu exeuntes, innocētib⁹ plerumq; sese hominib⁹ ostētant, suisq; fallacib⁹ psuadent artib⁹, ea esse faciēda, q̄ vitari debeant in omniū genere rerum, quo animas nr̄as ab illi⁹ amore deturbent qui eas creauit, & per charitatē cæterosq; honestos vitæ actus, ad se illas reducere optat, ne à paratis post obitum corporis æternis delitiis, ad perpetuas torturas & miseras erūnas à lemuribus illis raptatæ, comites eorum efficiantur.

Pulchre instruit regulū de varijs pcunctantē rebus.

Caput quintum.

POSTQVAM In hunc vel similē sensum, tanquā pulpitarius concionator, Aegidius disseruit per interpretē, quo melius potuit modo Nicoraguæ significauit. Assensit Aegidii dictis Nicoragua, & vna quid sibi faciendum foret, quo grati deo illi, quē ipse prędicat, rerum autori esse possint, interrogauit. In hunc sensum Nicoragu ę respōdisse Aegidiū Cerezeda regi⁹ apud eum quæstor testatur: nō hominib⁹ mactatis, aut vllo sanguine sparso is delectatur qui nos cunctaq; creauit, solo animi nostri erga se amore feruido gaudet, nostri cordis arcana illi patent, cordis ipsius meditata solum exoptat, nō carne aut sanguine depascitur, nil est quo magis excādescat quā hominū, à quib⁹ ipse laudari & glorificari cupit, interitu. Vestris suisq; hostibus ad profunda tartari profectis, quorū hic vos imagines obseruatis, grata sunt hæc abominādá sacrificia, grata & scelera cuncta, quo animas vr̄as hinc abeuntes secum trahant in æternā ruinā. Vana hæc immo pniciosa simulachra, de vestris laribus & tēplis eliminate: crucē hāc amplexamini, cuius imaginē suo sanguine Christus de⁹ ad generis humani deperditi salutē irrorauit: & fœlices vobis annos ac beatā vestris animabus æternitatē polliceri poteritis. Bella quoq; sunt rerum creatori odiosa, pax inter vicinos amica, quos vt amemus ac nosmet ipsos imperat, si tamē vos tranquillā agētes vitam quis la-

cessierit, propulsare iniuriam ac se resq; suas tueri cuiq; hominū fas est. Prouocare vero ambitionis vel auaritiæ studio quenq̄, vetitum: contraq; bonos mores & ipsius Dei volūtatē fieri hæc. His ita dissertis, Nicoragua suiq; aulici qui aderāt, ore aperto ab Aegidii vultu pēdentes assenserunt cæteris omnib⁹ præpositionibus, huic vni de re bellica labra torserunt, quo tela, quo galleas aureas, quoue arc⁹ & sagittas ornatusq; suos bellicos & militaria inclita vexilla proiecturi essent percunctati sunt, fœminis ne ista tractanda præbebimus? nos illarum fusos & colos exercebimus, terramq; nos rustico more colemus? Non ausus est ad hęc Aegidius quicq̄ repetere, q̄ semiturbatos illa retulisse cognouerit. De crucis autem adorandæ mysterio & vtilitate interrogantibus inquit, si corde puro ac sincero quicq̄ illam inspectantes & Christi i ea passi pie memores postulaueritis, id assequemini, modo iusta petatis: si pacem, si contra superbos hostes victoriam, si fructuum vbertatem, si temperiem aeris & incolumitatem, si huiuscemodi reliqua optata pręposueritis, voti cōpotes efficiemini. Cruces Aegidiū erexisse illis duas memoraui, sub templi tegmine vnā, sub dio in celso manufacto latericio tumulo alteram, quo tempore sistenda super tumulo portabatur, pręiisse pōpam sacerdotes ait Cerezeda, subsecutū cū suis Aegidium regulo comitante, cæterisq; eius subditis. Quo tempore crux sistebatur, canere tubis & timpanis cœptum est. Cruce firmata per gradus depositos basim prior conscendit Aegidi⁹, detecto capite genuq; flexo suas ibi tacitus fudit preces, crucis demum vestigia complectens osculatus est. Regul⁹ & eius exemplo cæteri omnes idem effecere. Ita nostris ritibus imbutos constituit. De dierum vero distributione inquit, perpetuis diebus sex culturis ac reliquis laboribus artibusq; inuigilandum: septimo quieti & sacris intendere oportere, diemq; illis septimum assignauit dominicum, nec si vlterius dierum festorum longa serie grauarentur, vtile fore ratus est. Vnū addam ab Aegidio ipso in suę narrationis discursu prętermissum, à Cerezeda recitatum. Sunt imberbes illarum nationum barbari omnes, barbatos horrent ac formidāt, iccirco Aegidius quinq; ac viginti iuuenes ob ætatem imberbes cū ipsorum tonsura barbatos compositis crinibus effecit, quo maior barbatorum numerus appareret, ad eorum terrorem si bellum ingrueret, vti postea euenit. Aegidium addidit Cerezeda scripsisse ad se, cum coactis ī Hispaniola peditibus. ccl. equitibus septuaginta, vela fecisse circiter Idus Martii hui⁹ anni. M.D.XXIIII. ad desideratam quęrendi fretum prouinciam. Sed res hæc ad nostrum non dum est senatum delata, quando habebitur, habebitis. Hæc iam tandem missa faciamus, & ad Lestrigonicam illarum nationum horridam consuetudinem, ac domorꝝ templorumq; situs & structuras parumper deueniam⁹. Regulorum atriorū lōgitudo centū, latitudo quindecim passibus constat, à fronte aperta, à tergo clausa sunt omnia. Sunt ab humo semistatura humana regiarum pauimenta erecta, cæteræ nil surgunt à tellure. Domus trabibus omnes confectę ac palleis coopertę, vnoq; tegmine sine tabulato contentę sunt. De templis idē. ampla sunt & sacellis penetralibus obscuris humilibus fulcta, in quibus penates quisq; nobilium suos humat, habentq; pro armamentariis: ibi nanq; cū vexillis lemuribus inscriptis instrumenta bellica, arcus, pharetras, thoraces aureos, aureasq; galleas & latos enses ligneos, quib⁹ certant cominus, missilia etiā quibus eminus, & bellicos ornatus varios pace durante seruant, ac propriis à maioribus relictis deorum imaginibus pro facultatibus humanas mactant particulares victimas, votorum affectatis orationibus, eorum more à sacerdotibus compositis adorant.

Omnia ab Aegidio ꝓposita placēt p̄ter belli dissuasionem.

Duę cruces erectę ab Aegidio.

Imberbes Indi.

Qualia sūt ędificia.

¶ Caput sextum.

REGVLORVM atriorum frontes pro sui pagi dispositione ac magnitudine grandes plateæ custodiunt. Si multis constet pagus domib⁹, & paruas habent, in quibus ab aula distantes vicini commerciarii queant conuenire. Plateam regalem circundat vndiq; nobiliorꝝ domus: in eius medio situ vna erecta est, quam opifices habitant aurarii. Aurum ibi in diuersa formandū monilia conflatur, mox in paruas reductum laminas aut vectes cuditur pro dominorum arbitrio, demum in optatas deducitur formas, nec inepte quidem. In templorum vero conspectu variæ sunt ereptæ in campo ex crudis laterib⁹ & bitumine quodā terreo ad varios effectus bases pulpitorum more, octo constant gradibus, alicubi duodecim et quindecim alibi, summi verticis spaciū variū est pro designati mysterii qualitate, virorꝝ decem ca

cem capax est vnũ, in cuius medio spacio lapis eminet marmoreus, humanæ staturę iacẽtis longitudinẽ ac latitudinẽ æquans: miserarũ est ara victimarum infaustus lapis, statuto ad imolandũ die, populi corona spectante, regulus pulpitũ conscendit aliud in prospectu, carnificinam inspecturus. Sacrificulus, audientibus cunctis, ex lapide illo eminenti stans pedibus præconis officio fungitur, & cultro lapideo acuto, quem manu gestat, vibrato: lapidicinas quippe in terris omnibus illis habent, aptas ad secures gladiosq; ac nouaculas conficiendas, ex quibus nos quotquot volumus assequimur, neq; huius rei expers fuit Ascanius Cardinalis: mactãdas esse victimas, & an hostiles an domi nutritas edicit. Duo nãq; apud illos gña sunt humanarũ hostiarũ: ex hostib9 bello captis vnum, ex domi altis alterum: quisq; nãq; Regulus aut nobilis ab infantia domi nutrit mactandas victimas pro suis opibus, & his nõ ignaris ad quid seruentur, & lautius q̃ cęteri pascantur, neq; ob id mœstis, q'a teneris persuasi viuant, fore vt in cœlites eo vitæ exitu conuertantur. Hinc per pagos liberi deambulãtes, ab obuiis quibusq; pro iam heroibus reuerenter suscipiuntur, et postulatis omnibus, siue ad esum, siue ad ornatum quid petant, onusti dimittuntur: neq; sibi parum fauste die illo successisse apud superos donans arbitratur, quo fuerit aliquid impartitus. Varia igitur hęc hostiarum genera, variis in imolando tractant modis: vtramq; super eo lapide resupinã distendunt hostiam, pariq; modo per costulas euulso corde aperiunt, & vtriusq; sanguine, regula eadem seruata, labra barbasq; liniunt: sed hostilem victimam præco sacrificulus gladium manu tenens & cantibus quibusdam tristibus circundans, super lapide stratam, ter lustrat, mox aperit, dehinc in frusta secat, sectam hoc pacto edendum diuidit: Regulo man9 pedesq; condiuntur, corda sacerdotibus eorum vxoribus ac natis, quos habere fas est, præbẽtur, fœmora nobilibus, cætera populo per frustula diuiduntur: caput vero trophæi loco ĩ quarundam arborum paruarum à carnificina parum distantium, ad id nutritarum, ramis appendunt. Quisq; Regulus designatas nutrit in agro vicino arbores, cuiusq; regionis hostiis nomina seruantes, in quibus captorum bello capita imolata suspendant, vti nostri duces insanę suę sęuitiæ testes, quam victoriam appellant, galleas et vexilla huiusmodiq; insignia infigunt templorum parietibus. Male gratum se illo anno futurum arbitraretur, q expers victimæ hostilis portiunculæ relinqueretur. Domesticam vero victimam, licet eodem facerent ordine, mortuam aliter tractant, quasq; illius partes venerãtur, & ante fores templorum partim, vt pedes manusq; ac viscera in cucurbitã coniecta tumulant, cęteras vnà et corda ĩllarũ arborũ hostiliũ prospectu, structo grãdi rogo, inter priorũ victimarũ cineres, nũq̃ inde amotas in eo cãpo iacentes, cũ sacerdotũ applausibus & hymnis canoris cõburunt.

Duo hostiarũ genera.

Quibusce rimoniis mactẽt diis suis humanas victimas.

Caput septimum.

QVANDO VERO populus cum assueto sacerdotum murmure Deorũ labia fricari cernit, vota precesq; aperit suas, poscitq; agrorum cęterarumq; frugum vbertatem, aeris salubritatem, pacem, aut si certandum sit, victoriã, vtq; brucos & locustas, alluuies & siccitatem ac ferarum vim & aduersa q̃q; deturbent, pro cruciatu animi quisq; sui efflagitat. Non his contenti sacris, Regulus ac sacerdotes nobilesq; suo & ipsi sanguine, sed vni tantum litant simulachro. Id supne infixũ hastæ tricubitali, cũ summa põpa ad cœli aspectũ seniores auratorati exportãt è tẽplo, vbi toto anno religiose custoditur: infernis & id est numinibus simile, quo pacto ad homines deterrendos in parietib9 depingũtur. Præeũt sacerdotes infulati, populi agmen incedens vexilla gestat quisq; mille colorib9 inscripta, ex gosampio intexta, cũ suis lemurũ imaginibus. Ab sacerdotũ humeris velatis variis linteis baltei digito crassiores pendent ad suras vsq;, in quorum fimbriatis vltimis capitibus sunt annexæ crumenæ singulæ, in quibus lapideas acutas nouaculas confectorumq; puluerum ex desiccatis herbis quibusdam saculos gestant. Sacerdotes ordine suo Regulus et nobiliores ponè sequunt, confusa dein multitudo populi ad vnum, nemini qui stare pedib9 queat abesse licet ab hac supstitione. Ad designatũ applicati locũ, suppositis pri9 odoratis herbis, aut pictis lodicib9 ne terrã hasta cõtingat sistũt, sacerdotib9 eã sustinẽtib9 suis assuetis cãtib9 & hymnis demoniolũ salutãt: circũsiliũt iuuenes tripudiis & choreis ac mille generib9 ludorũ, telorũ, & scutorũ agitatiõe agilitatẽ ostẽtãtes. Dato à sacerdotib9 signo nouaculas q̃sq; sumit et sulcati ipsi sibi linguas, visis ad simulachrũ oculis, vulnerãt, pfodiũt alii, scindũt plærīq; ad nõ exiguũ

O insanam cęcitatẽ hominum.

sanguinis ꝓfluuiū:oēs eo sanguine,vti in priorib⁹ sacris dixim⁹,ei⁹ fatui fricant simulachri labra barbamq̨:puluere mox illo herbido supiniecto replēt vulnera.Eā esse illius pulueris vim aiunt,vt paucas intra horas vlcera curentur,ita vt scissa fuisse nusquam videantur.His peractis hastam sacerdotes parumper demittunt,ad aures primo Regulus,mox nobiles,populares demum simulachrum alloquūtur,turbidas quisq̨ suas animi procellas aperit,vt optatis fauste fœliciterq̨ faueat,cum reuerenti tremore ac murmure capite obstipo supplicant. Ita decepti à sacerdotibus domum regrediuntur. Dum his & ociosis rebus aliis indagandis intenderent,ecce vnum post alterum:plures exploratores,qui Diriangenem venire armatum nunciarent,animo quippe non solum residendi quod ipse fuerat impartitus,veniebat,verūetiam interimendi nostros,confisus paucitate virorum,quos explorauerat,& spe possidendi,quæ nostri secum habebant,intellexerunt nostri aduentare Diriangenem,amant & ipsi aurum,licet non vt monetam,sed ad monilia diducenda,ornatus causa:venit ergo magna comitante armatorum suo more caterua,adoritur nostros,quos si reperisset imparatos,ad vnum trucidasset.Certatum est grauiter ad noctem vsq̨.

Inopinat⁹ hostium aduentus.

Caput octauum.

HIC MVLTA Refert,quæ prætermitto,ne simus tibi ego,tuq̨: Pontifici & amicis tuis molesti: collige.Vicit parua manus nostra copias ingentes.Pie deum,qui dominus est exercituū,affuisse contremiscens & ab eo discrimine sese incolumes eduxisse,recitat.Mutatam sequutus fortunam à tergo relictus Nicoianus regulus,ad quē regredi fuerat coactus,idem de ipsis,ob auri copiam quam ferebant adimendam,interficiendis cogitauit. Id suspicatus Aegidius Gonzalus,minime se Nicoiano credidit.In ordine structis & seruatis militib⁹,infirmisq̨ & auro in cunei medio locatis,cū equitibus illis quattuor & arcuariis ac scopetariis septēdecim bellatorum sustinuit furorem,& multos trucidauit.Eā noctē egit insomnē,primo diluculo pacem petunt,pax annuitur.Ad sancti Vincentii portum,vnde discesserant,reuerterunt. Naues regressas esse repererunt,quæ iam ad occidentem tercentum leucas maris ignoti circiter percurrerant. Interea dum ipse prætor Aegidius ista in internis peruestigaret,redierant vero,vt in eo portu naues iterum post aliquot mēsium errores quassatas,reficerent,vt ipse ait.Describit autē Nicoraguæ viciniā hoc pacto.Ad ipsius Nicoraguæ atrii latus internū ait reperisse aquarū dulciū lacū,adeo protētum,vt ei⁹ finē scrutari nequiuerint,dicitq̨ fluxu & refluxu agitari aquas eius,vnde appellandum esse mare dulciū aquarū censet ob eas causas.Insulis ait esse refertum.Interrogati accolæ,quo defluat,& an in vicinum pelagus leucas tres distans euacuentur aquæ illæ,nullum exitum habere professi sunt,ad id australe vicinum præcipue mare,an alia parte labatur,reliquisse illos ait in ambiguo.Propterea profitetur ipse,vt ex naucleorum opinione refert habere ipsos pro certo,eam esse aquarum congeriem quæ septentrionali pelago respondeat,ibiq̨ reperiri posse fretum tantopere desideratum.Si quid in hoc ego casu sententiam scire voles,inquio dictum ad sui excusationem,quod fretum non repererit,tum ex aquarum potabilium natura,tum etiam quod accolæ an exitum habeant aquæ illæ ignorent,oportet nos eodem desiderio torqueri,an fretum aliquod vastitates illas intersecet.

Descriptio laci apud Nicoraguā

Caput nonum.

SISTE PARVMPER Post hæc scripta,tabellario ferè petasato morante,venit ad me Diecus Arias Petri Ariæ gubernatoris filius,secumq̨ duxit Licenciatum illum Spinosam,de quo aliâs.Defraudatos ab hoc Aegidio Gonzalo ait Spinosa Petrum Ariam gubernatorem (ac se) qui tractus illos ab ambobus fuisse multo ante detectos affirmat,paccatosq̨: Regulos incolas in suis progressibus reliquisse. Audietur vtraq̨ pars. Quid in senatu nr̃o à Cæsare sanciendū iudicabitur viri harū rerū intactarū studiosi,tua causa intelligent aliquando,nunc satis,meo nomine dices oscula pedum,si occasio locum præbuerit,Beatissimo nostro Clæmenti,Hispani tanti esse Beatitudinem suam valoris & precii pensitabunt,quanti te faciet,quem longo apud eos cōmercio maximi esse à maximis iuremerito faciendum censent.A principum electionibus in ministris iudicia sæpe liberantur.

¶ Accipe tertium quōd emersit, morāte iterum cursore, suæ Beatitudini vt arbitror gratum cognitu futurum. In ea decade ad Adrianum directa, vbi Malucharū aromata producentium insularū descriptio patet, de exorta inter Castellanos reptores & Portugalēses cōtrouersia super his inuētis, est sermo. Adeo certā esse rem illā intra nostros limites ab Alexādro Pōtifice assignatos arbitramur, vt ad nouā profectionē præparādam, cum impensa nō vulgari, recētes in Cātabrico Bilbaui portu naues sex, necessariis cōmeatibus cōparatis, construxerim⁹. Statueramusq;, vt circiter vernum æquinoctium vela facerent ex portu Clunio Galleco tibi noto, ad aromatum ea commercia tractāda destinato, quod sit ab omnibus oris septētrionalib⁹ mercatoribus veniētibus multo propior, & cōmodior, itinereq; tutiori, q̄ si ad Hispalensem rebus Indicis designatā cōtractationis domum appellatam, aut in Portugalia per varios ac lōgos littorum inflexus tendere cogerētur. Portugalēses suis rebus pręsentaneā ferè ruinam si res procederet spectātes, toto conatu efflagitarunt, ne tanta iactura, suo prius iure nō intellecto, afficerētur, quod sibi psuadeant eas Maluchas insulas à suis nautis fuisse hacten⁹ reptas & tractatas, iacereq; intra suos, nō Cæsareos assignatos tercentum septuaginta leucarū terminos, extra īsulas caput viride dictas spectātes, qd' à Ptolomæo Risardinum dicitur promōtoriū, à nobis Gorgones putatas. Cæsar vt is qui iusti est & recti magis amator, quā fortunarū, cum propinquo rege præcipue qui cōsobrin⁹ est, & forte si vulgatus valet rumor, sorori⁹ propediē futurus, eorum annuit postulatis, vt quid iuris insit deliberetur. Naues subsistunt, apparat⁹ nil lucrātur, viri & ministri ad id negocii electi mussitant. Statutū fuit vt astronomiæ, cosmographiæ, ac maritimę artis, iuris etiā periti ab vtrisq; ad rei discussionē, in ciuitate Pace Augusta, quā Hispanus vulgo appellat Badaiozū, cōueniant, qd' is locus Portugaliæ meta sit cum Castella. Ierunt nr̄i. Venerunt illi. A Kalēdis Aprilis vel circiter, de proprietate vētilari, discutiq; cœptū est. Portugalēses, vt quib⁹ assentiri vel puncto nusquā expedit, rationes admittunt à nr̄is adductas in mediū nullas. Tercētū septuaginta leucarū designationē incipi debere ab insula Gorgonū ad occidentē vltima, quæ sancti Antonii dicitur, volunt Castellani: eāq; à noto merediano fortunatarū longitudinis gradus nouē & dimidium aiunt distare. ecōtra Portugalenses à prima insularum, q̄ salis insula nuncupatur ptinaciter instant, quæ distātia gradus lōgitudinis occupat quinq;, calculari debere. Hoc pacto Castellani suam rem probant. Si quis arbitrarius inter certātes de finibus vicinos ad lites dirimēdas electus ita cēsuerit, ab Ioānis prædio noto, ac diu possesso, Frācis̄cus eius vicinus habeat centum passus, ab vltimo Ioānis prædii limite incipiendā esse mensurā, nullus est qui ambigat. Si enim ab initio prędii captanda est mensura, vt prædii possessum soluat Ioānes necesse est, quoniā ea ratione suū includit in pacto prædium. Aiunt ergo Castellani vel Gorgonū vestrarū hactenus insularū imperiū soluite, vel ab vltimo illarum littore quæstionē hāc esse dimetiēdā, assentiamini oportet. Institerunt diu. Cōclusum nihil, quoniā si Portugalēses Castellanorū iudicum sententiis assentirētur, nō Maluchas modo insulas Sienensibus & magno sinui ac promontorio Satyrorum Gillolæ, de qua in decade ad Adrianū à Ptolomæo, vti arbitrātur plæriq;, ex his Gatigara à fortunatis gradus cētum sexaginta quinq; à linea terminos vtriusq; regis dirimēte, C.L. finitimas: sed Maluchā ipsā lōgo iam tēpore ab eis, vt Castellani dicunt, vsurpatā fuisse fateātur, necesse est. A Ptolomæi nāq; ac reliquorum autorū, de lōgitudine graduū differētium, autoritatibus cōuictos fuisse Portugalēses, Castellani prædicant. Caput excutiunt ad hæc audita Portugalēses. afferunt etiā nautæ nostri, ab ea tam vasta nauigatione regressi, ab illarū insularum primario regulo, apud quē gariophilis nauim Victoriā appellatam onerarūt, litteras & egregia dona, in oblatæ obseruātiæ clarum argumētum. Portugalēses vero fœdus ictum cum quoq; illarū insularum regulo, nullū ostendunt. Aiunt tamē Portugalēsium nomē ad eas insulas deuenisse, Portugalēsesq; viros in eis fuisse visos. Ad id nostri Portugalēsem vnum se reperisse fatētur, sed fugitiuū, ob cōmissa scelera iudicium timentē, neminem præterea, nec alteriusmodi cōmercii vllum signum. Quid à Cæsare in senatu nostro consultum prius statuetur, adhuc est in pera. Portugalensibus erit assuetas sibi actiones intercidi durissimum, nobis tanti occasionem inuenti amittere, non erit placidum: Deus intersit. Tu iam vale. Burgis decimo quarto Iulii. M.D.XXIIII.

Conuent⁹ i Badaiozū.

Controuersia int Portugalēses & Castellanos sup diuidēdis terminis.

Nihil conclusum.

¶ Caput decimum.

Missi q̄ dirimerent litē int Portugalen. et Castellanos.

AB VARIOS Pyratas & ob hostilitatem cum rege Gallorum, itinera nobis, tam terrestria, quā maritima cōclusit iniuria tēporum. Duplicato propterea mitto ad te postulatē, quę de orbe nouo, paucis additis, noua emerserunt. Quattuor & viginti ad prædictæ cōtrouersiæ cum Portugalēsibus deliberationē missi fuerāt probati viri, ex quaq; facultate sex, astronomica puta, & legali cosmographaq; artibus & nautica. Horum tibi noti sunt pauci. Beatitudini vero Pontificis nulli. Redierunt omnes. Senatui nostro, mox Cæsari, aliorum nomine latā præbuerunt de actis in eo cōuentu rationem. Don Fernādus Colonus, Christophori Coloni horum tractuū primi vestigatoris filius, secūdo natus, vir eruditus & iurisperiti tres, cæteris audiētibus Licēciatus 'a Cuña, & Licēciatus Hemanuelus Regii senatus ille, Valdoletanæ Cāzellariæ hic, auditores, & vna Licēciatus Persa in Granatēsi Cāzellaria primas causarū, vti fama est, aduocatas retulerunt. ¶ Quæ supra memoraui ea sunt acta, neq; vltra quicquā, statuto à Cæsare die qui fuit Maii vltimus, in vnius fluminis pōte Castellæ terminū dirimēte cum Portugalia nomine Caia: suā protulere Castellani iudices arbitrarii ad id destinati sentētiā, neq; vt diē aut horā differrent à proferēda, potuerūt assequi Portugalēses, quibus quæq; dilatio erat cōmoda, vt Maluchæ insulæ, ex veterum & iuniorū iudicio gradus viginti amplius intra Castellanos limites sitæ intelliguntur, sancitū est. Neq; Maluchā excludunt aut Taprobanā, si ea est, quā Portugalenses Zamatrā appellant. Redierunt ergo Portugalēses, quæcūq; acta sunt taxando facie demissa, pristinas actiones minime deserturi. Audiuimusq; missam iam esse ab illo rege iam iuuene classem ingētē, submurmurant nostrā, si accesserit, se obruturos. Nos vero pridie Kalēdas Iulii cēsuimus in senatu nostro rerū Indicarū 'a Cæsare decernēdum esse, vt priusquā proximus veniens Augustus mensis euadat è manibus, nostra sex nauiū classis vela faciat, neq; imperabitur vt cōfligant, si potētior Portugalēsis audebit lacessere, erit in manu Cæsaris vindicta terrestris, si mari tentauerit inobseruātiā. Est nāq; Portugalia, vti optime calles, Castellæ angulus, & quota portio Lusitanię, cū in Lusitania egregiæ sint vrbes, Metimna Cāpi, emporiū insigne. Salmātica vna cū Abula, Segouia, Zamora, Tauro, & fortunato Toletano regno, & multa præterea, q̄ Anna & Doria fluminibus includunt, vti sæpe in priscis meis decadibus enarraui, quondā fuit Castellæ ea regio comitatus. A benigno rege sub regio noīe ī nepotē libere trāsmissus. ¶ Decretū quoq; est, vt Stephanus quidā Gomez artis & ipse maritimæ peritus, alia via tēdat, qua se inquit repturū inter Baccalaos & floridas iā diu nr̄as terras iter ad Cataiū, instruit̄ ei vna tantū nauis carauella, neq; enim aliud habebit in mādatis, quā vt an exitus ad magnū vulgo canem, ex Occeani huius nostri variis inflexibus, & vastis ambagibus reperiatur.

Portugalenses voto minime cōpotes effecti.

Ciuitates Lusitanię.

Stephanus Gomez.

FRANCISCO MARIAE SFORTIAE VICECOMITI DVCI MEDIOLANENSI. Eiusdem Petri Martyris Septima Decas.

Laus Ascanii.

Laus Marini Caracioli.

NEARVM DECADVM DE ORBE NOVO PRIMAM frōtē Excellētiæ tuæ patruus Ascanius Vicecācellarius, inter cardineos quōdā Princeps clarissimus, & nemini secūdus, assecutus est, quoniā efflagitatione repetita īperabat mihi, vt q̄ in his occidētalibus oris euenirent excellētię suæ significarē. Huius rei testē offero insignē istū, omī virtute ac rerū experiētia præditū, Marinū Caraciolū protonotariū Aplicū, Catinēsem electū Caroli Cæsaris in præsentiarū apud te legatū, qui tūc patruo ipsi aderat à secretis, quādo clausas ab orbis initio, ad nr̄a vsq; tēpora suas nobis portas oceanus aperiebat. Meas ea tēpestate suscepisse inq t heri noīe, ac respōsa hero dictāte cōposuisse. Ascanio vita functo, ac me in desidiā, nemine stimulāte, plapso, Rex Federicus, priusq; ex blāda matre in sæuā nouercā fortuna eius mutaret̄, p Cardinalē Aragoniū patruelē secūdas æditiones habuit, mox Leo. X. deīde successor ipsius Adrianus. VI. Pōtifices maximi, suis me lr̄is ac diplomatibus mēbraneis excitātes, decadū q̄ vagant̄ corpus vsurparūt, vt rē tātā ab obliuionis iniuria vēdicarē, suadētes. Tu princeps Illustriss. sero nate, ac sero ad auitū regnū euecte, q̄ sero acciderūt habeto. Camillo Gilino excellētiæ tuę secretario apud Cęsarē petēte, à reliqs pricipibus has narratio

nes ad excellentiã tuã mei natalis dominã diuerto. Inter tot rerũ procellas, quib⁹ excellentia tua cõcutit, fore gratissimũ leuamẽ curarũ semel atq; iterꝝ iureiurãdo ꝓfessus est. Ab Oceani prima largaq; beneficentia, per Christophorum colonũ excitata, ꝑcuntia cũcta vsq; ad has narrationes v no fasce Iacobus Pierius hero suo ꝓtonotario electo Catinense, ad vos nomine Cęsaris ab hac legatione discedente, asportauit, Adriano Pontifici offerenda: quę partim opera calchographorum erant in vulg⁹ emissa, partim sua manu à meis archetypis scripta. Apud excellentiam tuam sub eodem hero is est. De præteritis ab eo exigatur ratio, eam nisi reddiderit in malis erit. Quæ noua prægnãs Oceanus pepererit, breui de pręteritis epilogo præeunte, nunc percurram⁹. Est nanq; Albana sue, quæ triginta vno partu dicitur fœtus ędidisse, noster hic Oceanus fœcundior, & munifico principe munificetior. Nouas qp pe nobis terras & nouas nationes & ingentes opes quoto anno patefacit. De Hispaniola immensæ vastitatis illius regina, vbi senatus astat iura cæteris præbens, deq; Iamaica & Cuba nouo nomine Fernandina, reliquis etiam insulis elisiis, intra cancri tropicũ latera porrigentibus ad ęquinoctium, iam satis: vbi nemo populariũm noctis & diei toto anno discrimen intelligit. Vbi non dura ęstas, nec hyems viget rigida, vbi toto anno frondescũt suntq; onustę floribus & vnà fructib⁹ arbores, neq; desunt anno toto legumina, cucurbitę, melones, cucumeres, & hortensia cætera, vbi armenta gregesq; hinc aduecta: nullum est nanq; in insulis natiuum quadrupes. fœcundiore partu, & procerioribus coalescunt corporibus: deq; putato continenti, qui Europam sua longitudine ab Oriente in Occidẽtem ter superat vniuersam, nec minus alicubi protento à Septẽtrione in Meridiem, licet Isthmis alibi perstringatur angustis. Est ea putati continentis tellus à quintodecimo gradu arctici poli distenta, vtrumq; tropicũ & æquatorem findens, ad antarctici poli gradus quattuor & quinquaginta. Vbi, quo tẽpore Orcades æstate fruuntur, illi concreto gelu tremunt, & ecõtra. Hæc per significationẽ ad Adrianũ Pontificem à me compactã, & cũ cæteris allatã ad vrbem, perq; breuem mappã membraneam à me traditam oratori tuo Thomę Maino hinc discedẽti colligere poterit excellentia tua. In ea situm illorũ tractuũ omnium cũ suis adiacentibus insulis inueniet. Nunc ad recentiora curramus. Hispaniolæ Cubæq;, aliâs Fernandinæ à Fernãdo rege, lateribus septẽtrionalib⁹ nobiliũ & ignobiliũ iacet insularũ copia tãta, vt ego ipse ad cuius manus q̃cunq; emergunt afferunt, de illarũ numero vix ausim credere q̃ ꝑdicant. Ex illis sex & quadringẽtas ab annis viginti amplius, quib⁹ Hispaniolæ Cubæq; habitatores Hispani eas ptractarunt, ꝑcurrisse inquiunt. & quadraginta vtriusq; sex⁹ milia in seruitutem ad inexhaustam auri famẽ explendã, vti infra lati⁹ dicem⁹, abduxerũt: has vna denominatione Iucaias appellãt, & incolas Iucaios. Ex his insulis plæræq; suapte natura natis arboribus miris modis vtilib⁹ cõstant. His folia nunq̃ decidũt, aut si vetustate plæraq; collabantur, nudat̃ tñ arbor nunq̃, recẽtia nanq; pri⁹ repullulãt, q̃ lãguescant vetera. Duas præcęteris natura illis ꝓstitit arbores celeberrimas & memoratu dignissimas, Iarumam vocãt vnã, alteri nõ dedere nomẽ. Est Iaruma ficui similis, eo modo frondosa, & Populi altitudinem superat, nec solida quidẽ more aliaꝝ arboꝝ, nec inanis tñ vti arũdo: vti ferula poti⁹ aut sambucus. Fructũ creat sesquispitamalẽ, mollicie ficus, sapidũ & salubrẽ sanandis vulneribus, folia miro vigent effectu. Vno id probant exemplo viri auctorati quidã. Rixantes Hispani duo inter se inuicem digladiebãtur, humerũ vnà & lacertũ vno ictu gladii ferè disiecit hostialter, sub aiari pellicula vix mẽbrũ sustinẽte, qua illib⁹ cõnexa. Accurrit vetula Iucaia, delapsum suo loco membrum sistit, ei⁹ arboris nec alio medicamẽti genere adhibito, folia cõtusa supimponit, paucos post dies se vidisse virũ incolumẽ attestant. Qui nodos ĩ scirpo q̃runt, irruminent ad libitum: nos hæc & maiora posse in natura fieri credere constituim⁹. Huius arboris corticẽ aiunt esse lubricũ & leuigatũ, q̃ cũ non sit solida sed medullosa, facili scalptu euacuat̃. Vnde casum audiat excellentia tua narratu dignissimũ, sed artifici suo infaustum. Iucai à suis sedib⁹ abrepti desperatis viuũt animis: dimisere spiritus inertes multi, à cibis abhorrẽdo, ꝑ valles inuias & deserta nemora, rupesq; abstrusas latitãtes: alii vitã exosam finierũt. Sed q fortiore pectore cõstabãt, sub spe recuperãdæ libertatis viuere mallebãt. Ex his plæriq; nõ ineptiores forte, si fugæ loc⁹ dabat̃, partes Hispaniolæ petebãt septẽtrionales, vnde ab coꝝ p̃ria vẽti flabãt, & ꝓspectare arcton licebat: ibi ꝓtentis lacertis & ore apto, halit⁹ patrios anhelãdo absorbere velle videbãt̃, & plęriq; spũ deficiẽte lãguidi ꝑ inedia corruebãt exanimes. Ex his vn⁹ vitę amantior domoꝝ cõstruendaꝝ ĩ patria lignariã artẽ exercuerat, licet ferro careant & calibe, secures tamen, sed lapideas & ad ministeriũ cætera instru-

Albana sue fecundior Oceanus.

Iucaię insulę.

Qualis sit Iaruma arbor.

Desperate viuũt Iucai a ꝓprijs sedib⁹ auulsi.

Mirũ inuẽtũ cuiusdã insularis.

menta assequũtur, difficilẽ creditu prouinciã amplexus est. Iarumæ arboris trabẽ abscidit, medulla ei⁹ scalpta vacuauit, Marzio grano è cucurbitis aqua repletis farciuit, retinuit foris pusillũ pro viatico, vtrãq; arboris frõtẽ stipauit, trabẽ in mare proiectã cõscẽdit, virũ alium & fœminã affines nãdi peritos admittit, remis patriã versus trabẽ impellũt. Egregiũ id inuẽtum infœlicib⁹ auspiciis miser inchoauit, ad miliaria circiter ducẽtũ, in redeũte a Chichora nauim, de qua suo loco dicem⁹, inciderũt: prædã in nauim Hispani trahunt lugẽtẽ, trabẽ ad Hispaniolã, rei tãtæ testẽ adduxerunt, misero penu cõgesto vsi sunt, vidisse trabẽ & ei⁹ fabricæ architectũ allocutos fuisse aiunt se viri auctorati plures, de arbore iaruma & ei⁹ circũstantiis iã satis. Est arbor alia malopunico psimilis, neq; maior, sed frõdosior, de fructu rationẽ prebẽt nullã, de cortice qui ab arbore tollit̃ sua, vti ad crepidas formãdas quottanis excoriat̃ suber, nec ꝓpterea interit, aut gignere glãdes desinit, vti etiã de cynamomi arbore dr̃, pene nõ credẽda ferunt̃: credo ego, qui corticẽ momordi ab Hispaniola latũ, vbi & arbor hęc passim nascit̃, de qua fructũ Ascanio Sfortię patruo misi, quãdo Colon⁹ prim⁹ reptor horũ tractuũ, à prima sua nauigatione regressus multarũ rerũ nouarũ fecit me ꝑticipẽ. In secũdi cap. primæ decadis meæ calce reperiet factã esse de his mẽtionẽ: cortex ille cynami saporẽ, gingiberis amaritudinẽ & gariophili suauẽ odorẽ præ se fert. Ex ignauia nr̃a quærimus aromata peregrina, quib⁹ nõ indigerem⁹, si quæ apud nr̃as insulas vulgo nascuntur, in vsu forent, erunt aliquãdo proculdubio. Auri dira fames ad sui soli⁹ amorẽ animos Hispanorũ raptauit: cætera postergata, iure merito preciosa & vtilia, pro vilibus relinquũtur. En quid de pipere nostro, a me vna misso ad Ascaniũ vbiq; ad fastidiũ vsq;, maluarũ & vrticarũ apud nos more nascẽte quo cõtuso insulares omnes & aqua cõuoluto infuso pane vescuntur, ei⁹ aiunt esse species quinq; : Malabario & caucaseo hic est pipere calidior, & ibi grana malabarii & caucasii viginti nõ sufficerent, quinq; sat sunt, & suauiora reddunt iura carniũ ex his quinq; quã ex illis viginti. Est humani generis insania tãta, vt quæ difficili⁹ assequitur pertinaciter ea censeat esse suauiora, vtilioraq;. Cortice tantum illustris hæc arbor est, ad stadia plura sapidos emittit odores & spiritus recreantes, patulos intẽdit ramos, in Iucais insulis est vulgatissima. Columbarũ inter eius ramos tanta nidificat multitudo, vt ex proximis bimini magna insula, & florida tellure habitatores, ad colũbarũ capturã traiicientes onustas naues carũ pullis abducant, labruscis per arbores serpẽtibus sunt eorũ nemora, vti de Hispaniolis aliquãdo dixim⁹, referta. Iucaias fœminas aiunt adeo formosas fuisse, qd̃ illarũ pulchritudine allecti vicinarũ terrarũ incolæ multi propriis larib⁹ derelictis, illarũ amore eam sibi patriã elegerint. Quare multas ex Iucais insulis politiorib⁹ viuere morib⁹ inquiunt, quã in eis q̃ lõgius ab florida & bimini cultiorib⁹ terris, distẽt. Lepidũ est auditu, quo nã pacto se gerãt in vestiẽdo fœminę, viri nãq; nudi agunt, nisi cũ bella gerũt, aut festis dieb⁹ tripudiis & choreis intẽti vestes plumeas variorũ sibi colorũ & cristas imponũt, ad elegãtiã. Fœminæ dum puellares trahũt annos, ante mẽstrui pollutionẽ nil gestãt penit⁹. Pudẽda post id cũ reticulis bõbicinis, herbarũ quibusdã foliis immissis, ea cõtegunt. Aductãte mẽstruo parẽtes ac si ad virũ esset nuptũ ducẽda, vicinos ad cõuiuiũ vocant, & cũcta lætitiæ signa exercent, nec aliud quicq; cooperiunt, dũ nubiles sunt. Viciatæ vero fœmoralib⁹ vtuntur ten⁹ genu, ex variis herbis tenacib⁹, aut ex gosampio cõfectis, qd̃ suapte natura ibi nascit̃, ex qb⁹ stamina ducũt, & nent, ac suũt, & intexũt, licet nudi sint, ad cubiliũ tamẽ ornatũ, & lectorũ pẽsiliũ necessitatẽ lodices, quas amacas ipsi vocãt, cõficiũt. Regulos habẽt, his parent adeo reuerẽter, vt si cuicq; rex præcipiciũ ex alta rupe, aut vertice quouis imperauerit, nulla ratione adducta in mediũ alia, præterq; impero vt deiicias te, sine mora reguli dictũ exequit̃: sed quo fine includatur regia potestas, sanctũ est auditu. Nulla est regi alia cura præterq; de semẽtibus & venatu ac piscatione. Quicqd seritur, quicqd plãtatur, aut piscat̃, & venatui indulget̃, quicqd per alias artes efficitur, ad regis imperiũ fit. Viritim exercitia diuidit ad libitũ. Collectæ fruges in regiis gregãtur horreis. Inde ad vsum populi toto anno pro cuiusq; familia diuidunt̃. Est ergo Regulus, vti rex apum, sui gregis œconom⁹ & distributor. Aurea erat illis ætas, meum ac tuũ, semina discordiarũ, aberant: pilæ ludis & choreis ac venatui & piscationi reliquo a sementibus & messibus anni tempore indulgebant, de foris iudicialibus, de litibus, de iurgiis aut rixis inter vicinos nulla mentio. Regis arbitrium pro lege habebatur. Idem in cæteris seruabatur insulis, in omnib⁹ erant paruo contenti: gemmeũ quoddã genus ab ipsis magni factum sub aquis reperiunt, per cõchilia rubra, quod aurib⁹ appensum afferunt. Sed aliud præciosius ex cocleis limacibus ingentibus, quarum carnes sunt edulia lauta, in cuiusq; co-

De alia arbore.

Ignorãtia humana.

Laus piperis Hispaniolę.

Iucaię foeminę formosę.

Diuinũ Regulorum regimen.

cleæ cerebro lapillos reperiunt diaphonos rubros, & flammantes, qui ex illis viderunt aliquos, nihilo esse piropo rubenti, quē vulgus rubinū dicit, viliores affirmant, cocleā ipsam cohobum vocant, lapillum ex cohobo appellant cohibici. Terrestres etiā lapillos legūt lucidos, flaui nigriq; coloris, ex his torques moniliaq; afferūt ad lacertorū & gutturū ac etiā tibiaꝝ ornatū, licet nudi ambulēt qñ Iucai fuerūt. De situ mox, de ruina ipsoꝝ paulisper.

Caput secundum.

IVCAIAS a coniecturis iunctas fuisse quondā reliquis magnis insulis nostri arbitrātur, & ita fuisse a suis maioribus creditum incolæ fatentur. Sed vi tempestatū paulatim absorpta tellure alterne secessisse, pelago interiecto, vti de Messanensi freto est autorū opinio, Siciliam ab Italia dirimente, q; vna esset quondam cōtigua. Videmus & passim multis in locis creuisse tellure, cresceréq; quottidie ac impellere mare vti ex vrbibus Rauena & Patauio, quæ vicinum habebant mare, nunc valde reductum: ita nunc esse mare multis in locis vbi terra solebat. A simili ergo præsenti licebit facere de absentibus coniecturas. Variis fuisse quondam prouentibus fortunatissimas harum insularum plærasq; ferunt, dico fuisse q; in præsentiarum sint desertæ, vt suo loco commemorabitur. Ambitu aiunt esse milliarium singulas Iucaias a duodecimo ad quadragesimum, neq; maiorē vllam, vti legitur de nostri maris strophadibus & simplegadibus exulib9 Romanis assignatis, Giara, Seripho & multis præterea exiguis insulis. Sed has fatentur habitatoribus quondā fuisse refertas, nunc vero desertas, q; ab earum densa congerie perductos fuisse miseros insulares, ad Hispaniolę Ferdinandinæq; aurifodinarum triste ministeriū, inquiunt, deficiētibus ipsarum incolis, tum variis morbis & inedia, tum prę nimio labore, ad duodecies centena milia consumptis. Piget hęc referre, sed oportet esse veridicum: sui tñ exitii vindictā aliquādo sumpsere Iucai, raptorib9 interfectis, vti late in primis decadibus memoraui. Cupiditate igit̄ habendi Iucaios, more venatoꝝ p nemora mōtana perq; palustria loca feras insectant̄, ita quidā Hispani duob9 nauigiis septē viroꝝ impēsa cōstructis, ex oppido Port9 platæ dicto in Hispaniolę sito latere, qua septentrionē spectat ad Iucaias, homocupii causa anno ab hinc tertio transfretarūt. Licet ea nunc ego scribam, p Camillū Gillinū efflagitatus, vt e scriniis archetypoꝝ aliqua nōdum emissa, de his inuētis ad excellentiā tuā dirigenda pquirerē. Ierūt ergo illi, vestigarūt vniuersas has insulas, præda nō repta, q; eorū conuicini iādiu ex amussim exploratas depopulati fuerāt. Ne cōsociis irrisui forēt si vacui ad Hispaniolā reuerterent̄, direxere proras ad Arctoō boote. Aiunt pleriq; mentitos, q sua sponte dixerint elegisse illud iter, sed inquiunt ab exorta & biduo perseuerata repentina tēpestate fuisse raptatos, ad eius terrę, quam describemus, prospectum, viso a longe celso promōtorio. Quū se ad littus nostri applicarent, miraculo stupidi monstrū aliquod ad se venire putarunt incolæ, q; vsu nauiū ipsi careāt: visendi studio primū ad littus certatim cōcurrunt, mox a descendentibus cū scaphis aura veloci9 aufugerūt omnes littusq; reliquere desertū. Sequunt̄ abeuntes nr̄i. Præeunt agmē agiliores quidā iuuenes, citatiore cursu properant, duos ignaui9 currentes virū & fœminā pręhēdunt, ad naues pductos vestib9 ornāt. Soluūt. Moti ea liberalitate littora cōplent iterū incolæ. Rex eorū intellecta nostroꝝ beneficentia, visisq; nouis & pciosis vestibus nunq; aliás inspectis, q; leoninis ipsi aut ferarū aliarū tm̄ sese pellibus maiori ex parte cooperiant, e familiaribus quinquaginta misit ad nostros cōmeatib9 patriis onustos. In terram vero egressos amice ac reuerenter suscepit, deditq; illis vicina videndi cupidis comites & duces. Quacūq; proficiscebant̄, admirabundi regnicolæ cū muneribus ad illos tanq; ad adoranda numina prodibant, cū barbatos pcipue ac laneis & sericeis vestibus indutos cernerēt. Sed quid? Hospitii fidē violarunt Hispani tandē. Astu nanq; artibusq; variis post cuncta diligenter vestigata, operā dederunt vt vna dierū ad naues visendi causa multi cōcurrerent, implētur naues inspectantibus: vbi refertas viris ac fœminis habuere, anchoris euulsis, velis ptentis, lugētes abduxerūt in seruitutē. Ita regiones eas vniuersas ex amicis reliquerūt inimicas, & ex pacatis pturbatas, filiis a parētib9 ablatis, ab vxorib9 maritis. Sed e duab9 nauib9 vna tm̄ euasit, altera nusq; vlteri9 visa est: submersā fuisse cū sontib9 et isontib9, q; esset vetusta, cōiectāt. Id spoliū fuit Hispaniolæ senatui molestissimū: ipunitos tñ reliqrūt. Cū de pda remittēda cōsultassent, nil executiōi mādatū est, rei difficultate animaduersa, de pdita pcipue vna. Par

Ruina Iucaiorum.

Fidem hospitii violāt Hispani.

Fuit molestū senatui spolium.

Aluarus a Castro decan9 in Hispaniola.

ticularia q̄dā ex his à sapiente viro iurisperito sacerdote, qui dicitur Baccalari9 Aluarus à Castro, ea didici. Is ob litteras & morum honestatem decan9 est effectus antistex cōceptionis in Hispaniola, & idem Vicari9 ac vna hæreseos inquisitor, cui præstāda est sup his fides liberior, vti Plinius in descriptione Taprobanæ Claudii principatu ait audita Romanorū fama oratori ab eo rege misso nomine Rhachia cum trib9 comitibus fidē esse adhibendā, ita & ego in his, q̄ me versant in ambiguo, auctoratis viris præsto fidem. Ait hic idem post varios cōquestus de illis raptorib9, fœminas inde aduectas leonum, homines vero quarumcūq; ferarum pellib9 vestitos. Genus id hominū candidum esse, cōmuniumq; hominū superare ait magnitudinē. Solutos dicit fuisse repertos per sterquilinia, catellorum asinorum cadauera putrida inter fossas antemurales perquirētes ad esum, interiisse tandē maiori ex parte animi angore cōfectos, qui superfuerunt inter Hispaniolæ ciues distributi sunt, vt illis ad habitū, siue domi, vel in aurifodinis, aut agricultura vtātur. Ad eorum patriā, vnde sumus digressi, reuertamur: vel Bacchalaos anno ab hinc sextodecimo ex Anglia per Cabotū repertos, aut Bacchalais, de qb9 late aliās, cōtiguas, arbitror esse terras illas. De illarū cœlesti situ ritibusq; ac prouētibus & morib9 nunc dicēdum est. Sub altitudine graduū eorundē polariū & sub iisdem iacere parallelis affirmant, sub quibus Hispana iacet Vandalia, vulgo Andaluzia. Regiones plustrarunt paucorum dierū intercapedine: plærasq; simul lōge protento in terrā adhærētes, vbi anchoras iecere, Chicoram & Duhare primarias. Chicoranos aiunt semifuscos esse, vti nostri sunt agricolæ sole adusti æstiuo. Capillos nigros cingulo tenus viri nutriunt, fœminæ lōgiores in giros: vterq; sexus nectit comā. Sunt imberbes. sit ne id à natura, vel ab arte, medicamēti aliquo genere adhibito, vel pilos, euellant more Tenustitanæ gentis, est in ambiguo: vtcunq; sit ostēdere se leuigatos delectātur, testē alium cito non minoris inter laicos autoritatis, quā decan9 ille sit inter initiatos. Is Lucas Vazquez Aiglionus licēciatus dicit ciuis Toletan9, & ex Hispaniolæ senatorib9 vnus, ei9 impēsæ duorum nauigiorum particeps, ad nr̄m rerum Indicarū senatum ab Hispaniola missus procurator, venit & diu efflagitauit dari sibi veniā repetēdi terras illas, cōdēdæ in eis Coloniæ causa. Ex Chicoranis aduectis vnum adduxit secum, qui ei famuletur, baptizatū appellat Frācīscum, ab suo natali Chicora cognomen induit. Dum negociis intēdens moraretur, habui aliquādo conuiuas & Aiglionum herū & Frācīscum Chicoranū famulantē. Nō est hebes ingenio is Chicoranus, nec inepte sapit, idiomaq; sat cōmode didicit Hispanum. Quæ igitur Aiglionus ipse licēciatus ex sociorum relatu literis mādata mihi ostēdit, & q̄ Chicoranus viua voce fassus est mirāda quidē, ea recēsebo. Demat addatq; fidei rerū, quas recitabo, ex ingenio quisq; suo. Est natiua generi humano pestis inuidia: q̄ scalpere nunquā desinit, & vepres in alienis agris, licet purgatissimi sint, quæritare impellit. In his præcipue viget ea pestis, qui sunt hebetes ingenio, aut qui pollētes vitā sine literarum cultu ignauā tanq̄ inutilia pondera terræ trāsegerunt. Chicora ergo relicta, latus aliud sinus eius adierunt & regionē captarunt dictam Duharhe: hos incolas esse cādidos ait Aiglion9, affirmāte Frācīsco Chicorano suffusco, sed flauis demissisq; ad talum vsq; crinib9. Regē habēt hi gigātex proceritatis, huic nomen est Datha, neq; illo multo breuiorē esse vxorē Reginā dicunt. Quinq; geniti ab vtroq; nati, equorum loco proceris iuuenib9 rex vtitur, qui cursim ad optata illum diuerticula ferāt humeris, ac reportent. Hic hæsitare me recitatores varii coegerunt, Decan9 præcipue & Aiglionus, cum nāq; alter dixisset de iuuenib9, equos esse cōtendit alter: neminē se allocutū qui equos viderit ait Decan9, à plærisq; id audiuisse ait Aiglion9, neq; præsens Frācīscus Chicoranus ab ea nos cōtrouersia liberauit. Si quid ego arbitrer pcunctatus fuero, gētē eam adeo Barbarā & incultā equos habere minime crediderim. Regio est alia huic propinqua nomine Xapida. Hāc aiunt nutrire vniones, genusq; aliud gēmeum, qd' ipsi magnifaciunt terrestre, vnioni simile. In omnib9, quas pcurrerunt, terris ceruorum sunt armēta vti apud nos boū, domi pariunt, domiq; nutriunt, soluti per nemora pastum quærēdo luce durante vagātur, ad vesperā pullos domi retētos reuisunt, & intra cortes claudi se ac natis depastis mulceri patiuntur. Nullū aliud lac aut ex alio lacte caseum assequūtur. Altilia multimoda nutriunt, gallinas, anates, anseres, & huiuscemodi. Panis eorū est maicius vti apud insulares, iucam radicē, ex qua fit cazabi, qui est cib9 nobilium, nō habēt. Maiicium granū nr̄o est panico insubriæ psimile, sed pisum legumen æquat magnitudine: frumēti & genus aliud serunt, nomine Xathi, milium arbitrātur esse: neq; pro certo recitāt, quia præcipue pauci ē Castellanis quid sit, milium intelligunt, cū nusquā in Castella serat. Batatarū assequūtur aliqua ge

Chicorani quales sint

Lucas Aiglionus.

Franciscus Chicoran9.

Datha regul9 gigāte9

Ceruos habent loco boum.

Ex lacte cernorū case9.

Granū maiciū quale.

nera, sed exigua. Sunt Batatæ radices comestibiles, vti apud nos rafani, cariotæ, pastinacæ, napi & rapæ, de his & iucca, & cęteris eduliis plꝰ satis in decadibꝰ primis. Regiones alias plures nominant, quas sub eodē rege gubernari putāt. Hitha, Xamunābe, Tihe. In hac sacerdotale ferunt indumētum à populo discretū, & pro sacerdotibꝰ habentur, & venerātur ab aliis vicinis regionibꝰ. Huius incolæ comā scindunt, duos tantū à tēporibus pendētes ciros relinquunt, quos sub mēto alligāt. Quādo, vti est pestiferi moris inter humanos, ad bellum in vicinos proficiscuntur, hos vtraq; pars ad castra accersit, nō vt certent ipsi, sed assint pugnæ. Quādo iam ad manus est proxime deueniēdum, sedētes omnes aut solo stratos circumeunt, & quarundā herbarū dētibꝰ cōtusarum succo irrorant, vt ad rē diuinā tendētes nostri sacerdotes madido ramo aspgunt, qua cerimonia peracta, repētino saltu irruūt in hostes. Illi vero ad castrorū custodiā relinquūtur. Pugna dissoluta, vulneratos tam hostes, q̃ amicos sine discrimine curant, & humare perēptorum cadauera student. nō vescuntur humanis carnibꝰ hi: captos in prelio pars victrix pro mācipiis habet. Prouinciæ illiꝰ magnæ regiūculas pcurrerunt Hispani multas, è quibꝰ has nominauerūt. Arābe, Guacaia, Quohathe, Tāzacca, Pahor, sunt hi suffusci habitatores. Nulla illarū literas assequitur, sed hereditariā à maioribꝰ relictā antiquitatum memoriā, quā rithmis celebrant & cātibus. Choreas & tripudia exercent, ludo pilæ delectātur, sunt in eo dexterrimi. Nent suuntq; fœminæ, licet maiori ex parte ferinis pellibꝰ induātur, gosampiū tamē qd̃ noster Insuber Bōbasium appellat, assequūtur, & ex quarundā herbarū tenacium philiris stamina diducunt, vt apud nos est linum aut canabe. Est alia regio dicta Inzignanin. Ad hāc aiunt incolæ quondā appulsas ex maiorum relatu pelago aduectas gentes caudatas, ad spitamæ lōgitudinē, & lacerti proceritatem, cauda nō mobili, vt in quadrupedibꝰ, sed solida in turbinē, vt in piscibus & Crocodilis videmus, & in osseā duriciē protenta. Vnde quādo sedere cupiebant, sedilibꝰ pforatis vtebātur, aut illis deficiētibus, effossa tellure ad spitamalē & paulo amplius scrobē, cauda inmissa opus erat quiescere, digitos habuisse gentē illā latos nō minus ac lōgos, pellem asperā pene squameā fabulātur. Solo crudorum piscium esu vesci solitā, quibꝰ deficiētibus aiunt ad vnum interiisse, neq; de se prolē reliquisse vllam. Hæc & huiuscemodi multa inania relicta sibi fuisse ab auis & parentibus prædicant. Ad eorum cerimonias & ritus veniamus.

Batatę q̃d.

Incolę Tihę ꝓ sacerdotibus habiti.

Gentes caudatę.

¶ Caput tertium.

TEMPLIS Carent, Regum domos pro tēplis venerātur: huiꝰ rei exēplum afferunt vnum, diximꝰ in prouincia Duharæ gigāteum esse regē, nomine Datha. In huius atrio lapideo quum cæteræ domꝰ sint ex sublicibꝰ erectæ trabibꝰ, & culmis aut herbis coopertæ, pueri triēnis magnitudine, maris & fœminæ duo reperere simulachra, hæc vno vocabulo appellant Inamahari. In regia est imaginibus receptus. Bis quoto anno cōspiciuntur, semētis tēpore semel, vt bene fausteq; sata inchoētur, & succedant oratur. De messis frugibꝰ aliās, in gratiarū actione si rite cessit, si aliter, vt in melius vertātur, & ira deposita, placabiliꝰ anno altero se habeant dii. Cum solēni pōpa & frequenti cōcursu populi exportātur simulachra, sed quo pacto nō erit ineptum audire. Nocte diē festum adorationis præeunte, Rex ipse, strato in imaginum cubiculo lecto, corā imaginibꝰ dormit. Elucescēte die, accurrit populus. Rex ipse in suis vulnis adhesas pectori affert imagines. Ex alto populo illas ostērat. Eas vna & regē cum reuerēti tremore genu flexus aut prostratus vocibꝰ elatis populus salutat. Mox descēdens rex, ad pectus duorum senescētium probatæ autoritatis virorū, cum lintheis more suo pulchre laboratis ex gosampio, alligat. Vestitu plumeo diuersorum colorū ornatas efferunt, easq; cum hymnis & cāticis, puellarū ve choreis, & tripudiis iuuenū, ad cāpum aptum comitātur. Nec fas cuiquā eo tēpore manere domi, aut alibi esse. Hæreseos labe taxaretur nō modo qui abesset, verumetiā qui tepide aut incōposite ritum exerceret. Diē totum viri comitātur, nocte vniuersam fœminæ apud imagines, cuncta læticiæ signa & adorationis argumēta præstātes, insomnē agunt. Postero die demum eodē ordine, quo fuerunt eductæ, ad regiā deportātur. Hoc de simulachris, à quibꝰ agrorū fœcunditatē, incolumitatē corporum, & pacē, vel in pugna victoriā se putāt assecuturos, si reuerēter illis ac rite sacrificauerint. Litant hi, vti ex farre vetustas libis cōpactis, de agrorum prouētibus putant exaudiri preces si præcipue lachrymis admisceantur. ¶ Dies est alius singulis annis festus, quo li-

Quibus festiuitatibꝰ & cerimoniis simulachra sua efferāt.

gneam semirudem statuā in campo, super celsa trabe terræ fixā, & eodē comitatu quo supe- riores locant, circumeunt tignis minoribꝰ infixis priorē trabē. Ad tigna suspendit populꝰ, pro suis quisq; facultatibus multiplicia numini dona, q̄ ad noctē interse primarii diuidūt, vti sacerdotes nostri oblatas à fœminis placētas, vel alia qq; munera. Qui præstātioribus numen ornat oblationibus, is honoratior habetur. Astant recipiēdis testes, loco tabellionū, qui sacris peractis recitent q̄ quisq; donauerit. Ea impulsi ambitione, superare vicinū certatim studēt vicini. Ab ortu solis ad vesperā, multisono plausu statuā circūsiliunt, primo noctis crepusculo demissam è trabe, si maris accolæ sint, in mare præcipitē trudunt, si fluuiorum, in flumina demergunt, nec vltra cōspicitur: quoto anno reficiunt nouā. Tertius est illis dies festus, quo detumulatis cuiusdā veteris cadaueris ossibus, papilionē ligneum, castrēsi more, in agro erigunt. Sed aperto vertice quo cœlum inspici queat, supstrato in papilionis medio spacio tabulato, sistunt exhumata ossa. Solæ fœminæ lugētes circumstāt, & pro suis quæq; opibꝰ quadrātia dona offerunt. Die altero ad sepulchrū deportantur & pro sacro habētur ossibꝰ recōditis, vel ad recōdēdum paratis, è suggestu sacerdos Antistes oratorio munere functus, in media populi corona cōcionatur de mortui laudibꝰ plæraq;, de immortalitate mox animæ plura, demum quo tendāt. Ad gelidas arctos & cōcretas niuibꝰ regiones primū aiūt illas ꝓficisci, expiariq; apud regē terrarum dn̄m, nomine Mateczunguæ. Dein ad australes plagas diuertere, ad alterius magni principis potestatē, nomine Quexuga, qui mitis ac munificus claudus tamē, mille illis blādimēta porrigit, populo ꝑsuadent animas illic æternis frui delitiis inter puellarū choreas, & cantus, & inter filiorū ac amatę quondā cuiusq; rei amplexus, reiuuenescereq; senescētes ibi blatterant, ita vt æqua sit omnibꝰ ætas plena gaudiis & lętícia. Hæc à maioribus ad iuniores pro sacratissima veraq; historia, viua voce trāsmittuntur, abiiceretur ab hominū cōmercio, qui aliter sentire videretur. Putant etiā viuere homines sup rota cœlorum, & de antipodibꝰ nil dubitant. Credunt in mare esse numina, vti Græcia mēdax de Nereidibus & diis marinis, Glauco, Phorco, cæterisq; audacter puerascunt. His ita per cōcionē absolutis, populum discedentē, applicato ad nares quarundā herbarum fumo, halitu & afflatu immurmurās expiare videtur, & ab erroribus absoluere. Hinc lętus domum it populus, nō ad animæ leuamen solū, verum & ad corporalē salutē attinere præstigiatoris illius cōmenta credens. Fallunt & alia deceptione vulgus ignauū, principe illorum primario moriēte, amotis ab exhalāte animā arbitris omnibꝰ, astāt ipsi, & suis artibus latēter cōfingunt, ab euomente spiritum scintillas fauillasq; prodire veluti ab igne ardēti excussis titionibꝰ, vel à sulfureis cartis, iactatis in altum ioci causa. Hę saltātes capreas, quas populus cadētes esse stellas arbitratur, per aerē discurrētes parūper æmulātur, & mox resoluūtur, quo nāq; momēto efflat ille animā, ad trium lacertorū altitudinē scintillosa illa flāma cum horrēdo sclopo erigit̄, & ibidē resoluitur, eam flāmam pro demortui anima salutant, & extremū illi dicunt vale. Ita ꝑsuasi, plāctibusq; ac lachrymis & vlulatibus illā comitātur, ad cœlos elapsam putant. Lugētes demum & flētes ad sepulchra deportant cadauer. Viduis nō licet vltra viro misceri, si naturali morte perierit maritus, si vero sub iudicū sentētia effuderit animā, datur nubēdi venia. Castitatē amat in fœminis gens hæc, impudicas oderunt, & à castarū comercio ꝓpellunt. Principibus duas habere vxores permissum, populari vnā solā. Mechanicis inuigilant artibꝰ viri, lignariæ præcipue ac ferinarū pelliū cōdimentis, fœminis colos, fusos, & acus exercere datum est. Annū in duodecim diuidunt lunas, exequēdæ iustitiæ prætores habent in his terris. Seuero iudicio scelestos & facinorosos puniunt, latrones p̄cipue. Sunt eoꝝ reges gigātei, de quo mētio facta est, vectigales sunt illæ regiones oēs. Tributa pēdēt è suius q̄sq; prouētibus, qꝺ mortifera minime implicētur pecunia, ꝑmutatione rerū comerciātur. Ludis & hi oblectātur pilarum pręsertim, trocis etiā sup mensis agitatis & cum sagittis ad scopon. Nocturna sunt eorū lumina thedæ, ac oleum ex variis fructibus, licet oleas ferant. Cōuiuiis alternis delectātur. Diu viuunt. Robusta est in eis senectus. Febres facili cura cum herbarū succis pellunt: vulneribusq; facile medentur, modo sint curabiles. Salubria herbarū habent & noscunt multa genera, si acri bile grauatū se quisq; senserit, epoto cuiusdā vulgaris herbæ succo, guahi dictæ, vel ipsamet herba mādu cata, bilē euomit & breui conualet. Nec vllo medicamēti alio genere vtuntur aut medicos volunt alios præter vetulas exercitatas, aut sacerdotes archanarū virtutum herbarū peritos. Carēt & nostris lasciuiis, Arabicorū odorum aut suffumigiorū & aromatū peregrinorū expertes, natiuis patriæ cōtenti prouētibꝰ alacrius & incolumiꝰ ac viridiore senecta viuūt. Per

Dies solēnes apō Insulares.

Quo animas proficisci opinentur post hāc vitam.

Antipodes esse credūt.

Prestigię sacerdotū.

Viduę celibē agūt vitā
Castitas in feminis.
Quibus incūbant studiis.
Iusticię seueritas.
Ludi eorū.

Durabilis sunt vitę.
Remedia ꝑsentanea norunt contra morbos.

Luxui non sūt obnoxii

edulia varia vel diuersas dapes gulæ parum indulgēt, pauca satisfaciunt. Sua illi numina, qualiacumq; elegerint, feruētius adorant. Quo gestu suos principes popul⁹ salutet, quove princeps salutatus excipiat, proceres præsertim: ridiculū est auditu. Salutator in obseruantiæ signum man⁹ eleuat ambas ad nares vsq;, vocali mox quodā strepenti mugitu ferè taurino, ad frontē & sinciput man⁹ protēdit. Princeps vero nullo signo popularē excipit, primarii salutationi, ad læuū humerū demisso capite respōdet tacitus. Sed vix credibile quoddā inuentū audiat excellentia tua. Gigātee magnitudinis primariū illarum regionū tyrānū esse memoraui: cur solus ille ac vna vxor eius corporū eam proceritatē assequātur, nō e populo quisq;: interrogati licēciatus Aiglion⁹, de quo supra, vir grauis & auctoratus, ex auditu à cōparticipibus impēsæ naualis, & Frācīscus ei⁹ familiaris ex vicinorū relatu inquit, nō esse illis à natura vel ab ortu id munus hæreditariū, vt præcellant cæteris ea prærogatiua: sed ab arte datū violēta, hoc pacto. Dum cunabulis & nutricū mām̄is infantes subsunt, accersuntur ei⁹ artis magistri, medicamētis herbarum quarundā emolliētium ossa tenella, p aliquot hi dies infantuli mēbra inungunt: mox ossula in tepidæ ceræ molliciē versa, semel atq; iterū distendunt adeo, vt exanimē ferè misellū relinquant: dein nutricē eduliis quibusdā potentē vim habētibus depascunt. Nutrix demū māmas illi, sub calidis tegminib⁹ cooperto porrigit, & lacte cibis substātialib⁹ coacto infantē recreat: post interpolatos dies aliquot ad triste torquendorum ossiū redeunt ministeriū. Hoc Aiglionus & familiaris ei⁹ Frācīscus Chicoranus. Decanus vero cōceptionis, de quo mētio facta est, aliter ab raptatis cum naui euasa se audiuisse, quā Aigliono socii dixerint, de medicamētis, & arte corpus augēte mihi retulit, ait nāq; nō p ossium torturā id fieri, sed p esum farcimenti cuiusdā maxime nutriētis, ex variis herbis ad id aptis cōtusi, cum adolescere incipiunt præsertim, quo tēpore natura tendit ad incremētū, & in carnē & ossa cibi cōuertuntur. Mirādum quippe, his pōderatis tamē, q̄ de virtutib⁹ herbarum narrantur, si rite latens earū vis intelligeretur, putarē ego posse cōtingere. Q̄d autē solis regib⁹ liceat, est in prōptu ratio. Læsæ Maiestatis reus haberet̄, qui dapes illas auderet degustare, vel ab artificibus regulā cōdimenti poscere, quia videretur is velle se regib⁹ æquare, quādoquidē apud eos est indecens & inauctoratū, q̄d rex nil præ se ferat à cōmuni statura, quē oporteat ex alto adeuntes despicere supeminendo. Hæc dederūt, hec damus. Excellentiæ tuæ liberum sit arbitriū in credendo. De ritibus & moribus iam satis. Ad naturæ agrestis dona veniamus, de pane carnibusq; dictum est, de arboribus pauca.

Modus salutandi ridiculus.

Cur soli rex & regina ceteros altitudine p̄cellāt

Caput quartum.

ILLICEAS, Pineas, cupressinasq; siluas & auellanas agmydalas & serpentes per arborū ramos labruscas nigras albasq; sine vsu vini ab eis extorti ex variis fructibus potū cōficiunt, suapte natura creari repererunt. Fert quoq; ficus & variarū specierū oleas terra illa. Māsuescunt insertæ, vti apud nos, q̄ naturæ tantū ruditatē saperent sine cultu. Hortos colunt & oloribus multimodis abundāt cultisq; viridariis delectātur. Arbores & ipsi nutriūt in hortis: peculiaris est arbor dicta corito, fructū gignit sapidum paruo meloni par magnitudine, est & alia dicta guacomine, fructū fert malocotono grandiorē, grati aiunt esse odoris & egregii ac salubrē. Multas præterea plātāt & curant alias, multaq; rerū alia genera: de quibus ne cuncta vno halitu referēdo saturitatē pariam⁹, alias dicemus. Licēciatū ipsum Aiglionum senatorē sui voti cōpotē effecimus. A nobis & à Cæsarea Maiestate, nostro suasu, iam dimissus est. In Hispaniola nouā est cōstructurus classem, qua traiiciat in eas oras, Coloniā deducturus. Nec sectatores deerunt, est quippe natio hæc omnis Hispana rerū nouarū adeo cupida, vt quacūq; ad emergens aliquid solo nutu aut sibilo vocetur, propere se apparat ad volatū, certa deserit sub spe gradus altioris, vt incerta sequatur, id ex præteritis colligere fas est. Quo stomacho ab incolis tātopere labefactatis ex natorū & ppinquorū rapina recipientur, tēpus erit iudex. Similis extra ordinē occurrit casus nō omittēdus, de Iucais insularibus, ab Hispanis Cubæ ac Hispaniolæ Colonis pquisitis, ad aurifodinarū triste ipsis ministeriū aduectis. Cū Hispani simplices eorum opiniones de animabus, post expiatas labes in gelidis mōtib⁹ arctois ad meridiē trāsituris, intellexissent, quo sua sponte natali relicto solo, ad Hispaniolā & Cubā illis insulis meridionales se pduci paterētur, suadere miseris nitebantur & psuadebant, se ab locis venisse illis, in quib⁹ vita functos parentes ac natos ppinquorū

De arborib⁹ Chicorę

Corito arbor.

De natura Hispanorū

genus omne, amicos etiã visuri essent: & vna inter amatarũ rerum amplexus blãdimẽtorum omni genere fruituri essent. His technis imbuti prius à suis præstigiatoribꝰ, vti supra memoraui, dein ab Hispanis, psallẽtes relicta patria, spem inanẽ sequebãtur. Quando vero se deceptos fuisse cõspexerunt, nec parẽtibꝰ aut optatorũ cuiquã occurrerẽt, sed grauia impe ria & insuetos ac sæuos labores subire cogerẽtur, in desperationẽ versi, aut seipsos necabant, aut electa inedia lãguidos emittebant spiritus, nulla ratione aut vi persuasi, vt cibum sumere vellent, vti alias dixi. Ita miseris Iucais est finis impositus, quorũ est iam exiguꝰ apud Hispanos, vt ipsorũmet incolarum, numerꝰ. Sed arbitror ad miserorũ innocẽtum q̃relas & gemitus, numẽ aliqd' excitatum in vindictã tãtæ stragis, & pturbatæ quietis tot nationũ, astruxisse, qđ sub prætextu augẽdę religionis moueri se fateãtur habita ratione, ad ambitiosam auaritiã & vim se cõuertant. Mortui quippe sunt vel ab ipsismet opressis trucidati aut pcussi venenatis arundinibꝰ, vel pelago mersi, aut in varios delapsi morbos afflicti, qcunq; primi fuerunt aggressores, alia via tendẽtes quã sibi fuerit à regibꝰ imperatũ, legum nãq; illis prębitarũ sanctiones, me teste, qui eas quotidie cũ reliquis collegis versaui, sunt ad iustũ & æquũ adeo formatæ, vt nil sanctiꝰ esse queat. Cõstitutum est quippe ab annis pluribꝰ vt benigne, vt pie, vt pacato cum nouis illis nationibꝰ sub ætatis splẽdore natis agatur, vtq; reguli cum suis ditionariis ex regia beneficẽtia cuiq; assignati, more vectigaliorum subditorũ, & ditionariorum, nõ seruili modo tractetur, vt carnium & panis debita portione præbita ad laborem sustinẽdum bene depascãtur, vt necessaria cuncta & diurnæ fossionis premiũ indumẽtorum aut destinatorum ornatuũ veluti mercenariis præbeãtur, ne ad nocturnã quietẽ cubicula desint, ne ante solis exortum excitẽtur, & ante vesperã reducãtur, vt quibusdã anni tẽporibus, ab aurifodinis liberi, ad Iuccę radicis & maicii frumẽti sationes intẽdant, vt festis diebus ab omni opere cessent. Tẽplis assistant. Peractis mox sacris, assuetis eos incũbere ludis & choreis pmittant, & hinc cætera prudẽti humanaq; rationibus p iurecõsultos, perq; religiosos viros cõpacta. Sed quid, ad orbes tam peregrinos, tam exteros, tãq; lõginquos, per decadẽte Oceanum, qui cœlorum rotatos cursus imitatur, delapsi à prætoribꝰ distãtes, auri cæca raptati cupiditate, qui mitiores agnis hinc abeunt, applicati rapaces in lupos cõmutãtur. Regiorum omniũ mãdatorũ immemores. Et redarguuntur & mulctãtur & plectunẽ multi, quãto diligẽtius hydræ capita scinduntur, eo plura pullulare videmꝰ. Prouerbio illi, quicqd multis peccatur inultũ restat, inhæreo, nouas nunc iterũ constitutiones ordimur & nouos mittere rectores cogitamꝰ, experiemur quid sors velit in relictis. An vt liberi esse debeant, nec ab inuitis labor vllus, aut sine precio exigatur, hæsitamꝰ. Inter varias nãq; virorũ grauium opiniones trahimur in ambiguũ. Religiosorũ præcipue pfessionis Dñicæ sententiis, q suis nos chirographis monent in aduersum. Multo satiꝰ fore, illisq; securiꝰ, ad vtrãq; corporis & animarũ salutẽ vtilius, si ad ppetuũ hæreditarium obsequiũ designẽtur arguentes, quã si tẽporaneis addicãtur ministeriis, quoniã hi quibꝰ hactenꝰ fuere cõmendati ad regis arbitrium & alteriꝰ absentis nomine vti mercenarii rem tractabãt. Quũ nc à se tollant post aliquot annos, vti fieri solet, vereatur, nullã cõtra sanctarum legũ capita de miserorũ cõmodis curã gerẽtes, in aurifodinis ad necẽ vsq; sexum vtrũq;, nec ætatis respectu habito, dũ auri sitim suã heriq; explerent, macerabãt. His neq; ad victum necessaria præbebãt, neq; illorum saluti, si præ insueto ac nimio labore cadere cõtingeret, cõsulebant. E cõuerso aiunt eũ qui suo hæredi designatos Indos trãsmittẽdos intelligit, tanq̃ in re ppria, nõ modo vt incolumes seruẽtur operã dabit, sed vt augeatur eorũ numerus p vxorum & natorũ recepta blãdimẽta, studebit. De libertate vero illis erogãda pluribꝰ exẽplis in medium adductis, inficiantur. Qđ nusquã potuisse Christianis barbaros illos interniciem machinari, quin sua fuerint executi cogitata, & quũ sæpe tentatũ sit, an libertas esset pfutura, perniciẽ illis peperisse cõpertũ fuit. Vagãtur em̃ desides & ignaui, ad veteresq; suos ritus & fœda facinora reuertũtur. Tertia particularis horrida causa est qua probat̃, in putaro cõtinẽti præcipue nõ esse dignos libertate. In quadã parte magnæ putati cõtinẽtis puinciæ regione dicta Chiribichi, Dñicæ professionis fratres tẽplum ab hinc anno forte duodecimo erexerant. Per mille laborum & esuriei erũnas regulorum & primariorũ filios nutriebant, ipsosq; grãdiores ætate ad religionẽ hortãdo, monẽdo, docẽdo, blãditiis admixtis pducere nitebantur. E pueris plærosq; ita erudierant, vt initiatis sacra tractãtibꝰ ministrarent altaribꝰ. Illi nõ inculte aut inepte Hispanũq; idioma pbelle callerent, sed audi facinꝰ horrẽdum. Puerilibꝰ annis exactis & vix primæ lanuginis ætate captata, duo primarii ex eruditis quos à ferina maiorũ suorum natu

Seducti a nr̃is miseri Insulares mortẽ malunt q̃ vitã.

Legũ erga nouos insulares vsurpãdarũ pię sanctiones.

Varię opiniones de modo tractãdi insulares.

Quare nõ donentur libertate.

Facinꝰ nequã ab Indi cõmissũ

ta ad Christi dogmata & ad humanos iam traxisse rit9 arbitrabant̃, electo profugio, more luporum vetere pelle resumpta priscos natiuosq́ sibi labes rebiberunt, & vicinorũ grãdi manu armatorũ comparata, ipsis ducum opera vtentib9, facto impetu cœnobium, in quo paterna fuerant educati charitate, petierunt. Cœnobio expugnato ac funditus euerso, educatores & famulantes ad vnum trucidarunt. Ambagibus posthabitis, vt post acres meas accusationes excusatione aliqua dignos esse Hispanos cognoscas, si libertatem illis abnegent esse præstandam, ex chirographis in nostro Indico senatu porrectis à quibusdam fratribus euasis, q̄ eo tempore abessent victum cæteris quæritando, vnum perlegat excellẽtia tua. Cũ essemus coacti apud nostri senatus principem Garsiam Loaizam in Italia eruditum Oxomensem antistitem, & Cæsaris, vt vulgo loquar, confessorem, ordinis prædicatorũ, ob sua merita Romæ magistrum generalem electũ, cui excellentia tua neq́ est ignota nec male grata, idiomate suomet Hispano id habeto, Latino quippe vel Italo cuiq́ ob linguarum propinquitatem facile intellectu est: ne de sensu rei & mittentis intentu in traductũ quicq́ mutatum esse quis me arguat. Id efficere fuit consilium, fratrem ipsum, qui frater Thomas Ortizius appellatur, corã senatu viua voce loquentẽ & aliorꝝ nomine scribentẽ audiam9.

¶ Estas son las propiedades delos Indios/por donde no merescen libertades.

Comen carne humana enla tierra firme: son sodometicos mas q̃ generacion alguna: ninguna justicia ay entre ellos: andan desnudos/no tienẽ amor ni vergueça: son estolidos/alocados: no guardan verdad si no es a su prouecho: son inconstantes: no saben q̃ cosa sea consejo: son ingratissimos/y amigos de nouedades. Se precian de embeudarse que tienen vinos de diuersas yerbas/y fructos/y granos como ceruesa y sidras/y con tomar fumos tãbien de otras yerbas q̃ emborrachen/y cõ comerlas. Son bestiales/y preciã se de ser abominables en vicios: ninguna obediencia ni cortesia tienen moços a viejos/ni hijos a padres. No son capazes de doctrina ni castigo: son traydores crueles y vẽgatiuos/que nunca perdonan: inimicissimos de religiõ. Son haraganes/ladrones/son de juyzios muy terrestres y baxos: no guardan fee ni orden. No se guardan lealtad maridos a mugeres/ni mugeres a maridos. Son echizeros y augureros y couardes como liebres. Son suzios/comen piojos y arañas y gusanos crudos/doquiera que los hallan: no tienen arte ni maña de hombres. Quando an aprendido las cosas dela fee/dizen q̃ essas cosas son para Castilla/que para ellos no valen nada/y q̃ no quieren mudar costumbres: son sin barbas/y si algunos les nascẽ pelã las y arrincãlas. Con los enfermos no tienen piedad ninguna: esta graue el enfermo/avn que sea su pariente o vezino le desamparan/o lleuan alos montes a morir/y dexan cabe el vn poco de pan y agua/y vanse: quanto mas crescen se hazen peores: hasta diez o doze años paresce q̃ an de salir con alguna criança y virtud/passando adelante se tornan como bestias brutas. En fin digo que nunca crio Dios tan cozida gẽte en vicios y bestialidades sin mistura alguna de bõdad o policia. Agora juzguen las gẽtes paraque pueda ser cepa de tan malas mañas y artes: los q̃ los auemos tractado esto auemos experimentado dellos. Mayormente el padre fray Pedro de Cordoua: de cuya mano yo tengo escripto todo esto/y lo platicamos en vno con otras cosas q̃ me callo. Hallamos a ojos vistas: son insensatos como asnos/y no tienen en nada matarse.

HAEC & alia singulis diebus sese offerunt in controuersiã, quæ licet varie differantur, in opprimentiũ tamen capita pene cruente, vti supra diximus, deciderunt. Neq́ paucos inter ipsosmet Hispanos exortæ simultates imperandi causa sustulerunt, de quibus in prioribus meis decadibus, vbi de pinzonibus multis: duorum oppidorũ Pallos & Moguer in Oceano littore habitatoribus, in Andaluzia per putati continentis vasta littora & miraculosi fluminis Maragoni ripas discurrentibus, & ab incolis Canibalibus venenatis sagittis transuerberatis & pemptis, mox in varia fercula cõditis: sunt eñ anthropophagi Canibales, alio nomine Caribes. de Solisio, cui à tergo putati cõtinentis idem contigit, à cui9 horrido casu nomẽ est marino sinui datũ, i quo Magaglianes diu cũ sua classe ex itinere morat9 est. Post hęc de Alphõso Fogieda & Ioanne Cossa, Cumane, Cuqui, Bachohę ac Cauchieti ac Vrabę regiones, cũ valida manu militũ pquirẽtib9 & vita male functis. De Dieco Nicue

Anthropophagi Canibales.

sa octingentorum circiter virorũ prefecto, post hos deppditos, dũ Berague ab Vrabę sinu occidentali oras vagans quæritaret. De Ioãne Põtio in florida regione primũ ab eo repta strato 'a barbaris nudis, ad mortẽq; vulnerato, dein eo vulnere lãguido in Cuba insula mortuo, de multis præterea ducibus & copiis aliis Canibaliũ fortitudine trucidatis, quib⁹ lauta struxere suis corporib⁹ cõuiuia, cum classe Canoarũ reperti sunt Caribes, homocupii causa plura è suis finibus millia, passuũ cõpositis ordinibus, adnauigasse: canoę sunt eorũ vniligneę scaphæ (græce monoxilon) octoginta aliquãdo remium capaces. De Dieco Velazquez demum, Cubæ q̃ Fernãdina dicitur progubernatore, ex immẽsis opib⁹ ad pauperiẽ deuecto, nunc tandẽ vita functo, ac Fernãdo Cortesio capitali odio inter se dissidẽtibus, late disserui. Ex his omnib⁹ solus Cortesi⁹ adhuc viget, qui cõgestos in lacunari magna illa vrbe Tenustitana deuicta vastataq; creditur habere thesauros ad tricies cẽtena millia pensorũ auri cõgesta: est pensum hoc Hispanũ quadrãte superans ducatũ. Imperat nãq; multis vrbib⁹ & principibus, apud quos est & fluuialis & mõtani auri copia, nec desunt argẽtifodinarũ dites cauernæ. sed forte in ei⁹ causa generale prouerbiũ illud vulgare valebit, de nũmis, fide, ac sensu multo minus in secessu reperitur quã fama ferat, tẽpus loqtur. Ioãnes Ribera, Thomæ Maino oratori & Guillino notus, Cortesii apud Cæsarẽ procurator, educatus ab adolescentia & gestorũ omniũ particeps parata dicit habere Cortesiũ herum suũ, ter cẽtena millia pensorum Cæsari mittẽda. Sed edoctus tot nauiũ onustarũ captura per gallos pyratas, minime audet ea dimittere. Sunt & in putato cõtinẽti, & Hispaniola, Cubaq; ac Iamaica paratæ opes ingẽtes auri, vnionũ saccari & casiæ fistulæ in insulis nutritæ, corini siue cocci etiã ligni, fucãdis lanis accõmodati, qd' verzinũ Italus, brasillũ Hispanus appellat, parati prouẽtus. Arborum earũ sunt in Hispaniola densa nemora, vti apud nos pineta vel querceta. Sup harũ nauium tutela, dum in nr̃o senatu rerum Indicarũ, quid cõsilii capiẽdum esset ad remediũ cõsultaretur, statutũ est, & per Cæsarẽ nr̃o suasu prouisum, imperatũq; vt quilibet eorũ cum rebus cõgestis, ad Hispaniolã eorum tractuũ caput cõueniãt. Vnde ab omnib⁹ terris illis, coactis nauib⁹, valida classis iungatur, qua tuti 'a pyratarũ iniuria, si occurrerint, queant se defendere. Quid sors latura sit est in diuinæ prouidẽtiæ armamẽtario reseruatũ. Nõ desunt qui Cortesiũ inquiant aurea vasa duo tormẽtaria globorũ capacia ferreorũ lusoriã minorẽ farcitam pilã æquãtium cõflasse. Ad ostẽtationẽ forte, qd' auri molicies meo iudicio nõ tanto furori sustinendo apta sit, vel ob inuidiam confictum. Inclita enim eius gesta liuidis ictibus quothoris contorquentur.

F. Cortesi⁹ sol⁹ ex multis restat.

Pẽsum qd

Prouerbium gñale.

Duo tormẽtaria vasa ex auro conflata.

Caput quintum.

DVM IN HIS Versarer scriptis, appulsas ad nostra Hispana littora naues quattuor ab Indis allatum est, quid opũ afferant, nõdum intelligimus. Ab Hispaniolæ senatu allatæ sunt litteræ ad Cæsarẽ, de crudeli ac facinoroso casu nuper emerso, timeturq; deteri⁹ aliquid ex cõiecturis futurum. De Frãcisco Garaio Iamaicæ gubernatore, multa in libellis ad Adrianũ Põtificẽ, per Iacobum Pieriũ ad vrbẽ allatis. Frãciscus Garai⁹ deducturus Coloniã in flumine Panuco, à quo & regio & Regulus nomina trahunt, & ei⁹ vicinia, q̃ Tenustitanæ iurisditioni est contigua, bis rem tentauerat, ac toties fuerat ab incolis ferè nudis profligatus, anno superiore prouinciã is eandẽ reiterato cum nauib⁹ vndecim & hominib⁹ septingẽtis ampli⁹ & equitib⁹ plærisq; regiarũ litterarũ autoritate fretus, cõplexus est, quib⁹ cõstruẽdi, optatã in eius fluminis ripa Coloniã, facultas præbebatur. Est is fluui⁹ alueo grãdiorũ nauium capace nobilis, gerit & portus vicẽ, qd' prouincia illa Tenustitanæ ditioni subiecta, importuosa & male fida statio sit. En appulsos Garaiũ & socios incolumes. Valida illos tẽpestas perturbauit in mari, & fortuna belli prostituit in terra, duas è nauib⁹ naufragio applicans amisit, occupatas 'a Cortesii militib⁹ ripas fluminis, erecta ibi Colonia & formatis magistratibus, qui populũ regant, cũ Panuci Reguli assensu reperit, qd' sui iuris Tenustitani terras dicat esse illas, & Panucũ fluuiũ includi sub nouæ Hispaniæ nomine, dato illis terris 'a se, confirmatoq; 'a Cæsare, cõprouinciales suos, loci habitatores Hispanos, Garaius adit, cõpellat. Regias ostẽdit patẽtes litteras, quib⁹ eas Panuci ripas sibi designat habitãdas, se ad id venisse. Regio pareant imperio, cedantq; hortatur & monet, vel suo non Cortesii nomine, prætoria sceptra retineant, cæterasq; leges & cõstitutiones ad bonũ & trãquillum regimen necessa

.13.

Quattuor naues ab Indis.

De Frãcisco Garaio.

rias accipiant à se, ac obseruẽt, frustra omnia. His pro cõcione auditis, nõ vltra præmeditato sermone, sed omni hæsitatione posthabita respõdent. A Cortesio destinatã & erectã in Tenustitanæ quondã obseruãtiæ solo eam Coloniã, q̃ intra Hispaniæ nouæ terminos à Cæsare designatos iaceat, propterea iuremerito fore, vt proditionis nota taxẽtur si desciscerent, Garaiq; postulatis auscultarent. Regias iterũ citat & ostẽdit litteras Garaius. Surrepticias esse, ac nõ rite ꝑsuaso Cæsare, impetratas. Cum episcopi Burgẽsis Indici senatus præsidẽtis fauore, aiunt, habitas cõtra Cortesiũ, cui est episcop⁹ offensus ob Iacobũ Velazquez Cubæ pro gubernatorẽ amicum & sui fratris Fõsecæ quondã familiarẽ Cortesio infensissimũ hostẽ. De horũ simultatib⁹ satis late in rebus ad vtrũq; attinẽtibus, q̃ per se volumẽ occupant nõ exiguũ. Retinẽtib⁹ Garaius læsæ Maiestatis crimen edicit, si nõ pareant regiis mãdatis. Litteras in caput, Hispano more, se locaturos aiunt, & in quãtum debẽt mãdatum acceptaturos: quo ad executionẽ, se regẽ, aut senatum Indicũ dicunt cõsulturos, vt parte audita vtraq; censeat Rex Cæsar quid obsequio suo magis cõducat, arbitrari se aiunt aliter imperaturũ Cæsarem si, quãto discrimini res tãta subiiciatur, ex hac nouitate intellexerit, nã si Barbari nuper victi, vigere dissidia senserint inter Christianos, excutere iugum nitẽtur. Decretũ inter eos tãdem est, vt ad Cortesiũ nuncii mittantur. Datur opa, eunt, Cortesio res significatur. Duos è cẽturionib⁹ suis, qui Garaio accessum ad se studeãt ꝑsuadere, destinat. In lacunari ciuitate ingenti Tenustitana, q̃ potẽtis imperii caput est, à Panuco fluuio distãte leucas sexaginta circiter. Veniunt ad Garaiũ nuncii, ꝑsuadent. It Garai⁹, Cortesio nãq; se inferiorẽ esse fatebatur: generũ sibi asciscit, ex trãsuerso nata filia, Garaii filium Cortesi⁹. Dum hæc ita geruntur, an Cortesii secreto cõsilio id actum sit, an spõte sua incolæ mori Garaii copias adorti fuerint, ac prostituerint, in ambiguo relinquũt Hispaniolæ senatores: quiuecũq; ad particulares amicos particulatim ista scripserunt, hac ne vel illac refert parũ in re ipsa. Profligata est manus omnis virorũ septingẽtorum, & ducẽtũ quinquaginta ex his trucidata fuisse feruntur, scribiturq; Garaiũ ipsum periisse, an apud Cortesiũ obierit, an alibi, & an grauatus febri, aut adiutus Cortesii benigna & clemẽti prouidẽtia, qui ab angustiis humanarũ solicitudinũ liberauit hominẽ, vt solus ipse tyrannicæ professionis dulcedine frueret, pro incerto significatũ est. Neq; enim à Cortesio, aut à magistratib⁹ ad eas terras missis litteras habem⁹, neq; ab vllo de Garaii comitib⁹, sed ab senatu tantũ Hispaniolæ Cæsari & nr̃o senatui scribẽte, appulsum fuisse ad Cubæ angulũ vltimũ occidentalẽ, qua Iucatanã spectat ea insula frõtẽ, Christophorũ quendã Olitũ, Cortesii ducẽ, cum viris tercẽtũ & equitib⁹ centum quinquaginta in classe nõ cõtemnẽda, studereq; aiunt centum alios recẽtes ab ipsa Cuba seducere, quibus comitibus se terras exploraturũ eas prædicat, q̃ iacent mediæ inter Iucatanã nondum scitã, an insula sit, & putatũ cõtinentẽ, ibiq; deducturũ se Coloniã dixisse fertur. A Cubensi aiunt se natores tabellione factos de hac re se certiores, vna cum casu vario Garaii. Inquiunt vna senatores ipsi arbitrari se per falsos rumores profecta in vulgus ista fuisse ab Olito seducẽte, quo sublata spe trãsitus ad Garaiũ facili⁹ ad eum diuertant vagi, quos optat habere. Alio epistolæ capite aiunt paratũ esse in Hispaniolæ portu Aegidiũ Gõzalez, vt ad eundẽ locũ proficiscatur, de cuius nauigatione per australẽ Oceanũ, Thomas Main⁹ orator secum attulit narrationis exẽplar, ad Archiepiscopũ Cusentinũ Sũmo Põtifici Clæmẽti præbẽdũ, est directa nauigatio, eã est opus inspicere, quo possit intelligi, quis nã sit horũ ducũ, terras illas ꝑmissu & imperio Cæsaris quærẽtiũ intẽtus, ab Australi oceano nãq; regressus Aegidi⁹, vbi dulciũ aquarũ ingẽs pelagus, ĩsulis fultũ, inuenit, á septẽtrione statuit vestigare, q̄d de freto tãtopere desiderato latura sit sors. Ad Hispaniolã cũ thesauris suo loco noĩatis ꝑpterea ꝑuenit, Australi classe relicta, vt nouã cõstruat in septẽtrionali. Per fluuiũ quippe aliquẽ, nauib⁹ recipiẽdis aptũ, Iucatanã inter & cõtinentẽ, ei⁹ cõgeriei aquarũ fluxum, erũpere credit. veluti ex Verbano lacu Ticinus, ex Benaco Mincius, ex Lario Abdua, ex Lemano Rhodanus prodire conspiciuntur, vt absorptas ad mare vehant aquas. His intellectis, & q̄ Petrus Arias putati continẽtis gubernator, eãdẽ sumptu⁹ prouinciã, equitũ & peditũ nõ paruifaciẽdo numero exercitu coacto, viã eãdem sumpserit. Vetuit senatus Aegidii Gõzalez profectionẽ, ne si Olitus & Petrus Arias Aegidiusq; ipse cõcurrerint, alterne se cõficiant, ꝑ celeres etiã nũcios & citata nauigia, Petrũ Ariã, Fernãdũ Cortesiũ & Olitũ monuerunt, læsæ Maiestatis pœna præposita, ne quisq; in alterũ, si occurrerint, arma sumat, deiiciẽdos à magistratib⁹ cũ ignominia, qui cõtra fecerint, protestati sunt. Hoc senat⁹, illi⁹ iudiciũ probauit senatus noster, q̃ succedẽt scribem⁹. Est huius freti quærẽdi rabies tãta, vt mille se discriminib⁹ obiiciant, nã q̃cunq;

Simultas interepiscopũ Burgẽses & Cortesium.

Profligatæ copiæ Garai

Christophor⁹ Olit⁹ Cortesij dux.

illud repererit, si reperiri potest, summā Cæsaris gratiā cum autoritate magna cōsequetur, quia si ab australi oceano ad septētrionalē trāsitus inueniretur, facilior esset ad insulas aromatum & gēmarum altrices via. Neq; valeret cū rege Portugaliæ cœpta cōtrouersia de qua satis in prioribus meis, de freto vero exigua spes est. Ab Aegidii opinione nō decidim⁹ tamē, quin absorptor dulcium aquarū fluui⁹ possit reperiri, ad septentrionē labēs, quādoquidē illis cōstitit, ad australē orā nullū eas aquas defluuiū habere. Id si euenerit fore cōmodū satis iter ab vtroq; mari mōstratur, quum ab aquarū dulcium ripis, quæ ad Austrum vergunt, ad ipsi⁹ australis oceani littora triū tātū sit leucarū p latā planiciē intercapedo. Qua inquit Aegidius lene iter futurū plaustris & currib⁹ q bus uis, & ad circulū eqnoctialē breuissimū.

Caput sextum.

Spes d' ali- tib⁹ insulis

ARBITRAMVR Etiā, illustrissime princeps, certissimis innixi argumentis, fore vt nō multos post annos nouæ reperiātur alię insulæ, tum æquatori subiectæ, tum citra vltraq; proximæ, vti iam reptæ Maluchæ, cæteræq; in superiorib⁹ meis descriptæ. Si nāq; à virtute solari æquinoctia sub disposita terrestri materia, receptura cœleste munus oblatum, gustus ille aromaticus in eas arbores infunditur, proximæq; sint illis aliæ insulæ, harenali auro dites. Quis naturā magnipotentē audebit tanta labe inficere iniuriaq; tali cōmaculare, vt in breuissimo Maluchar ū spacio, veluti in gigātis digitulo, si totū ambitū pēsitauerim⁹, vim suā expeleuisse cōtendat, exhausisseq; vterū tam egregia prole grauidū in partū adeo tenuē. Ex mea officina ratio hæc in senatu Indico apud collegas, vno exēplo addito, quo res facili⁹ intelligatur, emanauit. Ad Adrianū Pōtificē me scripsisse rationē hāc suspicor, sed nō bene memini, qđ septuagenario proximo memoriā mihi ætas & curæ hebetauerint, neq; huiusmodi repetita displicere tamē solent, licet extra sui agri limites ea visa fuerint alibi. Romam ego, cum sua vicinia, Sixti quarti & Innocētii octaui tēporibus, decēnio gustaui. Bellorum Granatēsium fama excitatus, in Hispaniā me cōtuli, veniens ab vrbe, qđ reliquū est Italiæ, pcurri: Gallię partē eam q̄ post Alpes nr̄o mari alluitur, trāsiui: in his septimo & trigesimo anno, quib⁹ Catholicorū Ferdinādi & Helisabethæ Regū beniuolis pollicitis & honorato susceptu in familiaritatē me tenuit Hispania, vniuersam perlustraui. Quorsum hæc tam longe repetita inquies illustrissime Princeps. Ista peragrās, in illiceta, mox pineta, montanis tamen aut cāpestribus locis & fluminib⁹ aut paludib⁹ vtrasq; siluas intersecātib⁹, incidebā, diuersarū dein arborū suapte natura magnas terras occupātium solitudines occurrebant iterum, & huiuscemodi pinetis aut illicetis & fluminib⁹ aut lacubus obuiabā, planiciesq; superioribus nō dissimiles, subiecta terrarū materia varietates eas suscipiēte, pertrāsibā. Ita princeps Illustrissime, citra vltra & sub æquinoctiali circulo, cācri tropico ad capricornū, quā intercapedinē philosophorū pars maior solis ppendicularis ardore infestatā, falso desertam sunt arbitrati, iacent maris ac terrarū vastitates immēsæ, qđ huius circūferentiæ spacium sit maximū, cum vniuersum orbē, qua latius patet, sua lōgitudine circumeat. Circulus igitur ille circulorū omniū est latissimus, si ergo tam breui terrarū interuallo, vti dixi, tanta est potētis naturæ ars, vt qđ vna in parte regionis eiusdē prodit, & in altera eundē influxū hauriēte reperiatur, in eo genere rerū quas ea tellus parturierit, quis dubitat quin & in hoc aromatico genere, sub tāta mole cœlesti, possint plures aliæ terræ virtutis eiusdem receptrices inueniri. Quæ insulis Maluchis & vicinis est cōdonata, sub ipso æquatore partim, ad vtrūq; latus ei⁹ partim iacētibus. Refricuit humeros è collegio quidā, vt argumētū infringēdo sapiētior haberetur. En inquit: de hisce reb⁹ nulla mētio facta est à maiorib⁹, si hæc in re starent, nota vel nobis essent, vel alicui nationū essent nō ignota. Ab ignorātia litterarū philosophię presertim, & ab experiētia tenui, obiectio ei⁹ magno Cācellario excellētiæ tuæ obseruātissimo, & reliquis cōsortibus anuētib⁹, facile prostrata est. Dixi enim alienū esse ab omni admiratione, qđ de Maluchis & vicinis lata sit noticia, de cæteris vero nulla. Quia sint Maluchæ in Indiæ vltra Gangē penè prospectu, sinarūq; regionibus & mago sinui, Catigaræq; notis terris, ferè suburbanæ. Nec à sinu Persico & Arabia, falso dicta fœlice, multum distātes, vnde paulatim ad eos, mox ex quo Romana luxuries coalescere cœpit, ad nos serpserunt, in nostrā nō exiguā iacturā, elāguescunt enim & effœminātur hominū animi & extenuat virtus, eiuscemodi odorū, suffumigiorū, & aromatū blādimētis. De reliquis vero ignotis īsulis in prōptu ratio

Magna potētia naturę

Circul⁹ equinoctialis.

Cur de Maluchis sit noticia.

ptu ratio

ptu ratio est, cur latuerint hactenus, quoniã pximę illis terrę cõtinẽtes eodẽ diuinę puidẽtię consilio, ad nr̃a vsq; tẽpora iacuerũt ignotæ. His ruminatis, q̃ sunt verissima, si magna sunt orbis atria illæ terræ, si adhærẽtes insulæ aut cõuicinæ sunt atriorũ, aulas deãbulasse aut penetralia vestigasse qs potuit, atriis adhuc latẽtib9. Inuenimus ergo atria cũ tract9 ignotos reperimus adeo vastos, vt Europã ter amplius superẽt vniuersã, si vti alias pbauim9 ab sancti Augustini dicta nr̃i putati cõtinẽtis cuspide, q̃ nr̃a tẽpestate pdierũt ad hominũ noticiã, dimẽtiemur ad Panucũ vsq; fluuiũ ab Tenustitana magna lacunari ciuitate distãte leucas sexaginta circiter, late alias hæc. Inueniem9 & atriorũ reliqua mẽbra. Nec lõge sum9 ab huius desiderii explẽdi fiducia. Speramus nãq; fore vt Sebastian9 Cabotus Baccalaorũ repertor, cui circit̃ K'ls Septẽbris supplicãti, ex nr̃i senat9 autoritate pmissa ẽ ei9 nauigationis pquirẽdæ potestas, breuiore tẽpore, ac fœlicioribus auibus sit rediturus, q̃ Victoria nauis, q̃ vna ẽ quinq; sociis euasa, circuiuit vniuersum, & gariophilis regressa est onusta. De hoc suo loco late. Quattuor nauiũ classiculã, omnibus ad rẽ maritimã faciẽtibus & cõmodis tormẽtorũ vasis paratã, ab Cæsareo ærario Cabotus poposcit, socios ait se reperisse Hispali, q̃ Sebilla dicit̃, cõmercio℞ oĩm Indicorum emporio, q sub spe magni lucri, ad classiculę cõmeatũ & cætera necessaria, ducato℞ decẽ milliũ sua spõte summã obtulerint. Ad offerẽdã participũ sociorũ obligationẽ circiter idus Septẽbris à nobis dimissus est Cabotus. Cõtribuẽtiũ pecunias p sua q̃sq; rata, si bene cesserit, vti sperat̃, lucri portionẽ habebit. Restat Illustrissime Prĩceps vt verisimili aliquo argumẽto mõstret̃, cur breuiore tẽpore, q̃ Victoria nauis, dixeri: curq; fœliciore sorte putemus rẽ hãc successuram, ne moti ventoso halitu de futuris velle rationẽ reddere videamur. Est Cabotus Augusto mense proximo anni. M.D.XXV. discessurus, nec citius quidẽ, quia nec prius queũt ad rẽ tantã necessaria parari, nec per cœlo℞ cursus debet prius illud iter inchoari, oportet quippe tunc versus ęquinoctium vela dirigere, quãdo sol estatẽ nobis & dierũ longitudinẽ ablaturus, ad antictones penetrare incipiat. Est nãq; non solũ cancri tropicum & æquatorem, verum etiã capricorni metam ad antarcticum, gradus quattuor & quinquaginta, sub quibus freti Magaglani fauces iacent, recta via profecturus, per iter aliena impensa & multorum virorũ nece detritũ, non per diuerticula & varias moras & circunflex9 vti Magaglianũ oportuit, qui p erumnosos labores & varias durasq; calamitates trienniũ in eã nauigatione vagans cõsumpsit, & ẽ quinq; nauiũ classicula vna, cum maiore parte sociorum, quattuor & propriã tandẽ vitã amisit. Hæc satis late in ambito parallelo ad Adrianũ Pontificẽ destinato. Hinc igit̃ breuiore tẽpore, q̃ per ignotos hactẽn9 sibi tract9 nũc notissimos est nauigatur9. Quod vero fœliciorib9 auspiciis & psperiore fortuna fore arbitremur, hinc est colligẽdũ. Quo tẽpore breuissimi sunt apud populos Arctoos dies, lõgissimos Cabotus assequet̃. Cõmode propterea litora percurret illa donec flexuoso Magagliano freto, canopeo syderi pximo, traiecto, in dextrã à tergo nr̃i putati cõtinentis, de quo fultæ sunt nr̃æ primæ Decades ad Ascaniũ patruũ tuũ & Leonẽ Pontificẽ ac Adrianum, pras diriget, perq; capricorni zonã ad ęquatorẽ regrediet̃, in quo spacio insularũ numerũ reperiet innumerũ, sitarũ in ea pelagi vastitate. Vnde vero magnarũ opũ spes nobis exoriat̃, audito. Magagliana classis, trãsmisso cũ tãta virorũ calamitate q̃sito freto, dextra leuaq; relictis obuiis & alõge visis oĩbus insulis, oculos & proras semp ad Maluchas dirigebat, de Maluchis captãdis oĩs cura erat. Quid aliarũ insularũ quæq; produceret obiter explorãs, agitato cursu transibat, q̃q̃ in plærisq; lignãdi aut aquãdi gr̃a vel permutatione rerũ ob victũ necessaria, captaret terrã, parũ tñ morabat̃, eaq; breui mora, q̃ melius poterat, p signa & nut9 deciuisq; aditæ ĩsulę puẽtib9 vestigabat, multo auro mixtas harenas alicubi ẽẽ itelligebat. Cinami pstãtissimi arbusta, q̃ malopunico similia sũt, de qb9 ego pciosis corticib9 testib9 Mayno & Guillino, frustra sũ assecut9, alibi creari discebat. De vniõib9 magnis ac gẽmis aliis audiuit nõ abiiciẽda, in aliud cõmodi9 tẽp9 har̃ ĩsular̃ pquisitionẽ differre statuebat, ore aperto & anhelo spiritu in solas Maluchas inhiãs: sed magna moliẽtẽ animo sors ĩproba illũ ad barbaræ gẽtis fere nudæ man9 trucidãdũ ĩpulit, vti ĩ suo loco dictũ est. Si ergo ex itinere citataq; nauigatiõe, nulli hoĩm generi antehac puia, de illar̃ ĩsular̃ excellẽtia talia colligebãt, qd nõ sperandũ de captando fixo pede, cũ illis insularibus commercio? beniuole nãq; agendũ est, ac sine vi, aut iniuria vlla tractandũ, & blanditiis muneribusq; alliciẽt̃. Decẽ nãq; ducatorũ millia illa q̃ Cabotus à sociis est habitur9, ad id negotii sunt expẽdenda, vt cõmeatus ad biẽniũ cõparent̃, & stipẽdia viris centũ qnquaginta pbeant̃, reliqua pars in mercimoniis q̃ grata insularibus fore cognouerint, exhibebit̃, vt q̃ suapte natura

Circuitio vniuersi.

Cur felici9 q̃ Magaglian9 sit nauigaturus.

Harenę aureę.

Cõmētū p belle excogitatum.

apud eos paruo æstimata creanť, nostrarū rerū illis ignotarum permutatione, libētes exhibeāt, pecuniarū q̄ppe pestiferū minime norūt vsum, & cuiq̧ nationi p̄ciosæ rei loco habeatur, q̄cquid est peregrinū. His perlustratis & prudēti diligētia pertractatis, nostri putati cōtinētis latus australe vniuersum abradēt, applicabūtq̧ se ad colonias Panamā & Natā, in littoribus illis erectas, aureę Castellæ terminos: dein quicūq̧ illo tēpore, continētis eius prouinciæ aureę Castellæ nūcupatæ, gubernator erit, de successibus nos certiores efficiet. De mutādis nāq̧ plerisq̧ gubernatoribus, ne lōga nimis imperii assuetudine insolescāt, cogitať, qui præcipue nō fuerint prouinciarū domitores, de hisce ducibus nāq̧ alia ratio pōderať: orabimus vt fauste feliciterq̧ secundetur, quando vela fecisse classem intelligemus.

Caput septimum.

PRIVS tñ alia classis ad Maluchas itura discedet, vt possessio capta sustineať, nec obstabit Portugalicū regē in sororiū admisisse, cui Catherinā ex vtroq̧ parēte sororē posthumā, elegātissimā, septēdecenē, puellarū & pulcherrimā & sapiētissimā, Cęsar dedit in vxorē. Vana est vulgi fama, q̄ Cæsar cū Portugalico rege cōuenerit de soluēdo e manibus, sub dotis occasione, tā immenso ac tā pingui p̄dio, quāuis fore sibi perniciosum, & suo tenui regno quodā Castellæ comitatui exitiale cōquerať si cōmercio eo priuabiť. Cauendū præterea Cęsar, qui est prudētissimus, existimat, ne tāta Castellæ regnis, cuia res interest, iniuria fiat, q̄ sunt vniuersę ipsius potētię nerui præstātiores. Satis euagatū sit Iucaia Chicora Duharea tropicis & ęquinoctio & similibus. Extra ordinē nūc pauca referanť, q̄ Gillinus grata fore testatus est. Ab illustriore naturæ miraculo incipiam⁹, ī quo pri⁹ q̄d ferať, mox q̄ sit super his philosophorum sentētia, q̄d nostro demū iudicio hebeti occurrat, vt in q̄buscunq̧ rebus creditu duris nr̄i est moris, differemus. In primis Decadibus meis, q̄ per orbē typis imp̄ssorū creditæ vagantur, de fama vnius fontis mētio facta est, & huius latentē tātā esse vim aiunt, vt p potū & balnea reuirescere senescētes ei⁹ aquæ vsus faciat, inix⁹ ego Aristotelis Pliniiq̧ nr̄i exēplis, ausim ea recensere ac litteris mādare, q̄ viri autoritate summa pollētes, audēt emittere ab ore. Neq̧ enī de naturis animaliū scripsit ille, q̄ viderit, sed eorū, quos Alexāder Macedo ad id vestigādū, cū summa impēsa destinauit solo relatu, aut hic, duo & viginti millia rerū notatu dignarū annotauit, nisi aliorū dictis aut scriptis inhærēs. Sunt aūt quos ego in meis cito, p̄ter absentiū litteras & viuas eorū voces, q eūt redeuntq̧ freq̄ētes, decan⁹ ille Aiglionus senator iurecōsultus memorati & vna terti⁹ Licēciatus Figueroa missus ad Hispaniolā, vt senatui p̄esset, a magistratibusq̧ oībus rationē administrationis exigeret & arbitrio suo retorta dirigeret, directa foueret, bonis adesset, malos puniret. Tres hi cōueniūt de fonte restaurāte virtutē audiuisse, & referētibus partim credidisse. Vidisse aūt, vel experimēto p̄basse minime, quoniā eius terræ floridæ habitatores, acutos habeāt vngues, & sui iuris sint acerrimi defensores. Hospites velle recusant, p̄cipue tales, q ad libertatē illis tollēdā & patriū solū occupandū studēt. Ex Hispaniola classibus aduecti, & breuiore traiectu Cuba, subiicere illos & in eorum littoribus figere pedē sæpe statuerunt Hispani, sed quoties aggressi sunt p̄uinciā, toties reiecti, profligati, ac trucidati fuerūt ab incolis, q missiliū multis generib⁹ & quāuis nudi, venenatis certant sagittis. De re hac vnū dedit exēplū decanus. Sucaiū habet familiarē, Andreā cognomine barbatū, q̄ barbatus ipe inter suos imberbes euaserit. Patrē hic habuisse diciť senecta graui iā pressum. Ex p̄pinqua Floridæ regioni sibi natali insula, fontis eius fama impulsus, & lōgioris vitę captus amore, præparatis viatico necessariis, vti ad Puteolana balnea ex vrbe vel Neapoli solēt nr̄i valitudinis recuperādæ gratia, p̄fect⁹ est ad eius fontis optatos haust⁹. Iuit, morat⁹ est, lotus & epotus p plures dies, cū statutis p balnearios remedīs, viriles tulisse domū vires, & virilia queq̧ exercuisse ferť. Nupsisseq̧ iterū & filios genuisse, hui⁹ rei testes præstat filius e transuectis ab eius patria Iucaia, plures q viri decrepita fere grauatū, dein florentē & viribus ac robore corporis pollentē se vidisse asserūt. Quin contra philosophorū omnium opinionē, præcipue medicorū, hæc feranť, nō me latet, q ad habitū a p̄uatione nullo pacto regressum posse fieri existimāt, explosi vel diminuti saltē in senescēte sūt radicalis humoris aquosus & aere⁹ vapores, fateor, terrestri vero q dominať, frigido sicco, datum est cibi & potus cuiuscunq̧ substantiam in sui naturam tetricam & tristem cōuertere, non ego quod indies magis vsq̧ ad sui corruptionem, hebetudo illa pessundata, ca

De fōte q̄dam mirabili.

Contra opinionē philosophorum omnium.

lore naturali languescente coalescat, assentior. Propterea qui nil audet præter probabile aut vsitatum credere, quomodo fieri hoc possit, quod illi dicunt, percunctabitur. Inter horum assertiones igitur & veterum sapientum argumenta valida, an fieri queat vt vis tanta diuinis exceptis miraculis, naturæ tribuatur hæsitantibus nobis: non Medeæ medicaminibus, quibus Esonem socerum ad iuuentam reuocatum Græci fabulantur. Non carminib9 Circes, de mutatis ī belluas reductisq; sociis Vlixis, moti: sed brutorum animalium exemplis edocti, argumentari super hac tam insolita ac iudicio multorum impossibili re statuimus, ne viros tanta pollentes autoritate frustra penitus fuisse locutos iudicemus: primo de aquila renouante se, mox de colubris vetere legimus exuta pelle interq; dumeta vel angustas rupium aut saxorū scissuras spolio relicto reiuuenescere. De ceruis, q absorpto aspide, per nares inter maceries aut sepum limites brumali tempore latente, diu quæsito, in decoctæ carnis mollicíem ob vim veneni tenerescat, & corio penitus mutato veteri, nouam carnem nouumq; sanguinē resumat: si vera est narratio, idem sit dictum de cornicibus & coruis ab æstiuo potu circa solstitium, durantibus rabiosæ afflatibus caniculæ, abstinentib9: cum illis diebus insalubres esse fontium, dein fluuiorum aquas, ab vtero terræ tunc menstruose scatentes, naturæ instinctu edoceantur, quid dicemus? & quibusdam aliis prætereа, de quorum prouidentia non inepti autores posteritati legenda tradiderūt multa. Si hæc vera sunt, si mira opifex natura in mutis eius excellentiam non intelligentibus, ingratis perinde animalibus, ostendere se munificam ac tanti potētem delectatur. Quid mirum fiet in eo quod præstantius est, simile aliquid in suo sinu tanta varietate fœcundo generet enutriatq;. Ex aquarum per varios terræ meatus labentium, & inde varios colores, odores, sapores, & qualitates, varia etiam pondera extrahētium proprietate varios effectus parturiri videm9. Nec minus ex arborum radicibus, truncis, foliis, floribus, & fructibus varios curari morbos passim compertum est. Enectaq; vel vt correctius loquar, exuberante pituita, prostrata bilis resurgit: & ecōuerso sanguinis etiā benignitati corruptę, per eius ipsius diminutionem, florum dein aut herbarum succus, aut earum cibis superadditis aut ad id coaptatis balneis & pharmacis, purificatio inuenitur. Vnde percutiendo depressis humoribus ægroto salus præbetur. Si ergo vti patet, in his hæc eueniunt, cur mirabimur, quin & prouida mater natura ad terrestrem illam partem, quæq; radicalis humoris comprimendam aliquid foueat, ita vt aquoso & aereo vaporibus restitutis renouetur in sanguine calor naturalis hebetatus, quo resurgente torpens grauedo & ipsa temperetur, & his omnibus restauratis, vetusta domus talibus adminiculis adiuta resarciatur. Fontis ergo eius tātopere ventilati aquas nō mirarer ego, si nobis ignotam vim aliquam, terricitatis illius moderandæ, aeream & aquosam virtutes restaurando, secum afferant. Nec existimet excellentia tua tamen hoc leniter acquiri, aut sine tortoribus & intercapedine temporis, sine ieiuniis & gratarum dapium et potus abstinentia, & gustui malesapidorum liquorum sorbitionibus hæc fieri debere, suas & ipsi longæ vitæ cupidi patiuntur difficultates, vt qui balnea quęritant, & qui a molesto puparum morbo, quem helephanciam esse putant aliqui, leuari exoptant. Hic nanq; sub occasione sumendi vulgaris in Hispaniola ligni nomine guaiacam, triginta diebus abstinēt ab omni cibo & potu solito, vino præcipue, ad tantamq; illos medici trahūt eo ieiunio hebetudinem, vt ego mille morborum genera sine decocti guaiacani potu, quo solo vniuerso illius temporis interuallo vtuntur, abscindi posse arbitrer. Tacitæ nunc obiectioni, quæ prima fronte legitima esse videtur, respondebimus. Dixerunt aliqui: ne modo virorū quenq; vidimus aut audiuimus vnq;, qui eā naturę dotem sit adeptus, sed & ceruos & angues aquilasq; ac cætera huius generis animalia, iudicio sapientum senectam reparantium, post paucos ætatis annos cernimus passim interire, nec inepto quidē argumento inhęrent. His ego, sicuti paucis hominib9 datum est perspicacis esse ingenii, aut sentire qd sit sapientia, ita nō omnibus aquilis, ceruis & cornicibus anguibusq; permissum est huius archani scientiam penetrare. Varius nanq; in brutis est rerum sensus, veluti in hominibus, & si senserint arcanum nō detur illo posse frui, cū pterito℞ cruciatuū & lōgæ vitæ incōmodorū memores, exterreant. Illius mercis emēdæ causa, redire sepi9 ad eā tabernā minime curāt. Quadrupedibus & volucrib9 huiuscemodi tot hyberna frigora, tot æstiui solis ardores, crebrasq; pabulorū carētias reiterato pferre, durū esse debet. Sed homini horridi9 ob cōmixtas animi molestias, quibus vacant animalia muta, & ob mille casus in rerū humanarū vicissitudinib9 variis, quibus est obnoxius, et quorū causa sæpe multos pœnitet ab vtero matrum prodiisse,

De mirī naturę ptub9.

Lignū guaiacanum.

Obiectiōi occurrit.

quanto magis longiores annos per ignis & aquæ angustias expetere. Qui sublimiores in fortunę rota gradus exoptant, amarius has escas corrodunt, prouida igitur natura pro speciali munere terminum vitę constituit hominibus, ne vel longo ęuo nimis insolescant, aut in aduersa collabentes desperent, & maledictis ob id ipsum insectentur. Sed si qui artib9 huiusmodi forte naturam in archanis eius indagandis exercendisq; fefellerunt, vt producere vitam scierint, paucis id accidere credendum est, neq; his paucis ita præstanter vt immortales effici queant, vel diutius tam insolita prærogatiua frui permittantur. Iam satis superq; vagatum sit in his argumentis. Colligat abiiciatq; ab his ad arbitrium quisq; suum. Sunt nanq; scripta hæc mea qualiacunq;, sub tuę tamē excellētię nomine ad vrbē illico profectura, vt efflagitantibus ea viris insignibus morem geram. Quędā alia quanuis nō impossibilia creditu, miranda tamen, quia nulli Europeo aut noti hactenus orbis incolæ scita, referamus. In Fernandina insula, quæ Cuba est, aquæ piceæ fons scatet, vidimus picem ad Cæsarem allatam, ea mollior est arborea pice, respergendis tamen et fucandis nauium carinis cęterisq; solitis vsibus apta: super rei & ego nouitate parumper hęsitans, quando in re diuersa præ manibus passim euentum similem habemus desino mirari. Montano, aut puteali maritimoq; sale omisso: si defluentes alicubi, vt in vniuersis Castellæ regnis accidit, per cliuos aquæ in areis retentæ, solis ardentis feruore in concretum sal conuertuntur, quis mirabitur quin & eodem naturæ consilio, de illius fontis aquis per alluuies ad fossulas & ima receptacula extra ipsius riui defluentis alueum, vel ad planiciem reductis, idem fieri possit, vt sole superueniente rigido in picem condensentur & durescant. Est aliud non omittendum. In eadem insula Fernandina mons extat globorum nutritor lapideorum, rotundi sunt adeo, vt ab artifice quouis rotundiores formari nequirent, metalli pondus ęquant globi, apti ad principum insanam rabiem explendam in re bellica, licenciatus ille Figueroa, quem dixi cunctis Hispaniolæ magistratibus fuisse præpositum, vt ab eis administrati iuris rationem exigeret, tulit plærosq;, hos Cæsari oblatos omnes vidimus, à sclopetario globulo ad consonos canonibus & colubrinis mons ille procreat globos. Vulgaribus vtor vocabulis, quādo illis caret vetus lingua latina, & liceat quæ de nouo emergunt, nouis induere tegminib9, cum id negantium bona venia, volo intelligi. Quos ipse attulit & nos vidimus, neq; auelana sunt minores, neq; lusoria parua pila maiores. Minores tamen ac maiores suapte ibi natura nasci asserit, vt an metallo sit alicui sociata materia illa saxea sciretur, fabro ferrario frangendum præbuimus vnum, est tanta eius duricies, vt fere malleum vna & incudem fabro labefactauerit, priusq; in frusta secaretur, inesse venas metallarias secto adiudicarunt, sed cuius naturę, non scrutati sunt vltra. In Cæsareo & hi globi seruantur gazophilatio. Quædam alia non iniucunda in mentem mihi exilierunt. Arbitror nec excellentiæ tuæ aut suis aulicis legendi cupidis, ociosis præcipue, fore ingrata.

Fons aquę picei.

De mōte q̄ gignit globos saxeos aptos ad tormēta belica

¶ Caput octauum.

IN DECADIBVS primis de vasto marino antro in Hispaniola & regione Guaccaiarima, per stadia quædam intra celsos montes protento, qua spectat occidentem, est facta mentio, per antri eius vterū nauigatur. In eius vltimo sinu tenebroso, q radii solares vix in solis occasu tamen intra fauces eius penetrēt, horrore dicūt ingressi, scalpi sibi viscera ex formidoloso aquarū labentiū ab alto in specū strepitu. Quid de antri mysterio credāt incolæ, ab atauis memoria relictū lepidū est auditu. Insulā putāt spiritū habere vitalē, reflareq; inde ac absorbere, & cibari ac digerere, vti viuentē fœmineę naturę beluā mēstruosā. Hui9 antri cauernā fœmineā esse insulæ naturā, & anū qua purget excrementa, sordesq; suas egerat arbitrant: est argumēto nomē regioni datū ab antro, Guacca enim regio dicit vel ppinquitas, Iarima vero podex vl purgamēti loc9. Dū hęc audio q̄ de fabuloso Demogorgone, in mūdi vtero spirāte, vnde maris fluxū & refluxū causari arbitrabat rudis antiquitas, in mētē subit. Fabulosis vera q̄dā misceam9. Quā beata sit multis in reb9 Hispaniola, q̄q; p̄ciosarū rerū multarū sit ferax, dixi sæpe in superiorib9 meis ad Ascaniū & pōtifices Leonē & Adrianū. Medicinales reperiunt in ea multimodas materias indicis magis, de arbore, ab cuius trūcis sectis & in puluerem redactis, decocta conficitur ad puparum infœlicem morbum, ex ossibus & medullis eruendū, aqua potabilis. Et satis ego & iā per vniuersam Europā va-

De antro Guaccaiarimo.

gr̄atia eius ligni frusta iudicium faciunt, generat quoq; odoratarum rerum species innumeras tam herbidas q̄ arboreas & stillantis gummi multiplicis copiam, in cuius numero est quod à pharmacopolis animæ albū dicitur, grauedini capitis & vertigini sedandę commodum. Manat etiā ex quibusdā arboribus liquor penè oleaceus. Hunc Italus eruditus quidā nomine Codrus, qui rerū naturas vestigandi gratia ea loca cū impetrata venia peragrans, neq; enim alienigenę cuiq; aliter licet, balsami vim habere p̄suasum Hispanis reliquit. Nūc de pisce venatore pauca repetamus. Is bilē mihi excitauit aliquando parumper. In primis decadum libellis ad Ascanium, si bene memini, inter cætera mirāda, quia noua & ab vsu aliena, piscē habere incolas aliorū piscium venatorē dixi. Veluti nos cū quadrupede quadrupedem, cū volucribus volucres capimus, ita & illos cum piscibus pisces prehendere cōsueuerunt. Subsannarūt Romæ in hoc & plerisq; aliis huiuscemodi, ad maledicta proni, Leonis Papæ tēpestate, donec à sua quattuordecēne legatione Hispanica, pro Iulio mox Leone Pōtificib9, regressus ad vrbē. Io. Ruffus Foroliuiēsis Archiepiscop9 Cusentinus, cui nota erāt quęcunq; scribebā, fauces multorum suo testimonio in meę famę subsidiū occlusit. Credi tu & mihi durū à primordio visum fuit. Hinc à prędictis viris auctoratis & multis prętereà scrutatus sum quid rei sit de hoc pisce, se apud piscatores vidisse aiūt rem eā, non minus vulgarem q̄ nos cū cane gallicam leporem, aut cū molosso aprum inter septa reductū insectamur, eumq; piscē esse esui sapidum, & sub anguillæ forma neq; maiorem, audere grādiores pisces, aut scuto maiores testudines, impetere, vti mustella palumbē & maius animal, si assequi datur, illud aggreditur, & in ceruicē eius insiliens ad necem vsq; reducit. Piscis vero hic à quoquo piscatore in suę cymbę sponda ligatus, funiculo tenetur vinct9, à carina statio piscis parum distat, ne sentiat aeris fulgorem, quem nullo modo patitur. Sed quod mirabilius est in occipite crumenā habet tenacissimam, qua post visum apud se natantem alium piscem, dat prædæ captandæ suo motu signum, laxato funiculo vti de catena solutus canis, prædam aggreditur, & vertens occiput crumenali pelle illa iniecta in ceruicem insilit prædæ, si magn9 sit piscis, si vero ingēs testudo, qua patet à conchili, neq; soluit vnq̄, donec paulatim tracto funiculo, ad cymbæ spondam se applicat. Tunc à piscatorib9, si picis grandior extet, neq; enim de paruis est venatori cura, proiectis in eum vncis tenacib9 perimitur, dein trahitur ad aeris vsq; prospectum, tunc venator prædam soluit, si vero testudo sit, in mare saliūt piscatores, & suppositis humeris testudinem eleuāt, donec à sociis manu capiatur. Pręda soluta, piscis ad signatum sibi locum reuertitur, ibiq; fixus inhæret, donec de præda veluti de capta coturnice accipiter cibetur, aut reiterato venatum remittatur. De illi9 herili educatione suo loco satis. Reuersum appellant Hispani piscem q vertendo se crumenali sua pelle prędam adoriatur & præhendat. De insula vero Matinino, quā solas incolere more Amazonum fœminas non dixi, sed audiuisse me retuli, in ambiguo relinquunt, vti tunc ego, hi testes. Alfonsus tamen Argoglius Cęsaris à secretis in rebus Castellæ, & Illustrissimę Margaritæ Cæsaris amitę redidituum hic colligēdorum quęstor, qui eas percurrit oras, historiā esse non fabulam asseuerat. Do quædam. Decanus idem quædā scitu non indigna, probantibus multis, mihi retulit alia. Est insula distans ab Hispaniola milliaria forte septingenta, continenti proxima, nomine Margarita: q ibi vnionum colligatur è conchilibus numerus ingens, distat à Margarita in continenti miliaria triginta sinus in arcum dispositus, vti luna recenter euasa, vel ferrea mularum solea. Vocat Hispanus huiuscemodi signum anchonem. Ambitu est milliarium triginta circiter, duabus est prærogatiuis nobilissimus. Quicquid aut fluxu vel procellosis tempestatibus in eius littore alluitur, sale refertum est: exigui tamē in vniuersis illis tractib9, qua septentrionem spectant, fluxus & reflux9 sunt: in meridionalibus oris econtra. Alta est piscium, cefalorum præcipue, ac mugilum dos tanta in eo sinu & coaceruata multitudo, vt nequeant sine difficili lapsu naues pernauigare sinum ob eorum frequentiam, in quam pro re incidentes detardantur piscatores, proiecto rethe gregem adigunt ad littus impulsu facili. Ibi est ministrorum triplex ordo, qui pedibus stant in littoreis aquis tenus genu pisces manu captos, laniis intra nauim statibus porrigūt, hi eui sceratos in sociorū tertii ordinis man9 p̄iciūt, qui parato ad id collecto ex littore ipso sale pisces cōdiūt. Ita salitos per harenosam planiciē ad solē distendūt, vni9 tm̄ diei spacio curant, q ibi serueāt radii solares nō leuiter, tū q sint æquinoctio p̄ximi, mōtibusq; sit circū septa planicies, in quam rotantes radii delabuntur, tum quod de natura sui percussam calefaciat sol acrius harenam, quam glebosam tellurem. Exiccatos colligunt ad nauium vsq; implemē

De pisce venatore.

De Matinino insula.

Insula Margarita

De signo Anchone.

tum. De sale identidem, libere cuiq; licet naues onerare vtroq; prouentu. Vicinias omnes illis piscibus saturant, neq; Hispaniola ipsa, generalis illarum terrarum mater, salitis ferè aliis piscibus fruitur, eius præsertim speciei. De vnionibus vero quomodo generentur, coalescant, & habeantur, in primis decadibus latissime. Inquiunt & iidem autorati viri, quos habeo sæpe domi ob eorum negotia, quæ in senatu tractant nostro, duo esse in Hispaniola & Conceptionis antistea exigua flumina, citra insolitarum pluuiarum repentinas alluuies vadosa, quorum vni nomen est Baho, alteri Zate patriis veteribus appellationibus seruatis. Nunc Hispani ob eas, quas referam dotes, Conualentiam vbi iunguntur appellant. Ex tanta maris intercapedine, quod ab freto Gaditano ad Hispaniolæ vsq; initium paulominus quinq; millibus milliaribus per oceanum, solo cœli & aquarum prospectu nauigetur, ex ciborum etiam & potuum mutatione, sed aeris præcipue, quod sint Hispaniola & Iamaica trans cancri tropicum plures gradus ad æquinoctium sitæ: Cuba vero in ipsius tropici linea sedeat, quam putarunt philosophi, paucis exceptis, torrore solis adustam inhabitabilem fuisse, inquiunt hi, adeuntes de recenti vt plurimum in varios morbos cadere, & qui Bahi & Zatti fluuiorum adierint iam cōmixtas vno alueo aquas, cum illarum potu & lotione dierum spacio quindecim tantum expurgari, & infra dies totidem curari ab neruorum & medullarum doloribus, sanatos etiam febribus exustos, & pulmonum tumore laborantes, sed si diutius lauari aut illis vti niterentur, in disenteriæ fluxum caderent. Inde qui aurum ex illorum harenis colligere student, nullus est enim fluuius non aurifer, neq; pars telluris vlla est auri expers, in illorum fluuiorum alueos audent citra meridiem fossores immittere, neq; vt eas potent aquas patiuntur, quamuis dulces & sapidæ sint, quod fluxum faciliter in incolumibus præcipue moueant. Aiunt iidem in angulo septentrionali Guaiaccarimæ regionis Hispaniolæ, breui tractu iacere plures exigui orbis insulas, quas iunctas fuisse quondam putant. Harum vna præstat cæteris egregia piscatione, nomine Iabbaque penultima longa, vadosum est inter eas insulas alicubi mare, sed tractim interiacent profundi putei, vastæq; ac frequentes voragines. Variis aiunt puteos toto anno esse piscibus repletos, tanquam in tutum receptum aggregatos: veluti ex arca coacervatum domino licet verrere frumentum, ita vsq; ad nauium impleturā paruo negocio, de piscibus fieri per adeuntes posse asserunt. Est auditu lepidū quid de maritimis quibusdā volucribus, aquilis & vulturibus grādioribus referant, onocrotalos voraces esse ab eorum sermonibus cōlector. Dicunt enim guttur habere magni capax, adeo vt dimidiā endromedē, qua tegebatur miles vnus, in volucrem rabido hiatu in eum irruentem, cunctis inspectantibus proiectam, absorpserit integrā, & ex gutture interfectæ, sine iactura euulsam dicunt. Quinquilibres viuos vorasse pisces vno sorptu, & maiores fertur. Sed cum pascantur piscibus, non est ineptum dictu quo pacto prædam sub aquis in mari natantem assequantur, quando ipse nō submergunt se, vti cæteræ aues maritimæ, anseres, anates, & mergi. More miluorum & petulantum in sublimen eleuatæ aerem circumrotant, quando ad fulgorem aeris aquæ marginem piscis captet, expectant. Est enim grande circumuolitantium agmen, ad prædam vna plures interdum furibundo se delapsu demittunt, adeo vt mare ipsum per sesquilacerti spacium aperiatur. Eo fragore stupidus hæret piscis, & capi se patitur. E undē plærumq; præhendunt magnum piscem sociæ duæ, tunc visu placidum est certamen earum à nauibus, si forte intersint, aut à littore inspectare contigerit, prædam neutra deserit, donec in frusta sectam, suam quæq; partem afferat. Sesquispitamali rostro & magis quam cuiquam sit volucri rapaci adunco, colloq; longissimo & alis multo patentioribus quám aquilæ aut vulturis esse dicunt auem, sed macilentam ita vt vix palum bis pulpam æquet. Ad vasti gutturis ergo pondus sustinendum prouida natura grandes illi præstitit alas, quandoquidem ad leue corpus ferēdum nō oportuit, volucres has Hispani vocant alcatrazes. Multarū prætera volucrum aliarū nobis ignotarum regiones abundant illæ, sed præcipue variorum colorum & corporū psitaci, qui gallos æquent & superent magnitudine corporū, & qui vix passerculū, inueniūtur, neq; minꝰ vulgo apud eos psitacorū agmina generātur, ꝗ apud nos cornicū & graculorū, est & illis generalis esca vti apud nos turdorū & turturū, nutriūtq; domi ad delitias psitacos, carduelīū aut picarū loco. Est & aliud naturæ donum nō tacendum.

Situs insularū Hispaniolę & Iamaicę.

Nulla pars huius terrę expers auri

Iabba insula.

De onocrotalis auditu iucunda.

Caput nonum.

Zanana colonia.

Anguillarũ copia.

De animalium fęcunditate.

Arbor falso putata platanus.

IN HISPANIOLA Portuosa extat Colonia, nomine Zanana, quod in Zanana idest palustri herbida planicie, bobus & equis alendis commoda sita sit, Zananam quippe similem appellat Hispanus planiciem, celebri gaudet flumine Colonia. Quibusdam anni temporibus pluuiales tot in alueum admittit aquas, vt planiciem totam, licet amplissima sit, repleat, obicibus collium aut limitum obstantibus ne libero cursu aquæ defluant in portum: tanta secum trahit anguillarum copiam alluuies illa, vt ad alueum redeunte flumine, inter palustres vlnas & cannarum ibi suapte natura nascentium densitatem, velut irretitæ prostent in sicco anguillæ. Ad eius rei famam nautæ cum vicinorum consensu, si opportune ierunt aliquando, & si placuit naues ea piscatione licuit onerare: sed si alluuie præcedente, vti ex varia cœlorum dispositione sæpe contingit, anguillarum quæsitores accessum distulerint, aut si moræ impatientes, quod ipsi præcesserint, abire fuit consilium, ne fœtore suo exuberans Colonis anguillarum copia putrefacta, corrumpat aerem. Porcorum greges in planiciem agunt, & lauta suibus conuiuia præstant, quorũ est in insulis multitudo incredibilis, è paucis hinc aduectis, cœli natura vel gestant vtero, aut lactant prolem toto anno quadrupedes omnes, & vtrunq; non raro vitulas & equarum pullas mense decimo concipere ac geminos edere vno partu sæpenumero viuereq; diutius quam alibi, sub nostrorum climatum spiritu affirmant. Exemplo id probant vno. Vaccam decanus, de quo iam sæpe, anno ab hinc sexto & vigesimo ad Hispaniolam transuexit viuam adhuc & parere quotannis vicinorum testimonio dicitur, fassauitq; me coram (est namq; adhuc apud nos) per illius vaccę solius, natorum natos & successiuam sobolem, capitum octingentorum amplius armenta fuisse consecutum. De omnibus idem ferunt volucribus, quod vix è nido abactis adultis, ad nouam tendant gignendam prolem. Est alia laude dignus apud Antisteæ conceptionis Colonos, sui decanatus sedis quod è primis cassię fistulæ arborum satoribus is fuerit, per animulas tamen prior alter, mox ipse per plantationem, vnde in tantam creuisse iam vbertatem earum arborum moros equantium magnitudine, in Hispaniola Cuba & Iamaica, cuius abbatialem ditem Antisteam clementissimus mihi Cæsar nuper est impartitus, vt arbitremur post paucos annos, eodem æstimatum iri precio libram, quo nunc à pharmacopolis vncia venditur. Sed nil in rebus humanis liquiricium emergit, quin zizaniæ aliquid secum ferat. Ad harum arborum olfactum, formicarũ accurrit copia tanta, vt quicquid apud illas aut in earum vicinia feratur, à formicis exedatur, grauemq; iam inferunt incolis molestiam. De huius arboris siliquis, & ob longitudinem vaginis, auditu sapida narrant. Flantibus ventis, quando maturescunt præsertim, est tantus earum vicissim conflictus, vt obstrepere inter eas anserum atq; anatum agmina mille videantur. Ab eo concursu, pro succi acerbi vel maturi qualitate, prove animularum & medullæ pondere in siliqua, variarum causari vocum modulos non insuaues inquiunt. De arbore, quam potius caulem appellauerim, quod sit vti carduus, medullosa non solida, quamuis ad lauri celsitudinem surgat, multa sunt repetenda, facta est mẽtio breuis de hac in primis decadibus. Qui ea fruũtur platanũ appellant, cum lõgissime distet à platano, nec vllã habet cũ platano propinquitatẽ. Est nãq; platanus arbor solida ramosa, cæteris arboribus frõdosior, sterilis, alta, procera, viuax, vti audiuisse aliquãdo excellentiã tuã credẽdum est. Hæc vti dixi ferè inanis, fructifera tamen, parũ frõdens, hebes, fragilis, vno tantũ vimine sine ramis, paucis cõtenta foliis sesquilacertalibus lõgitudine ab summo, latitudine bispitamali cõstant, ab imo acutis arundineisq; foliis persimilibus, cũ lãguida per hyemis rigorẽ fiunt, caput demittunt, & terrã spectant suo põdere tracta, vegetę suæ vitæ adeo est prodiga, vt nono, vel quãdo diutius decimo, ab ortu mense deficiat, senescat, intereatq;. Repẽte crescit, adulta racemus enutrit paucos ab vtero. Racemus quisq; triginta fœtus interdũ paulo plures procreat. Hi ad hortẽsis cucumeris & formã precisi ac magnitudinẽ in insulis, in cõtinenti grãdiores nascuntur in racemo, & crescunt: acerbi sunt virides, maturi cãdescũt. Pulpa butyro est recẽti mollicie ac sapore persimilis nec primo gustanti gratus, assuetis est gratissimus. Protoplasti primi parentis nostri Adæ pomũ, quo genus humanũ labefactauit, vniuersum esse vulgus Aegyptiũ blacterat. Peregrini aromatum inutiliũ & suffumigiorũ arabicorũq; odorũ effœminatium ac futiliũ gẽmarũ emptores, ad eas terras lucri causa proficiscẽtes, musas nuncupãt eos fructus. Mihi vero quo nomine arborẽ illã, siue caulẽ, latine queã appellare, nõ occurrit: versaui autores quosdã latinos

& e iunioribus eos qui se latinissimos esse profitētur pcunctatus sum, nemo dirigit. De mixa fructu quodā facit mentionē Plini9. Nō ignarus litterarū quidā mixam dici debere, qđ a musa paruo discrimine vocis distare videatur, inquit. Nō sum assensus, qđ ex mixa Plini9 vinum fieri dicat. Ex hoc autē vinum cōfici posse absurdū est. Plures ex his ego vidi, comedi nō paucos, in Alexādria Aegyptia, quādo pro Catholicis meis Regibus Fernādo & Helisabeta Soldanica fungebar legatione. Abest a meo iudicio, vt vinū inde queat extorqri. Nūc vnde ad Hispanos, earum terrarū Colonos, hæc insilierit, & cur iam ingrata sit referamus.
Ab ea Aethyopiæ pte, q̄ vulgo Guinea dicitur, vbi est familiaris & sua spōte nascitur, primū aduectā ferunt: sata in tantū protēditur augmētum, vt multos pœniteat in sua prædia illam plātasse ac fouisse, vbicunq; semel seratur, inutilē ad reliquos prouētus tellurē reddit cōtra lupinorum liberalitatē, qui cāpos pinguefaciunt gramine cōplicato, aut mōtano filice fœcundius nutrit distēditq; radices, ita vt neq; vomere vllo aut ligone purgari vlterius ager ei9 receptor queat, quin ppetuo exortu, ab quacunq; tenui vel capillari radicula, inter glebas latente, repullulent nati nouelli, qui matrē viuentem, quādo ab eius imo trunco pdeunt, adeo suggunt, vt vim ei9 omnē emūgant & ad intēpestiuū exitum trahant. Idē natis ipsis dein, tanquam in maternæ impietatis vindictā accidit, vt fructu præbito statim intereant, est fragilis adeo, vt q̄uis ad humani fœmoris intumescat proceritatē, & lauri altitudinē, vti est dictum, emicet, facili tamē gladii aut baculi pcussu, vti ferulæ vel cardui plāta, sternat. Est arbor in Hispaniola & in veteris reguli diocesi nomine Mocarix, a quo adhuc regio nomen retinet, morum æquās patulā, ea gosampiū in ramorū cuspidibus creat, fruticeo qđ seritur quotānis nō minus vtile. Lanā fert alia, vti apud Seres, filatui & intextui aptā. Sed ea minime fruūtur, qđ arietina illis lana iam superet in immēsum, neq; opifices habeant lanificio deditos, ad hunc vsq; diē. Mechanicas paulatim artes augebunt, populis crescētib9. Neq; prætereūdum est quo nā pacto natura illis sua spōte funes ac restes tribuat. Nulla fere arbor est ab cuius radicibus nō pullulet herba quedā verbenę similis, bexucū appellant, more lupulorum serpit per matris truncū, hedera tenaci9, ad supremos applicata vertices, voluit se ac matrē circuit cauillorū multitudine tāta, vt eam, veluti lena, vel vmbecula cōtegat, tutāq; reddat ab æstu. Ad quoscunq; magnos fasces colligādos, aut pōdera sustinēda, ad trabes etiā & domorū cōtignationes cōnectēda nata, cōpactas bexuco cōmissuras aiunt pstringi tutius quā q̄ infiguntur clauis ferreis. Qđ neq; putrescat vnquā hymbrib9, aut solib9 arescat, cędatq; parump infracta, si per tiphonū furorē domus cōcutiatur: q̄ ligneæ sunt omnes. Furacanes vocant incolæ rabidos ventorū illos turbines, qui radicitus eruere grādes arbores & sæpe disiicere domos solebant, q̄ clauis erant cōpacta, clauis erutis dissoluebatur, q̄ vero bexuci nodosa vincula cōplectebant, cōcussæ vacillabāt tantū, ad locū dein suū redibant, cōpagine inuecta. His furacib9 nostro more tiphonib9 a primordiis occupatæ Hispaniolæ a nostris, maxime vexabātur, quib9 flātib9 infernos sæpe dæmones fuisse visos asserunt. Cessasse vero calamitatē illā horrendā aiunt, ex quo frequētatum est Eucharistię sacramētū in insula, neq; dæmones vltra visos, qui familiariter antiquis noctu solebāt sese ostēdere, idcirco Zemes ipsi suos, idest adorāda simulachra, ex ligno vel ex gosampina tela gosampio ipso farcita vsq; ad lapideā duriciē, ad lemurū similitudinē cōficiebant, quo pacto ad homines deterrēdos ab errorib9, pictores lemures depingunt parietib9. E Zemib9 ab Colono primo archanorum oceani detectore asportatis, duos ad patruū tuū Ascanium cum cæteris reb9 missi, dum ei9 fortuna mater erat, e bexuco quotquot cubitis ad præsentis ministerii necessitatē cuiq; opus est diuellere vno, veluti cōtinuo filo licet. De bexuco satis. Alteri mirādo naturę beneficio nauemus operā. In Hispaniola cæterisq; insulis oceaneis loca sunt palustria, pabulādis armentis aptissima. Sitas in marginib9 eorū Colonias, diuersarū specierum culices ex humēti illo calore creati, acriter infestant, nec noctu solum, vt in cæteris regionib9, propterea humiles ędificant incolæ domus & paruas sinunt in eis ianuas, dūi vix capaces ac sine foraminib9, ne culicibus pateat aditus. Abstinent etiā ob id ab accendēdis tedis, qđ natiu9 culicum instinctus lumē sequi sit, ingressus tamē sæpe reperiunt. Dedit pestē illā natura, dedit & remedium, vti nobis cattos ad fœtidā murorum progeniē extirpendā præbuit: culicum dedit illis lepidos & multis modis cōmodos venatores, Cucuios appellant. Hi sunt alati vermes innoxii vespertilionib9 paulo minores, scarabei gen9 dixerim ego potius, qđ eodē ordine sub alari dura vagina alias habeat alas, quas intra vaginā reducat quiescens a volatu. Huic animāti, veluti noctu splēdescere noctilucas videmus muscas, & inter sæpium dēsitatē

Mocarix arbor.

Bexucum.

Eucharistię dignitas.

Cucuij alati vermes.

vermes quosdã inertes prouida mater natura quattuor præstitit lucidissima specula: in oculorũ sede duo: in ilibus sub vagina latẽtia duo q̃ tunc ostẽdit quãdo more scarabei euaginatis tenuib9 alis aerẽ captat, vnde quattuor Cucuius quisq; secũ affert lucernas. Sed quo pacto sint medela tanti mali, quãtum est à culicum aculeis infestari, qui sunt alicubi apibus paulo minores, gratiosum auditu est. Qui vel culices domi habere hospites infensos itelligit, vel qui ne ingrediant timet, Cucuior inuigilat venatui, quos fallit hac industria, quã opifex mira necessitas exquisiuit. Primo noctis crepusculo exit domo Cucuiorũ indigus, ticionẽ manu gestat ignitũ, tumulũ vnde queat à Cucuiis prospici ascendit vicinũ, elatis vocib9 Cucuium appellãdo circũrotat ticionẽ. Cucuie cucuie inclamitãdo, aerẽ obtundit. Ad vocãtis reboatum simplices putãt nõnulli Cucuios eo delectatos strepitu cõuolare, veniunt nãq; properãti ac precipiti accessu, ego vero accurrere arbitror ad ticionis fulgorẽ Cucuios, q͂d ad lucem quãcunq; agmina culicum aduolẽt, quib9 Cucuii vescuntur in aere ipso, vti cipselli & hirũdines. En Cucuiorum numerũ optatum, ticionẽ venator manu proiicit. Ticionẽ aliquãdo sequitur Cucui9 aliquis, & solo se dimittit, captu facilis tunc est, vti scarabeũ ambulãtẽ vagina clausa, licet viatoribus, si quis eo indigeret, capere. Negant alii hoc pacto solere capi Cucuios, immo aiunt paratos habere venatores frõdosos maxime ramos, aut lata lintea quib9 ab alto circũ volantẽ pcutiunt Cucuiũ, in terrãq; impellant, vbi iacens torpescit, & capi se patitur, vel vt alii dicunt, secuti volucris lapsum frõdoso eodẽ ramo vel linteo proiecto sup eum, prædã assequũtur, vtcunq; sit venator venatore Cucuio apprehenso, domum reuertitur, hostiolo domus clauso, prædã soluit. Totã circuit præcipiti volatu domum, quæritãdo Cucuius culices. Sub lectis pensilibus & circum facies dormiẽtium, quas impetere culices assueuerunt, custodũ officio, vt quiescere queãt inclusi, fungi videtur. Faceta vtilisq; ab Cucuiis manat alia vtilitas. Quot oculos quisq; Cucuius pandit, tot candelarum lumine fruitur hospes. Ad volitãtis Cucuii lucernas nent, suũt, texunt incolæ, ductãtq; choreas. Putant incolæ cantãtium cõcẽtibus oblectatum Cucuiũ ad tripudiãtium actus suos, & ipsum in aere motus exercere. Ipse autẽ pro variis culicũ circuitionibus varias necessario cibi causa vias circumambit raptim volitando, legunt etiam nostri ac scribunt ad eam lucem, quæ semper viget in Cucuio, donec habeat vnde bene pascatur. Culicibus vero iam expurgatis aut explosis eo famescente lumen deficere incipit, idcirco vbi languescere vident eius lucem, hostiolo aperto dant operam vt liberetur & escam quærat. Ioci causa, vel quo vmbras quascũq; formidantibus terrorem incutiant petulantes, plærosq; aiunt perempti Cucuii carnicula noctu aliquando faciem cõfricasse, obuiam ituri flãmanti vultu vicinis exploratis qua erant profecturi, vti apud nos interdũ lasciui iuuenes sumpta in faciẽ hiante larua dẽtata, pueros aut paruo negocio pauẽtes mulierculas deterrere studẽt, resplẽdet em̃ Cucuii massa facies illinita, more flãmæ ignitę, breui tamẽ tẽpore ignea virt9 ea lãguescit, ac extinguitur, cũ sit lucidus quidã humor in tenui substãtia receptus. Est à Cucuio mira cõmoditas alia, noctu gradiunt insulares à n̄ris destinati libentius, duob9 Cucuiis ad pedũ pollices alligatis, nõ inepti9 pgit viator luminib9 Cucuiorũ ducib9, q̃ si totidẽ secũ afferret cãdelas, quot lumina Cucuiis patẽt. Gestat & manu alium quo Vtias noctu quęritet. Sunt Vtiæ Cuniculi quoddã genus, paulo murem superantes magnitudine corporis. Quem solum quadrupedẽ, ad nostrorum vsq; accessum, norant & eo vescebantur. Piscationi etiam, Cucuiis lumen præbentibus, intendunt, cui arti sunt maxime dediti, & in ea ab cunabulis exerciti, quod tantundem sit vtriusq; illorum sexui natare, quod in sicco proficisci, neq; mirum, fœminarum partu considerato, quæ dum emittendi maturi fœtus tempus esse cognoscunt, ad vicinum exeunt nemus, ibiq; arboris alicuius ramis ambabus manibus prehensis, sine vllius obstetricis auxilio pariunt, & fœtum celeri cursu ipsa ipsa mater vlnis raptatũ ad propinquũ portat fluuiũ. Ibi seipsam, & natum iterum atq; iterũ lauat, fricat, mergit, domũq; sine questu, sine strepitu redit, & lactat singulis dein diebus de more, se partũq; sæpe lauat. Id idẽ vno ordine cũcti faciunt. Nõ desunt qui ferãt prodire alibi parituras ad aquas ipsas, vbi aiunt crurib9 apertis partũ vt in aquã decidat, expectare, varii varia ferunt in hisce reb9. Dũ hæc paulo ante meridiẽ de lepido Cucuio scriberẽ, insperat9 venit ad me & cũ Camillo Gilino, quẽ habeo, tũ q͂ sit excellẽtiæ tuę minister, tum ob ei9 mores mihi gratos, perpetuũ cõtubernalem, cubiculi Cæsaris ianitor Iacob9 Canizares, qui & ipse à primis harũ rerũ initiis vnà cũ Palatinis catholicor Fernãdi & Helisabethę regum nõ paucis necessariis, rerũ nouarũ studiosis iuuenibus, cum colono ipso profectus fuerat, quando secunda septendecim nauiũ

Quomõ capiantur cucuij.

Magnę cõmoditates Cucuior.

Cucuijs ducib9 esse iter incolę. Vtię quid.

classe habita, prouinciam oceaneam amplexus est: de qua satis late ad Ascaniū. Is inter prandendum Gilino præsente multa narrauit: cum de Cucuio mētionem me fecisse cerneret, inquit, primum se vidisse Cucuium in insula quadam Canibalica, per teterrimę noctis tenebras, dum egressi ad terram in harena iacerent, solum Cucuiū, qui super eorum capita prodiens ex vicino nemore adeo reluxisset, vt cernere cognoscereq; ad vnguem se inuicem socii quiuerint. Iure iurandoq; ait litteras facile ad illius lumen legi potuisse. Fatetur idem vir autoratus ciuis Hispalensis nomine P. Fernandez de las Varas, è primis habitatoribus Hispaniolæ, qui ve primus lapideam domum à fundamētis erexit in Hispaniola, legisse litteras latissimas ad Cucuii lumen. Nec pretermittam quę hic de culubrulis paruis tenuibus viridibus quibusdam infensissimis retulerit. Has, inquit, ad arbores itineribus vicinas properāter serpere, quando viatorem sentiunt aliquem ea transiturum, cauda ramum apprehendūt pensiles, & incautū soluentes à ramo se, viatorem adoriuntur, saliuntq; in faciem eius, vt oculum illi feriant, neq; alió tendere ingenium ait, præterq; ad oculi fulgorem: sed paucos cadere in eam pestem, cq longa experiētia cautos reddiderit, vt ab arborum suspectarum vicinia transeundo caueant, desiliisse in se vnam semistupidus pdicat hic vir egregius, lęsissetq; ni monitus ab insulari comite leuam in descendentē extendisset. Durum aiunt esse spiculū eius. Addunt & hi vera esse quæ de insula solis fœminis arcuariis & suorum littorum acribus tutricibus referta narrantur, certisq; anni temporib9 ad eas traiicere Canibales generationis causa, neq; virum vltra pati ab vtero grauido, et remittere mares fœminasq; retinere: de qua re in primis decadibus mentionem feci, & pro semifabula creditū reliqui. Paulo superius dixisse Alphōsum Argoglium secretarium idem quod Canizares retuli, punctum hic didici egregiū, tunc qñ facta fuit de sacris insularū lata mentio, pterimissum: neq; enim vno saltu metā cursor equi trāsiliuit, aut vno vētorꝝ spiritu naues vniuersum traiiciūt mare.

Caput decimum.

VM REGVLORVM fortuna vigebat per nūcios & præcones suæ ditionis subditos certis diebus Regulus ad sacra celebranda imperabat asciri. Compti more suo pictiq; variis herbarum coloribus, vti agatirsos legimus quondam fecisse, veniebant viri omnes, iuuenes presertim: fœminę vero sine vllius generis fuco aut pictura nudæ, si incorruptæ, quæ virum admiserāt fœmoralibus tantum pudenda tegebant. Sexus vterq; lacertos, fœmora, suras, ac talos pro tintinnabulis quarundam coclearū conchilibus insertis, suaue inter se per quēuis motum crepitantibus, complebant. Florum & variarum herbarum sertis capita ornabant. De cætero et ipsi nudi. Ita onusti coclcis terram pedibus concutiendo, tripudiando, cātando, & ductando choreas Regulum reuerenter salutabant, qui sedēs in limine portæ vno concutiens plectro tympanum venientes suscipiebat. Quum essent suo Zemi, simulachro dico, infernis manibus vti pinguntur simili, sacra laturi quo purgati numini essent gratiores, batillum quem quisq; semper hisce dieb9 manu gerit, in guttur vsq; ad epyglottim manus vuam demittens, euomebantq; ac pompam euacuabant ad exinanitionem. Reguli deinde atrium inibant, sedebantq; omnes coram Zeme regio, per gyros theatrali modo, tanq; in ambagibus Labyrinthi, reductis sub se sutoris more pedib9, Zemem obstipo capite fere tremebundi præ pietate metuq; spectabant, ne ingrata sint numini futura sacrificia orabāt. Assueto mox suo murmure vota numini promūt. Zemi astant Bouiti, hi sunt sacerdotes & medici, habitu à cæteris dissono. Dum hæc ita in Reguli tympanistrię atrio gerebantur, fœminę alibi placentis offerendis intendebant, dato p Bouitos signo, chorizantes hymnosq; suos, quos dicunt areites, cantando cum canistris perpulchre intextis placentas offerunt variis floribus sertatæ fœminæ. Ingressu circumambire sedentes incipiebant, hi vt repentino saltu eleuati, vná cum fœminis per suos areites Zemen laudibus extollebant miris, & Reguli preclara gesta maiorum cantando recitabant. Zemi dehinc agebāt pro preterita beneficentia gratias, suppliceq; petebant vt fausta faceret futura, genu flexus demum vterq; sex9 placentas numini offerebant, susceptas Bouiti sanctificabant, in totidemq; frustula scindebāt, quot ibi capita hominum reperirentur. Portiunculā quisq; suā intactā afferebat domū totoq; anno pro re sacra seruabat. Male faustum multisq; ignium & furacanorum turbinū periculis obnoxiā fore domum illā ex bouiti persuasu opinabātur, quæ simili frustulo ca-

Ornatus festiui.

Reuerētia simulachro exhibita.

Bouiti qui.

reret. Sed audi aliud non leue ridiculum à numine ligneo vel gosampino farcito, vel vti ab Apollinis oraculo simplex antiquitas ore aperto pendentes responsa post oblationes spectabant. Si vel spiritu forte incluso, vel à Bouitis delusi, vocē prodiisse ab Zeme sibi persuaserant, quā pro libito Bouiti interpretabātur, allatis in laudē vocibus, alacres cantādo psallendo exibant. Diem totum ludos & choreas exercendo in aperto consumebant. Sin autem, demisso capite mœsti, Zemē esse iratum arbitrātes prodibant, & pro graui portēto silētium id suscipiebant, morbos inde ac iacturas formidabant alias, & si bellū ingrueret infœlices tremebant euentus. Cum sparsis vterq; sexus crinib⁹ ac suspiriis, largo etiā lachrymarū lapsu, abiectis ornatibus, prodeūtes ieiuniis & rerū dulcium abstinētia se vsq; ad extremū lāgorē macerabant, donec Zemi recōciliatos esse sentirent se. Hæc Iacobus Canizares & laborū socii. Si quid ego existimē illustrissime princeps pcunctaberis, deceptos à Bouitis dico sacerdotibus & medicis fallaci arte aliqua magica vel prçstigiatoria iudicarē. Sūt enim auguriis maxime dediti à maiorib⁹, quib⁹ noctu inferna sese numina frequēter ostentabant, dictabantq; mādata, vti late in primis decadib⁹. Sunt & in putato cōtinenti cerimoniis manibus alicubi merito referēdis impliciti. Ingēs flumē Dabaiba, quod vti Nilus per hostia plura in mare dicitur Aegyptiū defluere, ita & in Vrabæ aureæ Castellæ sinum & Nilo maior delabitur, qd colant incolæ suo loco satis. Ritus ignotos mihi hacten⁹, per Dariensis Colonos nuper delatos, referamus. Dabaibe, vti & flumini, simulachro nomen est, huius sacellū ab Dariene distans leucas quadraginta circiter, ab distātib⁹ maxime regionib⁹ immolāda certis anni tēporibus reguli mācipia mittunt, frequētibus etiā cōcursibus populi adorant locū. Corā numine suo mācipia iugulant, mox cōburunt, gratū fore simulachro flāmātem illum odorē arbitrātur, vti nostris cœlitib⁹ cerę lumē, aut thuris fumū. Ab irato illo numine citra proauorum memoriā flumina cuncta fontesq; inquiunt defecisse. Parteq; maiorē hominū illarum regionū præ siti & inedia interiisse, qui supfuerunt mōtanis omnib⁹ locis derelictis, ad propinqua mari æquora descēdendo, puteis in littore effossis pro fontib⁹ vsos fuisse. Idcirco reguli quiq; tātę labis memores prę timore pio suos habēt domi sacerdotes, ac sacella antemuralibus circūdata, quæ singulis verrunt & abstergunt diebus, studentq; ne in eis mucor aliquis, aut situs nec herba quidē, aut sordes alia insint. Quādo à suo regul⁹ simulachro particulari, soles vel pluuias, aut simile aliud, quo indigeat vicinia, cogitat exposcere, cum suis sacerdotibus pulpitū in sacello domestico sitū cōscendit, inde nō discessuri, donec à numine exorato postulata impetrarint, precib⁹ efficacibus & ieiuniis acribus instant, efflagitant, vt voti cōpotes efficiātur, ne deserātur orant supplices. Cui deo fundant suas preces interrogati, ei qui cœlos solēq; ac lunā & inuisibilia cuncta creauit, & à quo bona cuncta procedūt, respōdisse prædicant Hispani præsentes. Eius creatoris, Dabaibā generale in illis regionib⁹ numen, genitricē fuisse inquiunt. Interea dum regulus & comites tēplo astant orantes, populus quatriduanis sese, ita psuasus, macerat grauib⁹ ieiuniis, nihil enim cibi aut potus eo tēpore sumit. Quinto vero die, ne stomachus tāta esurie angustatus grauetur, solā ex maiicia farina liquidæ pultis sorbitionē ventri porrigit. Quo paulatim defectas resumat vires. Sed auditu nō ineptum est quo ad sacra vocetur modo, quibus ve instrumētis vtātur. Auri sacra siti vrgēte, ierunt vna dierū Hispani coacta valida manu armatorū, ad eius Dabaibæ fluminis ripas percurrēdas. Ab regulo in quē inciderunt, pfligato, auri pensorū habuere millia circiter quattuordecim in varias deductorū formas, ppulchre laboratas, inter quas tres tubas aureas, totidēq; aureas repererunt cāpanas, cāpanarū vna pensorū erat pōderis sexcentorū, minores aliæ. Interrogat ad quid ministerii tubarū & cāpanarū opera vterētur, ad festorū dierum & ludorū lætitiā excitandā tubarū cōcentibus vti solere respōdisse ferunt, campanarū ve strepitu ad populū ad sacra vocandū. Cāpanarū linguæ more nostro fabrefactæ videbātur, sed cādidę adeo lucidęq; vt primo aspectu, nisi longitudo obstitisset, ex vnionibus aut vnionū cōchilibus factas fuisse putassent nostri, ex pisciū ossibus formatas intellexerūt. Suaui aiunt ac dulci sonitu mulceri audientiū aures, licet auri tinnitus hebes esse soleat. Labra cāpanarū agitatæ linguæ lābunt, vti videmus in nostris. Aurea mille tercentū more nostrorum, tintinabula sapide resonātia, bracculæq; aureæ quibus includunt nobiles virilia, funiculo post tergum ligatæ gosampino, inerant prædæ. Sacerdotibus eorū expedit ab omni luxu cauere, si quis à casto cōsilio polutus reperiretur, vel obrutus lapidib⁹ interiret, vel cōbureretur, deo illi satori placere pudicitiā arbitrātur. Quo tēpore ieiunāt & orationib⁹ intēdit, lora fricataq; facie cū alias picti semp ambulēt, manib⁹ atq; oculis in cœlū erectis viuit,

Tristes efficiuntur tacēte Zeme

Fallacię Bouitorū.

Dabaiba inges flumin

Creatorē rerū fatentur & colunt.

Vehemēs ieiunium.

Sacerdotū abstinentia grauis.

& non à pellicib⁹ modo aut aliâs actu Venereo, sed ab vxorib⁹ ipsis abstinēt. Viri sunt adeo simplices, vt aiæ nomen imponere nullū sciāt, neq; vim ei⁹ intelligāt: vnde quidnā id inuisibile sit ac nō intelligibile, á q̄ mēbra hominū ac brutorꝝ moueāt̄ admirati mussitāt: nescio qd archanū post vitā corporalē victurū esse aiunt. Id nescio quid credunt post peregrinationem hanc, si sine labe vixerit, creditamq; sibi massam ab iniuria in quenq; reseruauerit, ad æternam fœlicitatem quandam iturū: econtra si detrudi aliqua cœnosa libidine, aut violēta rapina vel excandescenti furore illam patietur, paratas mille torturas aiunt in tetricis locis, sub centro reperturum: & hęc dicendo manibus eleuatis cœlos ostendunt, dein demissa dextra terræ vterum signant. Condunt sepulchris cadauera. Sequuntur viri bustum, viuæ ex vxoribus plæræq;. His habere licet quotquot libet, affinib⁹ et propinquis exceptis, nisi viduæ sint, vnde superstitione quadam ridicula imbutos esse repererunt. Crassam quæ in plenilunio in globo lunari spectatur, maculā, hominē esse puerascunt, & credunt ad humentē ac gelidum lunæ orbem proiectum, quo ibi perpetuo inter duas passiones eas frigidā et humidam torqueat̄, ob incestum admissum cū sorore. In sepulchris superne fossulas linquūt, in quas fundunt quottannis maiicii grani pusillum, & vini suo more confecti sorbitiones, profutura hæc suorum vita functorum manibus arbitrantur. Sed barbara quaq; barbarie crudelius audi facinus. Si lactantem cōtigerit matrem aliquā interire, admotum vberib⁹ fœtum vnà viuum sepeliunt. Vidua vero fratri prioris mariti vel propinquo alicubi nubit, si precipue liberos reliquerit. Sacerdotum fallaciis decipiuntur facile, inde mille ineptiarū genera religiose obseruant. Hæc in magni fluminis Dabaybæ latis regionibus. Sed audi huiuscemodi alia, mihi proxime relata per autoratos viros, qui australia illius terræ perlustrarunt littora, ab Aegidio Gonsalo & ab eius consociis pretermissa, scitu tamen digna: preter Aegidium nanq; ipsum & alii varias earum vastitatum oras & nationes cum classibus, vti sępe dixi, vestigarūt. Apud earum partium regulos præter cæteros errores fatuos vno nusq; lecto vel audito hactenus contactos esse cognouerūt. Reges & optimates habere animas immortales edocti sunt alicubi, cæterorum animas cū corporibus credūt interire, familiariū necessariorum ipsorum principū exceptis, & eorū tantum qui heris obeuntibus, tumulari se viuos vnacum dominorum bustis patiūtur: persuasos nanq; maiores eorum reliquerūt, quod Regum animæ, veste corporea exutæ, ad perpetuas delitias per amœna semper vireta lætę, comedendo, bibendoq; ac ludis & choreis puellaribus, more prisco dum viuerent vacando deambulent, pro certo habent. Inde certatim sese dedūt in dominorum sepulchra multi præcipites, qđ si facere, veluti de Regum vxoribus aliquādo diximus in regionibus aliis, distulerint familiares, ex æternis temporaneas fieri suas animas arbitrantur. Regū et primatum hæredes in regionibus illis funeralem renouant quottannis ex veteri consuetudine pompam: ea hoc pacto instruitur & exercetur. Cum populo & vicinia regulus, vel è primatibus quicunq; sit, ad busti locum conueniunt, vini suo more confecti, & escarum omniū copiam ingentem pompæ structor affert. Ibi sexus vterq;, sed precipue fœmine⁹, noctem illam insomnem totam agit, modo rithmis tristibus & næniis demortui casus infœlices deplorando, si obierit in bello præsertim ab hostibus peremptus, perpetuis nanq; sese inuicē odiis capitalibus conficiunt, licet paruo contenti viuant. Tunc victoris hostis vitam & mores lacerant iurgiis & contumeliis rabiosis tyrannum, crudelem, & proditorem appellant, qui per insidias, nō per virtutem animi aut viribus corporis dominum ipsorum superauerit, diocesimq; depopulatus fuerit. Is est enim illorum barbarus mos. Hostis mox afferunt simulachrum, & conficta pugna in statuam sæuiunt variis incursionibus. Demum in frusta secant, in sui vita functi inanem vindictam. Ad esum & potum hinc se ad ebrietatē & crapulam vsq; conuertunt. Ex granis & herbis quippe inebriantibus varias cōfingunt potiones, vti apud Belgas ceruisia ex lupulis & frugibus, & apud Cantabros sidra ex pomis conficitur. Ad choreas & lætos cantus post hæc deueniunt ad lassitudinem extremam. Sui domini virtutes miris laudibus extollendo, q̄ bonus fuerit, q̄ liberalis, & sui populi amantissimus, q̄ sationū, segetū, & frugum omnium distribuendarum ad populi commodū, studiosus fuerit. Ea est enim regum primaria cura, q̄ in re bellica strenuus miles & sagax imperator. Ad luctus iterum diuersis, ab exordiariis rithmis deplorant mortuum vocibus elatis dicendo: quis te nobis, inclite princeps, arripuit? proh diem infaustum qui tanta nos fœlicitate priuauit, proh nos miseros, qui talem patriæ patrem amisimus: his & similibus proclamatis, ad præsentem versi principē mira de illius meritis & bonitate cęterisq; virtutib⁹ pro

Ridiculum de lunę globo nigro.

Fatua superstitio de animabus.

Quo pacto renouent quottannis funerales exequias.

munt, & vagis saltibus ac tripudiis, uti Bacchanales furie circumeunt regem, inspiciuntque reuerēter & adorāt, tot malorum preteritorū presens & futurum in eo se intueri remedium & solamen afflictionum: adulatorū more, illum appellant elegātissimorum elegantiorem, formosorum formosissimum, liberalium & liberalissimum, piū, benignum omnes vna voce cōcinnentes esse illum praeconantur & similia multa. Elucescente vero die prodeunt è tectis, paratā ibi cū defuncti simulachro reperiūt nauim vnilignea, sexaginta remigū amplius capacem. Sunt nanque illic arbores valde procere, citree presertim earum terrarū familiares. De quarum excellentibus praerogatiuis nuper vnā didici hactenus ignotā mihi, citreas aiūt tabulas, praeter caeteras earum vetustas laudes, esse tutas, quod amari sit gustus, ab infausta colubrularum peste, quae nauium sentinas, vbicunque sit mare coenosum, corrodunt & terebrant cribo terebrato infoelicius. Has colubrulas vocat Hispanus bromam. Dictā defuncti nauim potibus herbisque ac fructibus viuenti gratis, piscibus & carnibus ac pane refertā, regis oeconomi & dispensatores tenent foris paratam interea dum exit pompe constructor: exeuntes inuitati, humeris nauim circūportant circumeundo atrium. Mox in loco eodem a quo nauim gestandā eleuarunt supposito igni cum inclusis rebus comburunt, fumū putant eum demortui anime gratissimū fore. Tunc foemine omnes vino replete immodico, sparsis crinibus & pudendis penitus detectis intemperanter lento gradu modo, properanti modo, despumantes, tremulo crure, interdum parietibus inherentes, cadentes aliquando lapsu impudenti debacchantes, sumptis demum virorum telis obstrepentes vibrant excutiuntque hastas missiliaque ac sagittas tractant, insano discursu nūc hac nunc illac atrium quatiunt: post hec lasse pudendis minime contectis prostrant se, ac dormiunt ad saturitatem. Haec praecipue in insula maris australis dicta Cesuaco, quam obiter adierunt nostri duce Spinosa. Sed ommissum aliud, licet non sat candidum non est tacendū. In his intenti demētiis iuuenes, arcites, hi sunt ludi, cum cantibus exercendo, virile sibi membrū, cum vnius piscis nomine Hispano latinoque raia, graece bitis, acuta spina perforant mediū. Saltibusque ac tripudiis sese agitando sanguine fluenti, atrii pauimenta irrorant. Puluere demum super imposito, ad id remedii reperto à bautis, qui chirurgorum, medicorum, & sacerdotum officiis funguntur, citra quatriduū allata sibi vulnera curāt. Sunt in illis terris callidi magi, augures, neque rei cuiusque initia p̄stant inaugurati, neque venatui aut piscationi auroque ex aurifodinis legendo, siue in vnionum conchilibus quaerendis cogitatum dirigant, pedē mouere minime audebunt, nisi artis eius magister Tequenigna, est nomen dignitatis, prius nutu suo tēpus adesse significauerit. Nullus affinitatis aut propinquitatis alterius modi gradus est apud hos vetitus, licet alibi abstineant, & coeunt cū filiabus parentes, cum sororibus germani, parentū vxores, etiā si matres sint, hereditario iure cū caeteris facultatibus heredes assequūtur. Obscoenos tamen & palam pathicos esse aiunt. Est & alius alibi mos, qui & in insulis nostris Hispaniola Cuba Iamaica viget. Ea liberalior & honoratior habetur quae viri potens plures in coitum admiserit, profusiusque sese prostituerit. Dant exempla non pauca, sed vnum est gratiosum. Ab Iamaica in Hispaniolam quidā Hispani admixti barbaris Iamaicanis, trāsfretabāt, è foeminis erat vna formosissima, quae se ad eum vsque diē intactam seruauerat, eratque castitatis amatrix. Ex composito in illā conuersi Hispani auarā ac sui honoris male cupidā appellare coeperunt. Fuit petulātum iuuenum lasciuia & scurrilitas ea, vt in rabiē fere puellam verterint statuit inde suo prostratu quotquot coire vellēt expectare. Ab illo dimicatu renitens primo puella munificentissime sese habuit cum efflagitantibus amplexus. Est in vtroque sexu auaritiae nomē infame in his insulis. In continenti vero pluribus in locis è conuerso. Sunt castitatis vxoriae amantes. Hinc zelotypi adeo vt peccantes vxores iugulo poenas luant.

Inepti gestus mulierum.

nulli obseruāt gradū affinitatis.

Mulieres laudem ex effusa impudicitia venātur.

Prodigioso monstro portionem tuam Illustrissime Princeps claudimus. Que supersunt, aut inter scribendum si emerserint aliqua, dicari sibi pontifex maximus, suo membraneo diplomate nuper ad me delato imperat. Est fonti Dabaibe amnis, p̄xima regio, nomine Camara vltima producta. Memoria viuentium proditum est maximā ventorum & turbinum ab Oriente vim exortam in ea regione repente, quae arbores quascūque obuias radicitus euelleret, domos multas, ligneas praecipue per aera raptaret. Ea vi, deportatas ferunt in regionē volucres duas, decantatis strophadum harpiis fere similes, quod virgineo vultu, mēto, ore, naso dentibus & leui supercilio, oculisque venerandis & facie constarent. Tantae molis fuisse vnam inquiunt, vt nullius arboris ramus potis esset accedentem sustinere, quin frangeretur, immo & aiunt illius pōdere in rupium saxis quo pernoctatura se conferebat, extare vnguium

De duabus auibus p̄digiosę immanitatis.

vestigia. Sed quid hęc recolo, non difficilius viatorem præhendebat vnguibus hominem, ad cellasq; montium culmina comedendum ferebat, ac milui solent raptare pulliculum. Alteram, q̄ minor esset, maioris fuisse prolem arbitrantur, Hispani qui regiones illas ad quadringentas vsq; leucas ab hostio huius fluminis classibus vecti peragrarunt allocutos fuisse multos, qui peremptam viderint maiorem profitentur, probati præcipue viri quos sæpe memoraui, iureconsultus Corrales & cantor Osori9 ac Spinosa. Quomodo autem à tali tantaq; se peste Camaram Dabaibenses liberauerint, non ineptum est auditu. Quum sit excitatrix ingeniorum necessitas, perimendæ rapacis volucris, historia dignissimam inuenerunt Camarani viam. Celsam icindunt trabem: in vna eius cuspidum virilem sculpūt effigiem, sunt nanq; artis imaginariæ cuiusq; periti: rabem in via proxima itineri, quo prædam quæsitura ex vertice mōtium se prodigiosa dimittebat auis, effossā scrobe per lucidā sub clara luna noctem figunt, solo virilem formam supereminere permittunt. Aderat silua densa viæ proxima, latent ipsi arcubus & missilib9 paratis ad ictum in insidiis. Ecce sub exortu solis monstrum horrendum. Ruit ab alto æthere ad prędam inanem. Simulachrū adoritur, prehendit, stringit, vngues ita infixit vt euoluere sese nequiuerit, donec ab latebris insilientes barbari, tot illam sagittarum ictibus confixerint, vt cribro terebratior euaserit. Exoluta tandem in vicino cecidit exanimis, rudentibus colligatam & longis hastis appensam, portarunt humeris occisores per viciniam vniuersam, quo à cōcepta formidine animos liberarent, sciantq; tuta esse itinera, q̄ rabida volucris fecerat inuia: pro diis habiti sunt interfectores, fueruntq; ab populis illis honorifice, nec sine oblatis munerib9 suscepti, vti apud gentes accidit multas vbi leonis, vrsi, aut lupi alicuius interfecti signa gerenti dona præbentur ab vicinis, qui ab ea fera iacturas expectabant. Magno virili fœmori aiunt ei fuisse crassiora crura, sed breuia vt in aquilis & rapacibus reliquis. Iunior matre perempta nusq̄ visa fuit. Iam valeat excellentia tua, cui opto vitam in auito regno tranquillam.

CLEMENTI SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO PETRI MARTYRIS Anglerii Mediolanensis Protonotarii, Cæsarei Senatoris. Octaua Decas.

Caput primum.

Breue papale. ·14·

BEATISSIME PATER AB ANVLO PISCATORIS de more Pontificum habui membraneum à Beatitudine tua diploma: duobus id concluditur capitibus. De reb9 ex orbe nouo ad suos prædecessores à me directo vno laudatiuo. Imperatiuo altero: ne patiar ab obliuionis vasto hiatu cætera quæ successerunt absorberi, ab obsequendi desiderio laude me dignum esse nō inficiabor, ab inornato dicendi modo si non laudem, veniam tamen promerebor. Ciceronianos optassent hęc talia tātaq; spiritus, vti sæpe in priorum discursu protestatus sum, vulgaribus ego tegminibus, q̄ serica vel auro intexta non assequar, venustissimas amiciui Nereides, Oceani dico gemmatas insulas ab orbis initio latentes. Priusq̄ id Beatitudinis tuæ mandatum ad manus meas peruenisset, ad Franciscum Sfortiam Vicecomitem mei natalis ducē, quando eius fortuna liberum à Christianissimi Regis animo indefesso sinebat, illius apud Cæsarem negociatoribus exigentibus, plærasq; significationes, quæ Adrianicas subsequebātur, à Beatitudine tua lectas direxerā. Nunc vero meas vigilias ad Beatitudinem tuam destinaturus, operępretium fore ratus sum, si hæc præsentia pręteritorum exemplarib9, licet alteri dicatis, muniero, vti solet antistitum & purpuratorum ecclesiæ principum caterua gradientem anteire pontificem, ita ducalis hæc viam aperiet. Quę post illas à diuersis rerum participibus de virorum casibus enarrata, de quadrupedibus, auibus, insectis, arboribus, herbis, gentium ritib9 & moribus, & arte magica, præsentiq; nouæ Hispaniæ statu, & variis classibus percipiat tua Beatitudo, ab cuius imperio nulli viuentium licet impune retrocedere. Citemus primo q̄d

Excusatio de stilo.

Francisco Garaio, Iamaicę insulę, quæ nouo nomine sancti Iacobi dicitur, gubernatori, cuius abbatialē antisteam Cęsaris benignitas mihi nuper impartita est, ad Panucum fluuium contra Fernandi Cortesii voluntatē deducere Coloniam cogitanti acciderit, tandemq; ad necem traxerit. Mox quo Aegidus Gonsalus, à Septentrione desideratū tantopere fretum quæritans, & Christophorus Olitus, de quibus pauca tetigimus in ducali præcunte, appulsi fuerint. Dein de Petro Ariç putati continentis gubernatore idē quærente, aliquid dicem⁹. Citabimus mox Licētiatum Marcellum Villalobos in Hispaniola senatus Indici Iudicē, & familiarē eius Iacobum Garsiam Barramedā, qui ab Fernando Cortesio Hispaniæ nouę gubernatore nuper veniens, magna quędam retulit. Vocabūtur in hanc aream alii multi, quos inter frater Thomas Hortizius bicolorum fratrum dominicorum egregia probitate vir, qui apud Chiribichenses putati continentis incolas diu versatus est. Nec ommitttetur Iacobus Aluarez Osorius genere clarus, antisteç Darienēsis sacerdos & dignitate cantor, qui & ipse duce Spinosa per vastitatē illam australis pelagi cum summis rerum & discriminum angustiis & in Dabaibæ regionibus indagandis nō paucos consumpsit annos. Ab horum & huiuscemodi auctoratorum virorum absentium non breuibus voluminibus, & viua voce ad negocia venientium ea collígo, quę mihi tres Pontifices & principes alii vt ea vobis significem imperatis. Garaii ergo vitam & abitum infœlicem in fronte narrationis locemus. In libellis præcedentibus ad Adrianum arbitror Pontificē tuæ beatitudinis prædecessorem directis, pluribus in locis dictum est inter Fernandum Cortesium Hispaniæ nouę magnarūq; in ea prouinciarum domitorem, & Garaium hunc occulta intercessisse odia, q; Garaius vicinas Cortesii ditioni terras Panucas occupare velle videretur. Diximus etiam Garaium ipsum cum summa iactura fuisse bis ab incolis Panuci magni fluminis habitatoribus fere nudis profligatum, appulsumq; toties profugum ad Fernandi Cortesii potestatem, & rebus necessariis cū egeret ab eo fuisse recreatum, vti ex meis & ipsius Cortesii scriptis, quæ per Christianū orbē vagantur, late patet. Quattuor ab Indis appulsæ sunt naues, & ab laborum ac erumnarū participibus litteras, & ab redeuntium viuis vocibus, Garaii discursum habemus. Is octauo decimo Kalēdas Iunii Panuci magni fluminis iā noti ripas, ex Cæsaris permissu occupaturus, vt diu versatā animo Coloniā ibi deduceret, discessit ex Iamaica nouo nomine sancti Iacobi insula ab eo diu recta, cum classe nauiū vndecim, quarū sex centum viginti & centū quinquaginta cuparū erant capaces, eius generis quas Hispan⁹ vocat Carauellas duæ inerant, bergātini birremes totidē. Militū vero numerus, equitū quattuor & quadraginta supra centū, sagittariorū peditum tercentum, scopetariorum ducētum, scuta cum ensibus gestantium ducentum, Cubam versus quę Fernandina dicitur tetendit. Cubam cancri tropicus scindit. Iamaica est illi australior intra zonam falso torridā; à maiori b⁹ appellatā. Est Cuba duplo fere longior Italia, vltimum eius angulū portuosum occidētalem nomine Caput currentium captauit Garaius, aquam recentē & ligna herbamq; ad alēdos equos sumpturus, ibi dies aliquot morat⁹ est. Non longo nimis tractu distat angulus ille ab nouæ Hispaniæ primis limitibus, quibus nomine Cæsaris imperat Cortesius, vnde intellexit in Panuci ripa coloniā Cortesium erexisse. Centuriones accersit Garaius, consilium ineunt, quid facto sit opus deliberant. Quærendas nouas terras, quandoquidem multæ patent, timēdamq; Cortesii fortunam cēsuerunt quidam, cœptam prouinciā nō esse deserendam cū diplomatibus præcipue Cæsaris, quibus Garaianam assentitur vocari debere prouinciam, consuluerunt alii. Vicerūt eorum suffragia qui deteriori adhæserunt parti, placuit Garaio perniciosa sociorum sententia. Centurionum animis indagatis cōdendę reipublicæ inanem simulachum exercuit, magistratus diuisit, quo primarios promptiores oblatis honoribus efficeret. Vmbratilis colonię rectores creat Alphōsum Mendoçam don Alfonsi Pachieci Spatensium quondam magistri nepotem, & collegam illi tradidit Fernandum Figueroam castri Cæsaris ciuem non humili conditione ortū, duosq; alios ex Cuba insula seductos. Prætorem vero vrbanum erexit Gonsalum Ouaglium nobilē Salamātinum ducis Albę propinquum, & Villagranum regiæ domus veterē familiarē, & Iacobum Cifonteum è plæbe virum, sed industriū & prudētē. Creauit è populo & milites executores quos Hispanus alguaziles nuncupat, ac ponderum & mensurarum correctores ædiles. Iuresiurādo sibi hos omnes astrinxit Garaius in Cortesium, si forte armis agendū foret aut vi alia. Ita spe vna decepti, fortunæ, casuum, & artium Cortesii non bene gnari vela faciunt, si oblatā sortem cognouissent beatam illis fortuna frontem obtulit. Exorta est ab Austro tēpestas quę

Curo dium inter Cortesiū & Garaium.

Grad⁹ Cubę & Iamaicę.

Perniciosa sentētia placuit.

Cōtra Cortesiū cōsultatio.

nauclefos fefellit, applicatis nauibus ad terrā in fluuium incidunt Panuco paulo minorē, Panucum esse arbitranē. Distabat is à Panuco ad Septētrionē quo illos vis ventorum transportauerat leucas forte septuaginta versus floridā tellurē notam iamdudum. Die vigesimo quinto Iunii, quo sui protectoris apud superos diui Iacobi solemne celebrat Hispania, fluminis eius fauces captarunt, anchoras iaciunt, palmas in littore reperiunt, palmarū fluuiū appellāt. Gonsalo Docāpo Garai sororio vestigādi vicinia negociū datur, separāt à classe biremē paruo egentē fundo. Ita duerso flumine Docampus spatio quindecim leucarum, triduum cōsumpsit, paulatim ascendens multos reperit in id maius flumē recipi alios amnes, incultam ac inutilē & desertam esse terrā, vt qui oculos fixos habebat in Panucum mētitus est. Populis quippe refertā amœnam ac bene fortunatam eam esse prouinciā postea didicerunt. Fides est mēdaci præstita, Panucum versus profectio statuit. Equi iam fame languidi erant, è nauibus extrahuntur cum plerisq; peditibus. Nautis mandatur vt in prospectu littoris velificent semper ac si super vndis imperium haberent, Terrestre iter capit ipse Garai⁹ Panucum versus ordinibus structis, ne si qua vis incolarum repente insiliat imparati reperiantur. Tribus primis diebus nil cultum reperere qua proficiscebanē, horrida erāt omnia quia palustria cœnosaq;. Nauigabilis alius amnis efficitur obuius celsis montibus circumuallatus, inde Montaltum dixere fluuium. Natādo partim, coniunctis & colligatis inuicem trabibus partim traiecerunt, tandē cum summo discrimine ac labore, trans flumē id alonge pagum ingentē cernunt, cōponunt acies, prodeūtq; gradatim scopetariis & reliquis militibus eminus ferituris, in fronte locatis. Nostris accedentib⁹ pagani domibus relictis aufugiunt, cōmeatibus patriis repletas inuenerunt domos, fame iam languidos & labore itineris fessos milites & equos recreat Garaius. Ex reliquis viatica secum portat.

Fluuius palmarū.

Profectio Garai ad Panucum

Fluui⁹ Mōtaltus.

¶ Caput secundum.

DVOBVS escarum generibus sua fulciunt horrea barbari, frumentario patrio quod maiicium sæpe diximꝰ appellari, panicio insubri simile, ac pomis odoris nobis ignotis acrodulci sapore vtilibus & fluxui restringendo aptis, vti de sorbis & bactris corneis legimus & experimur, sunt malo aureo aut cotono nil minora, Guaianas vocat incola genus id fructuum. Trans fluuium Montaltum per incultas gradientes terras in lacum inciderūt magnū, qui per profundum gurgitem necubi vadosum demittit invicinū pelagus aquas. Aduersis lacus eius ripis cōscendunt ad leucas triginta ab hostio fluminis, tentant vada quia nouerant in lacum flumina inferius labi plura, cū summo labore ac periculo seminatando transeunt. Lata planicies offert sese. Cernunt alōge pagum ingentē. Ne vti priores formidine tacti aufugerent, sistere agmen iubet Garaius, figūt sub dio vexilla, pręmittit interpretes Garaius quos anno superiore his terris vicinos habuerat idioma iā Hispanicum callentes. Eius pagi habitatores in amicitiā oblata pace trahit. Maiicio pane ac volucribus prouincialibus & fructibus onerant nostros incolæ. Obiter in pagum incidunt alium, vulgata fama q ab iniuria nostri abstineant, securi expectāt præbentq; nō ad saturitatē cōmeatus. Contra Garaium prætorē fere tumultus exortus est q in prædā pagum dari non pateretur. Tertio flumini gradientes occurrunt, in eius transitu octo amiserunt equos vi torrentis raptatos. Inde vastas inueniunt paludes cœnosas noxiis culicib⁹, variis refertas bexucis, etiam herbis tenacibus implicantibus & irretientibus crura viatorum. De hac bexucorum naturæ prouidentia in ducali progressu late. Cingulo tenus mersi pedites, equites ad vterū, semilanguidi transierunt. Vbere gleba fortunatas iam terras ineunt, frequentib⁹ ob id cultas pagis. Nemini passus est Garaius damnum inferri. Garai famulus à manibus quidam, euasus à tanta strage, quantā infra describemus ad Petrum Spinosam Garai œconomum & filiorum eius vita functi nunc procuratorē apud Cæsarē, latā scribit epistolā, in qua dolore plena sed more faceto verba hæc de illius itineris difficultatibus alludētia, latine profert. Venimus ad terram miseriæ vbi nullus ordo sed sempiternus labor & calamitates omnes inhabitant, vbi fames, ęstus, & culices infesti, cimices fœtidi, diri vespertiliones, Sagittę, bexuci laqueantes, lamæ voraces, limosiq; lacus nos crudeliter tractarunt. Panuci tandem fluminis infausto puncto captarunt viciniam, sistit Garai⁹ naues spectans, nil esui aptum inuenit. Abduxisse commeatus omnes Cortesium suspicantur, quo sibi aut equis nil inuenientes aut retrocederent

Verba vni⁹ ex Garaii pmoribus.

retrocederent aut fame perirent. Classis accessum distulit qua necessaria vehebãtur. Per barbarorum oppida pagosq; sparguntur Garaiani vt victum assequãtur, suspicari Garaius cœpit aduerso viuere erga se animo Cortesium: Gonsalũ Docampo sororium quid animi habeant erga se coloni Cortesii tentatum mittit, seductus vel deceptus rediit Gonsalus, tuta omnia & ad obsequium Garaii parata mentitus est. Sororii & comitum cum eo missorum relatu, fato aduerso Panuco propius se applicat. Hic digrediamur parumper quo melius hæc & subsequentia intelligantur. In Panuci huius magni fluminis ripa, non pcul ab ipsius faucibus aquas in mare ferentibus, erat oppidũ eiusdẽ nominis ingens, quattuordecim milliũ domorum lapidearum, maiori ex parte cũ atriis regalibus & templis magnificis, vti est vulgata fama. Id oppidũ q eius mandata detrectasset funditus euerterat Cortesius cõbusseratq; vniuersum, neq; passus vltra est quicq; in eo solo ædificari. Eadẽ lege oppidum aliud tractauerat aduerso flumine sitũ ab hoc milliaria circiter quinq; & viginti Panuco grandius, aiũt domorum viginti millium, solo & id ęquauit combussitq;, causam nactus eandem. Nomen fuit huic Chiglia. Ab diruta Chiglia superne coloniam Cortesius struxit suam ad milliaria tria in egregia planicie, sed in colle parum ædito, sancti Stephani villam hanc appellauit. Nauibus onerariis licet per huius amnis alueum per milliaria multa conscendere. Garaium prouinciales hi bis profligauerant, vti satis late dictum est in præcedẽtibus, Cortesio autem cui obuia cuncta sternuntur obsistere nequiuerunt. Regiones eas fortunatissimas esse prædicãt, nec sationibus solum & arborum prouentibus nutriendis aptas, ceruorum, leporum, cuniculorumq; & aprorum, aliarumq; ferarum multarum altrices dicunt esse, nec minus volucrum aquaticarum & siluestrium genitrices, montes habent in prospectum altissimos, niuales alicubi. Trans eos fama est cultas iacere ciuitates & egregia oppida in vasta planicie, quã montes illi ab his maritimis dirimunt, subdentur & ipsa ni ebullientia Hispanorum ingenia obstiterint, qui raro cõueniũt animis ob elationem ad proprios honores. Quãtum sibi quisq; studeat in hac obcæcante ambitionis farina, in qua paccato spiritu nemo fert alterius imperium, late satis in his quę pręcesserũt, vbi de simultatibus exortis inter Iacobũ Velasquez Fernandinæ, quæ Cuba est, progubernatorem, & Fernãdũ Cortesiũ, mox inter Cortesium ipsum & Pamphilũ Narbaezũ & Grisaluam, a quo flumen accepit nomen, in Iucatana prouincia, de Christophori deinde Oliti defectione a Cortesio, post inter Petrũ Ariã putati continentis moderatorẽ & Aegidiũ Gõsalũ, vltimo loco de cupiditate generali quærẽdi freti ab Septentrionali pelago ad australe, concurrunt enim vndiq; qui terras incolũt eas regio nomine duces. Hæc suis locis dicta partim, & quæ ab his procellis emerserint referentur. Ad Garaiũ, a quo sumus digressi, reuertamur. Appulsus vicina reperit depauperata omnia, mentitumq; sororium de colonis villæ sancti Stephani fuisse comperit, quia nil amicũ viderit. Garaiani sectatores inquiunt Cortesii ministros de barbarorum pagis cõmeatus omnes abduxisse, quo fame vrgente vel abirent vel per vicinos pagos spargere copias cogerentur victũ quæsituri, vti accidit, neq; naues aduerso mari detentæ veniebãt. Est in ea regione pagus ingẽs domorũ circiter quindecim millium nomine Naclapala, in eo pago pabulantẽ equos Aluaradũ, q̃draginta equitũ Garaii ductorẽ Cortesiani tanq; alieni soli vsurpatorem cũ sociis præhenderunt, vinctosq; duxerũt ad sancti Stephani coloniã, ab ipsis Cortesii nomine conditam. Inter Scyllam ergo & Caribdim miser Garaius sistit pedem, classem spectaturus. Iam tandem classiarii se applicant ad Panuci fauces, ex vndecim tres, quattuor alii aiunt, naufragio periisse. Prætoriam eius classis nauim, duo ex eius prouinciæ rectoribus Cortesianis Iacobus Docampo prætor vrbanus & Valegius ductor militum ingrediunt̃ scaphis aduecti, paruo negocio classiarios seducunt, ex prætoria reliquas facile trahunt in Cortesii potestatem, aduerso flumine subuehunt̃ naues ad sancti Stephani coloniã. Dum in his versaretur Garaius, fluminis Palmarũ viciniam intellexit esse bene fortunatam, contra Gõsali Docampo sororii sui fallax dictum, immo & Panuceis terminis alicubi beatiorem. Illic suam deduxisset, Cortesii fortunam tremiscens, Garaius coloniam, ni sororii peruicacia fefellisset. His angustiis Garaius circumseptus quid consilii capiant non intelligit, quo magis repetit eam sibi a Cæsare designatam esse, patentibus litteris ostensis, prouinciam, eo infœlicius res agitur sua. Suasu gubernatoris Iacobi Docampo nuncios mittit ad Cortesium Garaius, Petrus Canus est nomen vni, Iohanes Ochoa alteri, ex veteribus Garaii familiaribus ille, hic nouus Cortesii quondam necessarius earum terrarum experientia gnarus, ab Cortesio seducitur vterq;, vti ferũt Garaiani conquerentes. Redit Petrus Canus,

oppida aliquot ingentia cõbusta.

Villa sancti Stephani in Panuci ripa.

Mala sors Garaii.

Iacobus Docãpo & Valegius.

Flumẽ palmarũ fortunatum.

restat Ochoa, vt Cortesium adeat Garaius conuentum est. Dixi aliás quando per famam incertam Hispaniolæ senatus ad Cæsarem & nostrũ collegium rerum Indicarũ illa scripsit. Miser Garaius licet præsentaneã suã perniciẽ semicerneret, se iturum animo libenti dissimulauit, quandoquidẽ vel inuito erat eundũ ex tanta vi stomachũ deliniuit, annuit Cortesii postulatis quę vim imperii secũ ferebant. Ad Cortesiũ tendit Iacobo Docampo comitãte, qui sedem in lacunari elegerat vasta ciuitate Tenustitanã, aliás Mexico, regnorũ multorũ capite. Leta frõte suscipit Garaius, an animo pari, cui corda scrutari propriũ est iudicet. Audita Garaii calamitate ac discessũ gubernatoris, sparsos per eorũ domos barbari adoriuntur milites, pallantes reperiunt: necãt circiter ducentũ qnquaginta, addunt aliqui numerũ. Lauta sibi struxerũt prandia, sunt & illi anthropophagi. Strage intellecta Cortesius Sandoualũ e suis ducibus egregiũ ad tanti facinoris vindictã cum equitibus quadraginta peditibus ad rẽ necessariis misit: Numerũ ingentẽ trucidatorum secuisse in frusta Sãdoualus dicit, neq; enim iam audebant in Cortesii aut ducũ eius potentiã, quorũ nomina formidabant, exerere digitum. Regulos fertur misisse ad Cortesiũ sexaginta, pagus enim quisq; suũ habet regulum; vt hæredẽ quisq; suum accersat Cortesius imperat, dicto parent. Hæredibus inspectãtibus structo ingenti rogo cõbussit regulos omnes. Mox vocatis heredibus, an latæ sentẽtię in parẽtes interfectores viderint effectũ interrogat. Dein vultu seuero vt edocti exẽplo ab omni suspitione inobseruãtiæ caueãt, edicit. Ita deterritos ad sua quęq; auita dimisit patrimonia, tributis tñ obnoxios. Hęc hispaulo aliter alii referũt. Fama nãq; ab vicino variat, quãto magis ab orbe altero. Garaiũ vero Alphõso cognomine Villanoua Garagii quondã famulo a pedibus & ob herilis ancillæ stuprũ eiecto tũc Cortesii cubiculario dedit hospitẽ Cortesius, iussitq; honorifice tractari, & quo firmius esset amicitiæ vinculũ, legitimũ Garaii filium ex transuerso nata Cortesius in generũ assumpsit. Ecce Christi natalis noctẽ, ad matutinos cãtꝰ audiẽdos de more nostro vnà Cortesius & Garaius ꝓficiscunt. In exortu solis re diuina peracta redeunt, nõ illautũ reperere paratũ iẽtaculũ, Garaius exiẽs de tẽplo ventoso quodam frigore se ꝑssum primo cõquestus est, cibũ tñ cũ sodalibꝰ licet tenuẽ sũpsit, rediẽs ad hospitiũ, designatũ procubuit, morbus adauctꝰ est, in diẽ tertium, dicũt alii quartum, suo factori mutuatum reddit spiritũ. Nõ desunt, vti alias dixi, qui suspicentur an charitatis opus intercesserit, quo tãtis calamitatibus obnoxiũ a tetro curarũ carcere liberaret, ne adagiũ illud: regnũ non capit duos aut nulla fides regni sociis: frustra dictũ iudicemus. Dicunt alii costarũ dolore cõfectũ, qui pelurisis a medicis nuncupatur, obisse, vtcũq; sit obiit Garaius inter earũ terrarũ gubernatores optimꝰ, hac an illac res acciderit filiis eius ꝓpinquis & amicis e diuitibus in pauperiẽ delapsis, parũ refert. Obiit miser qui tranquillã potuisset transigere vitã & forte longã: si elisiæ Iamaicæ nouo nomine sancti Iacobi insulæ gubernatione vetere cõtentꝰ vixisset, vbi summa erat eius autoritas & amor populorũ, peruicaci quodã spiritu in vetitũ tetendit, qui perbelle callebat suã viciniã fore Cortesio molestissimã, aut si alibi stuppa ipse ab igne flãmanti, figere pedẽ longe voluisset in Palmarũ flumine, quo vis ventorũ fœlicibꝰ auspiciis illũ impulerat, si occasionis eius crinitũ sinciput appræhẽdisset, aut in distãtiore alias inuento flumine Floridam versus dicto flumine sancti Spiritus, qui amnes regiones amplectuntur immensas vberes & populis refertas. Sic erat in fatis, sic fieri oportuit. Sed quandoquidem Elisiam ausus sum appellare Iamaicam, cui Garaius annos præfuit plures, ęquũ est vt huius decentis nymphę maritꝰ ægo venustę bonitatis eius rationem reddam. En præpositionis exemplum.

Strages Garaianoꝝ — *Garaii filꝰ Cortesii gener.* — *Mors Garaii.* — *De flumine sancti Spiritus.*

Caput tertium.

SEMOTAM ORBIS illam partem abstrusam, in qua rerum creatorem deũ ex limo terræ primum hominem formasse credimus, Moseæ veteris ac nouæ nostræ legis sapientes heroes paradisum nuncupant terrestrem, ꝙ nullum ibi aut fere nullum sit diei ac noctis toto anno discrimen. Non horridus ęstus, non hyems rigida, salubris aer, nitidi fontes, clara flumina. Ornamẽtis his oĩbus benigna mater natura sponsam hãc meã decorauit. Varię pręter allatas nostrates sunt ibi familiares arbores fructiferæ, quę perpetuo gaudent vere ac autumno perpetuo, frondescunt vna & florescũt anno toto arbores, fructusq; gignunt & ostẽdunt acerbos & vna maturos. Ibi semper est herbida tellus & florentia semper prata, nul-

De paradiso terrestri.

la terrarum tãdem est quæ benigniore fruatur cœlorũ clementia: Ergo cæteris beatior spon sa mea Iamaica. Longitudine ab Oriente in Occidentem leucarum est sexaginta, decem ad-dunt alii, latitudine vero vbi latior triginta. De satis autẽ atq; hominum industria cultis se-mentibus miranda feruntur: licet in primis decadibus late sit, quum de Hispaniola similis esset sermo, narratum, & de hortensibus idem, repetere tamen ex his plęraq; non excitabit nauseam pontificibus præcipue, sub quorum thronis cuncta hęc indies magis coalescunt, sapidus est omni tempore rerum preciosarum gustus, quia præsertim ad Beatitudinis tuæ manus loca illa priorum decadum forte non deferentur. De pane, sine quo cæteræ vilescunt dapes, duas habent panis species, frumentarium vnum, radicale alterum, bis & plærumq; ter colligitur quottannis frumentarium, triticeo carent. Ab hemina illius grani, quod maiicium appellant, ducentum amplius aliquando leguntur. Radicalis est nobilior panis qui ex iucca radice contrita exiccataq; conficitur, ac in placentas, quas vocãt cazzabi, reductus ad biennium seruari potest incorruptus. In huius iuccę radicis vsu mira quædam industria na turæ latet. Ad succum eius extorquendum in sacco posita magnis põderibus impositis mo re torcularis comprimitur. Est succus ille, si crudus bibatur, aconito venenosior & protinꝰ perimit, si coctus lacteo est sero sapidior & innoxius. Radicum & habent aliarum multa ge-nera, batatas vno vocabulo nuncupant, octo ego descripsi alias eius generis esse species, quę flore, folio, frutice noscuntur. Elixæ valent nec minus assæ, nec male sapiunt crudæ: sunt à nostris napis, rapis, raphanis, pastinacis, cariotis, aspectu & illę similes, gustu dissono ac sub stantia. Quo tempore scribo hæc, batatarũ est mihi dono data copia quædam, Beatitudi-nem tuam, ni locorum distantia obesset, participem effecissem, tuæ Beatitudinis apud Cæ-sarem orator portionem eam vorauit. Vir iste inter viros heroas omnium bonorum Hispa-norum opinione rarus archiepiscopus Cusentinꝰ, cui sunt hæc quattuordecenne cõmercio notissima, viua voce, si tuę Beatitudini libet, poterit aliquãdo recesere. Magnis nanq; prin cipibus solent isthæc colloquia cœnarũ sępe margines extremos reddere gratiores. De cœli tẽperie, de arboribus & fructibus, de satis, de pane ac radicibus, de hortensibꝰ sat multa. Sed quid de hortensibus, vti frequẽter dictum est, quotto anni tẽpore licet melones, cucurbitas, cucumeres, et huiusmodi reliqua humi iacẽtia cõsequi. Amatorio nimis affectu, vero tamẽ, protẽdi fimbrias de meæ spõsæ ornamẽtis: ergo iã valeat ipsa, postergati veniãt alii. Acces-sit nuper & alius vir egregius, cui nomẽ est Christophorus Perez Herenẽsis, in Iamaica diu executor iusticię miles sub Garaio, Alguazillũ vocat Hispanꝰ magistratꝰ. Garaio semp hic fuit comes, et morienti affuit. Quæ ab aliis relata sunt de Garaii totiusq; exercitus successi-bus vera esse fatetur. Regressus hic ab ea strage in Iamaicã à Petro Cano Garaii a secretis lit teras attulit ad Petrũ Spinosam Garaii & filiorũ actorẽ apud Cæsarẽ, ĩ quarꝫ calce Spinosam hortatꝰ monetq; ac instat, vt Europeas has omnes terras relinquat, vt negocia q̃q; deserat, re deatq; in fœlicẽ eam patriã: acsi vt aufugiat ab infaustis arenis ad fortunatissima prędia sua-deret. Ditem propediem futurũ, si dicto suo parere velit, repetens. Addit plęraq; Alguazillꝰ hic non prætermittenda. Panucum & Palmarꝫ amnes fere pari lapsu in Oceanum prorum pere, colligereq; nautas potabiles vtriusq; aquas in mari ad milliaria nouẽ. Tertiũ amnem, qui Sancti spiritus à nostris nuncupatꝰ, floridę tellurí viciniorẽ angustioris esse aluei, fortu-natas tñ circumadiacẽtes regiones & populis refertas. An casu, an vi tempestatũ, an consilio ad Palmarũ flumẽ Garaiana classis appulsa fuerit interrogatꝰ, Australibꝰ lenibus respõdit impellẽtibꝰ, delapsu etiã Oceani, quẽ dixi alias acri defluxu tẽdere semp ad Occidentẽ cœlo rum rotatꝰ imitãdo. Ait ergo is Alguazillus, vt Hispanũ inserã vocabulũ, naucleros ipsos regẽdæ classis magistros superioribꝰ causis deceptos Palmarꝫ flumẽ pro Panuco captasse, donec eiꝰ fauces ingressi riparũ discrimẽ intellexerũt, neq; defuisse Garaio cõsiliũ sistẽdi co loniãq; ibi deducẽdi, ni comites obstitissent, affirmat: Panuci fluminis ripas exploratas & regiones eius vberes ac notas esse, amplectendas institerunt. Præsagio tactus infausto Gara-ius consociis sed male libens assensus est, cũ præcipue adderent regiones illas Panuceas à Cę sare sibi designatas, ac regio diplomate Garaianas debere dici nomine ęterno pmissum esse. Dum in Palmarũ fluminis faucibus sisterent in anchoris, & Garaii sororium aduerso flu-mine spectarẽt, p fluminis ripas interea ẽ nauibꝰ egressi plęriq; vagabantꝰ, q̃ sit natura terrarꝫ explorãdo, in noua plęraq; incidebãt, parui tñ momenti. Sed vnum inseram: Alguazillus hic in parum distanti agro pabulantẽ reperit quadrupedem, cato paulo maiorẽ, vulpino ro stro, argẽteo colore, semisquameũ, eo modo phaleratũ q̃ pugnaturꝰ cataphractus armiger

Duo panis gña apud Indos.

De batatis.

Laus archi episcopi Cu sentini.

.16.

De animali phalerato.

equum exornat suum, est iners bellua, viso procul homine ericii aut testudinis more se recō debat & capi passa est, ad naues portata domestice inter homines pascebatur, sed grauiorib9 succedentibus curis herba deficiente desertū animal interiit. Cortesium hic alguazillus sed vultu mœsto, ꝙ tātaꝝ & ipse fuerit calamitatū particeps, à veneni suspitione ī Garaiū liberat, lateris ait morbo, quē pleuresim appellāt medici, correptū obiisse. Dū Garai9 & erumnosi eius comites regiones eas peragraret, q̄ inter Panucum & palmarū ingentia flumina iacent mediæ, quid esset trans celsos mōtes illos qui erāt in prospectu, terrasq; suas vna & mare cir cumsepiebāt, interrogati accolæ, amplissimas iacere illic planities, & magnarū ciuitatū bel laces regulos illic imperitare retulerūt. Quū vero essemus in Mantua Carpentana, q̄ vulgo dicitur Madrid, cōparatiue dixit alguazill9, quo pacto mōtes hi vicini prouincias has Carpentanā & Oretanā regiones à Valdoletana Burgensiq; regionibus dirimunt, in qbus vti nosti sunt vrbes insignes & illustria oppida: vti sūt Segouia, Methimna Cāpi, Abula, Salmā tica, & multæ præterea, ita ingentia regna ab littoralibus his angustiis disterminari. Italiæ quoq; hic alguazillus se noscere fines profitetur, propterea Insubriā dixit eo pacto ab Acthruria Apenninis montibus separari. Quo nā vero se habitu vestiat Cortesius, quibusue cerimoniis velit à presentib9 tractari, & quo titulo nuncupari, ac tributa exgere soleat, quos ve thesauros putet habere congestos, & an machinā illam auream colubrinam appellatam viderit, de qua est fama iā vulgata, in hæc verba respondit. Familiari habitu nigro sericeo tamen indui, nec superbum quicq; ostendere præter numerosæ familiæ spectaculū. Multorū dico œconomorū, dispēsatorum, chironomorum, cubiculariorum, portarum custodum, capilatorū, archimensariorum, & hinc cætera magno regi quadrantia. Quattuor secum regulos Cortesius semper quacūq; tendat ducit, quibus equos impartitus est, vrbanis tamen pretoribus & exercendæ iusticiæ militibus sceptratis præeuntibus, eo prætereunte de more antiquo prostrāt se obuii quiq;. Placide quoq; ait eum suscipere salutantes, Adelātati magis titulo quā gubernatoris, cum vtroq; sit à Cæsare donatus magistratu, gaudet. Popularē curialium nostrorum suspitionē inobseruantiæ in Cæsarem inanem dicit esse hic alguazillus. Nullū se aut quenq; vidisse proditionis in eo signum, immo & paratas reliquisse tres carauellas cū thesauris ad Cesarē mittēdas, vna cū eo tormēto dicto colubrina, quā se diligēter inspexisse fatet̄ aurei mali capacē, sed arbitrari se non tanto esse fultam auro quanto fama est.

Cortesii mores.

Prostrant viso Cortesio.

Caput quartum.

.17.

AVDITV iocosum est quod nunc referā. Ridiculo quodam ac simplici more incolæ hi barbari transeuntes nostros ad itinera ex pagis prodeunt, afferuntq; secum totidē altilia, quæ sunt nostris pauonib9 nō minora, quot sunt viatores, si vero equis insideant carnib9 depasci equos arbitrantes totidē afferunt pro equis altilia. Sed audiat beatitudo tua quam arguti sint opifices illi barbari, quos ditioni cæsareę Cortesius subegit. Quicquid oculis assequantur ita depingūt, conflant, & fingunt, vt Corinthiis veterib9, qui viros ex marmore aut ebore alia ve quaq; materia deducere vultus sciebant, nihilo cedere videantur. Cortesii vero thesauros dicit esse non modicos, arbitrari tamen se minores esse quam fame feratur, quia multos alat centuriones aut milites, quorum est ordinarius equitum numerus mille amplius, peditum vero quater mille, quorum opera vtitur cum ad nuper victos sub freno retinēdos, tum ad nouas semper terras vestigandas. In australi etiam pelago immensæ illius vastitatis construxisse naues dixit, vt inde lineam tentet æquinoctialem duodecim tantum gradus ab littoribus illis distantem, quo lineæ proximas & subiectas insulas perlustret, vbi se sperat auri & gemmarum, aromatum quoq; nouorum copiā reperturum. Tentauerat & id alias, sed à suis competitoribus Iacobo Velasquez Cubæ gubernatore, mox Pamphilo Narbaezo, Garaio demum perturbat9, cœptam dicitur deseruisse prouinciam. Tributorum autē exigendorum modus hic est. ex vno exemplo cætera colligentur. Diximus in discursu narrationū Tenustitanarū ad Leonē decimū Pontificē maximū tuę sanctitatis patruelē & successorē Adrianū, magnipotentē illū regē Muteczumā multos variosq; habuisse principes sub ditione sua obsequētes, igētiū & ipos ciuitatū dn̄os, hos Cortesi9 maiori ex parte debellauit ꝙ parere recusaret, in regnis tn̄ eorū è filiis & fratribus aut alias ꝓpinquis humiliorib9 suffecit, quo populi veterū dominorū simulachra cernendo placidius iuga tollerarent. Ex illis ciui

Industria incolarum

mille equites quatuor millia peditum

Numerus militū apd Cortesium

De principibus debellatis.

tatibus salsæ lacunæ propior est ciuitas dicta Tescucus, q̄ viginti circiter milliū domorum conuētus est, candido est cigno cādidior, quia domus omnes calceo sunt vel gipseo bitumine linitæ, foris adeo lucidæ, vt alonge spectātes qui rē nesciāt niuales ibi existimēt iacere parum elatos colles. Quadratā fere aiunt esse ciuitatē hanc, tribus passuum millibus longitudine, latitudine parū dispari constare. Huic ē proprio veterum procerum sanguine iuuenē prefecit. Otumba paulo cedit Tescuco magnitudine. Dedit & huic ciuitati suum rectorem, natura mitē & dicto parentem, baptizatum à suo nomine Fernandum Cortesium appellat. Harum ciuitatum magnæ sūt dioceses gleba feraces & auratis fluuiorum harenis nobiles. Quiq; regulorum ne Hispani suos terminos ingrediantur, quod sine iniuria vix fieri potest, Cortesio præbet ex composito auri pensa quottanis milia sexaginta. Pensum sæpe diximus ducatum quadrante superare. Præbent & de cæteris terræ prouentibus maiicio grano & altilibus ac ferinis dapibus, quibus abundant vicini montes, hoc ordine cuncti tractātur principes, pro sui quisq; regni prouentibus sua mittit vectigalia. Libertate quoq; sua vere frui prouincias plærasq;, siue regibus & auitis viuere legibus, exceptis humanarum victimarum consuetudinibus permittit, à quibus contra Mutheczumā suppetias habuit non mediocres. Hæ tamen regiones & ipse sua præstant Cortesio vectigalia. Guaxaca regio libera est auro abūdās, ab regia lacunari leucas distans septuaginta. Est & alia huiuscemodi Locpoteca nomine, plæreq; & aliç quæ aurea pendent tributa. Habet & ipse Cortesius suo fisco assignatas aurifodinas, has mancipiorum lacertis exhaurit, liberos ad terræ cultum exercēdum, aut artibus mechanicis incumbendum soluit. Sed particulare vnum est dictu gratiosum. Guacinalgo prouincia est & suo regi nomen est idem, Cortesium hic venit cū solo matris comitatu salutatum, nec vacuus quidem. Pensorum auri attulit mancipiorum humeris portata milia triginta, quæ Cortesio dono dedit. Sed quid in obseruantiæ signum fecerit non est ineptum audire. Fere nudus accessit, cum alias preciosis more suo vestibus abundet, id esse consuetudinis apud eos intelleximus, vt in humilitatis argumentum impotens potentem incultus adeat, & capite ad terram inclinato genuq; flexus, semitremulus loquatur. Sed operepreclum est audire q̄ felici moneta vtantur, monetam enim habent quam appello fœlicē, q̄ eius adipiscendæ cupido hiatu terræ viscera minime discerpantur, neq; per auarorum ingluuiem aut ingruentium bellorum terrorem ad latibula ipsius terræ reuertitur, vti aurea & argentea. Est namq; arborea hæc de qua late alias & quomodo seratur, transplantetur, cureturq; sub nutricis alteri9 magnæ arboris vmbra, donec adulta ferre ęstiuos calores & turbinum impetus sustinere queat. Gignit arbor hæc fructus paruis amigdalis similes, integre amari sunt gustus propterea non comestibiles, sed poculum ex ipsis fit diuitū ac nobilium: siccatę ad farinæ speciem conteruntur, prandiorum vel cœnarum temporib9 metretas vel hydrias aut cantaros capiunt ministri, aquam sumunt necessariā, pulueris pro quantitate potus parandi superiniiciunt mensuram, ex vase mox in vas mixturā deuoluunt ab alto quantum eleuare lacertos datur, deficiuntq; more cadentis ab imbricibus pluuię, totiesq; pacto eodem concutitur donec spumam emittat, & quo spumosior fit eo lautiorem dicunt euadere potum. Ita vnius fere horæ spatio potu illo conuoluto sinitur parumper quiescere quo fex & crassior materia in fundo pateræ aut metretæ sedeat, potus est suauis nec multum inebrians, licet qui intemperanter biberit vt fumosa nostra vina. Cacahum, arborem & fructum appellant, vti nos auellanam & amigdalam pro vtroq; nuncupamus, spumam eam quasi pinguilactis escam Hispanus natam appellat, quam cibi & potus habere vim p̄dicant. Harum arborum & monetæ particulares regiones sunt altrices, neq; enim vbiq; nascuntur aut satæ vel transportatæ coalescunt, vti de nostratibus videmus fructibus. Mala enim citrea vel medica, quę vulgo toronias & limones appellam9, cæteraq; huiusmodi paucis in locis procreare fructus aut proficere queūt. A regulis igit̄ & eorū feracibus terris cacahū ē vectigal Cortesio, quo stipēdia militib9 soluit & pocula cōficit ac necessaria cōparat. Sed apta huic dono tellus, frumentarię rei minime cōfert. Cōmeant inuicem mercatores & rerum permutatione agunt sua negocia. Ad eas terras maiicium granum & gosampium ad vestes conficiendas & vestes ipsas important, redeūtq; cacaho permutato. De moneta iam satis. Repeto ex his pleraq; beatissime pater ne q tuo hæc noīe nūcupata cōspexerit Leōnis vel Adrianicis libellis nō lectis harꝝ rerꝝ ieiun9 euadat: sūt & q argētifodinis polleāt reguli, Argētea sunt horꝝ vectigalia, e qb9 habet Cortesi9 abbacos onustos, & ꝑpulchre laborata tum ex argento tū ex auro toreumata. Horū exēplis intelligat beatitudo tua quid de Cor-

O iii

Laus Tescuci ciuitatis.

Quę tributa de regulis Cortesio.

Felix moneta.

Monetę vsus.

Auri & argēti fodinę

tesio nostro sentiatur. Mœstum aiunt viuere Cortesium ob thesauros ingentes à pyratis Gallicis abhinc anno tertio raptatos, quos ipse ad Cæsarem mittebat, inter quæ mira erant templorum ornamenta, quæ suis illi diis vnà cum victimis humanis sacrificabāt. Sed de gemmis & preciosis lapidibus quid dicemus? Cæteris omissis inerat smaragdus piramidalis in ima sede humanæ ferè dexteræ palmā æquans amplitudine, qualem vti nobis in senatu regio & Cæsari relatum est, visus humanus nunq̃ est assequutus. Almirantus Gallicus eā dicitur à prædę raptore incredibili precio comparasse. Sed in miserum raptę nauis prętorem Alphonsum Abulensem sæuitur inhumane: iuuenis est nobili genere ort⁹, sed minime diues, captum retinent tetro carcere clausum, vno innixi argumento, q̄ illius fidei talem gemmam & reliquos thesauros crediderint. Ab eo putant, si redimi velit, viginti se millia ducatorum exigere posse. Qui gemmam norunt nullo auri pondere posse cōparari existimant, diaphonam, nitidam, & mire lucidam esse dicunt. In his Tenustitanæ regionib⁹, q̄ illic frigus vigeat ob distantiam à mari & altorum montium viciniam, licet intra torridā iaceat ad gradus octodecim, nostrum triticum si seratur coalescit, & crassiores generātur spicę, grana quoq̃. Sed cum habeant tria maizi grani genera: candidum, flauum, rubrum, ex plærisq̃ speciebus amantior est apud eos farina & salubrior q̃ triticea. Labruscas etiam habent in silluis familiares, quæ racemos gignant grandes & sapidos, sed ex eis nōdum vina confecerūt. Plantasse vineas Cortesium fama est, quid succedet tempus loquetur.

De p̃ciosa smaragdo.

Alphōsus Abulensis.

Caput quintum.

PRAETER Alguazillum hunc prædictum, qui partem satis amplā in hac trutina consequutus est, venit & nuper ab eisdem nouæ Hispanię à Cortesio domitæ partibus alter Iacobus Garsias Sanctilucaris Barramedæ oppidanus. Ex portu Veræ crucis discessisse ait se circiter Kalendas Aprilis anni millesimi quingentesimi vigesimi quarti, quo tempore iam Garaius fatis concesserat. Liberat & hic Cortesium à suspitione veneni: eodem dicit laterali morbo siue pleuresi periisse. Cortesium & hic nullum inobseruantiæ signum in Cæsarem ostēdere affirmat, vt multi præ inuidia submurmurant. Sed nihil esse Cortesio humilius erga Regem suum ex huius & aliorum relatu habemus, tendere animum ad ruinas resarciendas in magna lacunari ciuitate tempore bellorum factas, aquæductus tunc quo siti vrgerentur peruicaces ciues obsessi interruptos refecisse, ac pontes dirutos iam compositos esse, domosque multas è disiectis reformatas, pristinamque ciuitatis faciem paulatim resumi, neq̃ nundinas aut fora cessare, cymbarum euntium ac redeuntium eam quæ prior erat esse frequentiam. Negociatorum multitudo iam ingens, vt cum Muteczuma regeret ferè par esse videatur. E regio sanguine virū populi causas suscipere permittit, prætorioq̃ sceptro vti, sed inermem. Quando inter nostros vel apud Cortesium vir iste versatur, vestibus Hispanis à Cortesio donatis induitur: dum apud suos domi solito natali suo more vestes sumit. Prætoriam Cortesii cohortem ad sui corporis custodiam & sedandos tumultus, si exoriantur, designatam quingentorum equitum & peditum quadringentorum constare dicit, centuriones vero plures mari ac terris ad diuersa sparsos negocia cum suis quemq̃ copiis absentes esse, inter quos Christophorus est Olitus, de quo aliâs & paulo post reliqua eius facta dicemus. Quid vero parte alia missus centurio alter Aluaradus nomine egerit, pulchrum est & illustre auditu. Diximus aliquando inter Iucatanā, quę initium est nouę Hispanię à Cortesio sic nominatæ, Cæsare confirmante, ac vastitatem putati continentis iacere sinum ingentem, quem aliquando arbitrati sumus exitum habere ad Australes oras eius terræ, in quo etiam sinu Aegidius Gonsalus Abulensis ad hanc vsq̃ diem putat posse reperiri latum aliquod flumen absorbens aquas eius magni lacus potabilium aquarum, de quo late in libello ab Archiepiscopo Cusentino tuæ Beatitudini porrecto, inq; præeunte ducali enarratione eius sinus angulum Figueras iamdudum scitas appellant. In huius latere occidētali per varios incolas relatum fuit ciuitatem esse Tenustitana ciuitate nihilo minorem, ad leucas tamen quadringentas ampli⁹ ex omniū relatu, eiusq̃ regē lati esse imperii tyrannū. Aluarado vestigādi quid rei sit, negocium dat Cortesius, quingentos illi tum equites tum pedites designat. Carpit iter Aluaradus ad Orientē, recta tēdit, duos tantū præmittit suos qui vicina callebant barbarorū idiomata. Varias reperiebat terras: Montanas has, planas illas, palustres

. 18.

Jacobus Garsias.

Prętoria cohors Cortesii.

Ductores cortesij, quorum opera ille in varijs expeditionib[us] usus, Christoph[orus] Aluarad[us], olitus, franciscus de las casas, gonsalus sandovalus.

guatimala

interdū, aridas plærūq; variç terræ variis vtebantur linguis, ex omni regione linguarū gna ros cum suis præmittebat. Omissis q̄ obiter illis acciderūt, ne me ipsum tuāq; beatitudinē minuta recensendo fatigē, vno saltu id quod illustre auditu esse diximus cōplectamur. Ex regno in regnū nuncii prçeuntes cum suis ducibus indigenis ad Aluaradum leucas semper non paucas remorantē reuertebant & explorata renunciabāt, paccata omnia nuncii audita Hispanorum fama relinquebāt, ausus nemo regulorū vnq; contra eos aut acies nostras gladium exerere. Quacūq; proficiscebantur aperta erant illis horrea & facies admirabundæ, equis præcipue ornatibusq; nostrorū inspectis, sunt nanq; & hi fere nudi, commeatibus & mācipiis gerulis, qui iumentorū loco sarcinas eorum ferrent, nostros iuuabāt. Bello nāq; captos in seruitutē trahunt, vt accidit vbiq; inter omnes ob auariciam vel ambitionē gētes insanientes ne dicā reges. Sistit Aluaradus in eius tyranni finibus, & structis semper ordinibus stat in aliis, eius magni regis terminos minime calcat, ne iniuriose velle agere videat, pro summa enim contumelia inter omnes earū terrarum regulos habetur, si quis limites alteri9 ignaro domino contigerit, nihilq; magis in vsu est inter eos quā vindictam in eo casu quærere, hinc iurgia, hinc simultates, hinc bellorū occasiones. Leucas adhuc ab eius tyranni regia sede centum fere distabat. Præmittit nuncios cū interpretibus proximarum illi regno gentium: regē adeunt, salutant, placide suscipiuntur. Ad eius quippe aures nostrorū fama deuenerat. An a magno Malinge, quē e cœlo ad eas terras demissum aiunt, homines veniāt, interrogat. Malingē inuictum & potentē heroem appellant. ab eo missos esse fatentur. An mari venerint an itinere terrestri, & si mari, quibus piraguis idest nauibus ingentibus & aulas quibus inerant çquantibus. Naues ipsi habent sed piscatorias tantū vniligneas, vti vbiq; illarum terrarum. Hic se rex ille de nostratibus nauibus anno superiore scientiam habuisse professus est. Quas namq; Aegidius Gonsalus per ea maria, quæ tergum Iucatanæ spectāt, ductitabat, eius reguli ex pagis mari adhærentibus viderant incolæ plenis velis discurrere, arbitratiq; sunt marina esse mōstra & portenta nuper exorta, stupidiq; suo hæc regi nunciarant. An quis e duobus nauim eiusmodi depingere sciret interrogans, pollicit9 est ex eis nomine Treuignus, artis lignariç sculptor fuerat naucleru sq; non vulgaris, depingendæ nauis in aula ingenti prouinciam sumit, sunt namq; reguli & primatum eius atria magna lapidibus & calce structa, vti de lacunari Tenustitana diximus. Monstrosam hic depinxit nauim onerariam, ei9 generis quas Genuenses carracas nuncupant, cū sex malis & caueis totidē. Admiratus ea mole adeo vasta diu hæsitauit rex, mox quibus modis certēt, ita vt dici queat ipsorum quēlibet pollere viribus adeo vt facile cuiq; sit milia hominum posse sternere, quod se nullo pacto posse aut velle credere differuit, quum nihilo videat eos communem hominum staturam superare, aut robustioribus vigere vultibus aut mēbris. Quadrupedes habere nostros dixerunt feroces vētoq; velociores quib9 certent, vt equum depingeret eorum aliquis quoquo modo sciret orauit. Equum depinxit alter e sociis vultu toruo, multo illis maiorem quos in tuç beatitudinis exquilinio colle Phidias aut Praxiteles conflatos ex ære reliquerunt, Cataphractumq; in eius dorso phallerato posuerunt. His admiratus rex petiit ab eis an debellandi vicini hostis sui terminos eius infestantes prouinciam sumere vellent, si qnquaginta illis armatorum milia in auxilium mitteret, singulos Hispanos paulo maioris esse momenti ac virium paulo vigorosiorum, quam cæteri sint homines dixerunt, sed instructa phalangē cum equitibus & machinis nullas hominum copias formidare. Redituros se ad eum ducem qui eos misit, spectatq; non longe a suis finib9, polliciti sunt, quid sint ab eo relaturi quæsiuit rex, arbitrari se venturum in eius auxilium ac facile deleturos eius inimicum, ciuitatem, & quicquid suæ ditioni paret. Se ipsum & obsequentes suos omnes in ei9 magni herois inuicti potestatem dediturum affirmauit si starent promissis. His actis in obseruantiæ futuræ argumentum adeo pron9 in nostros restitit, vt cacaho moneta quæ ad eas vsq; oras protendit & commeatibus onusta illis dederit ad Aluaradū ducenda mancipiorū quinq; milia, auriq; in varia deducti monilia pensorū milia viginti. Regressi ad Aluaradū, lętū reddiderūt. Redit ad Cortesiū Aluarad9 q̄ acta sunt enūciat. Ei9 regis magni offert oblata, diuidunt vti equū erat. Sed e nūciis duob9 ab Aluarado missis liberalitati ducū in se minime fidēs, alt pēsa qdā suffurat9 e ex itinere. Monuit soci9 ne fide rupta man9 pollueret, vt Cortesii Aluaradiq; liberalitatē experiri mallet hortat9 e. Socii ptinaciā expectās cōticuit, dissimulauit, furti apud Cortesium incusauit sociū: virgis ad aliorū exemplum publice cęsus est auro prodito, & ab Hispania noua exilio perpetuo mulctatus. Hæc circiter finem an

Iter Aluaradi.

Quid sit Malinges

Nauis depicta corā regulo.

Regressio Aluaradi ad Cortesium.

ni tertii ac vigesimi supra millesimum à quingentesimo acta sunt. Paucis mox diebus exactis refectis languidis, & loco demortuorum suffectis recentib9, de Cortesii mandato Aluaradū ait hic nuncius cū maioribus copiis cū timpanorꝝ reboatu ac tubarū clangoribus eo præsente discessisse. Nūcius hic Iacobus Garsias vni9 è senatorib9 Hispaniolæ Marcelli Villalobos iurisperiti familiaris quōdā, ad senatū ab hero vetere missus est nostrū. Quę ꝑhero ꝓcurauit assequutus est. In insula Margarita liceat ꝓpria impensa cōdere arcē & coloniā deducere. Margarita hæc insula est cōtra oris draconis fauces in putato continenti, vnionū fœcunda genitrix, vnde nomē illi datum est Margarita. Id si fecerit perpetu9 erit eius gubernator ad hæredesq; suos, vti moris est, imperium ei9 deueniet, suprema tñ potestate coronę Castellæ reseruata. Vnum restat quo finem huius nouæ Hispaniæ rebus faciamus.

Margarita insula.

Caput sextum.

Mest9 Cortesius ob piratarꝝ rapt9

CORTESIVS, ex quo pyrata ille Gallus nomine Florin9 classem eius rapuit cum preciosis rebus multis, quas ipse ac reliqui noue Hispaniæ magistratus victoriarū participes, Cęsari mittebant, nullas vltra ꝑ mœsticia tantæq; stragis dolore ad Cęsarem aut senatum nostrum dedit litteras, licet ab illis regnis multi ac sæpe redierint, vnde illa est exorta defectionis à Cęsare suspicio. Iam dat opinionibus contraria signa, studet suæ maiestati nō sibi regna protendere, & si forte Beatitudo tua secum animo verteret aliquando, an ambigu9 Garaii casus sit ab eo exigendus, strictaq; sit quærenda ratio de illius obitu, & corrigendus si eo assentiente acciderit, hoc habeat à meo iudicio exceptum. Dissimulabitur, vt arbitror, talis inqsitio, neq; tā poteti elephāto hac via imponere frena tētabit: blāditiis poti9 ac lenimētis opus fore ad tale vuln9 curandū, q̄ irritandū satius fore censebimus. Tēp9 rerꝝ oīm iudex æternus loquet̄. Credimus tamen euēturum vt in eos sit aliqñ casur9 laqueos, in quos Iacobum ipse Velazquez Cubæ gubernatorem, sub cui9 imperio iuuenis missus ad eas terras ipse cristas ī eum erexit, & Pamphilum Narbicium, modo Garaium, si vera est multorum opinio, ipse coniecit, vti suis locis late. Neq; longe abest huius debiti solutionis initium. Ex Cuba & Iamaica, sed planius ex Hispaniola, quo tanq̄ ad emporium generale omnia confluunt, Cristophorum illum Olitum ad freti desiderati perquisitionem ab eo missum defecisse ac per se rem agere, Cortesii autoritate neglecta, relatum est, sic dantur initia rebus. Legimus & litteras quibus Aegidium Gonsalum Abulensem, de quo late in superiorib9, appulsum esse ad eas memorati sin9 oras dicti Figueras iamdudum notas, quo inde paulatim vestigans dulcium aquarum cū exitum quæritet. Ad hæc illa eadē littora dicunt peruenisse Olitum & ab Aegidio Gonsalo triginta tantum leucas descendisse. Aiunt & Aegidium audito accessu Oliti litteras & nuncios concordiam & pacem offerentes ad eum misisse. Fert̄ quoq; Cortesium Oliti defectione intellecta mittere in illum armatas copias, quib9 imperat vt Olit9 capiatur vinctusq; ducatur ad se vel trucidetur. Qui Olitum norunt strenuum esse militem nec ineptum ductorem aiunt, fuisseq; ab initio bellorum non infimam victoriarum partem, sed vti sæpe solet accidere formidolosus iam Cortesio erat, vnde sub prætextu honoris ab se illum dimiserat, quo tempore non defuerūt qui Cortesium monerent ne viro, cui aliquando verba dixerit ignominiosa, quicq̄ crederet. Parte alia Petrum Ariā putati continentis gubernatorem grandem exercitum andiuim9 coegisse vt eodē tendat, vnde veremur ne horum dissidia cuncta trahant in ruinam. Neq; Cęsar aut senatus noster intelligimus, quid aliud capiamus consilii, q̄ frequentibus mandatis Hispaniolæ senatui autoritatē augere, vt inde tanq̄ à summa potestate, tum blanditiis, tum monitis & minis opera detur, ne detrimenti quicq̄ exoriatur, ne sint discordes, vt conueniant animis, ni lesæ maiestatis crimine taxari velint: cadent omnes ni paruerint. Neq; enim eorum opinionibus cæteri nobiles Hispani, qui & ipsi militum animos habent conciliatos contra sui Regis obseruantiam assentientur. Neq; armis fore sedandos motus hos censebim9, si lapsæ fidei argumēta scatere vlla sentiemus, in quoquā atramēto solum & papyracea carta quicquid transuersum emerserit prosternetur. Magna quippe ac natiua in Hispanorum pectorib9 vis honoris & laudis præsertim, vt suo regi fideles esse iudicentur. Naues expectam9 ab illo extero nouoq; orbe in horas. Tunc si quid turget in archanis, erūpet & chirurgos ad medelam accersem9. Didici & plæraq; alia non indigna relatu per fratrem Thomam Hortisium & consocios bi-

Defectio Oliti.

Laus Hispanorꝝ.

colores fratres dominicos probatos viros. Hi partem eam putati continentis inhabitarūt septennio, quæ dicitur Chiribichi, ea est Ori draconis & Pariæ prouinciæ frequenter à nobis in priorib⁹ nominatis regio vicina: vbi cœnobium diruisse barbaros & trucidasse cœnobitas in ducali pcedenti libello dixi. Fratris huius Thomæ Hortizii est apud nos ea opinio, vt ipso ductore sint eius ordinis Dominici duodecim assignati cœnobitæ ad nouā Hispaniam mittendi, quo inter barbaras eas nationes nostræ fidei semina iacient, ab his fratribus multa prius intellexeram, quæ si bene memini scripta dimisi ad varios principes nuncupata. Earum terrarum incolas Canibales esse affirmāt, siue Caribes humanarum carniū edaces. Est Caribium vasta terrarum quantitas, Europam superat: classibus vniligniearum cymbarum structis venatum homines per insularum, quæ sunt innumeræ, congeriē nauigasse reperiunt, vti ad nemora syluasq; ceruos & apros alii quæritant interficiendos. Carib vniuersalibus earum terrarū linguis idē quod fortior cæteris, inde Caribes: neq; insulariū quisq; nomen hoc promit sine formidine. Dicuntur etiam Caribes à Caribana regione in Vrabæ sinu sita orientali, vnde sparsum id ferum genus hominū per ampla orarum spacia integras aliquando Hispanorum acies trucidarunt ad internitiem. Nudi ferè viuunt, cucurbitula aurea interdum includunt pudenda, funiculo præputium alibi colligunt, neq; nisi coitus aut mictus causa soluunt, nil vltra contegūt domi ociosi. Bellorum vero temporib⁹ multis ornatibus vtuntur. Sunt agillimi, certissimas iaculantur venenatas sagittas, et vento velocius abeūt redeūtq; arcub⁹ fultis, imberbes sunt, & si pilus erumpat forficulis qbusdā sibi eruūt alterne, crinesq; ad aures vsq; dimidiū scindūt. Ad elegātiā aures naresq; pforāt et monilib⁹ aureis ditiores ornāt cōchilib⁹ coclearū aut limacū variis vulgares, coronis etiā delectant aureis, qui aurū assequunt. A decimo vel duodecimo ætatis anno quando iam Venereo incipiunt vrgeri titillo, arborea gestant folia toto die ad nucum quantitatē in vtraq; maxilla, neq; tollunt citra cibi aut potus captum. Nigrescunt ea medela dentes ad carbonis extincti tetricitatem, fœminas aut infantes ignominiose appellāt nostros q candidis delectent dentibus, & siluestres feras, q barba & pilis nutriendis intendant: ad extremum vitę durant illis dentes, neq; molarium vnq; dolore afficiuntur aut putrescūt vnq;, folia sunt mirtheis paulo grandiora, mollia vti quæ terebint⁹ arbor creat, lanæ aut gosampii mollicie si tangātur, nulli magis culturæ indulgent hi Chiribichenses, q earum arborum curæ quas vocāt hay, q ex earum foliis quascunq; gratas merces adipiscantur. Per earum arborum agros p belle compositas deducunt fossas & riuuos trahunt, quibus sata irrigant ordine grato. Sepit quisq; portionem suam deducto tantum funiculo gosampino cingulo virili tenus, habent pro sacrilegio si quis vicini traiecto funiculo prędium calcauerit, violatorem sacri periturum propediem pro certo tenent. Sed quo pacto foliorem puluerem illū curent, ne corrumpatur, auditu dignum est. Priusq; in puluerem folia exiccata terantur, ad montanas pficiscuntur siluas, vbi coclearum & limacum gignitur copia ingēs ob humidam tellurem, ex earum conchis congestis in structam fornacem positis cum particulari quodā ligno acri supposito igne calcem conficiunt, eam pulueri cōmiscent. Est eius calcis tanta vis vt primo sumenti labra ita concoquantur & durescāt, vti fossoribus accidit habere callosas man⁹ ob ligonum frequentē tractatum, aut si labra nostra calce viua confricuerint, assuetis non idem. Puluerem ita conditum in cophinos & sportas ex cannis palustrib⁹ miris modis intextis recondunt, seruantq; ad mercatorum aduentum, qui ad eos cōmeant eius pulueris habēdi gratia, vt ad nundinas & fora concurritur. Maiicium granum mancipia et aurum aut ex auro monilia, quæ guanines appellant, afferunt illi vt puluerem hunc assequātur, quo regiones omnes vicinę vtuntur ad curam dentium, ipsi tamē Chiribichenses quottis horis sputis foliis veteribus recentia sumunt. Sunt arbores aliæ in valle hac suis prouentibus nobiles, ab illarum vna vulneratis parum per ramis lacteus manat humor. Is ita relict⁹ in piceæ resinæ speciem cōgelatur, diaphonum est id gummi, suffumigio grato vtile. Ex arbore alia lectus eodem modo succus perimit, si eo illinita sagitta quis percutietur. Ex aliis arboribus viscum manat, eo captant volucres & ad vsus alios vtuntur. Guacirma est arbor alia moro similis, & mora fructus procreat nostratibus Europeis duriora esui apta recenti. Ex illis madefactis prius sapam extorquent, optimam purgando gutturi & raucitati tollendæ cōmodā. Ab huius arboris ramis exiccatis ignis vti ab silice percusso elicitur. Citreas & huius vallis latera familiares habent arbores proceras, odore grato aiunt oppleri vestes & seruari à tinea in capsis conditas citreis. Sed si panis includatur seruādus fit amarior felle & ingustabilis,

Chiribichēsiū mores.

Gūmi optimum.

inde vti diximus ex tabulis illis cōpactæ naues euadunt à corrodentibus vermibus. Gosampium arbor alia generat quæ moro maior est, decēnio perit, idē accidere in Hispaniola pluribusq; locis aliis in hoc orbe nouo diximus in præeunti libello ducali.

Gosampiū arboreum.

Iactāt patres hi bicolores gosampiū hoc pciosius esse nostro Europeo qđ seritur quottanis, neq; canabe caulē superat altitudine, plærisq; in partibus nascitur & viget hoc tenue in Hispania in agro Astigitano pcipue. Est vulgaris in hac valle suapteq; natura creatur casiefistulę arbor igēs. Neq; prætereundū est aliud huius vallis cōmodū, apud Chiribichenses in abstrusis secessibus aliquibus creari putarunt arbores cinamomi altrices ignotas incolis, aut saltē prętermissas, quia nullum est apud hos habitatores genus aromatū in vsu præter piperis eius, de quo late alias & sæpe, quod appellant axi, peculiare adeo vt nō minor sit apud eos omnes eorū fruticum copia, q; apud nos vrticarum aut maluarum. Exēplo est arbor vi fluminis inundantis raptata in litt9 maris cœnobio suo proximū proiecta, tractam arborē in siccum ad vsum coquinæ scindere studuerunt, ex assulis omnibus suaues prodibant odores, gustarūt corticē non ineptum cinamomi saporem inesse senserunt, licet ex longa tēporis intercapedine & cōcussu torrentis semicorruptus esset truncus ille.

Tēp9 rerū iudex

Iudex rerum omnium tēpus hæc & multa preterea, quæ adhuc latēt, nobis aperiet. Sex dierū numerum legimus creatorem rerum sibi assumpsisse ad formandas ordineq; suo cōponendas vniuersę machinę fabricas. Nequimus nos vno spiritu cuncta tantarum rerū secreta indagare. Eius fluminis aquas frangendis purgandisq; renum & vesicarum calculis aptas esse ferunt, sed oculorum nubes generare. Ex fonte quoq; aiunt scaturire materiam eius ignis inextinguibilis, qui dicitur vulgo ignis alchitrani, ab Italo arbitror vulgo ignem dici græcum.

Caput septimum.

EST ARGVMENTO notabilis res alia, q ea sit vallis aromaticarū genitrix lasciuiarum. In exortu solis & sereno tēpore per vallem totā miri vapores ab auris matutinis impulsis sparguntur. Sed si nimis auide hauriātur naribus, capiti esse noxios & generare grauedinē, vti apud nos accidit in multis herbis Ozimo præcipue, neq; muscū prodest naribus admittere, licet alonge sapiat eius odor, pluuio autē aut nubilo tempore cessant odores illi.

De variis arboribus.

Parit poma arbor alia in ripis fluminum quæ comesa vrinam prouocant & emittere cogunt ad sanguinis colorē. Alia gignit egregia pruna his similia quæ Hispanus monacales appellat. In isdē ripis alia fert poma quæ perimunt, si comedantur, licet dulcia, in alueis cadētia ea poma ab piscib9 eduntur, in varios cadunt morbos ignotos qui eo tēpore pisces comederint, frater idem Thomas Hortizi9 gustasse parumper non comedisse tamē dicit se de pomulo, acrodulci mixtum cōtendit habere saporē, nocuit id paululum, haustus olei veneno est medela. Vmbra quoq; huius arboris pomiferæ capiti nocet ac visui oculorum canes, & catos quodcumq; etiā quadrupes aliud perimit pomorum esus. Arbores & alias creat ea tellus multiformes, ab vna succus manat, qui cōpressus coagulato recenti lacti est similis & esui aptus. Emittit arbor alia gummi saccaro rosato non vilius.

De variis herbis.

Herbas & odoras suapte natura tellus illa germinat, Ozimum passim legi potest. Beta crescunt illic ad virilē staturam. Trifolium apio grandius, portulacę ramulos edunt pollice crassiores, coalescunt illic olera & hortensia quæq; ab cœnobitis allata, vt melones, cucurbitę, cucumeres, raphani, cariotæ, pastinacę. Mortiferæ nascuntur & illic herbæ, vna præcipue palustris tricostalis, in serræ modū acutis cuspidibus armata. Ea si quem incautū pupugerit querulū dimittit. Nascūtur & in eo mari herbæ quæ vi ventorum erutæ sparguntur & plærunq; retardant naues.

Quadrupedes varii

Quadrupedum est & volucrum patriarū memoratu digna in hac regione Chiribichensi varietas. Ab vtiliori ac magis noxio quæ sunt opposita incipiamus. In primis & subsequentibus meis libellis de quadrupedibus quibusdam anguibus aspectu feris facta est crebra mentio, Iuganas vocant, dicunt alii Iuanas. Vtilis est esui bellua, neq; inter lauta edulia abiiciendum animal.

De iuganis

Sunt & eius oua, quæ more crocodili aut testudinis gignit paritq;, egregii nutrimenti & gustus. Iacturam ab illis non exiguam bicolores fratres recipiebant qui septēnio illas incoluerunt terras. Erecto vti diximus cœnobio noctu aiunt se ab infesta iuganarum multitudine velut ab hostibus plærunq; circumseptos, nō vt illas ad sui tutelam lacesserent surgebant e lectis, sed vt perterrefacerent & exterminarent ab frugibus & hortensibus melon-

bus precipue suo tempore satis & cultis, quibus libentes depascũtur. Iuganarum venatui vallis eius habitatores indulgent ad esum, sagittis repertas perimunt, capiunt & pleriq; vivas dextra in ceruicem iniecta belluæ, quæ iners est licet aspectu formidoloso, ore aperto cũ fero dentium ostensu minari videtur morsum, sed anseris more sibilantis torpescit, nec audet impetere, tantus est earum fœtus vt gregem delere penitus nequeant. Ex maritimis antris & specubus, vbi germinantur, noctu ad pastum turmatim exeunt quærendum, vescuntur & pelagi excrementis, quæ retrocedens mare in littoribus relinquit. Vafrum aliud nutrit terra illa animal, & crudele gallico cane no minus, raro visum. Primo noctis crepusculo prodit è silvarum latebris, pagos adit, circuit domos plorando clatis vocibus, ita vt infantẽ percussum esse ignari artis illius arbitrentur. Priusq; rerum experientia vicinos instrueret, fallebantur multi, ad vagitus incauti exibant, aderat monstrum, raptabat miserum & ictu oculi lacerabat in frusta. Longa tẽporis intercapedo & necessitas, q̃ sopitos excitant animos contra feræ belluæ naturam remedium inuenerũt. Si quis iter noctu sit capturus accensum exportat secũ ticionẽ rotatq; eundo, eo inspecto fugit monstrũ, velut ab furẽtis gladio timidus homo, per diem visum fuit nunq̃. Infestantur & à crocodilis in finibus precipue semotis ac cenosis, capiunt plærumq; catulos eorum & comedunt, à veteribus absterriti abstinent. Ederunt fratres è crocodilo, carni asininæ molli par esse aiunt, gustum insipidum, vti aliâs dixi de niliacis crocodilis in legatione mea Babilonica pro Catholicis Fernãdo & Helisabetha regibus. A fœmina prodit odor musco lasciuo similis, siluestres creat catos ea tellus, amplexu natos gestat mater inter arbores serpens, sagitta tunc matrem feriunt, qua cadente mortua capiunt paruulos, illos ad delicias habent, vti nos cercopithecos aut simias, à quibus differre in immensum dicunt fratres, prændunt ex illis tensis in fontium marginibus laqueis. Trans monstratos digito montes mõtanas habitare feras dicunt incolæ, quæ vultu, pedibus, manibusq; virilem formam æmulentur, & recta interdum facie stare pedibus & ambulare, vrsos esse arbitrantur qui hæc audierunt, viderunt minime. Versat in eorũ siluis animal aliud asino grandius, ferox, canibus infestum, obuium quẽcunq; raptatum aufert secum, vti lupus aut leo pecudẽ, tres canes cœnobii custodes raptarunt fratribus è vestibulo, huius est a ceteris animalibus forma pedum valde diuersa, calceo gallico similis est vngula, à fronte lata & rotunda non scissa, à calcari acuta, nigrum est & villosum, aspectum formidat hominis, Cappam appellat quadrupedem incola. Nutrit & pardos ac leones, sed mites ac minime noxios, ceruorũ est numerus ingẽs, sagittis ceruos insequitur incola venator. Cane nihilo grandius est gallico animal aliud nomine Aranata, huius effigies humana, barba densa, spectabile ac venerandum aspectu, manus ac pedes et os habent humanis similes, fructibus arborũ vescitur, inter arbores serpens vt catus aut simia gregatim incedit rugitq; adinuicẽ, aliquando vt fratres cœnobitæ primo appulsi dæmonũ putarent esse agmina, prę sui aduentus rabie ad eorũ terrorẽ obstrepentia. Dexterrimũ est animal iaculatas in se sagittas scit euitare, ac manu capere et remittere ad percussorẽ, simiarum aut cercopitecorũ speciẽ arbitror ego esse, cœnobitę negant. Est aliud ẽ gestu mirabile, strigosum, cubitales loco stercoris emittit colubras: vnũ domi nutrisse fratres ipsi, vidisseq; se aperto experimento rẽ asserunt. Quo solutæ tendant colubræ interrogati, ad vicinas dixerunt siluas, vbi vitam agũt breuem. Putet animal super qualecunq; proiectum ad sterquilinia cadauer fœtidum, inde putoris eius impatientes interfici animal sufferunt, vulpem rostro, pilo lupũ imitat̃. Quando in infantum ventribus vermes passim creari, neq; senes ab ea peste immunes, atq; vna cũ excrementis emitti viuos didici, quos mutato nomine vulgus lombrizes appellat, cur & illud accidere posse non crediderim? talibus precipue viris id affirmantibus? Est aliud quadrupes miro naturæ instinctu victum querens: formicarum, vti de pico aue didicim9, est venator, acuto constat rostro spitamali, oris loco foramẽ tantum habet rostri cuspide, vnde linguam exerens oblongam, in cubilia formicarum in arborum cauernulis latentium protendit, & motu linguæ colludendo eas pellicit, vbi formicis sentit esse refertã, retrahit: & eo pacto formicas deglutiens depascitur. Phaleratum & id animal, de quo sæpe tell9 illa procreat. Apris, ericiis spinosis, & porcis histricibus, & mustelarum speciebus variis abundat, variis quoq; volucribus ornata est, & fatigata onocrotalis, de quibus late in ducali præcedenti. Vespertiliones vti culices noctu dormientes aggrediũtur. Quicquid in homine detectũ reperit vespertilio, ausu imperterrito impetit, ac ferit repentino morsu, sanguinem sugens: sed auditu gratiosum audiat tua Beatitudo casum, qui à vespertilionis morsu euenit. Laborabat

Crudele animal.

Animal hyena called ... simile

De alio animali.

De aranata animali.

Fetidũ animal.

Resauditu gratiosa de vespitilione.

ad extremum vitæ cœnobitarum familiaris, graui pleuresi cũ ardenti febre, flobotomia indigebat, bis terq; tentat venã, neq; guttam sanguinis extorsit vllã sua nauacula flobotomator, pro morituro intra paucas horas relictus, extremo vale dicto abierunt fratres, vt sepulturæ illius parandæ intenderent. Adoritur vespertilio derelictum, pedis vnius detecti egroto venam aperuit, sanguinis suctu sat̃ vespertilio, euolauit, venã reliquit ruptam. Ad desertum fratres mortuũ esse putãtes in exortu solis veniunt, viuum & alacrẽ ac fere incolumem reperere hominem, conualuitq; prope diem, ministerio intẽtus prisco. Vespertilioni medico gratiæ aguntur. Perimunt & suo morsu catos, canesq;, ac gallinas. Vocat vespertilionem incola rere: do rebus noĩa q̃ dãt, dãt pauca. Sũt & corui nõ corui nigrãtes aues, adunco rostro aquilino, rapaces, sed in volatu pigri vti videmus de auetarda in Hispania familiari, ansere maiore: circa solis occasum exit ab his halitus fragrans, per meridiẽ aut sub aere crasso minime. Perdices, turtures, palumbes, numero ibi creãtur innumero, passerculos etiã nostris regulis minores habẽt. De industria architecturæ in cõficiẽdis nidis, quo sobolẽ à rapacibus volucribus & belluis aliis tueantur, mira referunt. Ataiam esse Chiribichensib⁹ vicinam regionem, salinis nobilem diximus aliquando, eius littora percurrebant Hispani, qui oculos in mare habebant protentos, cæteris aut ludentib⁹ aut alias ociosis, superne rem ignotam videre natãtem, intuitu fixo quid esset pensitando, caput humanum crinitum & densa barba fulctum, ac lacertatum se vidisse professi sunt. Donec taciti prospectarunt, secure mõstrũ nauis aspectu admiratum vagabatur, clamore ingenti socios excitant, sono vocis audito mõstrum exterret̃, submergitq; se, latentem sub aquis corporis partẽ ostendit, in piscem desinere cauda inspecta, cuius concussu vndosum fecit maris tranquilli locum. Tritones esse arbitramur, quos fabulosa vetustas Neptuni rubicines appellat. Apud Cubaguã insulã vnionum piscatu famosam, Margaritæ insulæ vicinã fuisse visum eius generis monstrũ aliud retulerunt plæriq;. In Oceano Cantabrico nostro virgineæ voces armonice cantantes certis anni tẽporibus auditæ referuntur, horũ putant esse concentus, quando prolis gignendæ appetitu in Venerem excitãtur. Piscium nobis ignotorũ assequuntur multa genera, duobus precipue passim fruuntur, assant vnum & seruant vti nos salitos petasones, alias etiã carnes & pisces ad futuras necessitates codimus. Aliud genus elixum pinsunt, in masse triticeę modum, mox in globos reductũ, aliarum rerum peregrinarum permutatione, vicinis ea merce carentibus impendunt. Capiunt autẽ pisces duabus artibus. Quando piscationi generali animus est intendere, qua sciunt eorum piscium versari copiam, iuuenum cogitur ingens multitudo, à tergo gregẽ silenter in latam coronam instructi, vti leporum venatoribus accidit, circumeunt submergũtq; se vna omnes & in aquis more chorizãtium, paulatim virgis, quas dextera gestant, dexterrime agitatis & aperta leua, vt in caulam pecudes gradatim ad litorales harenas impellunt, ibiq; sportatim in siccum prædam proiiciunt. Non miror ego fieri posse hoc, ꝙ in alueo Nili mihi ipsi acciderit, quando aduerso flumine ad Soldanum ꝓficiscebar, anno ab hinc quarto & vigesimo, nauibus quæ me comitatumq; meum & palatinos ad me à Soldano missos vehebant, in ripa recentium cõmeatuum sumendorum ratione morantibus, animi causa, ꝙ mihi exire in terrã ob Arabes vagantes non erat tutũ, panis frustula de accolæ vni⁹ consilio proiiciebam in fluuium, pisciculoꝝ aggregata est ilico multitudo adeo secura, vt submitti sibi sportas paterentur, certatim ad natantia frustula panis, vti ad mellitum aliquid rabidæ muscæ, accurrerunt, sportas mox eleuabam⁹ refertas, idq; ad libitum reiterato facere licebat. Attamen interrogati accolæ cur tanto tẽpore vigerent eorũ pisciculorum turmæ, non comedi ab eis pisces, ꝙ noxii sint, intelleximus. Fui ego monitus ne vllum ex eis manu caperem, spinã in eorum dorso rubram ostenderunt, studere piscem, vti apes aculeo, spinæ cuspide captorem ferire: Chiribichensibus nõ est ea cura, sunt cõmodi pisces hi. Genus alterum piscationis tuti⁹ est & generosum, noctu intra scaphas ardentes portant tedas, & qua experimento noscunt magnorum piscium versari greges, proficiscuntur, tedas extra cymbarũ spondas circũrotant flammãtes, ad lumen properant piscium agmina fuscinis & sagittis iactatis perimunt ad libitum, salitosq; vel sub ardenti sole desiccatos in cistas cõponunt, venturosq; ad eorum fora mercatores expectant, de marinis partibus satis. Nascuntur & illic insectorum & serpentum multa genera. Salamandræ Chiribichenses humana sunt palma latiores, morsus eaꝝ lœtalis est, vti pullę gallicinæ raucæ quãdo incipiunt optare maritum, noctu crocitant. Aspides caudę aculeo ferientes, ibi passim reperiuntur, eosum caudæ cuspide sagittas inficiũt. Araneæ sunt versicolores, visu formosæ, nostris duplo

Araia.

Tritones aspecti.

Quib⁹ artibus capiãt pisces.

Alterũ gen⁹ piscandi.

maiores: tenax ē earū tela & aspectu digna, q̄cūq; volucris passere minor aut par passari, si ce
ciderit in eā irretit̄, vi nō parua op9 esse inquiūt cœnobitæ ad infrīgēda fila. Araneis & ranis
ac vermib9 qbusq;, pediculis etiā sine horrore vescunt̄, licet in cæteris sint stomachosi adeo,
vt si quid non placitum viderint eorum quisq;, euomit repente quicquid stomacho inest. A
quattuor culicum generibus infestis se hoc pacto tuentur multi, obruti harena, faciē frondi
bus cōtegunt inter ramos, vt spirare queant, exigui sunt noxiores. Apum sunt genera tria,
in aluearcis duo mella cōgerunt more nostraꝝ, genus tertium exile ac nigrum in siluis mel
lificat sine cera. Pulliculis apum vescuntur incolæ libentes, crudos, assos & interdū elixos co
medunt. Vesparum duo sunt genera, vnum innoxiū, valde molestum alterum, hæ domos,
illæ siluas inhabitant. In finibus quibusdā maritimis angues magnæ molis creantur, si dor
mire nautis acciderit, apprehēsa cymbę spōda, in nauim serpunt & perimunt sopitos ac lace
rant & comedunt socialiter, vti vultures ad oblata cadauera. Certis anni tēporibus à brucis,
eruca & locustis in arborū germinibus infestantur, in maiicio grano, nisi cura ingens adhi
beatur, in eo desiccando & locando in horreis gurgulio nascitur, & rodit medullam cortice
relicto, vt in fabis & alicubi in tritico accidit. Sunt & illic noctiluci familiares, quibus in du
cali præcedenti diximus, ad culicū remedia, & lucem noctu prębendam eos vti. Maris eius
dicunt certis anni temporibus littora ad colorem sanguinis rubescere. Interrogati senescen
tes, quid causæ insit, quod ingens multitudo piscium oua eo tempore egerat, quę ab vndis
raptata, superne cruentum colorē illum dent aquis, putare se aiunt, affirmant minime, erit
in manu quęrentiū in ossium superficie medullas credere, vel genuinos tabe liuoris inficere
super his & multis præterea. De quadrupedibus, volucribus, & insectis, de arboribus her=
bisq; ac succis, aliisq; rebus huius modi iam satis. Ad hoīm gesta & vitę seriē tendamus arcū.

Caput octauum.

De natura & moribus Chiribichē sium.

SVNT Chiribichenses auguriis deditissimi, sunt ludorum, cantuū & sono=
rum amatores, in crepusculo vtroq; variis instrumentis & cantibus se alter=
ne salutant, perpetuos octo dies interdū psallendo, cantando, chorizando, bi
bendo, & comedendo consumunt, ad extremam vsq; lassitudinē sese aliquan
do concutiunt. Cantus eorum ad mœrorē tendunt, ibi suis quiq; monilib9
instruunt, aureas hi coronas capitibus imponunt, conchis maritimis & li=
macum tegminibus colla ac suras pro tintinabulis ornant, pennarum cristas diuersorū co=
lorum alii sumūt, ad pectora bullas aureas appēdunt alii, quas appellant guaninès, sed om=
nes sese variis intingunt herbarum succis, & qui turpior nostris oculis videretur ab eis ele=
gantior iudicatur, ita coacti in arcum modo, modo stricto cuneo, dein rotunda corona con=
nexis manibus, mox solutis, mille saltibus variis & tripudiis, semper canentes in gyros sese
voluūt, euntes ac redeuntes cū variis vultuū gestibus, labellis interdū clausis ac silentes, aper=
tis modo vociferantes. Cœnobitæ hi aiunt vidisse illos aliquando sex amplius horas, sine vl
la intercapedine in huiusmodi vanis ac laboriosis motib9 consūpsisse. Quando moniti per
pręcones ad primarii alicuius reguli atrium circumuicini sunt conuenturi, regum familia=
res itinera, euulsis herbis & abiectis lapillis ac spinis & paleis sordibusq; aliis omnibus, ver=
runt & purgant, & si opus est latiora reddunt. Qui à pagis veniunt vicini, ad fundæ iactum
ab atrio reguli sistunt, in aperto campo sese instruunt, & ordine cōposito iacula, qbus ad bel
lum vtunt̄, & sagittas psallendo tripudiandoq; concutiunt, & voce tremula submissaq; pri=
mo cantantes paulatim gradiuntur, mox quo propius accedunt voces & cantus reiteratos
eleuant idē fere semper promendo, verbi gratia: serena dies est, dies est serena, est serena dies.
Cuiusq; pagi dux vnus tripudiorum & cantuum regulam præbet cæteris, qui tanto duci
respondent concentu, vt vna in multis vox esse videatur, & in multis motibus motus vnus.
E ducis illius necessariis præcedit agmen versis vestigiis vnus vsq; ad atrii valuas, domum
dein sine cantu, piscatoriā hic fingendo artem, venatoriam alius, modeste tripudiando ingre
diuntur oratorio more dein laudando regulum & genitores eius alte sermocinatur ali9, mo
rionis quidam gestus, oculos modo torquendo, modo recte spectando, confingit. His actis

Bachanalia viuunt.

pedibus sub se reductis solo sedent omnes taciti, comeduntq; ad crapulam ac viuūt ad ebrie
tatem, quoque intemperantius quis potat, eo valentior habetur. Fœminæ tunc modestius
vtuntur potu, quo maritorum prostratorum ebrietate liberiorem curam habere queant, est

nanq; data cuiq; viro in custodiā, donec bacchanales hi ludi durant, fœminarum etiā opera vtunt̄ his tēporib⁹ ad potuum & ciborū sarcinas ad conuentus locū deferendas: hæ viritim pocula porrigunt hoc pacto, primo sedenti propināt fœminæ, surgit is, viciniori porrigit pateram, ille alteri, vicino hic: donec ordine suo numer⁹ impleat̄. Turgidū se vidisse ex illis aliquē effectum, præ nimio potu aiunt fratres, vt pręgnanti similis esse videretur. Post hęc ad iurgia & querimonias p̄teritarumq; iniuriarū recordationes se cōuertunt, hinc duella & prouocationes & cætera discrimina, hinc multæ inchoant̄ inimicitiæ, hinc multæ veteres repullulant vindictæ. Quando iam surgere posse datur vt domum reuertantur, cantus iterum ad mœsticiā pronos excitant, fœminæ præcipue tristiores. Ab homine multū distare asserunt temperantē, quia futurorum expertem remanere oporteat eum qui ebrietate non corruat. Arti magicæ, vt infra suo loco dicem⁹, sub magistris inuigilant, tuncq; dæmonum commercio et colloquiis vsos fuisse prædicant, quādo per ebrietatem sopito spiritu magis grauantur, vnde præter vini potum alterius herbæ inebriantis suffumigio vtūtur, quo plenius iaceant inertes, sumunt & alii succos herbarū ad vomitū excitantes, quo stomacho euacuato crapulā & ebrietatē queant reiterare. Intersunt & simposiis eorū virgines, hæ surarū sibi & fœmorum partes, quę proximæ sunt genibus, staminū glomis inuoluūt stringūtq; acriter, quo suræ ac fœmora crassiora tumescant, elegantiores ea ineptia se putant apparere amantibus, de cætero nudæ. Nuptæ vero fœmoralibus vtuntur gosampinis ad pudēda tm̄ contegenda. Bellica hi formant variis modis cōpacta instrumenta, quib⁹ modo læticiam mœsticiam interdū & furorem incitant, ex magnis conchis maritimis funiculis transuersatis aliqua cōponunt, ex ceruorum ossibus & fluuialibus cannis fistulas diducūt. Tympana quoq; parua picturis variis ornata efficiunt, ex cucurbitis etiam & ex euacuata trabe grandiore virili lacerto formāt. Noctu fere semper more præconū ex altiore cuiusq; pagi domo vociferant multi, respondet̄ ab uicino pago non negligenter. Interrogati cur eā sibi sollicitudinem induerint, quo sui hostes nequeant eos reperire incautos, si repēte occurrerint, perpetuis nanq; sese bellis inuicem conficiūt. Difficilia intellectu inquiunt esse eorū idiomata, q̄ vocabula proferant omnia sincopata, vti poetis licet deum dicere pro deorum. Ante solis exortū si calor vigeat, si vero frigus in exortu, singulis diebus sese lauant, & ad elegantiā plærumq; vnguento quodam viscoso sese inungunt, & volucrum pennis superimpositis totū corpus cooperiunt, lenones aut magas Hispani prætores hoc pacto e carceribus educunt in publicum contumeliæ causa, in admissi facinoris pœnam. Neq; frigus neq; calor multum vrget Chiribichenses littorales, licet sint æquinoctio proximi, decimo vix nostri poli gradus subiiciuntur, tendit ea tellus ad antarcticū, vti aliâs dixi, trans lineā æquinoctialem gradus quattuor & quinquaginta, vbi sunt breuissimi, q̄n apud nos longissimi dies, & econtra. Inter eos ille potentior habetur & nobilior, qui auro & cymbis vniligneis locupletior est, quive plurib⁹ propinquis fultus est, & præclare gestis maiorum polleat aut suis. Si quis alteri fecerit iniuriā caueat sibi, ignoscunt nunq̄, proditorie quærunt vindictam. Sunt maiorem in modum iactabundi, arcubus & sagittis venenatis delectantur, aspidū aculeis caudarum, quarundā etiam formicarū capitibus, venenatis etiā herbis cōtusis aut pomulis, de quibus aliâs, & succis arborum stillantib⁹ eas liniunt, neq; omnibus datū est medicamenta illa tēperare. Vetulas habēt eius artis peritas, has suis tēporib⁹ inuitas includūt ad id ministerium præbitis materiis, biduo continent & decoquunt vnguentum, peracto domū aperiunt, si vetulas incolumes reperiunt quin semimortuæ iaceant ob vim veneni, graui pœna conficiunt, tantam enim esse vim eius asserunt, vt opifices quosq; odore solo dum componitur fere trahat ad interitum, & tanq̄ rem inutilem vnguēta proiiciūt. Vulneratā perimit ea tabes, sed non repente, remedium e nostris nullus vnq̄ reperit, ipsis vero notū est. Durissima est vulnerato post id vita, quoniā a multis, quæ placita esse soleāt, abstinere illum oporteat, a Venere primum per biennium saltem, & toto vitæ tempore a vino ciboq; vltra naturæ solam necessitatem, & a laboribus: ab his nisi cauerint, mora sublata moriuntur, vulneratos aiunt cœnobitæ se vidisse plærosq;, quod crudis bellis se mutuo conficiāt, mortuum neminem præter fœminam vnam: certant nanq; vna cum viris fœminę, ea vulnerata medelæ angustias subire recusauit: extorquere ab eis nostri nunq̄ potuerunt, quo medicamento sit opus ad eam curam. Arcus inter se cum globulis cereis aut ligneis loco sagittarum a pueris exercent. Dū nauigant cantor sedet vnus in cymbæ prora, cui remiges secuti punctū ordine grato respōdent vniformes remos agitando. Fœminę vt plurimū adolescentiā & iu

Habēt idioma difficile intellectu.

Venenatis vtuntur iaculis.

uentutem sat honeste peragunt, grandiores sunt inconstantes. De generali more fœminarum, quibus aliena magis placent q̃ sua, Christianos magis amãt, currunt, natant, psallũt, & motus omnes exercent non ineptius q̃ viri: partus leuiter emittunt, nullũ doloris promunt signum: nec lecto recumbunt, nec blandimenta expectãt vlla: infantuli ceruices duobus premũt puluinaribꝰ, à frõte vno, ab occipite altero, stringũtq; ad oculorum rupturã, placet illis plana facies. Puellas nubiles biẽnio cubiculis parẽtes includũt abstrusis, neq; in aerẽ eo tẽpore, cũ alias ob solis & aquę frequentẽ vsum suffuscæ sint, pgrediuntur: comam scindũt nũq̃ clausura durante. Ea seueritate custoditas multi optant habere vxores, hæ si primæ sint mariti vxores, coluntur à cæteris quas habent ad libitũ primates, populus vna contentus viuit, ignobiles vero maiori ex parte obsequiũ petenti prestant. Post nuptias cauent ab adulterio, si acciderit, à fœmina crimen nõ exigitur, de adultero queritur vindicta, repudiari vxor potest. Ad huius primæ senere puellæ nuptias vicinia inuitatur vniuersa, fœminæ conuiuę, potus & dapiũ secum afferunt humeris sarcinam singulæ vix ferendam. Viri pallearũ & culmorum singulos fasces ad construẽdã nouę nuptæ domũ portant, ea trabibꝰ erectis in modum castrensis papilionis erigitur, domo constructa sponsus vterq; pro facultatibus ornat assuetis monilibus & variorum colorũ lapillis, quibus qui carent mutuo à vicinis accipiũt, tunc noua nupta cũ virginibus seorsum sedet, sponsus apud viros. Circumeũt vtrumq; cantantes, hũc iuuenes, illam puellæ, adit crinitõsor, sponso capillos ab aure scindit, spõsę mulier, in fronte solum ad supercilium ab occipite restat crinita, his actis nocte aduẽtante, viro sponsam manu porrigũt, vt ea vtatur ad libitum datur venia. Habent & fœminæ pertusas aures, quibus monilia suspendunt, masculi vnà prãdent, fœminæ cum hominibus nunq̃. Curam rei familiaris amant & exercent ipsę: mares rei bellicę, venatui, piscationi, & ludis inuigilant. De moribus & vita illorũ multa hic pretereo, quia in præcedenti ducali sat late in senatu nostro recitata fuisse memor animus, è quibus vereor ne hic sint aliqua nõ necessario repetita, septuagesimus quippe annꝰ ætatis, cui nonæ quartæ Februarii anni millesimi quingentesimi vigesimi sexti proxime ruentis dabunt initiũ, sua mihi spongia memoriam ita cõfrigando deleuit, vt vix è calamo sit lapsa periodꝰ, quãdo quid egerim si quis interrogauerit, nescire me profitebor, quia præcipue diuersis ista tẽporibus & à variis hominibꝰ notata veniunt ad manus. Tria nunc restant, quibus forte narratis claudamus opus, ni recentia nobis afferantur. Quo pacto magicã discant & exerceant artem, homines ferè nudi & inculti, quibus mox pompis sua tractent funera, demũ quid credant futurũ obeuntibus. Artis magicę gnaros habent magistros, hos appellant Piaces, his assurgunt, hos vti numina colunt, decennes aut duodecennes è puerorũ cœtu deligunt, quos ei ministerio à natura deditos à coniecturis fore cognoscunt, vti ad grãmaticorũ & rethorũ nos scholas pueros dirigimꝰ nostros, ad abstrusos illi nemorum secessus mittunt suos. In magalibus sub veteranorũ præceptorũ regula biẽnio Pythagorea duriorem agunt vitã, institutaq; imbibunt seueriora. Ab omni genere rerũ sanguinem nutrientiũ, cum solo aquę haustu & à Venereo actu, aut solum cogitatu abstinent, sine parentũ aut propinquorum vel sodalium vllo comercio viuunt. Preceptores solis durante luce minime vident, noctu adeunt ipsi discipulos, non accersunt. Dæmones excitantia dictant pueris cantica, & vnà curandi egrotos viam ostendũt, biẽnio peracto ad patrios lares regrediuntur. Ab piacibꝰ magistris adeptæ scientiæ testimonium secum afferũt, vt ex vrbibus Bononia, Papia, vel Perusio qui doctoratus titulũ assecuti sunt, aliter eruditꝰ artis medicæ vsum exercere nõ auderet quisq̃. Vicini affines aut amici suos minime ad medelam, si ęgrotent, admittũt, alienos accersunt, & hos alii reguli presertim. Pro morbi varia natura, variis curant superstitionibus, & variis ipsi præmiis afficiunt. Si leuis dolor iacentem premit, sumptis ore quibusdã herbis admouent ad locum doloris labra & vi summa lalando esugũt, attrahereq; ad se ledentem videtur humorem, mox domo cũ vtraq; maxilla turgenti exeuntes, expuũt & excreant reiterato, breui aiunt ęgrotum fore incolumẽ, q̃ eo suctu & lalatu morbus è venis eius sit extortus, sed si acriore vrgeatur infirmus febri aut dolore, aut alia quauis valitudinis specie prematur, aliter se habent. Egrum adit piaces, paxillum ex arbore sibi nota non vulgare ad vomitus incitamẽtum manu gestat, in paropside vel in catino aqua pleno, paxillũ piicit vt madefiat, apud iacentẽ sedet, dęmone pressum esse ait egrum, credunt præsentes referenti, vt operam impendat suam ad remedium, orant piacem propinqui & familiares. Inualidũ adit, totum eius corpus, modo quo diximus lãbit sugitq; tractim & carmina sub murmurans promit, dæmonẽ se dicit eo pacto ab egroti me

Quibꝰ moribus vtant in celebrandis nuptiis.

Cõqueritur autor de memorię debilitate. 1526.

Ad finẽ aperis tendit.

Magicę artis cãdidati

dullis euocare, attrahereq; ad se dęmonem, mox arrepto paxillo madido, palatum sibi cō fricat ad vuam, dein vsq; in guttur paxillum dimittit & vomitum stimulat, vrgetq;, donec quicquid cibi stomacho immo & prope inest euomit, anhelo spiritu, nunc tremulo, modo submisso, sese totum concutit, voces & gemitus tauro iaculis in stadio percusso acriꝰ mugit, pectꝰ plangit, guttatim, vti è tectis himber, duarū horarum spacio sudor defluit. Se id vidisse asserunt bicolores cœnobitę, miratos etiā, quin agitatione tanta crepet medius piaces ille. Interrogatus piaces cur hæc tormenta patiatur, vt ab ægroti medullis per carmina dæmones coarctantia, & per suctus, ac lalatus tractū ad se dæmonē excutiat, hæc perferre oportere ait. Postq; se diu piaces variis acribusq; gestis macerauit, fede ructans crassam euomit quandam pituitæ massam, in cuius medio nigerrimus inuolutus est durior globulus, nauseatū illud excremētū manu colligunt, nigrum globulum à reliquo reumate separāt, piace semi exanime ad partem iacente, domo exeunt, globulū elatis vocibus, quo longius queunt, pisciunt, hæc verba reiterando, maitonoro quian maitonoro quian, quod sonat: i dęmon à nostro, dęmon i à nostro. His actis ab ægroto medelæ precium poscit, incolumē se prope diem futurum putat ægrotus, putant & propinqui ac familiares. Maicii frumēti & eduliorū datur pro morbi qualitate copia, dantur & aureæ bullæ pectorales, si potens fuerit ægrotus, grauiorq; infirmitas. Hoc memorandum cœnobitæ bicolores auctorati viri concionatores, hoc pacto paucos à piacibus curatos affirmant periisse, quid hic lateat, qui aliena proni sunt refricare negotia, pro suo arbitratu iudicent, nos q̄ dantur ab auctoratis viris, damus. Recidiua per pharmaca variarumq; herbarum succos curatur. Consulunt & de futuris dęmones, quos notis astringunt carminibꝰ, in eo secessu habitis à pueritia, de imbribus & siccitate, de aeris temperie, de morbis & cōtagionibus, de pace, de bello, deq; successibus, de itinerum effectibus, de rerum initiis, negociationibus, lucris & iacturis, de Christianorū accessu ad eos, à quibus abhorrent, ꝙ eorū terras occupent, leges prębeant, nouos ritꝰ, nouosq; mores induere cogant, & assuetos appetitus abiicere faciant. Interrogati de futuris piaces, ad vnguem respondisse asserunt cœnobitæ, exempla nobis in senatu coactis duo, pręter alia multa enarrarunt. Hiatu aperto Christianorū aduentum ad se desertos in ea regione Chiribichēsi, optabāt fratres, an ventura essent ꝑpe diem nauigia interrogati piaces, ventura die designato pręd ixerunt, de nautarum numero, de habitu, & quid secum afferrēt particulatim nunciarunt, nihilo errasse aiunt. Creditu videtur esse durius alterum, per trimestre amplius ecclipses lunæ ꝑdicūt, cū neq; litteras neq; sciētię vllius cognitionē habeāt. Ieiunāt & mœsti viuunt eo tempore, psuasi malum aliquod portendi arbitrantur, cū tristibus sonis & canticis lunæ menstruum excipiunt fœminæ præsertim, sese inuicem plangunt, puellæ nubiles sanguinem sibi ruptis venis cum piscis acuta quadam spina gladioli loco emungunt è lacertis. Quicquid in menstrui tempore cibi & potus conditum & paratum reperitur in domibꝰ, in mare aut alueis fluminum proiicitur, abstinent ab omni oblectamenro donec ab eo labore lunā euasisse conspiciant, luce resumpta iocis, & ludis, cantibus lętis & choreis indulgent. Ridiculū est auditu quid causę lunæ defectum trahere populis insontibꝰ piaces, aliter à suo scitu persuadeāt, ab irato sole, crudo vulnere lunā fuisse percussam eo tēpore pueriascūt, solis vero ira sedata, reuiuiscere in statum pristinum, ac si dęmonem ecclipsis causa lateret, q̄ à siderum sede delectus astrorum scientiam secum attulit. Quādo vero piaces, principis aut amici alicuius rogatu, sunt euocaturi spiritus, archanum introeunt secessum hora noctis decima, strenuos & intrepidos secū accersunt iuuenes numero paucos, super humili scabello sedet magus, pedibus stant iuuenes immobiles, insanis vocibꝰ, vti Cumeā fecisse Sibillam refert antiquitas, obscuris aperta inuoluens proclamat, tintinabula quæ manu gestat mox concutit, tristi dein sonitu fere lugendo his verbis vocatum compellat spiritum, prororure prororure vltima producta, idq; sepius reiterat, si accessum differt vocatus dęmon acrius se macerat, sunt enim orantis verba vt veniat, si distulerit, cantilenas vertit, & carmina promit minabunda, vultuq; toruo imperare videtur. Ea exequuntur quę sub veteranorum disciplina in abstrusis nemoribus didicisse illos diximus, cum iam tandem sentiunt adesse vocatū, suscepturi dæmonem, crebrioribus ictibus tintinabula quatiūt. Piacem aggreditur vocatꝰ dæmon, ac si vir fortis puerum imbellem adoriretur, solo sternit piacem hospes dæmon, sese contorquet piaces, horridi cruciatus monstrat signa. Ad laborantem è iuuenibus admissis, accedit audentior, reguli vel eius, cuiꝰ causa piaces grauem eā prouinciā sumpsit, prepo nit mandata, prostrati magi labiis respondet inclusus spiritus, q̄ petere soleāt memorauimꝰ.

Cōsulūt dęmones sup rebꝰ futuri.

Valde lugēt tēpore ecclipsis lunaris.

Quomodo dęmonia cos sanant.

Responsis

Responsis habitis, quid præmiſſit piaci prehendum percunctatur iuuenis, an ex eduliis & maticio satiſfactum iri iudicet dæmon, postulata piaci præbentur ad vnguem. Quando cometen spectant, vti custos gregis, aduentante lupo, solet horrendis vocibus lupum deterrere, ita isti putant suis strepitibus & tympanorum reboatu cometen diſſolui. Cœnobitę narrantes hæc & huiuscemodi, senserunt é collegis nostris ambigere, an esset dictis pręstanda fides, propterea frater Thomas ille Hortizius, qui res Chiribichensiū & mores intus & in cute norat, in hoc erupit exemplum inquiens.

Caput nonum.

BENE FORTVNATVS frater Petrus Cordubēsis, omnium iudicio vir sanctus, regionis Andaluziæ nostri ordinis prædicatorum viceprouincialis, quem solus augendæ nostræ fidei ardor ad eas traxerat solitudines, solo dei auxilio fretus, piacium illorum archana statuit indagare, & an dæmone præssi vaticinarentur, darétq; more Delfici Apollinis respōsa, voluit præsens intelligere. Vero verius esse cognouit, piaci suis carminibus intento voluit adesse, coram eo semel res acta est, ac si cuniculum raptasset melampus, ita piacem solo iactatum reddidit spiritus exanimem. Admirabundus pater ille, sacerdotalem sibi stolam accinxit, affert dextera sanctificatam aquam, vt ramulo iacētem irroraret, sinistra CHRISTI crucem, iacenti proximus hæc verba protulit. Si dæmon es, qui hunc ita fatigas, per huius instrumenti tibi bene noti virtutem, & crucem protendit, adiuro te, ne sine nostra venia inde audeas exire, quin prius ad interrogata respondeas. Multa se latino sermone, non pauca Hispano idiomate, se fuiſſe percunctatum affirmat sanctus pater ille, ad quæq; respondiſſe iacentem ordine suo inquit, non latine tamen aut Hispanice, sed eo sermone quo piaces enutritus est, in sensu vero nil deuians. Miscuit vnū prēter cætera bonus frater, en dic post huius corporei carceris exitum animæ Chiribichensium quo nam proficiscuntur. ad ardentes æternasq; flammas nos ipsi raptatas trahimus, vt vna nobiscum suorum operum obscœnorum pœnas luant, hæc Chiribichensibus multis ex fratris mandato præsentibus. Vulgatam per regionem vniuersam eam famam nihilo à priscis malis moribus deterruiſſe Chiribichenses, quin eodem ordine suos exequerentur appetitus, conqueritur frater Thomas. His actis bonus Cordubensis in piacem iacentem versus inquit, discede ab hoc homine spiritus immunde, eo verbo prolato, piaces repente surrexit, sed stupidus adeo vt alienus à se ipso diu steterit, vix plantis inhærens, vbi primum loqui poſſe datum est, maledictis & grauibus querelis abeuntem insectatus est hospitem, qui tanto tempore corpus eius macerauit. Garsias Loaisa bicolorum & ipse concionatorum frater, quem, vt aſſerit, Beatitudo tua sub rubro galero ad suæ regulæ apicem euexit, nūc conscientię Cæsaris refricator, & Oxomensis antistes nostriq; senat⁹ Indici princeps, Cordubensem eum fratrem Petrū ait omni laude dignum & veridicū esse. A meo iudicio non est hoc alienū, quandoquidem nostra lex patitur, vt vexatos fuiſſe multos à dæmonibus fateamur, CHRISTVSq; sæpe dicit̄ immundos spiritus ab hominibus eieciſſe. Fruuntur & hi piaces aliorum symposiis & choreis ludisq; leuibus aliis, à populo tn̄ ob grauitatē semoti. Carminū sensa neq; ipsimet artifices intelligūt, vti nostris accidit, licet sermoni latino vulgaris sit proximus, pauci tn̄ sacris astātes quid sacerdotes cantent, percipiūt, immo & é sacerdotibus ipsis ex antistitū ignaua incuria, nō pauci solo verborū ꝓlatu, re non ꝑcepta, contēti rem diuinā audēt exercere. Quib⁹ modis sua funera tractent, nō est ineptū auditu. Obeuntiū corpora nobiliorū præsertim, super arundineis cratib⁹ partim cōposita distēdūt, ac lento igni q̄rundā herbarū succēso, sicca reddunt, humore vniuerso guttatim distillato, ea dein seruant in penetralib⁹ suspensa ꝓ penatibus. Est & aliis quibusdā regionibus huius putati continentis ea consuetudo, vt in decadibus primis ad Leonem patruelem tuæ Batitudinis dictū puto. Quæ vero corpora non desiccantur exerta domi foſſa, cum plantibus & lachrymis tumulantur. Exacto primi funeris anno, amicorū vicinia conuocatur, confluit ea multitudo q̄ statui vita functi cōuenit, inuitatorū quisq;, cibis & potib⁹ comitat⁹ venit, aut seruos ducit onustos, primo noctis crepusculo, sepulcrū ministri aperiunt, oſſa eruunt, elatis vocibus & sparsis crinibus collachrymant̄, propriis pedibus cū manibus apprehēsis & capite inter crura posito in orbem se constringunt, horrendos tunc rabide protendendo solutos pedes & facie ac brachiis ad cœlos ver-

Frat Petr⁹ Cordubēsis.

Funera quo pacto tractent.

sos ædunt vlulatus. Quicquid lachrymarum ab oculis, quicquid ve mucorum é naribus manat, intersum fœdo aspectu relinquunt, quo turpiores redduntur, eo se perfectius officio functos arbitrantur, ossa comburunt, capitis ceruicem seruant, hanc nobilior é fœminis secum affert domi seruandam pro re sacra, redeunt inuitati. Quid de anima sentiant nunc dicamus, animam esse immortalem fatentur, exutum veste corporea ad montanas proficisci credunt siluas, ibiq; in speluncis perpetuo agere, neq; cibum neq; potum eius tollunt, quin & illic depascantur. Auditas é specubus voces responsiuas, quas echon Latinus appellat, animas esse per ea loca vagantes arbitrantur. Crucem eos venerari cognouerunt, licet aliquantisper iacentem hoc modo. X. alibi pacto hoc ⊠ circundatum lineis, nascentibus eam apponunt, dæmones aufugere ab eo instrumento credunt, si quid noctu formidolosum aliquando visum est, crucem sistunt, purgari locum eo remedio dicunt. Vnde nam & hæc & sermones quos non intelligunt didicerint interrogati, á maioribus ad iuniores transmeasse mores ritusq; illos respondent. Ignoscant Chiribichenses res, si vltimum in hoc rerum aceruo promissum illis abstulero locum, dixi namq; conclusuras opus, excepto rerum nouarum pullulatu, æquius est vt extremum agmen tantarum rerum egregiæ classes Oceanum sæpe sulcantes impellant, & lassam mihi dexteram iam retrahant á scribendo. Dum enim in præcedenti ducali ac Beatitudinis tuæ rebus, in hoc libello nuncupatis, versarer, accurrebant multa quæ partim retuli, partim occasiones oblatæ reseruari in hoc tempus coegerunt, quia præterea non est mihi liberum ob alia negocia, singulis diebus scribendis successibus Indicis intendere, mensis integer expers interdum mihi labitur é manibus, propterea raptim & fere in confuso quando vacat, cuncta scribuntur, neq; potest in his ordo seruari, quia inordinate accidunt, ad classes veniamus. Anno superiore quattuor nauium ex Hispaniola reuecta fuit vna, ab cuius nautis & senatu remanente, ea nobis relata scriptaq; fuerunt quæ de Garaio, Aegidio Gonsalo, Christoforo Olito, Petro Arie, & Fernando Cortesio narrata sunt. Ex Barrameda Bethis hostio discessit alia quinto Nonas Maii, huius anni Millesimi quingentesimi vigesimi quinti nauium quattuor & viginti, vt in Hispaniolam primo, vbi senatus est Oceanea cuncta gubernans, & inde se mox ad varias illius orbis noui prouincias spargant. In vna illarum nauium familiaris meus Iohānes Mēdegurrē. Cusentino Archiepiscopo & Vianesio quōdā hic legatis not9, vect9 est, ad Iamaicæ spōsæ meæ paradiseæ res curandas. Ab eo ex Gomera fortunatarum insularum vna, quo omnes Oceanū traiecturi aquandi & lignandi gratia se applicāt, litteras habeo. Decem dierum spatio iter suum prospero successu peregisse scribit, breuiore potuissent plereq; naues agiliores, sed lentatis velis opus fuit torpentes comites expectare, ne in Gallorum pirathharum fauces, qui eos diu in alis stantes opperiebantur, tardiores inciderent, in quartum inde diem vela in altum Oceanū se facturos asserit, tunc suæ quiq; naui soluēt habenas & vela protendēt ad libitum, á pirathharū metu securi, vt fœlicibus auspiciis cœptū iter peragant oramus. An Cassiterides insulas Portugaliæ ditionis, dictas Azores, appulsas fuisse ab Fernando Cortesio & noua Hispania terrarum nobis notarum vltima, naues duas dixerim, non memini, dictum sit necne parum refert. Quomodo sit prouisum ne in vastos pirathharum hiatus decidant, qui velificando illas diu expectarunt, & quo modo iam euaserint, quidue aduehant referendum est. Ex illis vna depositis oneribus tentare fortunam statuit, superis iuuantibus, non incidit in latrones, incolumis euasit. Cæsari nobisq; per Lupum Samanecum á paruulo apud me educatum ab hinc anno tertio profectum, bona tamen adepta mea venia, cum regio á secretis Albornozio misso sub nomine computatoris regii, mandata dederunt nauium duces. His intellectis classis instructa fuit illico sex nauium, quarū quattuor ducentarum sunt capaces cuparum, & vna comites duæ carauellæ ad maritimam pugnam, si pirathas habuerint obuios, paratissimæ, quattuor nobis alias mutuo dedit rex Portugaliæ dexterrimas, & omni genere tormentorum bene munitas, ierunt septimo id9 Iunii, deposita sumpserunt onera, & tutæ redierunt circiter finem Iulii, in vrbe Hispali læti gratias agunt superis, indies primarios ductores expectamus, quæ ab illis hauriem9, tuæ Beatitudini aliquando suggenda prębebim9, si hæc placuisse intellexerimus, obsoniorum nobis porrecta paropside, quibus viginti amplius ociosorum milia quottannis tua Beatitudo pinguefacit, quo largius queant ocii prærogatiuis inherere. Idem Cæsari ausus fui dicere, quando abbatialem mihi Iamaicę Antisteam præbuit, Cæsarem namq; in hæc verba tunc aggressus fui. Cæsar inuictissime, qualis maternis auis & parenti vtriq; tuis ab an

Opinio Indorū de anima.

Cruci venerantur.

Ioannes Mēdegurrēsis.

no septimo & trigesimo quo me tenet Hispania, fuerim, q̃q̃ tuę Cæsareæ maiestati vtilis, verbo, scriptis, & p̄bitis honoribus, quandocūq; opus est, tua maiestas fatetur, sed in huius rei testimoniū, quo id oratorib9 conterraneis meis, Mediolanensi, Venetis, Florentinis, Genuensi, Ferrariensi ac Mantuano persuadere queam, amoris hui9 aliquo argumento exteriore indigeo, ob honorem cuius escam nemo vnq̃ abiecisse reperietur, de nundinis, vt est in veteri prouerbio, p lucri qualitate quisq; prędicat. Grata profecto post habitum à tua beatitudine gratiosum breue mēbraneum, fuerunt multa capita litterarū reuerendissimi Datarii ad Baltasarem legatum scriptarum, in quibus non infirmū esse beatitudinis tuæ amorē erga me testat̃, & se fore apud beatitudinē tuā patronū meum benigne pollicetur. Sed bene frondosam non tanti faciendā esse arborem cēsemus, quę cum benefica esse possit, vlmo vel platano similis esse malit. Nimis sum euagatus, ad vectas naues redeamus. Duæ tantū erant & paruæ quidem ab Cortesio naues, nauigiorum penuriæ illarum regionum, thesauri paucitatē ascribunt, septuaginta tantū milia pensorum auri afferūt Cæsari, dixi sæpe pensum Hispanū ducatum aureū superare quadrante, hoc arbitror nihil superaturum, q purū non sit aurū. Aduehūt & colubrinam bellicum tormentum, de quo sępe, ex auro fere non auro ait Lupus Samanecus, qui apud me nunc est in prima naui, quæ fortunā tentauit, vect9, esse conflatam, trium & viginti, verbo Hispano quintalium, quintalis quisq; rubos librarū sex duncialium quattuor continet. Afferunt & gemmas & ornamēta multiplicia ditia, mirādę pulchritudinis tigrim in naui prima vexit Lup9 Samanecus, sed ad nos nō ducta est. De Cortesio & Cortesii vafris artibus in decipiendo seducendoq;, longe distantibus ab relatu multorū aptis etiā argumentis, q congestos habeant auri gemmarum & argenti nusq̃ auditos aceruos, per immensi atrii sui posticum, furtim noctu ignaris magistratibus, à regulorum seruis sarcinatim intromissos, deq; vrbibus cum suis municipiis & villis innumeris opulētis, de auri & argenti fodinis, deq; prouinciarum numero & amplitudine, ac multis præterea in tempus aliud seruamus. Ruminantur in archanis remedia quędam, nefas mihi esset emutire quicq̃ aliud impręsentiarum, donec tela hæc, quam nunc ordimur, texturæ suæ finem sortiatur, ad partem abeant hæc, de classibus aliis parumper. In eo quem baccalarius Antonius Tamaronus ꝓcurator meus Beatitudini tuæ porrexit libello, incipiēte, priusq̃, de classe ad Maluchas insulas aromatū altrices, q̄ lineæ subsunt æquinoctiali vel proximę, mittenda, facta est mentio latissima, vbi in controuersia cū rege Portugalico in ciuitate Pacensi, quæ vulgo dicit̃ Badaioz, diximus fuisse conuictos Portugalenses sed non confessos, cuius rei rationes illic adductę sunt in medium, classis ea q̄ iussa fuerat interrumpi, soluto cōuentu Pacensi peracta fuit in Cantabrica Biluaui statione, mox ad Clunium portum Gallecum, omnium portuum tutissimum, & nauium omnium, quas maria continent, capacem, aduecta fuit circiter Kalendas Iunii hui9 anni. M.D.XXV. Ibi rebus omnib9 & ad longā nauigationem & rem bellicam si pugnandum fore sese obtulerit, instructa, dies aliquot in anchoris vētos expectans opportunos, perstitit. Septem ea nauium est, quarum quattuor cuparum sunt centum octoginta & ducentum capaces, duæ comites sunt, vocabulis vtar domesticis vt intelligar, carauellæ, septima parua est, dicit Hispanus patacam, huiusmodi portant aliam membratim solutā, vt vbi primum optatum captauerint portum eam componant, in insulam Tidori è Maluchis vnā, in qua diximus in orbe ambito ad Adrianum è superstitibus duabus nauibus vnam restitisse, cum hominibus quinquaginta, & cum duab9 illis paruo fundo indigentibus, insularia tentet, sub citra & vltra lineam æquinoctialem sistentia. Classe hac morante, rex Portugaliæ Cæsari sororius & consobrinus, efflagitare & instare nunq̃ destitit, ne tantā sibi iacturam Cæsar astrueret. Ne Castellam imperii & regnorū suorum omnium pulpam sibi Cæsar redderet infensam, cōsobrini & sororii regis nusq̃ voluit postulatis assentire. Contra Portugalensium tandem & opinionē & desiderium elucescente diui Iacobi Hispanorum patroni professo, flantibus à terra fœlicib9 Euris vela fecit. Anchorarū eius eleuatu tubarū fuerunt clangores, & timpanorum reboatus, ac tormentorum strepitus, vt ruere cœlum & tremere montes viderentur præ letitia. Priore tamen vespera classis prefect9 frater Garsias Loaisa diui Iohānis crucifer, ab hinc anno quarto missus à Cæsare orator ad magnū Turcarꝫ principē ī comitis Fernādi de Andrada Galleci principis q strauit in Calabria Obegnīū Gallorꝫ ducē quondā & ipus regni Gallecię ꝓregis manib9 pręstitit homagium, pretori duces alii, ducibus milites & ministri, homagio præstito, amborum manib9 cum pōpa solenni, sacratū pri9 accepit regiū vexillum cū summo applau=

Colubrina ex auro conflata.

su, manserunt hi, abierũt illi prosperis in puppim flantib9 Euris. Ex fortunatis insulis, quę Canariæ dicuntur, qua iter est ad meridiẽ, se retro scripturos nostro senatui, a quo dependẽt, Cęsare iubente pollicentur. Pretoriæ naui prętor ipse pręsidet, secundę Iohãnes Sebastia- n9 de Cagno, qui Victoriam nauim duxit gariophilis onustam, sociãq; superstitem reliquit ꝙ nimis esset cõquassata, tertiæ nauis dux it Petrus Vera, quartæ don Rodericus de Acuña genere clarus, ambo hi multarum classium bellicarum fuere prętores, & pręclare gestis insi gnes, ambo illustres, quintę dõ Georgius Manrricus, ducis Naiarę frater, hic iunior & mi- noris est experimenti, propterea licet nobilior, ęquo animo passus locum inferiorem, iure- merito censuit exercitatiorib9 esse cedendum. Sextę nauis caput est nobilis quidam Cordu ẽsis cognomine Hozes, vltimę tenuis patacę nobilis alter. Restat non parui momenti res vna, placidę cognitionis altera, priusq; ab hac classe discedam9. Quid causę Cæsarem, nosq; senatum eius mouerit vt in portu Clunio Galleco aromataria hęc negociatio tractaretur di cendum est, cum summa celebris ciuitatis illius Hispalensis molestia, vbi res Indicæ hacte- nus vniuersę actæ sunt. Est portus ille Gallecus pręter nauium in eo receptãdarum securita tem, situs in eo Hispaniæ latere, quod breui rectoq; cursu Britãniam spectat maiorem, & fi nibus Gallicis proximus, ac septentrionalibus mercatoribus aromata quærentibus aptior. Nec pretereunda sunt duo discrimina formidolosa nautis, q̃ vitantur hoc inuẽto. Mare illud Oceanum, quod medium est inter portum hũc & Bethis hostium, qua conscenditur Hispa lim, tẽpestuosum est adeo, vt paruę zephyrorum procellæ, naues depręhẽsas in eo tractu sa cri promontorii acvicinię ipsius, in ambesas rupes iactatas crudelius illidant aut absorbeãt q̃ de rapacis Scyllę scopulis & Caribdeis voraginib9 feratur. Alterum in pyratharũ saltib9 periculum, sunt in illis oris inter montes horridos multę valles desertę, quæ non patiuntur ob sterilitatem, populorum frequẽtiam, sunt pyratharum latibula, in transeũtes ab altis cul minum speculis moniti a suis naues insiliunt, his de causis sancitum est, vt ea negociatio illic exerceatur. Eius classis iter idem est futurum quod Fernandus Magaglianus Portugalensis per vniuersum transiliens eum tractum, quem philosophi torridam zonam appellarunt, ad antarcticum vltra capricorni lineam profect9 est, qua & classis alia est itura, duce Sebastiano Caboto viro Italo, de quibus ambob9 in orbe ambito ad Adrianum & in ducali pręceden ti. Parantur & in alueo Bethis fluminis classes alię duę ad Hispaniolã & reliquas insulas san cti Iohãnis Cubam, quæ Fernandina dicitur, & Iamaicã meam antisteã nouo nomine san- cti Iacobi insulam, inde ad putatum continẽs, & nouam Hispaniam ab Fernãdo Cortesio subactam diuidentur, de cuius amplitudine ac opulentia nos aliquãdo dicturos paulo ante promisimus. Ita non minor est iam classiũ, vndas Oceani excutientium, ad nouos orbes eũ tium ac redeuntiũ cõcursus, q̃ mercatorum a finib9 Italiæ ad nundinas Lugdunenses, aut ex Gallia & Germania Antuerpiẽses Belgicas. Ex aliqua tui cubiculi penetrali rimula, pater sancte, optarẽ inspicere quid tunc gaudii, de sacro pectore ad vultũ archanorum primũ præ- conem erũpet, quando talia tantaq; de nouis orbib9 hactenus ignotis, legerit, Christi eccle- siæ suę sponsę, tanq̃ monilia nuptialia, spiritualiter condonata, neq; saturam esse in largien- do in diuina bonitate naturã, quin, si qua latent, ad ea, tuę Cęsarisq; fronti subiicienda, se prę parẽt. Hoc cœnę margine iã contẽta sit beatitudo tua, cui fœlices anos cupio ex vrbe Toleto Carpentana & Cæsarea curia tredecimo Kalendas. Nouembris. Anni. M.D.XXV.

Ras9 port9 Clunii Gal leci.

Frequens nauigatio Indici Oceani

Caput decimum.

Laus Bal tasaris Ca- stillioni nũ cii apostoli- ci.

CRAEGNANS hic noster Ocean9 nouos part9 in horas emittit. Illustris hic a tua beatitudine nũci9 Baltasar Castilliõ, vir omni genere virtutũ & gra tiarũ clarus, colligatas vbi vidit duas has ducalẽ & papalẽ decades, vt sua ma- nu mittere illas ad beatitudinẽ tuã liceret efflagitauit, placere dixi. sed ecce in grauẽ incidit valitudinẽ, nequiuit vt optabat negociis intẽdere, licet nõ pau ca emergerẽt, nullum propterea dimisit eo tempore tabellariũ, cui magnas tuę beatitudinis actiones & vna libellos nr̃os, ne perirẽt, credere quiret. Ex hac mora exortũ est vt addere p corolariũ pauca possim9. Tres ab orbis noui regionib9 naues habuim9, ab noua Hispania, Fernãdi Cortesii sępe noĩati gubernationi subiecta, vnã q̃ carauella dicit̃, q̃ attulerit hęc dictu miserãda sũt, nec pauca qdẽ, sed a lr̃is ĩ duab9 illis nauib9, q̃s supra memo raui, allatis exordiẽdũ est, quo aperti9 hæc & illa intelligant̃. Duo sunt ep̃larũ genera, cõmu

ne vnū, particulare alterum, in magno volumine cōmuni, Cortesii & magistratuū computatoris thesaurarii & factoris manu subscripto, late significatur de natura terrarū, de his quę ad Cæsarem mittuntur, de nauium penuria in illis oris, in excusationē ꝙ exigua gemmarū & auri summa feratur: de grauibus impensis: in qua narratione Cortesius se pauperē esse dicit, ꝙꝙ sit alieno ęre pessundat⁹, de nauibus ab eo in australi compactis littore, quibus propinquam, ad gradus polares vix duodecim, lineam ęquinoctialē tractaturꝫ se aiebat, ꝙ ab littoralibus illis populis intellexisset finitimas ipsis esse insulas aromatū auri & gemmarū altrices, longa est verborū series, graues conquestus, ꝙ cōbustas esse naues illas cū suis apparatibus audiuerit, quia ob aduersariorum stimulos prouinciā prosequi cœptam nequiuerit, resarciturum se iacturam hanc profitetur, modo cessent perturbatores, de variis etiā ac multis nuper detectis auri & argenti fodinis, ac de his quæ nouis indigent remediis, deqꝫ tribus & sexaginta millibus auri pensis fiscalibus, contra magistratuū assensum, sub specie mutui ad nouum exercitum cogendū sumptis, deqꝫ ducibus per diuersa ad varias regiones subdēdas designatis & multis prętcrea. Archanę vero ac particulares litteræ a solo computatore Albornozio regio a secretis veniunt sub ignotis caracteribus, quos zifras nuncupat vsus, discedenti Albornozio assignatos, ꝙ ab eo tempore suspitione de animo Cortesii non carere mus. Hę contra Cortesii vafros astus & ardentē auariciam ac semiapertam tyrannidē formatę sunt, an ex vero, an vti sępe solet, captandę gratię causa hęc fabricata sint iudicabit aliquādo tempus, delecti nāqꝫ iam sunt viri graues ad hæc inquirenda mittendi, quando latentia nunc hæc patefient, beatitudini tuę significabūtur, missa hæc fiāt, ad Cortesii discursum redeamus. Super Christofori Oliti, de quo lata mētio facta est in superioribus, inobseruātia, Cortesiū tanta rabies inuasit, vt viuere vlteri⁹ nolle videretur Olito impunito, cum narīū & venarū gutturis summo tumore pręira, sępe dedit de tanta animi perturbatione signa, neqꝫ a verbis id significantibus abstinuit. Distabat ab eo Olitus iam leucas quingentas amplius vti omnes affirmant ad Orientem, ab salsa Tenustitana lacuna, euntiumqꝫ ad illum erat per inaccessa multis modis itinera. Is Olitus sedem fixerat in sinu dicto Figueras iam diu inuento sub spe reperiendi tantopere desiderati freti, quo & tres alii duces appulsi se inuicem mutuis prelìis confecerunt, de horum infaustis actib⁹ infradicemus, nunc ab Cortesio ne discedamus. Copias cogit Cortesius, id spectantes regii magistratus, placidis primo sermonibus virum aggrediuntur, ne prouinciam captet eam, in qua multa se offerunt discrimina vbi sit inter nostros met bellandum, hortantur, & monent, ne tātę cladis Christianorum causa esse velit, neue in tanto locet periculo vniuersę rei summam, pręsentaneam quippe se videre dixerunt remanentium omnium interniciem, si militibus vacuam reliquerit, imperiorū caput, eam regionem Tenustitanam nuper subactam, & adhuc regum suorum veterum necem ac penatum & amicorum ac affinium clades lugentem. Siqꝫ ipse, quod maius est discesserit, cuius nomē esse cunctis gentibus illis formidolosum fatebantur, en quid si aduersi aliquid, quod absit, acciderit nonne cuncta ruerent? Cęsari curę fore de Olito corrigendo, luiturum sui erroris pœnas Olitum aiebant. Hęc & multa pręterea, sed in cassum omnia & suo & Cesaris regis nomine iterum protestantur, vt a proposito decidat. Tunc iureiurando addito se non iturum ad Olitum pollicitus est, sed quo rebelles quosdam regulos domet, nec longe quidem, non stat promissis, ad Orientem tendit longis itineribus, eo furore accēsus in Olitum, in lacunas ingentes incidit maritimas alicubi, paludes alibi vallosas, in asperos alibi montes, quacunqꝫ proficiscebatur, incolarum lacertis construi pontes, desiccari paludes, consterni mōtes imperabat, detrectare audebat nemo, igne ferroqꝫ deuastabat in aduersum cogitantia cuncta, quicquid inuium occurrebat peruium efficiebatur, tanto erat omnibus incolis terrori post Muteczumæ tanti potentis regis debellatum, latiqꝫ illius imperii capturam, vt cœlum posse hunc hominem diruere, si animo sederet, arbitretur. Impedimētorum & equorum, ignotum illis gentibus belligerandi genus, copiam pertrahebat secum: erant auxiliarii vicini, quondam hostes eorum, per quorum ditiones & regna gradiebatur. Parte alia pręmiserat ab australi plaga Petrum Aluaradum, & ab Septentrionali Godoium quendam, duces itinere terrestri, a quibus habuerat Cortesius litteras & nos habemus, de magnis & latis nouis regionibus, bellicosis etiam populis & ciuitatibus lacunaribus alicubi, montanis & planis alibi, de quibus rebus volumen ab eo missum Cortesii pater, qui apud nos est, cudendum tradidit impressoribus idiomate patrio, & per platearum podia vagatur. Mari vero cum trium grandiorum nauium multisqꝫ viris nobilibus ducem

Ingēs ira Cortesii cōtra C. Olitum.

Omnib⁹ terrorē incutit Cortesius.

Volumen Cortesii de reb⁹ Indicis conscriptum.

alium miserat nomine Franciscum delas casas, de quo paulo ante tetigi & plura dicemus, li-
cet ordine prępostero, ita successibus exigentibus. Huic duci maritimo dederat in manda-
tis, vt Olitum, si fieri posset, haberet ad manus, vti habuisse loco suo dicemus. In hoc statu rē
Temistitanam duæ naues reliquerunt hæ, iam diu appulsæ cum septuaginta millibus auri
pensis & tygridis duabus, quarum vna præ concussu nauis & prę labore interiit Hispali, al
teram hic habemus mitē effectam, sed catellam. Licet & vulgo inspicere colubrinam tan-
topere per ora hominum sufflatam, reipsa non multo est auro fulta, vti fama ferebat, specta
tu tamen digna. Ornatus vero & instrumenta bellica multo auro ac gemmis formata moni
liaq; arte mira compacta, ab Cortesio partim, ab illarum terrarum rectoribus partim, di-
recta dona viderunt omnes, qui reuerendissimum tuę Beatitudinis legatum sunt comitati,
viua illi voce aliquando dinumerabunt. De duarum nauium relatu satis. Nunc ad carauelā
quæ sola é septem sociis ex portu Medellino, Hispanię nouæ scala, fugiens euasit, veniamꝰ.
Sed cur locum illū portuosum Cortesius hoc nomine statuerit appellari, dicamus. Medel-
linum oppidū celebre in Castella est, inde oriundus est Cortesius, à suo hinc natali solo ele-
ctum, vt sit omniū illarum terrarū emporium, locū illū Medellinū dici vult, nec itur cōtra.
Regioni etiā ipse nouæ Hispaniæ nomē dedit, ac petiit à Cæsare confirmari. In eo portu se
ptem erant in anchoris mercatoriæ naues, propediem in Hispaniam rediturae suis mercibꝰ
exoneratis. Exoritur inter magistratus regios seditio, mittendos esse cum nauibus illis ad
Cæsarē (cuiꝰ ob ingruētia bella necessitas est ingens) coactos auri ac gēmarū aceruos, tali oc-
casione nauiū sese offerēte, quod raro accidit, ꝓposuerūt hi. Iā diu naq; ꝓmissa Cęsari fuerāt
ꝑ Ioannē Riberā Cortesii a secretis auri pēsa milia ducentū, modo naues aptæ ad ea ꝑferēda
mitterent̃. Cōtra sententiā hāc cęteri collegę insilierunt, expectandū esse gubernatorē Cor-
tesiū neq; innouandū quicq̄ eo absente institerūt, venit̃ ad arma. Forte fortuna superuenit
Franciscꝰ delas Casas dux Cortesii maritimus, iugulato Olito supbꝰ, Cortesianis in regios
fauit, equo pempto aiūt vulneratū esse & in vincula detrusum Albornoziū cōputatorē. Ad
littus victores ꝑcurrūt, nauiū septē patronos ꝓhendūt, omni amplustre ac temonibꝰ, ne dis
cedere q̄ant, in terrā tractis naues vacuāt. Huiꝰ carauellæ appulsæ dn̄s tāta ruina ꝑcitꝰ, occa-
sionē quandā nactꝰ ad nauim suā reuertit̃: carbasis & ipse ac reliq̄s naualibꝰ instrumētis spo-
liatus, facinus aggressus est laude dignum. Vetera quædā semilacera proiecerat in secessum,
tanq̄ emerita & inutilia vela, ex illorum panucis pertusatis & vna paucarū annarum tela re-
centi, cētonicum struxit carbasum. Insalutatis, qui vim exercebant, anchoras eruit, vela pā
dit, fœlicibus zephyris adiuta, citatiore deuecta est cursu, q̄ vlli vnq̄ naui contigerit ab illis
Oceani calcibus venienti. Nullas attulit à viuente quoq̄ litteras aut mandata nauis huiꝰ do-
minus, fuere tamen eius nautarum sermones adeo compositi, vt illorum relatui sit præstita
fides. De Cortesio ꝙ ab incolis, per quorū ditiones iter facere peruicaci animo statuerat, cū
vniuerso comitatu fuerit trucidatus, per coniecturas inquiunt hi naucleri fuisse collectum,
hoc pacto. Postergatos reliquit plærosq; decuriones, cum mandatis vt parati sequerentur, il
lius secuti vestigia, ruptos pontes, intercissaq; omnia repererunt à tergo itinera, aiebatq; tūc
fama vagans, inter palustres quasdam algas maritimas, quæ fluxuum & tempestatuum im-
pulsu madefacta tellure generantur, interq; dumeta vicina virorum & equorum ossa fuisse
visa. Hæc de Cortesio & insanientibus regiis magistratibus profuga rettulit carauella. De
quattuor vero ducibus anhelanti spiritu ad optati freti perquisitionem hiantibꝰ, hæc aiūt
se audiuisse hi nautæ. Sed res hæc est paulo longius repetenda. Si memor est Beatitudo tua,
Pater sancte, post pontificis Adriani obitum, venerabilis vir iureconsultus Antonius Ta-
maronus, meo nomine porrexit tuæ Beatitudini libellum, cui est initium: priusq̄. scripsitq;
gratum fuisse, in eo discursu est sermo de nobili viro Aegidio Gonsalo Abulensi, dicit vul-
gus Gilgonzalez de Auila, quo nam pacto dulcium aquarum repererit alucum adeo gran-
dem, vt aquarum dulcium pelagus lacum eum appellauerit, deq; illius ripis populisq; fre-
quentibus nobilitatis, de grandi iactura pluuiarum, de cerimoniis & moribus ac ritibus sa-
crorum illarum gentium, de auri copia, de initio pacis & placidis commerciis primo, dein
de bello & grauibus pugnis cum Nicoragua & Diriangene regibus, deq; reditu suo ad Hi-
spaniolam, vnde militum & equorum comparata manu ad sinum dictum Figueras, qui pu
tati continentis oras, vti sinus Adriaticus Italiam ab Ilirico & reliqua Græcia dirimere vi-
detur, profecturum diximus, in quem sinum nauigabile flumen aliquod aquarum illā va-
stitatem absorbens decidere putabat, vti Verbanum fugit lacum Ticinus, Benacū Mincius:

Medellinū oppidū Castellę Cortesii patria.

Franciscus delas casas

de quibus & rebus & exemplis illic multa satis. Sed cur sinus ille tam versatus per ora hominum ita nuncupetur, non est prætereundum. A primis repertoribus nomen aiunt impositum Figueras, q in eo tractu familiaria repererint quarundam arborũ nemora ficubus valde similia frondibus, trunco licet dissono, solido nanq; hæc, ficus autem medulloso constat ligno, & cum ficus arbores Hispanum idioma figueras appellet, paulo corrupto vocabulo Figueras dicunt, a quarum arborum truncis & ramis procerioribꝰ tornatilia vasa formãt incolæ, ad abbacorum ornatum & mensarum ministeria commoda, paropsides dico ac pelues & pateras crateresq; & patellas, ac reliqua id genꝰ ad vsum hominum apta perpulchre laborata. Per sinus angulum Aegidius Gonsalus siue Gilgonzalez ad lacum a se inuentũ terra profectus exitu aquarum necdum reperto, in regno Nicoraguæ reguli a se, vt ait, amico relicto ducem Petri Arię gubernatoris aureæ Castellæ, nomine Franciscus Fernandez, regnum illud occupasse ac in eo coloniam deduxisse reperit, quid acciderit breui concludam epitomate. En ad verba, mox ad colloquia, dein ad manus: vim illatam sibi arguit Gilgonzalez, inuentum suum disturbari conqueritur, ter aiunt hi nautæ cõflixisse, octo viros in seditione peremptos, vulneratos plures & equos periisse triginta. Ita societatis impatientes alterne se conficiunt Hispani quacunq; proficiscuntur. Ducenta dicunt hi nautæ pensorũ auri non bene puri milia Aegidium Gonsalum Francisco Fernandez rapuisse. Centum triginta milia Petrus Arias gubernator, a quo magnum litterarum fascem a putato continẽti habemus, suo duci cum summo conquestu de Aegidio Gonsalo scribit accepta fuisse. Pensa hæc ab regulis finitimis ipsi coegerant, an ab inuitis, an permutatione rerum nostratiũ a libentibus, non est nostrum nunc disputare: & hoc parum, malꝰ opus restat. His ita pro Hispanorum ingeniis inquietis occurrentibus, ad Christophorum Olitum ab Cortesio missum, qui et ipse coloniam paulo longius in iisdem littoribus erexerat, cui nomẽ Triumphꝰ sanctæ crucis imposuerat, venit Aegidius Gonsalus, hunc prehendit Olitus, locum autem ita nuncupauit, q post varia naufragia, quæ longo sermone ipse recitat, illuc de turbinum ingentium euasus rabie, terram captauerit, quo die de victoria Herodii Romanorum Imperatoris contra Persas ecclesia Romana solenne celebrat. Ridiculum in fortunæ tabula ludum audi: superuenit quartꝰ dux Frãciscus de las casas missus ab Cortesio cõtra Olitũ, exit Olitus ad consocium & pauloante sub Cortesio collegã, bello nauali certant, vi tormentorũ vnam è nauibus Oliti vna cum hominibꝰ terebratam submersit Franciscus, & in altum se recepit mare, Olitus ad terram profectus est. Sinus ille crebris fluctibus obnoxius est, q septentrioneis rabiosis flatibus sit expositus, & longo tractu inter celsorum latera montium perstringatur, paucos propterea post dies ventorum furore raptatus, & maiori ex parte hominibus, equis, & nauibus amissis, ad Oliti potestatem profectus est Franciscus Oliti hostis acerrimus, capit & hunc Olitus. En duces duos momenti maioris q̃ captor ipse sit, Olitus hospites nõ bene contentos, sed predam ad sui perniciem domi clausit. De hospite occidendo cõueniunt ambo, seducũt Oliti familiares ne rẽ aggrediẽtibꝰ ipsis auxilio accurrãt proditori Olito, qui ad famam lęsæ Maiestatis eos traxerit innoxios. Vna noctium ex composito discumbentes apud egregium hospitem pro cœnę præbitæ simbolo, sumptis gladiolis, qui ad mensæ ministerium aderant, hospitem malegratum adoriunt, aberant intenti cœnæ suę post cœnam herilem ministri, multis ictibus Olitum conficiunt, non perimunt tamen: aufugit Olitꝰ, ad incolarum magalia quædam sibi nota se recepit. Per pręcones edicitur perimendum fore quicunq; Olito proditori fuerit patrocinatꝰ, aut latẽtem non monstrauerit sciens, propalanti pręmium designatur, proditur a suis, proditorio libello formato sub publica pręconis voce iugulatur. Is finis Oliti, in quem & cęteri collegę non multo post, ni fallor, trahentur. Sed audiat Beatitudo tua facinꝰ aliud infandum, fortunę tabula lusoria ridiculum. Franciscus de las casas dux alter maritimꝰ Olito iugulato socium Aegidiũ Gonsalum fidentem & armis non parem, illata vi duxisse ad vrbem Tenustitanam dicitur, Cortesio putat id fore gratum munꝰ. En quattuor ducum in sinu Figueras dicto insaniam, amaras carpsisse dapes & præ ambitione ac auaritia se multaq; regna, quæ paccato Cæsari parerent, in præceps traxisse. Sunt qui ferant se vidisse in Tenustitana ciuitate Aegidium Gõsalum in Francisci de las casas potestate, negant alii: sub incerta fama vagantur hęc murmura de Gilgonsalo. Post clausum consutumq; duarum decadum libellum ab Hispaniolę senatoribus bis naues habuimus, vno vectu quattuor, septem altero, ab noua Hispania nullã pręter hanc profugam, litterarum fascem ingentem a Petro Aria gubernatore aureæ Ca-

Figueras sinus.

Aegidius Gonsalꝰ capitur ab Olito.

Iugulatur Olitus.

stellæ missum legimus in senatu, capitum sensa de suis sunt actionibus, de duris laboribus suis & cõmilitonum multa, de proximo dicessu futuro regii thesaurarii partiũ illarum cum auri summa cui non signat numerum, de incepto itinere, quo peracto facili traiectu mare vtrũq; pertractabitũ, & insulas æquinoctio suppositas habere poterimus familiares, q sexdecim tantũ aut paulo amplius leucarũ sit illa intercapedo á portu, Nomẽ dei dicto, ad coloniã Panamã & ipsam bene portuosam, q̃ ab æquinoctio sex tantum grad9 distat cum dimidio, vbi noctis ac diei discrimen toto anno vix dignoscitur. De illorũ tractuum prærogatiuis in superioribus satis. Alio capite Aegidiũ Gonsalũ incusat de illata vi suo duci Francisco Fernãdez, & suũ á modestia & temperantia laudat, sentiunt aliter alii, audiemus aliquando partis alterius querelas, & quid faciendum sit tunc iudicabitur, longa rerum multarum particularium series, lõgæ ambages, quas ego complecti nec volo nec possum, neq; Beatitudini tuæ sunt cognitu necessariæ, poscit cum humili supplicatu tamen Petrus Arias, vt iam tandem per Cæsarem liceat ad vxorem & natos redire, q iam senecta se ac mille morbis confectum esse sentiat, ita sancitum est, reuocatur namq; ipse, ac eius loco nobilis quidam Cordubensis eques nomine Petrus Rios sufficitur, is apud nos est, & ad discessum se apparat. In superioribus vbi sermonem fecimus de Francisci Garai male fortunatis successibus, de Oliti accessu ad Cubam, vnde ad Figueras traiicere parabat, de Aegidio Gonsalo & eius apparatu ad eadem loca, deq; Petri Ariæ cogitatibus, ad idem diximus etiam nil á senatu nostro aliud prouideri potuisse, præterq; præbere Hispaniolæ senatui potestatem absolutam, iubereq; vt ipsi viciniores operam darent, ne illorum concursus detrimenti aliquid traheret, quod summopere timebamus. Cæsaris & nostris litteris habitis propere destinarunt ad id negocii virum probum, nomine baccalarium Morenum, inter eos fisci procuratorem. Sero accessit, iam actum erat, confusa reperit omnia, parum ab his quæ narrauimus secedunt huius boni viri relatus. Ita ex illorum discordibus animis multa scitu egregia intercíduntur. Huic fiscali Moreno Franciscus Fernandez diu versatus in magni lacus illius vicinia in saltum se ait incidisse dulcium aquarum in sinum cadentium, sicuti scimus Nilum ab altis Aethiopiæ mõtibus in Aegyptum delabi, vt inde irrigatata Aegypto in mare nostrum effundatur, id si verum est, quod adhuc est incertum, incassum erit quærere quod Aegidius Gonsalus diu versauit animo de magno flumine nauigabili absorbente aquas illas, populis circumambitas. De casu autem ac vulgata Cortesii & sociorum internicie, fiscalis hic Morenus regrediens in eius regionibus nihil audiuisse retulit, quod ab Tenustitana prouincia distet illi tractus leucas quingentas amplius, sed ait cũ in portu Fabanæ Cubensi emporio staret in anchoris, appulsum ad se Diecum Ordassum é Cortesii ducibus non ineptum vnum, qui dixerit se ad ea loca venisse perquisitum an de Cortesio aliquid intelligeretur, de cuius vita in regnorum capite Tenustitano dubitabatur, nescitur vltra quicq;. Ad huius tantæ labis medelam vir nobili sanguine ortus Ludouicus Pontius Legionensis iurecõsultus, huius Carpentanæ regionis, cuius caput est Toletum hæc vrbs, vbi nunc moramur cum Cæsare, diu prætor vrbanus destinatus est, quod magistratum hunc integerrime ac prudenter exercuerit, modestus est & clarus ingenio vir, ab cuius prouidentia speramus proditurum vt Cæsarea nauis illa fluctuans pro fœlicibus Cæsaris auspiciis ad portum sit reducẽda tranquillum. Affert in mãdatis vt Cortesium, si viuum repererit, mille blanditiis ambiat, & ad obseruantiam trahat veram, á qua tamen aperte nunq; discessit, nomen quippe Cæsaris regis est in eius ore perpetuo ac litteris adorabile: de archano autem, vti late dictum est, nescio quid á coniecturis & multorũ accusationibus suspicamur, nouis optauit semper animo clato vir prærogatiuis ornari, gubernatoris generalis & Adelantati iam diu titulos assecutus est illarum regionum amplissimarum, quæ sub Hispaniæ nouæ appellatione includuntur. Diui Iacobi Spatensis insigne nuper poposcerat, id secum affert hic Pontius illi præbendum, prope diem discedet, iam est á Cæsare dimissus, cum duarum & viginti nauium classe hinc discedet. Si vero Cortesium ad suos maiores concessisse repererit, aliter erit agendum. Aliorum nemo cristas audebit erigere, modo stare nitidas á defectione incolarum res inueniat, fauste cuncta succedent, & fœlicibus tuæ Beatitudinis pedibus subiicientur. In ea lacunari magna ciuitate, quę iã ciuitatis faciem resumit, domorũ quinquaginta millium structura resarcita septẽ & triginta sunt erecta tẽpla, in quibus incola Hispano mixtus pientissime Christianis intẽdunt sacris, veteribus cerimoniis & humani sanguinis litatu abiecto, á quo iã abhorrẽt. Coalescit in immensum per crepidatos octo Frãciscanos fratres apostolico fer

Potestas absoluta cõcessa magistratui Hispaniolæ

Ludouic9 Põti9 Legionẽsis prętor Carpẽtanę regionis

Septẽ & triginta tẽpla erecta in lacunari ciuitate.

A castello, cui nomen dei, ad panamã ... (handwritten marginal note)

A mirabilis ... magnitudo (handwritten marginal note)

nore incolas instruentes hæc læta fruges, nisi nostrorum seditiones obstiterint, satis in his. Nunc ad Stephanū Gomez, quem in calce porrecti libelli incipientis, priusq̄, cum vna missum carauella dixi ad fretum aliud inter floridam tellurem & Bachalaos satis tritos quærendum. Is nec freto neq̄ à se promisso Cataio repertis regressus est intra mensem decimum à discessu. Inanes huius boni hominis fore cogitatus existimaui ego semper & præposui, nō defuere in eius fauorem suffragia. Terras tamē reperit vtiles, nostris paralellis & gradib⁹ polaribus consonas. Eadem & licenciatus Aiglionus vir senator in Hispaniola per amicos & familiares cum duabus nauibus, Hispaniolæ, Cubæ, Iucaiis insulis, septentrionalia, peragrauit noua littora, Bachalais, Chicoræ, ac Durabe regionib⁹ ante supra late tractatis vicina. Vbi post narratos gentium rit⁹ & mores, post egregiorū portuum & magnorum fluminum descriptiones, illiceta q̄rcetaq̄ ac olsueta, & in siluis serpentes labruscas passim cæteras etiam nostrates arbores aiūt se reperisse, neq̄ id quidē breui epilogo, sed consum ptis cartarū magnis fascibus. Ad quid op⁹ est his nobis q̄ vulgaria sunt apud Europeos omnes, ad Austrum ad Austrū, ob equinoctii latas opes, q̄rentibus opes tendendū est, non ad rigentē Boream. In casu hoc risibile audiat Beatitudo tua & facetum sclopon ventosum exortum. Stephanus hic Gomez nil horum assecutus quæ se reperturū arbitrabatur, ne vacuus rediret contra leges à nobis dictatas, ne quis vlli gentium vim afferat, ab innocentibus quibusdam seminudis populis magalibus pro domibus contentis vtriusq̄ sexus hominib⁹ nauim farciuit. Vbi accessit in portum Cluniū, vnde vela fecerat, vn⁹ quidam audito nauis eius aduentu, & q̄ esclauos idest seruos adueheret, nil vltra vestigans citatissimo equorum cursu ad nos venit anhelo spiritu inquiens, clauis & preciosis gemmis onustam affert nauim Stephanus Gomez, opimam se habiturum strenam arbitratus est. Ad hanc huius hominis ineptiam erecti qui rei fauerant, vniuersam obtuderunt cum ingenti applausu curiā, per efferesim dictione detruncata pro esclauis clauos esse aductos preconādo, esclauos enim Hispanū idioma seruos appellat, & gariophilos nūcupat clauos: postea vero q̄ à clauis ī esclauos fabulam esse transformatam curia cognouit, cum fautorū iubilantiū erubescentia risum excitauit. Si cœlorū afflatus in terrestres materias recepturi paratas eius aromatici spiritus necunde q̄ à solari æquinoctio vel proximo infundi posse didicissent, decem intercapedine mensium, qua hic iter suum peregit aromaticos gariophilos reperiri non posse cognouissent. Dum in hoc versarer corolario, ecce rotantis fortunæ assuetas artes, quæ nulli præstitit vnq̄ mellis vnciolam, quin tātundem fellis aut maiore mensura sæpe illi coniecerit in paropsidem. Tubarum clangoribus, tympanorū reboatibus, & tibiarū cōcentibus huius vrbis inclytę vie resonabant præ læticia sponsalium & reiteratæ affinitatis cum sororio & consobrino Rege Portugalię per acceptam eius sororem viro maturam, & relictā Anglicam tenellam adhuc, quam rem Castellæ regna optabant maxime, quādo subsecutum est ilico triste ac tollerātu graue nuncium: Cæsaris & Castellanorum omnium animos fastidio id repleuit. In orbe ambito ad Adrianū Pontificem dixi permansisse confractam in insula Thidori è Maluchis aromatū altricib⁹ vna, Victoriæ nauis sociam, Trinitatem appellatam, cum viris septem & quinquaginta, quos præter magistratus nominibus propriis nuncupatos habeo è computatorum libris harum negociationum extractos. Nauis ea resarcita gariophilis & gemmis quibusdā onusta reuertebatur, in Portugalicam incidit classem, dep̄hensam cœpit & in Malucham, creditā Chersonesum auream, traxit victā, raptauitq̄ Portugalicus præfectus, nomine Georgius de Brito maritimus, q̄cquid erat in ea. Sed miserandū dictu est, q̄d huius nauis nautis acciderit, tāta fuit cōtra eos maris ira, vt p̄petuis fluctib⁹ agitati fame vigiliisq̄ fere oēs perierint. Capta naui Trinitate, p̄fectus ille Portugalic⁹ Maluchas nr̄as insulas adisse dicit & in vna illarū, q̄ septē sunt, arcē cōstruxisse, quicquid merciū negociationis causa in insulis erat relictum, rapuit vnà. Vtrāq̄ rapinā ducentorū millium ducatorū valorē excedere Victorię nauis regressę incolumes naucleri & regii ministri p̄dicāt, sed Christophor⁹ de Haro precipue hui⁹ negociationis aromaticę director generalis sub nomine factoris. Huic viro summā præstat fidem senatus noster, præstat & nostro relatu Cæsar. Is mihi p̄buit omnium quinq̄ nauium Victoriæ nauis sociarum & omnium nautarum ac tenuium quorumcunq̄ ministrorum nomina. Ostendit in senatu nostro coacto cur valorem eum predę assignauerit, quia particulatim monstrauit quantum aromatum Trinitas afferret, quantum aromatum in Zabazullæ regis insulæ Machianæ, vnius è nostris septem insulis, aromatū altricibus & finitimi regis alterius insulæ Thidoræ, ac eius filii & vtriusq̄ regis œco-

Steph an⁹ Gomez.

Res ridicula de naufragio nauis Stephani Gomez.

Fortunę lubrica.

Christophorus de Haro.

nomorum & familiarium primatum nominatim potestate relictum fuerit, precio emptū, Ioanni de Campo cum cęteris permanenti assignatum. De mercibus vero quantum calibis & cupri lamine, quantum canapeę ac lineę telę omnis generis, quātum picis, argenti vi ui, luminis petrei, solimani, ad picturas auri pigmenti, coralium, & rubentium vmbellarū, pileorum, speculorum, calculorum vitreorum, tintinabulorum, ligularum sedilium rege dignorum, quantumq; cum suis munitionibus machinarum inerat, quarum rerum permutatione per manentes regios magistratus computatorem & thesaurarium, aromata per mittendas naues nostras reportanda cogerentur. Quid facturus in re tali sit Cæsar ambigitur, dissimulaturum arbitror ego per dies aliquot, reiteratę affinitatis causa, quamuis essent vno partu gemelli, durum tamen esset iniuriosam hanc iacturā præterire impunitam, placide primum per oratores tractatum iri rem puto. Sed aliud audio futurum Regi Portugalico non bene sapidum, nequibit Cęsar etsi optauerit rem dissimulare, mercium nanq; illarum domini vt iusticia fiat efflagitabunt, eam hostibus negare inhonestum est, quanto magis propriis ditionariis. Ruinam eius regni venturā ex hisce temerariis reb9 veteranos aiūt Portugalenses publicis sermonibus vaticinari, nimis enim superbe Castellanas gentes despiciunt, sine quorum prouentibus fame perirent, cum fuerit regnum illud exile, Castellæ quondam Comitatus, præ rabie mandunt spumas Castellani, vellentq; vt reducendi regnum illud ad Castellę coronam Cæsar niteretur: Rex Philippus Cæsaris genitor se facturum aliquando & cogitauit & dixit, tempus sententiam promulgabit. Interea valeat Beatitudo tua, ante cui9 conspectū prostratus oscula pedum dico.

FINIS OPERIS DE ORBE Nouo conscripti. Autore Petro Martyre Anglerio Mediolanen̄.

Ne lectoris ingenium barbara nouarũ nationum vocabula confundant, fuit cõsilium cuncta illa ex hoc volumine decerpere, atq; in hunc ordinem redigere, quo lectoribus facilior pateat aditus ad eorum intelligentiam, licet cuiq; suo loco datus sit eius significatus. De latinis autem dictionibus nulla fuit cura, neminem enim viuentium arbitror Latinam linguam profitẽtem, qui non sentiat quid sibi velint latina vocabula planius & apertius q̃ ego ipse queam patefacere, pauca reperientur è barbaris sparsa per volumen, quæ hic non sint collecta per ordinem alphabeti, haudquaq̃ tamen examussim subsequentibus litteris omnibus positis per ordinem in omnibus vocabulis, maiori tamẽ ex parte seruatus est ordo. Vale lector, & nouas perdisce voces ac noua nomina simul cum nouis mirandisq; rebus. Ad vocabula veniamus.

INCIPIVNT DICTIONES BARBARAE.

Abibéiba regul9 est Darieni proxim9: quid autem sit Dárien, suo loco dicemus.
Abraíba regulus superiori finitimus.
Abenemachéius vtriq; finitimus.
Aburéma regio est i littore crediti cõtinẽtis.
Adelantatus officium est.
Accatéba regio est.
Aguanéo, vbi est fons vitalis, aliâs Baiúca insula.
Aueigabón est lacus salsus Hispaniolæ.
Aguaiúcco regio est.
Aiaguítin regio est.
Altobélus insula.
Almirantus præfectus maritimus.
Alphonsus Fogéda dux Vrabę.
Amaiáuna antrum, à quo dicunt exiisse genus hominum.
Amaguéi regio Hispaniolæ.
Anaboríę sunt mercenarii, quorum opera aurum colligitur.
Ancísus prætor regius.
Anacaóna regina prudens in Hispaniola.
Anatá regulus.
Annuíci regio.
Anthropóphagi comestores hominum.
Antiqua est insula.
Aniguámar battatæ nomen.
Aramaná regio.
Arábo regio.
Araguítin regio.
Arethusa est fons in vna insula, de qua infra dicemus.
Archipelagus est multitudo insularum.
Aréites dicuntur rithmi.
Attibínicus vnus è quattuor fluminibus æque diuidentibus Hispaniolam.
Attibunius regio à nomine fluminis.
Attibuniéix battatarum nomen.
Attabéira nomen est matris Dei.
Attebeanequén puella sua pulchritudine famosa, q̃ cũ viro beuchio se viuã sepeliuit.
Attaméa villa aurifera
Attiéi regio.
Azuá vicus in Hispaniola.

De littera. B.

Babaréo lacus est.
Babóhã fluui9 est salsus in Bainoa.
Bainóa vna ex quinq; prouinciis Hispaniolæ.
Bahaboni fluuius in Hispaniola.
Baiúcca, aliâs Aguaneo, insula vbi est fons vitalis.
Bahabón regio.
Babaréo lacus.
Baurúco regio.
Baguanimáo regio.
Bácca regio.
Barbáta insula.
Bartholomæus colonus Adelantatus Hispaniolæ.
Bainóa parua est regio.
Battáta radicis generale nomen.
Battatiéi regio.
Beuchíus nomen regis.
Berágua flumen & prouincia.
Bernardus Mesa nomen Episcopi.
Bellus portus in continenti.
Bintaitélles est nomen simulachri in Iouanabóina.
Bononiáma regulus.
Bóa dicitur domus.
Bohíus dicitur vicus siue villa.
Boihaguáigua regio.
Bonáum regio & oppidum Hispaniolæ.
Boitíus siue bouitus sacerdos & medic9 Hispaniolæ.
Bonauentura vna de fortunatis insulis.
Buebuéa nomen reguli.

Buiaici nomen regionis.
Buriquena insula.

¶De littera.C.

CAbaiòos nomen radicis.
Cabotus nomen naucleri.
Cazacubanà regio.
Cazàbi panis radicalis.
Caciba xaguà antrum à quo dicunt exiisse homines.
Cadamustus nomen autoris.
Camailabà regio.
Caiacoà regio.
Caraqueira insula.
Canòa dicitur scapha.
Cannòa per geminum.n.est regio
Caham i regio.
Camaiè regio.
Cariai regio.
Cauchiètum regio.
Cannosaixa fluuius.
Caiguani mons.
Cacacubanà regio.
Canabàco regio.
Caiacòa regio.
Caicimù prouincia.
Car ibes sunt anthropophagi.
Cannibàles idem qui Caribes.
Caribanà regio à qua Caribes
Camoteiia prima dom⁹ cōdita ĩ hispaniola.
Caspius lacus salsus.
Carametèl regio.
Cazacubanà mons.
Caracaracòles homines habētes manus callosas.
Carèta, nomen reguli.
Caunabaoà nomen reguli.
Càuni dicitur aurum.
Camemòra regio Maragnoni.
Càuta, rupes ex cuius antris dicūt exiisse genus humanum.
Cerabarò latus vnius magni portus.
Cemàcus regulus est Dariensis.
C iba est calculus aureus.
Cinàtus iratus.
Ciàmba. Cipànga. Cibào. nomina montium & regionum.
Cherù regulus.
Chizèdus nomē procuratoris Dariensis
Chiraràregio in continenti.
Chiàpe regulus.
Chitazà regio in continenti.
Chiacònes nomen generale regulorum
Chiauàca nomen reguli.
Ch icus dicitur scapha.
Chiur izus nomen regis.
Codègo insula.
Copèi arbor habens folia scriptibilia.
Coquèra regulus est.
Cotòi regio.
Chohòba herba inebrians.
Còiba regio Carete Iuannæ alia.
Comògrus regulus.
Corocòtus simulachrum coronatum
Cotòcus simulachrum.
Conceptio oppidum in Hispaniola
Cohèi regio.
Cùba insula.
Cumanà regio.
Crux sancta insula.
Cuhàbo regio.
Cubigàr fluuius.
Curiàna regio.
Cuchibacoà regio.

¶De littera.D.

DAb aiba regulus & fluuius & fœmina habita pro dea.
Dabiaguà regio.
Dahabonià regio.
Darièn fluuius.
Daguàuo nomen montis.
Deseàda insula.
Diues insula in austro.
Dicheroà, regio.
Diaguò regio.
Diagu ao prouincia.
Diecus Nicuesa præfectus classis.
Doctor. io. deza Episcopus.
Duæ arbores insula Arethusæ.
Dueniquèn interpretatur diues fluuius.
Darùbba fluuius.

¶De littera.E.

EPileguan itta simulachrū quadrupes
Embigàr regio in continenti.

¶De littera.F.

FEti locus in sinu Vrabæ.
Futeracà locus in sinu Vrabæ.

¶De littera.G.

GAlàna insula.
Gaspar Badaiocius dux militum.
Gaspar Spinosa prætor vrbanus.
Galeàcius nuncius apostolicus.
Gàira fluuius.
Gàrsias Padilla. Eps.
Gomèra, insula fortunatarum.
Gorualànus dux militum.

Guaccá lacus est in Hispaniola
Guaccaiarima prouincia Hispaniolæ.
Guaccanarillus primus regulus quem inuenerunt in Hispaniola.
Guaccaracá species battatæ.
Guaccaraica species battatæ.
Guacarapita nomen matris dei.
Guadalúppe insula primaria Caribium.
Guazáuara inimica pugna.
Guabábba regio Hispaniolæ.
Guahaguá regio Hispaniolæ.
Guaibbá idest vade.
Guaiána arbor est.
Guamaná regio Hispaniolæ.
Guamarétus simulachrum & regulus.
Guamechina dicitur dominus.
Guananáguax species battatæ.
Guanahini insula.
Guanahonocón no. dei vti Iocánna.
Guananalá arbor est.
Guãnabbá fruct⁹ quo dicũt vesci mortuos.
Guananimáo regio est Hipaniolæ.
Guannassá insula.
Guanibán lacus Hispaniolæ.
Guanines sunt bullæ aureæ pectorales.
Guaninicabòn flu. cadens in Caspium.
Guaraguá regio Hispaniolæ.
Guarabaná arbor est.
Guaraguéi species battatæ.
Guarapitta simulachrum est.
Guareguá radix vt tubera.
Guareri radices vt pastinacæ.
Guarianéxius regulus.
Guaccanarilli vicinus.
Guaraccácca insula in lacu salso.
Guarcoli regio Hispaniolæ.
Guaurábo flu. cadens in lacum salsum.
Guarábo lacus Hispaniolæ.
Guimazóa. no. matris creatoris.

¶De littera. H.

Habacóa regio Hispaniolæ.
Haiti nomen montis & Hispaniolæ horrores & asperitas.
Hazoá regio est Hipaniolæ.
Hazuá regio Hispaniolæ.
Hebeterè regio continentis.
Hiainaguá lacus Hispaniolæ.
Hibahámo nomẽ montis Hispaniolæ.
Hibuéro arbor cucurbitalis.
Hisabélla vrbs prima cõdita in Hispaniola
Hisabélla boadilla vxor gub. Darien.
Hispaniola insula est Oceani regina.
Hobin idem quod rex.
Hobos arbor quæ fert mirabolanos.
Hóme dicitur homo.
Homocúpium idest homines capere.
Hóppa interpretatur accipe.
Honorúcco regio.
Hozáma. flu. Sancti Dominici.
Huhábo prouincia Hispaniolæ.
Huhihó dicitur altitudo.

¶De littera. I.

Iáches. flu. principalis Hispaniolæ.
Iaguána regio est.
Iaguanúco mons est.
Iamaica insula est.
Iamaici regio Inguacaiarima Hispaniolæ.
Iaquimo regio.
Iaia de primis primariis Hispaniolæ
Iéla nomen matris dei.
Inicui mons.
Ioannes Ruffus Archiepiscopus nuncius apostolicus.
Ioannes Cabedo Episcopus Dariensis.
Ioannes Cursius orator Florentinus.
Ioannes Poncius dux classis.
Iocáuna idest Deus fine carens vti Guanahónocon.
Ionauna bóina antrum vnde solem & lunã prodiisse dicunt.
Iáuna serpens est.
Iuaná regulus.
Iúcca radix ex qua efficitur panis.
Iurechè vna de quinqꝫ villis auriferis in caiai

¶De littera. L.

Lagártus fluuius est continentis.
Lanzalóta insula est fortunatarum.
Láres villa est in Hispaniola.
Limónes insula est in latere continentis.

¶De littera. M.

Maccazina regio est.
Macoánes radices sunt vt cepæ.
Machaiti mons est.
Machinéch regulus est.
Machéoael simulachrum est Hispaniolæ.
Macorixi populi sunt Hispaniolæ
Maguá regio est.
Maguacoqui sunt qui scindunt vno ictu homines.
Maguána regio est.
Maguéi herba est vt semper viua.
Maguái genus est tympani.
Máia regio est.
Maiagariti regio est.
Maizium granum ex quo conficitur panis.
Maiobanéxius regulus est.

Mamalúchi serui sunt Soldani.
Maméis arbor est.
Mamóna matris dei nomen.
Manabaxáo regio est.
Manobahó regio est.
Manacapána regio est in cõtinenti.
Manàti piscis & lacus salso dulcis est.
Manicaráo regio est.
Mausus Episcopus est.
Margaríta insula est.
Mariatambál regio est in Maraguóno.
Marìen regio est.
Machabúca dicitur quid ad me.
Matinìno insula est.
Mécca locus est sacer Maurorum.
Meibaimáo regio est.
Michaélis sinus pars maris australis.
Mirabolánus insula est & fructus.
Mons serratus, insula est.
Moràles dux militum.
Moráles alter nauclerus est.
Moróbus simulachrum est in antro solis & lunæ.

De littera. N.

Aibamáho regio est.
Naiba fluuius est primarius Hispaniolę.
Nìger fluuius est cadens in Dabáibã.
Nìmaca regio est.
Nizáo fluuius est.

De littera. O.

Ccoá fluuius est cadẽs in Caspium.
Olìanus decurio nauis.
Os draconis fauces sunt magni fluminis.

De littera. P.

Pácra regulus est.
Palma insula est fortunatarum.
Pananomè regulus est.
Pària magna prouincia est.
Paricóra regio est Maragnóni.
Parìza regulus.
Periquetè regulus est.
Pignàa fructus est mirabilis saporis.
Pintigànus nomen reguli est.
Poccorrosa, regulus est.
Polómus regulus est.
Poncha regulus est.
Porrus platea in Hispaniola est.
Portus regalis portus Hispaniolæ est.
Purén villa est aurifera in Cariái.
Portus Carthaginis.

De littera. Q.

Varéba fluuius.
Quaréqua regulus.
Quattuor tempora insula est.
Quicurì regulus est in continenti & regio in Hispaniola.
Quiriquetána regio.

De littera. R.

Aia in riuo nigro decurio.
Regalis portus in Hispaniola.
Rehìre regio in Hispaniola.
Rodorìcus Colmenares dux militum.
Roldanus dux militum.

De littera. S.

Also dulcis lacus est.
Saluatérra colonia est Hispaniolæ.
Sancti Dominici vrbs primaria Hispaniolæ.
Sancti Ioãnis insula Hispaniolæ ab Oriẽte.
Sancti Iacobi colonia Hispaniolæ.
Sanctę Marię rotundę insula.
Sanctæ Marthæ portus in continenti.
Sancti Matthęi pditorũ fluuius in cõtinẽti.
Sancti Martini insula prope Hispaniolam.
Sancti Nicolai portus in angulo Hispaniolæ ad Occidentem.
Sancti Christophori colonia Hispaniolæ.
Scória regulus est in continenti.
Senéga fluuius in itinere Portugalensium.
Sénex regulus.
Serranus nauclerus.
Solìsius dux classis est.
Sorachèlacus est in sinu Vrabæ.
Staréi idem est quod relucens.

De littera. T.

Ábor regulus continentis.
Táia regio est.
Taìno nobilis est.
Tatacurì regulus.
Tatenazàbo regio.
Teaóca regulus.
Técheta interpretatur multum.
Tenerìfe insula.
Tenóra est margarita.
Terecotus fluuius.
Tichirì regulus.
Tìrma simulachrum in Canaria.
Toatoá mama mama.
Todos sanctos insula est.
Togonogá regulus.
Tubbos species battatæ.
Tumácus regulus est.
Tumanamá regulus.
Tunná species battatæ.

Tutéi aurum.
Turéigua idest resplendens vti aurum.
Turuf'i regulus & villa.

¶De littera. V.

Vagonióna de primis hominib9 Hispaniolę.
Vadiuía decurio Darienensium.
Valeius dux militum.
Vascus Nunnez balbóa pręfectus australis pelagi.
Vmbriía pręfectus nauis.
Vesputius nauclerus.
Vibbá regio in continenti.
Vincentius Annes dux nauium.
Villanoua colonia in Hispaniola.
Vagonióna simulachrum est.
Vrába prouincia & villa.
Vrirá fluuius.
Vrú scapha siue cymba.

¶De littera. X.

Xachoéi fluuius cadens in salsum.
Xaguaguará regio.
Xaguá regio Hispaniolæ.
Xamaná regio.
Xaguá regio vltima Hispaniolæ in prouincia Guaccaiar ima. Hic ne mireris lector qđ ꝓuincias appellauerim partes amplas in diuisione Hispaniolæ, regiones autem partes particulares in ipsis prouinciis. Hoc factum est vt apertius ipsius insulæ cosmographiã intelligant, qui eam sunt tractaturi, nectamẽ absonum visum fuit prouincias appellare, quandoquidem regulis earum subactis procul victæ sunt.

¶De littera. Z.

Zahorán fluuius.
Zazauéros species battatæ.
Zerenié locus in sinu Vrabæ.
Zobrobá fluuius est.

FINIS

EXCVSVM COMPLVTI IN AEDIBVS
Michaelis de Eguia. Anno Virginei partus
M. D. XXX.
Mense Decẽbri.

Petri Martyris Angli Opera